

B B C

Ketabton.com

د کتاب پېژندنه

ژوندی خاطرې	د کتاب نوم:
په تیرو نهو لسيزو کې د افغانستان تاریخ	لیکوال:
ډاکټر عبدالعلي ارغنداوي	خپرندوی:
بي بي سي د پښتو خانگه	همکاری:
د افغانستان له پاره د بي بي سي د تعلیمي	
ډرامو پروژه	د کمپیوتر سمبالوونکي:
اجمل سنگریار او ایمل سنگریار	د پښتې انځور:
محمد حسن پاوند	د چاپ ځای:
پبلک آرټ پریس، پېښور	لومړی چاپ
۱۹۹۷	

ژوندی خاڼې

- ۱۱- د شاه محمود خان په صدارت کې ... ۸۸
۱۲- د سردار محمد داؤد خان صدارت ۹۶
۱۳- د سردار محمد داؤد خان صدارت او عمراني ... ۱۰۳
۱۴- د سردار محمد داؤد خان استعفی ۱۱۱

شپږم څپرکی

- ۱۵- انتقالی دوره ۱۲۱
۱۶- اساسی قانون ۱۲۹
۱۷- داوولسي جرگې انتخابات ۱۳۷
۱۸- د خلق ډيموکراټيک گوند ۱۴۵
۱۹- اسلامي حرکتونه ۱۵۴
۲۰- کابل پوهنتون د سياسي فعاليتونو ډگر ۱۶۳
۲۱- آزاد مطبوعات او جريدې ۱۷۲
۲۲- قومی جوړښت ۱۸۰

اووم څپرکی

- ۲۳- د داؤد خان کودتا او جمهوریت ۱۹۰
۲۴- د جمهوریت دوره او مخالف حرکتونه ۱۹۸
۲۵- اقتصادي پالیسي او اصلاحات اراضي ۲۰۶
۲۶- د هلمند اوبه او پروژه ۲۱۴
۲۷- حزب انقلاب ملي او لويه جرگه ۲۲۳

فهرست

---

۲۳۱ - ۲۸ - د پښتونستان مسئله

۲۴۱ - ۲۹ - د افغانستان خارجي پاليسي

اتم خپرکی

۲۵۱ - ۳۰ - د ثور کودتا او د داؤد خان سقوط

۲۶۰ - ۳۱ - د خلق حکومت او خپل منځی اختلافونه

۲۶۹ - ۳۲ - اصلاحات اراضی

۲۷۷ - ۳۳ - د حکومت په مقابل کې مخالفتونه

۲۸۵ - ۳۴ - د نور محمد تره کی سقوط

۲۹۴ - ۳۵ - د حفیظ الله امین قدرت ته رسیدل

نهم خپرکی

۳۰۴ - ۳۶ - پر افغانستان د روس یرغل

۳۱۲ - ۳۷ - ولی روسانو پر افغانستان یرغل و کر؟

۳۲۱ - ۳۸ - د شوروی اتحاد د قواوو پر ضد پاخون

۳۲۹ - ۳۹ - داخلي مقاومت او په پاکستان کې...

۳۳۸ - ۴۰ - په حکومت او گوند کې اختلاف

۳۴۶ - ۴۱ - د ژنیولوزنامه

۳۵۴ - ۴۲ - د تنی کودتا

۳۶۴ - ۴۳ - د ملگرو ملتونو د سولې پروسې ناکامي

سرېزه

د افغانستان د شفاهي تاريخ پروژه په اول سر کې د بي بي سي د فارسي او پښتو خانگي ترمنځ يوه گډه پروژه وه. داسې په نظر کې نيول شوي وو چې د راډيو له پاره يوه سلسله پروگرامونه جوړ شي او وروسته د کتاب په شکل چاپ شي. لومړنيو کسانو چې د دې پروژې نظر وړاندي کړ د بي بي سي د ختيځي خپروني پخواني مرستيال مشر د يوډيپيچ، د پښتو خانگي پخواني مشر گورډن آدم، د فارسي خانگي مشر باقر معين او د فارسي خانگي بهروز آفاق تبريزي او د پښتو خانگي علي ارغنداوي وو.

څنگه چې په بي بي سي کې کليدي لوبغاړي هميشه تبديليږي، نورو ځايونو ته ځي، ورته بيل مسئوليتونه ورکړل شي او په داسې کارونو مشغول شي چې يو مخ جلاوي. وروسته پښتو خانگي فيصله وکړه چې دا پروژه يوازي پيل کړي. علي ارغنداوي افغانستان، پاکستان، هند او يورپ ته وليږل شو او د افغانستان په چارو کې يې د مهمو شخصيتونو سره مرکه وکړې. د امريکا په متحده ايالاتو او مسکو کې نورې مرکه د پښتو خانگي پخواني مرستيال مشر نبي مصداق او د پښتو خانگي مقيمو همکارانو وکړې. د پروگرامونو په جوړولو او کره کتنه کې په

لومړي

يوخو خبری

افغانستان چې د آسيا په زړه کې پروت دی د پيريو په اوږدو کې يې د منځني ختيځ او منځني آسيا هيوادونه د هند د نيمې وچې سره نښلولي وو. دا هيواد چې د لويو لارو پر سر پروت و ورڅخه د سوداگري لارې تيرې شوې وې. د سوداگري او ترانزيتي اهميت تر څنگ افغانستان په ستراتيژيک لحاظ هم ډېر مهم ؤ نو ځکه ورته د تاريخ په اوږدو کې د هند د دروازي نوم ورکړل شوی و. د هند نيمې وچې ته د انگليس تر ورتگ وړاندې ټول يرغلگر قوتونه د افغانستان د لويو درو او لارو څخه هندوستان ته ورغلي دي. د همدې اهميت له کبله افغانستان د گاونډيو هيوادونو او لويو طاقتونو د مداخلې ډگرو گړخېده چې په نتيجه کې يې نا آرامي منع ته راغله او کورنۍ جگړې پيل شوې.

د نولسمې پيرې په منځنيو لسيزو کې په افغانستان کې مرکزي حکومت يا د منځه تللی ؤ او يا خوبه ډېر کمزوری ؤ او په بېلو بيلو سيمو کې به جلا جلا حکومتونه وو. نو دی حالت بهرنۍ مداخلې ته لاره هواره کړه او افغانستان د برتانوي امپراتورۍ او تزاري روسيې تر منځ د پيشقدمۍ ډگرو گړخېده. دواړو امپراتوريو پر افغانستان جگړې تحميل کړې او د دې هيواد خاوره يې د خپلو امپراتوريو برخه وگرځوله. د هند برتانوي حکومت د تزاري روسيې څخه په ويره کې ؤ چې د افغانستان د لارې به پر هند برید وکړي. دغه ويره وه چې بالاخره د هند برتانوي حکومت فيصله وکړه چې د افغانستان ختيځې برخې جلا کړي او د

ژوندی خاڼی

---

۱. هغه خوځله په پنجشیر کې د قومندان احمد شاه مسعود سره وکتل او د مجاهدینو سره یې لار جوړه کړه. په دې پروسه او د حکومت په انتقال کې د هغه رول ډېر مهم ؤ نو ځکه ما ډېره هڅه وکړه چې ورسره خبرې وکړم. وعده یې راکړه چې خبرو ته به تیار وي خو کله چې زه د جینوا څخه بڼه لیرې هغه بڼارته ورغلم چیرې چې ده ژوند کاوه ځان یې تیر کړ او خبرو ته حاضر نشو.

په برتانیه کې د بل هر اروپایي هیواد په پرتله د خلق د دیموکراتیک گوند د وزیرانو شمیر ډېر دی. په دې وزیرانو کې د مالیې پخوانی وزیر عبدالکریم میثاق هم شامل دی چې د خلق په دیموکراتیک گوند کې د سیاسي بیرو غړی پاتې شوی دی او اوس په لندن کې ژوند کوي. هغه په ډېره خوښی حاضر شو چې د شفاهي تاریخ په پروگرام کې خبرې وکړي. ده د خلق د دیموکراتیک گوند پر تاریخ او نورو موضوعگانو خبرې وکړې چې ثبت شوو خبرو یې درې ساعتونه ونیول. ده په دې خبرو کې د حفیظ الله امین او نور محمد تره کی د هغه اختلاف خبرې وکړې چې په نتیجه کې یې نور محمد تره کی ووژل شو او حفیظ الله امین قدرت ته ورسید. ده خبرې د سلیمان لایق په شان وی او په انتقادي توگه یې ټولو موضوعگانو ته ځواب ووايه.

د افغانستان د شاهي کورنی د غړو څخه سردار عزیز نعیم چې د پخواني پاچا محمد ظاهر شاه زوم او د محمد داؤد خان وراره دی په لندن کې اوسي. د جمهور رئیس محمد داؤد خان په وخت کې هغه په لندن کې د افغانستان د سفارت لومړی سکرترؤ خو کله چې د محمد داؤد خان حکومت د منځه ولاړ نو دی هم په برتانیه کې مهاجر شو. عزیز نعیم د لومړي سر څخه د یوه مورخ په صفت د افغانستان د

يوخو خبرې

شفاهي تاريخ د پروگرام په پلان او غونډو کې گډون کړی ؤ. دی د افغانستان په شاهي کورنۍ او جريانونو کې بڼه فعال پاته شوی دی نو ځکه يې مرکې د پروگرام له پاره بڼې په زړه پورې او دلچسپه وې او په ټول پروگرام کې بڼې گټورې ثابتې شوې.

بايد ووايم چې په نړۍ کې ډېرو افغانانو چې د افغانستان د چارو سره يې اړيکې درلودې د شفاهي تاريخ په پروگرام کې علاقه وښودله او مرکو ته حاضر شول. د ډېرو سره مخامخ خبرې او د ډېرو نورو سره تليفونې مرکې وشوې.

په پای کې بايد ووايم چې د افغانستان د شفاهي تاريخ په مرکو کې د پښتو خانگې د پخواني مرستيال مشر نبي مصداق او په کابل، پيښور او مسکو کې د بي بي سي د پښتو خانگې د همکارانو هر يوه: مرحوم ميرويس جليل، حامد علمي، رحيم الله يوسفزي او داؤد جنبش همکارۍ د ستاينې وړ دي.

د پښتو خانگې د مشري صفيه حليم هلې ځلې او مرسته د پوره يادونې وړ ده چې د دې په سپارښت د دې کتاب چاپ تر لاس لاندې ونيول شو. د پخواني شوروي هيوادونو او جنوب غربي آسيا ته د بي بي سي د خپرونو د سيمه ايز مشر ډيويد مورتون څخه مننه کيږي چې د کتاب د نشر له پاره يې مالي مرسته او نورې آسانتياوې برابرې کړې. د پښتو، فارسي او مرکزي آسيا د مجلې د مشر باقر معين توصيه چې د کتاب د شکل او چاپ په برخه کې يې کړې ده ډېر ارزښت لري. د پښتو ژبې د پياوړي ليکوال حبيب الله رفيع څخه مننه کيږي چې د دې کتاب متن يې صحيح کړی او چاپ ته برابر کړی دی.

په پای کې بايد ووايم چې په پيښور کې د بي بي سي د ښوونې او روزنې د

ژوندي خاڼي

ته دا احوال په همدغه ورځ رسېدلی وي. خود څېرې څخه يې نه معلومېده چې د کومو ستونزو سره مخامخ دی.

په کابل کې حالات سم نه وو او لاره يې هم خوندي نه بنکارېده. د شفاهي تاريخ له پاره د پوهاندرباني څېرې ضروري وې نو ځکه مې فيصله وکړه چې بايد کابل ته ولاړ شم. د جلال آباد څخه د نورو مسافرو سره يو ځای په واړه سرويس موټر کې کابل ته ولاړم. تر دې وخت پورې لا سوځلی موټرونه او د سره پوځ ټانکونه د سړک پر غاړه او د کابل په سيند د جلال آباد او کابل د لويی لاري په اوږد کې ډېر ځايونه پراته وو.

د يوې خوا سړک خراب ؤ او د بلې خوا ورځې هم لنډې وې نو ځکه ماسپښين قضا کابل ته ورسيدو. د کابل څيره بدله وه هغه پخوانی کابل نه ؤ چې پنځلس کاله وړاندې ما ليدلی ؤ او د لويديځو هيوادونو توريستان او د گاونډي پاکستان څخه به ورته سيلانيان راروان وو. اوس د کابل بازارونه خالی وو او يوازې د کابل د سيند پر غاړه لږه گڼه گڼه وه. د خلکو څيرې الوتې وې او د هر چا سره ويره وه چې جگړه ونه نښلي. بڼه لوړ مازيگر بازارونه خالی وو. په لومړي سر کې ما فکر کاوه چې په کابل کې به ټول مهم خلک په اسانۍ سره وموندل شي او په لږ وخت کې به مرکې پوره شي. څه چې ما فکر کړی وه هغسې ونه شول. کابل د بيروت په شان ويشلی ښار ؤ او هغه خلک چې د شفاهي تاريخ د مرکوله پاره په کار وو په آساني سره نه پيدا کېدل.

د ډاکټر نجيب الله د حکومت ډېر غړي په کابل کې نه وو ځينې نور چې بيا په کابل کې وو خبرو ته حاضر نه وو. په کابل کې مې د بي بي سي د مقيمو همکارانو

يوخو خبري

هر يوه مرحوم ميرويس جليل او حامد علمي په مرسته وکولای شول چې د ډېرو مشرانو سره مرکې وکړم خو يوازي د جمهور رئيس رباني سره ليدل گران کار ؤ. هغه په دغو ورځو کې د اهل حل و عقد د شورا له خوا جمهور رئيس ټاکل شوی ؤ او کارونه يې ډېر وو. تر ډېرو هلو ځلو وروسته او د حامد علمي په مرسته مې وکولای شول چې د جمهوري رياست د دفتر څخه وخت واخلو.

بله ورځ سهار وختي د جمهوري رياست دروازي ته ورغلو او د جمهوري رياست محافظانو راته وويل چې د باندي انتظار وکړو. سخت ساړه او د تورې خيلې ټکنی يخ ؤ. زمور د طالع څخه په همدې سهار د جنرال عبدالرشيد دوستم د يوه قومندان اسد مار خور چې په بالاحصار کې يې قواوې پرته وې او د حکومتی قواوو تر منځ د درنو وسلو جگړه پيل شوه. په دې وخت کې د جمهوري ارگ د دروازی د باندي ولاړيو چې هره لحظه د راکټونو او توپونو د گوليو د لگيدلو خطر وه. تر ډېر ځنډ وروسته اجازه راکړل شوه چې په جمهوري ارگ کې د ننه د لکشا ته ولاړ شو. په دې وخت کې مرمی يوې خوا بلي خواته تيريدلې. د جمهوري ارگ په انگر کې يوه عسکر راته وويل چې په ناجوگانو کې مرمی نه گوري چې لگيري. د لاس په اشاره يې پوه کړو چې بايد د ديوال په بغل کې ولاړ شو. د جمهور رئيس په دفتر کې تر لږ وخت انتظار وروسته چې د درنو وسلو ډزې کيدلې راته وويل شول چې استاد رباني به مازيگر مصاحبې ته وخت ولري.

په همدې مازيگر چې د جمهور رئيس وياند عزيز مراد راسره ؤ په دلکشا ماني کې يې جمهور رئيس رباني ته وروستم. که څه هم هغه وزگار نه ؤ ولې د ژونديو خاطر په پروگرام کې يې ډېره علاقه وښودله او د خپلو خبرو او مصاحبې په ترڅ

يوخو خبرې

چې د هغوی پروپاګند ورته ډېر نقصان ورساوه.

په غربي هیوادونو او یورپ کې هم د پخواني پاچا محمد ظاهر شاه په شمول د پخوانیو حکومتونو چارواکي او هغه کسان اوسي چې د افغانستان په چارو کې یې فعاله ونډه اخیستې ده. د پخواني پاچا او د هغه د زوم سردار عبدالولي سره خوځله خبرې وشوې چې په یوه مناسب وخت کې د خپلو تجربو په هکله خبرې وکړي. تر ډېر ځنډ وروسته د پښتو خانګې نبي مصداق روم ته ورغلی سردار عبدالولي خو خبرو ته هېڅ حاضر نشوولې پخواني پاچا د ژوندیو خاطرود پروګرام له پاره خبرې وکړې، خو د هغه خبرې څنګه چې زموږ غوښتنه وه هغومره اوږدې او هرارځیزه نه وې. خوبیا هم په پروګرام کې ډېرې ارزښتناکې تمایې شوې چې وروسته په فارسي کې هم ورڅخه کار واخیستل شو.

د ثور د کودتا او د حفیظ الله امین د مرګ په هکله ډول ډول راپورونه ورکړل شوي دي، خو کله چې زه په آلمان کې د مصاحبو په کار لګیاوم خبرشوم چې د پخواني جمهور رئیس حفیظ الله امین میرمن آلمان ته راغلي ده. سمدستي مې لارې چارې ولټولې چې ورسره د شفاهي تاریخ د پروګرام له پاره مرکه وکړم. د امنیتي ملحوظاتو له کبله ورسره لیدل ګران وو خو د هغې د یوه نژدې دوست د اطلاعاتو او کلتور د وزارت د پخواني معین علي گل پیوند په مرسته مې وکولای شول چې ورسره مصاحبه وکړم. په مصاحبه کې میرمن امین د هغې ورځې خبرې وکړې چې ۱۹۷۸ کال د ثور د میاشتي پر شپږمه نیټه د نور محمد تره کی او ببرک کارمل تر بندي کیدلو وروسته حفیظ الله امین پوځیانو ته د یرغل امر ورکړ. دې د هغې شپې خبرې هم وکړې چې د حفیظ الله امین د درې میاشتنۍ جمهوري

يوخو خبرې

يې په لاس کې وو. سيد قاسم رشتيا په خپله تر نيمه پيرې ډېر وخت افغانستان ته خدمت کړی دی. ده په مطبوعاتو کې په ډېر ځوان سن کار پيل کړ چې وروسته بيا د مطبوعاتو وزارت ته هم ورسيد. رشتيا صاحب په جينوا کې ژوند کوي او اوس هم په تحقيق لگيا دی. د افغانستان د شفاهي تاريخ پر ټوله دوره د هغه مرکه او خبرې مستندي او د خپلو سترگو ليدلي حال ؤ. ده ته دامير حبيب الله خان دوخت څخه تر همدا اوسه پورې هر څه ورياد وو؛ همدا دليل ؤ چې ورسره خبرې دومره اوږدې شوې چې ساعتونه يې ونيول. د هلمند پروژه داسې يوه موضوع ده چې ډېر افغانان ورکې معلومات نه لري او ځينې نورو ته بيا بڼه واضح نه ده. رشتيا صاحب ټوله پروژه تشریح کړه او ويې ويل چې دا يوه کاميابه او گټوره پروژه وه. د هغه په مرسته مې وکولای شول چې د اعليحضرت امان الله د زوی سردار احسان الله خان سره وگورم چې په جينوا کې ژوند کوي. ده د خپل پلار ټولې خاطرې را يادې کړې او په سويس کې يې د يوه غره نوم واخيستی او ويې ويل هر کله چې به مور د خپل پلار سره يو ځای سويس ته راغلو ده به ويل چې د دغه غره او کابل ارتفاع يو شان ده. ده همدا ډول د دوهمې نړيوالې جگړې د پښتنو بنديانو خبرې وکړې چې د برطانوي پوځ څخه آلمانيانو په مديترانه کې نيولي وو او په ايتاليه کې د جگړې بنديان وو چې اعليحضرت امان الله خان به هره او ونی، يو څو تنه خپل کور ته را دعوتول او د وطن خبرې به يې ورسره کولې. سردار احسان الله خان د افغانستان د تاريخ سره ډېره مينه درلوده او ويل يې چې د خپل پلار ژوند ليک او د افغانستان تاريخ ليکی.

د ډاکټر نجيب الله د بهرنيو چارو وزير عبدالوکیل هم په سويس کې ؤ. هغه د ملگرو ملتونو د سولې په پروسه کې چې واک مجاهدينو ته انتقال کړي ډېر فعال

لومړۍ خپرکي

د امير حبيب الله خان حكومت

د افغانستان لرغونى هيواد چې په زرونو كلو نه زور تاريخ لري ورباندې د نورو تر څنگ د مغولو، انگليس او روس تاراكونه تير شوي دي بايد هېر نه كړو چې افغانانو په ډيره مېړانه او تلفاتو د خپل هيواد څخه دفاع كړې، يرغلگر او د نورو لاس پوڅي يې مجبور كړي دي چې افغانستان خوشى او د قدرت څخه لاس واخلي. خودا خبره د يادونې وړ ده چې په همدې حالاتو كې د بشري تلفاتو تر څنگ پر افغانستان داسې معاهدې تحميل شوي دي چې په نتيجه كې يې افغانستان ځينى برخى د لاسه ور كړې دي. د دا ډول لوزنامو بڼه مثال د ډيورنډ معاهده ده چې د امير عبدالرحمن خان او برتانوي امپراتورى تر منځ لاس ليك شوه. د امير عبدالرحمن خان تر مرگ وروسته د هغه زوى سردار حبيب الله خان پاچا شو. سيد شمس الدين مجروح ته چې هغه وختونه ورياد دي وايي چې په هغه وخت كې پوره امن او آرامي وه:

ژوندی خاڼې

د امير شهيد په وخت کې په افغانستان کې استقرار او آرامي ډېره وه، امنيت ؤ. دا امنيت او استقرار د امير عبدالرحمن خان (د ده د پلار) د عملياتو برکت ؤ چې هغه په افغانستان کې يوه شديد او قوي ديکتاتوري تېره کړې وه چې هر څه يې مثلاً په اصطلاح فيودال قدرتونه ورته وايي دا خانان او ملکان په افغانستان کې او دا مدعيان د قدرت دا يې ټول د منځه وړي وو. يو مرکزي حکومت جوړ شوی ؤ چې ډير قوي ؤ. د هغوی په برکت باندې د امير حبيب الله خان په دوره کې آرامي وه او وچليدې يو څه موده. البته دا د داخلي اصلاحاتو په لحاظ چندان څه شی نه ؤ يوازې د حبيبيې مکتب هغه جوړ کي هغه هم قابل د تذکر دی ښه کار ؤ او بعضې سرکونه جوړ شول، په افغانستان کې ځينې فابريکې لکه د برق او بعضې نورې فابريکې جوړې شوې. عسکري که څه هم د امير عبدالرحمن خان په وخت کې منځ ته راغلې وه خو ده تقويه ورکړه. دا کارونه کيدل خو مملکت د ترقي خوا ته بيول او واقعاً يو صنعتی انقلاب په ملک کې راوستل داسې کار موجود نه ؤ.

ولې نور حرکتونه موجود وو چې برتانوي هند ته يې انديښنه پيدا کړې وه چې د ډيورنډ معاهده به افغانان ونه مني. افغان مؤرخ پوهاند حسن کاکړ وايي چې په ۱۹۰۵ عيسوي کال کې کابل ته د لويس ډبليوډين سفر د همدې انديښنې له کبله شوی و:

د ډيورنډ کرښه چې په ۱۸۹۳ کال کې پر امير باندې تپل شوې وه دا دوی داسې بلله چې دغه معاهده د شخص امير عبدالرحمن خان سره امضا

شوي ده چې اوس مړ شوی دی. د ده وارثان امير حبيب الله خان او نور به دغه معاهده ونه مني او له دې امله به د برتانوي هند له پاره په سرحدی سيمو کې په قبایلو کې مشکلات خلق کړي. نو په داسې حال کې چې هغوی د روسيې څخه کاملاً مطمئن نه وو او په دغو سيمو کې يې ډير عمليات وکړه غوښتل يې چې خپل نفوذ قايم کړي. دوی غوښتل چې پر امير باندې فشار راوړي يعنی دغه معاهده دوی تثبيت کړي او هغه څه قراردادونه چې امير عبدالرحمن خان د انگليسانو سره کړي دي هغه ومني او په دې معنی اوس چې عبدالرحمن خان نه و نو دوی فکر کاوه په افغانستان کې چې هلته يوه ډيره لويه پارټي پيدا شوې وه چې هغوی خارجي خپلواکي هم غوښته او د انگليسانو دغه تسلط ته يې بيخي خاتمه ورکوله هغه ډيره قوي وه. په هغه کې شخص نصر الله خان او عين الدوله امان الله خان چې د امير حبيب الله خان زوی و شامل وو هغوی د دې نه مطمئن نه وو نو غوښتل يې چې کابل ته راشي او امير په دې متقاعد کړي چې دغه شرايط او دغه قراردادونه د پخوا په څېر، د امير عبدالرحمن په څېر ومني. د هم دغو ملاحظو له امله وو چې ډين يې کابل ته واستاوه او غوښتل يې چې هغه نور شيان هم پر امير باندې تحميل کړي مگر امير په دې باندې ټينگار کاوه چې هغه معاهدې چې د ده د پلار سره شوې دي د پخوا په شان قابل د اعتبار دي او د نورو معاهدو ضرورت نشته او هغوی په دې باندې قانع شول او سفر ته يې بيرته خاتمه ورکړه.

که څه هم د ډين په معاهده کې پخوانی موافقې ومنل شوې ولې په قبایلي

ژوندی خـاطـري

سيمو کې د برتانوي هند ستونزې هم هغه شان پاته شوي او د نورو سره يوځای د چکنوور ملا صاحب هم خپل فعاليتونه جاري وساتل. سناتور غلام نبي چکنووري چې د چکنوور د ملا صاحب زوی دی وايي چې د ده پلار غزاوي جاري ساتلې وې:

د چکنوور ملا صاحب هم دا غزاوی جاري ساتلې وې. نو هغه، وخت په وخت باندي د انگریزانو سره جهادونه کړي دي. قومي او اولسي لښکرې به يې جمع کولې او دا روحیه به يې هم په خلکو کې ژوندی ساتله او عملاً به يې غزاوي کولې. د انگریزانو سره هغه د مومندو په ساحه کې، د ډيری، شوقدر، سبحان خور او کړیې په حدودو کې متعددې غزا گانې کړې دي په مختلفو تاریخونو کې په ۱۳۱۲ هـ ش کې چې د ده سره خپل پیروان وو او د هدی صاحب سره يې يوځای په غزا کې برخه اخیستې ده. په هم هغه وختونو کې وخت په وخت باندي قومي شاعرانو چاربيتی ويلې دي چې يوه دا ده:

د چکنوور ملا اختیار وکه   د غزائیت يې په تلوار وکه
کور په کور وگرزید مهمند باندي   ويل راحی غزا وکو په خوند باندي
مهمند و وارو اتفاق وکو   هر سپی دارنگه طلاق وکو
زموږ په دغه بسم الله شه   د خدای رحمت په دی ملاشه .

که د يوې خوا د قبایلي او نورو افغانانو مبارزی د انگریزانو پر ضد جاري وې د بلې خوا په کابل کې هم د امیر حبیب الله خان پر ضد د مشروطه خواهانو فعالیت روان ؤ. د مشروطه خواهانو مشر مولوي محمد سرور واصف و چې د عزیز الله واصفی اکاؤ او دی وايي چې د هغوی هدف شاهي مشروطه ؤ:

مولوي محمد سرور خان واصف د مشروطه خواهانو د حزب رئيس ؤ. او هغه يو حزب ؤ چې مطابق د اسلامي قوانينو سره وپادشاه ته يې ځينې شروط ايښي وو چې پاچا به د خدای تعالی د اوامرو پابندي کوي او د ملت په شورا به کار کوي او دی به په مشروطه شکل باندې نظام چلوي. نو په هغه وخت کې يې مولوي محمد سرور خان واصف چې واده يې لانه ؤ کړی په توپ کې الوزاوه نو ده پر توپ باندې يو شعر وليکئ:

ترک مال و ترک جان و ترک سر   درره مشروطه اول منزل است
(د مال، خان او سر څخه تيريدل د مشروطيت په لاره کې لومړی منزل دی).

همدا وخت ؤ چې لومړی نړيواله جگړه ولگيدله چې ورکې برتانيه هم شامله وه. د هند وایسرای امير حبيب الله خان ته په يوه ليک کې د دې جگړې اطلاع ورکړه او ورڅخه يې وغوښتل چې بيطرفه پاته شی:

اعليحضرتا! زه غواړم چې تاسې ته اطلاع در کړم چې په يورپ کې جگړه ده، اتریش او هنگري د سرستان په مقابل کې جگړه اعلان کړې ده او جرمني هم د روس او فرانسې سره دښمني پيل کړې ده څنگه چې د فرانسې او برتانيې گټې يو د بله تړلې دي نو د برتانيې او المان ترمنځ هم دښمني پيل شوې ده. د دين د تړون له مخې تاسې منلې ده چې په خارجي اړيکو کې به د برتانيې توصيه منئ نو ځکه زه اوس تاسې ته توصيه کوم چې په دې جگړه کې بيطرفه پاتې شی!

ترکيه چې هم په جگړه کې داخل وه د هغه هيواد سلطان امير حبيب الله

خان ته بلنه ورکړه چې په جگړه کې داخل شي او په خاصه بیا پښتانه قبایل تشویق کړي چې د برتانوي هند پر ضد راپورته شي. امیر د ترکیې د سلطان لیک ته څرگند جواب ورنکړ ولې د برتانوي هند وایسرای ته یې ولیکل چې تر هغه وخته چې افغانستان په سوله او امنیت کې وي نوز به هم د برتانیې سره د شوو لوزنامو درناوی وکړم، که څه هم امیر حبیب الله خان بیطرفه پاته شو ولې د محمود طرزي په شان نور افغانان د انگریزانو خلاف وو. افغان مؤرخ سید قاسم رشتیا ته چې امیر حبیب الله خان وریاد دی وایي چې دا بیطرفي د افغانانو په گټه وه:

ټولو افغانانو غوښتل چې انگریزان لیرې شي، انگریزان ورک شي او انگریزان شکست وځوري، ماتي وځوري نو د دې له پاره گویا دوی طرفداران د دې وو چې افغانستان د ترکانو او جرمنانو سره موافقه وکړي. هغه گروپ چې د دې مخالف و هغوی غوښتل چې بیطرفي وساتي هغوی لږ وو لکن په عمل کې د هغوی موقف د افغانستان په گټه ثابت شو. یعنی محمود طرزي او سراج الاخبار د انگریزانو سره مخالف وو او انگریزانو هم تجویز وکړی چې دا اخبار په سرحد کې بند شي دا د دې له پاره وو ځکه چې د هندوستان خلک یې راپورته کول. نو د دې جهت دا ویلای شو چې سراج الاخبار په دې حصه کې ډیر رول درلودی چې خلک د جرمنانو او ترکانو طرفداره کړي لکن حکومت ځان په هغه سیاست چې ټاکلی یې و په هغه سیاست ټینگار وکړ. نو په اخر کې گویا هغه سیاست موفق شو. جرمنانو شکست وځوری او افغانستان د غسې سلامت پاته شو.

د همدادول مخالفتونو په ترڅ کې امير حبيب الله خان د لغمان په کله
گوش کې ووژل شو سيد شمس الدين مجروح ته چې دا وختونه ورياد دي وايي چې
په خرگنده سره د ايو سياسي قتل ؤ:

د امير شهيد مرگ يقيناً يو سياسي مرگ ؤ هغه پلان شوی مرگ
ؤ. امير شهيد د عمومي جنگ په وخت کې افغانستان د جنگ څخه بيرون
وساته بعضی خلکو خصوصاً زلمو او منورينو غوښتل چې افغانستان بايد
په جنگ کې شامل شي، افغانستان بايد د انگریزانو څخه خپل استقلال
واخلي. افواهاټ دي تر کومه حده پورې صحيح ده او يانه ده داسې وايي
چې امان الله خان د امير حبيب الله خان د زوی په حيث او يا مثلاً د شهزاده
په حيث دی پکې شامل ؤ. سردار محمد نادر خان چې سپه سالار ؤ او
محمود بيگ طرزي او خود سردار نصرالله خان نايب السطنه چې د صدر
اعظم په حيث يې کار کاوه او تقريباً د افغانستان ټول کارونه د هغه په
لاس کې وو د خپل ورور په وخت کې. وايي چې دا په دې توطئه کې شريک
وو دوی غوښتل چې يو جنگ وشي او استقلال د افغانستان لاس ته
راشي.

۱۵

دوہم چپرکی

11

۲

امیر امان الله او خپلواک افغانستان
 د سردار نصر الله خان لنډه دوره
 د امیر امان الله واکداري او
 د استقلال جگړه

د امیر حبیب الله خان تر مرگ وروسته سمدستی په هغه ورځ په جلال آباد
 کې غونډه جوړه شوه. عزیز نعیم چې د افغانستان د شاهي کورنۍ غړی دی د دې
 غونډې له یوه برخه وال سره خبرې کړې دي او وایي:

سلطان احمد خان شیرزوی چې ډیر وخت د افغانستان وزیر خارجه ؤ او
 د دې ورځې مشاهد او واقعات یې په خپلو سترگو لیدلي دي ماته په خپله

ژوندی خاڼی

دا قصه کړې ده چې د امیر حبیب الله خان تر شهادت وروسته د دربار خلک د جلال آباد په شاهي باغ کې را ټول شوي وو. سردار نصرالله خان نایب السلطنة او سردار عنایت الله خان معین السلطنة هم حاضر وو چې ناڅاپه خبر راوړسیدی چې د امیر حبیب الله خان جنازه د درونتی د پله څخه را تیره شوه. په دې مجلس کې دا موضوع مطرح شوه چې د اسلام په اساس باید د پاچا د بنخولو د مخه نوی پاچا وټاکل شي سلطان احمد خان وویل چې هغه او نورو تعلیم یافته ځوانانو غوښتل چې سردار عنایت الله خان پاچا شي ځکه چې هغه وزیر معارف او د عصري نظر خاوند وولې شاغاسي علي احمد خان چې وزیر داخله و د نایب السلطنة لاس یې مچ کړی او ویې ویل چې زه تاسی د پاچا په توگه منم او تر هغه وروسته ټولو د هغه په پیروی د سردار نصرالله خان بیعت وکړی.

په دې وخت کې سردار امان الله خان چې تر معین السلطنة سردار عنایت الله خان کشر و په کابل کې پاته او د چارو مسئول و. هغه امیر نصرالله خان ونه مانه او په خپله یې خپل ځان پاچا وباله. دا چې هغه څنگه وکولای شول چې د امیر نصرالله څخه چې شهزاده گان او روحانیون یې ملگری وو واک تر لاسه کي پوهاند حسن کاکړ وایي چې هغه لا پخوا کار کړی و:

مخکې له مخکې ده کار کړی و هم دغه و چې په مجرد دې چې دا خبر ده ته ورسیدی دا اعلان یې وکړی چې یو دا چې د خپل پلار قاتل به وژني او بل دا چې خارجي استقلال به اخلي چې انگریزانو د ده د نیکه امیر عبدالرحمن په وخت کې تصرف کړی و هغه به اخلي او په عین حال کې یې

د دې مقصد د عملي کولو له پاره عساکرو ته شپږ روپۍ اضافه معاش ورکړی. يعني د خورلسو روپو څخه شلو روپو ته ورسیدی چې بیا وروسته یې ورته کم کئی هم دغه شیان وو چې د فعتاً دده محبوبيت په کابل کې ډېر شو او لاهم د پخوا څخه زیات شو او امیر نصرالله خان چې په جلال آباد کې ؤ دده په مقابل کې مقاومت ونه کړ او بله دا چې امیر نصرالله خان اساساً د قتل و قتل او د وژنی طرفدارنه ؤ او غوښتل یې چې د امیر حبیب الله تر قتل وروسته دغه قتل و قتل ونه اوسي دده زرځان تسلیم کړ او که نه مقاومت یې کولای شو.

مقاومت ونه شو، سردار امان الله خان د امیر نصرالله خان تر استعفی وروسته په ټول افغانستان کې ومنل شو او د کابل د عیدگاه په جامع جومات کې د پاچا په توگه اعلان شو او د شور بازار د حضرت لخوا چې په شاه آغا مشهور ؤ بگری ورتړل شوه. په همدې سره د هغه موقف نور هم مضبوط شو او سمدستي یې د هغو کسانو محاکمه پیل کړه چې ورباندې د امیر حبیب الله خان د قتل شک ؤ. سردار نصرالله خان هم په لاس درلودلو ملامت وگڼل شو او ورباندې د ټول عمر د بند سزا وخیژول شوه. ډگرمن شاه علی رضا د قاتل په توگه اعلان او په اعدام محکوم شو. نادر خان او د هغه وروڼه چې لږ وخت تر توقیف لاندې وو ورته په عزت یو ځل بیا وکتل شوه او مقامونه ورکړل شول. د بیعت تر لاسه کولو وروسته امیر امان الله خان د هند وایسرای ته د امیر حبیب الله خان د شهادت او د هغه د واک اخیستلو په هکله یو لیک ورولیږئ:

ترا احترام وروسته غواړم چې تاسی د برتانوي حکومت د هند وایسرای

ته په ډیره خواشینۍ سره اطلاع در کړم چې زما پلار اعلیحضرت سراج الملة والدين امير حبيب الله خان په غير قانوني او غير عادلانه توگه په لغمان کې په ۱۳۳۷ هـ ق کال کې د جمادى الاول په اتلسمه نيټه ووژل شو. زما اکا سردار نصرالله خان چې ناحقه په جلال آباد کې واک غصب کړی ؤ او خان يې امير اعلان کړی ؤ اوس يې ماته بيعت کړی دی او د تخت څخه ليرې شوی دی. سردار عنايت الله، سردار حيات الله او د شاهي کورنۍ نورو غړو چې سردار نصرالله خان ته يې بيعت کړی ؤ هغه يې غير قانوني وياله او اوس يې ماته بيعت را کړ او زه يې د امير او پاچا په توگه ومنلم.

که څه هم د برطانوي هند و ايسرای سمدستي جواب ورنکړ ولی څه وخت وروسته يې چې د لندن سره سلا او مشوره کړې وه د امير د ليک جواب وروليرئ:

ترا احترام وروسته. ستاسی ليک راورسیدئ، ستاسی د پلار سراج الملة والدين اعلیحضرت حبيب الله خان د بې وخته مړينې په خبر ډير پریشانه شوم. برتانوي حکومت چې د افغانستان سره د پخوانی دوستی له کبله يو ځای ؤ اوس په يوه گډ غم کې ورسره شریک دی. ستاسې څخه مننه کوم چې ماته مو اطلاع را کړه چې تاسې د کابل د خلکو لخوا په پاچهی منل شوي ياست او سردار نصرالله خان واک پرینبی او ستاسې ورونو بيعت درکړی دی.

ویل کيږي چې روحانيون او ځینې نور کسان چې د سردار نصرالله خان ملگري وو ناراضه شول او ځینی بیا وایي چې هم دا دلیل ؤ چې اعلیحضرت امان

الله خان سمدستي د استقلال اعلان وکړ ترڅو د خلکو ملاتړ تر لاسه کړي، خو افغان مؤرخ سيد قاسم رشتيا د دې خبرې سره موافقه نه لري:

دا يوازي د دوی پرويا گنډ دی او چندان معنی نلری امان الله خان خپل د سرداری په وخت کې د خلکو سره ډیر تماسونه درلودل او افکار یې هم دې خواته متوجه وو او د انگریزانو قوت دوی ته معلوم وولاکن بیا هم دده مشاورانو د دې معلومات درلودل چې په دې وخت کې انگریزان تر ټولو وختو ضعیفه وو ځکه چې د جنگ څخه خلاص شوي وو او د خلکو اعصاب گویا د سولی خواته متوجه وو او عسکر رخصت شوي وو او په هندوستان کې ډیر عسکر موجود نه وو عسکر ټول په اروپا کې وو. گویا دا یو حساب شوی پلان ؤ او لاکن بیا ډیر یو شجاعانه حرکت ؤ.

دا حرکت لومړی په تورخم او لنډي کوتل کې پیل شو علاقه دار عبدالودود خان چې د شینوارو اوسیدونکی دی دا وخت وریاد دی:

داسی مې یاد دي چې قسم مې دې نه وي چې لنډي کوتل ته راورسیدل انگریزان په لنډي کوتل پریوتل، د کونړ څخه مسریا جان پاچا دی خدای ویخنی ما هلته ورسره سبق وایه، چکنور کی د چکنور ملا صاحب مبارک، په مهمندو کی ماصل خان نومیده مشر ؤ د ټولو مهمندو، دوی به راسپاره شول د انگریزانو سره به جنگیدل په لنډي کوتل کې.

د انگریزانو د احضاراتو سره یو ځای په ټول افغانستان کې سفر بری اعلان شوه. سپه سالار صالح محمد خان مشرقي، سردار عبدالقدوس خان کندهار او سپه سالار محمد نادر خان جنوبي ته ولیرل شول ترڅو د برتانوي فوځ مقابله وکړي. په

جنوبي کې د سپه سالار محمد نادر خان او د هغه د ورونيو په مشرتوب افغانانو انگليسي پوځونه مجبور کړل چې تېل او وانه خوشي کړي او په دې سيمه کې افغانانو ته پوره برياليتوب تر لاسه شو. په کندهار کې هم د انگليسي فوځونو مخه ونيوله شوه. په ننگرهار کې د جنرال صالح محمد خان په مشرتوب د هغه فوځونه کولای شول چې د برتانيې د هوايي قوې سره مقابله وکړي. سناتور غلام نبي چکنووري وايي چې نظامي شيرازه خوره شوې وه ولې اولسي مقاومت جاري ؤ:

نو هغه نظامی شیرازه خوره شوه بیا د چکنوور ملا صاحب او نور د هغه وخت مشران د قومونو او علما او روحانیون د ټول ننگرهار دا را جمع شول مگر چون دلته دا مهمند دره کې جنگ ؤ او د چکنوور د ملا صاحب ځای ؤ او دلته د ده اثر او رسوخ هم ډیر ؤ او بل په غزا گانو کې د ده شهرت زیات ؤ نو ده خطونه ولیږل او د قومونو او د سرحدونو دا خلک را جمع شول. انگریزانو پیش قدمي وکړه پر تورخم باندي واوښتل او ډکه یې ونيوله. په دغه وخت کې د چکنوور ملا صاحب په خپله باندي د تورخم په سپینه څوکه کې چې د ده خپله مورچه وه د خپلو غازیانو سره یو ځای هلته ؤ. مگر چون انگریزانو پیش قدمي وکړه نو هغه عقب نشیني وکړه او د هزارنو په کلي کې چې د ډکه نه په څو میله فاصله کې غرب ته پروت دی هلته یې دېره ونيوله او هلته یې یله جاري خلک را غونډ کړل نو د غلته هم یو شاعر وایي:

چې ملا صاحب ورته دېره ونيوله په هزارنو کی یې ښکاره ونيوله

عمر ماصل ورسره مل ؤ انگریز د دوی د لاسه دل ؤ

په کونړ او چترال کې د میرزمان خان په مشرتوب افغانانو وکولای شول چې په برتانوي هند کې ځینې سیمې تر لاسه کړي چې تر ډیره وخته یې ساتلې وې. هاشم زماني چې د میرزمان خان زوی دی وایي چې دا هېره شوې د جهاد خلورمه جبهه وه:

د کونړ مجاهدینو او غازیانو د اسمار او ناری د لارې پر انگریزي تاسیساتو سختې حملې وکړې او د یو سلواته ویشتو شهیدانو په ورکولو سره یې د آرنوی، لمبریټ او گډرې مهمې سیمې تر لاسه کړې او د چترال په سیمه کې یې داسې پرمختګ شروع کړ چې چترال یې محاصره کړ. دا جبهه که څه هم مؤرخینو هېره کړې ده. خود صالح محمد خان په مشرۍ د خیبر د لوی محاذناکامې یې تلافی کړې ده.

څنگه چې په کونړ او پکتیا کې د افغانانو فشار جاري ؤ برتانوي الوتکو کابل بمباري کړ. سید قاسم رشتیا ته دا بمباري وریاده ده:

طیاري ډیرې کښته راغلې یوازې د ارگ پر اطرافو چې اوس د کابل هوتل دی دلته گدامونه وو او طویلې وې او اسان وو. پر هغوی باندي یې خوبونه واچول. په دغه وخت کې چې طیاري د چهلستون څخه تیریدې، زمور کور په چهلستون کې ؤ او دلته شپږ بجې د سهار وې او یو وار زما مور وه او که بل څوک پیدا شوه په غیر کې یې ونیولم او تاخاني ته یې کښته کړم. ما ویل څه شی دي؟ څه خبره ده؟ دوی ویل جهاز هوايي. هر څه چې یې وکتل جهاز هوايي معلوم نشو لکن تمامه ورغ گویا مور بیریدلو

چې د لته بیا جهاز هوایی راځی او پرمور باندی بمونه اچوی.

ځینی باور لری چې افغانستان د برتانوی الوتکو فشار او برتانوی هند بیا

د خپلو ستراتیژیکو سیاسی او اقتصادی اړتیاو له کبله مجبور شول چې اور بند

ومنی او د لوزنامو په ترڅ کې د افغانستان استقلال ومنل شو.

د امیر امان الله خان ریفورمونه اود یورپ سفر

د افغانستان په معاصر تاریخ کې امیر امان الله خان لومړی پاچا ؤ چې ریفورمونه یې پیل کړل. ولی دهغه ریفورمونه د ځینو عواملو له کبله د مخالفت او ناکامی سره مخامخ شول. سید شمس الدین مجروح وایي چې په لومړي سر کې مخالفت نه و:

په ابتدا کې خود امان الله خان د ریفورمونو سره مخالفت نه ؤ. مخصوصاً امان الله خان چې اعلان د استقلال وکړ، دی ډیر محبوب او مقبول شخصیت ؤ په افغانستان کې. عوامو د افغانستان ده ته واقعاً په ډېره درنه سترگه کتل. امان الله خان په افغانستان کې نور ډیر اصلاحات راوستل ډیر مشهور واقع شول. په افغانستان کې عصري مکتب یوازې

حبیبیه چې ما مخکې ورته اشاره وکړه جوړه وه. ده ابتدایي معارف اجباري کړ او په ټول افغانستان کې په کلو کې په قصباتو کې په ښارونو کې په اطرافو کې په ولایاتو په هر ځای کې عصري مکتبونه بیرته شول. د دې عصري مکتبونو په لړ کې د کندهار په شالمار ښوونځی کې هم د تلگراف مکتب پرانیستل شو. مدیر جیلانی خان الکوزی چې د تیلگراف د ښوونځی زده کوونکی ؤ، د امیر امان الله خان سره لیدلي دي:

اعلیحضرت امان الله خان چې کندهار ته تشریف راوړی مور په هغه وخت کې په مکتب تیلگراف کې وو مور لس کسه وو چې د مکتب څخه یې ورکړي وو تیلگراف ته. چې د تیلگراف فن مور زده کړو. نور مور دوه معلمان وو هغوی مور ته د تیلگراف فن راښووی. اعلیحضرت امان الله خان چې راغی کندهار ته د شالمار په مکتب کې یې زموږ څخه امتحان واخیستی نیمې یې کړو زموږ ټولگی یې پر دوو برخو وویشه یوه ډله یې یوې خوا او بله ډله یې بلې خواته کښینولو یو سیم یې کش کړی هلته ماشین تړلی ؤ چې دا ټکه هاری د ماشین کیدئ نو یو مضمون یې نوشته کړی هغه مور مخاڼه کوی. هغه چې مور مخاڼه کړی هغه بلې خوا هغه ونيوئ. هغه چې یې ولیدئ، بیا یې دلته دغه متن ولیدی. هغه صحیح ؤ. نو مور ته یې انعام را کړ لس کسو ته د سړي پر سردری دری سوه کابلی چې دا په هغه وخت خورا ډیرې پیسې وې او زموږ معلم ته یې زر کابلی ورکړې.

د ښوونځیو تر څنګ دولتي چارو ته هم توجه اړول شوی وه. سید شمس

الدین مجروح وایي چې تر دې د مخه دولتي تشکيلات نه وو موجود:

تشکيلات دولتي منع ته راغله مخکې دا تشکيلات نه وو. په منظم او عصري صورت باندي وزارتونه پيدا شول. تقسيم کار وشو. تقسيم عمل وشو. په افغانستان کې مثلاً حساب و کتاب مثلاً په افغانستان کې د اول ځل له پاره بودجه جوړه شوه. بل بڼخو ته تعليم ورکړل شو، يا سهم ورکړل شو، مثلاً بڼخې د حجاب څخه راووتې. د ده په پروگرام کې خدمات عسکري اجباري شول د افغانستان په تبعه و باندي. د نفوسو په لحاظ باندي، په هغه وخت کې خلکو ورته هشت نفري ويل.

د اداري چارو تر څنگ د افغانستان تاريخي عنعناتو او لويې جرگې ته هم پوره توجه شوې وه. عزيز الله واصفي چې د جمهور رئيس داؤد خان په وخت کې د لويې جرگې مشر و وایي چې د اعليحضرت امان الله خان په لويه جرگه کې پوره آزادي موجوده وه:

تاسې گورئ چې په هغه جرگه کې په نام د مولوی عبدالحمید پنجشيري په خپله د اعليحضرت امان الله سره مواجه دی په عين لويه جرگه کې چې دی سوالونه کوي او اعليحضرت امان الله خان د هغه ځوابونه وایي. په دې کې هيڅ شک نشته چې دا اعليحضرت امان الله خان په دوره کې يوه مدني دوره شروع شوه او علماؤ د هغه وخت چې هغه ډير محافظه کار شخصيتونه وو او بايد هم وای او تر اوسه همدغسې ده. دا توافق په مابين کې ديوي مترقي او موډرنې ډلې او ديوي محافظه کاري ډلې ډير مشکل په نظر برينبي اوس هم او په آينده کې هم داسې نه چې

تنها په افغانستان کې بلکه په ټول جهان کې د مدنیت او محافظه کارۍ په منځ کې یو ډېر عظیم تفاوت موجود وي. نو دا ابتداء د اعلیٰ حضرت امان الله خان په وخت کې شروع شوه ځکه ده په آنې وخت کې غوښتل چې افغانستان د مدنیت و شاهراه ته د اروپایانو په پیروی باندې مخ ته بوزي تاسې معیار د ډیمرکراسۍ او لویې جرگې د افغانستان د هغه څخه فهمولای شئ او دا نه وایم چې آیا په دې جرگه کې مولوي صاحب عبدالحمید پنجشیري حق په جانب و او که امان الله خان دا د قضاوت خبره ده. مگر تاسې کولای شئ چې یو روش د پاچا په لویه جرگه کې د یوه ملا په مقابل کې یاد نورو وکیلانو په مقابل کې چې په خپله ده انتخاب کړي وو وگورئ. داسې معلومېدلای شي چې یو پاچا په کوم ملاطفت په کومه نرمۍ او په کوم شرافت باندې د خپلو خلکو سره خبرې کوي.

اعلیٰ حضرت امان الله خان نه یوازې په لویه جرگه کې بلکه د باندې هم د ډېر نرم چلند خاوند و. سید قاسم رشتیا چې په هغه وخت کې د لږ عمر و او بې لایسنسه موټر یې روان کړی و د کابل په دارالامان کې د اعلیٰ حضرت امان الله خان سره مخامخ شو:

زه شپاړس کلن وم او زما پلار یو موټر درلودی هغه موټر مې نوی زده کړی و. په جاده دارالامان کې مې چکروا هه د خپل د اکاډزوی سره. یو وارد ده موټر تېر شو مور موټر یوې خواته کړی، دی ولاړی او بیرته راغی او دا څراغونه یې پرسترگور برابروله. ما موټر ودراره. ده هم موټر ودراره کښته شو. مور هم کښته شولو. ما سلام وکړ او زما د اکاډزوی سلام وکړ.

ده وویل چې موټرواني کوی لایسنس لری؟ اجازه نامه لری؟ زه نه پوهېدم چې اجازه نامه څه شی ده. ما ورته وویل چې یه نه یې لرم، هغه راته وویل ما چې ستا موټرواني ولیدله بڼه موټروان یې. موټرواني کولای شې لاکن سبا ورشه په وزارت دربار کې هلته یو باشي دی باشي ته ووايه چې ماته یو لایسنس راکړه! هغه ستا څخه امتحان اخلي. سبا چې زه ورغلم ده په خپله هدایت ورکړی ؤ او نفر موجود ؤ نفر ماته وویل چې راشه دموترواني امتحان راکړه. دغه ځای چې اوس کتابخانه عامه د کابل ده. دلته گویا موټرخانه دولتي وه. په دې میدان کې یې زما څخه امتحان واخیستی.

اعلیحضرت امان الله خان علاقه درلوده چې د نورو هیوادونو په شان افغانستان هم پر خپلو پښو ولاړ هیواد وي. په همدې غرض هغه فیصله وکړه چې د اروپایي هیوادونو مدنیت وگوري او د هغوی د تجربو څخه گټه پورته کړي. پوهاند حسن کاکړ وایي چې د یورپ سفر ډیرې ښې گټې درلودې ولې لېرشانې اوږد او وځنډیدي:

دا سفر د یو پاچا له پاره چې هغه په خپله صدراعظم هم ونه لري شپږ میاشتې غیاب او په سفر باندې تگ د مصلحت نه لیرې کار دی. مگر دا چې د بلې خوا ځینې ډیرې ښې گټې هم لري نو د اسلامي افغانستان د یوه مستقل واکمن په حیث اروپا ته د اعلیحضرت امان الله خان مسافرت ډیر گټور ؤ. واقعاً اول په اسلامي حکومتونو کې یې ډیر زیات استقبال وشو. په مصر کې یې نهایت زیات استقبال وشو. په خپله هندوستان کې یې هم ډیر قوي استقبال وشو. اما په دې سفر پیسې هم مصرف شولې اما په

عمومي کې ده ته ډيرو مملکتونو دومره تحفي ورکړې دغه تحفي چې د دغه سفر څخه ده ته راغلي په مراتبو ډيري وي نظر هغه ته چې د ده په سفر څرخې شوې وي اماغته خبره فقط داوه چې افغانستان د نيا ته د يوه واکمن مملکت په حيث معرفي شو . اما منفي خوا يې فقط همدغه ده چې اعليحضرت امان الله خان په حيث د يوه فرد درجه اول واکمن د افغانستان د شپږو مياشتو له پاره په داسې حال کې چې په داخل کې هم وضع بڼه نه وه او نارضايت موجود ؤ ولاړشي او بيا راشي دفعتاً دوې مياشتې وروسته په اصلاحاتو باندې پيل وکړ او داسې اصلاحات چې تر هغه لومړني مرحلې نه زيات اساسي او پاروونکي وو دا د مصلحت نه د يوه واکمن له پاره ليري خبره وه .

ولې د اعليحضرت امان الله خان زوی سردار احسان الله خان چې اوس په سويس کې هستوگنه لري وايي چې د دې سفر ځنډ د مجبوري خبره وه:

اول هغه غوښتل چې فقط دري څلور هيوادونه وگوري مگر مجبور ؤ چې نور مملکتونه وگوري ، کله يې چې د فرانسې ، انگلستان او ايتاليې ليدنه کوله نور و هيوادونو هم بلنه ورکړه . هغه د ترکيې او ايران په شان هيوادونو چې و افغانستان ته نژدې پراته دي غوښتنې نشوای ردولای . د اعليحضرت امان الله خان له دې سفر څخه هدف گرزيدل نه وو هغه غوښتل چې د افغانستان د پرمختگ له پاره صنعتي لارې ولټوي .

که څه هم اعليحضرت امان الله خان په خپلو لومړيو کلونو کې ډير اصلاحات منع ته راوړه ولې د يورپ تر سفر وروسته يې په نورو داسې اصلاحاتو

لاس پورې کړ چې ډیرو ته د منلو نه وو. عزیز نعیم چې بڼه مؤرخ او د خپل پلار سردار محمد نعیم خان څخه یې هم اورېدلي دي وايي چې اعلیحضرت امان الله خان د داسې ځوانانو تر تاثیر لاندې راغلی ؤ چې د اولس سره یې آشنایي نه لرله: اعلیحضرت امان الله خان په یوه حرکت کې شامل ؤ چې هغه د افغانستان د ځوانانو جنبش ؤ. دا ځوانان د ترکیی د ځوانانو د جنبش تر تاثیر لاندې راغلي وو هغوی د افغانستان له پاره په خپلو زړونو کې هیلې او ارزوگانې درلودې. ولې دا ځوانان د بناړونوو او کلي یې نه وو لیدلي. دا ځوانان د هغو هیوادونو تر تاثیر لاندې هم وو چېری چې یې زده کړه او تحصیلات کړي وو. چې په خاصه د یورپ هیوادونه د یادونې وړ دي. د هغوی خیال ؤ چې د ترقی معنی اروپایي کېدل دي. حتی په هغه دوره کې لویو زمامدارانو لکه اعلیحضرت امان الله خان، کمال اتاترک او رضا شاه هم کله چې ریفورمونه معرفي کړل د هغوی مقصد اروپایي کېدل وو. هغوی عیني او ذهني شرایط په نظر کې ونه نیول او داسې تحولات یې منع ته راوړل چې د محیط د هضم کېدلو نه وو.

سید قاسم رشتیا وايي چې وروستي او د دویمې دورې ریفورمونه شکلي او د خلکو د عنعناتو سره برابر نه وو:

په دویمه دوره کې داسې اصلاحات منع ته راغلل چې زیاترويي شکلي شکل درلودئ او داسې عجولانه ماهیت یې درلودئ او د خلکو د عنعناتو سره یې ټکر وخورئ. او ژرد امان الله خان سلطنت پای ته ورسیدی او سقوط یې وکړ.

د اعلي حضرت امان الله سقوط

د اعلي حضرت امان الله خان د ريفورمونو سره مخالفت پيدا شو او عيني خلک را پورته شول دا چې هغه ولې ونه کولای شول چې دا بغاوتونه ارام کړي سيد شمس الدين مجروح وایي چې د هغه شاته پوره قوت نه ؤ موجود:

قوت يې شاته چې مثلاً عسکر و اوسي يا مثلاً لويه پارټي يا حزب يا ډله و اوسي چون دا په افغانستان کې موجود نه وو او مخصوصاً دا بعضي اصلاحات چې شوي په دنيا کې مثلاً په مشرق کې اکثراً په قوت باندې شوي دي په د يکتا توري زور باندې شوي دي په عسکري زور باندې شوي دي ده له هغه زور نه هم کار نه اخیسته، هغه زور ورسره نه ؤ او لهذا له داخلي مخالفت سره مواجهه شو او تر کومه حده پورې چې خلک فکر کوي

افواہات دي له انگریزانو سره یا مثلاً بعضی نورو گاونډیانو سره هم د ده د قدرت او د ده د نهضت نه تشویش موجود ؤ وایي هغوی هم گوتې وهلې چې په افغانستان کې د انظام له منځه لاړ شي نو د اخلي انقلاب را پیدا شو.

د اخلي انقلاب په لومړي ځل په پکتیا کې پیدا شو پروفیسر رسول امین وایي چې د هغه پلار د دې پاڅون د آرمولو په غرض وړلیرل شوی و:

په ۱۹۲۴ کال کې گوډملا په خوست کې باغی شو نو د هغه له پاره بیا میر زمان خان ته امان الله خان وویل چې ته دا د کونړ خلک بوزه او دا گوډملا ووهه نو په دې جگړې کې زما پلار هم تلی ؤ بیا گوډملا هغوی وواهه او ویې نیورایې وستی کابل ته بیا زما پلار یوه قصه کوله په اسونو باندي څوک سواره وو څوک پیاده روان وو چهلستون ته ولاړو او میر زمان خان بیا ارگ ته ولاړئ او وایي بیا د هغې خوا څخه چې گوډملا مور راوستی نو بیا د هغه نه وروسته دا کار چې وشو امان الله خان بیا د انظامي رتبې ورکړې چې په هغه وخت کې ملکي رتبې وې تاسو ته به معلوم وي میر زمان خان ته یې دواړې ورکړې.

خو د اعلیٰ حضرت امان الله خان د یورپ تر سفر وروسته نارضایتې ډیره شوه او په لومړي ځل شینواري پر جلال آباد وروختل چې ورکې علاقه دار شینواری هم شامل ؤ:

زمور د اسپین ږيري ورغله زه ورسره کیناستمه پیر مبارک دغسې قرار تکیه وهلې وه په چوکۍ کې، نو زمور سپین ږيرو ورته عرض وکړ چې

صاحبه مير زمان خان سره د لښکره د کنړه راغی او جلال آباد يې ونيوئ. جلال آباد يې ونيو او دغه دي مور ته دعا وکړه، نور غبر يې ونکر پير مبارک داسې لاس ورو خوځوئ داسې اشاره يې وکړه چې اشاره يې څنگه داسې وکړه يو دم زمور خلکو بيرغونه واچول ويل ورځئ پرې وروره په دا ځای کې چې وو د جلال آباد نه يې هم وشړل پورې بهسود باندي يې هم تير کړل منځ کې سيندو په دي باندي يې هم ورتير کړل د مير زمان خان نه مرگ هم پکې وشو ډير يې ووژل بيا نو پس د هغه نه بهسود او دا کلي والادا زمور خلکو را تالا کړل وريژې او غوري او دا به يې راوړه مور ته ملا يانو پرې فتوی را کړه ويل دا اوس حلال شوي دي او راوړئ خورئ بيا مو تپير نه خواړه بيا مو هغه وريژې خورلې.

په نورو ځايونو کې هم مخالفت په زياتيدو شو خو تر ټولو لوی پاڅون په کوهدامن کې د حبيب الله خان کلکاني په مشر توب چې په افغانستان کې په ځينو کې د بچه سقاو په نوم پيژندل شوی دی، را پيدا شو. سيد شمس الدين مجروح وايي چې د بچه سقاو تر څنگ د قدرت مدعيان نور او حتی د اعلي حضرت امان الله خان درباريان هم ورسره ملگری وو:

په خپله دغه شير جان او محمد صديق خان فرقه مشر، يو وزير دربار و هغه بل په پکتيا کې مشغول و په کار باندي د سپه سالار محمد نادر خان په مقابل کې نو داسې د دي خلکو لاس و. د قدرت په مدعيانو کې يوازي محمد صديق خان، شير جان خان يا دا خلک نه وو نور خلک هم وو پکې يو د هغه جملې نه دغه حضرت صاحب و، د شور بازار د حضرت صاحب کشر

ورورپخپله مشر ورور يې نه کشر ورور يې چې هغه مثلاً هلته په دغه کې ويلي ؤ اول ملاقات کې چې په باغ بالا کې شوی ؤ دی وړاندې شوی ؤ که دی مخکې کړو معین سلطنه دې نه وي دی به پاچا کړو بیا هغه خانه نشین شو بندي غوندي شو داسې بعضې دا سردارانو کې دا سردار حیات الله خان دامير حبيب الله خان زوی هغه هم دسقاو سره لار لرله عين د امان الله خان په وخت کې پت پت يې خبرې ور سره کولې مثلاً محمدولي خان دا خلکو داسې فکر کاوه چې دوی به يو جمهوريت جوړ کاندې محمدولي خان وزير دفاع او وزير حربه د امان الله خان و.

په افغانستان کې ډير خلک باور لري چې د اعليحضرت امان الله خان په رالويدلو کې د انگریزانو لوی لاس او خلک يې پارولي وو. پوهاند حسن کاکړ چې د افغانستان د چارو په هکله د انگریزانو آرشیف ليدلی دی وايي چې په دې هکله يې رسمي اسناد نه دي ليدلي:

مخصوصاً په دغه شرقي قومونو کې يوه سلسله تحريکات روان وو او د غبار په کتاب کې هم واضح دي چې ډيرو ملايانو تحريکات کول اما دا چې سپری ووايي دغه خپله حکومت د انگلیسانو يعنی حکومت د هندوستان دوی استولي ليرلي دا ماته ثابته نه ده، معلومه نه ده او ممکن ده کړي يې وي ممکن نه يې وي کړي مگر داسې په رسمي ډول سره په دا اوراقو کې ماته داسې شواهد چې وښيي چې حکومت د انگلیس د اعليحضرت امان الله خان په راچپه کولو کې سهم لري او اقدام يې کړی وی ماته معلوم نه ده او بايد دا وويل شي چې امير امان الله خان چې د سفر

څخه را وگرځیده مخصوصاً په انگلستان کې هم حکومتی عمالو هم خلکو د اعلیٰ حضرت امان الله خان استقبال نظر هر بل مملکت ته زیات کړی ؤ اعلیٰ حضرت امان الله خان هم د دوی د دغه بڼه استقبال څخه نهایت مشکور ؤ حکومت هند برتانوي اساساً د اعلیٰ حضرت امان الله خان د اصلاحاتو مخالف نه ؤ او هغوی هم یعنی واقعاً په دې باندې خوښ وو چې په افغانستان کې د غسې اصلاحات راشي افغانستان چې دهغه پخواني ذهنیت سره ژوند کاوه او په نوي دنیا کې داخل شی ددې اصلاحاتو هغوی مخالف نه وو.

د افغانستان شمالي گاونډی شوروي اتحاد چې په اولو کلونو کې د اعلیٰ حضرت امان الله خان سره د مرستې وعده کړې وه په سختو ورځو کې ترې واوښتې، سید قاسم رښتیا وايي چې د بچه سقاو د حملې په وخت کې يې د امان الله خان د پوځي مرستې غوښتنه ونه منله:

د امان الله خان په آخري ورځو کې چې بچه سقاو په کابل کې حمله کړې وه د دوی څخه طیارې او پیلوټان درخواست کړي وو لکن دوی دا خبره ونه منله وروسته چې بیا په قنډرهار کې ؤ یو نفر نماینده د روسانو راغی او خواهش يې وکړ چې تاسو څه شی غواړئ؟ امان الله خان خپل نظریات وویل لکن دوی ولاړل او هغه یوازنی د تیلگراف ماشین چې له ځان سره يې راوړی ؤ هغه يې بیرته یورئ امان الله خان هر څه ټینگار وکړ چې هغه وساتي چې وکولای شی د دنیا دخلکو سره رابطه قائمه کړي هغه يې د ځان سره یورئ نو وروسته چې غلام صدیق خان مسکوته ولاړ او

غلام نبی خان دې ته حاضر شوی و چې بیا دلته افغانان چې وو، په هغه وخت کې په روسیه کې ډیر وو، هغوی سره یو ځای کړي او دلته مزار شریف ته داخل شي روسانو که څه هم په اول کې خپل څو تنه عسکر له دوی سره یو ځای کړي وو د دوی مقصد د امان الله خان مؤفقیت نه و هغه وخت چې دوی خپل عسکر بیرته وغوښتل هغه وخت لا امان الله خان په غزنی کې و د دې نه معلومېږي چې روسانو هیڅ یوه آرزو نه درلوده چې امان الله خان بیرته په افغانستان کې راشي او بلکه د دوی له پاره حبیب الله کلکاني د دوی په نظر بهتر کانديد و.

د روسانو او نورو داخلي مخالفونو سره سره د اعلیٰ حضرت امان الله خان قواوو وکولای شول چې په اول کې حبیب الله خان او د هغه ملګرو ته ماتې ورکړي جنرال هاشم خان کاکړ هم په دې جګړو کې شامل او څلور سوه تنه یې یرغمل نیولي وو:

پلار مې دې خدای وبخښي یو فقیر سړی و راته وویل چې امان الله خان ته لاړ شه او ورته ووايه چې د سقاو له زوی سره وجګړې ته چمتویم، زه امان الله خان ته ورغلم او هغه رانه زما د قطعې پوښتنه وکړه خو ما ورته وویل چې زه د پولیسو د نوي ښوونځي زده کوونکی یم او دوه اوبښي مې را سره دي او کومه قطعې راسره نشته! امان الله خان هغه نورو کسانو ته چې دده په دربار کې ناست وو اشاره وکړه او وویل چې دوی هم د خدمت دعوی لري. ما ورته وویل چې له ما سره دې لاړ شي بیا د عزالدوله کورته لاړ او یو توپ مو واخیست او په تیل وهلو تیل وهلو مو شهراراته ورساوه،

د جگړې په ترڅ کې ما د سقاو د زوی څلور سوه پلویان یرغمل ونيول او امان الله خان ته مې ودرول بیا د برتانیې سفارت ته ورغلو چېرته چې د سقاو زوی سنگرنیولی ؤ امان الله خان خپل د دربار وزیر یعقوب جان ته وویل چې کیدای شي چې د سقاو زوی د برتانیې له سفیر سره خبرې کړي وي چې سفیر راته کومه بله بلا جوړه نه کړي ما امان الله خان ته یو لیک ولیکئ او ورته مې وویل چې یا به د سقاو زوی له دې ځای څخه وشړم او یا به ځان ورباندې و وژنم هم هغه ؤ چې په شپږو بجو د سقاو زوی بیرته شمالي خواته و تښتید خو دوهم ځل کله چې د سقاو زوی بیا حمله وکړه زه ناروغ وم نائب سالار عبدالوکیل خان یې ولیږئ او هغه د سقاویانو له خوا ووژل شو.

د حبیب الله خان دوهمې حملې اعلیحضرت امان الله خان مجبور کړی چې تخت خوشی کړي او د قندهار او هند د لارې په ایتالیا کې مهاجر شي، په مهاجرت کې هم د اعلیحضرت امان الله خان په زړه کې د خپلو خلکو مینه پاته وه د هغه زوی سردار احسان الله خان وایي چې د ایتالیې د حکومت څخه یې وغوښتل چې پښتانه بندیان د هغه په کور کې واوسي:

د جگړې په وخت کې جرمنیانو یوزیات شمیر پښتانه پوځیان بندیان کړي وو همدغه پښتانه انگریزانو او امریکایانو د روم په جنوب کې د ځان سره کښته کړی وو چې د جرمنیانو او ایتالیویانو پر ضد و جنگیږي د هغو شمیر د سلو او یو سلو شلو تنو ترمنځ وو اعلیحضرت امان الله خان د ایتالیې د دولت څخه وغوښتل چې پښتنو بندیانو ته اجازه ورکړي چې د

ده په کور کې واوسېږی د ایتالیی حکومت د هغه دا غوښتنه ونه منله خو
څلورو تنو پښتنو بنديانو ته به یې اجازه ورکوله، چې د جمعې په ورځ
زمونږ کور ته راشي.

دریم چیپرکی

امير حبيب الله خان کلکانی

کله چې اعليحضرت امان الله خان د کابل څخه ووتی نو خپل ورور سردار
 عنايت الله خان ته يې د چارو واک وروسپاری هغه هم دري ورځې وروسته
 مستعفي شو او په الوتکه کې د کابل څخه ووتی، د سردار عنايت الله خان د وتلو
 سره سم حبيب الله خان کلکاني په کابل کې واک ته ورسيدئ. د پوهاند فاضل خان
 پلار جنرال محمد صديق خان چې د حبيب الله خان کلکانی سپه سالار او آکايی
 شیرجان خان چې د دربار وزير ؤ وایي چې حبيب الله خان يو شجاع او سخی پاچا
 ؤ:

د امير حبيب الله خان په هکله بايد تاسو ته ووايم چې امير حبيب الله

خان زره ور، سخي، ځوانمرد او راستکار سپری و ځلک وایي چی دوه داړه ماران وو چې په خلکو باندی یې داړې اچولی او د حکومت له خوا اعلان شوی وو چې که دوی مړه یا ژوندی ونیول شي حکومت به د دوی گرفتار کوونکو ته انعام ورکړي امیر حبیب الله په کابل کې عسکر و او کله چې خپل کور ته روان و دې داړه مارانو د هغه لار ونیوله خود امیر حبیب الله په لاس ووژل شول او امیر حبیب الله د دوی سر و نه حکومت ته ورکړل خو ځکه چې دوخت په حکومت کې فساد او رشوت عام وو او د حکومت مامورینو له لیوانو سره غوښې خوړلې او له شپنو سره یې چیغی وهلې نو حبیب الله ته یې انعام ورنه کړ او هغه یې د قاتل په نامه بندي کړ خو حبیب الله له بندي خانې څخه وتښتیدئ او د حکومت پر ضد یې بغاوت وکړ او هغه ځای ته ورسید چې مور ټول ورباندې خبریو.

په کابل کې حکومت مضبوط شو او د بنار معتبرین چې داعلی حضرت امان الله خان طرفداره وو بنديان شول په دې بنديانو کې جنرال هاشم خان کاکړ هم شامل و چې په اول سر کې یې حبیب الله خان کلکانی ته ماتې ورکړې وه:

کله چې سقاو پاچاهي وگتله نو سقویانو زه او د کابل نور معتبرین بنديان کړو او مور یې ملک محسن ته چې د سقاو والي و ودرولو هلته یو مدیر و چې زما سره یې پیژندگلوې لرله هغه ملک محسن ته وویل چې ستا سو هغه لومړنی ماتې د همدغه سپری له لاسه وه، ملک محسن راته په خدا شو او ویې ویل چک دې واچوه چې مور ستا بگیلان یو بیایې دودۍ راته وغوښتله اوله ما سره یې بڼه دار مدار وکړ.

د کابل د نورو خلکو تر څنگ د سيد قاسم رښتيا پلار او اکا گان هم بنديان

شوي وو :

دوی بنديان وو زما اکا د بچه سقاو تر آخره پورې گویا په بندي خانه کې و زما پلار هم ډیر وخت په بندي خانه کې و او زمور نور اقارب هم بنديان شول او زمور کورونه ضبط شول، سر کار ضبط کړل او مور ته یې دوې کوټې را کړې وې چې ټول فامیل په هغه کې گوزاره کوله او زه د سن له لحاظه د ټولو نه مشروم گویا سر پرست زه وم هغه ورځ چې دوی بنديان کیدل زما اکا ماته وویل چې اوس نو دا ته د دې کورنۍ سپری یې او ته باید د دوی سر پرستي وکړې او په هغه وخت کې گویا زما وظیفه دا وه چې دا ټولې بنځې، کوچنیان ټول باید وساتم او د دوی حراست زما په غاړه و او په دې لاره کې مې ډیر جنجالونه ولیدل د بچه سقاو سپاهیانو کله کله تقاضا کوله چې ماته داشی راوړه داشی راوړه ما ویل ټول خو په هغه کورونو کې دي چې تاسو ضبط کړي دي ټول قلف او کلي او تاسې مهر ولاک کړي دي نو له کومه ځایه یې زه راوړم! ورشه دباندې د خپلو خپلوانو څخه یې راوړه، پیسه راوړه کله کله زما خوابدیده او کله ما د دوی په ټوپک باندې لاس اچوئ هغوی به ویل چې اوس غواړې چې اوس یو ډز وکړم.

که په سيد قاسم رښتيا څه بود نشول خود سر پرسي سايکس په قول

حکومت وکولای شول چې د کابل د نورو خلکو څخه پیسې واخلي:

غاصب د کابل د غني او شتمنو او سيدونکو څخه په زور او جبر پیسې

ژوندی خـاطـري

واخيستلې او په دې پيسو يې دوولس زره كسان د كوهستان څخه
عسكري ته استخدام كړل. د دې قواوو په زور هغه وكولاى شول چې په
جنوب غرب كې هزاره گانو او په ختيځه برخه كې تگاويانو ته په ډيرو
تلفاتو سره ماتې وركړي.

پوهاند فاضل خان چې د خپلو مشرانو څخه اوريدلي دي وايي چې د امير
حبيب الله خان په وخت كې د كابل امنيت ډير ټينگ ؤ:

تر هغه ځايه پورې چې ما له خپلو مشرانو څخه اوريدلي دي د حبيب
الله خان په وخت كې امنيت ډير ټينگ ؤ ويل كيږي چې پل خستي ته نژدې
د چاوشال غلاشوي ؤ سيد حسين هم هلته ودريدئ او د هغه سړي شال
يې ورته بيرته پيدا كړ او د غله غوړ يې ورته ميخ كړ امنيت هغسې چې د
امير حبيب الله خان په وخت كې ټينگ ؤ د نادر خان د راتلو په اول سر كې
نه ؤ د نادر خان په وخت كې ټول سفارتونه لوټ شول مگر د امير حبيب الله
خان په وخت كې يو هم لوټ نه شو.

سيد قاسم رښتيا وايي چې د هغه حكومت په وخت كې افغاني ارزښتونو
ته پوره توجه شوې وه او زياتوي چې د هغوى د ناموسدارۍ د سپلين د پوره قدر وړ
دى:

زياتر چې قابل د قدر دي چې دوى په ناموس كې ډير گويا په دقت
سره ناموسدارۍ ساتلي دي او هيڅ يو تجاوز په ټول وخت كې نه دى شوى
او نه دوى خلكو ته آزار وركړى بلكه د امان الله خان خويندې چې كورنۍ
يې په ارگ كې وو او ټول بښځې او هلكان وو او بچه سقاو په دوهمه ورځ

دوی ته وویل چې خپل خپلوان و غواړئ چې تاسې بوزي او نږیې مقرر

کړل چې هر یو خپلو خپلوانو ته وسپاري.

سید شمس الدین مجروح چې په همدا وخت کابل ته تللی دی په دربار کې

گډون کړی ؤ او وایي چې د کوهدامن خلک هم په دې حالاتو خوښ نه وو:

د کابل ښاريې نیولې ؤ په لاس کې یې ؤ او د کوهدامن خلک یې مجهز

کړي وو، مسلح کړي وو هغه هم عوام د کوهدامن زده پخپله په دغه وختونو

کې کابل ته تللی يم نو دی می هم ولیدی په یو تقریب باندې هلته پېښ

شوی وو، په خپله د کوهدامن خانانو مشرانو مثقف خلکو پوه خلکو

تشویش لاره خوشحاله نه وو په دې کار سره پوهیدل چې د دې عاقبت ډیر

بد دی نو په ننگرهار کې جنگ ؤ د سقاو په مقابل کې په قندهار کې د

سقاو په مقابل کې جنگ ؤ په مزار کې د سقاو په مقابل کې جنگ روان ؤ

تمام افغانستان نه ؤ منلی، یو کابل ؤ او یوڅه د کوهدامن خلک یې مسلح

کړي وو هغه خوا دې خوا یې ډزول را ډزول څه بیچاره گان پکې مړه شول څه

پکې د منځه لاړل خودی هم له منځه لاړ.

عبدالاحد خان کرزی وایي چې د سقاوي په ټوله دوره کې په قندهار کې د

سقاویانو پر ضد جگړه روانه وه او د هغوی کلی کرز د مقاومت مرکز او د هغه پلار

په دی مقاومت کې لویه ونډه اخیستې وه:

دا خونو د قندهار اکثره سپین بزیري په دغه سقاوي انقلاب کې داخل

وو او مرکز یې هم د غه کرز ؤ په هغه وخت کې د ښار د باندې نژدې ښارته

یو کلی کرز ؤ اعاشه یې ټوله د هغه ځای څخه کیدله چې بیا زمور پلار په

دې انقلاب کې ډیر سهم درلودئ مور چې قندهار ونيوئ بیرته مود
سقاویانو څخه قندهار تسلیم کړئ اڅکزي او نور قومونه د قندهار چې
راغلل قندهار یې ونيوئ د قندهار په خزانه کې شپيته زره افغانی د پرتې
وې د هغه رسید مور کابل ته وروړئ چې دغه شپيته زره افغانی په خزانه
کې شته ټوله اسلحه چې په هغه وخت کې وه یو کارتوس هم نه شوبې ځایه
نه په خود ارگ کې چې په هغه وخت کې ډیر کافی سامان وو دا فرش
وظرف یوشی بی ځایه نه شو.

ځینو افغانانو او روحانیونو په دې جگړو کې برخه وانه خيسته ، سناتور
غلام نبی چکنووري وايي چې سقاوي بڼه وریاده ده او د چکنوور ملا صاحب وویل
چې دا د مسلمانانو تر منځ جگړه او مسلمان کشي ده نو ځکه یې حصه وانه
خيسته:

دومره مې یادیري لږ لږ په هغه وخت کې ډیر خلک ورله راغلل قومي
خلک، خودوی وویل چې دا خپله د مسلمانانو په منځ کې مسلمان کشي
ده هغه په دې کې حصه نه ده اخیستې مگر دومره وو چې دا راته لږ لږ یاد
دي چې سردار محمد هاشم خان چې د پيښور په لاره باندي راغی د هغه
ځای نه راغی خانقاه ته راغی او له هغه سره یې یوه شپه وکړه او هغه بیا
ورته وویل چې که ته جرگې کوې مرکې کوې جنگ مه کوه جرگه وکړه او
لویه جرگه وکړه، دې ننگرهار کې لویه جرگه جوړه کړه مگر هغه د کوم چا
په ځای کې یې مه جوړوه د خان ملک او دمیا او ملا په ځای کې یې مه
جوړوه ځکه چی بیا دغه کیري ته د هډې صاحب په زیارت کې جرگې وکړه

لويه جرگه ځکه چې هغه يوروحاني او جهادي شخصيت دی او هلته به ستا جرگه ممکن کاميابه شي او بد اثر به ونه کړي په هم هغه توصيه باندې يې دهېډې صاحب په زيارت کې جرگه وکړه، لويه جرگه يې وکړله مگر دغه څومره انقلاب چې و دی په خپل کور کې و هېڅ چيرته نه و خو ځيدلی او هېڅ يې په دې کې حصه او برخه نه وه اخيستلې.

د سردار محمد هاشم خان نور ورونه لاپخوا د جنرل محمد نادر خان په مشرتوب پکتيا ته ورسيدل او هلته يې د حبيب الله خان کلکاني پر ضد په فعاليت لاس پورې کړ.

خلورم خپرکی

۶۸

۶

محمد نادر شاه

په پکتیا او کابل کې د حبيب الله خان کلکانی

د قواووسره جگړې

محمد نادر خان د اروپا څخه برتانوي هند ته ورسيدئ او هلته يې په

فعاليت لاس پورې کړ. محمد حکيم آريوېي چې د ځاځيو اوسيدونکی دی وايي

چې محمد نادر خان او د هغه وروڼه د مرستې په غرض د هغوی کورته ورغلي وو:

زما پلار او نیکه په خاځیو او پکتیا کې وو، نو بیا اعلیحضرت شهید راغی او د هغه ورونه راغلل. پکتیا ته راغلل او په پکتیا کې زموږ کره راغلل نو هغوی زما د پلار او نیکه او زموږ د قوم خځه ځینی غوښتنې لرلې او هغوی ویل موږ راغلي یو تاسو ته، ستاسې خځه کومک غواړو یو کومک دغه دی چې موږ تاسې ته راغلي یو چې په کابل کې چې کوم حکومت راغلی دی دا حکومت یو سالم حکومت نه دی او یو قانوني حکومت نه دی دا نور وراوستی دی د بیگانه و ورسره لاس دی نو که تاسې زموږ سره کومک وکړئ چې دا حکومت نسکور شي. بیا به یو قانوني حکومت منځ ته راشي نو هلته زما پلار او نیکه او زموږ کورنی اعلیحضرت شهید او ورونو ته وویل چې دا خبره زموږ په قوم پورې اړه لري نوزده به د خپلو قومي مشرانو سره مشوره وکړم، هغه یوه غونډه وکړه یوه جرگه یې وکړه هغه هلته په قوم کې ډیر مؤثریت لرلو نو هغه قومي مشرانو دا خبره خوښه کړه او له هم هغې ورځې خځه چې دا خبره فیصله شوه په سبا یې زموږ د قومونو او د پکتیا د ځینو نورو خلکو لښکرد پکتیا خځه د کابل پر خوا روان شول.

تر پکتیا وروسته اصلي هدف کابل ؤ او د دې عملیاتو مشري د مارشال شاه ولیخان پر غاړه وه. د دې عملیاتو په هکله مارشال شاه ولیخان په خپلو

يادابنتونو کې وايي چې د کابل په غرونو کې مې خپلې قواوې ځای پر ځای کړې وې:

د میزان پر شپاړسمه نيټه چې د ۱۹۲۹ عيسوي کال د اکتوبر نهمه نيټه وه د وروستۍ حملې تياري ونيول شوه. د شپې په لسو بجو ماوزيرو ته امر وکړ چې د زنبورک پر غره ډولونه ووهي د شير دروازي او آسمايي پر غره هم ډولونه ووهل شول د سپاه سالار محمد نادر خان څخه تر اجازې او ډيرو سلامشورو وروسته مې پر ارگ د اور امر ورکړ او تر سختې مبارې وروسته حبيب الله او دهغه ملگري د ارگ د شمالي دروازي څخه کوهدامن ته وتښتيدل.

په دې وخت کې د محمد نادر خان او دهغه د ورونيو کورنۍ په کابل کې پاتې وې. عزيز نعيم چې د محمد نادر خان د ورور سردار محمد عزيز سکه لمسی دی وايي چې دهغه پلار په سقاوي کې د پنځلسو کالو او په کابل کې پاته ؤ:

زما پلار د بچه سقاو په وخت کې يو څورلس کلن پنځلس کلن ځوان ؤ او د سقاوي د سلطنت په وروستيو مياشتو کې که څه هم سقاو زمور کورنی ډيردونه څورله مگر کله چې اعليحضرت نادرشاه وکابل ته راغی او د سقاو پر ضد يې قيام وکړ په دې وخت کې زمور کورنی هم تر نظارت لاندې راغله او په هغه ورځ چې مارشال شاه وليخان وکابل ته راغلی نو په

دې وخت کې جگړه وروستی مرحلې ته ورسیده. سقاو زموږ د کورنۍ غړي د انساني سپر په توگه استعمال کړل او اعليحضرت نادرشاه ته يې هم اطلاع ورکړه چې که نادر خان سقاو د خپلې حملې هدف وگرځوي نو دوی به پر خپله کورنۍ حمله کوي او اعليحضرت نادرشاه سقاو ته پیغام ولیږي چې اصلي موضوع د دوی کورنۍ نه ده بلکه موضوع د افغانستان خاورې ته نجات ورکول دي. د حملې په وخت کې یوه گولۍ زما د پلار داوږې څخه تیره شوه اما کوم آسیب ورته ونه رسیدئ.

فرقه مشر هاشم خان کاکړ د سردار نعیم خان تر څنگ د هغوی د کورنۍ

نور غړي هم راویستلي دي:

د سقاو زوی کابل ته راغی نو کله چې نادر خان د کابل د نیولو له پاره راغی د ده د کورنۍ ټول غړي په کابل کې بندیان وو. نادر خان فیض محمد او عبدالغنی خان ولیږل چې د ده د کورنۍ غړي ورته راولي. خود شاوخوا څخه د مردکو باران وو هغوی په دې بریالی نشول. زه ورغلم او هغوی مې راوايستل او هغوی څلور ورځې کم دوې میاشتي زما په کور کې پاته شول. زما او د نادر خان بڼې اړیکې وې او هغه په ما اعتماد لاره او زما سره يې مشورې کولې.

په افغانستان کې ځینی خلک په دې عقیده دي چې په لومړي سر کې

محمد نادر خان د امان الله خان په نوم په فعالیت بوخت ؤ خو عزیز نعیم په دې

عقیده نه دی:

خبره داسې ده هغه څه چې ما د خپلو لویانو د خولې څخه اوریدلي دي
ځکه ما اعليحضرت نادر خان نه ؤ لیدلی ولې چې اعليحضرت نادر خان
زما تر پیدا کیدلو د مخه په شهادت رسیدلی ؤ. نو د خپلې کورنۍ د
لویانو لکه د سردار هاشم خان او د ده د امثالو د خولې چې ما اوریدلي دي
د نادر خان مقصد افغانستان ته نجات ورکول و یعني مقصد یې د پاچهۍ
نیول او تخت و تاج نه ؤ او کله چې یې کابل و نیولی واضح یې وویل چې زه
د تخت و تاج د نیولو له پاره نه یم راغلی بلکه افغانستان ته د نجات
ورکولو له پاره راغلی یم او هغه څوک چې د افغانستان خلک ومني هغه
سړی باید قدرت په لاس کې واخلي. که هغه په خپله امان الله خان وي او
که یې د کورنۍ بل تن وي. اما د هغه وخت د شرایطو په رڼا کې امان الله
خان د افغانستان د خلکو اعتماد د لاسه ورکړی ؤ او هغه شرایط دا دي:
اول دا چې پرده یې د کفر تور لگولی ؤ او بل دا چې دی د افغانستان څخه
ولاړی یعنی افغانستان یې په اور کې پرینودی او دی په خپله ووتی گویا
د ده دې گام دی د خلکو په وړاندې بې اعتمادده کړ او لکه په امان الله خان
چې خلک یې باوره شوي وو نادر خان باید ژر راغلی وای او کابل یې نیولی

وای اما نادر خان دا ونه ویل چې زه د امان الله مخالف یم او له دې امله
 ځینو خلکو چې د نادر خان سره یې مرسته کوله هغوی داسې فکر کاو چې
 نادر خان د امان الله خان له پاره کار کوي چې په پای کې نادر خان مجبور
 شو چې ووايي چې نه خود امان الله خان پر ضدیم او نه خود امان الله
 خان طرفداره یم، او کله چې یې کابل ونيوئ نو خلکو ده ته مبارکي ورکړه
 اما ده وویل چې د صاحب دې مبارک شي نو د هغه وخت تر شرایطو لاندې
 یې تخت په شوق سره قبول نه کړ که څه هم هغه یې په اکراه قبول کړ خو چې
 وکولای شي په افغانستان کې آرامي را منځ ته کړي. هغه څه چې ما د
 سردار محمد هاشم خان د خولې څخه اوریدلي دي نادر خان تر پایه پورې
 د دې آرزو نه درلوده چې پاچهی د ده په کور کې د میراث په توګه پاتې
 شي. خوده وویل چې دی به تر یوه وخته پورې پاچا وي او بیا به د پاچهی
 څخه لاس واخلي او لویه جرګه به غونډه جوړوي او کوم څوک به د
 افغانستان د مشر په توګه ټاکي. سردار محمد هاشم خان به ویل چې
 مامشوره ورکوله چې دا کار چې تاسې کوی ډیر د وخت څخه وړاندې دی
 او دا شیان په فکر کې مه نیسئ او باید تر لسو پنځلسو کالو پورې تاسې د
 افغانستان د پاچا په توګه پاته شئ تر څو چې اوضاع آرامه شي. اما
 وروسته اوضاع بل ډول شوه.

اوضاع آرامه شوه او د ولايتونو څخه بيعت تر لاسه شو. نادر خان په کابل کې يوه لويه جرگه راوغوښته تر څو د هيواد مشر وټاکي. ډاکټر احسان روستامل تره کې چې په کابل پوهنتون کې د سياسي علومو استاد او د کابيني وزير پاته شوی دی وايي چې په دې جرگه کې محمد نادر خان ته د سلطنت د قبلولو دعوت ورکړل شو:

په کابل کې د لويې جرگې په نامه يو مجلس تنظيم شو او په هغه کې د امانې دورې دوه تنه سابقه وزيران چې په جرگه کې شامل وو د جنرال نادر خان د اظهاراتو په مقابل کې چې گواکي دی د سلطنت ارزو نلري د جرگې د اعضاؤ په نماينده گي جنرال نادر خان د سلطنت د مقام د قبلولو له پاره په تاکيد سره دعوت کړ د جرگې نورو اعضاؤ دغه پيشنهاد په چکچکو سره تأييد کړ. جنرال نادر خان د سلطنت پر تخت ترکبښستلو پس د افغانستان د واليانو او لويو حاکمانو د جلبولو له پاره د مملکت په ولاياتو کې د ماکياولي د سياست څخه کار واخيست. د خارجي جرايدو په حواله د سقاويانو د تښتيدلو څخه وروسته کله چې اعليحضرت محمد نادر شاه دوی ته د مجازاتو د عفوی وعده ورکړه نو حبيب الله او سيد حسين د خپلو يوولسو کسو طرفدارانو سره خپل ځانونه تسليم کړل. خو دوی په يوزرو نه سوه ديرش کال کې د مارچ په آخر کې ووژل شو.

په دی کسانو کې د فاضل خان پلار هم شامل ؤ چې په اعدام محکوم شو. د کورنی نور غړي یې بنديان شول چې ورکې د هغه وړوکی ورور هم شامل ؤ:

کله چې زما پلار شهید شوزما ورور محمد کاظم خان چې لا ماشوم ؤ بندي او هلته په بنديخانه کې ځلمیتوب ته ورسیدئ. مور چا بنوونځیو ته نه پرینودلو او خلکو زموږ د دوستی څخه ډډه کوله.

سید قاسم رښتیا وایی چې دا کار قصدي نه ؤ او یوازې د کسات اخیستلو

او غچ ویره وه:

په لومړیو کلونو کې داسې فکر ؤ چې هغه کسان چې د دوی کورنی گویا وژل شوي دي دوی حتماً د انتقام د رویه امکان لري چې داسې حرکات وکړي د دوی سخت گيري همدا وه چې گویا دوی کوښښ کاوه چې دوی په مکتب کې نه وي چې هلکان تحریک نه کړي مقصد دا نه ؤ چې دوی تعلیم ونه وایی. مگر د ظاهر شاه په دوره کې وضعیت بدل شو او اکثر و تعلیم وکړ. فاضل خان او د دوی کورنی او آقاي واله او دغو کسانو چې تعلیمات کړي دي. هغو ټولو دغه دمحمد هاشم خان په دوره کې گویا خپل تعلیمات شروع کړي دي.

۷

د محمد نادر شاه اداره او خارجي اړيکې

کله چې د محمد نادر شاه اداره ټينگه شوه نو د هيواد داخلي چارو ته يې پوره پاملرنه وکړه. ډاکټر احسان روستا تره کي وايي چې محمد نادر شاه په دې برخه کې په جدي اقداماتو لاس پورې کړ:

اعليحضرت محمد نادر خان په عين حال کې د مملکت داډاري، مالي او نظامي چارو په تنظيم کې په جدي اقداماتو لاس پورې کړي او د افغانستان د سياسي اصولو په جوړولو کې يې چې د امانې دورې د اساسي اصولو يو تعديل شوی متن و د مملکت اداره په مرکزي سيستم

تنظیم کړله خو دغه اصول اساسي عملاً د پاچا په لاس کې وو نادر خان خپل خارجي روابط په ښه توګه ټینګ کړي وو او په لنډه موده کې یې د مملکت په خارجي او داخلي ساحو کې ځیني اساسي او مېړن اقدامات په نظر کې ونیول.

په دې اقداماتو کې د پوځ بیا تنظیمیدل او په نوي پوځي تنظیم کې د جلبیانو راغونښتل او خوش رضایي عسکر شامل وو، د جلبیانو د خدمت وخت دوه کاله ولې خوش رضایي کار د ټول عمر و په دې دوره کې د امان الله خان پالیسي پرېښودل شوه او پر سرحدی قومونو عسکري جبري نه وه ولې د ضرورت په وخت کې به قبایل مجبور وو چې په پوځي برخه کې مرسته وکړي. اداري، قضایي او تعلیمي برخو ته هم پوره پاملرنه شوې وه، عزیز نعیم وایي چې اعلیحضرت محمد نادر شاه په پوره احتیاط ګامونه پورته کړل او تندرونه وو:

اعلیحضرت نادر خان اصلاً یو محافظه کار سپی و که څه هم د تحول او ریفورم طرفدار و اما هغه یې د وطن د شرایطو په چوکاټ کې غوښتل عملي کړي، د اعلیحضرت امان الله خان د پاچاهۍ دوه کاله مخکې د حبیبی لیسې فارغ التحصیلان و جامعې ته وړاندې شول اما پوهنتون نه و چې دوی هلته عالي تحصیلات ترسره کړي، بیا یې د دارالامان مانې جوړه کړه یا مثلاً فابریکې یې جوړې کړې اما د هغوی اقتصادي اړتیا وو

ته يې فکر ونه شو او هيڅ يوې فابريکې په توليد اتوپيل نشو کولای اوله دې امله د نادر خان په وخت کې د ملک د ودانو لو بنسټ ته فکر وشو، پوهنتون تاسيس شو، بانک ملي تاسيس شو، مکتبونو ته توسعه ورکړل شوه، شمال او جنوب يو د بل سره وصل شول او په څلورو کالو کې يې دودانو لو بنسټ کښيښود او په خارجي سياست کې دى واقعيتبين ؤ او ايديالست نه ؤ ده ويل چې انگرېزان په دې منطقه کې پراته دي او هغه مور په زور سره نشوليرې کولای اوله دې امله مجبور يو چې مور گوزاره ورسره وکړو.

د داخلي چارو تر څنگ بهرنيو اړيکو ته هم توجه واړول شوه د برتانيې امپراتوري چې د افغانستان سره يې نژدې اړيکې لرلې محمد نادر خان خپل ورور شاه ولي خان د لندن دربار ته د خپل استازي په توگه وليړئ او د اعليحضرت محمد نادر خان د الیک يې د برتانيې پاچاه ته وړاندې کړی:

په ډيرې خوښۍ سره بايد د خپل لومړي ليک په ترڅ کې تاسې اعليحضرت ته چې د نړيوالې سولې مينه وال ياست اطلاع در کړم چې په افغانستان کې انقلاب پای ته رسيدلى دى، زه ډاډه يم چې دا اعلان به ستاسې د خوښۍ سبب وگرځي څنگه چې تاسې اعليحضرت ته معلومه ده چې افغانستان په تيرو کلونو کې د برتانوي حکومت سره نژدې او دوستانه

اړيکې لرلې دي چې د دې ثبوت د نړيوالې لومړۍ جگړې په وخت کې چې حالات نامعلومه و د افغانستان بې طرفه پاتې کيدل ووستاسې سره د خپلې صادقانه دوستۍ په ترڅ کې خپل سکني ورور شاه ولي خان چې د هيواد د قراري په هڅوکې يې برخه اخيستې ده د خپل خاص استازي او وزير مختار په توگه ستاسې دربار ته معرفي کوم.

مارشال شاه ولي خان په لندن کې د وزير مختار په توگه ومنل شو او د برتانيې د پاچاه خوارچرد ميکناکي په کابل کې د استازي په توگه د يوه ليک په ترڅ کې واعليحضرت محمد نادر خان ته وروپيژندل شو:

په ډيرې خوښۍ ستاسې د ورور شاه ولي خان په لاس يو ليک چې د خاص استازي او وزير مختار په توگه مو معرفي کړی دی، را ورسيد. په افغانستان کې د آرامۍ په جوړيدلو او ستاسې په برياليتوب چې پر تخت کښي ناستلی ياست درته مبارکي وایم، دا ليک به د ريجرد ميکناکي په لاس درورسيري چې ستاسې په دربار کې به زما نماينده وي چې زما ور باندې پوره باور دی.

بنوونې او روزنې ته د توجه په ترڅ کې محمد نادر شاه انجمن ادبي ته هم پوره پاملرنه کړې وه، سيد قاسم رښتيا هلته د سالنامې په کار لگياؤ او وايي چې اعليحضرت محمد نادر شاه هميشه د هغوی څارنه کوله:

په انجمن ادبي کې مؤظف وم چې دا سالنامه جوړه کړم هلته نادر خان په خپله هر ورځ راتلی مطبعې ته او دا عکسونه او دا چاپ د سالنامې يې کتې هغه وخت زه هلته موجود وم چې دی راغی، زه ورسره صوفي عبدالحمید خان معرفي کړم ده زما څخه پوښتنه وکړه چې «پدرت کیست؟» ما وویل چې سید حبیب خان مستوفي. ده وویل چې: آه ته خو زما وراره يې خوشحاله شوم چې ته دومره رسیدلی يې چې په خارجي لسان باندې تکلم کوي، دلته اصلاحات کوي، دلته اخبار چاپوي! په دې سالنامه کې دلته یو عکس و د موسولوني هغه یوه صفحه عکس و د عکس لاندې ما لیکلي وو موسولوني دیکتاتور ایتالیا. ده چې هغه وکتی زما څخه یې پوښتنه وکړه چې دیکتاتور څه معنی؟ ما وویل چې صاحب اختیار صاحب قدرت. ویی ویل نه درست نه دی دیکتاتور هغه یو نفر ته وایي چې په خپل سروی او دایو دشنام دی یو کنخادی دا باید ایسته کړي! ده قلم واخیست ویی لیکل «موسولوني رئیس وزراء ایتالیا».

د محمد نادر شاه دوره لنډه وه، سید شمس الدین مجروح چې په دې وخت کې د حکومت مامور پاته شوی دی وایي که هغه ډیر وخت پاته شوی وای نو په افغانستان کې به ډیر پرمختګ راغلی وای:

محمد نادر خان که څو کاله زیات پاتی شوی وای، یقیناً افغانستان به

زیاته ترقي کړې وای، زیات اصلاحات به پکې شوي وو ځکه دی ډیر محتاط روان ؤ، ډیر پوهیده، مثلاً یوشی به چې د قوم په روحیه باندې برابر نه و نو دا ډول اصلاحاتو ته یې ډیره زیاته عجله نه کوله او د بلې خوانه د خپل محبوبیت او دې نه یې هم استفاده کوله یواځې په زور او یا په وهلو ټکولو او په وژلو باندې متکي نه ؤ او دا وهل او ټکول او بندي کیدل پس د ده د مرگه زیات وشول، په افغانستان کې یو نوع فشار د حکومت را پیدا شو، د ده په خپله ډیر بڼه حکومت ؤ، ولې متاسفانه چې ډیر ژر له منځه ولاړی او موفق نه شو چې هغه ټول اصلاحات وکړي اما په هر حال د ده په وخت کې یاد ده د وخت نه وروسته هغه اصلاحات چې تر نظر لاندې وو په ډیر تدریجي صورت باندې، په ډیر عادلانه صورت باندې منځ ته راغلل مثلاً د ښځو مکاتب او مدارس شروع شول، د ښځو مثلاً حقوقو باندې فکر وشو، قوانین لیکل مثلاً بیرته مروج شول، بیرته منځ ته راغلل، قانون اساسي بیرته ولیکل شو، تثبیت شو او سره د دې هم د افغانستان حیثیت په خارجي دنیا کې د هغه معرفي کول د هغه نماینده گي کول په بڼه شان باندې دا کارونه وشول او دا ډیر مفید وو.

د نورو چارو تر څنګ اعلیٰ حضرت محمد نادر شاه د خپلو مخالفانو لیرې

کولو ته هم مخ واړاوه یو د دې مخالفانو څخه غلام نبي خان چرخي ؤ چې

د اعلي حضرت امان الله خان ملگري ؤ او د کابل په ارگ کې د محمد نادر خان په امر ووژل شو. تر دې وروسته د چرخي کورنۍ او د شاهي کورنۍ تر منځ بدې پيل شوه، ليون يې پولادا چې په افغانستان کې ډير وخت پاته شوی دی وايي چې دا د افغاني بديو ناوړه شکل ؤ. د عزيز نعيم نيکه سردار محمد عزيز خان چې هم په دې بدۍ کې وژل شوی دی وايي چې اروپا يانو دی قصو ته رومانتيکه بڼه ورکړيده:

پولادا ودې موضوع ته يوه رومانتيکي بڼه ورکړې ده ځکه زمور د کورنۍ او د چرخي د کورنۍ تر منځ پخوا کومه دښمني موجوده نه وه منتها هغه اختلاف چې موجود ؤ هغه دا وو چې چرخي د افغاني ځوانانو سره ارتباط درلودی ځکه دوی له تندروه دريځ څخه پيروي کوله او اعلي حضرت محمد نادر شاه د ميانه رودريځ څخه پيروي کوله او د هغه وخت د شرايطو په رڼا کې يې و محافظه کارۍ ته ترجيح ورکوله او نه تندروۍ ته ځکه بله چاره نه وه ولی چې د هغه تندروۍ په نتيجه کې افغانستان بيا تر د يرشو کالو پورې تر شا ولويدئ. د محافظه کارۍ څخه زما مقصد دا دی چې تحول به منع ته راوړي اما د موجوده شرايطو په چوکاټ کې اوله همدې امله د غلام نبي خان د قتل موضوع د کورني اختلاف سره اړيکي نه لري او داسې مثال لري لکه څو تنه چې د يوه دولت پر ضد قيام وکړي نو خوا مخوا هغوی په قتل رسيري خو بايد دوی په

عادلانه ډول محاکمه شوي وای يعني د غلام نبي خان قتل يو ډول افراط و
 مور بايد اعتراف وکړو چې د ده په قتل کې افراط شوی دی اما قتل د
 کورنی د بنمنی په نتیجه کې نه و اما تر دې پېښې وروسته کورنی د بنمنی
 پیدا شوه چې په نتیجه کې یې زما نیکه سردار محمد عزیز خان او
 وروسته اعلیحضرت نادر خان هم په شهادت ورسیدل.

اعلیحضرت محمد نادر شاه چې په کابل کې د بنوونځیو فارغ
 التحصیلانو ته د مراسمو په ترڅ کې د جایز و په ورکولو لگیاؤ د عبدالخالق له خوا
 چې غلام نبي خان چرخي خپل زوی منلی و ووژل شو، په دې وخت کې د محمد
 نادر شاه زوی د افغانستان پخوانی پاچا محمد ظاهر شاه هم حاضر و او وایي چې دا
 ډیرې ترخې خاطرې دي او زما پلار زما په مخ کې په شهادت ورسیدئ:

زما ډیرې ترخې خاطرې دي، زما پلار زما په مخ کې شهید شو نو زما
 به څه احساس وي او څه کیدای شوای، هغه ماته هر څه و، هم می پاچاؤ،
 هم می پلار خو کله چې د سلطنت تکلیف زما په اوږو شو که څه هم ماته
 ډېر دروند بار و او زه دې دروند بار ته چمتو نه وم خوبیا می هم هغه ومنئ.

پنجم خپرکی

د محمد نادر شاه قتل او د محمد ظاهر شاه

پاچا کيدل

کله چې محمد نادر شاه ووژل شو نو په دې وخت کې د قتل عام ويره وه
سيد قاسم رشتيا وايي چې سردار شاه محمود خان په پوره حوصله د مرگ ژوبلې
مخه ونيوله:

زلمي خان نائب سالار چې خپلې وفادارۍ يې حکومت سره، د پاچا سره
بنکاره کړې وې پيشنهاد يې کړی ؤ چې دا ټول که قاتلان نه دي ټول
کافران دي او د پاچا د بښمنان دي او دا مکتبېان بايد ټول ووژل شي نو بيا

شاه محمود خان بيرته گرځيدلى ؤاو وي ويل قطعاً دا كار مه كوي قطعاً

اجازده نه وركوم چې په يوه باندي لاس پورته كړي!

درمرجان خان خاڅي چې د خلورم ټولگي شاگرد او په هغه ځاي كې حاضر ؤ

دا ټول حالات په خپله ليدلي دي:

دغه زمور ووركي دا مكتبونه چې ټول دلته پاتې شول چار چاپيره

عسكرو يو واري غبرو كړ، زمور سر بلند خان نائب سالار نوميده خاڅي ؤ

دغه بنغ وركو چې راونيسي دا ووركي پرې نږدئ داسې چار چاپيره شول دا

عسكرو يې نيولو ټول دا څوك چې وتبتيديل په هره ليار وتبتيديل هغه

لار هغه ځيني چې پاتې شول هغه همدغسې چې بويې تلو بويې تلو په هغه

جمله كې زه هم وم بيا يې ننباسلو د دلکشايوه سالون ته په دا دهليز كې يې

ټول ننباسلو هلته يې حصار كړلو بيا خپله سر بلند خان امر وركو چې دا

ووركي را وباسي ټول يو دم مړه كړي چار ماري يې كړي. بيا هغه خبر شول

شاه محمود خان وويل چې نه داسې كار مه كوي د ټولو ووركو گناه نه ده دا

به د يوه گناه وي په ټولو ووركو باندي غرض مه لرئ هم دلته دې وي ترڅو

چې زه نفر پيدا كړم. بيا هم هغه وو چې دوي پسې كوشش وركړلو، پورته

شول هغه نفر يې ونيو هغه نفر يې چې ونيولو بندي يې كړلو دا نور نفر په

دلکشاي كې بند پاتې شول هم هغه بندي خانه كې د دلکشاي په كوته كې نو

هم هغه وچې پس له تقريباً نهو لسو بجو د شپې امر راغی چې هغه خلک چې تاسې بنديان کړي دي هغه وورکي د مکتبو تاسې هغه پريردی مور خپل مدعي پیدا کړی ومونیولو.

سید قاسم رښتیا وايي کله چې دا معلومه شوه چې نادر شاه خپل ژوند د لاسه ورکړی دی نو سردار شاه محمود خان سمدستي محمد ظاهر خان د پاچا په توگه اعلان کړی:

په عين وخت کې محمد هاشم خان د ښکاري لارې د افتتاح له پاره سمت شمال ته تللی و د ځینې وزیرانو سره او شاه محمود خان دلته وکیل د صدر اعظم و او دلته گویا وختی چې نادر خان شهید شو دوی ته معلومه شوه چې مړ دی هلته گویا ځینو کسانو دا فکر کاوه چې شاه محمود خان خان پاچا کوي لاکن دی را پورته شوی و او ظاهر شاه ته یې ویلی وو چې پاچا ته یې تا ته بیعت کوم. ظاهر شاه ویلي و چې زما لوی یې زما مشر یې. ده ویل نه دا خبره نه کیري ته د نادر شاه زوی او حق د سلطنت ستا دی اوزه تا ته بیعت کوم ستا نو کریم. عسکر هم د ده په لاس کې وو که ده غوښتل چې پاچا شي هیڅ په دې کې شک نه و چې سبا به د ده پاچاهي اعلان شوی وای.

سردار شاه محمود خان چې د صدر اعظم وکیل او د دفاعی چارو وزیر و

کولای شول چی په خپله پاچاشي دا چې هغه ولې د خپل ځان په نسبت ظاهر شاه ته ترجیح ورکړې ده په دې هکله د سردار شاه محمود خان زوی محمود غازی وایي چې د هغه اکا گانو او پلار د وطن سره قوي علاقه لرله:

زما پلار شاه محمود خان غازی په کابل کې وزیر دفاع ؤ او د صدارت چارې یې هم په لاس کې وې وطن دوستي او د آرامی سره علاقه د اعلی حضرت نادر شاه د وروڼو سره دومره قوي وه چې قدرت طلبی یې یوه خوا پرینې وه او سلطنت یې اصلي وارث ته ورکړ د دې خود گذری نتیجه آرامي وه چې وروسته افغانستان ته راغله.

سردار محمد هاشم خان چې د نادر شاه په وخت کې صدراعظم مقرر شوی ؤ هم هغسې پاته شو، سید قاسم رښتیا وایي چې د محمد نادر شاه ځای د هغه زوی محمد ظاهر شاه ته ورسیدئ نور هر څه د پخوا په شان پاته شول:

دا تقسیمات چې وروسته وو هغه ته دوی تغیر ورنه کړ، ظاهر شاه په عوض د نادر شاه راغی او شاه محمود خان وزیر حربیه پاته شو عسکر د ده په لاس کې وو او د محمد هاشم خان ملکي حکومت او صدارت په لاس کې ؤ او لاکن پس له دې د محمد هاشم خان قدرت په زیاتیدو کې ؤ او دلته گویا دوی ټولو حکومت په لاس واخیست شاه محمود خان تجرید شو عسکری په لاس کې وو لاکن شاه محمود خان شریف سړی ؤ او شاه

محمود خان گویا مداخله نه کوله دلته محمد هاشم خان یواځې د یکتاتور منع ته راغی ځکه چې د نادر خان قتل هم واقع شوی ؤ. دغه بدگماني هم زیاته وه او د امنیت مسئله هم وده ده یو پولیسي حکومت جوړ کړ او دلته د دې له پاره یو بل عامل هم کومک وکړ دلته دوهم جنگ شروع شو او دلته هم یادول په کار دي چې په مملکت کې باید انضباط زیات شي او بل دلته د هتله افکارو په افغانستان کې هم تر یوې اندازې تاثیر درلودی چې د یکتاتوري گویا یو مود د ورځې ؤ هلته هتله ؤ هلته موسولوني ؤ هلته فرانکو ؤ.

د محمد هاشم خان حکومت نه یواځې په کابل کې بلکه په ولایتونو کې هم پوره انضباط راوستی ؤ د ولایتونو څخه مخور کسان چې د قدرت خاوندان وو په کابل کې د منصبونو په پلمه ساتل شوي وو په دې کسانو کې د عبدالاحد کرزي پلار معین خیروجان هم شامل ؤ:

نو د هغه وخت سیاست به دغه تقاضا کوله نو ظاهراً خو هلته سناتور ؤ هلته ؤ معاش یی درلودی ډیر ښه په عزت و او په نهایت کې د هغه وخت د امنیت او استقرار له پاره د دې له پاره چې مملکت آرام وي ډیر خلک هلته په کابل کې وو مثلاً مشاور صاحب سید احمد خان هلته ؤ، نائب سالار صاحب محمد انور خان ؤ، معین صاحب عبدالرشید خان چې هغه هم بیا

په وزارت داخله کې معین و هغه هلته و د هر ولایت داسې کسان په اعیان کې وو او په بعضې چوکيو کې وو چې تقریباً دوی اعزازی هلته وو هلته اوسیدل اما داسې بې اجازې د حکومت یعنی د شخص محمد هاشم خان بې اجازې خپلو وطنو ته نشو تلای زموږ پلار هم همیشه اجازه اخیستله یوه میاشت دوی میاشتی چې به راتلئ قندهار ته له شخص محمد هاشم خان څخه به یې اجازه اخیستله ، د صدر اعظم صاحب څخه بیا به راتلئ قندهار ته .

که د ولایتونو مخور کسان کابل ته راوستل شوی وو همدا ډول د کابل متنفذین ولایتونو ته تبعید شول په دې کسانو کې استاد خلیل الله خلیلي هم شامل و چې د حبیب الله خان کلکاني په حکومت کې لوی مامور پاته شوی دی . خود هغه زوی معتصم بالله خلیلي وایي چې د صافیانو د پاڅیدلو له کبله د هغه پلار تر نظارت لاندې نیول شوی و :

پلار مې د هاشم خان په وخت کې چې هاشم خان صدر اعظم و په افغانستان کې په هغه وخت کې بندي شو ، د هاشم خان په وخت کې بیا قندهار ته تبعید شولې چې د صافیانو قوم جگ شوی وو په کنړو کې صافیان او دوی داسې فکر کوي چې هاشم خان چې البته دا صافیان د وزیر عبدالرحیم خان له خوا یا د استاد خلیلي له خوا تحریک شوي دي په هغه

اساس هم نائب سالار عبدالرحيم خان يې بندي كړئ او هم زما پلار يې

بندي كړ، پس له هغه يې بيا تبعيد كړ په قندهار كې.

كه څه هم محمد ظاهر شاه په دې وخت كې پاچا ؤ ولې د هېواد چارې د هغه

اكاگانو په مخه بيولې، عزيز نعيم وايي چې دا واضح خبره ده په دې وخت كې

ظاهر شاه ځوان او د خپلو اكاگانو مشورې ته احتياج ؤ:

دا خو يوه څرگنده خبره ده كله چې ظاهر شاه په تخت كښيناست نو ده

رهنمايي ته ضرورت درلود او كه داسې يو قوي لارښود موجود نه وای په

افغانستان كې به بيا انارشي را منځ ته شوې وای. د سردار هاشم خان په

باب وايي چې د ده دوره يوه تاريخه او د استبداد دوره وه او كوم پرمختگ

ونه شو، د تاريخ د يو شاگرد په حيث كه څوك د هغه وخت شرايط په نظر

كې ونيسي نوموړو ويلي شو چې د ده دوره هم د ملك دوداني له پاره د

اساس ايښودلو يوه دوره بلل كيداى شي او په همدې وخت كې د كابل

پوهنتون پراختيا مومي او معارف دوه چنده كيږي البته دامنو چې يوه

برخه خلك پاماله شول خود هغه برسیره د افغانستان د ودانو لوبنسټ

كيښودل شو او د شاه محمود خان له پاره يې زمينه برابره كړه چې د

ديموكراسي لومړی څښتنه كښيږدي د بلې خوا په دې وخت كې په دريمه

نړۍ كې يواځې يو محدود شمير مستقل هيوادونه موجود وو او كه مور

نیاز پاچا دمصر مستثنی کړو چې یوه نسبی دیموکراسی یې درلودله په بل ملک کې دیموکراسی موجوده نه وه یعنی آزاد مطبوعات، سیاسی احزاب موجود نه وو. درست دي چې په افغانستان کې آزاد پارلمان، سیاسی احزاب موجود نه وو اما د خلکو او حکومت ترمنځ یو دیالوگ موجود ؤ او په غیر مستقیم ډول یې د خلکو افکار درک کول او د هغه په اساس یې گامونه پورته کول.

د خلکو سره د دیالوگ تر څنګ د هیواد نورو چارو ته هم توجه شوې وه سید شمس الدی مجروح وایي چې د هغه په وخت کې ډیر اصلاحات منع ته راغلي دي:

د سردار محمد هاشم خان په دوره کې باوجود د دی چې هغه په خپله سخت گیره سپری ؤ د یکتاتور مزاجه سپری ؤ، دې کې شک نشته. ولې په افغانستان کې یې ډیر کار وکړ، ډیر اصلاحات وشول اصلاحات په دې معنی چې د ترقی خواته، د صنعت خواته، د آبادی خواته، د سړکونو جوړولو خواته په دې لحاظ باندی ډیر پیشرفت وشو په افغانستان کې مخصوصاً هغه د امان الله خان په مقابل کې عکس العمل د بنځود مکتب په هکله په دغه وخت کې د بنځو مکتب بیرته منع ته راغی او د بنځو مثلاً رفع حجاب، د بنځو آزادي او د بنځو حتی په رایو اخستلو کې

شاميليدل د محمد ظاهر شاه په وخت کې منع ته راغله او د همدې لحاظه د افغانستان په تاريخ کې ډير قابل قدر دی. زه بايد تاسې ته ووايم چې هميشه په افغانستان کې حکومتونه بڼه يا بد دي په دې کې شک نشته دی چې ديموکراتيک حکومتونه نه وو او ډېر مثلاً سپری ووايي چې ټول به پاک او منزله خلک وو داسی هم نه وو هميشه د افغانستان حکومت د خپلو متعصبو او نا پوهه عوامو خواصو څخه خواص په سطح کې درو حانيونو او ملایانو او په سطح د عوام خانان او ملکان، د دې نه دی د دواړو څخه ډير پيشرفته تر او مترقی تر و او دې نه زیات منور تر و د افغانستان هر حکومت هميشه کوشش کاوه چې دوی استخدام کاندې، له دوی نه استفاده وکاندې دوی له ځان سره ملگري کاندې، خپل قدرت هم وساتي او داخپل مطالب چې اصلاحات د افغانستان دي دا مخکی بوزي، دا کار يې هميشه کړی دی او دا خلک يې اکثره استعمال کړي هم دي.

په دویمه نړیواله جگړه کې د افغانستان بیطرفي

کله چې په یورپ کې دوهمه نړیواله جگړه ولگیده نو په دې وخت کې د برتانوي امپراتورۍ او المان اړیکې د افغانستان سره ډیرې او نژدې وې یعنې په ستراتیژیک لحاظ افغانستان د برتانوي هند او شوروي اتحاد د دوو لویو قدرتونو ترمنځ واقع شوی ؤ. پوهاند حسن کاکړ وايي چې په همدا وخت کې کوم بل دریم گړی هیواد نه ؤ چې د افغانستان سره مرسته وکړي:

دلته باید په نظر کې ونیول شي چې د افغانستان عمومي حالت داسې

وچې یعنې د دوو لویو اروپایي قدرتونو ترمنځ واقع ؤ چې یو شوروي اتحاد

په شمال کې او بل هندبرتانوي په هندوستان کې وو او داسې یو بل دریم
 گړی قوت چې دافغانستان حفاظت وکولای شي لکه ملل متحد که څه هم
 دملل جامعه وه اما هغه دومره قوي نه وه، په ۱۹۳۷ کې چې پرايتوپيا
 باندي ايتاليا حمله وکړه دهغې اهميت له منځه لاړ. لهذا دافغانستان
 دپاره داخارجی سياست ډيرزيات مهم شو په دې معنی چې څنگه د دوو
 لویو قدرتونو په منځ کې دغه خپل خپلواک بیطرفه حیثیت وساتلی شي
 دا ډیره غټه او مهمه خبره وه او په دې کې نولومړنی شی چې محمد هاشم
 خان او دده ډيرو نژدې مصاحبينو فيصله وکړه دا وه چې مونږ له یوی
 خوابه امنیت د مملکت ساتو اما په خارجي سياست کې چې دافغانستان
 واکمني وساتي دافغانستان بشپړتيايي حالت وساتي یوه فيصله چې
 دوی وکړه فقط دا وه چې مملکت ته باید انکشاف ورکړو او دنورو خارجي
 مملکتونو په سرمایې او کومک سره اما دهغو حساسیتونو سره چې
 دهمسایه مملکتونو کې مخصوصاً داتحاد شوروي او هندبرتانوي په مقابل
 کې یې لرل په نظر کې ونیول شی د دوی کوشش داؤ چې یو افغانستان
 بیطرفه وساتل شي او له بلې خوا څخه کومکونه، کریدیتونه دانکشافی
 پروژو دپاره له هغو مملکتونو څخه واخیستل شي چې همسایه نه وي.
 المان داسې یو هیواد ؤ چې پرمخ تللی ؤ او دافغانستان همسایه نه ؤ نو

همدا وجه وه چې د المان په مرسته په افغانستان کې ډیرې پروژې فعاله شوې. پوهاند گل جانان ظریف چې د المان په فرانکفورت کې د پوهنتون استاد دی او ډیر وخت په هغه هیواد کې پاته شوی دی د دې مرستو په هکله پوره مطالعات کړي دي:

د دوهم نړیوال جنگ د پیل دمخه د افغانستان او المان ترمنځ په تجارتي او تخنیکي اړیکو کې د لیدو وړ آسانتیا وې پېښې شوې وې د افغانستان اومه مواد المان د نړیوال تجارتي بازار د نرخ څخه په لوړه بیه اخیستل او هم یې افغانستان ته د ۵۵ میلیونو مارکو د کریدت ورکولو سره موافقه وکړه او په افغانستان کې تر ټولو زیات الماني متخصصین چې په ۱۹۳۶ کې یې شمېر ۱۷۰ تنو ته رسیده د فني پرسونل په توګه استخدام شول.

پوهاند حسن کاکړ چې پر همدې دوره د پوره مطالعې خاوند دی وايي چې د المان دا مرسته د خدای په جات نه وه:

هغوی هم د خدای په جات کومک نه کاوه هغوی د اقتصادي مقصد په اړخ کې یا د هغه اقتصادي کومک له لارې سیاسي مطالب هم مخکې بیول چې په هغو کې غټه خبره فقط دا وه چې د وزیرستان لوی عالم میرزا علي خان چې په فقیر ایپي باندې مشهور ؤ له هغه سره یې مرستې وکړلې او هغه یې تحریک کاوه د انگلیسانو په مقابل کې عمومي پالیسي همدغه

وه چې دغه دسرحد قبایل چې پښتانه دي تحریک کړي ويې پاروي په
مقابل دهنډرتانوي کې.

خو په سرحد کې دفقیرایي ترڅنگ نور قبایل لا پخوا دملي آزادی په
جذبہ را پاریدلي وو او په جگړو بوخت وو ولې دبرتانوي پوځ افسر کرنل محمد
شرف خان چې په همدې وخت کې دفقیرایي سره په جگړه بوخت و وایي چې
دهغوی سره محوري قدرتونه ملگري وو:

په وزیرستان کې فقیر صاحب له دا اکسز پاور (محوري قواوې) به یې
ورته ویل که نه جرمني او جاپان او ایتلی، اوریدل به مو داسې چې هغه له
یې دومره لوی رقم ورکاوه چې هغه بیا توپې هم جوړې کړې او هغه دا
فیصله وکړه چې انگریز له شکست به زه په دې ورکړم چې د«دته خیلو»
کلاترې نه واخلم نو په دغه ورځو کې زما پوستنگ (مقرري) په دته خیلو
کې واو درې میاشتي په جون - جولای - اگست کې مونږه کلابند وو او
دې حد ته خبره ورسیده چې راشن ماشن به مونږ ته دهوانه راغورځیده
لیکن په ټول نارترن کمانډ (شمالی قومندانۍ) کې چې دهغې هیډکواتر،
په پینډی کې و پاراشوتس نه و نومونږ له به یې دا اوږه، دانې، چای،
چینی وغیره دابه یی دهوانه فری (یله) راغورځول نتیجه یې دا شوه چې
هغه به چې ځمکې باندي را خلاص شول هغه به خواره شول په هر حال مونږ

سره یوه وره غونډې توپه وه او ایپي فقیر صاحب سره څلور وې هغې له به په لس کسه باندې یو گډپه دریمه ورځ فی کس له لس کارتوس په دوهمه ورځ باندې ورکول کیدل. او دا فقیر صاحب سره لکه څنګه ما چې ددې خبرې په سر کې وویل د هغه سره پیسه وه او هغه به په دې باندې سودا کولی شوه او هغه پیسه به ورله د ایتلې، جرمني او د جاپان د طرف نه راتله.

په همدا ډول حالاتو کې چې دنړۍ لوی قدر تونه چې په دې سیمه کې پوره فعاله وو افغانستان تر سخت فشار لاندې ؤ خو عزیز نعیم وایي چې افغاني مشرانو خپله گټه په بیطرفۍ او د قواؤ په توازن کې لیدلې وه:

افغانستان د دواړو خواوو تر منځ خپله گټه د قوې په توازن یعنی بیطرفۍ کې لیدله بیا هم د دوهمې نړیوالې جگړې په وخت، کې افغانستان بیطرفي غوره کړه داخل د افغانستان گاونډي هیوادونه برتانوي هند او شوروی اتحاد رقیبان نه وو بلکه متحد او یو د بل ملگري وونو که چیرې افغانستان طرف نیولی وای نو د ایران په شان یوه برخه به یې د شوروي اتحاد او بله برخه به یې د برتانیې تر تأثیر لاندې راغلې وای نو ځکه افغانستان دا تشخیص وکړ چې په دوهمه نړیواله جگړه کې بیطرفه پاته شي ځنې موضوع گانې پېښې شوې چې د افغانستان بیطرفي ته خطر متوجه کړي که څه هم په سطح کې اوضاع عادي وه ولې تر سطحې

لاندې وضع غیر عادي وه مختلفو حکومتونو تلاش کاوه چې افغانستان په خپله طرفدارۍ په جنگ کې راگډ کړي یوه موضوع هم و الماني او ایټالوي استادانو او متخصصانو ته بهانه گيري وه کوم چې په افغانستان کې په کار لگیا وو د متحدینو په عقیده دا متخصصان په اصل کې متخصصان نه وو بلکه استخباراتي ماموران وو او بنایي د جرمني په گټه کارو کړي نو ځکه دهغوی د ویستلو غوښتنه وشوه افغانستان دا غوښتنه په اول کې ونه منله ولې تر ډیر فشار وروسته یې دا موضوع لویې جرگې ته وړاندې کړله او لویې جرگې فیصله وکړه چې تضمین ورکړل شي ترڅو د جرمني او ایټالیې اتباع خپلو کورونو ته په سلامتۍ ورسول شي. د افغانستان حکومت ته دا تضمین ورکړل شو او وروسته دا کسان خپلو کورونو ته سلامت ولیرل شول.

سید قاسم رښتیا چې په همدا وخت کې په کابل رادیو کې دنشرا تو مشر ؤ وایي چې افغانستان په دې ټینگار سره په نړۍ کې دلوی نوم خاوند شو:

دا کسان مور هېڅکله تاسو ته نه تسلیمو او که تاسې هرڅه چې ووايي دا کار نه کوو دا ټینگار د افغانستان له پاره یولوی نوم په دنیا کې قایم کړ. ځکه چې هېڅ یو بل مملکت داسې یو کار نه وو کړی په داسې وخت کې چې انگریز او روس دواړه یو خوا ته وو په آخر د جنگ دوی

مجبور شول چې خپل پیشنهاد ته تغیر ورکړي.

پوهاند گل جانان ظریف وایي چې دا کسان د برتانوي هند او ترکیې له لارې خپلو هیوادونو ته ولیرل شول او هغو المانانو ته چې دا وختونه وریاد دي اوس هم د افغانانو ممنون دی:

آلماني او ایتالوي متخصصین د هند او ترکیې له لارې و خپلو هیوادو ته ستانه شول په دې هکله باید وویل شي چې په ځینو خصوصي او عامو غونډو کې المانیان د افغانانو د دې دریغ په درناوي او قدردانی یادونه کوي او ستایي یې او د افغانانو د دې میړني او جسور موقف نیونې احساس په تیره په مسنواشخاصو کې زیات لیدل کیږي باید علاوه شي چې د نړۍ تردوهم جنگ وروسته د المان او افغانستان ترمنځ نژدې اړیکې موجودې وې چې علمي او تخنیکي همکارۍ لکه د کابل، بن او بوخم د پوهنتونونو ترمنځ توامیت او د افغاني پرسونل روزنه د یولړ انکشافی پروژو چې د سروبي، ماهیپر د بریښنا او د پکتیا د کرکرنې پروژې پکې شاملې وې او د افغانستان او آلمان د رعیتیانو اتباعو له پاره د یوبل هیواد ته د آزاد تگ او د ویزې نه موجودیت یې ځینی مثالونه دي.

د هاشم خان استعفی او د شاه محمود خان حکومت

سردار محمد هاشم د خپل حکومت په اوږده دوره کې په ټول هیواد کې رینډې تینګې کړې وې. پوښتنه داده چې په دا ډول حالاتو کې دی ولې استعفی ته مجبور شو عزیز نعیم وایي چې د هغه صحت بڼه نه وه:

د سردار محمد هاشم خان حکومت اول اوولس کاله دوام وکړ اوولس کاله د هر حکومت له پاره اوږد وخت دی. سردار محمد هاشم د افغانستان په ډیر بد وخت کې صدراعظم و. د دوهمې نړیوالې جګړې په وخت کې د افغانستان ټول کارونه د سردار محمد هاشم خان په لاس کې وو. هغه ته د

جنگ نه وړاندې د زړه تکلیف ورپېښ شوی ؤ او د تداوی له پاره جرمني ته ولاړی. په هغه وخت کې ډاکټرانو ورته وویل چې د کار فشار کم کړي. د جهاني جنگ وړاندې سردار محمد هاشم خان د همدې تکلیف په اساس غوښتل چې استعفی ورکړي، ولې پاچا ونه منل او ځنې ویې غوښتل چې د جگړې په وخت کې د صدارت وظيفې ته دوام ورکړي. د جنگ په وخت کې هم وړاندې د زړه حمله راغله او شپږ میاشتې په شفاخانه کې بستري ؤ. زما په یاد دي چې ده وویل هر کله چې جنگ خلاص شي زه به هم د صدارت د کار څخه لاس واخلم.

سید قاسم رښتیا وايي چې په نړۍ کې آزادي راغلې وه نو همدا وجه وه چې شاهي خاندان فيصله وکړه چې محمد هاشم خان کار پرېږدي.

تغییر د اوضاع په دنیا کې همداسې ایجابول چې باید په افغانستان کې تغیر پیدا شي نو په هغه سیستم کې محمد هاشم نور گنجایش نه درلودی په دنیا کې آزادي راغلې وه، په دنیا کې نوي دولتونه راغلي وو، نوې آزادي راغلې وې، حقوق بشر راغلي وو، دلته پر افغانستان دا تاثیر خواخوږا راتلی. دلته د شاهي خاندان مشورتي کورنۍ فيصله وکړه چې محمد هاشم خان کار پرېږدي او شاه محمود خان صدارت واخلي او دلته شاه محمود خان د یوه نوي پروگرام سره یو ځای راغلی. پروگرام یې دا وو

هغه ټول بنديان چې سردار محمد هاشم خان بندي کړي وو او څوارلس کاله

يې تير کړي وو خوشي کړل او هغوی ته يې کارونه ورکړل.

که د يوې خوا سياسي بنديان خوشي شول او آزادي راوستل شوه ولې د بلې

خوا سيد شمس الدين مجروح وايي چې په عمراني برخه کې رکودؤ او څه پرمختگ

ونه شو:

يقيناً د ده دوره د فعاليت په لحاظ باندي په افغانستان کې د آبادی په

لحاظ يورکود پيښؤ. د هغه يو دليل خو البته لکه مخکې چې ما وويل

د يو شخص په سجيې، خلق او مشيت پورې هم تعلق لري او د بلی خوا

شرایط هم د ملک په اقتصادي مشکلاتو پورې اړه لري. مثلاً په دا آخر

کې چې څه لږ حرکتونه پيدا شول په خارجي کومکونو او امدادونو باندي

زياته اتکا وشوه. د هغی نه يو څه راووتل. مگر په دغه دوره کې څنگه چې

د ده د شخصيت نه توقع کيده څه ونه شوه. البته شک نشته سپری آرام

سپری ؤ، نرم سپری ؤ يقيناً اولسي سپری ؤ او بڼه سلوک يې کاوه د خلکو سره

يې په دار مدار باندي ژوندون کاوه، باوجود چې تصادمونه هم پيښ شول،

په دې آخر کې د ده د دورې د منورينو سره. يو څه شوق يې لاره چې کوم

تحول د ديموکراسی په لحاظ په افغانستان کې راشي او يونوی نهضت

پيداشي اخبارونه وي، شورا زياته فعاله اوسي، مؤثره اوسي. د

افغانستان په حوادثو کې یې دې کارونو ته موقع ورکړه.

شاه محمود خان ته دا نظر چې دیموکراسی راوستل شي څنگه پیدا شوی
 ؤ، عبدالحمید مبارز چې په دې وختونو کې پوره فعال پاته شوی ؤ وایي چې د
 امریکا تر سفر وروسته دا نظر ور پیدا شو:

امریکا ته تر اووه میاشتې سفر وروسته، کله چې شاه محمود خان
 بیرته افغانستان ته راوگرځیدئ تر هغه وروسته یې اول دیموکراسی ته
 هڅه وکړه په همدې ترڅ کې یوه سلسله جریدې را ووتلي چې مرحوم
 عبدالرحمن محمودي د «ندای خلق» د جریدې امتیاز واخیستئ، غلام
 محمد غبار د «وطن» د جریدې امتیاز واخیستئ، گل پاچا الفت د
 «اولس» د جریدې امتیاز واخیستئ او مرحوم فیض محمد انګارد انګار
 د جریدې امتیاز تر لاسه کئ. دې جریدو په کابل کې خپل آزاد نشریات
 پیل کړل او د ویونکو شمیر یې زښت ډېر ؤ. د دې ټولو جرایدو هدف
 دیموکراسی او مشروطه شاهي وه. د هغوی تلاش دا وو چې حکومت د
 سلطنت څخه بیل کړي. د شورا په اوومه دوره کې آزادي وه. هلته یو
 اقلیت موجود ؤ چې په دې اقلیت کې میر غلام محمد غبار، ډاکټر
 عبدالرحمن محمودي، محمد کریم نزیهي، محمد علم وردک، د دوشی
 سخي امین، د کندهار عبدالحی حبیبی او د مزار څخه خال محمد خسته

داسې یو اقلیت و چې د حکومت د طرفدار اکثریت په مقابل کې درېدلي وو. دې اقلیت د آزادی طرفداري کوله او د حکومت د ځینو پروژو سره یې همیشه مخالفت کاوه.

د مطبوعاتو د آزادی سره هیچا مخالفت نه درلودی. سید قاسم رښتیا چې په همدې وخت کې د مطبوعاتو مستقل رئیس و هم په دې آزادی کې ونډه اخیستې

:۵۵

مطبوعات زما په پیشنهاد آزاد شول ، د شاه محمود خان په دوهم کال چې صلاح الدین خان سلجوقی په سفارت مقرر شوزه د هغه په عوض کې رئیس مطبوعات شوم. په دې وخت کې زما هم آرزو دا وه ، هغه چې شاه محمود خان آمادگی لري د دې له پاره چې د ډیموکراسی په ساحه کې قلمونه واخلي په هغه کې ما برخه واخیسته. هغه و چې ما پیشنهادونه کول او دا پیشنهادونه هغه منل. دلته پیشنهاد وشو چې یو قانون مطبوعات جوړ شي او آزاد اخبارونه منع ته راشي ده هم قبول کړل. په مجلس وزرا کې تیر شول. مجلس وزرا بحث وکړ او ټول حیران وو چې څرنگه کیږي د مخه د نشر سانسور نه وي. تر نشر دمخه د سانسور ستونزه حل شوه. بیا د بلدی (بناروالي) انتخابات وو. ما عرض وکړ چې ټول خلک د بلدی انتخابات کوي په یوه کوټه کې کښیني بیا وایي چې

پلانکی د بلدیې رئیس دی. ما وویل چې خلک پوهیږي باید موقع ورکړو چې په خپله نفرو ټاکي ده قبول کړه فرمان یې ولیکئ او د بلدیې انتخابات وشول. غلام محمد خان فرهاد د بلدیې رئیس شو.

پوهاند احمد جاوید چې د کابل پوهنتون رئیس پاته شوی دی په دې وخت کې د پوهنتون شاگرد ؤ وایي چې د دې قانون په اساس آزادي جریدې راووتلې:

د دې قانون په اساس ډیری غیر دولتي جریدې خپرې شوې چې یوه هم ندای خلق ده. د ندای خلق مؤسس ډاکټر عبدالرحمن محمودي او مسوول مدیر یې عبدالحمید مبارزو. ندای خلق د خلق د جریدې سره چې د حزب دیموکراتیک خلق ارگان ؤ هیڅ ارتباط نه لري. دا جریده پس له نه ویشتمو شمارو توقیف شوه. بله د وطن جریده ده چې مؤسس یې میر غلام محمد غبار او مسوول مدیر یې محمد علي خروش او ورپسې محمد صدیق فرهنگ ؤ. دا جریده پس له اته ویشتمو شمارو توقیف شوه. د خلق جریده ډېره جذباتي احساساتي او توندرووه او د وطن جریده معتدله، استدلالی او محافظه کاره وه دې دوو جریدو د افغانستان په سیاسي ژوند کې ډیر اهم رول درلودی.

په افغانستان کې سیاسي فعالیت په ډېرېدو ؤ. ډاکټر عبدالصمد حامد چې ډیر کلونه په افغانستان کې د صادرات معاون ؤ وایي چې په لومړي ځل د

افغانستان پوهانو ته امیدواري پیدا شوې وه:

د لومړي ځل له پاره د افغانستان د پوهانو په منع کې یوه امیدواري پیدا شوې وه او خوش بيني او جذبه. چې نوی حرکت به وي داسې یو نظام به وي چې په خپله افغانان به د خپل ژوند په باره کې تصمیم نیسي. خپل وطن به اباد وي. د مثال په توګه مثلاً مور شاگردان وو ډیر خلک به داوطلبانه تلل د چاده میوند د جوړیدلو له پاره کورونه به یې نړول چې چاده جوړه شي. داوطلبانه به پکې کار کیده. ټولو ته دا ضمني وظیفه بلل کیده. د اوومې دورې شورا چې منع ته راغله نسبتاً آزاد انتخابات وو او د افغانستان د سیاسي فعالو حلقو خلق هم پکې شامل وو، دا یوه بله مایه د امیدواری وه. اول ځل غیر دولتي خصوصي آزاد اخبارونه ووتل او دانشرات د هم هغه وخت په سویه زما په فکر د قدر وړ وو.

ډاکټر احمد عبدالرحیم زی چې د خپل ورور عبدالملک خان عبدالرحیمزی تر بندي کیدلو وروسته په اطریش کې پاته شو په همدې وخت کې د کابل پوهنتون محصل او د شاه محمود خان خدمتونه یې د قدر وړ بللي دي:

زه باید ووايم چې مرحوم شاه محمود خان په هغه وخت کې ډیر خدمت کړی و بالخاصه تر یوې اندازې چې ځوانانو ته یې موقع ورکړې وه چې خپل افکار آزاد اعلان کړي. د ده په دوره کې یو تحول راغلی و او تصادف هم

زموږ نیک و چي په دې دوره کې موږ په پوهنتون کې وو. زه په خپله په
 فاکولتۍ حقوق کې وم. موږ ته په اول وار کې موقع راګرځه شوه. ښاروال د
 کابل انتخابیدئ موږ باید په کابل کې ګرځیدای خلکو ته مو توضیح
 ورکولای چې د ښاروال اهمیت څه دی. پس له هغه څخه انتخابات د شورا
 راغلل چې مرحوم غبار او مرحوم محمودي په اوله دوره کې انتخاب شول
 یوه څورلس نیم زره اوبل یې تقریباً دیارلس نیم زره رایې په کابل کې
 واخیستې، دوی په پارلمان کې په شورا کې د هغه وخت وکیلان وو په دې
 ټولو کې چې وو د فاکولتې محصلینو ته موقع ورکړه شوې وه چې خلکو ته
 تبلیغ وکړي.

د شاه محمود خان په صدرات کې ډيموڪراسي او سياسي گوندونه

کله چې شاه محمود خان فيصله وکړه چې ډيموڪراسي راوړي نو په دې وخت کې سياسي گوندونو او دمحصلاتو اتحادیې په فعاليت پيل وکړولې ويښ ځلميانو لاپخوا خپلې ډلې جوړې کړې وې او په پوره فعاليت بوخت وو، پوهاند عبدالشکور رشاد چې دويښ ځلميانو يو فعال غړی ؤ وايي چې دويښو ځلميانو مرام ملي وحدت ؤ:

دويښ ځلميانو په مرامنامه کې مهمه نقطه دا وه چې وحدت ملي

تأمین شي په افغانستان کې اوله بله طرفه دوی کوشش کاوه چې اقتصادي منابع په پراخه پیمانې باندې په کارولويږي، وده وکړي، بندونه جوړشي، ولې وکښلی شي او فابریکې راشي، فابریکې جوړې شي د دې دپاره ددوی مبارزه وه چې خلک په کارباندې ولويږي او دبیکاری مخه ونیوله شي دغه رنگه ددوی په اهدافو کې د علم او تعلیم، تدریس و تحصیل مسئله وه دوی غوښتل چې په هر ځای کې په هر کلي کې دهاتي مکتبونه جوړ شي او حتی د دهاتي مکتب نظر تقریباً ددوی نظر و چې بیا وروسته دولت هغه تعمیم کړ نو د تعلیم خپرونه وه البته ځینې مواد نور هم وو ورسره مثلاً په هغه وخت کې د پښتونستان حرکت نوکی په شدت کې و ددغه سره ددوی همنوایي موجوده وه او غوښتل یې چې هغه غصب شوې محکمې چې دوخت د حکمران یعنی انگلیس په لاس کې پاته شوې وې هغه ته حق د خودارادیت ورکړ شي که دوی وغواړي چې د افغانستان سره ملحق شي او یا دا چې په خپله د یو حکومت تشکیل وغواړي یا دا چې له پاکستانه سره گډ شي دایې هم په اهدافو کې وه.

ځینې خلک بیا وایي چې د وینو ځلمیانو په جوړیدلو کې سردار محمد داؤد خان مرسته کړې ده ولې جیلاني خان الکوزی چې د وینو ځلمیانو غړی او ډېر کلونه یې په بند کې تیر کړي دي دا خبره نه مني:

په داؤد خان په دې کې لاس نه درلودئ زموږ سره داؤد خان کوم لاس نه درلود فقط دونه وو چې داؤد خان لایو وخت موږ وروغوښتلو زموږ د بعضې ملگرو سره یې خبرې وکړې چې تاسې داسې کارونه کوئ. موږ وویل په هغه درواغ دي چې خلکو تاته ویلي دي موږ نور کارونه نه دي کړي. داؤد خان زموږ سره کوم ارتباط نه درلود پس له هغه چې موږ د قندهار خلک بنديان شولو زموږ بعضې خلک چې هلته په کمیټه مرکزي کې وو هغه حکومت تطمیع کړل نو هغه خلک که دهغو سره کار درلودئ موږ په هغه نه یو خبر زموږ له داؤد خان سره کوم کار نه ؤ زموږ مرکز وینې په قندهار کې ؤ، موږ دغه وو او هغه نفري چې زموږ وو په کابل کې هغه حکومت تطمیع کړل موږ یې بندي خانې ته کش کړو، دوی ته یې چوکۍ ورکړې پس له څلورو پنځو کالو چې یې موږ ایله کړو زموږ څخه یې معافي غوښتله دهغه څخه ما پوښتنه وکړه چې موږ دې ولې بنديان کړو موږ خو په هغه وخت کې هم ویل چې موږ بهې گناه یو پس له هغې چې دوی ایله کړو وروپې غوښتلو چې ستاسو په خصوص کې اشتباه شوې ده هیڅ شی نه ؤ په مابین کې.

په افغانستان کې د خلق د دیموکراتیک حکومت مؤسس او مشر نور محمد تره کي ادعا کوله چې نوموړی د وینبو ځلمیانو مؤسس او مشر ؤ جیلانی

خان الكوزی وایي چې :

دا خبره بلکل صحیح نه ده بلکه هغه چې دی موسس نه و بلکې د وینښ
 ځلمیانو سره یې څه دغه هم وکړه یعنی د وینښ ځلمیانو سره یې وفا ونه کړه
 دی په هغو څلورو کسانو کې وو چې حکومت ته ور تسلیم شوي دي په دغه
 یې آتسه مطبوعاتې په امریکا کې مقرر کړ.

د وینښو ځلمیانو تر څنګ د وطن حزب په کابل او د افغانستان په ځینو
 ځایونو کې د میر غلام محمد غبار په مشرتوب ریښې ټینګې کړې وې، ډاکتر
 عبدالرحمن محمودي هم د ندای خلق تر نوم لاندې منورین راتول کړي وو. ډاکتر
 عبدالاحمد عبدالرحیم زی چې د محصلانو د اتحاد یې غړی و د ډاکتر محمودي او
 نورو مشرانو سره لیدلي دي او وایي چې د هغوی اساسات محلي وو:

اول کې د دوی اساسات چې وو محلي وو عمومي نه وو، وینښ ځلمیان
 چې ووزیا تره یې د پښتو خواته توجه وه او دا نور چی وو، وطن چې و په
 مسایلو د سوسیالیستي کې لږ فکر کاوه او خپله دا رهبران یې، خدای دې
 اوس وڅښي مثلاً ډاکتر محمودي و دا ځینی نفر وو ډیر احساساتي وو.
 په احساساتو کې سپری داسې قضاوتونه سیاسي چې کوي عموماً لږ ذره
 کې موازنه پریردي او یو وارې مونږ، تاسو ته مثلاً وایم مور په لیسه
 استقلال کې یو کنفرانس دایر کړ په هغه کې مرحوم محمودي خبرې

وکولې او ما خپله له ده سره خبرې وکړې له غبار سره وغږیدم ورته ومې ویل: چې تاسې هر څه چې وایئ تاسې وکیلان د پارلمان یاستی تاسې مصئونیت لری او اول کې چې مونږ دا شروع کوو که داسې لوی لوی خیزونه اچوو هدف ته نه رسیږو مور غوښتل چې یوه اساسنامه د اتحادیې د محصلینو جوړه کړو، مور پیشنهاد کړه پوهنتون ته او دا اساسنامه چې مور د مختلفو هیوادو څخه چې زموږ څخه وړاندې وو مثلاً تجربه یې درلودله مثلاً لکه مصر غوندي نورو ځایو غوندي مور اساسنامه د هغه په اساس سره ترتیب کړه او هغه مور وړاندی کړه ریاست د پوهنتون ته او زمینه مور ته مساعده شوې وه چې مور یوه اتحادیه د محصلینو عملي کړو، زه خپله د حقوقو فالوکتې له خوا څخه په دې کې نمایندې وم اوله طرف د طب څخه مثلاً په هغه وخت کې حسن شرق و چې تاسې یې نوم اوریدلی دی، ځینی له ساینس څخه وو له نورو څخه وو مثلاً غلام علی آئین و د فاکولتې د ساینس دا ټول نفر وو چې باید په دې مسایلو کې بحث سره وکړي، متأسفانه ځینی نفر زموږ چې وو، دوی خپل هم له دې حیثه د کار نه وو چې دوی خپل شخصي اغراض نسبت د ټولني، نسبت د محصلینو مسؤلیتونو او ارزوگانو ته ترجیح ورکړه په دې وخت کې وو چې دا موفق نه شو مثلاً وکیلان د پارلمان وو چې انتخاب شوي وو هغوی

غوښتل چې ځانته ټولنه جوړه کړي، په محصلینو کې ځانته یو تعداد ولري چې هغوی د دوی خوله او ژبه وي نور مثلاً د حکومت له خوا څخه وو خود داؤد خان په هغه وخت کې ؤ مثلاً نږیې لیدل هغو ته یې هدایت ورکاوه خو صدارت ته هم نفر تلل چې هدایت یې اخیسته د خلکو څخه او راتله په اتحادیه د محصلینو کې به دوی خبرې کولې نو اتحادیه د محصلینو یې غوښته چې یو منطقه د پریکټس خپله جوړه کړي دغه خبره وه چې گویا زموږ موقعیت یې ضعیف کړ په هغه وخت کې.

ولې عبدالحمید مبارز چې د ډاکټر محمودي نژدې ملگری او د محصلانو د اتحادیې غړی ؤ وایي چې اتحادیې په خپله د آزادو ډلو سره اړیکې وموندلې:

د محصلینو اتحادیې د هغو آزادو ډلو سره اړیکې پیدا کړې چې د میر غلام محمد غبار، محمودي او ویښو څلمیانو په شاوخوا راټول شوي وو دې کسانو هم زیار ووستی چې د دې ځوانانو د هلو ځلو څخه د ډیموکراسی په لاره کې کار واخلي ځکه چې د پوهنتون څخه د سیاسي غونډو مرکز جوړ شوی ؤ په دې وخت کې حکومت د دې کنفرانسونو او غونډو څخه په بیره کې شو په تیره بیا په هغو کنفرانسونو کې چې و محمودي ته بلنه ورکړل شوې وه دا هغه وخت ؤ چې حکومت په سیاسي غونډو باندې بندیز ولگولی او یو شمیر محصلین یې هم ورسره بندیان کړل.

پوهاند احمد جاوید هم په دې فعالیتونو کې رول لوبولی دی او وایي چې سردار محمد داؤد خان دمحصلینو د اتحاديې د لارې هڅه کوله چې شاه محمود خان راوغورځوي:

داؤد خان چې د شاه محمود خان سره مخالف ؤ د ملی کلپ او دمحصلینو د اتحاديې په تشکیل سره غوښته چې شاه محمود خان د قدرت نه وغورځوي او مجبوريې کړي چې د ډیموکراسۍ د ادعانه منصرف شي. په همدې لحاظ آزادي جريدې پرله پسې بندې او توقیف شوې او د انتخاباتو درسيډو په وخت کې دولت خپلې پالیسي ته تغیر ورکړ او د ملي شخصیتونو د انتخاب کیدلو مانع شو په همدې لحاظ یې له محمودي او غبار سره نه یواځې مخالفت شروع کړی بلکه د دوی د انتخابیدلو ممانعت یې وکړه په همدې مناسبت په کابل کې یوه لویه مظاهره وشوه. مظاهره کوونکي چې پکې محصلین هم وو د آزادي غوښتلو په نارو او شعارو دارگ خواته روان شول، زه په خپله په دې وخت کې هم هلته وم او د صحنې شاهد او ناظروم د هرچا د خولې نه دمحمودي او غبار نومونه په ډیر احترام او احساساتو سره اوریدل کیدل هیڅ کله ما داسې فضا چې د ملي او صميمي حقيقي جذباتو څخه ډکه وي نه وه لیدلې خلکو په ډېره مینه او هیجان سره محمودي او غبار په اوږو پورته کولو سره فریادونه وهل او د ډیموکراسۍ او آزادي په زنده باد ویلو سره یې خپل

احساسات څرگند کړل، ټول مظاهره کوونکي د ارگ د دروازي په څنگ کې په مسالمت آمیز ډول راټول شول هم هلته یې د ارگ له نماینده سره خبرې کولې د دولت پولیسو او عسکري سوارکارانو د جمعیت په منځ کې حملې وکړې او غوښتل یې چې خلک پراگنده کړي ډیر خلک تپیان شول او د ځوانانو او محصلینو حتی عامه خلکو احساسات جریحه دار شول دا ورځ د دیموکراسۍ پای ؤ.

د سردار محمد داؤد خان صدارت

عبدالحمید مبارزوایي چې د شاه محمود خان په وخت کې د ډیموکراسي په
بڼه توگه مخ په وړاندې روانه وه ولې د سردار محمد داؤد خان د فعالیت له کبله شاه
محمود خان مجبور شو چې استعفی ورکړي:

د ډیموکراسی اوله دوره په بڼه توگه مخ په وړاندې روانه وه، منورین
اوروشنفکران په دې عقیده وو چې د شاه محمود خان حکومت تقویه شي
ترڅو د شاه محمود خان د نفوذ له لارې د ډیموکراسي خپل وروستي پړاوونه
تیر کړي ولې سردار محمد داؤد خان غوښتل چې حکومت لاس ته راوړي
او یو شمیر محصلانو د هغه سره اړیکې درلودې په دې جمله کې حسن

شرق او دهغه نور ملگري شامل وو او دهغوی هڅه دا وه چې ژر د سردار شاه محمود خان حکومت سقوط وکړي او د سردار محمد داؤد خان حکومت واک واخلي، د تاریخ یو واقعیت دادی چې په هغه مهال کې د کابل والي عبدالحکیم شاه عالمي ؤ او په ځینو ځایو کې ده په خپلو خلکو د تلیفون پایې چپه کولې او ویل به یې چې دا محصلینو او د غبار او محمودي طرفدارانو چپه کړې دي او په مملکت کې بهې نظمي راولي په دې وخت کې هغوی ته بل چانس هم میسر شو چې د ډاکتر مصدق قیام دشهنشاه ایران په مقابل کې منع ته راغی او په هغه ځای کې یو تغییر را وستل شو دې تغییر د افغانستان پر ډیموکراسۍ بد اثر وکړ او په مقاماتو کې داسې انگیزه پیدا شوه چې نه دا چې په افغانستان کې د ایران حالات رامنځ ته شي.

د ایران حالت رامنځ ته نشو خو د افغان ملت پخوانی مسئول مدیر قدرت الله حدادوایی چې بې باکي شروع شوې وه او د کودتا په تور ځینې کسان و نیول شول:

ضمناً هر چیرته داسې لږ بې باکی هم شروع شوې وه او له بلې خوا نه شاه محمود خان هم کله کله په دې متردد شو چې هلته د گوسوار د زوی خبره پیدا شوه د خواجه محمدنعیم خان چې یو کودتا غونډې یو شي ؤ چې د نورو په ورځ یې داخلک و نیول او په هغه کې ډیر خلک وو. گل جان خان وردک ؤ په هغه وخت کې، حتی د مایارو کورنۍ هم ورسره شریکه وه نو

دوی ډاریده چې د غسې یوه کود تاڅه شی ونه شي نو دغه ټول دلايل داؤد خان راتول کړل او دغه یې سلطنت ته وویل او خلک یې په دې قانع کړل چې د شاه محمود خان نه نوره خرابیږي او نن یا سبا به دا سپری له منځه لاړشي ده غوښتل چې یوڅه محکم حکومت راشي چې مبادا دا سلطنت هم له منځه لاړ شي.

په دې وخت کې د محمد ظاهر شاه نفوذ ډیر شوی ؤ ، سید قاسم رښتیا وایي چې ظاهر شاه نه غوښتل چې سردار محمد داؤد خان صدر اعظم شي او د شاهي خاندان د باندې کاندید په نظر کې نیول شوی ؤ:

اعلیٰ حضرت دلته زیاتر نفوذ درلود په دې دوره د شاه محمود خان کې په خپله ظاهر شاه گویا ډیر زیاتر نفوذ درلود ، په ټولو مسایلو کې داخل ؤ دلته بیا دوی فیصله کوله چې دا خانداني وضعیت ته دوام ورکړي یا هغه قطع کړي دلته یو کاندید هم راغلی ؤ چې هغه ملک یار گویا کاندید ؤ د صدارت لاکن بیا وروسته بیا ده قبوله نه کړه دلته داؤد خان چې اعلیٰ حضرت نه غوښتل چې داؤد خان راشي ده فکر کاوه چې داؤد خان دا مسایل ډیر شدید گویا د پیچیدگی سره مخامخ کوي خصوصاً د پښتونستان مسئله لاکن اعلیٰ حضرت بل څوک کاندید پیدا نه کړ او داؤد خان صدر اعظم شو.

که څه هم ځینې باور لري چې د شاه محمود خان په لیرې کولو کې د سردار محمد داؤد خان لوی لاس ؤ. ولې عزیز نعیم موافقه نه لري او وایي چې زه په خپله

ددې کورنۍ دیوه غړي په توگه په اطمینان سره ویلی شم چې سردار محمد داؤد خان د شاه محمود خان په مقابل کې هیڅ ډول توطئه نه ده کړې:

زه ددې کورنۍ دیوه غړي په توگه تاسو ته اطمینان درکوم چې داؤد خان د شاه محمود خان په مقابل کې دهیڅ ډول توطئې څخه کار نه دی اخیستی ولې د کار د طرز او طریقې له مخې یې د سردار شاه محمود خان سره موافقه نه لرله او همدا وجه وه چې دوه ځله یې د حکومت څخه استعفی ورکړه ولې یو شمیر عناصر موجود وو چې سردار شاه محمود خان ته به یې ویل چې سردار محمد داؤد خان تخریب کوي کلونه تیر شول سردار شاه محمود خان استعفی ورکړه او سردار محمد داؤد خان صدراعظم شو. یو وخت د سردار محمد داؤد خان لور ته د سردار شاه محمود خان د زوی له پاره مرکه ورغلې وه سردار محمد داؤد خان په دې عبارت د سردار شاه محمود خان خانمې ته وویل چې زه حیران یم چې سپه سالار صاحب څنگه دا خواهش کوي باید امر وکړي.

که دیوې خوا داخلي حالاتو د سردار محمد داؤد خان راتگ ته لاره هواره کړې وه ولې نړیوال حالات هم بې اثره نه وو ډاکټر عبدالصمد حامد وايي چې د سور جنگ جریان هم د سردار محمد داؤد خان د راتگ عامل بلل کیدای شي:

مخصوصاً د دوهم عمومي جنگ څخه وروسته داخلي او بین المللي او منطقي عوامل سره ډیر میشته دي، نښتي دي او یو له بله نه جلا کیږي. زه تصور کوم چې د سور جنگ جریان او زموږ په منطقه کې د پښتونستان

مسئله چې زموږ او د پاکستان ترمنځ يې جنجال خلق کړی و او د امریکې د سیاست چې د دالس وزیر خارجې له خوا طرح کیده چې باید شوروي حتی المقدور په دنیا کې او بیا زموږ په منطقه کې محاصره وي ددې باعث گرځیدلی چې یوه نوع خارجي نوې لاره یوه نوع نوې موقف گيري دې منځ ته راشي او په دغه نوې موقف گيري کې شاید شاه محمود خان داسې معلومیده چې صحیح سړی نه وي، داؤد خان په دې نوې ترتیب کې به دغه موقف په وړاندې بیایي او دی نوې موقف کې دیموکراسی او آزادی ته مجال نه و او په دې چې شوروی سره چې نژدې کیدل شوروي یو دیکتاتوري نظام هلته ونو شاید داسې فکر کېده چې په افغانستان کې هم باید یو قوي لاس وي شاید عامل یې داسې وي زه گومان نه کوم چې داخلي عوامل دومره مهم شوي وای چې د هغه په اساس د دیموکراسی حرکت معطل شوی وای په دې چې سره دځینې آزادي گانوبیا د افغانستان په ټولنه کې د روشن فکرانو نفوذ او د سیاسي فعالو خلکو نفوذ دومره زیات نه و چې ددې نه د افغانستان د هغه وخت د قدرت مرکز ته د خطر احساس موجود شي.

سردار محمد داؤد خان واک ته ورسیدئ په دې وخت کې افغانستان په پوځي لحاظ کمزوری او اقتصادي مرستي ته هم ضرورت و ددې مرستو لویه برخه په لومړي ځل د شوروي اتحاد څخه تر لاسه شوه، د افغانستان ممتاز ډیپلوماټ عبدالرحمن پژواک چې ډیر کلونه په ملگرو ملتونو کې د افغانستان نماینده پاته

شوی دی وایې چې نه ځله په حساب، د امریکا څخه د مرستې غوښتنه وشوه:

اولینه مراجعه د افغانستان و امریکا یانو ته د سردار محمد داؤد خان مرحوم په وخت کې وشوه چې د افغانستان د پروژو سره هم کومک وکړي تعمیراتي، د سړکونو او دی خبرو. او هم د تسلیحاتو په باره کې د اسلحې په باره کې څه کومک د افغانستان سره د دفاع د پاره وکړي د دې د پاره نه کړتې مراجعه وشوه، امریکا یانو ته شپږ کړتې، زه په هغه وخت کې مدیر عمومي سیاسي وم په وزارت خارجه کې زما په واسطه د حکومت په هدایت مراجعه وشوه امریکا یانو ته. او پس له هغه نه دوه وارې د سردار محمد نعیم خان چې معاون د صدارت او وزیر خارجه هم و هغه او دده ورور مرحوم سردار محمد داؤد خان چې صدر اعظم و دوی شخصاً ورته مراجعات وکړل لکن د دوی له خوانه کوم کومک ونه شو چې کومک ونه شو افغانستان مجبور شو چې د بل ځای نه دا کومکونه لاس ته راوړي په دې وخت کې و چې دروسانونه دا خواهش وشو هغو موافقه وکړه چې مونږ دا کومکونه کوو.

ځینې کسان باور لري چې سردار محمد داؤد خان د پلان گذارې سیستم رامنځ ته کړ چې د شوروي اتحاد څخه د تقلید یوه نښه وه ولې ډاکټر عبدالصمد حامد وایې چې تر داؤد خان وړاندې هم د پلان گذارې سیستم په نظر کې نیول شوی و:

پخوا د دې چې داؤد خان راشي لا د شاه محمود خان په دوره کې

عبدالمجيد خان زابلي چي د اقتصاد ملي د گروپونو مشرؤ هغه په يوه سلسله مقالو كې د پلان گذاري سيستم د مزاي او په هكله خپل نظر او توضيحات وركړي وو هغه سره هم دانظرؤ او يو مركزي قوي قدرت چي مركزي قوت د دولت د پاره څوك چي غواړي هغې كې د اقتصاد رهنمايي مهم جزدي ددې لحاظه داؤد خان دې شي ته توجه كړې وه ليكن زه فكر كوم چي دشوروي مستقيم تاثير به البته نه ؤ ليكن يو نوع تقليدي اثر به موجود ؤ چي هغه كې پلان گذاري دغه كيږي ليكن دشوروي ترڅنگ دهند تاثير ؤ چي هغوي هم يو نوع پلان گذاري سيستم لاره، وروسته ناصر دوي چي منع ته راغلل چي هغوي سره هم افغانستان نژدې اړيكې لرلې هغوي هم يو نوع د سوسياليزم پروگرام تعقيب او ه چي دهغه خصوصيت هم داسې ؤ نو يواځې شوروي د نمونې په حيث نه ؤ ليكن كوم كمپ كې چي افغانستان قرار لاره چي هغه دباندونگ دولتونه وو يا د غير وابسته دولتونو حركت، نهضت وو چي دهغوي په موسسينو كې افغانستان هم ودا ټولي چپې سوسيالستي اقتصادي پاليسي تعقيبولې. لكه هند، لكه مصر، لكه افغانستان لكه اندونيزيا ترسوكار نو يوگوسلاويا تر تيتولاندي ټول دا هم پكې وو.

د سردار محمد داو خان صدارت او عمراني چاري

کله چې سردار محمد داؤد خان صدر اعظم شونو اداري چارو او دهيواد عمران ته توجه واپړول شوه. سيد شمس الدين مجروح چې لوړ رتبه وزير پاته شوی دی وايي چې سردار محمد داؤد خان جدي ؤ او عمراني چارو ته يې ښه توجه کړې

و ۵:

کاريگر سپړی ؤ د فعاليت او عمران په لحاظ باندي په ملک کې زيات کار وشو، لاکن د طبيعت په لحاظ باندي يې له خپل تره سره کم فرق لاره،

محمد هاشم خان سره، سخت گيره سپري و عسکري مزاجه سپري و او ټول کارونه يې چې وکړه ورکې قابل افتخار کارونه هم دي دافغانستان اردو جوړول دي، عسکر قوي کول دي او ډېر بڼه عسکري ماشين جوړ شو آبادي ډيره وشوه، سړکونه او عمارتونه او بعضې نور اصلاحات اداري او دامنځ ته راغلل، دې کې هيڅ شک نشته.

ډاکټر محمد حسن شرق چې د سردار محمد داؤد خان نژدی ملگری او د صدارت په وخت کې د قلم مخصوص مدير پاتې شوی دی د دې دورې په فعاليتونو پوره خبر دی:

دمثال په ډول زه تاسوته ويلی شم کله چې په ۱۳۳۲ کال کې محمد داؤد صدر اعظم شو په ټول افغانستان کې يوولس کيلو متره قير ريزي شوی سړک موجود و او کله يې چې د ۱۳۴۱ کال په پای کې استعفی وکړه نو په هغه وخت کې په افغانستان کې دوه زره کيلو متره قير ريزي شوی سړک موجود و، دښوونې او روزنې په برخه کې تاسوته وایم کله چې سردار محمد داؤد خان صدر اعظم شو په پوهنتون کې دمحصلينو شمېر يوازې څلور سوه تنوته رسيدئ خود محمد داؤد د صدارت دلس کلنې دورې په وروستي کال کې په پوهنتون کې دمحصلانو شمير درې زره تنوته زيات شو په اقتصادي ډگر کې دافغانيو ارزښت لوړ شو چې ديوه امريکايي ډالر نرخ ۳۸ افغانيو ته رابښکته شو.

سردار محمد داؤد خان مالی او اقتصادي چاری عبدالملک خان عبدالرحيم

زي ته سپارلې وې چې خپله زده کړه يې په ترکيه کې کړې وه عبدالملک خان وکولای شول چې د هيواد مالي او اقتصادي چارې په بڼه توگه سمبالې کړي ولې دی وزارت دومره دوام ونکړ او دکودتا په تور په زندان کې واچول شو. زمونږ همکار يعقوب کاکړ تر ليرې کيدو لږ وخت وړاندې عبدالرحيم زي په لندن کې ليدلی ؤ:

بناغلی عبدالملک عبدالرحيم زي د افغانستان وزير ماليه د امریکا څخه کابل ته دتلو په وخت کې د يو دوو ورځو دپاره په لندن کې پاته شو بناغلی حکيمي دده مرستيال ؤ ماته يې په بانک کې تيلفون وکړ چې که زه هوتل ته ورشم او د بناغلی عبدالرحيم زي سره ووينم. عبدالرحيم زي زما څخه غوښتنه وکړه چې که دلندن و تاريخي ځايونو ته لکه د انگلستان بانک ته دی بوزم خولومړی يې غوښتنه وکړه چې که يو ترکي رستوران ته يې دډوډی له پاره بوزم هغه ؤ چې دی مې په لندن کې داستانبول نامي رستوران ته د غرمې دډوډی له پاره بوتلی دډوډی ترخوړلو وروسته مور بېرته هوتل ته ولاړو خو کله چې هوتل ته ورسيدو ډاکټر نجيب الله د افغانستان سفير په هوتل کې دده دملاقات له پاره راغلی ؤ عبدالرحيم زي زما څخه معذرت و غوښت چې اوس مصروف يم او که خدای وکړي بيا به بل وخت دلندن تاريخي ځايونه گورو، دوداع په وخت کې دده مرستيال بناغلي حکيمي په خصوصي توگه راته وويل چې بنايي وکابل ته تر رسيدو وروسته به دی دوزارت چوکي دلاسه ورکړي هغسې هم وشوه کله

چي دي كابل ته ورسيدى موقوفه شو.

د عبدالملك خان كشر ورور عبدالاحمد عبدالرحيم زى چي په ويانا كې په زده كړه بوخت ؤ وايي چي سردار محمد داؤد خان هغه هم په خپل پروگرام كې نيولى ؤ:

داؤد خان چي دلته راغلى ؤ ماته يې وويل چي ما په خپل پروگرام كې د پوليسو په څانگه كې نيولى يې كه ته په پوليسو كې وې په خاصه دلچسپه ده او پس له هغه څخه چي تنها هم راسره وړغيدى وې ويل چي ته به راځي افغانستان ته بايد يواځې پوليس مدنظر ونه نيسي بلكه سيستم د اداري د افغانستان چي وزارت داخله دي ټول مدنظر ونيسي او وروسته چي دلته يحيى خان طرزي سفير شوى ؤ هغه راڅخه خواهش وكړ چي تاسې به افغانستان ته له خيره راځئ زما اوس آخري دورى د سفارت دي زه وزير هم وم سفير هم يم زه قسم درته خورم چي زه اعليحضرت ته دا ټول ليكم له محمود حبيبي سره مې هم خبرې وكړې وايي هغه هم آماده دى تاسې هم ولاړشئ تاسې ته لويې چوكى دي هلته، لوى مسووليت دى، ما مخ ورته راواړاوه ماويل نظر خودې ډير بڼه دى اما يوشى دى چي ماته يې په مونشن كې وويل چي تاسې لاړشئ ويانا ته چي پاچا له تاسې نه خطر حس كاوه اوس څنگه يو دم ماته افغانستان ضرورت لري چي هلته يې خطر راڅخه حس كاوه او دوهم سوال زما دادى چي زما ورونه په زندان كې دي چي هغو دومره وطن ته كار وكاوه زه دهغو د پښو خاورو ته هم نشم

رسیدلی هغوی یې داسې تقدیر کړل نو ما به څنگه تقدیر کړي په دی کارو کې. دامې ورته وویل . د طرزی په خپله خدای دې وبخښي اوس که ژوندی نه وي او بڼکې یې په سترگو کې راغلي، ماته یې وویل چې دا بدبختي د افغانستان ده نه د تاسې چې داسې حال راغلی دی، ما وویل هغه مسؤلین دې خدای ته جواب ورکوي.

دا وخت ؤ چې د شوروي سره اړیکې ښې شوې د شوروي اتحاد په مرسته په افغانستان کې ډیرو پروژو په فعالیت پیل وکړ. د پروژو تر څنگ په پوځي ډگر کې هم د شوروي مرسته ډیره شوه د سردار محمد داؤد خان مخالفان وايي چې همدا وخت ؤ چې په افغانستان کې د شوروي نفوذ پیل شو ولې قدرت الله حداد وايي چې هغه مجبوره ؤ او بله لاره یې نه درلوده:

په دې وخت کې دا د امریکې کومک له پاکستان سره زیات شو نظامي او اقتصادي نو افغانستان ته په یوه حساب تقریباً بله لاره نه وه پاتې ځکه چې هم د مملکت د ودانۍ د پاره هم د چلیدلو د پاره او هم مثلاً یو چا سره چې مونږ اوس یوه دعوه شروع کړله دهغه اوددې مملکت دومره زیات تفاوت داتولې خبرې وې چې دا مشورت یې ورکاوه که روسان به له قیدو شرطه له افغانستان سره کومک کوي نو ودې کړي نو په دې خاطر داؤد خان یوه لویه جرگه دایره کړله چې په لویه جرگه کې دغه دې قیدو شرطه سیاسي خبره راغله او روسانو دا ومنله چې مونږ دابې قیدو شرطه کومک کوو نو له هغه ځایه څخه دا کومکونه شروع شول نو دا چې یعنی که

ظاهر خان او داؤد خان دانه غوښتل چې روسان دې افغانستان ته راشي زه په دې حصه کې دوی دواړه ملامت نه بولم په دې چې یعنی هغه نیکسن د امریکا مرستیال جمهور رئیس چې راغلی ؤ افغانستان ته دغه خبره یې کړې وه چې دافغانستان خلک ټول غله دي او دا خبره تر اوسه پورې دافغانانو له زړه نه ده وتلې کومک یې هم ونه کړ نو په دغه ترتیب سره یعنی ظاهر خان او داؤد خان به ډیرې غلطی درلودې په هغه کې هیڅ شک نشته مگر دغه آرزو به یې نه درلوده او دایو مجبوریت ؤ او بالاخره پاکستان په مونږه لاره وتړله دغه لاره د ترانزیت وتړل شوه مالونه په بندر کې پاته شول په کراچی کې، دغلته د خلکو صادرات بیخي سقوط وکړ زرهاوو ټنه میز او نور شیان داتول خراب شول تجارت بیخي سقوط وکړ ختی هغه څوک چې تولید یې کاوه لکه دهقانان هغه بیکاره پاته شول نو دلته خویې صاحب مورز پاک دیوال ته ودرولو دا بالکل طبیعي خبره ده چې مثلاً که ټولې دروازې سپری په ځان باندې تړلې وویني نو سپری له کړکې خیز کوي چاره نشته.

د سردار محمد داؤد خان په وخت کې د شوروي سره اړیکې ښې ولې د پاکستان سره اړیکې خرابې شوې، دافغانستان پخوانی جمهور رئیس پروفیسر صبغت الله مجددي وایي چې دی هم د شوروي دمخالفت له کبله په زندان کې اچول شوی ؤ:

داؤد خان صدراعظم ؤ نو په هغه وخت کې دروسانو نفوذ هم هلته

شروع شوی ؤ، په افغانستان کې دوی خپل نفوذ وړاندې کړی ؤ او ددوی
نماینده گان او متخصصین او انجنیران او ډاکتران داراتللو فعالیت
ددوی شروع شو د مسلمانانو په مقابل کې بیا کمونستانو ته تهدید کړم د
سنه ۱۹۵۹ په اوایلو کې یعنی چی سنه ۱۳۳۸ و د هغه وخت کې یې
تهدید کړم دا ببرک کارمل او خیبر راغی دده دخولې نه یې ماته احوال
راکړ چې تاسې یواځینی سړی یئ په افغانستان کې چې زمونږ په مقابل
کې تاسو کار کوئ او تبلیغات کوئ که موږ سره جوړ شې نو چې هر څه
غواړې مونږ تاسو ته حاضر یو چې درېې کړو هم هغه ؤ چی خبره یې جوړه
کړه حکومت ته یې وویل چې دا خروسچوف راځي افغانستان ته
خروسچوف وژني او حکومت بدون دکومې محاکمې او پوښتنې نه دحوت
میاشت وو چې دکوره یې راوویستم بندي یې کړم په یوه تیاره کوټه کې یې
واچولم چې په یو کال کې مالرنه دی لیدلی په درې نیم کاله کې مې خپل
اولاد هم نه و لیدلی.

سید قاسم رښتیا چی د سردار محمد داؤد خان په وخت کې دکابینې غړی او
دمطبوعاتو مستقل رئیس پاتی شوی دی وایي چې په دې دوره کې اجتماعي چارو
ته دومره توجه نه وه شوی:

زه په اخري کلوکې وزیر ووم دمطبوعاتو، رئیس مستقل د
مطبوعاتووم په کابینې کې ووم او د داؤد خان په وخت کې اقتصادي
مسایلو ترجیح درلوده او سیاست داخلي خصوصاً اجتماعي چارو ته

چندان توجه نه وده. مور هم گویا په کابینه کې پر هغه باندي ډیرې خبرې نه وې کړې یواځې یې دښځې دحجاب په حصه کې یو ابتکار وکړ، په هغه کې هم بې له دې چې له چاسره مشوره وکړي ده په خپله کړي وو او هغه گویا په آخره کې کامیاب شو او تر یوې اندازې پورې هغه خوب، هغه آرزو چې امان الله خان درلوده دیرش کاله وروسته د داؤد خان په ذریعه بیا عملی شوه لاکن په اجتماعي مسایلو کې داؤد خان تر آخره پورې په لس کاله کې چې صدراعظم ؤ په دې حصه کې کوم داسې یو گام نه دی اخیستی.

دافغانستان دچارولیکوال لويس دوپری په خپل کتاب کې وايي چې دافغانستان په تاریخ کې دا دوره بې حده مهمه او ۱۹۵۹ کال د یادولو وړ دی دهمدې کال په جشن کې شاهي کورنۍ او دحکومت غړي دخپلو میرمنو سره یوځای راوتلی وو چې ورکې ښځوته اجازه ورکړل شوې وه چې خپلی چادری لیرې کړي. که په کابل کې دا پروگرام کامیابه ؤ ولې په کندهار کې دپوره مخالفت سره مخامخ شو، بلوا جوړه شوه چې ورکې ډیر خلک مړه او ډیر نور بندیان شول.

د سردار محمد داود خان استعفی

ډاکټر عبدالصمد حامد وایي چې د افغانستان خلکو ته د ډیموکراسی

ورځې وریا دې وې او نوری د دیکتاتوری زغم نه درلودی.

په افغانستان کې څه بدلون راغلی و پس له دې چې د شاه محمود خان

لنډه دوره ختمه شوه په داؤد خان باندې د اتور لگیدلی و چې عامل

د ډیموکراسی د شنیدلو دی و نو کوم هغه خلک چې د ډیموکراسی سره

یې علاقه لرله یا یې له سیاسي آزادی سره علاقه لرله دوی پر داؤد خان

باندې نشو تولیدلی بیرته چې یو حرکت راشي دوهم په خارجي سیاست

کې هم تقريباً بدلون راغلی ؤ مرحله شديد د سوري جنگ چي محصور کول د شورو په منطقه کې ؤ هغه دوره نسبتاً پای ته رسيدلې او شورو بيرته فعاليدنه نو دلته هم د داؤد خان شخصيت ته ډير ضرورت نه ؤ او دريم عامل به دا وو چې په اداري مسئله کې هم ورو ورو کنټرول د لاسه تلو ځيني وقايع شوي وو په سرحدي مسايلو کې د باجوړ مسئله وه ځيني خلک وژل کيدل، امنيت خرابيدئ داشيان به د دې باعث گرځيدل. ليکن زه فکر کوم چې دلته په خپله پخواني پاچا هم علاقه لرله چې يوه دده په وخت کې نسبتاً داسې آزاده دوره دې راشي چې د خلکو سياسي آزادي تر لاسه شي او په دې افتخار کې دې هم شامل شي او هلته زه شخصي معلومات هم لرم چې په دې کې ده ډير وخت نه پخپله هم تماسونه د خلکو سره نيول.

د ډاکټر حامد تر څنگ نور خلک هم باور لري چې د افغانستان پخواني پاچا محمد ظاهر شاه په خپله علاقه لرله چې د يکتا توري ختمه او ډيموکراسي ته لاره خلاصه کړي خودی په خپله وايي چې د افغانستان نورو شاهانو هم په دې لاره کې هڅه کړيده:

باید تاسې ته ووايم چې نه يواځې زما په دور کې بلکه هروخت او په هره زمانه کې او په خاصه توگه په دې وروستيو وختو کې د افغانستان د پاچاهانو سره دا خيال ؤ چې په هيواد کې ډيموکراسي او اصلاحات

راشي خو هغو ته شرايط مساعدنه وو زما د پاچاهي په دوره كې د تعليم يافته ځوانانو شمير په هيواد كې زيات شو او دوى وکولای شول چې د دغو هيلو د پرمختگ په لور كې كار وكړي او په دې ترتيب سره د هيواد اساسي قانون جوړ شو او د ډيموكراسي دور پيل شو او د هيواد درى گونې قواوې سره جلا شوې او د ايونيك اقدام و ځينې گوت نيونه كوي چې دا شرايط هسې هم راتلل خو كه بهرني تحريكات د دې سبب شي چې يو نيك اقدام له مينځه لاړ شي دا بيله خبره ده.

سيد قاسم رښتيا وايي چې د داؤد خان د صدارت د دورې په پاى كې

نارضايتي راغلې وه:

په آخر د دورې د داؤد خان كې دا افكار پيدا شوي وو، دانهضتونه پيدا شوي وو نارضايتي ډېره وه چې ولې په افغانستان كې دا اصلاحات نه راځي؟ ولې په افغانستان كې آزادي نه راځي؟ ولې په افغانستان كې آزادي د بيان نه راځي؟ ولې د آزادي شورى انتخابات نشته؟ نو دلته دا په صورت محرک موجود و لاكن ظاهر شوى نه و دلته دوه كارونه هم وشول چې ظاهر شاه يې مجبور كړ چې داؤد خان ليرې كړي يو دليل دا وو چې ده د پښتونستان په حصه كې ده داسې قدمونه واخيستل چې بالاخره په قطع مناسبات منجر شول د افغانستان او پاکستان ترمنځ او دلته په دي هم

کفایت و نه کا په داخلی صحنه کې هم گویا وضعیت ډیر نازک شو ځکه چې دخلکو شکایتونه زیات وو چې داؤد خان گویا چاته موقع نه ورکوي او گویا په محدوده حلقه کې محصور دی.

د داخلی پالیسی تر څنگ د گاونډیو هیوادونو سره اړیکې مهمې وې، سید شمس الدین مجروح وایي چې د افغانستان او پاکستان تر منځ سره جگړه روانه وه او دا ترتیب نور نه چلیدی:

په هغه باندې دوه دلیلونه وو دا دی چې د افغانستان او پاکستان تر منځ اختلاف او جنگ سرد روان وو او د پاکستان رادیو او اخبارونو د افغانستان په شخصي نظام باندې حملې کولې، رادیو گانو ورپسې خبرې کولې په خلکو کې یو قسم عکس العمل پیدا شو د نظام په مقابل کې او د دنیا سره هم زموږ روابط، ارتباطات ووقرضې مو غوښتلې، پیسې مو غوښتلې، کومکونه مو غوښتل نو هغوی هم داسې فکر کوي چې دا کومکونه له ملتونو سره کیږي یواځې د حکومتونو او داشخاصو سره خونه کیږي که نه باید یو داسې نمایندګي وکړای شي یو څوک چې خارجي کومکونه غواړي یا خارجي روابط ساتي یا خارجي معاملات کوي په اصطلاح نو په دې لحاظ د خارج په لحاظ او د داخل په لحاظ باندې یو تحول ته ضرورت لیدل کیدی ددې ضرورت تشخیص وشو او ددې

ضرورت تشخیص په خپله ظاهر شاه کړی و د دې تشخیص ضرورت ته داؤد خان هم ملتفت و دا مسایل وو په هغه وخت کې زه وزیر وم یو څو کسه وزیران وو زیات نه و په هغه جمله کې یو زه وم، یو ډاکټر محمد یوسف خان و ډاکټر علي احمد خان وزیر معارف و او علي محمد خان دا یو پنځه شپږ کسه وو چې پردې باندې کله چې سردار محمد نعیم خان وزیر خارجه و په هغه وخت کې او معاون صدارت هم و د سردار محمد داؤد خان کشر ورور دا پنځه شپږ کسه کله کله په دې باندې راغونډیدو د محمد داؤد خان په کاله کې یاد محمد نعیم خان په کاله کې او په دې موخبرې کولې چې دا تحول راولو. په څه صورت یې راولو سردار محمد داؤد خان په دې شکل و چې په افغانستان کې به لویه جرگه راغونډه کړو خلکو ته به ووايو چې تاسو څه غواړئ پاچاهي غواړئ؟ په څه ترتیب یې غواړئ؟ یا جمهوریت غواړئ؟ پاچاهي دي نه وی جمهوریت دي وي په دې صراحت باندې په دې اندازه هر څه چې خلکو وویل هغسې به وکړو.

داسې بنکاري چې پر جمهوري نظام دلویې جرگې فیصله عملي نه وه سید شمس الدین مجروح هم د دې خبرې سره موافق دی او وایي چې دا خبره یو مخ عملي نه وه یوازنی عملي کار داؤ چې شاهي مشروطه حکومت او داساسي قانون مسوده جوړه شي:

زما ياديري ملگرو زمانه تائيد ڪري دي دا يوازي زما نظر نه و لاڪن زه
 په دي عقيدہ یم چي اول ڪرت د پاره دانظر ما ورتہ و وایہ نورو ملگرو زما
 تائيد و ڪرو زه په دي پوهيدم چي دا خبره صحيح نه ده كه تاسي محض
 غواڻي چي خلکو ته يو ظاهر داري و ڪري نوليہ جرگه به راغونديہ ڪري
 ٿول به و وائي تخت و بخت برقرار، مورن پاچاهي غواڻو داسي يوشي به
 تري نه راوڻي. كه تاسي رڻتيا غواڻي يو حرڪت و ڪري د قانون اساسي
 يوه مسوده جوڙه ڪري چي په هغه ڪي مثلاً دشوري قدرت او صلاحيت
 معلوم وي او د صدر اعظم مسئوليت دشوري په مقابل ڪي معلوم وي رايه
 اعتماد و اخلي شوري يي تائيد و ڪاندي كه شوري يي تائيد نه ڪاوه بر طرف
 ڪيري به. پاچاهي او حڪومت بيل ڪري په نور مملڪت ڪي ڊيري خلاگاني
 قانوني شته دي دا قوانين راغوندي شي په دي باندي بايد ڪاروشي او
 دغسي يو قانون اساسي اول وړاندي ڪري او كه خلکو قبول ڪر تر هغه
 وروسته به اصلاحات شروع شي د قانون اساسي د مسودي ڪميٽيه وه په
 هغه ڪي زه د ڪميٽي رئيس وم او په هغه ڪي متخصصين هم وو د حقوق
 اساسي حتى يو خارجي مشاور هم مونڙ لاره د فرانسى نه مو دعوت ڪري و
 لوى سڙي و پوه سڙي و، حتى د الجزاير پر قانون باندي يي هم ڪار ڪري و له
 بعضي نورو اسلامي ممالڪو سره هم آشنا و هغه مو غوڻتي و. بيا دا قانون

اساسي چې جوړ شو د قانون اساسي خو يو هدف دا و د پاچاهي کورنۍ
 څخه بايد صدر اعظم ونه اوسي که صدر اعظم د پاچا سره تعلق ولري
 مشکل دی چې خلک هغه بيا مسوول کاندې بر طرفه يا دمحاكمې لاندې
 ونيسي نو سردار محمد داود خان مستعفی شو خوشحاله نه و خوشحاله په
 دې نه و چې سردار محمد داود خان دا فکر نه کاوه چې گني دی د پاچاهي
 کورنۍ په حيث باندې تر دې تعريف لاندې راشي چې دی د پاچا د کورنۍ
 دی. ډاکټر يوسف خان او داخلک منع ته راغلل او زه دوزير عدليې په
 حيث د قانون اساسي د کميټې درئيس په حيث باندې تعيين شوم او په دوو
 کالو کې مو داسې تکميل کړ.

سردار محمد داود خان مستعفي شو، عبدالحميد مبارز چې په همدې وخت
 کې د مطبوعاتو په وزارت کې لوړ رتبه مامور و وايي چې يوه ورځ وروسته دخپلو
 نورو همکارانو سره يوځای د سردار محمد نعيم خان کور ته ورغی:

هغه ورځ چې سردار محمد داود خان د صدارت د مقامه استعفی وکړه
 په داسې ورځ عبدالرشيد لطيفي، مولانا ارشاد، محمد ابراهيم عباسي او
 زه په خپله د سردار محمد نعيم خان کور ته ورغلو چې دبهرنيو چارو وزير و
 دا چې د افغانستان مطبوعات دبهرنيو چارو د وزارت تر ادارې او کنټرول
 لاندې وو دبېلې خوا دده دده وظيفه هم پای ته رسيدلې وه نو د بناغلي لطيفي

د غوښتنې سره سم مور و محمد نعيم خان ته ورغلو سردار محمد نعيم خان
 و مور ته په خپله هرڅه روښانه كړه ده و مور ته وويل چې افغانستان ته ټوله
 دنيا د يوه فيودالي شاهي نه پرته په بل نظر نه گوري مور ددې دپاره چې
 ددې مونارشي نه چې په فيودالي بنسټ ولاړه ده خلاص شونو پريكړه مو
 وكړه چې حكومت استعفي وكړي او د اساسي قانون د جوړولو او وړاندې
 كولو دپاره لاره خلاصه شي چې په هيواد كې يو ډول ديموكراسي رامنځ ته
 شي.

شپرم خپرکی

120

۱۲۱

۱۵

انتقالي دوره

که شه هم اعليحضرت امان الله خان او وروسته بيا محمدنادر شاه اساسي
قانون جوړ کړ او تر همدې دورې پورې پاته ؤ ولي عزيز نعيم وايي چې دا اساسي
قانون دوروستي وخت د تقاضاؤ سره برابر نه ؤ:

د ۱۹۳۱ع کال اساسي قانون د يو وخت له پاره جوړ شوی ؤ او د
وروستي وخت د تقاضاؤ و سره برابر نه ؤ ددې کبله دا احساس هميشه
د سردار محمد داؤد خان سره موجود ؤ که چېرې دلور څخه حرکت رانشي
او د کښته څخه منع ته راشي نو هغه به په ډير بد شکل منع ته راشي دا

دلیل و چې سردار داؤد خان به همیشه د خپلو وزیرانو سره صلاح مشورې او خبرې کولې نو همدا دلیل و چې سردار داؤد خان اعلیحضرت محمد ظاهر شاه ته وړاندیز وکړ چې شاهي مشروطه نظام جوړ شي او د یوه اساسي قانون په رڼا کې سلطنت او حکومت سره جلا شي ډېر وخت د دې وړاندیزونو جواب ونه وویل شو نو ځکه سردار محمد داؤد خان مستعفي شو په هر حال دهغه استعفی ومنل شوه او دنوي صدراعظم په هکله یې نظر وغوښتل شو یو دهغو کسانو څخه چې داؤد خان دخپل جانشین په توګه معرفي کړی و چې د دې کار تر عهده وتلی شي هغه ډاکټر محمد یوسف و. او وروسته ډاکټر یوسف خان دې کار ته وګومارل شو خو کله چې نوی حکومت جوړ شو یوه بله پالیسي یې غوره کړه په تبلیغاتو کې د داؤد خان پر ضد خبرې وې او پخوانی دوره د استبداد د دورې په نوم یاده شوه او د ډاکټر یوسف حکومت د ډیموکراسۍ عصر وبلل شو.

عبدالحمید مبارز چې ډاکټر محمد یوسف دنژدې پیژندئ وایي چې دهغه دلیاقت له کبله نوموړی دې مقام ته ورسیدئ:

ډاکټر محمد یوسف د سردار محمد داؤد خان د اولي دورې یو ډیر پوه اولایق وزیر و دی پیژندل شوی شخصیت و، بل دا چې دی د سردار محمد داؤد او د پاچا د ډاډور سپری و. له دې کبله په هغه مهال فکر کیدئ چې

ددوو کسانو څخه به بنيادي چې يو د صدر اعظمي د پاره وټاکل شي چې يو

ډاکټر يوسف او بل سړي ډاکټر محمد ظاهر و فکر کوم چې ډاکټر ظاهر

دابلنه ونه منله خو ډاکټر يوسف دابلنه و منله چې صدر اعظم شي.

ډاکټر محمد يوسف خان وايي چې پخواني صدر اعظمان د سلطنتي کورني

خلک وو او په دې کار سره نور هم دهغه کارگران شوي و:

انتقالي دوره زما د پاره آسان کار نه و، زما دمخه صدر اعظمان

د سلطنتي کورني څخه وو او دا دهغوی د قدرت اصلي منبع وه کله چې

د اساسي قانون په اساس حکومت د سلطنتي کورني څخه جلا شونو

صدر اعظم بايد د حزبي لاري او د خلکو په ملاتړ راغلی وي ولي په هغه

وخت کې احزاب نه وو او ملي پشتيباني په منظم ډول نه وه موجوده

د انتقالي حکومت د قدرت يواځيني منبع دهغوی کار او د سلطنت اعتماد

و خوبايد دا خبره وکړو چې په دې لاره کې مشکلات موجود وو په دې دوره

کې پاچا تجويز وکړ چې اساسي قانون جوړ شي نو په دې لاره کې يې

مسئوليت زما په غاړه راواچاوه چې په انتقالي دوره کې اساسي قانون

جوړ کړو هغه مسئلې لکه لويه جرگه چې په شاه پورې مربوط وي سرته يې

ورسولې او لويه جرگه يې راوغوښته.

پوهاند جاويد وايي چې خلک ځکه خوشحاله وو چې د صدارت څوکي

د شاهي کورنۍ د انحصار څخه راوتلی وه:

د انتقالی دورې په راتگ خلق ددې امله خوشحال وو چې نوی قانون اساسی منع ته راغی په دې موجب د حکومت تصدی یا د صدارت څوکی د شاهي کورنۍ څخه خلاص او خلقو ته وسپارل شوه یعنی دولت د حکومت څخه جلا شو څرنګه چې تاسې خبریاست دمیزان په نهم په ۱۳۴۳ کال کې د افغانستان نوی اساسی قانون تصویب شو.

ډاکټر عبدالصمد حامد چې ددې اساسی قانون د جوړیدلو د کمیټې غړی ؤ وایي چې په اساسی قانون کې افغاني دود او د عصر غوښتنې په نظر کې نیول شوي وي:

په دې قانون اساسی کې کوشش کیده چې د یوې خوانه د افغانستان ثقافتی او د خلکو د علاقې او واقعیتونو په بنا باید هر نظام چې راځي د اسلام په اصولو ولاړ نظام وي د بلې خوانه د افغانستان نورې عنعنې چې په هغه کې شاهي سیستم ؤ او لویه جرګه وه دې شېانو ته هم ځای ورکړ شي او یو چوکاټ د دغه خصوصیت په چوکاټ کې طرح شي د بلې خوانه باید ددې قانون اساسی په چوکاټ کې نوي اوضاع د جهان او د سبا ضرورتونو ته هم باید مثبت ځوابونه ورکړل شي او داسې یوه لاره دې پیدا شي چې د اسلام د اصولو په چوکاټ کې خلکو ته په سیاسی فعالیت کې د

ونډې اخیستلو مجال میسر شي بې له دې چې په دی بهانه یا هغې بهانه یوې خاصې طبقې ته د قدرت انحصار یا اجاره ور تر لاسه شي. دا اصلي تفکر و چې ددې تفکر نتیجه دا وه چې دیوې خوانه باید آزادي گانې راشي د بلې خوانه دې شاهي کورنۍ په سیاست کې ونډه وانخلي خپله پاچاته البته وظایف تر غاړه شوي وو.

دا اساسي قانون په هغه لویه جرگه کې تصویب شو چې په ۱۳۴۳ هـ ش کال کې دمیزان په میاشت کې راغوبنډل شوې وه ډاکټر محمد یوسف خان وایي چې د لویه جرگه آزاده او ور کې مداخله نه ده شوې:

تاسوته معلومه ده چې لویه جرگه زمور عنعنوي مؤسسه ده او لوی کارونه باید په لویه جرگه کې اجرا شي نن ورځ هم زه دلویې جرگې طرفداریم چې په افغانستان کې جوړه شي او دنن ورځی مسئلې حل کړي په هغه وخت کې یوه آزاده لویه جرگه انتخاب شوه د حکومت مداخله ډیره کمه وه په حقیقت کې مور هیڅ مداخله ونه کړه که چیرې مداخله شوې وي نو په هغه زه نه یم خبر په دې جرگه کې د هیواد په هکله ډیرې آزادانه خبرې وشوې په دی لویه جرگه کې اساسي قانون درایو په اکثریت پاس شو.

دنوي اساسي قانون له مخې انتخابات سر ته ورسیدل اولسي جرگه جوړه شوه او ډاکټر محمد یوسف خان د صدر اعظم په توگه وټاکل شو ترڅو د پارلمان څخه

داعتماد رايه تر لاسه کړي. ميرمن معصومه وردک په دې وخت کې په اولسي جرگه کې يوه فعاله وکيله وه:

په شوري کې کوشش کيدئ چې رايي علني وي او مستقيمي وي، حکومت ته چې رايې ورکول کيږي بايد علني او مستقيمي وي مگر ځيني چپيان وو چې هغوی کوشش کاوه چې رايې سري وي. ولې هغو دمخه، پيش له انتخاباتو څخه هغو حکومت سره تماسونه نيولي وو چې که تاسې مورز سره کومک وکړئ چې وکيلان شوبيا په رايه کې ستاسو سره مورز کومک کوو مگر ظاهراً مورز له تاسو سره مخالفت کوونو په دې خاطر دغه موضوع شوه چې رايي علني وي يا سري وي پر دغه موضوع باندې يو کش مکش ؤ په شوري کې عسکر راغلل دننه شوراته، وکيلانو وويل چې عسکرو او پوليسو ته ضرورت نشته بايد دوی ووځي بيا فيصله وشوه چې بڼه رايه به سري وي او حکومت دې راشي سامعين دې رانشي دننه په شوري کې دباندې به لاودسپيکرونه ودرول شي خلک به خپلې خبرې وکړي کله چې سهار مورز راغلو په شوري کې ناست وو چې فيرونه شروع شول او ددريم د عقرب حادثه وشوه.

ډاکټر محمد يوسف خان وايي چې دده په مقابل کې فعاليت کمونستانو او

هغو کسانو پيل کړی ؤ چې اساسي قانون يې په گټه نه ؤ:

تاسو ته معلومه ده کله چې زه دوخت د پاچاله خوا د صدر اعظم په توگه انتخاب شوم بايد د ملي شوري څخه مې د اعتماد رايه ترلاسه کړې وای کله چې دنوي اساسي قانون له مخې اولسي جرگه او مشرانو جرگه جوړه شوه نو په دغه وخت کې په پارلمان کې تحريکات اولاس وهنه پيل شوه دا تحريک دهغو کسانو له خوا پيل شو چې اساسي قانون يې په تاوان او يا دا چې زه يې په شخصي او يا د کورنۍ په تاوان وم. تاسو ته بايد ووايم په هغه ورځ چې زما حکومت د اولسي جرگې څخه د اعتماد رايه غوښته د اولسي جرگې دروازي خلاصې وې هغه محصلين چې د کمونستانو له خوا غواښوي وود اولسي جرگې تالار اشغال کړ او حکومت ته يې موقع ورنه کړه چې د اعتماد رايه واخلي اما يوه ورځ وروسته زه اولسي جرگې ته ورغلم خپل پروگرام مې وړاندې کړ او د کابينې لست مې وړاندې کړی بی له څو کمونستو وکيلانو ټولې اولسي جرگې د اعتماد رايه را کړه.

که دشوري په تالار کې ډاکټر يوسف خان وکولای شول چې د اعتماد رايه ترلاسه کړي ولې دباندې مظاهري جوړې او د ۳ عقرب پيښه منع ته راغله چې ورکې څو کسان ووژل شول زمونږ ملگري اسحق نگارگر په دې وخت کې د پوهنتون استاد او دا ورځې وريادې دي:

کله چې د دريم د عقرب پيښه رامنځ ته شوه او د ډاکټر يوسف خان

حکومت له پښو و غورځیده میوندوال دکابینې په جوړولو مامور شو نو په هغه وخت کې د پوهنتون دځوانانو په منع کې داسې ډېر تاوتریخوالی لیدل کیده نو میوندوال په خپله کابل پوهنتون ته راغی توره دریشي یې اغوستې وه او دځوانانو له تودو احساساتو سره مخامخ شو او هغوته یې په خطاب کې وویل چې دی به ددریم د عقرب د پښې مسئولین محاکمه کاندې خو وروسته چې دمسئولینو دا محاکمه ونه شوه نو دپوهنتون ځینی استادان لارل هلته په صدارت کې یې له میوندوال صاحب سره خبرې وکړې بیا له هغه نه وروسته بیرته دپوهنتون او حکومت مناسبات سره گډوډ شول او هم هغه مظاهري او اعتصابات له سره پیل شول.

اساسي قانون

د ۱۳۴۳ کال اساسي قانون داسې يو سند ؤ چې ورکې ډيموکراسي او شاهي مشروطه نظام تضمين شوي ؤ په دې اساسي قانون کې اجرائيه، مقننه او قضائيه قواوې بيلې شوې او پاچا دملي حاکميت دبنکارندوی په توگه وپيژندل شو، ډاکتر احسان روستامل تره کې چې يو حقوقدان او عدليې وزير پاتې شوی دی وايي چې دايو پرمخ تللی اساسي قانون ؤ:

دا اساسي قانون دانکشاف په لور دملکونو دمقتضياتو او شرايطو په

نظر کې نیولو سره د دیموکراسی او د بشري حقوقو اکثر اصولونو ته په متن کې ځای ورکړی دی خو د ډیرو اړخونو له نظره د جامعې د سیاسي شعور د تکامل له سطحې څخه پورته او دهغه وخت د حاکمه هیئت د سیاسي حوصلې او روحیې نه تر یو حده پورې خارج و څرنگه چې په عملي توګه دا ناسازګاري دهغو تعرضاتو او صدماتو په مقابل کې چې پر اساسي قانون باندې وارد شوي د مقاومت د نه کولو په شکل ظاهر شو په بل عبارت د ۱۹۶۴ کال اساسي قانون په داسې شرایطو کې وضع او نافذ شو چې افغاني جامعې د دیموکراسی او دهغه د دښمنۍ سره چې د دې سند په وسیله صورت موندلی و په عمل کې پیژندنه درلوده د بیان د آزادۍ نشتوالی، د آزادو جرایدو د اجازې عدم موجودیت، د اجتماعاتو منع، د سیاسي او صنفی جمعیتونو نشتوالی، د انساني حقوقو محدودیت، د شخصي مصونیت نشتوالی، د قضایي مصونیت نشتوالی او نور د افغاني جامعې مدني او سیاسي فضا د دغه اساسي قانون د نفاذ نه مخکې مختصر تصویر ښيي زما په عقیده پخوا تردې چې دغه اساسي قانون چې ځینې مهمو موادو یې د لسو کلونو په موده کې د تطبیق امکان پیدا نه کړ تنظیم او نافذ شي لازمه وه چې د ۱۹۳۰ کال د اساسي قانون په چوکاټ کې متناسبه او لازمه تیاری نیول کېدای او هغه آزادي او حقوق

چې د ۱۹۳۰ کال د اساسي قانون په چوکاټ کې دخلکو د پاره پيژندل شوی وو په واقعي او عملي توګه رعايت کيدای او برعکس هغه مواد چې د عصر له مقتضياتو سره يې سازګاري نه درلوده له نظره غورځيدلي وای. د ناسازګاريو ترڅنګ د ځينو خلکو په خيال په دې اساسي قانون کې دنهمې مادې په اساس پاچاهه ډيرواک ورکړل شوی ؤ. ډاکټر عبدالصمد حامد چې د دې اساسي قانون مسوده جوړه کړې ده وايي چې بله لاره نه وه موجوده:

ځينو خلکو پردغه نهمې مادې باندي تنقيد کاوه، ليکن دافغانستان دهغه وخت د وضعې په بنا چې نه احزاب موجود وو او نه نورې سياسي بنيې موجودې وې چې هغوی دخلکو د ارادې تمثيل وکړي نو قدرتي بله لاره نه وه غيرله دې چې دسلطنت مقام ته چې عنعنوي ريشه يې لرله ځيني مهم صلاحيتونه لکه اعلان حرب، يا دشوری انحلال ياد لويې جرګې راغوښتنه وسپارل شي مخصوصاً چې اوس گورو چې څومره مشکلات مونږ دې شيانوکی لرو دا چې هره نوی مرجع بايد دخلکو له خوا د قبول وړ ګرځيدلې وای او هغه بايد تجربه شوی وای ددې لحاظه دا قانون اساسي مناسبه ؤ ليکن بدبختانه په عمل کې دقانون اساسي د تطبيق کيدلو دپاره بيا کوم کارونه چې بايد شوي وای هغه موجود نه وو اول مشکل دا ؤ چې دافغانستان دسوابقو د لحاظه مدرن تنظيمي سازمانونه موجود نه وو لکه

احزاب او نورې اتحادیې چې دوی دې بیا د سیاسي مرامونو د تحقق د پاره هڅه وکړي او که انحراف چیرته تر لاسه کيږي دهغې په مقابل کې مقاومت وکړي او دوهم هغه ټکي چې د قانون اساسي په طرح کې موجود وو چې په لویه جرگه کې بیا بدبختانه حذف شول هغه دا وو چې باید دا احزابو قانون د تقنیني فرمان په واسطه د انتقالې دورې د حکومت په واسطه لکه د مطبوعاتو د قانون او لکه نور و قوانینو غوندې د اجتماعاتو او انتخاباتو قوانین غوندې باید دا احزابو قانون هم وتلی وای چې اول انتخابات دا احزابو د موجودیت په اساس منع ته راغلي وای بدبختانه په هر غرض چې وو دا قانون بیا حذف شو داسې محول شو چې باید دا احزابو قانون د لومړي شوري له خوا و ټاکل شي او هلته هم لکه چې معلومه ده بیا عوامل داسې راغلل چې قانون تر اخره پورې پاس نه شو چې نو نتیجه یې زما په نظر داشوه چې پټ په غیر مشروع توگه هغه ډلې چې خارجي ارتباطات یې لرل هغوی فعال وو او نور مجال ددې پیدا نشو چې نورې سیاسي ډلې موجودې شي. په آخره کې اخواني حرکتونه هم چې شروع شول هغوی هم تقریباً په عدم مشروعیت کې د عکس العمل په بنا منع ته راغلل.

خو پوهاند جاوید ددې اساسي قانون د ځینو موادو سره پوره موافقه لري: ددې قانون په څلورویشتمه ماده کې راغلي دي چې د پادشاه زوی،

لور، ورور، خوراو د دوی بنځې میړونه او زامن او لونی او د پادشا تره او د تره زامن پادشاهي کورنی ده. د دولت په رسمي تشکیلاتو کې پادشاهي کورنی په پادشاه او ملکه پسې جوخت ځای نیسي د پادشاهي کورنی لگښت د پادشاهي لگښتونو په بودجه کې ټاکل کیږي، لقبونه یواځې د پادشاهي کورنی له پاره دي او د قانون د حکمونو سره سم ټاکل کیږي د پادشاهي کورنی غړي په سیاسي گوندونو کې گډون نه کوي او دغه وظیفې په غاړه نه اخلي یو صدارت عظمی یا وزارت دوهم دشوری غړیتوب دریم دستری محکمی غړیتوب. د پادشاهي کورنی غړي خپل حیثیت د پادشاهي کورنی د غړو په صفت ترڅو چې ژوندي وي ساتي. دا خبره یا دا ماده چې یو ډیموکراتیک او مترقي ټکی و د ننه په هیواد کې او په بهرنیو محافلو کې د ډیر تود استقبال سره مخامخ شوه متأسفانه سردار داؤد خان په دې مصوبه خوښ نه و.

عزیز نعیم د اساسي قانون دې مادې ته د شک په سترگه کتلي او وایي چې داماده دهغه د پلار او اکا سردار محمد نعیم خان او سردار محمد داؤد خان د منزوي کیدلو په غرض راوړل شوی وه:

د ځینو افواهاو خبرو څخه داسې معلومیږي چې بنایي اعلی حضرت د ځینو تلقیناتو تر تاثیر لاندې راغلی وي او د سردار محمد

داؤد خان او دهغه د تیم موجودیت یی ځان ته خطرناکه او یا کیدای شي چې سردار محمد داؤد خان د دورې ترقي او پیشرفت حسادت ته هڅولی وي په هر صورت وروسته داسې معلومه شوه چې بنایي هغی دې چې داسې قانون مسوده جوړه کړه اعلیحضرت هڅولی وي چې سردار داؤد خان او سردار محمد نعیم خان منزوي کړي.

د دې اساسي قانون په یوه بله ماده کې ویل شوي دي چې پاچا غیر مسوول او واجب الاحترام دی. ډاکټر عبدالصمد حامد وايي چې دا ماده یوه لفظی اشتباه او باید داسې نه وای:

تنقید د دې لحاظه کیده چې یو د اسلامي نقطې نظر په دې چې هلته هیڅ انسان کامل مصئونیت نه لري هر څوک دخپل عمل مسوول دی او مخصوصاً صلاحیتونه چې د پاچا سره وي باید مسوولیت هم ولري دلته زما په نظر یوه لفظی اشتباه وه مسوولیتونه دوه خیل مسوولیتونه دي یو سیاسي مسوولیتونه دی او یو اخلاقي او ایماني او قسماً جزایي مسوولیتونه دي. دلته خبره د سیاسي مسوولیتونو نه وه، سیاسي مسوولیت معمولاً حکومتونه لري چې بیاترې سلب اعتماد کیري او دبل حکومت په واسطه تعویضیري او دسلطنت په باره کې نو دا مسوولیت نه تطبیقیري په دې چې داسې نه کیري چې دیو پاچا څخه سلب اعتماد وشي

بيابل پاچا دي راشي دامشكلات لري ليکن په قانون اساسي کې داسې ويل شوي وو چې پاچا ددي صلاحيتونو نه چې په نهمه ماده کې وو ددي قانون اساسي او دنورو قوانينو په چوکاټ کې ترې استفاده کوي او هلته بيا توضيح شوي وو چې مثلاً توشيح دقوانينو دي څنگه وشي؟ اعلان دحرب دي څنگه وشي؟ لويه جرگه دي څنگه دايره شي؟ صدر اعظم دي څنگه تعيينيږي؟ د ايشيان ټول ووييني په محدوديت کې وو اما سر ددي هم زما په نظر زه اوس اعتراف کوم چې بهتره به دا وای چې دغه ماده اصلاً موجوده نه وای.

عزيز نعيم وايي چې په دي اساسي قانون کې دپاچا اختيارات ډير او په عمل کې ډيموکراسي نه وه:

دي اساسي قانون په عوض ددي چې په رښتيا يوه ډيموکراسي منع ته راوړي، چې يو مشروطه سلطنت منع ته راوړي په دي اساسي قانون کې نه په فرضيه کې ويناو او نه يې په عمل کې ددي قانون په اساس پاچا ته دصدر اعظم دتعيين، دمشرانو دجرگې ددريمې برخې دانتصاب، دستري محکمې دقاضيانو او قاضي - القضاة دتعيينولو او دشوري داحلال او داسې نورو واک ورکړل شوي و کله چې صلاحيت دومره وي نو بايد مسؤليت هم موجود وي خو په قانون اساسي کې پاچا غير مسؤول او

واجب الاحترام ؤ، صلاحیت دپاچا سره ؤ او صدراعظم صلاحیت نه
 درلودئ، بلی خوا که وگورو دا حزبو، دولایتی جرگو، دبلدیې او
 مطبوعاتو قانونه پاس شول ولې پاچا توشیح نه کړل، دیموکراسی نه په
 عمل کې وه نه په فرضیه کې.

د اولسي جرگې انتخابات

عبدالرحيم هاتف چې په دې وخت کې د اولسي جرگې وکیل پاتې شوی دی، وايي چې دا انتخابات تر ډيرې اندازې آزاد او ورکې مستقیمه مداخله نه وه:

هغه انتخابات چې ما په خپله ليدلي دي په بنارو کې، تقريباً تر ډيرې اندازې بې مداخلې وو. مستقیمه مداخله دهغه زمانې حکومت نه پکې درلوده. غير مستقیم البته سفارشونه به يې ضرور کړي وي او دا دهغه زمانې پر محلي حکومتو باندې درنه هم تماميدله. دا چې د بنارستانو څخه دباندې په اولسواليو کې څنگه جريان و په هغه کې سپری پوره تضمين نه

شي کولای چې هغه به هم بې دخله وو که به نه وو مگر ضرور په هغوی کې
 په لومړی سر کې هم په بعدی دوره کې هم څه مداخلې شوې دي، په هغه
 شکل باندې چې سربیره دهغو مداخلو سره سپری په حساب کې ونیسی تر
 پخوانیو دؤرو مترقي وو.

میرمن معصومه وردک چې د قندهار د معروف څخه وکیله شوې وه ورپسې
 ویل کیدل چې د حکومت په مرسته راغلې ده، ولې دا په خپله دا خبره نه مني:
 برخلاف ماته حتی د دولت له خوا په لوړه سطحه خبر را کړل شو چې ته
 څنگه قندهار ته ځي؟ هلته خو تلل ډیر خطرناک دي، مخصوصاً هغه چې
 دمخ لوشي په وخت کې په قندهار کې مظاهره وشوه او خلک بنديان شول،
 ددې څخه حتی حکومت هم هراس درلودئ چې نه ویل کیږي ماته کوم
 خطر هلته پیدانه شي مگر خوشبختانه زما قومي ځای په قندهار کې و او
 په لویه جرگه کې زما شناخت ؤ چې زه په لویه جرگه کې وم هلته مې خبرې
 وکړې په ځینې موضوعاتو باندې هغو ټولو خپل تاثیر اچولی ؤ او ضمناً
 زما خپل قومي ارتباط ؤ نوزه راغلم اما حکومت او حتی په سطح
 د حکومت نه پورته دا تشویش موجود ؤ چې که دا ولاړه شي قندهار ته نه
 ویل کیږي چې کوم عکس العمل قندهار یان ورښکاره نه کړي.

د افغانستان پارلمان دا ولسي جرگې او مشرانو جرگې څخه جوړ شوی ؤ د

اولسي جرگې ټول غړي انتخابي ولې د مشرانو جرگې يوه دريمه سناتوران د پاچاله خوا انتخاب شوي وو. د اولسي جرگې صلاحيت هم ډير و او حکومت مجبور و چې رايه اعتماد ترې ترلاسه کړي او په خپلو ټولو مهمو چارو کې د شوري موافقه ولري عبدالاحد کرزي چې د اولسي جرگې معين پاته شوی دی وايي چې په اولسي جرگه کې نورې وړې جرگه گي هم موجودې وې:

شوري په خپله يعنی د اولسي جرگې په نامه چې ياديدله ځانته يې جرگه گي درلودې هغه جرگه گي به د پارلمان له مابينه انتخاباتي بدلې مثلاً د تقنين جرگه وه د قوانينو کمسيون، مالي او بودجه و د غسې د وزارت خارجي کمسيون و هر کمسيون ته به د هر ولايت يو يو نفر ورتلئ په ټولو کمسيونو به تقسيم و بيا ټولې لايحې اصولنامې يا بعضې قرار دادونه بودجې هر يو چې به راتله هم به مطابق د قانون هغه خپل مربوط کمسيون ته ورتله هغو به وارد واره غور پر کاوه وزيران به يې راغونښتل هغه مربوط وزيران به يې راغونښتل مثال د بودجې کمسيون به د ماليې وزير راغونښتي دهغه څخه به يې خپل معلومات کاوه يا هر وزير به يې راغونښتي د هر وزارت بودجه به ځان ته راتله دهغو څخه معلومات به يې کاوه چې دا بودجه تاسو څنگه ترتيب کړې ده دې ته څه ضرورت لري وزيران هم راتلل ډير په احترامانه وضعيت به پوښتنې ځينې کيدلې هغو به هم په احترامانه

وضعیت د دیموکراسی سره موافق جوابونه ویل بیا به مربوط کمیون دا ترتیب کړل خپله فیصله به یې وکړه عمومي مجلس ته به راتله په مجلس کې نو عمده او مهمو مسایلو ته به خپله حکومت راتلئ صدراعظم به یې جواب وایه وزیران به ورسره وو او په داسې کوچنیو موضوعاتو کې هغه مربوط وزیر به راتلئ هغه جواب وایه دفاع به یې کوله خپلې طرحې دخپل قرارداد یا دخپلې بودجې دهرشي جواب به هغو وایه یعنی ټول شيان به په دیموکراتیک اساس برابر وو د دیموکراسی د اصولو سره به موافق وو هلته دوی جلسې د سوال وې یوه د استیضاح وه بله د سوال و جواب وپر سوال جواب باندې به رای گیری نه کېدله یعنی د سوال په جلسه کې به د حکومت څخه د یوشی سوال کېدئ او یوه مهمه موضوع که به پېښه شوه په هغه کې به یې له حکومت نه استیضاح کوله بیا به رای گیری باندې کېدله قانون داؤ چې که به پارلمان تائید کړی وای دا د حکومت د صدراعظم جوابونه صحیح و خلاص و حکومت او که یې تائید کړې نه وای حکومت سلب اعتماد و.

په دې وخت کې چې ډاکټر عبدالصمد حامد د صدراعظم مرستیال او د پلان وزیر و وایې چې دا ولسي جرگې غونډې ته ورغلی دی ولې دا تگ په آرام خاطر نه

هر وزير يا هر حکومت چې شوری ته تلئ په آرام خاطر نه تلئ. احساس دنا آرامی به ورسره ؤ او دا دما په نظر بڼه شی دی چې یو حکومت هم ځان دومره مقتدر ونه گڼي چې قاطع تصمیم ونیسي او مونږ هم چې تلو تنقید په مونږ باندې کیده او په استدلال کې هم کله کله له مونږ سره ډیر مشکلات وو، وکیلان که څه هم د تحصیل له لحاظه اکثر سویه یی جگه نه وه لیکن له دوی سره د کور او کلي تجربه موجوده وه او دوی پوهیدل چې د یو خاص اداري تصمیم په عمل کې په نهایت کې څه نتیجه ورکوي او څه نقایص لري ددې لحاظه ډیر وخت لگیده چې موږ به ملتفت کیدو او دغه موږ کول. زه شخصاً په وزارت پلان کې چې وم نو د پلان خصوصیت داسې ؤ چې دې سره ټولو وکیلانو علاقه نیوله او علاقه هم په دې چې زما محل ته څه شي ورکول کيږي او ولې لږ دي ددې دپاره قناعت ورکول هم مشکل شی ولیکن سره د دې هم ما ډیره بڼه تجربه لرله په عمومي مجلس کې وزیرانو ته چانس د خبرو لږ ؤ. معمولاً رئیس د حکومت خبرې کولې ولې کمسیونونو ته به مونږ تلو زما په خیال هوا او فضا اکثر مثبتته وه.

د اولسي جرگې وکیلانو د قانون تر څنگ د هیواد پر نورو چارو هم نظر ساتلی ؤ. ننگ یوسفزی چې د پارلمان وکیل ؤ وایي چې محمود حبیبی د اصلاح د ورځپاڼې د کارتون پر سر سلب اعتماد او دخپل کار څخه لیرې شو:

محمود حبيبي خو په دې ليرې شو چې هغه په هغه وخت کې د اطلاعاتو او کلتور وزير ؤ او اصلاح د حکومت سرکاري ورځپاڼه وه او په اصلاح کې يو داسې کارتون يا کاریکاتور چې مونږ ورته وايو هغه چاپ شو چې په هغې کې د اسلام دستر پيغمبر توهين شوی ؤ د هغه سپکاوی شوی ؤ او پارلمان په دې خبره باندې بد وگڼل او ددې په وجه باندې پارلمان داسې ليرې کړ او مات يې کړ او ويی وغورځاوه.

داسې بنکاري چې پارلمان پوره تجربه نلرله ډاکټر عبدالصمد حامد وايي چې خبرې ډيرې ولى فيصلې کمې وې:

واقعاً ډيرې خبرې کيدى تضميمونه ډير لږ نيول کيدل مثلاً پر حکومت باندې چې رايه اعتماد کيده شل ورځې خبرې کيدې زما په خيال ددرى هفتې پورې هم خبرې اوږدېدې يا قوانين به کله کله نه پاس کيدل يا قراردادونه به نه امضأ کيدل ليکن زه وایم چې په يوه ټولنه کې په خپله د ديموکراسۍ مشق داهم يوقوي ملي ارزښت دی چې خپل قيمت لري ددې زده کول او ددې نقش بيله قيمته نه کيږي داسې نه کيږي چې سړى دې هم غازي شي هم شهيد شي او هم صحيح سالم کورته دي راشي قراردادونه دې هم زروشي او قوانين دې هم زر تصويب شي، خلک دې هم تعامل زده کړي او دافغانستان قانون اساسي وديموکراسي هم زما په نظر

د افغانستان د خلکو د ارادې نه نشته نه دی کړی بلکه خارجي سياست په دې کې لاس لاره.

که څه هم په نورو هیوادونو کې دا ډول مشکلات موجود وي ولې و صدر اعظم ته د اعتماد رایه دومره وخت نه نیسي خو عبدالرحیم هاتف د ځینې نیمگړتیاؤ پره پر اساسي قانون اړوي او وایي چې د اساسي قانون د تصویب په وخت کې لږ کمی پاتې ؤ:

یوه خبره داده چې یو څو نقيصې په خپله د قانون اساسي د تصویب په وخت کې پاته وې یوه دا خبره ده چې مثلاً احزاب نه وو په افغانستان کې او دوه سوه شپاړس نماینده گان په اولسي جرگه کې فقط درې تنه د دست چپې طرفه څخه په یوه حزب کې موجود وو چې نو دوه سوه دیارلس حزبه کیږي یعنی هر فرد یو حزب ؤ هغو خپل نظر مستقل وایه او که به د چا سره په تماس کې راتلئ څه معامله به یې کوله گذشت به یې کاوه او پر یو شي باندې به یې توافق کاوه نو دا خورا درنه معامله وه د حکومتو د پاره چې د دغه شوری سره خپل کار پر مخ باندې بوزي په شوری کې په قانون اساسي کې یوه بله گونگی فقره چې د دوو ژبو رسمیت ؤ او دهغه حدود نه ؤ معلوم په وروسته کې دلویو جنجالو او دلویو معرکو سبب شوه حتی تر اوسه پورې هم سړی دهغه آثار لیدلای شي. او دا چې حزبونه نه وو ځینې

خلکو چې ددې خبرې چندانې رعایت نه کاوه چې ددې عواقب به څه شی
وي مونږ منتظر شوو دې ته چې دا حزبو قانون راوځي که نه راوځي ددې
رعایت یې نه کاوه دقانون اساسي پر اجمال باندې یې حزیونه بنا کړه
خصوصاً دست چپي گروپونو دهغو د عمل په نتیجه کې په خپله بیا دست
راستي مذهبي گروپونه دشوری څخه دباندې ایجاد شول او دغو دواړو
انکشاف وکړ دقانون احزاب دنیستی په نسبت باندې په افغانستان کې
نیشنالستی، لیبرالستی او نور ملي احزاب، معتدل یا وسطی احزاب منع
ته رانه غله او هغو دپاچاوا استیذان او اشارې ته کتل نو هغه خلا تراوسه
پورې باقي پاته ده او دا تراوسه پورې چې تاسې په افغانستان کې
جنجالونه وینئ، دهغه دوو افراطو دوو قطبو د جنگونو نتیجه ده.

د خلق ډيموکراتيک گوند

که څه هم په افغانستان کې د حزبونو قانون نه و ولې د ۱۳۴۳ کال په اساسي قانون کې د حزبونو خبره شوې وه ددې قانون په نظر کې نيولو سره د خلق ډيموکراتيک گوند دنور محمد تره کي په مشرتوب په فعاليت پيل وکړ او لومړی کنگره يې په ۱۳۴۳ کال کې جوړه شوه. د افغانستان پخواني صدراعظم سلطانعلي کشتمند په دې کنگره کې گډون کړی و:

موسسه کنگره چې د ۱۹۶۵ کال د جنوري دمياشتې په لومړي نيتيه

جوړه شوه په هغه کې د رابلل شوو دير شوو تنو څخه اووده ويشت کسانو

گډون کړی ؤ چې یو دهغو څخه زه هم وم . په نوموړې کنگره کې اووه تنه د مرکزي کمیټې د اصلي غړو په حیث او څلور تنه د مرکزي کمیټې د علی البدل غړو په حیث وټاکل شول چې زه هم یو د مرکزي کمیټې د اصلي غړو څخه وم زه په لومړۍ کنگره کې د ټاکل کېدو څخه وروسته بیا تر هغې ورځې پورې چې د گوند څخه مې استعفی کوله همدغه مقام مې درلودئ .

د افغانستان د خلق دیموکراتیک گوند هغه وخت تاسیس شو چې د سیاسي گوندونو او سازمانونو د جوړیدو د پاره عیني امکانات او زمينې رامنځ ته شوې وې ، د ۱۹۶۴ کال په اساسي قانون کې یو لړ دیموکراتیکې آزادۍ وړاندې کړی شوې نو په همدې اساس سره دیو لړ تدارکي کارونو څخه وروسته د افغانستان د خلق دیموکراتیک گوند تاسیس کړی شو البته د همدې گوند د تاسیسیدو څخه هدف لکه څرنگه چې دهغه په اساسنامه کې راغلی وو د افغانستان اولس ته خدمت ، د ټولني د زحمتکشي طبقې د حقوقو دفاع دا اولس دملي حقوقو تامین ، اقتصادي پرمختگ ، دخلکو د ژوند د سطحې لوړول او داسې نور کارونه

وو .

په دې کنگره کې نور محمد تره کی عمومي منشي او ببرک کارمل دوهم

منشي وټاکل شول ځينې وايي چې د همدې وخت څخه د مشرتوب پر سر دهغوی تر

منځ اختلاف پيل شو. سليمان لايق چې د مؤسسې کنگرې غړی دی دا خبره نه مني:

مور د غسې کوم اختلاف په هغه وخت کې د دوی تر منځ نه ليدئ تره

کې دهغه اووه ويشت نوري غونډې په ترڅ کې چې مونږ لومړنی کنگره

ورته وايو دخپل حزب په اتفاق آرا سره د کنگرې عمومي منشي، د حزب

عمومي منشي وټاکل شو او کارمل هغه ته د دوهم منشي په حيث وټاکل

شو، په هغه ځای کې يو سړی چې اوس زموږ تر منځ نشته يو محترم سړی

ظاهر بدخشي هغه دريمې رايې واخيستې په هغه ځای کې دهغې کنگرې

مشهور خلک چې اوس لا ژوندي دي دستگير پنجشېری، صالح

محمدزيری، ډاکټر شاه ولی، نور احمد نور، سلطان علی کشتمند او دغه

کسان دي زه شخصاً هم البته په هغه کنگره کې وم.

عبدالکریم میثاق چې هم په دې کنگره کې گډون کړی ؤ وايي چې د حزب

د تاسيس په وخت کې درهبري پر سر رقابت پيل شو:

کله چې د خلق ډيموڪراتيک گوند تاسيس شو په دې گوند کې د دريو

کسانو تر منځ پر رهبري باندي رقابت ؤ، دا کسان دنور محمد تره کي،

ببرک کارمل او ظاهر بدخشي څخه عبارت وو دا رقابت په دې شکل وو

چې هر يوه کوشش کاوه چې د مرکزي کميټې غړي د ځان طرفداره کړي او

خپل موقف په حزب کې مضبوط کړي، اساسي اختلاف په ظاهري توگه پر

رهبري و او په اصولو کې کوم اختلاف نه و موجود البته نور محمد تره کی په تدریج سره دا ادعا وکړه چې هغه په ببرک کارمل باندې سیاسي اعتماد نه لري نو ځکه نشي کولای چې دهغه سره په یوه رهبري کې کار وکړي. نور محمد تره کی په هغه وخت کې د حزب عمومي منشي و او دهمدي بي اعتمادی په اساس چې هغه راپورته کړه حزب د ۱۳۴۶ کال د ثور په میاشت کې پر دوو برخو خلق او پرچم وویشل شو.

د خلق د گوند تر ویشلو وروسته نور محمد تره کی د خلق او ببرک کارمل د خلق د بلې برخې چې وروسته د پرچم په نوم یاد شو، مشر شو که څه هم دا گوند ویشلی و ولې تگ لاره یې یوه وه. سلیمان لایق وایي چې دهغوی ایډیالوژي ملي او دیموکراتیکه وه:

گوند یوه ملي دیموکراتیکه ایډیالوژي غوره کړه که څه هم وروسته په گوند کې مارکسیستي لینینستي تعلیمات پراخ شول چې په لکچرونو کې په تدریسي حوزو د حزب کې چې طبیعي ده هر حزب دغه ډول فعالیتونه لري په کلتوري فعالیتونو کې مارکسیستي لینینستي تعلیمات تبلیغ او ترویج شول لیکن حزب په خپله کوم مرام هم چې له هغه نه پاته دی هغه یو کمونستي مرام نه دی په هغه ځای کې راه رشد غیر سرمایه داري د اقتصاد په حیث منل شوي دي چې طبیعي ده دایو کمونستي پروگرام نه

شي کيدای د اقتصاد د پاره او نه شوای کيدای او همداسې په سياسي عرصه کې ملي ډيموڪراتيک حکومت ملي په دی معنی چې هغه ضد استعماري او ضد امپريالستي دا توجه به ځينې کيده او ډيموڪراتيک په دې معنی چې هغه د فيودالي نظام پر ضد چې په هغه زمانه کې د استبداد مظهر باله کيده دهغه پر ضد توجه کيدای شي نو ملي ډيموڪراسي زموږ سياست و او په هغه گوند کې په هغه وخت کې د داسې يو دولت پيشبيني کېدله چې په هغه کې يوه پراخه جبهه حکومت وکړي په دې پراخې جبهې کې کارگران ، دهقانان او ملي سوداگران او دغسې وطنپال روحانيون ، روشنفکران ، کسبه او دجامعې ټول اجتماعي اقشار په نظر کې نيول شوي وو.

خو عبدالکریم میثاق وايي چې د گوند د تاسيس په ورځ په څرگنده سره معلومه شوه چې دا گوند چپي او د سوسياليزم طرفدار دی:

په کنگره کې کله چې خبرې پيل شوې او ځينې خلکو بيانې ورکړې کله چې نوبت نور محمد تره کي ته ورسيدئ نو هغه له خپل ميز څخه يو سورتوکر راوويست او د اسورتوکر يی دخپل ميز پر سر هوار کړ او وروسته يې په خبرو پيل وکړ کله چې نور محمد تره کي دا سورتوکر په خپل ميز هواراوه نو په دغه وخت کې دکنگرې دغړو له خوا په تودو

احساساتو هرکلی وشو. نو ددې خبرې څخه داسې څرگندیږي چې
 دکنگرې ایديالوژي چپه وه او دافغانستان دپاره يې سوسياليزم غوښتلی.
 پوهاند رسول امين چې دنور محمد تره کي سره له نژدې پيژندل وایي چې
 هغوی دشوروي تر کنترول لاندې وو:

اول چې ما تره کی وليدی ما داسې فکر کاوه چې ياره ځینی شپونه په
 تره کي کې زما خوښ شول او هغه داوو چې تره کی هم ټوکې کوي زه هم
 ټوکې کوم په دغه ټوکو کې یعنی سطح يو شان ته وه بيا وروسته چې مادی
 لیده دی په مسایلو گړیده دی په ډيرو زرو نسخو گړیده ما تره کي ته وویل
 چې تاسې که فکر کوئ چې په شوروي کې کوم شی کيږي دا علمي دي او
 په نورو ځایونو کې چې کيږي دا غیر علمي دي علمي نه دي. بيا زما يوه
 واقعه د ده ياده ده چې بحث شو دکتاب په څه محتوی باندې ما ورته وویل
 تره کي صاحب داته چې وایې داسې نه دي دا عبارات نو ځکه ما وویل خپله
 باندې مارکس وایي چې زړه جامعه دهغې عنعنات او دودونه دا دهرې
 جامعې هر نسل ته انتقالېږي او ددې نه خلاصیدل ډیر مشکل دي نو ده
 وویل چې دا تا په کوم کتاب کې لوستي دي ما ورته دکتاب نوم
 واخیستی، ده وویل دا په کوم ځای کې چاپ شوی دی ما وویل په لندن کې
 چاپ شوی دی نو ده ماته وویل چې بڼه ته د امپریالستانو چاپ شوي

کتابونه کورې ځکه دې مازغه خراب شوي دي البته دا يو ډير لوی بحث دی لیکن یو شی چې د تره کي او ددوی دخبرونه ماته نتیجه معلومه شوه هغه دا وه چې دوی دشوروی اتحاد دکمونست گوند ترډیر کنترول لاندې وو.

سليمان لایق وایی چې زموږ پالیسي د امپریالیستي هیوادونو ضد او د سوسیالیستي هیوادونو سره د همکاری په رڼا کې پرمخ بیول کیدله:

په دې برخه کې زموږ سیاست داستعمار او امپریالیزم پرضد توجیه کیده چې دهغې زمانې ډیر گرم شعارونه وو دغه نو طبیعي ده چې د سوسیالیستي هیوادونو سره دنزدیکت، همدردی او همکاری او دهغوی دحمایې او د تفاهم د جلبولو یو سیاست تعقیبیده لیکن په طرحو کې کومه داسې طرح هم موجوده نه وه چې هغلته باید مشخصاً څوک په موږ باندې زموږ پر گوند باندې وکولی شي دا اتهام ولگوي چې دوی گواکي په تعبدي طور سره له کوم طرف سره اختلاف او له کوم طرف سره توافق درلود. مگر طبیعي ده چې په هغه مرام کې ویل شوي وو چې د جهان تر ټولو ستر تضاد ژمونږه په وخت کې د سوسیالیزم او سرمایدارۍ ترمنځ تضاد دی نو طبیعي ده چې د سوسیالیستي مکتب حمایت شوی و او د سرمایدارۍ دنیا سره اختلاف نظر افاده شوی و په دې لحاظ و چې

ځینې کسانو هم ډیره عجله وکړه چې زموږ حزب د یو کمونستي حزب په توگه باندې مارک کړي. بدبختانه چې ډیر وختی په دغه پیشرفته غرب کې په همدغه انگلستان کې چې ستاسې راډیو له هغه ځای نه ټول جهان ته خپرونې کوي دوی کله چې په هغه زمانه کې یو څه چپ گرايي به وشوه دخپلو ملي منافعو پر اساس به حزب یو موضوعگيري وکړه پر ضد داستعمار او خصوصاً چې به دامپریالیزم کلمات به یې پکې یاد کړل نو ددغه پیشرفته غرب د قهر او د غضب مورد به گرځیدل او هغوی دانه زغمل چې دې حزبونو ته داوڅخه ښې هغوی ددغه ملیتونو په بدبختی باندې هیڅ وخت ژور فکر نه کاوه چې دلته لورده ده، دلته فقر دی دلته انسان تحقیر شوی دی، دلته یوه جامعه ده چې هغه هم غواړي چې خپله شتمني، خپل امکانات په کار واچوي نو دوی به د شوروي اتحاد سره او دغسې د سوسیالستي هیوادونو سره د نزدیکت او د همکاری تفاهم په خپلو دښمنیو باندې توجیه کاوه چې دا گویا ددوی سره دښمنی ده زموږ حزب لکه مخکې چې مو تاسو ته وویل طبیعي ده چې په هغه ځای کې مارکسیزم لیننیزم او علمي سوسیالیزم مطالعه کیده دا دغو هیوادونو ته و غرب ته دا انتباه ورکړه چې گوره زموږ حزب یو کمونست حزب دی تر پایه پورې موږ ونشو کولای چې ځان ددې اتهامه خلاص کړو چې موږ

ورورجانه يو کمونستي کونډنه يو بلکه مونږ داسې يو کونډ يو چې يوه
سلسله اقتصادي ريفورمونه چې هغه سوسياليزم ته نژدې دي نسبت
سرمایه داری ته دهغه طرفداري کوو.

اسلامی حرکتونه

د ډیره پخواه څخه اسلامي حرکتونه موجود وو ولې منظم سياسي شکل يې نه درلودئ يو ددې حرکتونو څخه هم ډير وړاندې پيل شوی ؤ چې ورکې مولوي محمد يونس خالص هم شامل ؤ ولې دهغوی هدف دمدرسو جوړول او د شاگردانو روزنه وه:

زمونږ يو تنظيم په نوم د حزب التوا بين باندي جوړ کړلو او هغه تنظيم کې گهيخ صاحب دې خدای ويخني هغه هم شامل شولو هدايت صاحب دې خدای ويخني هغه هم زمونږ سره شامل شولو او دهغه اصلي هدف دا

وچې په عام معارف باندې سلطه پیدا کړې نه په داسې عام معارف باندې چې هغه د حکومت په چوکاټ کې وي بلکه دهغه نه بهر مدارس جوړ کړې او هغه هلکان وروزي یو دبل سره یې آشنا کړې چې د سیمو ځوانان سره په خپل مینځو کې آشنا شي او د سیمو ځوانان و اسلامي رشد ته ورسېږي او دوطن او وطنوالو د پاره د قدر وړ خدمتونه وکړای شي.

دا وخت وچې د افغانستان په هر گوټ کې اسلامي سیاسي خیالات را پیدا شوي وو، د افغانستان جمهور رئیس استاد برهان الدین ربانی وایي کله چې هغوی په بدخشان کې په متوسطه ښوونځي کې په زده کړه بوخت و ورسره دا ډول افکار پیدا شول او تل به د ظاهر بدخشي سره یوځای په مطالعاتو بوخت و ولې کله چې په پغمان کې ابوحنیفه لیسې ته شامل شو دلته د یوې بلې دنیا سره مخامخ شو:

البته په دې ځای کې مونږ د یوې سلسلې بلې دنیا او ډیرو کتابونو سره مخامخ شولو په دې وخت کې په افغانستان کې چپي او کمونیستي جنبشونه پیل شوي وو یوولسم او دوولسم صنف ته چې ورسیدو ومولیدل چې نوي شپان دي نوي ځوانان او نوي افکارو په دې وخت کې زموږ غورونو ته د مارکسیزم او کمونیزم خبرې لږ لږ را ورسیدې دا وخت وچې اسلامي افکار د مارکسیزم سره مخامخ شول په دې وخت کې موږ دخپلو محدودو معلوماتو په واسطه کوښښ کاوه چې د مارکسیزم سره مقابله

و کړو په دې وخت کې تهديب او شرعي هم په ظاهره اسلامي افکار درلودل
 او له مور څخه دمخه وو چې وروسته بيا جلا شول دا وخت ؤ چې مور پټ
 اسلامي فعاليتونه پيل کړل، مارکسيستانو علني فعاليت کاوه ولې زمور
 کار پټ ؤ کله چې د فاکولتې اول صنف ته ولاړو او استاد نيازي راغی او
 د ځان سره يې نوي معلومات راوړي وو مور په دې فکر شولو چې بايد بڼه
 منظم کارونه پيل شي.

منظم کارونه پيل شوي وو ولې دا کارونه چپي او ان دا چې د افغانستان
 شمال ته رسيدلي وو، د افغانستان پخوانی صدراعظم انجنير گلبدين حکمتيار
 وايي کله چې د لیسې زده کوونکی ؤ د چپي شاگردانو سره به په مناقشه بوخت ؤ:

زما په یاد دي چې زه په امام صاحب کې وم د پرچم دډلې دیوه غړي
 سره مې مناقشه وه او هغه مناقشې کې په ټولو قضایاؤ کې عقب نشیني
 کوله او په پای کې چې څه ور سره نه وو پاته ماته یې وویل چې کله ته
 پوهنتون ته راشې بیا به هلته وضع بدله وي او دا افکار او نظریات چې له
 تا سره په دې محیط کې دي دا به پریردې نو له ماسره دا تشویش ؤ چې
 شاید پوهنتون دغسې یو محیط وي چې مونږ ته هلته اوسیدل گران وي
 کله چې زه پوهنتون ته داخل شوم ومې لیدل چې هلته سراسر د پردیو تقلید
 مسلط ؤ او دا دکمال او دافتخار خبره گنل کیده چې سړی خپلو ټولو ملي

عنعناتوته شاكري. په لباس كې، په كركتر كې، په شخصيت كې، په خبرو كې به تغير راوړي بهرني الفاظ استعمال كړي په هر څه كې بايد د پرديو تقليدوشي دا كمال گڼل كيده او ليدل مې چې كمونيستي احزاب په پوهنتون كې فعال دي هغوی ځوانان د الحاد طرف ته بولي له ځان سره بله برنامه هم نه لري د اخلاقي فساد د خورولو نه پرته او د شراب او قمار دمحلونو د جوړولو نه پرته څه نه لري محدود څه ناولونه ورسره دي چې هغه په ايران كې ترجمه شوي د تودي حزب له خوا هم هغه لاس په لاس كېږي او پرته له دې چې د ملك ظروف شرايط په نظر كې ونیولی شي هغه د توتیانو په شان زمزمه كېږي او د پوهنتون حالت داسې و چې متأسفانه تردې وخته پورې يو منظم قوت چې د دغو وارداتي افكارو او تحريكونو مقابله وكړي نه و جگ شوی مونږ هم هغه ځوانان چې په جومات كې مويو بل سره پیژندل چې له دوی سره عقیده او احساس دی ددې وضعی نه متنفره دي پر نظام او حاکم حالت باندې اعتراض لري او تراوسه پورې ملحدو چپی ډلو هم نه دي دوکه کړي یو بل سره وپیژندل او بالاخره مو تصمیم ونیوی چې باید یو منظم کار پیل کړو. یوه ورځ د پوهنتون د فاکولتي په درسي اطاق كې سره كښينا ستویو د شپه چې باران هم اوریدئ د حمل میاشت وه او دوولس کسان وو تعهدمو وکړ چې ددې نه

بعد به مونږ د اسلام په لاره کې په منظم شکل مبارزه کوو دهغو کسانو نه اوس یوولس په شهادت رسیدلي دي اوزه لاله دی سعادت نه محروم دهغوی په نقش قدم روان یم.

دافغانستان پخوانی جمهور رئیس پروفیسر صبغت الله مجددي وايي چې دپوهنتون شاگردانو چې اسلامي حرکت پیل کړی و ورسره دده همکاري موجوده وه:

دپوهنتون هلکانو یوڅه حرکت شروع کړی هغه هم ما تحریک کړي دي خدای شته تحریک زما داسې وو چې یو جومات و یو مسجد و پوهنتون ته نژدې دي ته به دجمعې په ورځ زه راتلم مونغ به مې کاوه دلته دپوهنتون هلکان راتلل ما ورته داسلام په باره کې خبرې کولې دوی ویل دا اسلام چې تاسو وایئ دا مونږ نوی او رو دا نوې خبره ده. بیا زما کورته لس لس دوولس تنه ددوی راتلل معلومات یې اخیسته ما ورته ویل چې دغه اسلام دی دغه انجنیر احمدشاه ماته همیش راته ده ته ما کتابونه ورکول ده ته ما درسونه او په اسلام کې معلومات ورکول بیا یو صوفي قربان یې کاوه چې اوس هم دجمعیت سره دی هغه به راتلئ استاد رباني ته مې ویل چې دخدای دپاره ته راشه دا په پوهنتون کې ته درس ورکوي هلته ته کولی شې چې رهبري ددغه کسانو وکړې دا یې نه کوله. هغه وخت ماته

دعوت راغی دلیبیا نه چې ویل یې هرڅوک چې تاسې دځان سره راولئ چې ټکتیونه ورته ولیږو ماد استاد رباني نوم ورکړ اشنا مې ؤ، پیژانده مې دده نوم مې ورکړ، دهغه بل رباني چې په ابوحنیفه کې ؤ دهغه نوم مې ورکړ، دغلام نبی نوشاد نوم مې ورکړ، دعشرتي نوم مې ورکړی عبدالاحد عشرتي، دنیازی غلام محمد نیازی چې دفاکولته شرعیات ؤ دهغه نوم مې ورکړ. دحکومت په سطح نه وو ټول ډاریدل فقط ماسره هغه رباني دامام ابوحنیفه ولاړ، نماینده دگهیځ ولاړ او غلام نبی نوشاد او نور نه ولاړل ټول وډار شول نو ما ویل زه باید دوی آزاد کړم چی دنیا یې وپیژنی خلک یې وپیژني دوی خو چانه پیژندل بیخي دا حرکت ما تقویه کړی دی همیش زما کورته دا هلکان راتلل همیش دوی چې بندیان کیدل دا حکمتیار بندي شوزه تللی یم خلاص کړی مې دی.

دمجددي صاحب ترڅنگ نوروهم داسلامي تحریک ملاتړ کړی دی، دحزب اسلامي مشر گلبدین حکمتیار وایي چې دا حرکتونه انفرادي وو او تنظیم شوي نه

وو:

ته ماته ووایه چې ترمانه په پوهنتون کې یوه دوره دمخه یی تا په هغو کلونو کې څه تحرک، نشاط، فعالیت داسلام په نامه لیدلی، مظاهری، اعتصاب میتینگ، اجتماع، دکتابونو خورول، اجتماعات جوړول دعوت

ورکول خه شي دی لیدلي وو په منظم شکل. مونږ چې پوهنتون ته راغلو یو
خه مونه دي لیدلي که چېرته دغسې یو تحریک وای نو مونږ دبل حزب
بنسټ ایښودلو ته هم نه مجبوره کیدو منظم کار به روان و مور به په هغه
کې برخه اخیستې وای ماته خو دغسې یو منظم صف په نظر نه دی راغلی
او دچانه مې هم نه دی اوریدلي هغه څوک چې دعوی کوي ددې یو دود نه
یې شمیرنه زیاتیري داڅنگه تحریک دی چې ددې نه دمخه دې نه نشریه
ولري، نه دې دهغوی فعالیت محسوس وي نه دې هغوی تظاهرات او
اجتماعات ولري، نه دې نظم ولري او نه دې دیو دوو درو کسانو نه هغوی
تجاوز کړی وي په دوو درو کسانو کې دې راخلاصه شي آیا دې ته هم
تحریک ویل کیږي کیدای شي چې ددې ورو کسانو سره دا احساس وپه
انفرادي طور له وضع ناراض وو اعتراض یې درلود غوښتل یې چې
داسلام له پاره خه وکړي او دالحادي چېي ډلو مقابله وکړي، په اجتماع کې
بدلون راشي، بڼه دا احساس له دې ورو سره وو خودا انفرادي احساس نه باید
سړی داسې تعبیر کړي چې دتحریک اساس ایښودل شوی دی کوم صف
جوړ شوی دی.

که خه هم منظم سیاسي فعالیت نه ولې دځینو حرکتونو پر ضد چې
داسلام سره برابر نه وو پوره مخالفت کیدئ یوه هم دملائانو مظاهره وه چې دهغې

ليکنې پر ضد جوړه شوې وه چې د پرچم په جريده کې د لينن د سلمې کليزې په موقع ليکل شوې وه. پوهاند مجددي هم دې ليکنې ناراحته کړې و:

بس نو ما په دا کور کې اور واخيست ما ويل زه خو عم خودا خلک راتولوم او مظاهره جوړوم نو په دې کې زه راغلم ماته چا وويل چې دامظاهره جوړه شوې ده علما په دغه متاثره دي، علما راغلي دي مظاهره يې کړيده څه ته راغلي دي؟ شوری ته راغلي دي! ما ويل واللّه دا عجبه خبره وشوه اول همداسې يو توار د و سره له دې خوا علماؤ شروع کړه دهغه خوا ما شروع کړه چې راغلو گډ شوو هلته. قبله گاه صاحب راته وويل چې وه هلکه څه کوي؟ هلته اووه زامن مې هلته و ما ويل که دا اووه زامن مې ټول قتل شي زه خود دې نه نه تيريرم چې بايد دا کمونستان جزا ته ورسيري بايد بندي شي او دا محاکمه شرعي شي نو په دې کې بيا نو همدغه و چې د علماؤ سره تر آخره پورې زه ولاړوم بيا علماً بنديان شول او ولس تنه تقريباً د دوی بنديان شول. بيا عبدالولي رئيس قواى مرکز و هغه سره ما شروسور کړې دى يونيم ساعت خبرې مې کړې دي د دوى نه مې وعده واخيسته چې اعليحضرت د خارج راشي، دى سفر ته تللى و چې راشي دوى خلاصوم زه خپله تلم بندي خانې د همزنگ ته دوى مې دلاس نه نيولي دي خلاص کړي مې دي راويستي مې دي. چې دوى بنديان وو ما هلته

کومکونه ورتته رسول نو دا خبره په دې مظاهره کې الحمد لله سرقافله وم
بالکل تر آخره پورې په شوری کې اوس نماینده گان د شوری شته چې شوری
ته زه ورغلم ما خبرې کولې په موټر باندې، په لاری باندې جگ شوم ما
خبرې کولې بیا زه په نماینده گۍ د علماؤ تللی یم شوری ته دوکیلاتو سره
مې خبرې کړې دي کلکې خبرې مې وکړې.

کابل پوهنتون د سياسي فعاليتونو ډگر

کابل پوهنتون په دې دوره کې داسې يوه تعليمي مؤسسه وه چې په سيمه کې يې ساری نه درلودئ او ورکې پوره ډيموکراسي وه پوهاند عبدالحی نظيفي چې د پوهنتون استاد ؤ ورته درنه دنده سپارل شوې وه او په پوهنتون پوره خبر دی:

د پاشاه د سلطنت په آخرو وختو کې د پوهنتون رياستونه او عمومي رياست او د فاکولتور رياستونه انتخابي ؤ چې په هغه جمله کې رئيس پوهنتون هم انتخابي ؤ او رئيسان د فاکولتو هم انتخابي وو او هر ځل به

دڅلورو کلویا دومره وختونو دپاره انتخابیدل. کانکور دپوهنتون چې زه یو دهغه خلکو نه وم چې په دې کې مې کار کاوه او مونږ به په ټول افغانستان کې امتحان اخیست او دا امتحان به مونږ په داسې معیار سره اخیسته چې هم د تیرینکوټ د لیسې نفر په دې پوهنتون کې شاملېده او هم د کابل د حبیبیې د لیسې په دې پوهنتون کې شاملېده او مونږ دا مقایسه داسې کوله چې د ولایاتو نفر مو د ولایاتو سره مقایسه کول او د کابل نفر مو د کابل سره مقایسه کول داسې مونږ نه کول چې د کابل نفر د ولایتونو سره مقایسه شي او د ولایاتو د کابل سره مقایسه شي معنی د دې رقم مقایسې دا وه چې مونږ فکر کاوه هغه سړی چې دخپلو ملگرونه دده ذکاوت څومره زیات دی په اطرافې لیسو کې هم هغه مو انتخاباوه او هغه بیا په تجربه کې دا وینودله چې دهغه هلکانو په خوا کې چې هغوی دمکتب ټول پروگرام نسبتاً په پوره ډول تطبیق کړی دی او هغه چې نه دی کړی دواړو کولای شول چې دا د درس بار په آسانی سره یوسي ترهغه ځایه پورې چې زه پوه شوی یم په دې امتحانو کې هیچا نه حکومت او نه بل چا د شخصي غرض دپاره مداخله نه کوله.

همدا وخت ؤ چې کابل پوهنتون د سیاسي فعالیت مرکز وگرځیدئ توریالی اعتمادی چې د پوهنتون انتخابي رئیس ؤ وایي چې د پوهنتون ډېر مشکل وخت وه

د پوهنتون ډیرې مشکلي ورځې وې، هم د افغانستان دمعارف مشکلي ورځې وې بدبختانه ټولو خواوو چې غرض یې درلودئ په پوهنتون کې لاس واهه په افغانستان کې د سیاست ساحه دومره پراخه نه وه یواځینی ځای د کابل پوهنتون و چې د سیاسي فعالیت مرکز و هلته چې وراست افراطي او غیر افراطي موجود وو هلته کار کول ډیر گران و زما په اداري تجربو کې د پوهنتون ریاست بدترینې ورځې وې کله چې په خوب کې هغه ورځې وماته را یادې شي ما پرېشانه کوي.

په دې وخت کې مظاهري جوړې وې او دمحصلا نو اتحادیې ته مبارزه جاري وه او وایي چې پوهنتون د سیاسي حزبونو د فعالیت ډگر گرځیدلی و په لندن کې د افغانستان پخوانی شارژدافیر تازه خان ویال چې د خلق غړی او اتحادیې ته کاندید و وایي چې د خلقي ډیموکراسی سره یې موافقه نه لرله نو ځکه ورته حزب اجازه ورنه کړه چې کاندید پاته شي:

له تره کي کره لارمه او تره کي وویل چې زما خوښه داسې ده چې ته زمونږ با استعداده کدریې او زمونږ نازولی کدریې. تره کي په زړه کې ډیر خور سړی و ډیر زبردست سړی و که داسې دې کړي وای چې سبا انتخابات دي دانتخاباتو وړاندې دې مور ته یو لیک را کړی وای چې زه د افغانستان

ډيموکراتیک گوند ته وفاداريم نو سباته په انتخاباتو کې شرکت کولای شې او که نه مور فيصله داسې کړې ده چې ستا په ځای بل څوک معرفي کړو نو ما ورته وويل چې رفيقه محترم دا خو عجب خبره ده چې که چيرې زه د گوند غړی يم او د دې گوند د پاره مې په دا تيرو کالونو کې داسې کار هم کړيدی چې کله کله ستا د تائيد وړ هم گرځيدلی دی نو دا څنگه اوس نوې معجزه را ووتله چې زه بيا خط درکوم چې تره کی صاحب زه دې گوند ته وفاداريم او که زه خط درکړم او هم وفادارونه اوسيرم خو وفادارنه يم منتها دومره په وضاحت سره درته وایم چې زه دخلقې ډيموکراسی شعارته وفادارنه يم دا دافغانستان داوسنی جامعې دپاره تطبيقي شعارنه بولم دافغانستان د خلق ډيموکراتیک گوند يو ملي گوند بولم او ډيموکراتیک گوند يې بولم.

دا داسې وخت و چې په کابل پوهنتون کې د شعله جاويد او پرچم پوره زور ؤ او ډير استازي يې دمحصلانو اتحاد يې ته وټاکل شول. په دې وخت کې د چپي حزبونو ترڅنگ اسلامي حرکتونه هم په پوهنتون کې پيل شول د حزب اسلامي مشر گلبدین حکمتيار چې په دې وخت کې د پوهنتون محصل ؤ وايي چې په لومړي سر کې دهغوی شمير کم ؤ ولې وروسته يې وکولای شول چې په اتحاديه کې اکثریت تر لاسه کړي:

د پوهنتون په شرایطو کې چې کله دا تحریک ابتدا پیل شو زموږ لومړی مظاهري او اجتماعات داسې وو چې د پنځوس او شپیتو نه به یې تجاوز نه کاوه تاسې په خپله د دغسې صحنو شاهد یاست د پوهنتون په اوضاع باندې کمونیستي احزاب مسلط وو هغوی تر مونږ ډیر دمخه کار شروع کړی و کم نه کمه څلور پنځه کاله هغوی زموږ نه دمخه کار پیل کړی و چې په علمي مؤسساتو هغوی تسلط درلودی. رژیم دهغوی تر شا وي او لویو طاقتونو دهغوی حمایت کاوه او دا هر ډله د بهر نه تغذیه کیدله او دهغوی مرسته ورسره وده ددې په مقابل کې بل طرف ته محدود دڅو ځوانانو په سطح یوه اجتماع یوه ډله چې نه بهرنی پشتمانه لري او نه دهغه تر شا لوی قوت ولاړ دی او غواړي چې په ملک کې تبدیلی راولي رژیم هم دغسې چې له هغو قوتونو نه احساس د خطر نه کوي بلکه هغه که دچانه احساس د خطر کوي نو همدا تحریک دی فکر کوي چې د دې ریشې په ملت کې دي او ژر ملت راپاڅولای شي ملت منظم کولای شي او دا په یو خطر بدلیدای شي دنورو ډلو مهار کول ډیر آسان دي هغه حدا عظمي د روشن فکرانو په سطح کې محدود دي اما دا چې ملت دنورو اقسارو سطحی ته دې هغه نفوذ نه وي کړی او له هغه نه دې ډیر ژر یو خطر جوړ شي ددې احتمالات ورته ضعیف بریښیده او ظاهر شاه صریحاً ویل چې د

سرو بیرغونو په خای دا شنه بیرغونه اصلي خطر تمثیلوي او ددې مخه نیول بیاگران دي. همدا وجه ده چې تاسو لیدل په هغه وخت کې د کمونیستي احزابو یو کس هم زندان ته نه لارو مگر د نمایش دپاره دخو ورځو په خاطر ولې زمونږ گن شمیر کسان د ظاهر شاه په وخت کې زندان ته لاره او په مودو مودو په زندانونو کې پاته شول. حالت دغسې وو چې د اسلامي تحریک دپاره خلکو شرایط سازگار نه گڼل ولی الحمدلله د خلکو د تصور خلاف په ډیره کمه موده کې نهضت و توانیدلای شو چې د علمي مؤسساتو د اکثریت ملاتړ ترلاسه کړي. تاسو ته به په یادوي چې په لومړیو انتخاباتو کې مونږ نه « ۹ » څوکی د محصلینو په اتحادیه کې ترلاسه کړې په دوهم کې دوولس څوکی او په دریم انتخاباتو کې مونږ دوه ثلثه څوکی ترلاسه کړې. دا د اسلامي تحریک روز افزون وده او نفوذ په علمی مؤسساتو کې ښيي.

د پوهنتون تر څنگ لیسوته هم سیاسي فعالیت ورسیدئ عزیز نعیم چې د کابل پوهنتون استاد ؤ په ابن سینا کې د پولیسو حمله لیدلې ده چې وروسته بیا کابل پوهنتون ته ورسیدله:

هغه مظاهري چې په ۱۳۴۸ کال په پوهنتون کې شروع شوې د ابن سینا د لیسې د اعتصاباتو څخه را پیدا شوې په ابن سینا کې چې

د پوهنتون په څنگ کې موقعیت درلودئ شاگردانو معلمان گروگان ونيول او تر دوو هفتو وروسته پولیسو مداخله وکړه په دغه وخت کې چې د ماسپینین د وې بجې وې زه پوهنتون ته روان وم او دا حال می په خپله ولیدی په هر حال زه پوهنتون ته ورسېدم او تدریس می شروع کړئ او د پوهنتون محصلان د دې واقعي څخه چې ډیره تازه وده نه وو خبر نیم ساعت وروسته د ابن سینا شاگردان پوهنتون ته ورسیدل او زما صنف ته راغلل او وې ویل چې ستاسی د ورونیو څه حال دی تاسې اوس هم په صنف کې یاست دلته زه په ډیر مشکل موقف کې واقع شوم محصلانو ته مې وویل چې ستاسې اختیار دی که مو درس په گټه وي پاتی شی او که مو مظاهره په گټه وي ولاړ شی په هر حال ډیر محصلان پاته شول په بله ورځ په پوهنتون کې مظاهره جوړې شوې وروسته پولیسو مداخله وکړه او یو تعداد استادان ووهل شول د پوهنتون استادانو سخت عکس العمل وښود چې په نتیجه کې استادانو غونډه وکړه او یوه فیصله نامه صادره شوه چې ماهم امضاء کړه. په دې فیصله نامې کې د حکومت څخه وغوښتل شول چې دې موضوع ته جواب ووايي.

پوهاند محمد رحیم الهام چې د پولیسو دا حمله ولیدله چې ورکې دده شاگردان او نور استادان ووهل شوي وو وایي چې د دې حملې د عکس العمل په نتیجه کې هغوی وکولای شول چې د استادانو انجمن جوړ کاندې:

ولاړو اتاق شوری علمی ته په شوری علمی کې کښیناستو استادان هم راغلل په هغه وخت کې خو دا جریانونه هم وو گوندونه هم وو دا اکثره ددې گوندونو مشران او دا خلک چې په پوهنتون کې وو دا ټول راغلل. یوازې صاحب مور انجمن جوړ کړی تصادفاً استادان سره راغونډ شول دلومړي ځل له پاره دافغانستان د استادانو انجمن جوړ شو په دې کې چونکه دا ابتکار ما کړی وزه د عمومي مجمعي له خوا، د ټولو استادانو له خوا ددې انجمن د منشي په حیث وټاکل شوم بیا وروسته دهر پوهنځي نه چې خلک راغلي وو دا هلته سره یو ځای شولو او مور علي محمد زهما خپل رئیس وټاکئ او ډاکتر هاشمیان هغه هم په دی هیئت رئیسه کې دی هم منشي وټاکل شو. نو مور مبارزه شروع کړه د استادانو او د شاگردانو د حقوقو د ساتنې په خاطر باندې چې په علمی مرکز باندې تدریسي مرکز باندې باید داسې حملې ونه شي.

جنرال عبدالحکیم کتوازی چې د ژاندارم او پولیسو عمومي قوماندان ؤ او دا مظاهري يې دنژدې څخه څارلې وایي چې ددې حرکت پیل محصلانو په خپله کړی ؤ:

حرکت هم د مظاهري د گروپوله طرفه وشو داسې چې دوی په پولیسو حمله وکړه پولیسو چې له ځانه دفاع وکړه دوی منډه واخیسته چې د پولیسو په مقابل کې دوی تینبنتی ته مجبور شول دوی پر پوهنتون حمله

وکره، د پوهنتون شېشې يې ماتې کړې، دروازې يې ماتې کړې، بعضې
نجونو ته يې اذیت ورورساوه او ددې دپاره چې دا په نام د دولت تمامه شي.
داسې کله کله به د پولیسو او دمظاهره چیانو په منځ کې د ډبرو گذارونه که
به وشول دمظاهره چیانو له خوا به کیدل په پولیسو باندې یو نیم زموږ د
پولیسونه چون اکثرأ افراد عجمي ؤ او دا وو که به يې احساسات و توريدل
یو مظاهره چې ته که به يې یو سوک یا یو لرگی ورکړی وي دا زه ویلی نشم
ولې زموږ په سویه دمحاكمې د قانون د بندې گری په سویه باندې ددوی
هغه مشرانو چې دهغې جملې یو ډاکتر نجیب و له ما سره دوه درې واره
بندې شوی دی په اوس وخت کې په قدرت کې هم یوه ورځ سره مخامخ
شولو صحبت د قانون و دې ته راغی ما په صراحت ورته وویل چې ته خوله
ماسره دوه درې واری بندې شوی یې. ویل هو! ما ویل اوس هم زه
حاضریم، ددې دپاره چې زه دی قانون ته یا قانوني روش ته راوبولم، نو
ورته ومی ویل زه اوس هم حاضریم که کوم خلاف قانون حرکت زما له خوا
یا زما په وخت کې د پولیسو له خوا د تا سره شوی وي چې زه اوس دهغه
جواب ووايم، ده راته وویل نه داسې حرکت نه دی شوی.

آزاد مطبوعات او جریدې

د محمد ظاهر شاه د ډیموکراسۍ په لس کلنه دوره کې آزادو جریدو ته د خپرولو اجازه ورکړل شوې وه. محمد حسن اولس مل چې همدا اوس په ناروي کې دمجاهد اولس داخبار په خپرولو لگیا دی وایي چې د محمد ظاهر شاه د سلطنت په وروستي وخت کې آزادو مطبوعاتو ته د تنفس موقع په لاس ورغلې وه:

په افغانستان کې د پخوانی پاچا محمد ظاهر شاه په وروستیو

لسوکلونو کې په نسبي ډول آزادو او ملي خپرونو ته د تنفس کولو موقع په لاس ورغلي وه په دې جرايدو کې يو شمير جرايد مثلاً دافغان ملت جريده وه، مساوات جريده وه، گهيخ و، ملت و، کاروان و، پيام امروز و، دسبا په نامه يوه جريده وه، پيام وجدان و افکارنو و، د خلق جريده وه، د پرچم جريده وه، دشوځک په نامه يوه جريده وه، ترجمان و، روزگار و او افغان جريده وه چې زه يې په خپله مسئول چلوونکی وم او داسې نور جرايد په دغه وخت کې را ووتل.

په دې جرايدو کې د خلق جريده هم شامله وه چې د خلق د ډيموکراتيک گوند نشراتي اورگان او دنور محمد تره کي په مشرتوب او د بارق شفيعي په مسوول مديريت راوتله. د خلق جريدي د دولتي سکتور او اصلاحات اراضي طرفداري کوله. کله چې د خلق ډيموکراتيک گوند وويشل شو نو د پرچم جريده پيل شوه. په چې جريديو کې شعله جاويد هم يوه مهمه جريده وه چې په کابل کې يې لوستونکي زينت ډيروو. دافغان ملت مسئول مدير قدرت الله حداد وايي چې دهغه د جريدي هدف دا و چې دافغان ملت جريدي له لاري دخارجي ايډيالوژيو د طوفان مخه ونيسي:

افغان ملت په لومړنيو اخبارو کې وو چې په ۱۳۴۵ کال کې نشر شو او د دې د امتياز خاوند ډيپلوم انجنير غلام محمد فرهاد و او مسئول مديريې زه وم البته په ابتدا کې پنځه شماری احمدعلي ملت يار هم مدير

داخبار و بیا پنځه شماری وروسته هغه استعفی وکړه بیا ما دا اخبار په غاړه واخیستو نو دافغان ملت هدف دا ؤ چې مور داسې محسوسه کړله چې یو طوفان افغانستان ته راتلونکی دی چې هغه داخارجی ایډیالوژي گانې یا مفکورې دي چې زیاتره دشمال له خوانه او یو مقدار هم دغرب له خوانه را روانې وې نو مور ددې دپاره چې دافغانستان خلک خپل هغه تاریخي هویت او تاریخي شخصیتونه او تاریخي اعمال ورک نه کړی نو ددې دپاره لازمه وه چې یو غبر یا یو چراغ ددې خپلو خلکو د تاریخ او دعقایدو پرینا هم بل وي په دامنځ کې زمونږ هدف دا ؤ چې دافغانستان خلک دا خپل مشران وپیژني په خپلو مشرانو پسې لاړ شي نه دپردیو مشرانو پسې مور په دی معتقد وو چې اعلیحضرت احمدشاه بابا دومره یوه عالی فلسفه درلوده او دومره ملي فلسفه یی درلوده چې مور به هیچاته محتاج په دنیا کې پرې نږدي چې مور له هغه نه څه راواخلو مور باید دده په حضور کې دده له لمنې نه باید یو څه راټول کړو نه دبل چا له لمنې نه.

دافغان ملت ترڅنگ مساوات هم یوه منع لارې جریده او دصدر اعظم محمد هاشم میوندوال ددموکرات مترقي نشراتي ارگان ؤ ، ددې اخبار مسئول مدیر پوهاند محمد رحیم الهام وایي چې روشنفکرانو په دې جریده او نورو چارو کې

دمیوند وال سره مرسته کړې وه:

کله چې میوند وال امیدوار شو چې صدارت ته ورسیري نو یو څو تنه روشنفران یې سره راغونډ کړل دوی ته یې وویل چې زما دپاره یوه برنامه د عمل جوړه کړئ چې زه څه وکړم په دې کې مور کښیناستوزه فکر کوم دلومړی ځل له پاره د عمل یوه معینه برنامه جوړه شوه چې هغه برنامه بیا په مختلفو ژبو هم ترجمه شوه او دلومړی ځل له پاره د یو کتاب په شکل باندې دا برنامه جوړه شوه او بیا میوند وال دا برنامه په ملي شوری کې ولوستله او د دې برنامه په بنا باندې ده ته د اعتماد رایه ورکړه شوه، دی صدر اعظم شو مور دغه څو تنه روشنفران چې وو داسې موغوبنتل چې په حکومت باندې د یو اخبار په واسطه فشار راشي چې خپله دغه برنامه عمل تطبیق کړي نو له دې جته مور د قمچینی په حیث باندې دا اخبار غوښتی چې استعمال کړو چې سرغړونې څوک په حکومت کې ونه کړي په لومړي سر کې او دغه ټوله فلسفه چې په دې کې داخلي انکشاف د افغانستان په ټولو څانگو کې د کلتور نه نیولې په اقتصادي برخو کې، په اجتماعي برخو کې او په خارجي سیاست کې دا ټول داسې په منظم شکل سره راغلي وو او مور په عین زمان کې غوښتل چې دغه ډیموکراسي څومره چې په اساسي قانون کې منعکسه شوې وه هم هلته

د حکومت په واسطه تطبیق شي او د شاهي مشروطې خواته مور د اساسي قانون پر بنا باندې په عملي توګه حرکت وکړو د همدې جهت ګه ګه نو ما په خپله هم دا روزنامه نگاران راپور تران دې خوا هغه خوالیبرل او په وزارت خانو کې چې به قصې پېښېدې دا به مور په لومړي سر کې هم په اخبار کې نشرولې یو وارې وزیرانو بغاوت وکړ، بغاوت یې په دې وکړ چې میوندوال ته یې وویل چې مور مو وزیران کړي یو په عین زمان کې دا اخبار هم په تا پورې اړه لري نو که انتقاد هم په مور باندې کوي په اخبار باندې ددې پرځای مور موقوف کړه او دوی یو وارې استعفی هم وکړه یعنی ددې اخبار فشار دومره ډیر ؤ چې مور حتی په میوندوال باندې هم ګه ګه انتقادونه کول نو زموږ هدف دا ؤ چې دیموکراسي په ښه مترقي شکل باندې او د افغانستان د ټولو اوضاعو د تشخیص پر بنا باندې دغه د مترقي دیموکراسي په نامه باندې یا د مترقي دیموکراسي د فلسفې په اساس باندې مور دا اخبار چلاوه. دی اخبار ورو ورو په ټولنه کې ډیر حیثیت پیدا کړ او علی الخصوص په هغه وخت کې چې بیا یوه جبهه غونډې جوړه شوه د هلمند داوبو د ویشلو په برخه کې نو ګه چې میوندوال بیا په خپله د صدارت نه ولويدئ دلته دې اخبار چې د اپوزیشن شکل غوره کړ په دغه وخت کې دې اخبار ډیر اهمیت پیدا کړ.

محمد حسن اولسمل چې په دې وخت کې دافغان جریدې مشر او مسوول

مدیر و وایي چې دهغه اخبار آزاد او یوه ملي جریده وه:

دافغان جریده یوه آزاده ملي جریده وه او په هیڅ یوه گوند پورې نه وه

تړلې. افغان جریدې داساسي قانون دپوره تطبیق ملاتړ کاوه امریکایي

پروفیسور دوپرې په خپل کتاب، افغانستان، کې ددې جریدې په هکله

لیکلي چې افغان جریدې په افغانستان کې پارلماني ډیموکراسي غوښتله

دلته باید ووايم چې دافغان جریدې په قلمي همکارانو کې دافغانستان

پرځوانو لیکوالانو سربیره اروا بنیاد گل پاچا الفت، اروا بنیاد پوهاند

عبدالحی حبیبی، مرحوم محمد هاشم میوند وال، مرحوم عبدالروف بینوا،

جناب سید شمس الدین مجروح شامل او دغه نوموړی دایمي قلمي

همکاران وو نو ددې نه تاسو ددې جریدې اهمیت معلومولای شئ چې

مثلاً دې کې به څنگه خپرونې کیدلې همدارنگه دافغان ملي جریده په

اولسي جرگه کې هم دملت دانتخاب شوو وکیلانو دقاطع اکثریت دملا تړ

نه برخورداره وه حکومت پخوا پټ او بیا وروسته په ښکاره توگه په مطبعه

کې دمسوول مدیر په نامه یو سپری کینولی و نوموړي به په خپلو ذره بیني

عینکو دآزادو اخبارونو خپرونو مطالب له نشر نه دمخه دنظره تیروول او

کومې خبرې به چې ډیر حساسیت پیدا کاوه او یا به دحکومت په گټه نه

وې فوراً به یې ترې حکومت خبراوه. حکومت به یاد خپرونې په مسوؤل چلوونکي فشار راووست چې دا مطلب وباسه او یا به یې دنشر نه وروسته په داخل دفابریکې کې پخواله دې چې دچالاس ته ورسیري خپرونه مصادره کړه چې دافغان ملي جریدې ډیرې گڼې په همدغه توگه مصادره شوې دي. لکه څنگه چې ما مخکې اشاره وکړله مهم سیاسي او ملي شخصیتونه ددې قلمي همکاران وو او حکومت ددې تحمل نشو کولای. نو دې جریدې دهلمند داوبو په موضوع کې ډیر سخت موقف نیولی و زه په هم هغه وخت کې څلور کرته پاچا وغوښتلم لاکن ما ونه منله حکومت هم راسره تماسونه ونیول بالاخره دامیر عباس هویدا دهغه وخت دایران دصدراعظم دراتگ نه درې ورځې مخکې دشیپې داتو بجو په خبرونو کې زما دجریدې دمصادری اعلان وشو چې دې جریدې خلاف دقانون نشریات کول او دابه نوره نه نشریري.

ددې مصادری معنی دانه ده چې پوره آزادي نه وه عبدالحمید مبارز چې د باختر آژانس مشر و وایي چې په هیڅ یو هیواد کې هم پوره آزادي نه ده موجود:

زه فکر نه کوم چې په جهان کې به کامله آزادي موجوده وي په نسبي ډول زموږ د مملکت په سویه ډیموکراسي موجوده وه. دافغانستان دملي او

ټولنيزو مصالحو په نظر کې نيولو سره په افغانستان کې يوه نسبي
 ډيموکراسي موجوده وه د مثال په ډول زه تاسې ته ويلی شم چې باختري
 آژانس به هميشه آزاد خبرونه ورکول مور به د چا سره سلانه کوله مگر کله
 چې به ډيره مهمه موضوع وه په هغه صورت کې به مو مشوره وکړه مور به
 د ريوټر، اي پي، اي ايف پي، تاس او نورو خبری ايجنسيو خبرونه
 اخيستل او د افغانستان په مطبوعاتو کې به نشريدل زه تاسې ته ويلای
 شم چې په باختري آژانس کې پوره آزادي موجوده وه کله چې په شوری کې
 د صدر اعظم نور احمد اعتمادي د حکومت په مقابل کې د سلب اعتماد
 رايه ورکړله شوه نو په هغه وخت کې د حکومت د خوښې خلاف دا خبر نشر
 شو.

قومي جوړښت

په افغانستان کې په وروستيو کلونو کې ځيني قومونو شکايت کاوه چې ورته حق نه دی ورکړل شوی زمونږ ملگري اسحق نگارگر چې د بلخ اوسيدونکی او د اوزبکو او نورو قومونو سره يوځای اوسيدلی دی دا شکايت نه مني:

په عامو خلکو کې خودا خبره نه وه ځکه چې ددوی په منع کې وددونه شوي دي ددوی وينې سره گډې شوې دي مگر په روشنفرانو، په تعليم يافته ځوانانو کې دا خبرې وې. اما په عادي خلکو کې نه، تاسو خو پوهيرئ چې د افغانستان په روشنفرانو باندې دچپي افکارو يوقسم

تسلط ؤ. نو په روسيه کې کله چې ستالين د بيلابيلو قومونو خبرې کولې او دهغو دپاره يې آزادي غوښتله نو په افغانستان کې هم د بيلابيلو قومونو روشن فکرانو داسې فکر کاوه چې ددوی قوم يا ددوی په خبره ددوی ملیت د حاکم ملیت يا د پښتنو له خوا خپل شوی دي او په هغو باندې د پښتنو لخوا ظلم او تعدا شوې ده خو دا د کتاب له نظره کيدای شي چې صحيح خبرې وي مگر بالفعل په افغانستان کې چې گورئ مثلاً د افغانستان په شمال کې ځمکه نشته پراخ د پښتو نه دي چې د حکومت له خوا د لامالکې ځمکې په نوم خلکو ته ورکول کيدې مگر هلته داوبو خبره ده چې د افغانستان په شمال کې مثلاً په بلخ او په جوزجان کې اوبه نشته داوبو پر سر کله کله د بيلابيلو قومونو په منځ کې شخړې پيدا کيږي د پښتنو په منځ کې هم کله کله د دوی گټې يو له بل سره ټکر خوري او د دغسې ټکر خبره چې راشي بيا پښتانه هم په خپلو منځو کې سره وهي.

اهل تشيع چې په کابل، کندهار او د افغانستان په نورو سيمو کې ميشته شوی دي باور لري چې ورسره برابر چلند نه دی شوی. آيت الله شيخ محمد آصف محسني چې د اهل تشيع او حرکت انقلاب اسلامي مشر دی وايي چې دا طبيعي طبعاً زموږ عقیده دغه ده چې کيدی. په کندهار کې يو وار دغسې يو

خبره ۵۵:

جنگ شو تر اوسه پورې د چورا په واقعہ معروف دی خلک شهیدان شول. دا جهالت د مسلمانانو په منع کې شته د مذهب په نامه تعصب، د قام په نامه مثلاً اوس دا یو یې ازبک دی، یو یې تاجک دی، یو یې پښتون دی یو یې شیعه یو یې هزاره بیا په پښتون کې تاسې خبریاست یو په قندهار کې د افلان زبې دی او د افلان زبې دی. دا ټول شپان جهالت وو اوس الحمد لله بڼه شوي دي پس له انقلاب څخه اوس هغه شی نشته بڼه شوي دي لکن یو څه سیاست وو یو څه جهالت زموږ په شرق ډیر جهالت موجود دی تنها دانه دي چې دا د شیعه اوسني طبقې په منع کې په افغانستان کې تعصب موجود وو قومي او نژادي تعصبات هم موجود وو ما تاسې ته وویل چې په پښتنو کې هم په ځای ځای کې ډیر تعصبونه موجود وو دا ټوله داناروا تعصبونه وو.

د اهل تشیع ډیر خلک د کابینې غړي او ان دا چې د پښتني ولایتونو څخه پارلمان ته رسیدلي وو یو ددې کسانو څخه هم نور محمد اکبري و چې د کندهار د ښار څخه انتخاب شوی و آیت الله محسني وايي چې دهغه د انتخاب سره هم حکومت مخالف ؤ:

په دغه د اکبري په موقع کې والي د قندهار ماته وویل یوه ورځ چې پام کوه چې دا اکبري ځان کاندید نه کړي دا د کندهار محیط دا تحمل نه لري

چې دی کاندید شي ما ورتته وویل چې زه دا کار نه کوم چې زه ورتته ووايم
چې خپل ځان مه کاندیدوه زه ددې حق نه لرم دا حق زما څخه نه و دی به
ماته وایي چې دا یو شرعي کار دی چې ته ماته وایي چې ته خپل ځان مه
کاندیده وه که شرعي نه دی. زه ورتته درواغ نه وایم او وایم یه یو شرعي
کار نه دی دا یو سیاسي دستور دی هغه ماته وایي چې زه ستا دیني
دستورات منم غیر دیني دستورات نه منم، زه هغه ته نه وایم ماته
دکندهار والي وویل چې ورتته ووايه چې دی خپل ځان کاندید نه کړي ته
جلوگيري وکړه خو دا کار ونه شو هغه بیا کامیاب شو. داشیان شته لاکن
ددې معنی دانه ده چې سل په سل کې تعصبات وو، جنگ و، بدبینی وه.
محبت هم و، لور ورکول، ازدواج و دشیعه او سني په منع کې محبتونه
وو، تعصب نه و خو دا یوه اجتماع ده نو هر رنگه کيږي.

مولوي محمد یونس خالص چې د حزب اسلامي مشر دی وایي چې د اهل

تشیع د حق خبره ایران راپورته کړې ده:

دا خبره خو د ایران د حکومت خبره ده چې ددوی دخولې نه راوځي ځکه
هغه بله شپه به تاسې اوریدلي وي چې دمنابعو نشراتي نه دا خبره وشوله
چې د ایران حکومت غواړي چې واهل تشیع ته یو داخله وزارت ورکړي
شي او بل خارجه وزارت ورکړي شي نو ددې معنی داده چې په اهل تشیع

کې تحریک په خپله د اهل تشیع څخه نه دی راوړل شوی خو لیکن دا د ایران د حکومت له خوا راوړل شوی دی او د ایران حکومت غواړي چې دوی خو یقین لري چې په دومره اهل تسنن کې قدرت اهل تشیع ته په لاس نه ورځي خو هغوی غواړي چې ددوی ترمنځ داسې خونریزي او داسې جړپونه راشي چې د آینه د پاره ددوی ترمنځ توحید ناممکن وگرځوي او هر حکومت چې راځي دهغه د پاره دلته اهل تشیع د ایران د پاره یو دمزدور په حیث کار وکړي همیشه هر حکومت چې راځي هغې د پاره ددې لارې نه مشکلات پیدا کړي او یا به د ایران د حکومت د غلامی حلقه په غورو کې گرځوي. زما خیال دانه دی چې اهل تشیع په خپله دا کار کوي ځکه اهل تشیع چې په افغانستان کې دي هغوی د افغانستان حالات درک کړي دي هغوی پوهیږي چې په افغانستان کې ددوی سره دادوی چې یا دوی دا مظالم ورسره نه دي شوي نه دوی چا غروته شړلي دی چې دوی په غرو کې هستوگنه وکړي او یا دې راشي په کابل کې دې مزدوري کوي دا ددوی وطن دی دا ددوی هیواد دی په خپله باندې دوی هلته میشته شوي دي. که تاریخ خبره ثابته کړله چې دا کسان په سمه کې چانه پرېښودل نوبیا دا خبره صحیح ده مگر دوی چې هلته میشته دي البته هغه ځای کې یې خپل منافع سنجولي دي بیا چې راځي موزی وینو چې د کابل ټول کسبه کار

ټول داهل تشيع په لاس کې ؤ او مونږ ليدل چې حتی د ظاهر شاه خپل شخصي ډاکټر، ډاکټر فتاح نجم نوميدو او هغه داهل تشيع نه و ما پيژندلو او حتی زما عملیات چې په ابن سینا کې وشول عظيم اسلمي نوميدی، هغه داهل تشيع نه ؤ زه تر اوسه ترې ممنون يم چې هغه زما سره ډيره خواري کړې ده په همدې ترتيب باندي اهل تشيع خلک بيکاره پاتې نه وو په دارالعلوم کې چې علمي موسسه وه دهغې مامور هغه په خپله باندي اهل تشيع سپری ؤ زه هلته مدرس وم هغه هلته کار کولو او زه فکر کوم چې تاسې ته به معلومات وي چې په مطبوعاتو کې داهل تشيع ډير کسان ځای شوي وو په هغه ځای کې مختلف پوستونه پيدا شول يعني دوی په مختلفو ځايونو کې کار کړی دی او اوس هم مونږ ددوی سره مخالف نه يو چې حکومت دوی ته کار ورکړي په حسب دلياقت باندي مگر مونږ دانشو قبلولی چې په نوم داهل تشيع يا په نوم داهل تسنن يا په نوم دازبک، په نوم، د پښتون، په نوم د تاجک باندي په هغه ځای کې وظيف تقسيم شي چې دا اساس د تجزيې دافغانستان گڼل کيږي له دې سره مور مخالف يو مور داسې نه وایو چې اهل تشيع زموږ د ملت خلک نه دي يا په هغو کې باکفايته خلک نشته يا هغوی ته کار نه ورکول کيږي خلک يې غلط تعبير وي چې مور ددوی داسې مخالف يو.

آيت الله فاضل چې د حزب وحدت يو مشر دی باور لري چې نه يوازې هزاره
 ؤ بلکه نورو اقليتونو ته هم حق نه دی ورکړل شوی او وايي چې دا ټوله بدبختی گډې
 دي:

حزب وحدت په خاصه يواځې د شيعه ملت په فکر کې نه دی دا ټولې
 بدبختی گډې بولي هدفونه هم مشترک بولي حزب وحدت همدا اوس
 د شيعه يانو او دنورستان دخلکو ترمنځ فرق نه کوي د ټولو اقليتونو ترمنځ
 مور په هيڅ ډول فرق قايل نه يو هغه حقوق چې د هزاره جات او اهل تشيع
 د پاره غواړي هم هغه حقوق دخپل نفوس په تناسب دنورستان او ازبکو
 د پاره هم غواړي حزب وحدت غواړي چې په افغانستان کې يو واقعي
 عدالت منځ ته راشي.

غلام زرمالوال چې د پښتون انجمن غړی دی وايي چې دانصاف څخه بايد
 کار واخيستل شي هغه څه چې پښتنو تر نورو زيات لرل هغه څه وو:

راځئ له انصافه به نه تيريرو هغه څه چې د مثال په توگه پښتنو چې
 زموږ د هيواد اکثریت قام دی له نورو افغاني قامونو څخه زيات لرل څه
 وو؟ په اصل کې که خدای ته مخ کړو بنده ته شا کړو په افغانستان کې
 پښتنو ته خپل حق نه ؤ رسيدلی داقتصادي خوا غريب وو، د ماشومانو
 د پاره يې ښوونځي نه وو او د روغتيا د پاره يې روغتون نه درلود، که تاسو

په رښتیا په حکومتي دستگاؤو کې ددوی برخه وڅیړئ نو درته څرگنده به شي چې پښتنو ته خپل حق نه ورسیدلی په اداره کې، په پوهنه او روزنه او کتاب کې د پښتو ژبې برخه په هیڅ شماریدلې مور او تاسې ټولو ته څرگنده ده چې تعلیم یافته د پښتنو لکه څنگه چې په پښتو خبرې او لیکنې کولې په هغه اندازه یې په درې ژبه خبرې کولې خپله ژبه یې بلله او بولي یې مگر هغه څوک چې وایي چې په افغانستان کې پر دوی ظلم شوی دی خپل گریوان ته دې سر تپت کړي آیا دا ادعا کولی شي. له بلي خوا راجی چې د پکتیا، ننگرهار، پکتیکا، کندهار او هلمند په دښتو کې وگورو چې آیا دهغو اولسونو ژوند په دښتو کې داوسیدونکو ازیکو یا ترکمنو، هزاره گانو او تاجکو تر ژوند ښه دی نو دا خبره چې په افغانستان کې دې په مشخصه توگه له یو قام سره ظلم شوی وي زما په نظر بې اساسه خبره ده.

اووم خپرکی

د داؤد خان کودتا او جمهوریت

د محمد ظاهر شاه د سلطنت په وروستي وخت کې داسې ویره پیدا شوې وه چې حالات په خرابیدو دي دمحاذا ملي مشر پیر سید احمد گیلاني وايي چې همدا دلیل ؤ چې په سیاست کې یې د گډون فیصله وکړه:

ما دا علی حضرت ظاهر شاه د سلطنت په اواخرو کې نیت کړی ؤ چې سیاست ته داخل شم ، مرحوم موسی شفیق چې په داوخت کې صدراعظم هم ؤ او مخکې دهغه نه یې هم غټ غټ ماموریتونه درلودل زما ډیر نژدې

دوست و هغوی سره ما په دې باره کې خبرې کړې وې مور وویل چې باید سیاست ته داخل شو او دغه ډار چې ویریدلو چې داسې یو نظام به راځي چې دافغانستان دملت مخالف وي او په زور به حکومت وکړي لکه چې داڅو کاله چې مور ورسره جهاد وکړ مور وویل چې باید سیاسي جبهه ورته جوړه کړو او دسیاست له لارې نه هم ددوی مقابله وکړو لاکن متاسفانه چې داؤد خان راغی او نظام واوښت.

دافغانستان پخوانی پاچا محمد ظاهر شاه وایي چې هغه پیشبینه و چې په دیموکراسۍ کې دا خبرې موجودې وې ولی د کودتا توقع او په خاصه بیا دخپلو څخه یې نه درلوده:

زه په بشپړه توګه پیشبین وم کله چې دیموکراسي وي، کله چې آزادي وي دا طبیعي خبرې دي نو ځکه ما د زغم څخه کار اخیسته خو څو پورې چې زما په یاد دي دا غورځنګونه دهیواد د تجزیې او بریادۍ علت نه وو خو په چا چې ما گمان نه کاوه راباندې یې کودتا وکړه خو زه فکر نه کوم چې زما زغم او زما پراخ نړۍ لید د اوسنۍ وضعې سبب وي که څه هم ځینو راته د کودتا خبرې کولې خو زه له چا سره بدبیني نه لرم دا دخدای اراده وه.

دهمدې کال دسرطان د شپږویشتمې نیتې په پیل کیدو سره د سردار محمد داؤد خان په مشرتوب کودتا پیل شوه. عزیز نعیم چې دخپل اکا په پروگرام ناخبره و

وايي چې په نيمه شپه کې يې د ټوپکو ډزې واوريدلې:

د سرطان په پنځه ويشتمه نيټه مريض وم او په کور کې پاته شوم په نيمه شپه کې مې د ټوپکو ډزې او دخلکو غبرونه واوريدل داسې ښکاريده چې يوه نظامي عمليه په شروع کيدو ده د ډزو غبرونه دوامدار شول او نور خوب رانغی وروسته مې تلفون راپورته کړ، ولی معلومه شوه چې تلفون کار نه کاوه بالاخره ما او ميرمنې مې تصميم ونيو چې د باندې راووځو چې راووتلو د جنرال عبدالولي کور محاصره دی دهغه تر کور چې تير شولو يو زره دار تعقيب کړو مور يې ونه پيژندلو چې څوک يو خو پر موټر دارگ رسمي نمبر پليټ و ما هم موټر چابک کړ دوزير اکبر خان په واټونو کې يو عسکر لاس را کړ چې ودريرئ مور ونه دريدو او موټر مونور تيز کړ عسکر فيرو کړ او دموټر دمخ هنداره يې راماته کړه خو مور ونه دريدو او دشهزاده احمدشاه خان، چې دسلطنت وکیل و د کور خواته روان شولو هلته چې ورسيدو عسکرو ودرولو او په خپل موټر کې يې کښينولو تر شپږو بجو يې دلته وساتلو او وروسته يې دقدير خان کورته بوتللو هلته يې د شاهي رژيم مهم منسوين راوستلي وو د سحر په اووه بجې مرحوم سيد عبدالاله او مرحوم قدیر خان راغلل او ماته يې وويل چې تاسې په اشتباه کې راوستل شوي ياست په دې وخت کې هم زه نه پوهيدم چې څه پيښه ده او کله چې

کورته راور سیدم او راډیو می ولگوله دمر حوم جمهور رئیس افتتاحیه
بیانیه مې واوریډله.

په همدې سهار پوره کنترول تر لاسه شو او سردار محمد داؤد خان در اډیو
افغانستان د لاري خپله لومړی وینا وکړه:

خویندو او ورونو سلام! دخپل وطن د خدمت په ترڅ کې زه دخپلو
ماموریتونو په وخت کې همیشه د داسې هدفونو په فکر کې وم چې
د افغانستان د خلکو په خاصه د محرومو طبقو او ځوان نسل د مادي او
معنوي ودې له پاره یو مثبت محیط منځ ته راشي. په دې محیط کې باید
دهیواد ټولو خلکو بی له تبعیض او امتیاز څخه د وطن په انکشاف کې
برخه اخیستې وای ډیر وخت تیر شو او بې حده کوبښښ وشو چې په تدریج
سره په دې لاره کې خنډونه لیرې کړو ما دخپل وطن دراتلونکي وخت
د نیکمرغۍ له پاره بیله یوې واقعي ډیموکراسۍ چې بنسټ یې د خلکو پر
اکثریت ولاړ وي بله لاره نه لیدلې او نه یې وینو.

داسې ښکاري چې د دې حرکت پلان په وروستیو وختونو کې نیول شوی وي
ډاکټر محمد حسن شرق چې د سردار محمد داؤد خان نژدې ملگری ؤ وایي چې په
اول کې دا خبره نه وه:

تاسې ته وایم چې د ډاکټر صاحب محمد یوسف خان په وخت کې قطعاً

داعتمادي په وخت کې تاسې ته معلومه ده چې وضعې يو مخ بيل شکل غوره کړی ؤ اوس زه نه غواړم چې په دې برخه کې تاسې ته څه ووایم مور په دې عقیده شولو چې باید لنډه لاره پیدا کړو چې قدرت خلکو ته نقل شي او خلک خپل سرنوشت په خپله وټاکي نويواځنی لنډه لاره کودتا وه مور د کودتا لاره پیدا کړه او له دې لارې موفق شولو، مور وکولای شول چې د اردو حساسې کیلی پیدا کړو او داسې یې تنظیم کړو چې لوړ رتبه جنرالان ونه کولای شي چې حرکت وکړي. دهمدې تنظیم په اساس مور وکولای شول چې په معین وخت کې کودتا وکړو او کامیابه شولو.

په لوړ رتبه جنرالانو کې جنرال عبدالحکیم کتوازی هم شامل ؤ چې په کابل کې د یوې مهمې فرقې قوماندان ؤ او په هم هغه شپه ونیول شو:

زه چې یې بندي کړم ماته یې وویل تا فرقې ته امر ورکړی ؤ چې حرکت وکړي زموږ پر ضد. ما فکر وکړ چې داخلک بې عقل دي یا ساده یا بې تجربې خلک دي او گستاخ خلک دي نو مې لنډ دومره ورته وویل چې زما تلفون قطع ؤ ما تلفون راپورته کړ، تلفون می قطع ؤ دوی وویل مور خبر یو چې تا امر ورکړی ؤ ستا قطعې حرکت هم کړی ؤ ما ورته وویل ما تلفون راپورته کړ تلفون می قطع ؤ دوی په غصه شول چې مور څه پوښتنه درڅخه کوو ته څه ځواب راکوي! ما ورته وویل: چې داستاسې د سوال

ځواب دغه دی چې دا زه درته وایم او که تاسې غواړئ له ما پوښتنه وکړئ چې ولې دې فرقې ته حرکت ورکړی و یا دې امرور کاوه یا څرنگه وویادې تثبث کاوه نو داسې پوښتنه راڅخه وکړئ که دې تلفون قطع نه وای څه به دې کول؟ بیا نو دوی وروسته پوښتنه وکړه که دې تلفون قطع نه وای څه به دې کول؟ ما ویل که مې تلفون قطع نه وای نو به مې خپلې فرقې ته امر ورکاوه چې آماده واوسي ترڅو چې ما ورته څه ویلي نه وي دهیچا په امر باندي حرکت ونه کړی او زه به مشغول کیدلم معلومات به مې کول چې دا حرکت له کومه ځایه دی؟ څوک یې اداره کوي؟ لاس دچا دی؟ څومره دی؟ چیرې دی؟ نظر په هغه به مې بیا خپل تصمیم نیوی او خپلې قطعې ته که مې وظیفه ورکوله بیا مې خپلې قطعې ته حرکت ورکاوه. بیا ددوی سوال دغه و چې بڼه که داسې هم درته معلومه شوې وای چې سردار داؤد خان په رأس د کودتا کې دی او انقلاب دی ډیموکراتیک او جمهوري انقلاب دی، بیا به دې څه کول؟ نو ما ورته وویل: هغه ساعت هغه مصلحت! دې به دوی ته لږ زور ورکاوه بیا نو دوی ویلي وو چې ده به ویل چې مور ته یې په ځواب کې وویل چې که قطع او زه سره رسیدلي وای ما به په کابل کې د وینو ویالې روانې کړې وای او ما ورته وویل چې زما دغه بی عقل ځواب نه دی ما ورته ویلي دی چې هغه ساعت هغه مصلحت! نو دغه وه زمور د کودتا د شروع شپه.

په افغانستان کې د شاهي دولتونو سابقه اوږده او په سوونو کلونه وه
پاچاگل وفادار چې دلومړي سرخه د کودتا په پلان کې شامل ؤ وايي چې دا
د سردار محمد داؤد خان خاص مهارت او پوهه وه چې شاهي نظام يې پای ته
ورساره:

داد داؤد خان خاص مهارت ؤ، دده پوهه وه، دده استعداد ؤ، دده هغه
واقعي رهبري وه. يعنې د صاحب منصبانو په لحاظ زه ځکه درته وایم په
دغه کودتا کې داتياؤ کسو څخه زيات څوک نه وو په اتياوو کسو د نظام
چپه کول مگر دا خاص مهارت ؤ چې دا څنگه يې ترتيب کړي. په دغه
حصه کې البته هوايي قواوو، زره دارو کماندو او هغه صاحب منصبانو چې
په نوم د گروپ د نيولو يا دستگيري باندې يادیده چې مهم اشخاص
دستگير کړي هم رول ولوباوه. يعنې په کابل کې دا پلان شو مور په دا
مطمئن وو چې که چيرې په کابل کې قدرت ونيول شي د داؤد خان نوم
اعلان شي هغه پيژندل شوی سړی ؤ نو په نور افغانستان کې دا ضرورت نه
پاتې کيږي چې په نورو ولاياتو کې عسکر به دهغه نه دفاع وکړي. زه په
خپله يوځای کې مسؤول دارتباطاتو د ولاياتو سره وم په داخل کې
دمخابري وظيفه ما په غاړه لرله او په اوله ورځ زه خوددده يا ورومه هغه
دواړې وظيفې مې په غاړه لرلې دټولو ولاياتو نه د تيرکي تلگرامونه ورته
راتله که واليان وو که عسکري قوماندانان وو خپله همکاري يې ورسره

اعلان کړه یعنی په حقیقت کې ټول افغانستان د ده رهبري و منله کوم

مخالفت پکې ونشو په ټول افغانستان کې.

د جمهوریت دوره او مخالف حرکتونه

د ځینو خلکو په خیال د جمهور رئیس محمد داؤد خان سره چپي حزبونه

ملگري وو خو اجمل خټک چې ورسره دنژدې پیژندگلوي لرله دا خبره نه مني:

هغه چې په کور ناست و نوزه به چې کله افغانستان ته لارم نوله هغه

سره به می لیدل او هغه به هم کوشش کاوه چې ما پټ یا څرگند ځان ته

وغواړي او ما وويني هغه چې څنگه افغانستان جوړولو نو په ذهن کې یې

هم هغه افغانستان و نو هغه یو ملي، واحد، مترقي او په صحیح معنو

باندي مستقل په خپلو پښو ولاړ هم په سياسي لحاظ هم په معنوي لحاظ يعني اقتصادي لحاظ په هر لحاظ سره يو خپلواک مملکت جوړول دهغه په ذهن کې و او ورسره داو و چې دابه په خبرونه جوړيږي ددې دپاره به دافغانستان اقتصاد او دافغانستان اقتصادي ترقي وي ددې په بنياد باندي به افغانستان مضبوطو نو هله به مور هغه مرام ته رسو نو دهغه ټول عمر دا گيله وه چې کومو حکومتونو هغه ليري کړو يا په هغه وخت کې و هغه به دا گيله وه چې په هغه لوري کارنه کوي کوم لوري ته چې هغه افغانستان بوتلل غواړي. دغه دهغه په ذهن کې دا خبره وه او بيا تاسوته معلومه ده چې په افغانستان کې دبیداری يونهضت داسې پيدا شو، يو نهضت راغی چې په هغې کې ډير ځوانان چې وو هغوی پټ يا څرگند دخپل دهغه وخت دحکومت نه خوشحال نه وو نو دهغو ټولو دحکومت دبدلون يوه عامه چيغه وه هغله بيا په خصوصيت سره دا دهلمند داو يو موضوع جوړه شوه نو په هغې باندي په ټول افغانستان کې يو قسم ته نا آرامي پيدا شوه او يوه جبهه هغوی جوړه کړه دټولو سياسي جماعتونو ددې په ضد باندي جلسې او مظاهري به يې کولې دغه اثنا کې دا اوس يوه خبره ډير وخت غواړي او ډير هغه غواړي چې تاسوته ووايم خو داوينا د داؤدخان چې راغلی دی نو داد چا په اشاره راغلی دی يا بهرنی طاقت

راوستی دی زه خپله پوره ذمه واری سره ویلی شم چې داسې نه وده دا د افغانستان د بیدارو وینو زلمو چې په پوځ کې وو د هغو د جذباتو، د هغو دولولو او د داؤد خان دارمانونو یو داسې جوړښت یو داسې تړون وشو چې دهغې په نتیجه کې هغه خپل مرام طرف ته تلو په افغانستان کې حرکت وکړ او راغلو اختیار یې واخیستو.

عبدالحمید مبارز وایي چې د جمهور رئیس داؤد خان سره داسې افسران

ملگري وو چې وروسته معلومه شوه چې د خلق د ډیموکراتیک گوند غړي دي:

دغه صاحب منصبان چې په شوروي اتحاد کې یې زده کړه کړې وه وروسته معلومه شوه چې د خلق د گوند غړي وو او س خو مور قضاوت کولای شو چې دا څوک دي وفادار څوک ودا ټول وروسته د خلق د گوند غړي وپیژندل شول او بیا یې د شور په انقلاب کې برخه واخیستله البته د سردار محمد داؤد خان په کودتا کې داسې خیرې هم وې چې د کین اړخو سره یې هیڅ اړیکې نه درلودلې لکه غلام محی الدین د ترافیکو مامور، دفوائد عامی وزیر فایق، د کورنیو چارو وزیر قدیر، د اداری سره کسان ما پیژندل چې چپیان نه وو په دې معنی چې دا کسان د سردار محمد داؤد خان خپل خاص ملگري وو علاوه په دې نور کسان لکه د سالنگ قوماندان، د قوای کار قوماندان داهم په کودتا کې وو خو د کین لاسو سره یې ارتباط نه

درلودی خبر داده هرڅوک چې کودتا کوي داگوري چې څوک يې په گټه
تمامیږي او دکومو څواکونو څخه گټه کولای شی.

پاچاگل وفادار چې د جمهور رئیس داؤد خان نژدې ملگری او په کودتا کې
شامل و وایي چې په هغه وخت کې څوک په دې نومونو نه پیژندل کیدل:

په دې کودتا کې چې څوک شامل وو په کودتا کې يې حصة اخیستې
وه د داؤد خان سره په هغه وخت کې په دغه نوم باندې چې داخلي دی دا
پرچمي دی، نه داؤد خان څوک پیژندل او نه دغو خلکو له داؤد خان سره
تماس لری مور اقلاتیا نوره صاحب منصبان وو. د داؤد خان سره خو
دقوای زره دار نه یونفر، دکماندونه یونفر، په خپله زه دهوایي نه وم دا مور
مسؤولیت درلود چې ده سره مو تماس نیوی مگر دا چې مور شاته نور
څوک ملگری لرل دوی هر وخت نشو کولای د داؤد خان سره وویښی. یا که
فرضاً ددغونه کوم نفر په حزب کې و په خلق کې یا په پرچم کې داؤد خان
دهغونه نه و خبر او نه يې نوم پیژندی. غیر د داؤد خان څخه په هغه
کودتا کې چالوی رول نه دی لوبولی په نظامي لحاظ صحیح مگر په
سیاسي لحاظ کله چې داؤد خان قدرت ته ورسید خپله کابینه یې جوړه کړه
قوماندانان یې بیا تعیین کړل او وروسته جریانات چې بیا څه رقم شول
داځیني خلک بیا دا حزب ته جذب کیږي مثلاً اسلم وطنجاردی دکودتا

نه وروسته بیا د حزب ډیموکراتیک خلق غړی کپړي یعنی جناح د خلق هغې خواته ورځي نو دده په وخت کې دده د کمونستانو سره د چپیانو سره چې دده تماس وي مستقیم یا غیر مستقیم هیڅ دا نا ممکنه وه.

د ځینو میانو رو گوندونو سره هم د جمهور رئیس داؤد خان اړیکې بنې نه وې پخوانی صدر اعظم محمد هاشم میوندوال چې د حزب ډیموکرات مترقي مشر ؤ د کودتا په تور بندي شو. ډاکټر احسان روستامل تره کی چې د میوندوال په کابینه کې وزیر او دهغه نژدې ملگری ؤ باور لري چې نوموړی د شورویانو د گټو په مقابل کې لوی خنډ ؤ نو ځکه په زندان کې واچول شو:

فقید میوندوال د شورویانو په نظر یو خطرناک ملي او پیاوړی شخصیت ؤ چې د شورویانو نفوذ یې په افغانستان کې د ډیرو خنډونو سره مخامخ کاوه. د بله طرفه سردار داؤد خان هم دده د نفوذ نه ډاریده نو ځکه دغه مبارز افغان د کودتا په تنظیم متهم شو او په جیل کې واچول شو په جیل کې د داخلي وزیر او ځینې شوروي جاسوسانو هغه لوی ملي شخصیت په شهادت ورساوه چې د افغانستان اکثریت خلک ددې دردناکې حادثې نه اطلاع لري.

محمد هاشم میوندوال په حق ورسیدئ حکومت وویل چې هغه خودکشي کړې او په خپله یې ځان وژلی دی ولې د افغانستان خلکو دا خبره ونه منله او وې ویل

چې میوندوال ددې سړی نه ؤ چې ځان په خپله ووژني د میوندوال دوستانو او ملگرو ددې مړینی مسؤولیت پر حکومت او په خاصه بیا پر امنیتي واکدارانو وراوه ولې دهغه وخت د پولیسو او ژاندارم عمومي قوماندان عبدالصمد ازهر چې د میوندوال څخه تحقیقات کول د مجاهد اولس داخبار سره د یوې مرکې په ترڅ کې د امسئولیت نه دی منلی او وایي چې هغه په خپله ځان وژلی دی. د میوندوال ترڅنګ د اسلامي حزبونو سره هم د جمهور رئیس داؤد خان اړیکې ښې نه وې د حزب اسلامي مشر گلبدین حکمتیار وایي چې د جمهور رئیس داؤد خان د کودتا هدف دا ؤ چې اسلامي تحریکونه تر فشار لاندې راولي:

مسلحانه فعالیتونه په هم هغه دور کې پیل شول. په لغمان، کونړ، ننگرهار په مختلفو ولسوالیو کې، په پکتیکا کې په پنجشېر کې، کابل کې درژیم په خلاف مور تحریکات کړي او وسله مواخیستې، مسلحانه فعالیتونه شوي او دې ته مور رژیم مجبور کړو ځکه هلته خو قدرت د کمونستانو په لاس کې ؤ او کمونستانو دا کودتا ددې دپاره کړې وه چې ویې لیدل چې ظاهر شاه د اسلامي تحریک د مخنیوي نه عاجز دی باید وضع بدله کړي که حالت په همدې شکل پاته شي کیدای شي څه موده بعد د کمونیستي احزابو تغیر ټول شي کودتا وشوه د کودتا هدف دا ؤ چې دا اسلامي تحریک وټکوي مور احساس د خطر وکړو مجبور شوو درژیم

دمقابلې بله ليار اختيار كړو.

د افغانستان جمهور رئیس برهان الدین رباني چې په دې وخت کې د پوهنتون استاد ؤ د پوليسو تر تعقيب لاندې ؤ او په همدې وخت کې د افغانستان څخه مهاجرت ته مجبور شو:

زما او داستاد نيازي پر کور پوليسو يوه شپه حمله وکړه تقديري په هغه شپه زه په کور کې نه وم هغه يې ونیوی ولې زه يې دستگیر نه کړم، زه خبر شوم چې استاد نيازی يې نیولی دی نو کور ته نه ولاړم درې شپې وروسته زه مجبور شوم کور ته ولاړم چې بايد حکومت ته ځان تسليم کړم بل سهار د پوهنتون په موټر کې چې کښيناستم ټول استادان حيران او يو بل ته يې کتل دهغوی فکر دا ؤ چې زه بندى شوی وم په دې وخت کې زه د پوليسو تر تعقيب لاندې وم د پوليسو موټر وروسته راپسې ؤ پوهنتون ته چې ورسيدم د څلورم ټولگي د شاگردانو مونوگرافونه مې ورکړل په دې وخت کې پوليس راغلل او ماته يې وويل: چې راځه! ماويل: بڼه دي، درسره ځم په دې وخت کې د يو شاگرد چې هلته موجود ؤ په سترگو کې اوبنکې راغلې راته وې ويل چې مه ځه! زما هم په زړه کې راوگرځيدل او د تعليم او تربیې فاکولتې په اوږده دهليز کې مقابل طرف ته ولاړم او د څلوروزده کوونکو سره يوځای د گردنۀ سخي دلارې د پوهنتون څخه

ووتو او په دې ځای کې مې کالي واغوستل ځکه چې دريشي مې په غاړه
 وده ما هيڅ پروگرام نه درلودئ چې چيرې ولاړشم! چاويل شمال ته ولاړشه!
 ولې وروسته فيصله وشوه چې بايد جلال آباد ته ولاړشم، زه د پوليسو تر
 تعقيب لاندې وم، د جلال آباد په اډه کې پوليسو بندي کولم نو ځکه مو
 دريو شاگردانو ته وويل چې تاسې په اډه کې په سرويس کې کښينئ يکه
 توت ته به مور د پس کوڅو دلارې په ټکسي کې ځان در ورسو و هلته مو تر
 و دروئ تاسو د سرويس څخه رابنکته شئ ستاسو پرځای به مور کښينو هم
 هغسې مو وکړل درو شاگردانو په يکه توت کې مور ته سرويس ودر او ده
 دهغو پرځای مور کښينا ستو او جلال آباد ته ولاړو او د جلال آباد څخه
 د کونړ له لارې پاکستان ته ورسيدو.

اقتصادي پاليسي او اصلاحات اراضي

کله چې جمهور رئیس داؤد خان واک تر لاسه کړ نو د هیواد اقتصادي حالت ته یې توجه و او بڼته. د کتونکو په خیال د جمهوریت په پیل کیدو سره پریماني هم منع ته راغله. جمهور رئیس داؤد خان په خپله هم د اقتصادي پرمختګ خبرې کړې او د ۱۳۵۵ کال په لویه جرګه کې یې چې په کابل کې جوړه شوې وه، په دې هکله اشاره کړې ده:

د داخلي عوایدو رشد ۶، ۱۴۴ فیصده، د پانګې اچونې د مصارفو

رشد ۴۹۷ فیصده او د عادي مصارفو رشد ۱۰۶ فیصده تخمین شوي دي. صادرات ۸، ۷۷ فیصده ته لوړ شوي دي او واردات ۵۵ فیصده تخمین شوي دي. صنعتي تولیدات له ۵۶، ۵ ملیارده افغانیو څخه ۲۰، ۱۰ ملیارده افغانیو ته زیاتیري. زراعتی تولیدات د ۸، ۵۳ ملیارده افغانیو څخه ۹، ۷۳ ملیارده افغانیو ته یا په سلو کې ۳۸ لوړ شوي دي. د سړکونو اوږدوالی به له ۹۲۰۰ کیلومترو څخه ۱۱۰۰۶ کیلومترو ته ډیر شي.

د اقتصادي ماهرانو په خیال ترانسپورت او سړکونه د یوه هیواد په پرمختگ کې ډیر اهم دي. ډاکټر حسن شرق وایي چې لا ډیره پخوا څخه داؤد خان په دې برخه کې پوره علاقه اخیستې وه:

د تورخم - جلال آباد سړک شروع کیدئ. بلااستثنی هرده ورځ د پنجشنبې په سهار په شپږو بجو یې حرکت کاوه. کله به زه ورسره وم او کله به نه وم. هغوی به تلل تورخم ته د تورخم څخه به جلال آباد ته راغلل او بیا به ماهیپر ته راغلل چې تر اوسه پورې کار پرې کیده کارگران به یې لیدل او شپې ته به یې کور ته ځان راوړس او ده. په دوهمه هفته کې یې کار داوو چې د سالنگ لار وگوري. بنایي تاسې سالنگ لیدلی وي. کله چې تونل نه ودری واره د انجنیرانو سره یو ځای پر اس د سالنگ په غره واوښت چې

يوه بڼه لاره پيدا کړي چې د سالنگ تونل ويايي. زه بايد تاسې ته ووايم چې په افغانستان کې به داسې خښته نه وي ايښودل شوې چې ورباندې د داؤد خان د لاس نڅښه نه وي.

ډاکټر عبدالصمد حامد وايي چې د خبرو او عمل تر منځ فرق دی او که په پوره غور سره وکتل شي بڼه نتيجه تر لاسه نه شوه:

په وروسته پاتې ممالکو کې اصلي معضله دا ده چې د خبرو او عمل تر منځ ډير فرق وي. په خبرو کې يوشی وي او په عمل کې بل شي وي له دې لحاظه ډير مشکل دي چې سپری يوازې قضاوت د وينا په بنا وکړي. اوس چې سپری د جريان پس منظر گوري، که دی موفق شوی وای چې په آخره کې افغانستان د کمونستانو له لاس نه خلاص کړي او لکه چې له پاکستان سره يې هم بڼه روابط شروع کړي وو، له ايران سره، عربستان سعودي او حتی تر مصره پورې، عراقه پورې او هند سره يې هم لرل، يعنی که دی موفق شوی وای چې افغانستان د کمونستانو له چنگ نه خلاص کړي په دې کې شک نشته چې د ده نوم او شهرت به د افغانستان په تاريخ کې د يو لوی شخصيت په توگه معرفي کيده، اما بد بختانه دې شي باندې دی بريالی نشو او په تاريخ کې چې قضاوتونه کيږي، نتيجه يې گوري، نتيجه بد بختانه خرابه وه او نتيجه داسې شوه چې د ده دوره د دې له پاره

مفیده ثابته شوه چې کمونیسټانو د ده تر سیوري لاندی وده وکړه او په دوهمه مرحله کې بیا خپل قدرت تر لاسه کړي.

عزیز الله واصفی چې د داؤد خان نژدې ملگری او د کرنی وزیر وایي چې د جمهور رئیس انتخاب بڼه نه و او داسې کسان یې مقرر کړي وو چې دی یې د حالاتو څخه ناخبره ساتلی و:

داؤد خان په خپله ډیر لوی او عالی شخصیت درلودی او ډیر لوی سپری و، ولي خوله بده مرغه درته ووایم چې د ده په ملگرو کې داسې یو سپری چې د داؤد خان په واقعي فلسفه او د داؤد خان په مقابل کې اظهار د حقایقو وکړای شي، داسې خلک داؤد خان نه لرل. پر داؤد خان باندې یوه ډله خلک راټول شوي وو چې خپل قلبی مکنونات او احساسات یې درلودل لکه د خلق او د پرچم د ډلی خلک. بله ډله داسې خلک وو چې ده ته یې په ځینو حالاتو کې د اطلاعاتو ورکولو په خاطر قربت حاصل کړی و. یوه ډله داسې خلک وو چې سردار داؤد خان د هغوی سره قدیمي اشنایی درلودی او د هغوی په تعاقب کې یې دا خلک راوستلي وو او خپل کار یې ځینې اخیستی.

د اصلاحات اراضي پروگرام په لومړي ځل په همدغه وخت کې تر لاس لاندې ونیول شو. کتونکي وایي چې په دې پروگرام کې احساسات داخل او پروخت

نه ؤ. انجنير عبدالکريم عطايي چې د کابينې غړی ؤ د دې خبرو سره موافقه نه لري: که چيرې تاسې د ځمکو د اصلاحاتو و پلان ته ځير شئ نو بنکاره به شي چې په دې پلان کې د هيڅ ډول احساساتو څخه کار نه دی اخيستل شوی. د بلي خوا که چيرې د افغانستان د ځمکو د خاوندانو تاريخ ته وکتل شي نو يوه افغانی مالیه هم چا و حکومت ته نه ورکوله. په افغانستان کې داسې زمينداران وو چې په زرهارو و زرهارو جريبه ځمکه يې لرله. د دې خانانو سره بزگران وو چې استثمار يده. د دې له پاره چې يوه داسې منځگړې لاره وموندله شي چې زميندار خپله زمينداري وکولی شي او يوازې دومره ځمکه بايد ولري چې دی گټه ځيني اخيستلی شي، نو هغه ؤ چې د ځمکو د اصلاحاتو پلان وړاندې شو. تاسو ته معلومه ده چې په افغانستان کې هر کال ټولې ځمکې نه کرل کيږي. يو کال به د ځمکې يوه برخه او بل کال به د ځمکې بله برخه کرل کيده، نو هغه ؤ چې مترقي مالیه د دی ټولو له پاره د حل بڼه لاره وه، چې په دې سره و حکومت ته په عدل برابره مالیه ټوله شي او د بلي خوا زميندار بايد دومره ځمکه ولري چې هغه کرلی شي او د هغې مالیه ورکولی شي، هغه ځمکه چې شاړه پاتې وي گټه يې څه وه؟ چې چا به کرلی هم نشوای زه ویلی شم چې د ځمکو د اصلاحاتو پلان ډير منظم او بڼه پلان ؤ. پوهانو بڼه فکر او ځيرنې پر کړې

وي او له هر د پلوه مناسب پلان ؤ.

اصلاحت اراضي د کرنی د وزارت په چوکاټ کې تر لاس لاندی نیول شوي وو، عزیز الله واصفي چې د کرنې وزیر پاتی شوی دی وایي چې د اپروگرام تر هغه دمخه په تصویب رسیدلی ؤ:

د داؤد خان د اصلاحت اراضي مسئله زما تر مخه په تصویب رسیدلې وه حتی تر دې مرحلې پورې چې د اصلاحت اراضي مسئله پیاده شوې نه وه د جاپانه سره د بانک زراعتي په وسیله وزارت زراعت یو پیشنهاد کړی ؤ، یو قرارداد کړی ؤ چې دوه سوه دانې تراکتورونه دا کوچني تراکتورونه واخلي او دا کوچنیو زارعانو ته یې ورکړي زه چې وزیر شوم یو وخت په بانک زراعتی کې دا مجلس د ایر شو دا مسئله را پورته شوله. ما ته اطلاعات راغلي وو چې په دې کې د وزارت زراعت ډیرو عمالو او د بانک زراعتي عمالو پیسې اخیستې وې په نامه د کمیشن د جاپانیانو څخه او د بلې خوا څخه ما ته دا را معلومه وه چې دا کوچني تراکتورونه په افغانستان کې گټور نه دي. دا مرحله دریفورم د محکمې ډیره مشکله ده. ما ته د افغانستان د خلکو دا ذهنیت معلوم ؤ چې دا ناممکن نه دي او که ممکن وي نو ډیر گران کار دی او په موجوده حالاتو کې مور پرې نه موفق کیږو. ما په هماغه مجلس کې چې بیخي ژوندی

تاریخ دی، اسنادیې موجود دي، ما په جدي توگه پر اصلاحات اراضي باندې انتقاد وکړ چې بانک زراعتي دي ته کتلی چې دا اصلاحات اراضي میدان ته راوتلي وای بیا به مو قرارداد کولای. تاسې د مخه تردې چې اوبو ته نه یی گډ شوي، بوټونه ولې کارئ. ما داسې کړی ما چې په حیث د وزیر زراعت په افغانستان کې مطالعه وکړله په افغانستان کې د خلکو مخکو ته لاس اچول یو عاجل خطر لاره ما حکومت ته پیشنهاد کړی ؤ چې په افغانستان کې باید نوری ویالې وکښل شي نوری ویجاړې ځمکې، دولتي ځمکې آبادې شي او د افغانستان خلک په هغو باندې مصروف شي. د خلکو څخه د ځمکې اخیستل بیا و خلکو ته ورکول په هغه مقدار باندې ډیر لږ تاثیر کاوه د افغانستان په زراعت باندې، په دې خاطر چې په موجوده حالاتو کې که تاسې وینئ د افغانستان لوی لوی زمیندار چې تر آبیاری لاندې ځمکه لري، ډیر محدود کسان وو دوی د ډیرو متوسطو زمیندارانو ځمکې هم په نقشه کې راوستلې وې، یعنی د ریفورم اراضي خپل فورمول چې جوړ شوي ؤ چندان صالح فورمول نه ؤ. زه په خپله د هغه سره مخالف وم چې یوه علامه یې داوه چې ما د بانک انکشاف زراعتي ټراکتورونه جواب کړل او ما داؤد خان ته په رسمي توگه پیشنهاد وکړ چې په دې مسئله کې بیرته په کار نه ده. دا باید د افغانستان

د خلکو په مشوره په یوه دقیق حساب، په ډیر ښه پلان او اصولو باندې
 عملي شي. په هروخت کې په واقعي توګه که ریفورم وي او خلک ورته
 تریبه شوي وي او ریفورم چې پر یوه میکانیزه سیستم باندې راشي
 ریفورم ډیر محترم او ډیر مسعود شي دی او که په داسې شکل باندې وي
 چې د خلکو ځمکې واخله تقسیم یې کړه، او وده جریبه یو زمیندار ته ورکړه
 او په اووه جریبه باندې یو فامیل ژوند کوي نو ما گمان نه کاوه اوس یې هم
 نه کوم چې دا به د افغانستان د خلکو له پاره د سعادت نخښه وي نو په دې
 خاطر باندې دا پلان ناکامه ؤ او ځکه ناکامه شو چې د هغه پلان شوي
 محتویاتو او مبادیو هم علمی مبنا نه درلوده.

د هلمند اوبه او پروژه

د هلمند پروژې د افغانستان د جنوب غربي سيمي ډير ميدانونه تر اوبو لاندې راوستل او داسيمه يې يو ځل بيا د پخوا په شان د غلو گدام وگرځوله. ډاکټر فاروق اعظم چې د هلمند په پروژه کې يو لوی مامور پاتې شوی دی وايي چې دا پروژه حتی امير حبيب الله خان په نظر کې نيولې وه:

دا پروژه که تاسې يې تاريخچه وگورئ نو د امير حبيب الله خان په وخت کې سردار محمد عثمان خان شروع کړې وه او نو دا په ۱۹۱۰ کې دا پروژه شروع شوې وه. بيا وروسته تر هغه وزير محمد گل خان چې راغی

د پروژې کار يې بيا پسې شروع کړ او په دويم جهاني جنگ کې هم افغانستان په خپلو پيسو بې له خارجي ملکو له کمک څخه دا پروژه تقريباً ۲۵ کيلومتره د بغرا کانال په خپله کښلی ؤ.

سيد قاسم رښتيا چې په همدې وختونو کې کابيني ته ورغلی ؤ وايي چې په سياسي لحاظ دا پروژه ډيره مهمه وه:

وا دي هلمند چې د محمد هاشم په وخت کې شروع شوې وه هلته مقصد دا ؤ چې انگرېزانو هندوستان پرېښی دی او د افغانستان په شرق کې يوه سياسي خلا پيدا شوې وه نو حکومت فکر کاوه چې دا خلا بايد ډکه شي. دوی کوشش درلود چې امريکايان په دې کې دلچسپي پيدا کړي چې د افغانستان ټول مواد خام چې لري ټول ذخاير دست نا خورده دي، که تاسې دلته سرمايه گذاري وکړئ داخل شئ مورگويا استقبال کوو. گويا په وخت د محمد هاشم کوشش وشو چې يوه امريکايي کمپني دلته راشي دا سنه ۱۳۴۶ هـ ش ده چې افغانستان دا قرارداد وکړ. اول گويا نهر بغراؤ. د هغه پيسې هم هماغه پيسې وې چې افغانستان په وخت د جنگ کې د قره قل له درکه يو څه پيسې په امريکا کې درلودې. عبدالمجيد خان پيشنهاد وکړ چې په دغه مدرک کې دا مصرف شي. هغه پنځلس مليونه مور. مصرف کړې چې نهر بغرا تکميل شو. لاکن دلته

خشک سالي راغله. خشک سالي چې راغله اوبه کښته وې نهر ته جاري نه شوې. يو وار مورز پوه شوو دا هر څومره مصرف چې مو کړی دی بيخايه دی او خلکو د امريکايانو په مقابل کې ډير سخت عکس العمل وښود او د شاه محمود خان په حکومت کې هم بحران راغی. دلته يې د امريکايانو سره مذاکره وکړه، امريکايانو وويل چې زمونږ سره هم داسې ریکارډ موجود نه ؤ چې مورز پوهيدلي وای چې پس له لس کاله، پنځلس کاله داسې يوه وچ کالی راځي او داسې کيږي. که تاسې غواړئ چې مطمئن واوسئ نو دلته دوه بندونه بايد جوړ شي، د کجکي او ارغنداب او کاسه بند په خپله د نهر بغرا له پاره هم جوړ شي. هغه په څو کيږی؟ هغه په ۲۵ ميليونه کيږی؟ هغه د کوم خايه کوو؟ امريکايانو وويل چې مورز پور در کوو. هغه پور چې دوی را کړ بندونه جوړ شول لاکن بيا بل مصيبت پيدا شوېر ځمکه چې اوبه راغلي ځمکې شوره پيدا کړه د دې له پاره بايد جرکني وشي. هغه پنځلس ملېونه روپۍ په کار وې نو دلته د خلکو په نظر دا د امريکايانو يو منفي کار او د افغانستان په نقص يوه پروژه ثابته شوه. خلکو داسې فکر کاوه لاکن وروسته په سنه اويا کې دا معلومه شوه چې هغه ارزښت لري.

د ځينو کسانو له خوا د هلمند پروژه يوه ناکامه پروژه معرفي شوې وه خو

ډاکټر فاروق اعظم دا خبره نه مني:

د هلمند پروژې په حقيقت کې يولوی پوهنتون دی او يوه ډيره مغلغه

پروژې ده. هغه خلک چې وايي چې دا ناکامه پروژې وه زه د هغو سره اتفاق

نه لرم، مثلاً د هغه په خلاف روسانو په خپل ټول طاقت د تبليغ مشينري په

کار اچولې وه کمونيستانو هر ځای په دې پسې تبليغ کاوه. ايران د دې

پروژې مخالف ؤ او هغوی نه غوښته چې د هلمند اوبه استعمال شي، د

افغانستان په خاوره کې. د ايران حکومت او د هغه طرفدارانو په د ننه

افغانستان کې مخالفت کاوه، خو کله چې د افغانستان حکومت فيصله

وکړه، جنگ ختم شو چې مور بايد ډيري اوبه راوگرځوو او د ايران هغه

مشکلات چې اينده مور ته خلق کيږي هغه بايد مور قابو کړو.

که څه هم د هلمند رود د افغانستان له غرونو څخه سرچينه اخيستي او د

افغانستان په د بنټونو کې ختم شوی دی، خوبيا هم ايران وايي چې ورکې د هغوی

حق او ورباندې کشاله موجوده وه. په وروستي ځل په ۱۹۷۳ کال کې کله چې

موسی شفيق صدراعظم ؤ د هلمند د اوبو موافقه حکومت او پارلمان ومنله.

عزيزالله واصفي چې په دې وخت کې د اولسي جرگې وکیل ؤ دا موافقه نه ده منلې:

نو پخوا دا د هلمند په نامه د حقابه سيستان از دريای هلمند ؤ، مور

څو واره دا مذاکره د ايران سره کړې ده اصلاً د معاهدې نوم حقابه سيستان

از دریای هلمند و. تاسې پوه شواست. دا چې بیا دوی را ولاړیږي حدای دې وپخښي موسی شفیق حقایبه - ایران در دریای هلمند. زه اوس هم د دې سره مخالف یم چې ایرانیان په هلمند کې حق نه لري. د حقایبې حق بین المللی حق تثبیت شده د سیستان دی. که دا هغه معاهده په نامه د حقایبه سیستان وای امکان لري زما به د دې مخالفت اندازه کمه وای ولې دوی چې وغوښتله چې حقایبه ایران، دا د ایران حقایبه نه ده. زه اوس هم له دې سره مخالف یم او دا حقایبه د سیستان ده. حق د ایران نه دی. د سیستان دا حق دی. تراوسه پورې د افغانستان په ټول ډیپلوماتیک روش کې سیستان جز د خاوری د ایران نه دی بلل شوی. کوم پروتوکول کوم سند مورنه ورسره لرو د ایران او افغانستان په مابین کې دا مسئله لاینحله پرته ده. په دغه معاهده کې تفتیش موجود و چې ایران ته یې دا حق ورکاوه چې د افغانستان په ملکیت کې دوی تصرف وکړي. مثلاً د دهرآود په رود کې دوی یو گیج د اندازه گیری ایښی و او د ایرانیانو کمیسار به راتلی او اندازه به یې اخیستله چې یعنی تاسې دومره اوبه په دغه ځای کې نشئ مصرفولای چې د ایرانیانو حق په دې کې موجود دی. مور د ایرانیانو حق نه منو. د ارغنداب په رود مثلاً یا د دهرآود په رود کې د ایران حق نه منو. د عزیز الله واصفي تر څنګ سیاسي گوندونو هم دا موافقه ونه منله.

سليمان لایق چې د خلق د ډیموکراتیک گوند د سیاسي بیرو غړی ؤ وایي چې د هغوی وکیلانو په پارلمان کې د هلمند د اوبو موافقه یو مخرد کړې ده:

زموږ د گوند پارلماني نماینده گانو او همداسې ټول گوند مجموعاً د هلمند د اوبو په باره کې د دولت د هغه وخت توافق د اوبو د ویشلو په باره کې رد کئ او موږ هغه تائید نه کړ موږ د هغه په مقابل کې ودریدلو. زما په یاد دي چې حتی یوه جبهه هم دا حزبو یا شبه احزابو چې په هغه زمانې کې موجود وو افغان ملتیان او دغسې د میوندوال ډیموکرات مترقي، زموږه پارټی په هغه زمانې کې نور کوچني احزاب چې هم وو لکه د ډاکټر صاحب فرزبان او عصمتي صاحب دوی گوند، دوی ټولو په گډه سره ډیر جدی مظاهرات وکړل او دغه زرنگار چې ورته وایي دلته یوه کوچنی د خاورو تپه ده زما دغسې یادیری لکه دانن په دې باندې د دې پارټیو ټول رهبران راټول شول د متحدې جبهې په توگه یې د دغو فیصلو په مقابل کې درد اعلان وکړ.

ملي متحدې جبهې د دې موافقې پر ضد مظاهري جوړې کړې چې یوه هم په پارک زرنگار کې جوړه شوې او ورکې پخواني صدر اعظم محمد هاشم میوندوال خبرې کړې دي. ډاکټر احسان روستامل تره کی چې د دې غونډی منتظم ؤ او افتتاحیه وینا یې کړې وه وایي چې میوندوال ته د ډیموکرات مترقي د گوند د مشر

په توكه د دې جبهې وكونديې ته بلنه ور كړل شوې وه:

فقيد ميوندوال د يو ملي او سياسي شخصيت په حيث او د مترقي ديموكرات د گروپ د رئيس په صفت دعوت شو چې په ملي متحده جبهه كې برخه واخلي. په دې جبهه كې د ميوندوال نقش او موقعيت ډير بارزاو د توجه وړ ؤ. هغه متقابل اعتراض چې په دې وخت كې د متحدې ملي جبهې له خوا د ميوندوال فقيد په شمول سره د شپږو سياسي حزبونو او د پوهنتون د محصلانو د جنبش د جريدې په نشرولو د زرنگار په پار ك كې وشو، د افغانستان د هغه وخت په حكومت بدولگيد. زه له پوهنتونه اخراج شوم او تر عدلي تعقيباتو لاندې ونيول شوم ځكه چې ما مپتنگ تنظيم كړى او تعارفى بيانیه مې ور كړې وه. بايد ذكر وشي چې د پرچم نماينده گان يعنى بېر ك كارمل او خليل زمر چې د متحدې ملي جبهې عضويت درلود، په ابتدا كې د عمومي موقف څخه د هلمند په باره كې حمايت نه كاوه خو وروسته يې خپل موقف ته لږ تغيير وركړ او تر آخره پورې يې د مشاهد او بې تفاوته په خیر په جبهه كې اشتراك كاوه او د ميوندوال خبرې يې په دقت سره تعقيبولې. په دې منع كې د فقيد ميوندوال موضع او موقعيت چې پخوانى صدر اعظم هم و او ټول سوابق دوى ته معلوم وو په متحده ملي جبهه كې خاص اهميت درلود. د متحدې جبهې

جلساتو شپږ میاشتي دوام درلود او د سردار داؤد د کودتا تر وخته پورې
یې فعالیت کاوه.

ډاکټر فاروق اعظم وایي چې دا موضوع تخنیکي او د خلکو مخالفت د
افغانستان په گټه نه و:

د خلکو رایه په تخنیکي مسایلو کې ډیر مدارد اعتبار نه وي داځکه
چې خبره خود حق او د تخنیک مسئله وي. ځینې وخت خلک د سیاسي
پروپاگانډې تر تاثیر لاندې هم ځي او ځینې وخت خلک حق په جانبه وي. د
هلمند په مسئله کې هر څومره چې د هلمند مسئله لاینحله پاتې وای،
هغومره زموږ په ضرر وه. علت دا دی چې د هلمند ټول رود چې د پغمان له
غرو څخه شروع کیږي او بیاتر ختمه پورې دا په افغانستان کې دی، خو
دغه رود زموږ سرحد تشکیلوي د ایران سره. په پخوا وختو کې د امیر
دوست محمد خان په وختو کې یا د تیمور شاه او شاه زمان دوی په وختو
کې په هغه منطقه کې د ایران اړخ ته ډیر کم کورونه وو، ډیرو کمو خلکو
ژوند کاوه، لاکن چون په ایران کې استقرار و او زموږ په وطن کې همیش
نا آرامي وه متأسفانه، کرار کرار هغو خلکو د دې سیند د اوبو څخه گټې
اخیستي او کلي پکښې آباد بدل او چې هر څومره کلي آباد بدل او هر
څومره اوبه استعمالیدې هغوی حق د اوبو د آبیاری پیدا کاوه او په کرار

کرار زموږ په اوبو کې د احقابه پسې ډیریده.

د هلمند لوظنامه چې د افغانستان د پخواني پاچا محمد ظاهر شاه په وخت کې لاسلیک شوه، اسناد یې د جمهور رئیس محمد داؤد خان له خوا منل شوي او تبادلې شول. جمهور رئیس محمد داؤد خان په یوه وینا کې دې موضوع ته اشاره کړې ده:

د افغانستان د جمهوریت اړیکې د گاونډي هیواد ایران سره په دیني او د ورورولۍ پر علائقو ولاړې دي. یوازنی اختلاف د هلمند د دلتاؤ چې څو کاله د دواړو هیوادو تر منځ د اړیکو د سوږوالي سبب گرځیدلی ؤ، خو تر هغه قرارداد وروسته چې حکومت پیشنهاد او پارلمان تأیید او د هغه وخت د پاچاه له خوا توشیح شو او وروسته یې اسناد تبادلې شول، اوس کوم دلیل نه لیدل کیږي چې د اړیکو د پراختیا مخه ونیسي.

حزب انقلاب ملي او لويه جرگه

عزیز الله واصفی چې د دې لویې جرگې مشر توب په غاړه لاره، وایي چې د واقعي بیعت اخیستلو او نورو لارو چارو له پاره دا جرگه راغونډتل شوې وه:

داؤد خان په دا آخر وخت کې د دې له پاره چې دی یو واقعي بیعت د خلکو په لاس کې واخلي، هغه یو فرمان صادر کړ، د لویې جرگې له پاره په افغانستان کې چې ډیر خلک یې انتخابي وو او څه کسان انتصابي وو په دې کې شک نشته او دا انتصابونه د داؤد خان حق و او هغه انتخابي هم د داؤد خان حق و چې خلکو ته یې وویل چې انتخاب یې کړي هغه چې

خلکو انتخاب کړل انتخاب یې کړل او چې ده انتصاب کړل انتصاب یې
 کړل. دا راغلل کښیناستل. زه درته وایم چې که تاسې هغه مواد د لویې
 جرگې وگورئ د امان الله خان دا ولې لویې جرگې ما سوا چې ما مخکې
 تاسې ته اظهار وکړ چې په خپله پاچا بالمواجهه د مولوي عبدالحی
 پنجشیري او نورو علماوو سره خبرې کوي، زه گمان کوم چې آزاده ترینه
 لویه جرگه وه. په دغه ځای د داؤد خان په لویه جرگه کې یو سړی دی چې
 هم په حزب اسلامی کې دی، مولوی عبدالمجید د خلکو له خوا انتخاب
 شوی دی الان هم په حزب اسلامی کې له حکمتیاره سره دی، هلته په شورا
 کې هم و، تاسې د هغه مباحثات وگورئ چې هغه سړی په کومه آزادی
 باندې پروزیرانو، پر حکومت، پر قوانینو باندې اعتراضونه کړي دي او
 زه یې مخاطب کړی يم او ماهر یوه ته داسې ځوابونه ورکړي دي چې په
 ځینو ځایونو کې زه د خلکو ملگری شوی يم. ما د پولیسو قانون د وزارت
 داخلي په مقابل کې چې پیشنهاد یې کړی و د خلکو اکثریت نه وو، ورسره
 ما د خلکو په حمایه باندې د خلکو په نظر باندې هغه رد کړ، یعنی د دولت
 پیشنهاد مورد کئ، د خلکو داموومانه که نه وي دا خودرواغ نه دي. د
 داؤد خان ډیره بڼه لویه جرگه وه. ما درته وویل داؤد خان د بنمنان خورا ډیر
 لرل. ارتجاع د افغانستان د داؤد خان دښمنه وه، کمونستان د افغانستان

د داؤد خان د بنمنان وو، پاکستان د افغانستان د بنمنان وو، حتی امریکا د افغانستان د بنمنه وه. حتی ایران نشم ویلی په دې سويه لکه پاکستان. او د بلي خوا څخه د افغانستان د خلق پارتی خود داؤد خان د بیخ د کنبلو له پاره یې کار کاوه، همدا کار یې وکړ. د داؤد خان سره یوه بله ډله د بنمنان وو چې په سابقه حکومتو کې د داؤد خان د هغوی څخه بد راتله یا ملوث خلک وو، هغوی یې له چوکۍ څخه وغورځول هغوی په ډیره بیره باندې د داؤد خان په مقابل کې دا مخالف قوتونه تقویه کول چې زه یې نومونه نه اخلم. چې وزیران له وزارتو وغورځیدل جنرالان له جنرالۍ وغورځیدل، خانان له خانۍ وغورځیدل، دې ټولو د داؤد خان په مقابل کې حرکت شروع کئ.

د لویې جرگې جلسې چې خو ورځې روانې وې، ور کې جمهور رئیس محمد داؤد خان وینا وکړه او وکیلاتو ته یې د هر کلي په ترڅ کې د هغوی د بریالیتوب غوښتنه وکړه:

د لوی او توانا خدای په نامه! د افغانستان د ملت محترمو نماینده گانو! زموږ د ملت په عنعناتو کې ډیموکراسي ژورې رینښې لري او لکه چې تاسې ټولو ته معلومه ده لویه جرگه زموږ د دې ملي خصوصیاتو یوه څرگنده نمونه ده. په دې مهم او تاریخي وخت کې چې تاسو محترم

هيوادوال د ملت په وکالت سره د افغانستان د جمهوري دورې د لومړنی جرگې د نمایندې گانو په حیث نن ورځ په دې تالار کې راټول شوي یاست او د هېواد د نوي جمهوري نظام د اساسي قانون په مسودې باندې د غور کولو وروسته تصمیم نیستی، خپله وظیفه بولم چې د ځان او خپلو ملگرو او همکارانو له خوا کابل ته ستاسې تشریف راوړلو ته د زړه له کومې ښه راغلاست ووايم او په دې مسوده باندې د پوره غور کولو له پاره د گران افغانستان په سرنوشت او را تلونکې نیمکرغی کې گټوره اغیزه ولري، د خدای له درباره ستاسې د موفقیت هیله کوم.

د ځینو خلکو په خیال د لویې جرگې ټول غړي په ډیموکراتیکه توگه نه وو راغلي، پوهاند قیوم وردک چې په دې وخت کې د کابینې غړی ؤ، وایي چې د وکیلانو په راوستلو کې د حکومت د ځینو غړو لاس وهنه د امکانه لیرې نه وه:

البته په هر حکومت کې مخصوصاً په دې ممالک عقب مانده کې د حکومت مشران لاس وهي چې څنگه اشخاص راولي، زه له دې نه انکار نشم کولې چې ممکن زه په خپله نه اما نورو په دې حصه کې لاس درلود چې بعضی اشخاص مطابق د خپلې آرزو لویې جرگې ته راولي.

د انتخاباتو نه علاوه ځینې نور بیا په خپله د لویې جرگې سره موافقه نه

لري خو عزیز الله واصفي وایي چې په افغانستان کې لویې جرگې واقعي اود

افغانانو د عنعنې سره برابرې دي:

زه د افغانستان ټولې لويې جرگې ډيرې واقعي لويې جرگې بولم. ځينې کسان چې د افغانستان په جامعه کې د انتقاد نظر لري، يعنې انتقادي نظر لري، هغوی دا وايي دا ډيموکراټيک سيستم نه دی. زه تا ته وایم د افغانستان په جامعه کې غربي ډيموکراسي او د افغانستان ملي ډيموکراسي ډير تفاوت لري، ځکه چې په افغانستان کې د افغانستان ټول خطوط معينه د سياست د اسلام په تابعيت کې را روان دي. د افغانستان زمامدار چې بايع چې خلکو بيعت ورسره کړی دی، تاسې ته معلومه ده، دی شرعاً دا حق د اصلاحيت لري چې په افغانستان کې خلک وټاکي. زه لويه جرگه اوس هم ډيره واقعي اسلامي ملي لويه جرگه بولم او داؤد خان هم عیناً داسې يو زمامدار ؤ، ولو که ده حکومت په زور نيولی وو، دا زموږ په حکم کې د شريعت يو حکم دی که چا حکومت په زور ونيوی او خلکو يې بغيه ونه کړه، د هغه اطاعت داسې واجب دی لکه د يو امير او خليفه چې مسلمانانو په رضا او په رغبت راوستلی وي. نو په دې خاطر باندې د افغانستان د قوانينو په مابین کې او د پښتونيت په مابین کې دا يو مزج شده يو سيستم دی او وي به، په هر د لويه جرگه کې زما او ستا پلرونه نيکه گان پکښې کې وو، په دوو لويو جرگو کې زه وم.

په دې لويه جرگه کې اساسي قانون تائيد او يو حزبي سيستم ومنل شو. د
مخه تر دې چې د حزب اساسنامه جوړه شي، ځينو کسانو حزب ته جلب پيل کړی
ؤ، دا جلب تر وخت د مخه ؤ. عزيز نعيم وايي چې جمهور رئيس محمد داؤد خان په
دې هکله اطلاع نه درلوده:

د جمهوريت په دويم کال مې يوه ورځ د مرحوم جمهور رئيس سره د
هېواد پر حالاتو خبرې کولې. هغه وويل چې په موجوده حالاتو کې بايد
اجتماعي او اقتصادي حالت ته توجه وکړل شي ځکه چې سياسي
ډيموکراسي بې له اقتصادي او اجتماعي ډيموکراسي څخه نشي موفق
کېدلای. نو د دې مقصد له پاره بايد دولت د رهبري نقش ولري او د
انارشي د مخنيوي په خاطر بايد د يوې مودې له پاره يو حزب سياسي
فعاليت وکړي چې دا کثريت منافع يې په نظر کې نيولي وي. جمهور
رئيس وويل چې دا د دې معنی نه لري چې نور حزبونه به نه وي ځکه بې له
مخالف حزب څخه ډيموکراسي معنی نه لري. همدا دليل ؤ چې د حزب
انقلاب ملي جوړيدل په نظر کې ونيول شول، ولې د مخه تر دې چې د حزب
اساسنامه جوړه شي يوه سلسله کسانو د شخصي منافعو په اساس حزب
ته جلبول پيل کړل زه په وزارت خارجه کې وده. يوه ورځ وزارت خارجي ته د
حقوقو د پوهنځي څخه زما شاگردان راغلل چې موږ حزب انقلاب ملي ته

دعوت شوي يو، خه وکړو؟ ما ورته وويل: که چيري ما خوک حزب ته دعوت کړي زه به د حزب د اساسنامې پوښتنه وکړم. که چيري زما د افکارو سره برابره وه ورځم او که نه وي د رد خواب ورکوم. هغوی وويل چې ستاسې خبره خو سمه ده مگر مور په تور لست کې اچوي. ما دا موضوع مرحوم جمهور رئيس ته وويله هغه وويل چې تر اوسه پورې د حزب اساسنامه تر مطالعې لاندې ده. د حزب په شموليت کې هيڅ اجبار نشته هغه ؤ چې دا موضوع په راډيو کې اعلان شوه چې د حزب شموليت اجباري نه دی.

پوهاند قيوم وردک چې په لومړي سر کې د حزب غړی نه ؤ، وايي چې د حزب هدف د کدرونو روزل وو:

زه په دا حزب کې هيڅ ورسره نه وم، اول دوی حزب جوړ کړی ؤ، بيا په خپله ده په راډيو کې اعلان وکړ چې هلته ډير نا پاک عناصر داخل شوي دي، نو هغه يې ړنگ کړ. بيا دويم وار يې يو حزب جوړ کړ، په هغه کې يې په کميټه مرکز کې زه هم نيولی وم. خو هر حزب چې جوړ يږي ممکن يو هدف يې داوي چې دا حکومتي چارې او د مملکت چارې د دوی حزب په لاس کې ونيسي. د دې حزب هدف هم دغه ؤ چې بايد داسې اشخاص ونيسول شي او تربيه شي چې د وطن چارې په لاس کې ونيسي او دوی

کارونه مخ ته بوځي.

جمهور رئیس محمد داؤد خان چې په افغانستان کې د جمهوري نظام باني او د ډيموکراسۍ طرفدار ؤ، څنگه يو حزبي سيستم ته ترجيح ورکړې وه. پاس يوسفي چې د محمد داؤد خان سره د نژدی پيژندگلوي لرله وايي چې لوی علت منظم حزبونه وو:

لوی علت يې دغه ؤ چې دی په دې پوهيده چې بعضې ډلې نوکي منظمې ډلې دي، په افغانستان کې چې د هغو مثلاً پر قدرت باندې راتلل بيا ممکن ډير بد عواقب ولری، يا به د مملکت او يا د ملت په نفع نه وي. نو دا ډير احتياط چې يې کاوه، يو حزب يې اعلانا وه هم يو علت يې دا ؤ. ما هم په دې دليل تائيدول چې زموږ په وطن کې خو تا ته معلومه ده چې بيسواده طبقه ډيره وده او دا حزبي اخلاق کم ؤ ځينې اشخاص به د حزب په نامه راتلل مگر شخصي استفادې به يې مطلب وي. دومره صادق نه وو د خپل هدف او مرام له پاره روزل شوي هم نه وو. نو چې يوه پلا حزبي سيستم راغلی وای هغه وخت نو بيا دا خبره په خپله حليده. موږ هم دا خبره ورسره منله. ولې د ده ټوله افکار، که عمل ؤ که گفتار ؤ موږ د افغانستان په نفع بلل. د ده شخصي شی نه ؤ پکښې اوسن يې هم د دې مقتضي نه ؤ، چې دی د دې پس خپل د آسایش او د راحت له پاره يو پلان جوړ کړي، موږ فکر کاوه چې دا ټول شيان د وطن له پاره کوي.

د پښتونستان مسئله

د برتانوی امپراتوری د توسعه طلبی په نتیجه کې د پښتونستان مسئله منع ته راغله چې په نولسمه پېړۍ کې یې د افغانستان ډیرې سیمې د هندوستان سره یوځای کړې. عزیز الله واصفي وايي چې د پښتونستان مسئله یو واقعیت او د ډیورنډ د معاهدې په ترڅ کې دا سیمه د افغانستان څخه بېله شوه:

د پښتونستان مسئله یو ډېره طبیعي، ډیره سیاسي او ډېره حقاني مسئله وه چې د افغانستان د ملت په ماحول کې یې وجود درلود. تاسې چې متعلمین و است نو ستاسې به په یادوي چې پر امیر عبدالرحمن خان باندې

دا الزام وارد و د ملي الزام په شکل و چې امير عبدالرحمن خان د ډيورنډ

کرنه امضاء کړه نو په همدې مثال کې دا ډيورنډ په کرنه کې د پښتنو

ځينې علاقې دانگريزانو په تصرف کې پاتې شوې.

ډير افغانان د ابلتون نه مني ، سيد شمس الدين مجروح وايي چې حتی

عوام هم دې خبرې ته متوجه دي:

د جنگ استقلال نه وروسته خلکو به تبصره کوله ، چا به ويل امان الله

خان غازي او ډير ښه سپړی دی . بعضې خلکو به ويل چې څه يې وکړل؟

جنگ يې وکړ خو هغه خاوره چې زمور نه انگريز نيولې وه هغه خويې بيرته

وانه خيسته که نه . هغه خو ټوله انگريز سره بيرته پاتې ده . يعني

د افغانستان څخه چې دا خاوره چې بيله شوی ده ، د بلوچستان خوا کې

د کوټې طرف ته او دې خواته د پښور خواته يعني دا د افغانستان دخلکو

په ذهن کې ناست وو چې دا زمور مال و انگريزان هندوستان نه ووتل او

هندوستان يې دوه تقسيمه کړ ، پارټيشن (تقسيم) وشو يو پاکستان شو ،

يو هندوستان شو ، په دغه وخت کې هم دا غبر او چت و حتی خارجي خلکو به

زمور نه تپوس کاوه دا څنگه کوي تاسې دا خپله خاوره چې هلته په

هندوستان کې پاتې ده ددې په متعلق څه فکر کوي؟ زمور نه به رسمي

سوالونه کېدل . تاسې په دې کې څه فکر کوي؟ په هغه وخت کې چې

سردار محمد هاشم خان صدراعظم ؤ، په افغانستان کې نه شورا وده نه آزاد
 اخبارونه وولاکن دا فکر به موجود ؤ، د افغانستان د زلمو سره، د منورينو
 سره به د افکر ؤ چې دا بهترين وخت دى. د هندوستان نه چې انگریز وځي
 هرچاته خپل مال بايد وسپاري. هندو ته يې خپل ملک وروسپاره. مسلمان
 ته يې عليحده برخه ورکړه او بايد افغانستان ته د افغانستان خاوره
 وسپاري. زما ياد يزي چې په دې سلسله کې شاه محمود خان چې
 صدراعظم شو، دى چې په يو سفر باندې و تللى ؤ خارج ته او شاه ولي خان
 دده وکالت کاو د صدارت او هغه يو څو کسه دا د افغانستان په اصطلاح
 روشن فکران ورته ووايئ اهل نظر ورته ووايئ، دا يې د شپې راوغوښتل او
 يو مجلس يې د اير کې چې په دې باندې سره خبرې وکړي چې په دې جمله
 کې غبار هم شامل ؤ. دوى ټول يې راوغوښتل چې انگریزان خو ځي او
 موضوع د ولايات شمال مغرب د سرحد ده په دې باندې بحث ؤ چې دا
 د هندوستان سره پاتې شي او که د پاکستان سره په دې باندې يو ريفرنډم
 کړي اوس پښتونود هغه ريفرنډم سره مقاطعه کړي ده او عبدالغفار خان دا
 اعلام کړى چې زه هندوستان هم نه غواړم، پاکستان هم نه غواړم، زه
 پښتونستان غواړم. دا آواز اول هغه اوچت کړى.

داغوښتنه په ريفرنډم کې ديوې دريمې لارې په توگه وغوښتل شوه د ملي

عوامي گوند مشر خان عبدالولي خان ته داوخت ورياددي:

کله چي فرنگيانو دا فيصله وکړه چي مور ددي ملک نه خواو ددريم
 جون اعلان يي وکړ هغې کي دوي دهندوستان د تقسيم فيصله وکړه نو
 دهغې نه پس بيا چي وروسته دهغې تفصيلات راتلل نو دا پته ولگيده چي
 دلته به دوي په دي پښتونخوا زمور يعني دي صوبه کي به دوي تپوس
 کوي زمور نه دخلکو نه به تپوس کوي دلته به ريفرنديم کيبري راي عامه
 باندي به معلوميري چي تاسو دپاکستان سره تلل غواړئ او که
 دهندوستان سره تلل غواړئ. نو مور ددي خيز مخالفت وکړ. مور وويل
 چي دامنصوبه د تقسيم هند چي مور ورته تقسيم هندنه وايه مور يي
 مخالفت کاوه ځکه چي مور ورته تقسيم مسلمان وايه. د تقسيم هند دا
 فيصله چي کوم وخت کي کيده نو دا کانگرس او مسلم ليگ دواړو دا
 فيصله قبوله کړي وه او مور چونکي کانگرس سره تعلق درلود پاچا خان
 په خپله د کانگرس د مرکزي کميټي ممبرؤ نو دا د تقسيم فيصله منظوره
 شوي ده او مور دپاکستان حصه يو دلته دريفرنديم ضرورت نشته. خو
 فيرنغيان په دي خبره نښتي وو او د مسلم ليگ هم په کي دا عرض وچي
 دوي به څنگه ټينگ پاکستان جوړ کړي ځکه چي داخو مور منلې وه زمور
 دخدايي خدمتگارو جرگه چي کښيناسته نو هغوي بيا دا فيصله وکړه چي

د پاکستان او هندوستان د تقسیم په مسئله کې خو مور د پاکستان سره د تلو فیصله کړې ده خو دهغې باوجود هم که دوی زموږ څخه تپوس کول غواړي نو بیا مور غواړو که حق خودارادیت دوی ورکوي نو دهغې اصول دا دي چې په هغې کې یوه دریمه فیصله دې هم مور ته اجازت ورکړي. دا سوال چې لکه کوم نن په کشمیر کې پېښ شوی دی چې دریمه فیصله دا ده چې آیا دا پښتانه د هندوستان سره تلل غواړي، د پاکستان سره تلل غواړي او که ځان ته یو آزاد مملکت د پښتونستان جوړوي، فیصله خوشوې ده چې مور به پاکستان سره څو څو که تاسو دغه نه منئ نو بیا به دا مهرباني وکړئ چې مور له به دا دریم حق هم راکړئ چې مور دا فیصله وکړو چې آیا مور آزاد پاتې کیدل غواړو او که نه یو مملکت سره به څو، د دغه وخت نه شروع شوې ده.

دریم حق ورنه کړل شو، د خدایي خدمتگارو په مشرتوب ډیرو پښتنو په ریفرنډم کې برخه وانه خيسته او د پښتنو سیمه د پاکستان سره یوځای شوه. په دې وخت کې افغانستان چوپ نه ؤ. سید شمس الدین مجروح وایي چې په دې برخه کې درې فکرونه موجود وو:

د عمومي طرز تفکر په لحاظ باندې درې فکرونه وو په افغانستان کې.

اول فکر دا ؤ چې دا د افغانستان خاوره باید ادعا یې وشي، افغانستان

چې معاهدات لرل دانگریز سره، انگریز له منځه لاړ، هغه معاهدې نشته دي، خط ډیورنډ نشته دی. دافغانستان خاوره دافغانستان سره باید ملحقه شي. دوهم فکر داؤ چې که دپښتونستان خلق نه غواړي چې د افغانستان سره واوسېږي، هغوی به هم ډیر تن کښیږدي دې ته لکه خان عبدالغفار خان دی او نور منورین او داخلک، هغوی بنایي چې خپل استقلال و غواړي نو سړی باید ددوی تائید وکاندې چې دوی څه غواړي. هم ددوی تائید وشي. دریم فکر داؤ چې هیڅ نه کوو هغه پښتانه پوهیږي پاکستان پوهیږي او انگریزان پوهیږي. مور او تاسې به سیل کوو آینه ته به گورو ولې ځان په مشکل کې اچوو.

وايي چې افغان حکومت اول فکر خپل کړ او دبرتانېي څخه یې دخپلې خاورې غوښتنه وکړه، خودا غوښتنه ونه منل شوه. عزیزالله واصفي وايي چې دحکومت ترڅنگ اولسي جرگې هم دا خبره پورته کړه او دډیورنډ لوزنامه یو مخ رد

شو:

دشاه محمود خان عصر دی. زه په هغه وخت کې په اتحادیه محصلین کې موجود یم، او زما پلار په هغه وخت کې معین دشوراؤ چې په همدې ورځ باندي په شوری کې مجلس دایر شو چې دډیورنډ په مسئله کې بحث وشو. زما پلار دشورا ریاست اشغال کئ دده تر ریاست لاندي دا دډیورنډ

لاين فسخ شو چي مورد د ديورنډ لاین نه منو. نو همدا وخت و چې افغانستان په دې وخت کې د پښتونستان د مسئلې لزوم پورته کي او که يې نه وای پورته کړي نن به دا د ظاهر شاه خاندان ټول په افغانستان کې دملي خيانت په حکم باندي تورن وای لکه عبدالرحمن خان چې په دامعاهده کې په دې حکم تورن دی نو به ظاهر شاه هم تورن وای او داخو د ظاهر شاه قدرت نه و داخو د افغانستان د ملت مسئله وده.

سردار محمد داؤد خان چې د پښتونستان ملاتړی ؤ په نړيواله سطح د پښتنو خبره راپورته کړېده. کله يې چې په ۱۳۵۲ کال کې په ماسکو کې د شوروی اتحاد د جمهور رئيس ليونید برژينف سره وکتل، د خپلو خبرو په ترڅ کې يې د پښتنو او بلوڅو د حق موضوع راپورته کړه:

لکه چې زمور د دوستان خبر دي په خواشینی سره بايد ووایم چې زمور د پښتنو او بلوڅو وروڼو د سرنوشت په موضوع کې يوازي ښه والی رانغی بلکې په هغه غیرقانونی او سخت چال چلند سره چې د پاکستان زمامدارانو د وطن پالونکو او د پښتنو او بلوڅو خلکو په مقابل کې غوره کړی دی، په هغه سیمه کې يې حالات نور هم ناکاره او کړکيچن کړي دي. که چيرې د پاکستان د مشرانو رفتار همدغه شان دوام وکړی او د خلکو دملي هیلو او غوښتنو څخه سطحی او سرسري تیرشي، نه يوازي د بشر

د حقوقو د پرنسپونو او عدالت په خلاف رفتار کوي بلکې ويريرو چې
 د آسيا په دې برخه کې به سوله او کراري له خطر سره مخامخ کړي. په هر
 حال په ښه نظر سره به د دې قضیې د سوله ییز حل له پاره خپلو هلوځلو ته
 دوام ورکړو.

د پښتونستان مسئله په سوله ییزه توګه په ملګرو ملتونو کې راپورته
 شوه، عبدالرحمن پژواک چې په دې وخت کې په ملګرو ملتونو کې د افغانستان
 استازی ؤ، د پښتنوله پاره د حق خودارادیت پیشنهاد وړاندې کړ:

بیا چې خبره راغله د پښتونستان، په دې وخت کې بیا د افغانستان
 دا خبره چا وانه وریده. د افغانستان د پیشنهاد او پاکستان هم متأسفانه
 په هغه وخت کې د دغه فیصلې سره د پښتونستان په مسئله کې مخالفت
 کاوه، او اوس د کشمیر په مسئله کې په خپله بند پاتې دی او همدغه شی
 غواړي. او دا او هغه خو نقاضت لري. که دوی په کشمیر کې حق
 خودارادیت غواړي نو خو پښتونستان ته هم باید قایل شي حق
 د خودارادیت، ولې چې په کشمیر کې همدغه ترتیب دی چې
 هندوستانیانو ته وسپارل شو دانگریزانو مستعمراتي سیاست ؤ او په
 پښتونستان کې هم دانگریزانو سیاست ؤ هغوی خپل خط د ډیورنډ خلق
 کړی ؤ او افغانان یې سره بیل کړي وو، نو هلته یوه خبره مني او دلته بله

خبره مني. خپله اوس ورته معلوميري چې دا ددوی په نقصان هم ؤ. داسې
خو نه کيږي چې سپری دوی نقيضي خبرې وکړي. يا به دوی په کشمير کې
حق لري او افغانستان به په پښتونستان کې حق درلود. يا به دوی په
کشمير کې حق نه لري لکه چې دوی وايي چې افغانستان هلته حق نه لري.
په وروستيو وختونو کې افغانی واکدارانو د پښتنو په قناعت اکتفا کړې
و. اوس د پښتنو د مشرانو او خان عبدالولي خان غوپتنه داده چې ددوی صوبې ته
خپله نامه ورکړله شي:

مور دا وايو چې صرف دا د پښتونستان دانوم چې دی دا په کار دی چې
تاسو زموږ دې صوبې څه نوم بدل کړئ. دا د شمال مغربي سرحدې صوبه څه
شي دی، ښه به دا وي چې نوم ورکړئ. پنجاب د پنجابيانو دی، سند
د سنديانو دی، بلوچستان د بلوڅو دی. بنگال د بنگاليانو دی. نو په کار ده
چې د پښتنو ددې صوبې نوم دغه شان نوم ورکړئ چې دی سره لگي چې دا
د پښتنو صوبه ده. بيا دهغې دغه شکل شو. چې مور دا خپله مطالبه بيا
دغه د پښتونستان مسئله چې ده، نو دوی ويل د پښتونستان نوم ډير بدنام
شو چې دا بين الاقوامي طور مور د پاره ډير مشکلات پيدا کوي،
افغانستان پکې داخل دی، مور ويل ډيره ښه ده. دا يو ډير زور نوم،
تاريخی نوم چې د پښتنو په ادبياتو کې او په تاريخ کې راغلی دی،

دهغوي په شاعري کې راغلي دي، له احمدشاه بابا نه مخکې احمدشاه
بابا په وخت کې راغلي دي، پښتونخوا د دې منطقي نوم ؤ، نوځي چي دې
صوبي له مور د پښتونخوا نوم کښيږدو. بيا په دغه ځاي ودریده.

د افغانستان خارجي پاليسي

د افغانستان د پخواني پاچا محمد ظاهر شاه په وخت کې خارجي پاليسي داسې عيار شوې وه چې د زيرخوا کونو ترمنځ تعادل وساتل شي په دې هکله د افغانستان پخوانی پاچا محمد ظاهر شاه وايي:

دا د يو شخص د توانايی سوال نه دی، حتی د يو حکومت د توانايی

سوال هم نه دی. دا په عمومي شرايطو پورې اړه لري او ځينو حکومتونو ته

دا شرايط په خپله آماده کيږي. په دې کې هيڅ شک نشته چې امریکا او

شوروي دواړو غوښتل چې مور ځانته راجلب کړي خو مور ته دا امکان نه و چې د امریکې یا د شوروي اتحاد غیږې ته ځان وغورځوو. که مور د شورويانو څخه کومه مرسته ترلاسه کوله په هماغه ترتیب سره مو د امریکایانو څخه هم مرسته ترلاسه کوله او موازنه مویساتله. په دې ترتیب سره د هیواد اقتصادي بنسټ ټینګ شو او حکومت د فردي نوښتونو هم ملاتړ کاوه او په دې ترتیب سره هر څوک دخپل ژوند خاوند شو.

همدا وخت و چې د شوروي سره اړیکې مضبوطې شوې. د جمهور رئیس محمد داؤد خان مخالفان وایي چې د شوروي پوځي مرسته وه چې د وروستیو بریادیو سبب وگرځېده، خو ډاکټر عبدالصمد حامد موافقه لري چې دا اړیکې له خطر ډکې وې ولې بله چاره نه وه:

زه دې سره قناعت لرم چې د افغانستان روابط له شوروي سره پس له دوهم عمومي جنګ نه بیا مخصوصاً د داؤد خان د صدارت نه وروسته او مخصوصاً دا چې د عکسرو د پاره مرسته دهغی ځوانه اخیستل کیده او د نفت وګاز تفحصات شوروي ته ورکړل شول او څه محصلین ولیرل شول خطر ونه موجود شول او زه حاضر هم نه یم چې د دې نه او یا د شاهي دورې له نورو اقداماتو نه دفاع وکړم. اما زه داسې فکر کوم چې د خارجي سیاست

ایجابات د دغه محدود داخلي میکانیزم په اساس قضاوت کول غیر واقعیت بینانه دي. مثال دادرته بنیم چې دغه خلکو چې پر هغې دورې باندې تر یوه حده پورې دمعقولو دلایلو پر اساس تنقید کاوه، اوس دوی عملاً هم هغه کار کوي. یعنی نن مجاهدین راغلي، عملاً له کمونستانو سره یوځای کار کوي. د ډیموکراسۍ په دوره کې چې هلته شاهي پکې کوم نقش نه درلوده دغه دشورا وکیلانو، کمونستان، بیرک دوی، سره ددې چې حکومتونو به له شورویانو سره نژدې روابط لرل په پارلمان کې وو هل. همدغه شورا دومره دغه لرله چې دمحمود حبیبی نه یې سلب اعتماد وکړ په دې چې په اخبار کې یې یو کاریکاتور وتلی و لاکن نن هغه خلک چې ځان ته دمجاهدینو مشران وایي دوی له هماغه کمونستانو سره په یوځای کې ناست دي، دهغوی دمرستې په اساس دوی راغلي منع ته او هغوی یې دځان سره ساتلي او دهغوی په مرسته یوبل وژني. زه اوس پردوی باندې تنقید نه کوم، زه وایم چې د منطقوي او بین المللي سیاست خصوصیت دوی مجبور کړي دي چې یا به قدرت ته رسیږي او د قدرت دپاره به قیمت تادیه کوي او قیمت همدغه شی دی چې پروني دبنمن ته سړی نن وایي چې ډېر ښه مسلمان دی. زه دا منم چې دډیرو بدبختیو عامل گرځیدلي، یعنی که یوازې ملي مسایل وای، باید سړي خپل اردو

د کمونستانو د مشاورينو په لاس نه وای ورکړی، خپل منصبداران يې هلته د تحصیل د پاره نه وای ليرلي، لیکن یو وړوکی دولت په بین المللي ساختمان کې مجبور دی چې یوې خواته یا بلې خواته شي. تجربه ښيي هغه دولتونه چې شوروي ته لانه وو تللي، بلې خواته تللي وو، پر هغوی باندي هم بدبختی گانې راغلې. هغوی هم سالم نه دي پاتې شوي. يعني هرې خواته دا خطر ونه شته اما دا درسره منم چې نوی نسل باید د هغی دورې د اشتباهگانو نه نتیجه واخلي.

د پاکستان د نیشنل عوامی پارټی مشر اجمل خټک چې د جمهور رئیس محمد داؤد خان سره نژدې په تماس کې ؤ وایی چې سردار محمد داؤد خان د هرې خارجي مفکورې او سیاسي تسلط مخالف ؤ:

هغه د شوروي اتحاد سره دیو آزاد افغانستان، مستقل افغانستان په حیثیت سره دوستی په حق کې ؤ لیکن ددې په حق کې نه ؤ چې د شوروي د نظریې یا دهغه تر نظامي او یا دهغه تر سیاسي تسلط لاندې راشي. زه په یقین سره ویلی شم چې د هرې خارجي مفکورې او سیاسي تسلط او لاس هغه مخالف ؤ او هغه د افغانستان آبادي خوشحالي، تعمیر چې مادرته ووي چې په صحیح معنو کې استقلال هغه دي ته وایه. دي د پاره بیا آخري وخت کې هغه بیا لارو بهر دنیا ته لارو، ایران سره یې هم خبرې اترې

وکړې نورې دنيا ته هم لارو پاکستان ته هم لارو ولې دهغه مطلب چې هغه چا خاص چا پورې ځان تړل نه وو، د يو مستقل افغانستان، يو خپل افغانستان، خپلواک افغانستان، آباد او خوشحال افغانستان د پاره هغه له هر چا سره تعلقات جوړول.

جمهور رئيس محمد داؤد خان په وروستيو کلونو کې تلاش کاوه چې د اسلامي او گاونډيو هيوادونو سره اړيکې ښې او دشوروي تاثير په افغانستان کې کم کړي. عبدالحميد مبارز وايي چې په همدې غرض هغه ايران او گاونډيو هيوادونو ته سفر تر سره کړی:

څنگه چې سردار محمد داؤد خان ليبيا، قاهرې، تهران او سعودي عربستان ته سفر وکړ، اسناديې نشته او ځينې شخصيتونه لکه سيد وحيد عبدالله او وفي الله سمیعی چې هغوی په دې خبرو کې وو له منځه تللي دي. هغوی کولای شوی چې په دې برخه کې معلومات ورکړي، ولې په کابل کې چې شایعات موجود وو، ويل کيده چې ايران او سعودي عربستان د ډيرې مرستې وعده کړې وه خو په دې شرط چې له شورويانو سره اړيکې کمې کړي. همدا ډول ويل کيدل چې دمصر جمهور رئيس انور السادات په خپلو خبرو کې دروسي مشاورينو د رول په هکله خبرې ورته کړې وې. سادات ورته ويلي وو چې ددغو عواملو له کبله مور

د شوروي مشاورين دمصر څخه وويستل. کله چې سردار محمد داؤد خان
دا سفر پيل کړ نو چپيان په ويره کې شول. ددې خبرې څخه داسې
معلوميږي چې تردې سفر وروسته روسانو ټکان وخور او د داؤد خان
دليري کولو پروژه يې چټکه کړه، نو د سردار محمد داؤد خان د حکومت په
ليري کولو کې د برژينف د حکومت مستقيم لاس ؤ.

په نړيوالو سازمانونو کې هم افغانستان اهم رول لوبولی دی. عبدالرحمن
پژواک چې په ملگرو ملتونو کې د افغانستان استازی ؤ، درې ځله د عمومي
اسمبلي عمومي رئيس ټاکل شوی دی:

درې واره ما رياست کې لاکن البته په يو کال کې. اوله موضوع شرق
ميانه وده. بله موضوع د افريقا وده او ما درې واره رياست وکړ لاکن درې
واره ما وويل چې بايد انتخابات وکړي ځکه چې زما مملکت داسې يو
مملکت دی چې مور طرفداري د مسلمانانو د ملل متحد کوو او اسرائيل به
بيا وايي چې ددوی طرفداري يې وکړه، نوزده غواړم چې انتخابات وشي،
که نه يو واري چې سپری رئيس انتخاب شي، تر آخره پورې رئيس پاته
کيږي. زما په خپل پيشنهاده بيا انتخابات وشول. بيا هم په عمومي
صورت سره ټولو را په را کړه او ددې دپاره چې زه درياست دکاردپاره
کاملاً فارغ شم، ما خپل حکومت ته پيشنهاده وکړ چې ما پريريدي چې زه

فقط وظيفه درياست ادا كړم او خپل حكومت سره دغه ونه لرم چې زه خپله
 بيطرفي ديورئيس په حيث وبنيم. حكومت ماسره موافقه وكړه او
 د افغانستان سفير چې په واشنگټن كې ؤ، مرحوم عبدالحميد خان يي
 راوليږه د افغانستان د هيت درياست د پاره او زه پاتې شوم يوازي درئيس
 د اسمبلي په حيث.

په همدې وخت كې چې د زير خوا كونو ترمنځ سره جگړه جاري وه، د دريمي
 نړۍ هيوادونه د ناپيلتوب په غورځنگ كې يوځای شول. افغانستان چې د ناپيلو
 هيوادونو مؤسس غړی دی، په دې غورځنگ كې فعاله برخه اخيستي وه. يحيی
 معروفې چې دبهرنيو چارو د وزارت لور رتبه مامور ؤ، وايي چې په دې برخه كې
 دهغوی دفتر پوره رول لوبولی دی:

البته زمور د دفتر د دې مسایلو سره مستقیمه علاقه درلودله ځكه چې
 د ټولو بيطرفه هيوادو كنفرانسونه په ټولو سويو باندي زمور له خوا څخه
 احاطه كېدل او په دې لحاظ باندي البته چې ضرورت ؤ او په دې
 كنفرانسونو كې اشتراك كيدئ، زمور له دفتره څخه په يو شكل باندي
 هلته هميشه نماينده گي وه، نو ځكه زمور د پاره څه په هغه وخت كې چې
 بين المللي شرايط د جنگ سرد ياد ساړه جنگ وو په دې موقع كې
 د بيطرفو هيوادو نقش د يرا اساسي نقش ؤ او افغانستان چون يو د مؤسسو

هيوادونو څخه و البته افغانستان ته په دې مورد کې خاصه توجه کېدله. که ستاسې په ياد وي يو وخت داسې پروگرام وچې د غير منسلکو هيوادونو غونډه په کابل کې کيدله او هغه چې په افغانستان کې کودتا وشوه نو هغه بيا وځنډېدله.

د هغه وخته څه درياد دي؟

زه ددې غونډې د انعقاد مستقيم مسؤول وم او زما آخري فعاليت هم په افغانستان کې د ملگرو ملتو د شعبي په ساحه کې دغه فعاليت وچې داغونډه په کابل کې صورت ونيسي او ډېر پرمختگ هم شوي و. لکه چې تاسې ته به در معلوم وي، يوه هفته دمخه تردې چې داغونډه وشي، په افغانستان کې کودتا پېښه شوله او په دې لحاظ باندې وختې چې کودتا وشوه هم زما دفتر ددې مسؤل وچې ونورو غير منسلکو هيوادو ته اطلاع ورکړي چې هغه شرايط چې په کابل کې راغلي وه دهغو شرايطو په اساس باندې مور دا غونډه بايد بل چيرې انتقال کړو او په هغه حساب باندې و چې رژيم په هغه وخت کې له کيوبا څخه خواهش وکړ چې دا جلسه په کيوبا کې صورت ونيسي. نو ځکه دا ډير د تأسف ځای و چې دا غونډه چې يو خاص اهميت يې درلود او افغانستان ته يې خاص يو اهميت ورکاوه، هغه متأسفانه ددغه اخلاص په حساب باندې دا موقع زموږ له لاسه ووتله.

اتم چپرکی

۳۰

د ثور کودتا او د جمهور رئیس محمد داؤد خان

سقوط

د جمهوري دورې په وورستيو وختونو کې د حکومت اړیکې د خلکو د ډيموکراتیک گوند سره خرابې شوې چې په نتیجه کې خلق او پرچم یوځای شول همدا وخت ؤ چې د خلق د ډيموکراتیک گوند یو مشر میر اکبر خیبر په کابل کې ووژل شو. سلیمان لایق چې د خیبر نژدې ملگری ؤ وایي چې د هغه د قتل پر سر پوځي قیام منع ته راغی:

په هغه زمانه کې چې د حزب دوه فریکسونه سره یوځای شول بیا خیبر شهید شو او د خیبر په مړي کې د ډیرو باشکوهو مراسمو پر اساس باندي دهغه مړی دهغه فاتحه تجلیل شوه، دوخت حکومت ددې تحمل ونه که او زمور د گوند په رهبرانويې حمله وکړه دوی یې بنديان کړل نو دهغه په عکس العمل کې یو نظامي قیام اجرا شو چې هغه دولت په دې لحاظ چې بنیادونه یې کمزوري شوي وو دخلکو اعتماد یې د لاسه ورکړی و له پنبو ولوېده په هغه وخت کې زیاتره هغه برخې افسرانو چې په خلقیانو نومول کیده او د تره کې صاحب ملاتړي وو هغوی عمده برخه واخیسته نور افسران چې په پرچمي برخه پورې مربوط وو که څه هم توانمنده قدرت و لیکن په دې لحاظ چې قومانده یې نه وه اخیستې ددې قیام دپاره هغوی ضمني گډون وکړ، چې کله یې ولیده چې خلقي افسرانو قیام وکړی دوی په قشلو کې دهغوی ملاتړ وکړ او سره راپاڅېدل لیکن اساساً دغه قومانده په هغه زمان کې حفیظ الله امین او تره کې په خپل منع کې سره پخه کړې وه په خپلو کانالونو کې یې خپلو افسرانو ته دستور ورکړ.

د خلق د ډیموکراتیک گوند څخه څو تنه بنديان شول چې ورکې نور محمد تره کې او ببرک کارمل هم شامل وو ولې حفیظ الله امین په خپل کور کې پاتې و، د حفیظ الله امین میرمن وايي چې په همداشپه د حکومت پوځي تلاشي دهغوی د کور د لټولو په غرض ورغلي وه:

چې داخلک یې ونیول بنديان یې کړل تلاشي له مور کړه راغله، تلاشي چې راغله نو عبدالرحمن را نارې کړې پلارته یې ناره کړه چې پلاره

عسکر راغلل چې شا و خواته راخېژي پر ديوالونو مور ویده وو. یو د بجه وده جگ شوو، او چته جگ شوو دده و مرده اسنادونه دايې ماته را کړه چې داته واخله راته ويلي و چې داسې خبره ده دا اسناد ته دکوتې وباسه هغه چې زه همداسې او چته جگه شوم، ده خپله دا قديفه را کړه قديفه مې په سر کړه دا اسناد مې په دا سينه کې داسې ونيول دا قديفه مې دخانه تاو کړه نو دلته عسکر راختلي صاحب منصبان هم راختلي په دهليز کې ولاړدي همدا چې له کوتې ووتم لارم بلې کوتې ته دانجونې مې راوینې کړې ماويل جگ شئ چې عسکر دي تلاشي کوي دا اسنادونه واخلي درست ه داسينو کې کيږدئ چې بنځه نشته سړي دي سړي خوتلاشي نه کوي چې بنځه ولتيوي دوی نو دا تلاشي وکړه دا کتابونه يې ځای کړل. دايو د تفنگچه يې درلوده امين صاحب هغه يې واخيسته څو روپۍ چې وې هغه يې واخيستې خو هيڅ شي يې په کور کې پرې نښود ځای يې کړل يو يې وړل نو ده ته يې وويل چې ته دا کور کې واوسه اولادونه دې وتلای شي بيرون مکتب ته يعني لار شي ته نشې وتلای بيا يويل خط و ورڅخه چې داپاتې و ورڅخه په جيب کې چې امين صاحب داسې وشکاوه يو وارې دا نفرو پر حمله کړه او نارې يې کړې چې ولچک يې کړئ دا ولچک کړئ خوده ولچک پسې ونه گرځيد ژر ژر يې وشکاوه ايسته يې واچاوه، چې وايې چا و نو دانفر ورته وويل چې ته دلته اوسه بيرون نشې وتلای حق نلري چې بيرون ووځي اولادونه دې تلای شي نو عسکر بيرون دروازه کې هم ودریدل داشا وخواهم ولاړ وو. همدا کوته کې يې راته وويل چې کالي مې راته ووينځه دوه جوړې کالي يې وو نوريې نه درلول ويل دايو جوړه نوي دي ويل يې دا راته

پریمنځه که بندي خانې ته مې بوزي چې کالي مې لږ پاک وي نوي وي
 نوهغه کالي مې ورته پریمنځل نوهغه کالي يې ونسوده هماغه زارده يې خان
 کې ووسبايي دوخته ؤ زما یوزوی ؤ چې داروسانو مې کړ له دغه زوی نه
 مې لوی ؤ دا انجنیر ظریف راغی هغه ته بیرون راغلی ؤ ده نو بیرون
 دهلکانو سره ساعت تیري کوله دا انجنیر ظریف یو بل هلک ته پنځه روپۍ
 ورکړې وې چې ته هغه هلک ته نارې کړه چې دلته ماته راشي دا هلک
 ورغی دا خوازک نومیده دا زوی مې دا ورغلی و انجنیر ظریف ته ، ده ته
 یې ویلی وو چې ته ورشه پلارته دې ووايه چې انجنیر ظریف راغلی دی ،
 دلته بیرون ولاړ دی ، احوال ورکړه پلارته دې او چې دا زما زوی دننه راغی
 ماته یې وویل نو ما وویل بڼه ورشه پلارته دی ووايه پلارته یې وویل
 اوبیاده بیرته خپل زوی ته وویل دا خوازک ته چې ورشه ورته ووايه چې
 راشه دننه که عسکر دې پریر دې نو څه خبریم چې عسکر ته به یې پیسې
 ورکړې وي یا څه شی به وي خو دایې راپریښود دننه چې ده پسي بیا فقیر
 محمد فقیر راغی داراغی دایې هم راپریښود دننه بیا داعبدالرحمن ته یې
 وویل چې ته یو وارې احوال واخله چې تره کي صاحب یې بندي کړی دی که
 نه ؟ هغه بیرته په حال احوال راوور چې هو نیولی یې دی دغه نفر یې نیولی
 دي هغه ده ژر ژر دا نفر چې راغلل ده ژر ژر نوشته کړ دغه هغه یې نوشته
 کړ دا انقلاب یې چې کاوه د اشیان یې نوشته کړه دادې قوماندان وي دا
 دې داسې وي دا دغسې وي دایې نوشته کړل دا هغه چې راغی انجنیر
 ظریف او فقیر محمد دایې ورکړ دایې چې ورکړ کاته مو چې بیا دا هلک

راغی وویل چې دا هغه راغلی دی دا گلاب زوی راغلی دی، د سیلو کوم
 خای یې وښود چې هلته ناست دی او ویې ویل چې زه امین صاحب سره کار
 لرم او هغه ته یې بیا عبدالرحمن ورولیږه چې ته دلته نشې راتلای ته هم
 هغله اوسه بیا عبدالرحمن ته یې کومې خبرې مېرې وې هغه یې ږکې
 چې گلاب زوی ته به یې وړې نو دا نو چې دغه سبا شپه خو دهغوی تیره
 شوه بندي خانه کې یو د شپه یې تېره شوه سبا یې لس بجې وې چې هر شی
 دوی خلاص کړل نو خدای ورته هغه ورکړه هر شی چې خلاص شول کاته
 موچې نفر راغلل او موټر یې راووست لاسونه یې ولچک کړ بوی تله امین
 صاحب یې وښکله له کورده نو دا د حیواناتو چیغې وې بده ورځ یې جوړه کړه
 ما ویل چې غلی شئ نو دا خووه دا خو پوهیدو چې همدا کار کېږي نو دا
 شپه تېره شوه په سبا مور همداسې په کور کې ناست وو چې فیرونه سره
 شروع شول فیرونه چې شروع شونو داسې مور نه پوهیدو چې دارقم به وی
 مور ویل څه خیل څه رقم ده څه رقم شو نو په داسې مې دا حیواناتان درست
 مکتب ته لاړل هیڅ ونه پوهیدم چې دوی منع کړم چې مه ځئ مکتب ته
 درست ولاړل دا بېری دابل دا دواړه دواړه واره واره وو بوی اول صنف کې و
 بوی دوهم کې نو دوی پسې زه داسې گرده گرځم وځم پسې چې دا هلکان
 راولم دا تانکونه دي چې هغه نشي ونه ډارشي یا ژوبل نشي هغه چې لږ ذره
 بیرون ووتلم چې دا دواړه راغلل چې راغلل ما ویل ای خوازک جانه زه
 تاسې پسې درتلمه چې ونه ډارشي ویل نه مه ډار یږه بیو وړکې و درست
 تانک خلق نوشته دي.

د ۱۳۵۷ هـ ش کال د ثور اوومه نیټه او د پنجشنبې ورځ وه د سردار محمد

داؤد خان په مشرتوب د کابینې غونډه روانه وه چې ورکې د سرحداتو وزیر پوهاند عبدالقیوم وردک هم برخه اخیستې وه:

د پنجشنبې ورځ وده مجلس د وزیرانو په حصه د قانون د کارو کارگر کې دایرؤ. چون ما دهغو سره ملاقات درلوده نو وزارت سرحداتو ته لارم سفیر دشوروي هلته راغی بعضې موضوعات وو چې مور د هغه په باره کې خبرې وکړې بیا په لسو بجو باندې ملاقات خلاص شوزه ولاړم ارگ ته دا مجلس دایرؤ نو تقریباً یوولس بجې وې چې دغه کودتا شروع شوله په ارگ کې خونو چون په هغه وخت کې مور مجلس درلودئ ټول وزیران هغلته وو په استثنی د دریویا دوو نفرو څخه نور هملته پاتې شوه تر سبا یې پورې مور هملته په ارگ کې وو. محدودده بمباري وشوله په هغه وخت کې جنگ تقریباً زمینی جنگ ؤ. یو څو وارې طیارې راغللې اما وروسته بیا داترس پیدا شو چې دوی اخطار ورکړو چې مور سخته بمباري کوو.

کابل راډیو او دښار ټول مهم ځایونه دحفیظ الله امین په مشرتوب خلقي فوځیانو نیولي وو پرارگ جگړه روانه وه او دبهر څخه دحکومت مرسته نه رسیده اسلام وطنجار چې دمخکني عملیاتو مشري پرغاړه لرله دحفیظ الله امین له خوا معرفي او په کابل راډیو کې یې یوه اعلامیه ولوستله:

دا اعلامیه اسلام وطنجار د زره دارو دقواو جگړن اوروي: دلومړی ځل له پاره په تاریخ کې دسلطنت دظلم استبداد وروستني بقایا او دنادرخان دکورنی قدرت پای ته ورسېد او ټول دولتي قدرت دولس ته لاس ورغی دولتی قدرت د عسکري انقلابي شوری په پوره واک او اختیار کې دی.

گرانو وطنوالو! ستاسو اولسي دولت چې دانقلابي شوری په لاس کې دی خبر درکوي چې هر ضد انقلابي سړی چې و غواړي چې دانقلابي شوری له هدايت او مقرراتو څخه سر وغړوي ژر ترژر دې نظامي انقلابي مراکزوته وسپاری.

پوهاند قیوم وردگ وايي چې په همدا شپه دهغوی څخه وغوښتل شول چې ځانونه تسليم کړي:

ددوی نه یې وغوښتل چې باید تسليم شي او قوماندان دگارد راغی او ویې ویل چې دهیڅ ځوانه کوم کمک هم راونه رسېدونو خطر ددې وو چې دوی سخته بمباري کوي بیا تصمیم په دې ونیول شو چې باید تسليم شي او داؤد خان خپله په دې امید و چې ممکن د نورو ځایونه قود راورسیري دغه شی خنثی شي دا حمله خنثی شي او متأسفانه تر سبایي پورې، سبایي پورې ځونه، خوتر ما بنامه پورې یې هم انتظار وايسته دکومې ځوانه حمله رانه غله اما په هغه وخت کې گارد بیا نو مقاومت کاو د نودی په دی امید و چې ممکن دفع ددې حملې وشي. نعیم خان او نور غړي او ددوی لورانې او زامن یې دا ټول هلته په دا گل خانه کې وو تقریباً په گل خانه کې تیت وو په دا اطاقو کې، زه هم په خپله په گل خانه کې وم تر سبایي پورې یعنی د سبا تر اوو بجو پورې په گل خانه کې ددوی سره یوځای وم عبدالاله و، قدیر و، زه وم دوزیرانو نه چې دلته موجود وو.

ستا مطلب دا دی چې تر سهاره پورې تاسې یوازې درې وزیران دهغه سره

پاتې واست؟:

تریو وخته خو ټول وزیران وو بیا نور ددې اطاق نه چې داؤد خان و،

نعیم خان و نور و خایو ته لارل فقط دری نفره ورسره پاتې شولو چې عبدالاله و، قدیر و او زده وم. ما په خپله خبرې ورسره ونه کړې تنها یو شی مې ورته وویل که دوی دومره وکړي چې دغه خپل فامیل یو بل خای ته انتقال کاڅکه دلته ډیر خطر موجود دی که دانفراخي نو ددوی دپاره ډیر خطر دی. ده وویل چې همدا خای ورته محفوظ دی اما ډیرې خبرې یې د قوماندان دگارد سره صاحب جان خان سره او خو نفره نور عسکري منصبدار چې ورته راتلل دهغو سره یې خبرې کولې خو داسې یو تصمیم ونیول شو چې داؤد خان او یو تعداد نفر او دا فامیل یې ووځي بیرون ته یعنی دارگ نه ووځي یوې بلې خواته لارشي اما دوی ددې موقع نه استفا ده وکړه، مقابل طرف، تقریباً په دوو بجو باندي یو تعداد نفروو په داجومات کې یې موضع نیولې وه هلته یې ډزې وکړې په دوی باندي دوی بیا بېرته ننوتل گل خانې ته او هلته خو نفره زخمیان شول په شمول دده دزوی عمر سره وزیر داخله هم په دالاس باندي زخمی شوي و عمر بیا یو څو دقیقې بعد پسې مړ شو هلته وروسته داسې معلومه شوه چې په خودگارد کې هم دوی نفر درلودل له جملې دهغو نه یو هم عبدالحق علمي و چې هغه ډېر نژدی و ډیر اعتماد پرې باندي کېده اما په دې حمله کې ده هم کمین نیولی و چې ډزې یې وکړلې.

دشپې په تېریدو سره دجمهوری ارگ قواوې تسلیم شوې، شهنواز تنی چې په هغه وخت کې دکماندو قوماندان او دهغه پوځیانو په دې حمله کې برخه اخیستې وه، وایي چې جمهور رئیس محمد داؤد خان تسلیم نشو او کلاشنکوف یې

را واراوه:

کله چې د ثور انقلاب گډون کوونکو پوځیانو داؤد خان ته وویل چې
وسله په ځای کېږدئ او تاسې د ثور انقلاب د قوماندې ځای ته ځان تسلیم
کړئ او مور تاسې هلته بیا یو هغه و چې داؤد خان دا خبره ونه منله او
داؤد خان په خپله او داؤد خان سره ورسره ملگري په خاص ډول د کابینې یو
شمیر وزیرانو یو جرمني وړوکی قاتکي کلاشنکوف هم ورسره و په هغې
باندې ډزې شروع کړې او بالمقابل د کماندو او دغه د ثور انقلاب گډون
کوونکو پوځیانو هم دخپل ځان نه د دفاع په خاطر ډزې وکړې په دغه
ډزو کې داؤد خان او د داؤد خان سره یو شمېر کسان له منځه لاړل او امام
الدین سره د یو څو افسرانو نورو دا ژویل شول او یو دوه درې سربازان له
منځه لاړل.

د خلق حکومت او خپل منځی اختلافونه

په افغانستان کې حکومت او گوندي غړو نوی بدلون د شور انقلاب وپاله خو

عزیز نعیم وایي چې دایوه کودتا او د شوروي په ملاتړ منع ته راغلي وه:

د شور د کودتا په وخت کې زه په خارج کې وم. بیا هم د پینو سلسله

ثابتوي چې دا پینو د شوروي د مداخلې او حمایت څخه پرته ناممکنه وه.

هغه کسان چې په اصطلاح په دې انقلاب کې قدرت ته ورسیدل د شوروي

د هواخواهانو پیژندل شوي څیرې وې. د شور دا وومې نیتې د کودتانه یوه

نیمه میاشت وړاندې زه د ځینو کارونو د پارډ کابل ته تللی وم او په هغه

وخت کې مې د مرحوم جمهور رئیس سره وکتل. هغه د صحبت په ترڅ کې راته وویل چې داسې اسناد په لاس راغلي دي چې د خلیانو او پرچمیانو ارتباط او ځان سپارل د شوروي سره ثابتوي او عنقریب به دا اسناد د افغانستان د ملت په اطلاع ورسوو. برعلاوه د کې چې بي یو مامور ولادیمیر کوزسکین چې غرب ته پناه وړې ده، د امریکا د ټایم دمجلې سره د مرګ په ترڅ کې ویلي دي چې کمونیستیان په کابل کې د اپریل په میاشت کې د مجبوری او پریشانی د حالت سره مخامخ وو او د شوروي د سفارت سره یې اړیکې ونیولې او په نتیجه کې ماسکو د کودتا کولو په هکله دهغوی ملاتړ وکړ.

سلیمان لایق وایي چې د ایو پوځي قیام او کوم نوی ابتکار نه و:

زموږ په وخت کې یو نظامي قیام وشو چې دې نظامي قیام ته زموږ ځینو رهبرانو له هغې جملې نه حفیظ الله امین وویل چې د ایو نوې تجربه ده انقلاب کې او د جهان خلک باید راشي دا مطالعه کړي او دا وويني. په هغه وخت کې هم زه شخصاً په دې معتقدوم چې دا هیڅ نوع یو نوی ابتکار نه دی. دا یو عسکري اقدام دی. نهایت په دې فرق چې د نورو کودتاوو سره یې فرق دادې چې په دې عسکري قیام کې قدرت یوې پارټۍ ته وسپارل شونه یو ګروپ د جنرالانو ته، لهدا دعادي نور مالو

عسکري قيامونو يا کودتاگانو نه يوبيل اقدام ؤ، نو په دې بنياد تر اوسه پورې لا دا مسئله هم تر مناقشې لاندې ده چې سرې کولې شي دقيقاً ددې اقدام د پاره د يو علمي ستينبرد په اساس باندې دې ته يو انقلاب ووايي.

د پښتونخوا ملي عوامي پارټۍ مرستيال عبدالرحيم مندو خيل وايي چې

دا يو مترقي او عام بدلون ؤ:

هغه يو عام بدلون ؤ د افغانستان. د افغانستان يو مترقي بدلون ؤ. د افغانستان يو جمهوري بدلون ؤ او په هغه زبان چې راواخي په اصطلاح. هغه دا ؤ چې قامي جمهوري يعني د افغان ملت استقلال، تمام هرڅه د ملت په واک کې د افغانستان شتمني د افغانستان دولتونه، ځنگلونه، غمي، د افغانستان څه چې مخکې. دا کم از کم خپل ملت چې دې دومره واکداره وي چې دهغې ترقي ورکړي، او بل بيا د افغانستان دا ولس واک چې هلته د ولس واک وي، هلته جمهوريت وي. پرمخ باندې افغانستان ته ترقي ورکړي. دا خبره وه او دا به بيا وي هرڅوک چې نن دا اوس چې سره جنگي ريباني صاحب دی، گلبدین صاحب دی، سیاف صاحب دی، چې دا ټوله سره جنگي ريباني، چې اخر ځای راشي، څه به کيږي خو دغه خبره به کوي چې وروره بس د افغانستان آزادي او په افغانستان کې جمهوريت.

د جمهور رئيس داؤد خان د حکومت تر سقوط وروسته د خلق د ډيموکراټيک

گوند د سیاسي بیرو غړي د جمهوري ارگ تر څنگ په وزارت دفاع کې راټول شول. په دې کسانو کې عبدالکریم میثاق هم شامل ؤ چې د سیاسي بیرو غړی ؤ:

دلته بحثونه کېدل چې په آینده کې څه وکړو؟ څنگه حکومت او دولت جوړ کړو؟ په دې بحثونو کې به همیشه تره کې د کارمل، امین، قادر او وطنجار سره په یوه جلا اطاق کې چې د وزیر دفاع د خوب کوټه وه جلا کښیناستل خبرې به یې کولې تلل او راتلل به، په اخر کې ما امین ته وویل چې دا څه خبره ده چې ځنې او راځنې تاسې قصه سیاسي بیرو ته راوړئ! هغه په جواب کې راته وویل چې زه صلاحیت نه لرم تاسې د تره کې صاحب څخه پوښتنه وکړئ! ما د تره کې صاحب څخه پوښتنه وکړه هغه راته وویل چې قادر او نور وایې چې واک باید د نظامیانو سره پاتې شي او حزب باید د نظامیانو تر شا وي! زه په ځواب کې وایم چې نظامیان د حزب غړي دي باید قدرت حزب ته انتقال کړي، کارمل هم د قادر سره پس پس او خبرې کوي او قادر تحریکوي وروسته مور د خبره جدي و نیوله چې موضوع باید په مرکزي کمیټې کې طرح شي دا خبره ومنل شوه او د مرکزي کمیټې غونډه جوړه شوه او تره کې یو احساساتي نطق وکړ او ویې ویل چې نظامیان د حزب غړي دي دا خبره هېڅ مطرح نه ده قدرت باید د حزب سره وي. وطنجار چې په دې وخت کې پوره واک درلود د مرکزي کمیټې دنورو

غړو سره یوځای د تره کي خبره و منله فیصله وشوه چې نظامي شوری لغوه او ملکي انقلابي شوری جوړه شي او په دې هکله یوه اعلامیه په رادیو کې هم نشر شوه وروسته د حکومت او وزیرانو د انتخاب پر سر مخالفت راپورته شو کارمل د صدارت او د انقلابي شوری د معاونیت تر څنگ خارجه وزارت هم غوښته او د کورنیو چارو وزارت یې د نور احمد نور له پاره غوښته. حفیظ الله امین خارجه وزارت ځان ته غوښته خو په آخر کې فیصله وشوه چې نور محمد تره کی جمهور رئیس ، بیرک کارمل د صدراعظم مرستیال او حفیظ الله امین خارجه وزیر او د کورنیو چارو وزارت نور احمد نور ته ورکړل شو.

د حکومت د جوړیدلو سره سم جمهور رئیس نور محمد تره کی د خپل دولت په اساسي خطوطو کې د شوروي اتحاد سره د اړیکو د پراختیا خبرې وکړې:

له خپل شمالي سترګاوندې شوروي اتحاد سره د هر اړخیزو دوستانه مناسباتو تحکیم ، پراختیا او توسعه.

د نور محمد تره کي په مشرتوب متحد حکومت ډېر دوام ونه کړ او ډېر ژر اختلاف راپورته شو. سلیمان لایق د دې اختلاف پړه پر نور محمد تره کي او بیرک کارمل اړولی ده:

تاسې پوهیږئ چې دهغه وخت حکومت د حزب په لاس کې ؤ او زه

د حزب په مرکزی کمیټې کې غړی وم او اساسي مسئله فقط هلته دا وه چې د تره کې صاحب او د کارمل ترمنځ هم هغه پخوانی زور مخاصمت بیا شروع شو او کارمل صاحب د تره کې صاحب له خوا د یوې ډلې نورو پرچمي رهبرانو سره د سفیرانو په حیث خارجي هېوادو ته مقرر شول، زه طبیعي ده هلته پاتې شوم. ما کومه پرچمي یا خلقي موضعگیری نه درلوده او کله چې گوند یو شو ترننه پورې زه د دې د فرکسیوني اختلافاتو سره د یوه سره هم نه وم. ما ځان ته ډیر لوی شرم باله چې په دې لوبو کې د قدرت د نیولو د پاره سرې علاقه وښيي لیکن هلته دا فکر و چې زه شاید یو پرچمي به یم علاقه مند به یم له پرچمیانو سره او د پرچمیانو د تصفیې کار شروع شوی و په گوند کې دننه نوزده یې له وزارت نه موقوفه کړم.

پخوانی صدراعظم سلطانعلي کشتمند هم بندي او وایي چې په اعدام

محکوم شو:

خلقیانو غوښتل چې په تنهایی حکومت وکړي او پرچمیان باید وشړي چون زه هم پرچمي وم نو ځکه بندي شوم بل دلیل دا و چې زه د سیاسي بیرو غړی وم په حزب کې مې ډیر نفوذ درلودی او دخلکو پشتیباني راسره وه، متأسفانه زموږ په ټولنه کې زیاني او نژادي مسئلې هم رول لري او کیدای شي نقش ولوبوي دوه ځله د نام نهاده محاکمو له خوا

په اعدام محکوم شوم او داسې شکنجې راکړل شوې دي چې ونورو ته یې
تصور گران دی.

عبدالرشید جلیلی چې د خلق یو مشر او دکرنې وزیر پاته شوی دی دا پرده پر
پرچمیانو اړولې او وایي چې پرچوکیو جنگ او کودتاگانې یې پیل کړې:

په چوکیو باندي جنگ او بل دا چې هلته کودتاگانې پیل شوې، کودتا
په ضد دولت باندي پلان شوه، البته په دې کې پخوانی شوروي اتحاد هم
د خپل وټکې هغوی اول دانه غوښتل چې مورد قدرت ته ورسیدو او بیا
وروسته چې قدرت ته ورسیدو هم دهغه اولې ورځې نه د پخواني شوروي
اتحاد د حکومت د سیسې پیل شوې او یوه دهغه د سیسو نه دا وه چې کودتا
وشي، همدغه کودتا کشف شوه او واقعاً د خلقیانو او پرچمیانو ترمنځ یې
اختلاف لاپسې شدید کړ او دغه سبب شو چې بیا وروسته تصمیم دا ونیول
شو چې پرچمیان چې په هغه کلیدي پوستونو کې وو دهغې نه لیرې کړي
شي.

کشتمند په خپله وویل چې دا کودتانه وه:

نو کشتمند په خپله په اعترافاتو کې هغه اخبارونو کې دهغې
دغه به مولوستلي وي تاسې چې هغه په خپله ویل چې زه پکې
شریک وم دده په خپل خط باندي لیکل شوي وو ځکه چې دده

اوازونه ثبت شوي وو هغه مستند دي كود تا يې كوله.

اجمل خټك وايي چې دا اختلافونو تر څنگ د افغانستان خلك په ذهني

لحاظ دي بدلون ته جوړ نه وو:

افغانستان چې دی هغه خپل يو مزاج لري يو تاريخي ملي روح لري

هغه څه شی دی، هغه استقلال دی، هغه تاريخ او عنعنه ده او هغه اسلام

دی، د دريو ددې نه سوا چې بهرنی هر قسم مفكوره راځي، څوك چې

ورته راشي هغه افغانستان نه قبلوي او دا چې انقلاب د ثور ورته وايي دا

دوی خارجي مفكوره راوړه او خارجي مفكوره يې د افغانستان په خلكو

باندي په زور تپله. دا انقلاب په دريمه ورځ چې زه ورغلمه تره كي صاحب

ناست وو را پاڅيدو يوشل قدمه ماته. ملگري مې و دوست مې و مشرمې و

نو كښيناستو نو ما ورته وويل چې انقلاب سياست نه دی راوستی وسلې

راوستی دی او كوم انقلاب چې سياست رانه ولي وسله يې راولي نو دهغه

كاميابيده زه نشم ويلي. هغه وويل دا تاسې د عدم تشدد خبرې كوي. دغه

شانتې پاچا خان چې ورغلو ما ورته راوستو باچا خان ورته وويل چې گوره

ته په دې ځای كې كيناستي نن حكومت ستا په لاس كې دی خو

دا حكومت چې كاميابيري نو هر څنگه چې ته راغلي په هغې زه بحث نه

كوم، خو دا به هله كاميابيري چې دا افغانان دا چې دي دا كه په زور جنت

ته بوزې هم نه ځي او که په رضايې دوزخ ته هم بوزې ځي ورته ويې ويل چې
نوته ماته ټول خپل وزيران او هغه چا چې انقلاب کړی دی ټول راوغواړه چې
زه ورسره خبرې وکړم. بله ورځ يې راوستل هغو ته يې وويل چې بچو! په
دې مه مستيرئ چې تاسې انقلاب کړی نن جرنيلان يئ نن وزيران يئ
لارښئ په اولس کې ولس پوه کړئ ولس درنه ورو ورو خپه کېږي. نوزما
مطلب دادی چې دا انقلاب چې دوی ورته وايي دا دبهرنه راغلي يوه
مفکوره وه چې هغې ته افغانستان بنيادي طور سره تيارنه ؤ او ثابته شوه
چې تيارنه دی.

اصلاحات اراضي

کله چې د خلق حکومت واک ته ورسيدئ سمدستي يې فرمانونه جاري کړل. عبدالکریم میثاق چې د ماليې وزير پاته شوی دی وايي چې د افغانستان په تاريخ کې دا فرمانونه مثال نه لري:

هغه مشهوره فرمان چې د افغانستان په تاريخ کې بنيادي بې مثال وي هغه فرمان دی چې پکې د بنځو او نارينه وحقونه يوشان شول، په دې فرمان کې د شريعت محمدي د حکم سره سم د بنځې مهر درى سوه افغانى وټاکل شو مورز ملايان راتول کړل هغوى حساب وکړ او فتوى يې ورکړه

چې مېردي دري سوه افغانی تعیین شي. بل د سود په هکله فرمان صادر شو چې سود او سود خوري منع ده مثلاً یوه سړي بل ته زر افغانی په سود ورکړې وي او دېرش زره يې د کلونو په اوږدو کې سود ورڅخه اخستی و نو په دې حساب يې دخپلو پیسولس برابر د لاس ته راوستې وي نو ځکه دا پور ويخښل شوي که د ځمکو اصلاحات راواخلو نو داسې وه چې هغه څوک چې په ځمکه کار کوي او کړي يې ځمکه دهغه ده.

د افغانستان په ډیرو سیمو کې مخکې لږې او دمخکو مالکان په خپله په کر کر نه لگياوي خو د افغانستان په غربي ولایتونو کې بیا خبره بيله ده نعيم فراهی چې په بالابلوک کې د ډیرو مخکو خاوند دی دمخکو د اصلاحاتو د شکل نه مني:

بدترین کار چې دوی شروع کړی همدا اصلاحات اراضي وو
اصلاحات اراضي خو داؤد خان هم شروع کړل هغه په دې شکل شروع کړل
چې هر چا چې مخکه زیاته درلوده مازاده ځمکې به يې دهغه سړي څخه
واخیستی و یوبل چاته چې ځمکه به يې نه درلوده هغه ته به يې په پنځه
ویشته کاله قسط ورکړه او هغه پیسې به يې بیا وهغه سړي ته چې ځمکه
يې ځینې اخیستی وه په پنځه ویشته کاله قسط ورکولې. هغه هم
اصلاحات شروع کړي وو ولې د دوی اصلاحات داسې وو چې اول به يې

دمخکې خاوند راوغوښتی په مخکې به یې ودرولی نژدې ترین مکتب چې به هلته وو ابتدایه یا غیر ابتدایه هغه هلکان به یې راټول کړل او په دې سپین بری باندې به یې تولعت ویل او بیا به یې دمرگ پردغه سړي باندې یاد فیوډال په نامه یا دزمیندار په نامه باندې مرگ ورباندې ویل پس له هغه څخه به یې دغه سړی بندي کړی یو تعداد نور به یې دکور هم ځینې ووژل نومخکې به یې واخیستله په خلکو به یې تقسیم کړه زیاترو خلکو مخکې نه دي اخیستې صرف هغه کسان چې ددوی تالی ختی وو ورسره په کمیټو کې یوځای وو پر هغو باندې یې تقسیم کړه او هغه بدبختانو نه غویي درلود نه یې تیراکتور درلود او نه یې هم سره درلوده او نه یې هم دتخم غنم درلودل دامخکې ټولې شاري پاته وې دامخکې هیڅ کنت شوي نه دي دا ډیر لوی بدبخت پروگرام وو دا هیڅ په گټه دافغانانو نه و نه ددوی په گټه و نه دبل چا په گټه و.

عبدالرشید جلیلی چې د اصلاحات اراضی وزیر وایي چې اصلاحات اراضی د ضرورت له مخې ترلاس لاندې نیول شوي وو ولې د مشاورینو د بدنیتی له کبله دستونزو سره مخامخ شول :

اصلاحات اراضی په هغه وخت کې داسې فکر کېده چې مطابق دغوښتنو او هغه ضرورتونو دا باید سرته ورسیري دیرش جریبه ځمکه

اعلیٰ درجه هم هغه صاحب د ځمکې ته پرینودل کېدله او نورو بې ځمکې خلکو ته پنځه جریبه ځمکه ورکول کېده مورن پوهیږو چې په افغانستان کې خلکو بېخي ځمکه نه درلودله او پنځه جریبه ځمکه که داسې یوې اوسطې کورنۍ ته اعلیٰ درجه ځمکه ورکول کېدله هغه یعني کمه ځمکه نه وه بعضې خلکو ویل چې د پرمختګ مخه یې ونیوله، دغه کوپراتیفونو د پاره هم دغه کېدل یعني هڅی کېدلې لاکن بیا هم سره ددې په دې کې یو څه د مشاوریانو رول هم ؤ چې طبعاً مورن اوس داسې قضاوت کوو چې امکان یې درلود د دوی نیتونه چې د پخوانه ماوویل چې نیتونه یې سم نه وو شاید یو څه دغه بدنیتي هم شوې وي مورن اوس کولای شو چې یعني دومره زراصلحات اراضي ته ضرورت نه وو. او که کېدلی نو باید بڼه شرایط خپل شوي وای او پس دهغې نه به اصلاحات اراضي منع ته راغلي وای اگر چې سره ددې چې دغه اصلاحات اراضي چې وشول یعني محصولات په هغه کال کم نه شول دمخکې حاصلات بېخي ډیر وو، ځکه سره او تهر اکتیورونه هم ورکړه شول لاکن بیا هم وروستیو پېښوداسې وښودله چې باید ډیره عجله نه وای شوې او خصوصاً په دغسې غټو کارونو کې باید ټولې خواوې خپل شوي وای او بیا اقدام شوی وای.

د شرایطو تر څنګ نورې ستونزې هم موجودې وې، عبدالرحیم هاتف

باور لري چې په افغانستان کې دمخکو پوره او لازمي سروې نه وه شوې:

اصلاً خوداسې خبره ده چې په افغانستان کې ځمکې سروې شوی

چندانې نه وې دپخوا څخه په هغه شکل باندې چې لازمه ده او دمخکو

داوېو اندازه دسرکیله وپای کیله وسردانه وپای دانه چې تاسوته

در معلومه ده دهغو سم تقسیم عادلانه نه و شوی اول خودا خبره په کار وه

چې باید ځمکه سروې شوې وای او اوبه یې اندازه شوې وای بل دا چې

دبزرگ سالانه عاید کتل شوی وای چې دهغه ژوند په دې موجود عاید کې

څرنگه دی، کېدلای شي که نشي کېدلای ډیر ځله دغه اندازه دمخکو چې

یو بزگر ته په نظر کې نیول شوې وه دهغه د بزگری تر سهم کم عایدات یې

ورکول یعنی دغه جریبانه چې و بزگر ته په نظر کې نیول شوې وه پنځه

جریبه یاد هغه معادل په نورو درجو کې تردیر شو جریبو پورې دهغه

عایدات ډیر ځله داسې وو چې په خپله د بزگر تر سهم کم راتلل نو په دې

نسبت باندې چې دخلکو په نظر باندې دابې قیمتته دیو چا ملکیت

اخیستل بې عوضه څخه دایو شکل د حرام و په دې نسبت باندې دا ډیر

موفق نشول، برعلاوه د بزگر قیمت خورا ډیر لوړ تللی و شاوخوا

د افغانستان په شاوخوا کې په خپله په افغانستان کې کارونه خورا ډیر

پیدا شوي وو یو عالم عایدات غریب کارو خلکو درلودل په همسایه

مملکتوکې خصوصاً په خلیج او د ایران وخوا ته نو دا د بزگر د سطحې خلک چې وو عموماً هلته یې کارونه کول او دلته د بزگر اهمیت په دننه په افغانستان کې خورا ډیر شوی ؤ او سهم یې نسبت و پخوا ته چې شپږمه او پنځمه او څلورمه ؤ، خصوصاً په جنوب غربي افغانستان کې چې مځکې ډیرې وې دلته تر دریم او تر نیمایي پورې سهم ورسیدئ نو هغه د بزگر ډیر په نفع ؤ تر دې چې دولت پنځه جریبه اوله درجه مځکه دوی ته ورسپارله او یا دهغه معادل تر دېرشو جریبو پورې په دغو مناسبتو باندې نو دا دمځکو اصلاحات چې دوی ورته نوم ایښی ؤ دا پروگرام کامیاب نه شو. په ډیرو ځایونو کې دراپیداشوو ستونزو له کبله مځکې ونه ویشل شوې، نعیم فراهي وايي چې دهغوی بزگر حاضر نه وو چې په اصلاحات اراضي کې ورکړل شوې مځکې ومني:

ز مور مځکې ونه ویشل شوې داځکه چې مور ډیره مځکه درلوده او ز مور مځکه د امیر عبدالرحمن دوخته څخه بیا تر دا اوسه پورې مور د مالېي ټکټ درلود او زیاتره مو کومک د قوم او ددها قینو سره کاوه مثلاً په ټول افغانستان کې څلورمه حصه دمځکې د حاصل و دهقان ته ورکول کیدله په داسې حال کې چې مور درې حصې اخیستلې او څلور حصې مو ودهقان ته ورکولې مور په مځکه باندې تجارت نه دی کړی هغه ټول ز مور

قوم دهغه نه استفاده کوله خو ک حاضر شوي نه دي زمور. ومخکې ته. زمور خمکه تر آخره پورې چانه ده اخیستې. نو دغه علت و چې دوی سر بندونه هوار کړل او دوی ویالې او کاریزونه ټول هوار کړل صرف پر ضد باندي دا ځکه چې خلکو نه اخیستله او استفاده نه ترې کېدله.

په دی اصلاحاتو کې د مخکو مالکانو ته دروند تاوان ورسیدئ عبدالرحیم هاتف وایي چې په افغانستان کې د کورنیو تر منځ مخکې گډې او ترکه نه وه شوي:

د افغانستان مخکې د تیرونیکه گانو په نامه باندي پاته دي او دابیا وروسته ورثې ترکې نه دي کړې، سره ویشلې نه دي، حد بخشی یې نه دي کړې نو پر هغه نامه باندي مالیه تحویلې هغه که شه هم دری، څلور و پنځه نسله دمخه مړه شوي وي بیا نو دهغه نامه مخکې چې تر اصلاحاتو لاندي ونیول شي معنی یې داده چې دیو څو فامیلو په حقوقو باندي تجاوز دی په داسې حال کې چې هغه فامیلونه که په خپل مینځ کې خپله مخکې شرعاً وویشي نو ددوی په مخکې کې دونه ځای نه پاته کیږي چې داوبل چاته ورورسیري او یا ددې څخه اضافه جریبي شي وبل چاته سهم پکښی ورکړل شي نو د داؤد خان د اصلاحاتو په شکل کې یو دادی چې هغه سطح

دمخکې د اصلاحاتو د پاره یې لوړه نیولې وه، دوهمه دا خبره ده چې
دمخکې مالیه یې لکه په تجارت کې چې مروج دي مترقي مالیه یې
نیولې وه چې اکثرأ زمینداران دمترقي مالیه پر اساس باندي ودي ته
آماده وو چې دامخکې ژر تر که کړي او یا ودي ته آماده وو چې که دامخکه
دا اصلاحاتو په نتیجه کې ددوی څخه واخیستل شي چې د مالیه څخه
دوی نجات پیدا کړي. مگر دغه انقلابي دولت چې راغی دوی خو
دمطالعې فرصت نه دی پیدا کړی دوی خو دستي فرمان صادر کړ چې
دمخکو دي اصلاحات وشي او بالاخره که ستاسې په یاد وي بیا تره کي
صاحب وویل چې خلکو په لنگوتو مخکې سره وویشلې نو په
لنگوتو باندي چې وېشل کېږي نو هغه خو معنی دا ده چې په ډیر تلوار
باندي یې دا کار کړی دی او دمطالعې فرصت یې نه دی پیدا کړی او زما
په یاد دي چې اولین مړی چې په قندهار کې د دولت په خلاف چې جنگیدئ
دهغه د جیبه څخه دمخکې قباله راوتلې وه دا مخکه چې دولت ورکړې وه
او دوخت والي ډیر په تعجب ودي ته کتل چې دا څرنگه خبره ده چې مور
وده ته مخکه ورکوو او دی زموږ سره جنگېږي معنی یې داده چې ددي
خبری ټوله مطالعه همه جانبه نه وه شوې. نو په دې نسبت باندي دانا کامه
شول.

۳۳

د حکومت په مقابل کې مخالفتونه

د مخالفتونو په هکله جمهور رئیس نور محمد تره کي خبری کړې او دا پړه

یې د انقلاب پر دښمنانو اړولې ده:

زموږ د انقلاب دښمنان په موږ باندې دا تور هم لگوي چې موږ دخلکو

کورونه، جايداونه ضبطو او حتی ددوی څخه ددوی دغاړې کالي کارو،

زه دلته دا اعلان کوم چې موږ به دهیچا شخصي ملکیت ته په بده سترگه

ونه گورو او نه به دچا کورونه او جايداونه ضبط کړو البته دافغانستان

دخلکو دښمنان له دې امره مستثنی دي . دا باید تکرار ووايم چې تردې

ویارلي سره بیرغ لاندې په افغانستان کې د ټولو ملیتو اتحاد او یووالی به ددوی د بېلو بېلو خصوصیتو په نظر کې نیولو سره د طبقاتي موقف په اساس تأمین شي. ما خپل خلقي وسله وال پوځ او خپلي خلقي څارندويي قوې ته امر کړی دی چې دهغو وړانکارو عناصرو پر ضد لور اقدامات وکړي چې د افغانستان د زیار ایستونکو خلکو د انقلاب په ضد عمل کوي او په دی توگه غواړي چې ددوی مادي او معنوی گټې په خطر کې واچوي په دي ټکي ټینگار کوم چې زموږ ټول هغه گران وطنوال به چې وطنپرستانه عمل کوي او د خلقي انقلاب په مقابل کې نه خنډ کيږي په بشپړه توگه خوندي او مصئون وي او یوه وینبته ته به یی هم ضرر ونه رسيږي. د غسې هیوادوال له ټولو مدني او خلقي حقوقو څخه بشپړ برخورداره دي. دا په ټینگه څرگندول غواړم چې زموږ خلقي گوند او خلقي دولت به دخپلو اساسي کړنښو د عملي کولو د پاره هر اړخیزې مبارزې وکړي او په اخلاص او گړندیو اقداماتو سره به د افغانستان د خلکو اقتصادي، اجتماعي او سیاسي چارې د بشپړې ډیموکراسی په اساس په ښه توگه روانې کړي. موږ به خپله ټولنه داسې ژر او اساسي جوړوو چې څوک یې هډوونه پېژني او نه یوازې به زموږ زوړ نسل هغه ته حیران شي بلکه په دي ټوله منطقه او جهان کې به ټول ورته حیران وي باید ووایم چې

زمور د ثور ستر انقلاب ته هرچا دوست وي که د بنمن گوته په غاښ نیولې

د د.

د افغانستان حالاتو نه یوازې د سیمې هیوادونه بلکه لوی طاقتونه
د حیرانی سره مخامخ کړي وو، جگړې چې پیل شوې وې تر همدې اوسه پورې جاری
دي، حضرت پیرابوبکر چې په آغا جان سره شهرت لري وایي چې دلومړي سرخه
یې د جهاد ترتیبات ونيول:

چې څنگه د تره کې حکومت کښیناست په دې کې ما بعضې کسانو ته
وویل چې په هغو کې خواجه محمد خان ؤ چې د عبدالعزیز خان زوی دی،
وکیل احمد جان دغو کسانو ته. خو هغه هیڅوک نه پورته کیدل چې مور
دا جهاد کوو. آخريو بوستان نامی یو کوچی دی یو څو کورونه د دوی سره
شته هغه ماته وویل چې آغا جانه که یې ته جهاد بولې مور ته له حضرت
صاحبه فتوی راواخله نو د نور محمد تره کې په دا آخرو شپو کې زه له دیره
غازي خانه ولاړم، زمور ژمی په دیره غازي خان کې ؤ ولاړم کراچی ته له
حضرت والد صاحبه څخه مې هلته فتوی راواخیسته. دی نو چون کې
مريض ؤ نوشته یې په خپله نشوه کولی، د سلو یو نیم سلو کسانو تر مخ
یې اعلان د جهاد وکړ او ماته یې وویل چې خپل سر و مال به ته ټول په دی
جهاد کې صرفوې بیا نو دا جهاد شروع شونو په دې کې ما مولوي

سید محمد ته، کامران ته او دلته د حضرت صبغت الله مجددی د پاره کومکونه وکړل دوی سره مو کومک وکړ، دوی ته مو دفترونه ور خلاص کړل بیا په دې مابین کې حضرت صبغت الله مجددی زما څخه کومک وغوښت د پینځو د پاره ده ته مو دهغه ځای د پاره کومک ورکړئ. خونو بیا بالاخره د اجهاد سره شروع شو، سو که سو که خو دلته بیا حکومت پاکستان هم دخل اندازي شروع کړه او اسلحې یې شروع کړې. بیا دا خلک راغله چې آغا جانه اوس خو نو څه کومک راسره وکړه چې مور دا اسلحې په بیه ورته واخلو په اپوزی کې بیانو دا کرنلانو (غونډ مشران) توپکان خرڅول نو ما ډیرې پیسې ورواستولې دغه پیسې راغلي نو دا کومکونه شول نو اول وار بیا دوی ته په بادیني کې مور د دوی د پاره دفتر خلاص کړئ. نو د دې د پاره محب الله آخونزاده، ملا نقیب الله او ملا عبدالباري دا دري ماته راغلل د ملایانو له خوا چې آغا جانه اوس به څنگه کوو نو ما په سنځاوی کې دوی ته پروگرام ورجور کړئ دا خپلو خلکو ته هم، دوی ته هم، چې تاسې به ځی د بادیني څخه به جهاد شروع کوئ یوې خواته د دوی مشر محمداکبر شو د عوامو او بلی خواته موسی کلیم طالب و چې دواړه شهیدان شوي دي اوس. اوله تانه یی د قلات د ولایت اعلی جرغه و نیوله، بیایي درخت یحیی و نیوله، بیا له هغه بعد تر قلاته پورې دغه تانې ټولې

سوکه سوکه تسلیم شوې او له هغه بعد بیا جهاد یو داسې اور واخیست چې نن د قومندان عبدالرازق په نامه چې کوم قوماندان دی هغه هم د موسی کلیم او محمداکبر سره کار کړی دی چې ددوی مشر حافظ صاحب ؤ او ملا شیرین ؤ دا ټول لارل د قندهار منطقي ته دغه خلک چې موسی کلیم ؤ محمداکبر ؤ دا په قلات کې پاته شول.

وايي چې د حکومت پر ضد لومړي قیامونه په کنړونو، بدخشان، هلمند، هرات او د افغانستان په نورو سیمو کې پیل شول. مخالفتونه په هر ځای کې جاري وو ډاکټر احمد جاوید وایي چې همدا وخت ؤ چې په کابل پوهنتون کې مخالفت په ډېرېدو شو:

په دې وخت کې د حکومت او چپ گرایي پر ضد مخالفت داستادانو او محصلانو په منځ کې ډېر شو او په هر ځای او هر قدم کې یې عکس العمل بنودی مثلاً په صنفونو کې یې د حزبي استادانو څخه پېچلې او پرله پسې پوښتنې کولې پر تختو او دیوالونو او دروازو به داسې شعارونه لیکل کیدل چې د حکومت د مخالفت نښانه وه او کله کله به کاریکاتورونه کښل شوي وو د پوهنتون دا ولیه سازمانوله خوا به ډیر محصلان بنديان شول او ډیر به یې ووژل شول، د طاهر علمی دریاست په وخت کې د ادبیاتو فاکولتې ډیر استادان ووژل شول چې دهغو په مینځ کې استاد نصري او

دکتور شجاعی هم ووژل شول.

پوهاند علي محمد زهماچي په کابل پوهنتون کې د تاریخ استاد ؤ

د پوهنتون څخه تبدیل او وروسته بندی شو:

مکتوب اکادمي ته ولاړ او زه هلته مقرر شوم هيڅ په خبر هم نه وم يوه
 میاشت مې معاش واخیست، په بله میاشت کې مې پنځلس ورځې نور
 کار وکړ هغه معاش مې هم پاتې شو چې د میاشتی اخره نه وه شوې زه
 ولاړم خاد ته او هلته دا عزیز د ضبط احوالات وزارت داخله دا دسروری
 خوری دی که څه شی دی سهار هغه ؤ دا یوه سورمایی دریشي یې
 اغوستې وه یو تور براقی بوتونه په دغه ځای کې یې او سپنه وه هلته راغی
 چای یې وچکله بیا یو برق یې را کړ بنکنځل یې ډیرو کړل بیا چې زه راوتم
 ویل ووځه بیا پر دغه ځای باندي (ملا) په دغه لغته یې چې وو هلم دغه دی
 اوس هم مات دی .

یعنی دملا هیدو کې دی مات دی؟:

نه ستون فقرات آخر. بیا دهغه ځایه څخه چې زه ووتم بیا یې په کوټه
 کې واچولم، بیا ماسپینین بیا سروري دوی وغوښتم ما سروري نه پیژانده
 یو غټ سپری ؤ، خپته یې غټه وه دا نکتایی باندي یې یو قوس جوړ شوی
 ؤ، دوه دری کسه داسې ولاړ وو. ده وویل چې ددغه اشرارو سره دې څه

کول او څه هدايتونه دې ورکول ماويل والله که هېڅ شی مې ورکړي وي
 والله که زه پيژنم اشرار مشراران. غټ سوک يې هم ؤ داسې يې ووهلم بيا
 داسې يې ووهلم بيا چه شوم بيا يې وويل کښينه پر دغه چوکۍ باندي!
 چې زه يې کښينولم بيا پر دغه دوه گوتې باندي برق يې راگر چې برق يې
 راگر بيا نوزه نه وم په خبرولې چې سهار هم ما برق اخستی ؤ نن شپه هم
 داسې تيره شوه سبا بيا تحقيقات شروع شول داته نيمو او نهو بجو ترمنځ
 دغومره مې درست نه دي په ياد چې شروع شول په بله کوټه کې روسان
 ناست وو داسې راته برينبيده چې له پارسي څخه دا ترجمه کيږي. ترجمه
 کوي يې وهغه روسي ته بيا روسي په روسي ورته وايي بيا دوی په پارسي
 دا ترجمان نيسي بيا دلته ليکي بيا يې ماته استوي په دغه يې ډيروخت
 ونيوئ سحر شو نو بيا هم څو ورځې پاته شوم هلته بيا دهغه ځايه څخه
 صدارت ته يې واستولم بيا په صدارت کې څوارلس يا پنځلس ورځې هم
 هلته پاته شوم بيا دهغه ځای څخه يې واستولم بلاک دوته تر هغو پورې
 چې پرچميان راتلل بندي وم.

په ډېرو هېوادونو کې د سياسي بنديانو سره چلند بشري وي، عبدالاحد
 کرزی چې په پلچرخي کې سياسي بندي ؤ وايي چې حکومت ته دا خبره مطرح نه وه:
 مشران يا سياسي خلک زياتره تر عادي خلکو ډير مطرح وو، ډيره

شکنجه او تکلیف یې هغو ته ورکوي چې د دوی په وس کیدل یعنی دوی ته سپین ږيري یا مشر یا سیاسي سړی دا کمونیستی یا دغه زمور د افغانستان کمونستانو ته هیڅ معنی نه درلوده بلکه له هغو سره یې ډیره سخته رویه کوله نو زه به یو مثال درته ووايم دا پنځه لس ورځې بعد چې به یې مور ته کالي د کوره راوړه دا ټوله بندیان به خوشحاله وو یوبل ته به یې تبریک ویل چې دا دي کالي دې راغلل په کور کې دی خیریت دی. یو دوه ډیر سپین ږيري خلک وو تقریباً د اتیا اتیا کالو خلک به وو او ډیر سپین ږيري خلک وو په شي نه وو خبر دواړه په یو د اتاق کې وو نو دایوډ ته یې عسکر ورغی چې راشه ستا بکس راغلی دی کالي دي راغلي دي چې ورغی هغه خپل کالی یې تسلیم کړل راغلی. هغه خپل بل ملگري ته یې وویل چې ستا کالي هم راغلي دي ورشه هغه چې راغی هغه ضابط ورته وویل چې ته څنگه راغلي تاته چا وویل هغه وویل ماته دکوتې ملگري وویل چې ستا کالي هم راغلي دي هغه یې هم راوغوښت هغه ته یې وویل تاته چا وویل چې ده ته ووايه ده وویل په کوټه کې مې انډیوال دی ما ویل ورشه چې هغه سپاهي هم تکلیف ونه ویني خلکو پسې گزري هغه دی بکس دی راغلی دی پر دغه باندي یې دواړه دغسې مرگ ته ووهل چې په دغه ورځ د ټولو بندیانو ورباندي وژړل هغه بالکل یو داستان دی.

د نور محمد تره کي سقوط

د بېرک کارمل تر ليرې کولو وروسته حفيظ الله امين صدر اعظم وټاکل شو او د جمهور رئيس نور محمد تره کي سره يې اړيکې ښې او يوبل ته ډير نژدې وو خو ښې اړيکې دوامداره نه وې وايي چې نور محمد تره کي شکي شو چې حفيظ الله امين غواړي چې خپل واک ډير او هغه تحت شعاع راوړي دا مخالفت ښکاره نه ؤ، خيال محمد کتيازي چې دا اطلاعاتو او کلتور وزير ؤ دناپيلو هيوادونو غونډې ته دنور محمد تره کي سره يو ځای کيوبا ته تللي ؤ:

ماته په لار کې بيا تره کي صاحب وويل چې څه حال دی په دا گوند کې

څه حال دی؟ ما ویل قرارې ده ویل یې څه شی نه احساس کوي؟ ما ویل داسې څه نشته دي هلته داسې علنی څه شی نه وو ځکه ددوی دواړو په مینځ کې ظاهراً ډیر بڼه تفاهم ؤ او دغه مسائل ټول په خفا کې لگیا وو پټ او دی چې هاوانا ته ولاړ هلته په تشویش کې ؤ ولې نه یې ویل منتهی دومره یې ماته وو ویل چې تاسې حزب پرینوددا واری چې ولاړ شې دښاري کمیټې کار ته په خپله په غاړه واخله، دښاري کمیټې منشي اسدالله امین ؤ بیا یې ماته وو ویل چې دا واری ولاړ شې دښاري کمیټې منشي به تا مقرر کړو دا مهمه چوکۍ ده هغه بیا چې راغلو په دوو ورځو کې برخوردارونه او جنگونه سره راغلل او دی بیا دمنځه لاړ.

د کیوبا څخه کابل ته دراتگ په لاره نور محمد تره کی په ماسکو کې پاته شو او ویل کیږي چې دببرک کارمل او شوروي مشرانو سره یې وکتل په دې خبرو کې نور محمد تره کی یوازي ؤ او داسې آواز ه وه چې دحفیظ الله امین دلیرې کیدو او ببرک کارمل در او ستلو خبره مطرح شوې وي نور محمد تره کی همدا ډول په ماسکو کې محصلینو ته وینا وکړه چې ور کې حفیظ الله امین ته غیر مستقیمه اشاره شوی وه په دی وخت کې خیال محمد کتیوازی هم حاضر ؤ:

مثلاً ده چې خبرې کولې زه ورسره وم ولې هلته یې دا اختلاف په باره کې څه شی نه وو ویلي منتهی یوه خبره یې وکړه چې په دې انقلاب کې

قهرمان یو نفر نه دی بلکه څو نفره دي یعنی ډیر دي قهرمانان. بیا هم څوک نه پوهیدل چې دا به چاته متوجه وي او ملاقات یې چې هم وکړی د برژنف سره په دې ملاقات کې تنها دی ؤ، تره کی صاحب او برژنف وو. دوی دواړو ملاقات وکړی سره. بیا په داسې کې چې هغه عکس نشر شو په عکس کې دی یوازې وو هغه نور درې عکسونه ورسره وو دشوروي ددری رهبرانو. بیا دوست معاون د وزارت خارجې ؤ په هغه وخت کې بیا هغه ورته وویل چې د پروتوکول له لحاظه دغه عکس بڼه نه راځي کاشکي دا ډاکټر شاه ولي یا کتوازی یا څوک درسره وای بڼه وو. بیا ده وویل خیر پروا نه لري خو دا ملاقات ؤ.

نور محمد تره کی کابل ته راوړسیدئ. حفیظ الله امین شکی ؤ او د تره کی درار سیدلو سره سم یې دهغه طرفداران دوزار تونو څخه لیرې کړل، عبدالکریم میثاق چې د مالیې وزیر او د سیاسي بیرو غړی ؤ وایي چې په دې ارتباط اسدالله امین دهغه کورته ورو لېږل شو:

نژدې ماښام ؤ چې اسدالله امین زمور کورته راغی او وې ویل چې امین صاحب غواړي چې اسلم وطنجار، سید محمد گلاب زوی، شېرجان مزدوریار او اسدالله سروري دهغوی داخلاقي فساد له کبله دکابینې څخه لیرې کړي ولی تره کی صاحب موافقه نه لري چې هغوی لیرې شي. امین

صاحب غواړي چې دهغوی دخارجیدلو اعلان نن شپه دراډیو څخه وکړي
 ما ورته وویل چې څنگه اعلان کوي؟ اسدالله امین په جواب کې راته وویل
 چې دلومړي وزیر په پیشنهاد او انقلابی شوری 'درئیس په منظوری دا
 څلور کسان د کابینې څخه لیرې شول او پر ځای یې نور کسان وټاکل
 شول، ما ورته وویل چې تره کی صاحب موافقه نه لري. هغه په جواب کې
 وویل چې بلې. ما ورته وویل چې په حقیقت کې کودتا کوی ځکه رئیس
 دشوری انقلابی ژوندی ناست دی او تاسې وایاست چې دهغه په موافقه په
 کابینې کې تبدیلی راوستل شوه، اسدالله امین په جواب کې وویل چې
 چاره نشته د دی څلورو کسانو څخه خلک شکایت کوي اسدالله امین داهم
 وویل چې داڅلور نفره اوس دشوروي سفارت ته تللي دي امین صاحب
 غوښتل چې خبرې ورسره وکړي هغوی دشوروي سفارت ته پناه یوړه.
 د شپې چې مې راډیو ته غور نیولی ؤ ددې څلورو کسانو دلیرې کولو
 خبرمې واوریډ.

خیال محمد کتوازی چې دا اطلاعاتو او کلتور وزیر و وایي چې دا خبر
 عبدالرشید جلیلی دهغه دموافقې پرته دخبرونو مدیر او سټیوډیو ته ور وړی ؤ او ده
 هم اطلاع نه لرله:

دوه درې دقیقې اوو بجو ته پاتې وې چې ماته د تلویزیون نه تیلیفون

راغی وزارت ته، زه په وزارت کې وم تېلفون راغی او ویې ویل چې دلته یو وزیر د وزیرانو نه ویل چې راغلی دی او یو خبر ور سره دی غواړي چې نشر یې کړي او اوو بجو ته هم نو څو دقیقې پاته وې د تلویزیون خبرونه په اوو بجو شروع کیدل ویل یې چې دا نشر کړي دا موضوع. خوبیا ما هغه ته تېلفون وکړ بیا هغه سره مواجهه نه شوم معذرت یې وغوښت په دی پسې وروسته بیا دا نظامیانو ماته تېلفون وکړ دا دراد یو ساتونکو چې څو تانکونه وو هلته یې راډیو ساتله بیا هغوی تېلفون راته وکړ چې دلته یو څه تانکونه نور هم راغلو دراد یو شاوخوا ته او په عین زمان کې مور ته یې داسې وظیفه را کړه چې کتیوازی نن سره له دې چې وزیر دا اطلاعات او کلتور دی مگر نن راډیو تلویزیون ته اجازه نشته چې دی داخل شي او بیا یې وویل چې ددې دپاره چې بیا ته کم رانه شي هلته مامورینو ته دې، که مور تاته جواب درکړو چې مه راکه ته راشې او مور دی نه پریردو ته به کم راشې ددې دپاره چې کم رانه شي چون زمور ملگری یې احترام درته لرو ته دلته نن مه راکه او بس زه پوه شوم چې یو څه خبره شته بیا مې دهغو څخه پوښتنه وکړه چې څوک دي چا تاسی ته دستور درکړی، ویې ویل چې مور ته د پاس نه دستور را کړ شوی دی له وزارت دفاع نه، بیا زه پوه شوم څه قصه ده خو چې له دوی نه مې پوښتنه کوله زیاته دوی هم نه غوښتل چې

راته ووايي مسایل. تر هغه زنگنال دخبرونو ووهل شو او اوله خبره دغه وه

چې داخلور نفره وزیران لیری شوي دي، بیا وروسته بیاماته جلیلی صاحب

تیلیفون وکړ چې زه دې په کاروم بیا هغه په راډیو کې و، دا خبر هغه وړی و

بیا می ورته وویل چې نه نو اوس پوه شوم چې دا خبر تا راوړی و.

سید محمد گلاب زوی چې دمخبر اتو وزیر و وایي چې هغه او دده ملگرو په

حزب کې یکه تازی نه منله او حفیظ الله امین ته یې وړاندیزونه ورکړي وو:

مور ځینی پیشنهادونه درلودل چې باید په حزب کې یکه تازی نه وي

او په حزب کې باید ډیموکراسي موجوده وي او په حزب کې باید واقعاً

عدالت موجود وي متأسفانه په دغه مسایلو باندې دی زموږ سره موافق نه

و لکه اسدالله امین یې ډیر پورته پورته کاوه نو په دغسې مسایلو باندې

له ده سره اختلاف پیدا شو. باید دغسې کارونه ونشي او یو تعداد خلک

یې ناحقه بدون دمحکمې بدون دڅارنوالی دمحکمه کولو زندان ته

اچول زموږ پیشنهاد همدا و چې باید په حزب کې لکه څنگه چې زموږ په

برنامه کې زموږ په اساسنامه کې موجود دي په هغه اساس باید بر خورد

وشي دکدر و سره هم دخلکو سره چې خلک باید ناحقه ونه ځورول شي،

خلک بې ځایه بمبارد نشي، خلک غیر قانوني زندان ته وانه چول شي او د

۱۳۵۸ کال په پنځه ویشتم دسنبلې عملاً امین کودتا وکړله، پوه شولي او

هغه چې دغه کار وکړ او څلور نفره یې د حکومت نه برطرف اعلان کړل چې

دې باندې نه نور محمد تره کی خبرؤ، نه دکابینې غړي په خبروو او نه مور

په خبروو.

دنور محمد تره کی او حفیظ الله امین تر منځ اړیکې خرابې شوې، وایي

چې دشوروي دسفير پوزانوف له خوا دروغې جوړې هڅې پیل شوې او حفیظ الله

امین ته بلنه ورکړل شوه چې دهغه په مخ کې دنور محمد تره کی سره په جمهوري

ارگ کې خپل مشکلات حل کاندې، عبدالرشید جلیلي وایي چې دورتگ په وخت

کې پر حفیظ الله امین ډزې وشوې:

کله چې حفیظ الله امین دتره کی دفتر ته ورتلئ په هغه زینه کې پرې

ډزې شوې وې او تړون ځای په ځای مړ شوی ؤ او دغه وزیر زیرک یې ټپي

راوړ بیا وروسته سبانه دبیروی سیاسی جلسه دایره شوه او دهغې نه

وروسته دکمیته مرکزی او دشوری انقلابی جلسه.

حفیظ الله امین دسیاسی بیرو غونډه راوغوښتله او دحالاتو په هکله یې

خپل گزارش وړاندې کړ. دنورو ترڅنگ عبدالکریم میثاق هم په دې غونډه کې

حاضرؤ:

سهار مور امین دلکشا ته وغوښتو په ارگ کې شاوخوا تانکونه ولاړ

وو امین په یو کنج کې ناست ؤ او داسې معلومېده چې ډیر خسته وي

محمود سوماهم ورسره و داسې بنکاریده چې محمود سوماهم د شپې ورسره و مور ته یې وویل چې څلور میاشته کېږي چې زه تره کي صاحب ته وایم چې دا څلور کسان خود سرانه کارونه کوي، د حکومت اطاعت نه کوي ددې پر ځای چې د حکومت امر اطاعت کړي د شوروي مشاورینو اطاعت کوي، اسدالله سروري تره کي صاحب ته غلط اطلاعات ورکوي خلک بندیان کېږي او مړه کېږي زه هیڅ په خبرنه یم ټول زما په نوم تمامېږي ځکه چې زه صدر اعظم یم ولې زه په هیڅ نه یم خبر.

د سیاسي بیرو په غونډه کې دنور محمد تره کي لیرې کول او د حفیظ الله امین ټاکل و منل شول، عبدالرشید جلیلي وایي چې مرکزي کمیټې هم دا فیصله و منله:

په کمیټه مرکزی کې دبیروی سیاسي هغه پریکړه ولوستل شوه او دهغې په اطرافو خبرې وشوې، پریکړه داسې وه چې دغه عمل چې شوی دی چې په صدر اعظم باندې او منشي د کمیټه مرکزی باندې ډزې شوی دي دغه خلاف د اصولو دی، دغه صحیح نه دي، دغه یو ترورستي عمل گڼل شوی و نو همدغه سبب و چې په دې کې په خپله تره کي صاحب هم ملامت گڼل شوی و او همدغه سبب و چې دبیروی سیاسي په پریکړه کې هغه ددغه پوستونونه لیرې شوی و او پر ځای یې حفیظ الله امین ټاکل

شوی و او دغه پریکړه د بیرونی سیاسي باندې خو نفرو خبرې وکړې
تائیدی، البته رایگیری پرو شوه او رایگیری بهخي په اتفاق درایووه،
دایې تائید کړه چې هغه د دغه پوستونونه لیرې شي او پر خای یې حفیظ
الله امین په دا پوستونو وټاکل شي.

د حفیظ الله امین قدرت ته رسیدل

حفیظ الله امین جمهور رئیس وټاکل شو او دکابینې یو وزیر یی
 عبدالرشید جلیلی وایي چې ورته د نور محمد تره کي دناروغی اطلاع ورکړه شوه:
 وزیر وم په جلسه د وزیرانو کې یو خبر راغی چې تره کی صاحب
 مریض دی او تکلیف لري نو بیا وروسته طبعاً دهغه لیدل هم یو څه مشکل
 وو لکن په دې پوهېږم چې په دې ټولو کې توطئه د پخواني شوروي اتحاد
 حتمي وه، دا یوه معمی ده چې څنگه د منځه وړل شوی دی په تلویزیون کې
 هغه ډرامی چې دکارمل په وخت کې په تلویزیون کې بنودل شوي دي زه

یقین لرم چې دا سل په سلو کې قطعاً صحیح نه دي د واقعیتونو سره توپیر لري نو دا به وروسته وڅپړل شي او وروسته به معلومه شي چې په څه ډول دی له منځه تللی دی.

وایي چې خو ورځې وروسته نور محمد تره کی په زندان کې ووژل شو، خو حکومت دهغه مړینه طبعی او د ناروغی له کبله وگڼله، حفیظ الله امین چې خپل مخالفان لیرې کړل دعوامو د جلب په غرض یی دمصئونیت، قانونیت او عدالت شعار خپل کړ، جنرال مصطفی چې د کورنیو چارو مرستیال وزیر وایي چې په دې وخت کې هر څه مصئون شول:

یعنی مصئونیت په دې مفهوم چې ژوند مصئون دی، شتمني مصئونه ده او په عین زمان کې مخابرات او مواصلات ټول مصئون دي. عدالت په دې مفهوم چې دلته به دخلکو ارادې وي، داشخاصو ارادې به حکومت نه کوي مگر قانون به حکومت کوي او عدالت په دې مفهوم ترڅو چې محکمې حکم کړی نه وي محکمې فیصله نه وي کړی هیڅوک مجرم نه دی هیڅوک گنهار نه دی او هیڅوک د جزا وړ نه دی. په دغه لار کې د زندانو نونه په کابل کې او د افغانستان په ټولو ولایتونو او ټولو ولسوالیو کې په سلهاؤ زندانیان چې د پخوانیو وختونو نه پاتې وو بې سرنوشته وو هغه خوشي شول او په عین زمان کې هغه اشخاص او افراد

چې دهغوی په حصه کې باید فیصلې شوې وای کمیسیونونه تعیین شول
 دهغوی په حصه کې دې کمیسیونونو عمل وکړه ټول اسناد یې آماده کړل او
 که چیرې شوروي لښکرو پر افغانستان یرغل نه وای کړی، افغانستان نه
 وای اشغال شوی او د حفيظ الله امين حکومت له منځه نه وای تللی
 هیڅوک به په زندان کې پاته نه وای.

غلام رباني سیر چې دبیرک کارمل نژدې ملگری او د صدارت لوی مامور ؤ
 وایي چې هیواد وال او په خاصه بیا دهغوی ملگری مصئون نه وو:

خو په عمل کې په زرهارو وو تنه زمور. هیواد وال نارینه، ښځینه،
 ځوانان، علما، ملي متنفذین مړه شول، سربه نیست شول له منځه لاړل او
 دهغوی نه حتی یوه فرونده چې د حراست د حقوقو د ارگانوله خواطی
 مراحل شوی وی زمور په لاس کې نشته حتی د افغانستان په آرشیف کې
 وجود نه لري د مثال په ډول په بلغاریا کې هلته یو تعداد ځوانان عالی
 تحصیلاتو ته ولیبرل شول دهغوی له جملې څخه یوولس تنه د پرچمیانو
 تر نامه لاندې تحت الحفظ کابل ته وغوښتل شول او د کابل په هوایي ډگر
 کې نا پدید شول تراوسه پورې دهغوی کورنی نه پوهیږي چې دهغوی
 زامن څه شول.

دا وخت ؤ چې د حفيظ الله امين د حکومت پر ضد مقاومت ډیر شو.

عبدالرحیم مندوخیل وایي چې په دې کار کې دبهرنیو هیوادونو لاس او دهغوی
دلچسپي وه:

زمور تجربه شوي ده دافغان، زمور دخپل وطن دتاریخ څخه چې دنورو
لاس وهنې پکښې دي او بیا په دې کې دخلکو دلچسپي دي لکه مثلاً د
پنجاب دلچسپي ده، پنجاب دلته چې دی دا پښتون دا محکوم افغان یې
قبضه کړی دی دهغه تمام وسایل باندي قبضه ده، دهغه په اوبو یې قبضه
ده، دهغه پرځنگلو نو یې قبضه ده، دهغه پر تمامه شتمني یې قبضه ده نو
اوس پرمخ باندي د آزاد افغانستان هم دی قبضه کول غواړي. اودغه
رنګه چې دی پارس، دپارس دلچسپي خو هرچاته معلومې دي پارس
دامخکه نیول غواړي باقاعده قبضې غواړي دغه رنګه اوس مثال
سعودی، په سعودی اوس هر سړی خبر دی، سعودی یولوی سامراجی
ملک جوړ شوی دی سود خوري کوي سرمایه یې جمع کړې ده او باقاعده
پر دا سیمه باندي خپل تاثیر غواړي اوس یې باقاعده دلته عربیان راروان
کړي دي هر سړی پری خبر دی په کنړ کې یې خپلې کالونیانې نه دی؟ هر
ځای په ټول افغانستان کې یې کالونیانې نه دي؟ دا خو کالونیالست
ملکونه دي ها! مذهب یې دځان دپاره یوه پرده له پاسه جوړه کړې ده په دې
کې دی ښکار کوي.

په دې وخت کې حفيظ الله امين د صوبه سرحد پښتنو ته توجه وړوله او په جمهوري ارگ کې يې دهغوی استازو ته په يوه وينا کې وويل چې مور ويارو چې ستاسې سره په کابل کې خبرې کوو:

مور افتخار لرو چې له تاسو سره خبرې کوو، دا زموږ دښمن پوهيږي چې دا پيل دی دا پای نه دی له دې وپريږي چې دا ادامه لري دا په مخ کې دا پراخيږي اوس که خو سوډي نوزر خو ميليونو ته رسي اوس که دوی په کابل کې په مينه مينه سره استقبال کيږي نوزر به وي، چې هيڅ پرده او مانع به نه وي هرڅوک به په خپله خوښه او په خپله مينه او په خپله رضا غواړي چې په پيښور کې اوسي که په هرات کې، په قندهار کې اوسي که په بدخشان کې په بلوچستان کې اوسي که په کابل کې، دگډې مېنې مخه هيڅوک نشي نيولای مور د پاکستان د زيار ايستونکو وروڼو د پاره هرڅه چې خدمت کيدای شي هغه نه سپموو مور هغه څه چې دځان له پاره غواړو هغه د پاکستان د زيار ايستونکو وروڼو د پاره غواړو هرڅوک چې د پاکستان د زيار ايستونکو دښمن دی زموږ دښمن دی تاسو ته معلومه ده عزيزانو چې په پاکستان کې هر چيرې د زيار ايستونکو جلوس وي او يا مظاهره يا ميټنگ يا بله کومه غونډه چې سياسي لاس پکې روان وي نو ضرور هغلته داغږ پورته کيږي چې د ثور انقلاب زنده باد.

که ديوي خوا حفيظ الله امين دپاکستان پر ضد لاره خپله کړې وه خو د بلي خوا دپاکستاني مامورانو سره په خبرو لگياؤ. خيال محمد کتوازي وايي چې دا خبرې نور محمد تره کي پيل کړې وې:

تره کي صاحب دضياء الحق سره په هوانا کي دوه واره ملاقات وکړيو واري دي دضياء الحق کورته ورغی، بيا ضياء الحق راغی ده ته. بيا ده ورته وويل چې ته څه شی غواړې زمور نه؟ ضياء الحق ته يی وويل: ولی داخلک تربيه کوی؟ دلته په جنگ يې رااچوې. بيا ضياء الحق ورته وويل: چې مور له تاسو نه ډار يرو داستاسو انقلاب به دي خواته راشي. بيا ده ورته وويل چې نه داسې نه کوو زمور خپل وطن وروسته پاتې وطن دی، عقب مانده دی مور غواړو خپل وطن آباد کړو له تاسې سره غرض نه لرو. بيا هغه په ضمن کي ورته وويل: ښه که تاسو دغه څو تضمينه راکړئ چې تاسې به زمور په ضد دا اوس نشريات چې موشروع کړي دي دا بند کړئ او دغه حزب مو چې په پاکستان کي دی هم دلته يو فعاليت روان ؤ دغه هم بند کړئ او په ضمن کي دغه مجاهدين چې اوس په پاکستان کي دي که دغه درشي افغانستان ته دوی به ژوندي پاتې شي، دوی به څه نه ورته وایي ضمانت راکړئ که دغه مسایل تاسو راسره ومنئ مور به دغه ټول نفر چې دلته دي له سلاحو سره به يی تاسوته درولو بيا تره کي صاحب

ورسره ومنله.

وايي چې د پښتونستان مسئله هم په اجندا کې راوستل شوې وه ولې نور

محمد تره کي ونه منله:

د پښتونستان په موضوع کې يې ورته وويل: چې تاسې پښتانه ياستئ

ټول مور تشويش لرو. بيا تره کي صاحب ورته وويل چې د پښتونستان

مسئله دا زموږ شخصي مسئله هم نه ده دا په دولت پورې هم اړه نه لري په

حکومت پورې هم اړه نه لري، دا په ما پورې هم اړه نه لري دا ملي مسئله ده

دا زه نه شم در سره حل کولای په دې مسئله کې زه له تاسره هيڅ خبرې نشم

کولای ځکه د ټولو خلکو ملي مسئله يو شخص نه شي حل کولای دغه

مسئله بيرته له اجندانه وايستل شوه دغه نور مسایل چې نشرات به

د پاکستان پر ضد باندي بند شي مثلاً فعاليت به هغې خواته بند شي دغه

مجاهدين چې هغې خواته ودا بيرته که افغانستان ته راشي د دوی ژوند به

تضمين شي او په ضمن کې به ضياء الحق نور مخالفين د دوی نه تربيه

کوي دا څلور پنځه مادې وې دې نتيجه ته سره ورسيدل چې صحيح ده او

ضياء الحق به راشي افغانستان ته او هلته به دوی يو قرارداد سره امضا

کړي او دا به ډراماتيک کړي مخکې د دې به تبليغات ورته وکړي دا

معینان او وزیر خارجه به یو بل ته سره ولاړشي تبلیغ به یی کړو وروسته به ضیا الحق راشي او دا به بیا امضاء کړي او پس له هغه به سوله راشي او ضیا الحق ورته وویل چې که یو ټک هم په افغانستان کې وشو او یا جنگ وشو مسؤل یی زه یم سوله راتله بس خلاص.

خیال محمد کتوازی وایي چې حفیظ الله امین هم دا خبرې جاري وساتلې: بیا چې امین راغلی بیا هغه هم تماس ورسره و نیوی د پاکستان سره، چې څنگه کوي زموږ سره. هغو ورته وویل چې عین مسئله ده موږ ته هغه ستاسې رهبري هغه پخوانی اوسنی ټولی یوشی دي. بیا شاه محمد دوست لار پاکستان ته هغه چې بیا بیرته راغی هغه یی هم بڼه استقبال کړی وهغه چې بیرته راغی بیا نوزیاتی شورویانو عجله وکړه او په اتم تاریخ آغا شاهي راتلی او دغه مسایل دا اجندا ددې قرارداد چې ضیا الحق راته بیایي له حفیظ الله امین سره امضاء کاوه دا قرارداد، ددې اجندا په اتم دجدی اعلان کیدله چې آغا شاهي راته د پاکستان د خارجي وزارت مشاور و مگر هغه مخکې له دې اتم دجدی شورویانو عجله وکړه چې که پر اتم دجدی دا اجندا اعلان شي خوبیا سوله راخي نو بیا خو موږ نشو ورتلای مخکې له دی چې پر اتم دجدی آغا شاهي راشي شورویان په شپږم دجدی راغلل او ویې ویل چې په اتم دجدی امین کودتا کوله، کودتانه وه سوله راتله جنگ ختمیدئ.

نہم چپرکی

پرافغانستان د روس يرغل

د حفيظ الله امين د حكومت په وروستيو ورځو كې دببرك كارمل طرفداران فعال او نور مخالفونه هم جاري وو، عبدالكريم ميشاق وايي چې د كودتاوو ترڅنگ روسانو هم هڅه كوله چې حفيظ الله امين راوغورځوي:

دامين پر ضد تحريك پيل شوی و بالاخره په ريشخور كې يوه كودتا وشوه او ويل كيده چې دا كودتا د زرغون طرفدارانو كړې وه، دا كودتا د شوروي د پوځي مشاورينو په مرسته وځپل شوه، وروسته په حزب كې يولوی لست جوړ شو او ډير خلقيان بنديان شول يو نفر د جعفر سرتير په نوم

ژوندی خـاطـری

ؤ چې يو وخت د غزني د فرقي قوماندان ؤ او وروسته د تني په کودتا کې
 ووژل شو. هغه يوه ورځ قصه کوله چې د اسدالله امين سره ناست وم چې
 روسي مشاورين راغلل او ويل يې هغه کسانو چې دامين پر ضد کودتا
 کوله بايد ټول مړه شي. ولې اسدالله امين ورته وويل چې امين صاحب
 وايي چې دا کسان خطا وتلي دي. دبلي خوا د کارمل ډله هم فعاله وه او هر
 ورځ به يې ټيپونه سياسي بيرو ته راوړل کيدل په دې ورځو کې يوه ورځ زه
 په وزارت کې ناست وم چې يو سپري راغی چې نوم يې سهولت شاه
 ميرگانوف ؤ. دا سپري تاجک ؤ او تقريباً پنځه ويشت کاله يې په
 افغانستان کې تېر کړي وو په پښتو او فارسي ژبو يې روانې خبرې کولې،
 شاوخوا يې وکتل چې زما په دفتر کې څوک نشته بيا يې په يوه واړه کاغذ
 باندې نوشته کړه چې امين د حزب ټول اصولي غړي وژني په دې جمله کې
 ستانوم هم دی زموږ وظيفه ده چې تاسو وساتو که ستاسو موافقه وي موږ
 تا د افغانستان څخه باسو. زه امين ته لارم او د سياسي بيرو د اضطراري
 غونډې غوښتنه مې وکړه د سياسي بيرو غونډه جوړه شوه، ما د سهولت
 شاه خبره ټولو ته وکړه او ورته ومې ويل چې د شوروي مداخله دې حالت ته
 رسيدلې ده بايد پام مو وي. امين په دې فکر کې ؤ او ويل يې چې برژنيف
 زما طرفدار دی خو فساد د شوروي په سفير پوزانوف کې دی او هغه

پرچمي دی.

د ۱۹۷۹ عيسوي کال په وروستيو وختونو کې امريکا پر روس تور ولگاوه چې د افغانستان په شمال کې يې خپلې قواوې راتولې کړې دي خو ورځې وروسته دا تورو نه رښتيا شول او روسان په کابل کې پر جمهوري ارگ وروختل په دې وخت کې د سياسي بيرو غونډه جوړه شوې وه چې ور کې عبدالرشيد جليلي برخه اخيستې وه:

مور هغه د گوند کلپزه نماځله په دغه ورځ نو د بيروى سياسي د جلسې نوبت نه وو زده په هغه وخت کې د بيروى سياسي غړى وم ماته جواب راغى چې بيروى سياسي غونډه لري او هلته راشئ کله چې لاړو د بيروى سياسي جلسې ته نو په دا غونډه کې موضوعگانې تقسيم شوې چې پريو خو عادي موضوعگانو باندې مخکې بحث وشو بيا د ډوډى په وخت کې لاړو ډوډى ته نو د ډوډى د خوراک په وخت کې ټول مسموم شولو، گنگس شولو له دې نه معلومه شوه چې دغه توطئه هم دمخکې نه پلان شوې وه دشوروبانو د تيري او دغه کې طبعاً افغانان هم شامل وو. وختې چې دغه حالت منع ته راغى جلسه نوره ختمه شوه او هغه وروستني بحث ته چې مهم بحث ؤ هغه ته موقع په لاس رانغله او وروسته بيا کورونو ته راغلو زه خو لارم شفاخانى ته په شفاخانه کې د شپې چاراته وويل چې دغه دي

د کارمل آواز دی چې نظام چپه شو او کارمل قدرت ته راغی لاکن بیا هم
دغه تیری خو بی جوابه نه دی پاتې شوی همدارنگه په میدان هوایی کې
ډیر سخت جنگ وشو په خپله دغه دارگ شاوخوا سخت جنگونه وشول
چې ډیر زیات تلفات ورورسیدل.

په جمهوري ارگ کې د حفیظ الله امین میرمن حاضره وه او ټول حالات یې
په خپلو سترگو لیدلي دي:

په دریم منزل کې مور وو په دوم منزل کې دفترونه وو د پنجشنبې په
ورځ دوی جلسه درلوده خبرې یې کولې چې دا په آس کې دا دوايي اچولې
وه آس یې پوخ کړی و دا دوايي په آس کې اچولې وه دا درستو و خوره
نویومانه وه خورلې یو دا بېرې ونه خوره او دغه زوی مې چې خوازک
نومیده ده ونه خوره، دا وروکې لور مې چې اوس دلته ده دې ونه خوره
دانورو چې و خوره دوی درستو ضعف وکړ امین صاحب چې و خوره دانورو
سړیو دوی ضعف وکړ نو اول یې هغو ته ډوډی ورکوله وروسته یې بیا
بنځو ته دا درستو ضعف وکړ نویو زه بڼه وم خو ډاکتران راغلل سیروم یې
ورکړه پیچکاری یې کولې امین صاحب یې دلاندې راووست پاس سیروم
یې ورته کښیښوده نو دا بڼه و لږ ذره بیداره شو بڼه شونو دا اووه بجې
کیدې یو څو دقیقې ورته پاته وې چې داسې وتم ډیر لوی دهلیز و چې

داسې ووممه دا د عرب حواته فير ولگیده ډير عت فير ولگیده دا چې ولگیده زه په منډه راغلم همداسې امين صاحب ته مې ورمندې کړه چې کاته مې دا داسې راجگ شوی ؤ له ما څخه يې پوښتنه وکړه ويل څه شی ؤ ما ويل داسې فير ولگیده په دا ديوالو باتدې فير وشو نو هم دومره خبرې مو چې وکړې خو هغه څوک چې و هم ډارشي که نه دا سپری بیداره کيږی نو امين صاحب خپله دهليز ته راووت دهليز ته چې راووت پسې فيرونه شول فيرونه شول له څلورو خواوو فيرونه شول، دا نجونی همداسې را بیداره شوې داراووتې ده ويل په دريم منزل ډير فير دی نو ځی دا لاندې هغه ته دويم منزل ته لاړشی دويم منزل ته درست بنکته شولو نو د ډاکټر بنځه هم وه، د زيري بنځه هم وه دويم منزل ته بنکته شوې په دې دهليز کې کښيناستو په دهليز کې چې کښيناستو نو يو څه سلاح وه دا کور کې نو د دې تعمير دري زينې دي په يوه زينه کې عبدالرحمن ولاړ ؤ په يوه زينه کې همدا د گريز ورور ولاړ ؤ او په دا بله زينه کې فتاح نومیده دامين صاحب د کا کا لمسی ؤ هغه ولاړ ؤ له پاسه ما سلاح ور ورده داسې ټيټه تلمه خاپوړو او دوی پاس ويشتل ډزی دي نو مور نه يو خبر چې څوک يې کوي دا چې بنکته شوو ما امين صاحب ته وويل دا څوک دي دا فيرونه څوک کوي ده نو دا جان دادته وويل جان داده ته ورشه يو وارې پاس داسې پټ وروخېږه

چې ونه لگيرې ته وگوره چې دا څوک دي، څوک ډزې کوي هغه چې
 وخت بيرته چې رابنکته شو ورته وويل واللهمين صاحب دا لکه چې
 وروس دی همداسې خوماته بنکاره شول هغه ورته وويل نه. نو دا ډزی يی
 چې وکړې وکړې تر هغه چې سلاح وه خو يو راونه خوت زبنت ډير مړه شول
 وروس دوی خونه پوهیده چې وروس دی چې څوک دی نو دا زینې ډکې
 شوې وختې چې سلاح خلاصه شوه راوختل چې راوختل ډزې يې شروع
 کړې چې راوختل موز پوه شولو چې دا وروس دی. چې ورته موکتل چې
 وروسان دي داچې پاس راوختل داماشندار يې داسې تاوکړل چې تاویي
 کړل نو هغه چې په هرچا ولگیدل داچې نژدې يې وويشتل دا ملالی
 ولگیده، گلالی ولگیده، خوازک ولگید اول چې راوختل عکسونه يی په
 لاس کې وو دامین صاحب داسې يې نيولي وو غوتی مخې ته ورغله وايي
 ولې تاسې فیر کوئ دلته امين صاحب دی ويل يې کوم دی همداسې يې
 ورته وويل چې کوم دی دباندې چې وي ليدئ چې هلته ناست دی فیر يې
 پرې وکړ دايې وويشت دايې چې وويشت پسې دا جنکيانی زخمي شوې
 داهلک زخمي شونو چې وي کاته چې نور څوک پاتې نه شوي او دريدل.

دروسي قواووبل هدف کابل راډيو او تلویزیون ؤ چې دا اطلاعاتو او کلتور

د وزير خيال محمد کتوازي د دفتر څخه په څرگنده بنکاريدې:

زه په وزارت کې وم په خپل دفتر کې ناست وم روسان چې راغلل نو دوی اول په دا راډیو تلویزیون باندې حمله وکړه نو دا راډیو تلویزیون ته زما دفتر نژدې ؤ او په راډیو تلویزیون باندې حمله وشوه شاوخوا زما دفتر هم محاصره شو او راډیو تلویزیون یې ونیوئ تانکونه یې منفجر کړل په هوایې کړل و یې سوزل هلته ډیر صاحب منصبان او عسکر هم پکې مړه شول. د تېلفون لین قطع و بیا وروسته څوک د راډیو تلویزیون نه راغلل چې راډیو تلویزیون و طنجار و نیول و طنجار سره دشوروي قواوې ورسره دي او راډیو تلویزیون یې ونیوئ نو و طنجار خوما پیژانده نو ما اول دا فکر کاوه چې د بلې خواده بیا وروسته د کارمل بیانیه مې د دوشنبې نه واوریدله بیا زه پوه شوم چې قصه څه رقم ده ځکه چې روسان هم راغلي وو د کارمل بیانیه هم نشر شوه و طنجار هم ورسره ؤ زه پوه شوم چې دا قصه داسې ده بیا تر گهیځه پورې بیا په دفتر کې وم ځکه چې شاوخوا محاصره وه تانکونه وو اجازه نه وه چې څوک چیرته لاړ شي بیا گهیځ کورته لاړم.

په دې وخت کې دبیرک کارمل بیانیه نشر شوه او د افغانستان خلکو ته یې په خپله وینا کې وویل چې حفیظ الله امین د تل له پاره د ژوند د صحنې څخه لیرې

شو:

رنځیدلی هیوادوالو او دافغانستان مسلمانو خلکو السلام علیکم!

دهیواد قهرمانو خلکو او بنځو تر هر څه دمخه اجازه را کړئ چې دافغانستان د دیموکراتیک جمهوریت د دولت او حکومت تر سیاسي مشي وړاندې دافغانستان دخلک د دیموکراتیک جمهوریت د مرکزي کمیټې انقلابي شوري، حکومت او ځان بېرک کارمل له خوا خپل ژور تاثرات او خواخوږی، ډېرې درناوی او تاوده درودونه ستاسې دې پایه رنځونو او په وینو لړلیو او بنکوله کبله د حبس او زندان، شړلو او جبري مهاجرت ته اړایستل غیر انساني او وحشانه زورونو او رنځ زموږ دلس گونو زرو میندو او پلرونو وروڼو او خویندو او زموږ د ماشومانو د شهادت او ډله نيزې وژنې له کبله چې دمیر غضب حفيظ الله امين له خوا او دده په مستقیم دستور سرته رسیدلي دي ستاسې حضور ته وړاندې کړم. د بلې خوا اعلانېږي چې حفيظ الله امين دا د الله او امين غدار د بښمن چې دخلکو او خلقیانو پر ضد و جنگیدئ دافغانستان آزادی بخشه اردوې د داخلي او خارجي د بښمنانو په گټه ټوټه ټوټه کړ، دی دامپرياليزم اوسي آی اې جاسوس چې دخلک د دیموکراتیک گوند د مؤسس گران رهبر نور محمد تره کي په ژوند او دهغه په شريفه کورنۍ یی هم رحم ونه کړ دابد له پاره د ژوند د صحنې څخه لیرې شو.

۳۷

ولې روسانو پر افغانستان يرغل وکړ؟

سلطان علی کاشغری چې د روسانو د ورتگ سره یوځای صدراعظم وټاکل

شو وایي چې دابلنه خلقي حکومت ورکړې وه:

په دې هکله زیات نه پوهیږم زه په بندي خانه کې وم کله چې زیات

سیاسي بندیان د ۱۹۷۹ کال د سامبر په میاشت کې او د جدی د

میاشتې د شپږمې نېټې نه وروسته خوشي شول زه هم آزاد کړل شوم تر

هغه ځایه پورې چې ما اوریدلي وو د خلقیانو د مشر تابه له خوا په تکرار

سره او په څو ځلې روسانو ته بلنه ورکړل شوې وه چې د شوروي

خواکونه دهغوی دساتنی له پاره و افغانستان ته داخل کړي، زه نه پوهیږم چې دا خبره خومره حقیقت لري.

عبدالرشید جلیلی چې د حفیظ الله امین په وخت کې د کابینې او سیاسي بیرو غړی و دا خبره نه مني:

دا خبره بالکل غلطه ده. هیڅوک خپل دښمن یا داسې کسان چې دهغه د راپرزیدو یا له منځه تلو سبب شي هغه نه دعوت کوي بلکه دا فقط هغه ډرامې دي هغه دروغ دي چې په خپله شورویانو د دې له پاره چې ځان ته برائت ورکړي یا د جهان د خلکو په سترگو کې خاورې واچوي دا دروغ یې جوړ کړي وو چې گواکي مورن په خپله د افغانستان د حکومت له طرفه دعوت شوي وو. حال دا چې په هغه اولو ورځو کې په خپله برژنیف او نورو حکومتي اشخاصو د شوروي همدا ویل، چې زمونږ جنوبي سرحدونه په خطر کې وو ځکه راغلو او داسې یې ویل چې د بعضو اصولي اشخاصو او افرادو له خوا مورن دعوت شوي یو چې هغه یې بیرک کارمل او ځینې نور هغه کسان چې د شورویانو سره په دې توطئه کې یو ځای وو هغوی یې یادول. په اول کې یې قطعاً داسې نه ویل چې مورن گني د حکومت په واسطه دعوت شوي یو بیا وروسته کله چې د شکست سره مخامخ شول او توطیې یې شنې شوې نو دا بهانې یې جوړې کړې او دا دروغ یې شروع

کېرل چې کني د حکومت په واسطه مورد دعوت شوي وو حال دا چې دا

بيخي غلظه ده قطعاً هيڅ سند نشته هيڅ وخت دا په بيروي سياسي کې،

نه په کميټه مرکزي کې، نه په شوراي انقلابي کې، نه په شوراي وزيران

کې داسې قطعاً مطرح شوي نه دي او دا دروغ دي.

د بي بي سي مالکم هسلټ چې د خو کلونو را په دی خوايي د افغانستان

چارې خاړلې دي وايي چې د حفيظ الله امين تگلاره روسانو ته د منلو وړ نه وه:

که څه هم روسانو د افغانستان د انقلاب او د خلک د ديموکراتيک

گوند ملاتړ کاوه، ولي د حفيظ الله امين په تگلاره خوښ نه وو. حفيظ

الله امين د تره کي مخالفت کاوه او په آخر کې يې له منځه يوړی، تره کي

روسانو ته د منلو وړ ؤ او کله چې امين هغه ليري کړ او د نورو مخالفانو

سره يې په بي رحمه رويه لاس پورې کړی نو مسکو ته دا کارونه د منلو وړ

نه وو او سمدستي يې فيصله وکړه چې حفيظ الله امين ليري کړي او پر

ځای يې ببرک کارمل راولي.

پوهاند حسن کاکړ وايي چې روسيې غوښتل چې په افغانستان کې خپل

لاس پوځي حکومت منع ته راولي او د بخارا چارې يو ځل بيا تکرار کاندې:

د دې اصلي هدف فقط همدغه ده لکه څنگه چې په بخارا کې يې هلته

شپيته کاله دمخه يوه وړو کې ډله په اقتدار راوستله او وروسته يې بيا

بخارا د اتحاد شوروي يو جزء وگرځوله، په افغانستان کې هم د خلقي حکومت مخصوصاً د حفيظ الله امين په مشر تابه سره د غسې علامې بنوولې چې کاملاً د شوروي اوامرو ته غاړه نږدې او چې غاړه نږدې نو دوی په دغه موقع کې فيصله وکړه چې چون خلقي حکومت ضعيف شوی دی د افغانستان مشران او لویان پخواني له منځه تللي او هلته يوه سياسي خلاهم موجوده ده او حفيظ الله امين او خلقي حکومت په افغانستان کې مخالفان ورته ډیر دي نو لهذا دغه يې موقع ده چې دوی به وکولی شي د پرچم د لارې څخه په افغانستان باندې خپل تسلط جاري ولري. او دغه حکومت چې د بېرک کارمل په مشرۍ جوړیږي کولی شي په افغانستان کې خپل هدفونه چې هغه پر افغانستان باندې تسلط لرل، د افغانستان د منابع طبيعي او نورو څخه يې استفاده کوله او په عين حال کې خپل هغه جمهوریتونه د آسیای مرکزی د افغانستان سره ورڅرمه گاونډي جمهوریتونه دايې محفوظ ساتل. په دغه مناسبت سره راغلل، ناگفته نه ماند چې افغانستان يو ډیر غني ملک دی غیر استثمار شوي طبيعي منابع او هم زراعتی پیداوار پکې نهایت زیات دي نفوس يې هم دومره زیات نه دي او آب و هوا يې هم ډیره ښه ده او په ستراتيژيکي ډول سره د هندوستان له پاره او د ایران له پاره مهم دی یعنی پردې هیوادونو

باندې نفوذ او تاثیر هم لرلای شو. نو دغه ترتیب ؤ چې دوی راغلل دا د حکومت د تقویې له پاره نه، د پرچمیانو د تقویې له پاره. او که داسې وای منطقي دا معلومیده چې خلقي حکومت یې تقویه کړی وای په داسې حال کې چې خلقي حکومت یې چې هغه د حفیظ الله امین په مشرۍ باندې هغه د دوی د مسکو او امروته یې غاړه نه ایښوده د مسکو د اتحاد شوروی سفیر پوزانوف یې له افغانستان څخه وویست او داسې علایم موجود دي اوس د دوی په آرشیف کې هم واضح شوي دي چې حفیظ الله امین غوښتل چې د غربي ممالکو سره په تماس کې شي او افغانستان د اتحاد شوروي د کاملې اتکا څخه خلاص کړي، افغانستان په حیث د یو مملکت له نورو مملکتونو سره هم عادي او برابر روابط ولري دا د اتحاد شوروي په گټه نه ؤ او یا دوی په خپله گټه نه تعبیرول په هغه وخت کې یې یرغل وکړ او ویل یې چې پرافغانستان به د پرچمي حکومت له لارې تسلط ولري.

د هند په جواهر لال نهرو پوهنتون کې د نړیوال سیاست استاد پروفیسر متین زبیري باور لري چې روسي یرغل د هغه هیواد د ستراتیژیکو گټو یوه برخه ده او په ایران کې د امریکاد امکانې مداخلې له ویرې منع ته راغلی دی:

زه غواړم چې په دې باره کې دوه ټکي را پورته کړم اول باید د ایران انقلاب د امریکا په ستراتیژیکه سناریو کې وکتل شي، په دغه وخت کې د

ایران وپاچا ته د سیمې د پولیس رول ورکړل شوی ؤ او د هغه راغورځول د امریکا په عامه افکارو کې یو شوک ؤ. بله خبره داده چې د ایران د پاچا تر نړیدلو وړاندې د امریکا عامه افکار د افراطی راست په لور و خوځیدل د مخه تردې چې د شورویانو تیاکونه افغانستان ته و لار شي د ۱۹۷۹ کال د جون په میاشت کې جمهور رئیس کارتر د فارس په خلیج، منځني ختیځ او شمالي افریقا کې د داسې قواوو اچول منظور کړل چې په چټکۍ سره ترې کار واخیستل شي. د دې خبرو څخه زما هدف دا دی چې کیدای شي شوروي اتحاد په ایران کې د امریکا امکانی نظامی مداخلې ویرولی وي او افغانستان ته یې خپلې قواوې ولیږلې چې کمونست رژیم تقویه کړي.

عبدالرحیم هاتف وايي چې د روس دا پلان زور او د نیمې وچې څخه د انگریزانو تر تللو وروسته نور هم پیاوړی شو:

داسې معلومیږي لکه روسانو چې د دې کار له پاره تقریباً د ۱۳۳۴ څخه یا حتی د هغه وخته څخه چې انګلیسان د افغانستان له جواره څخه لیرې شول په دغه وخت کې دوی زمینه سازی درلودله چې یو نوع خلاد قدرت چې د انګلیسانو په عدم کې یا د انګلیسانو په جلا کیدو کې ایجاد شوی ده د هغه څخه په خپله ګټه باندې استفاده وکړي، د یوه طرفه څخه

خو دا خبره وه او له بله طرفه څخه دا وه چې افغانستان خپل سرحدې مسایل چې دانگلیس له وخته لاینحله پاته وو او وروسته تر انگلیس پاکستان منځ ته راغی دهغو سره هم په داسې شکل باندې پاتې شول چې د حل لاره یې تقریباً بنده وه او پاکستان دهغو خبرو د حل دپاره هیڅ ماده گي نه درلوده، هغه دا چې د ډیورنډ کرښې و هغې خواته پښتنو او بلوڅو ته د خپل سرنوشت د تپاکلو حق ورکړي پر دغه اساس باندې پاکستان د غربي دنیا سره ډیر نژدې پاتې شو او افغانستان په یوه انزوا کې واقع شو.

ځینی مؤرخین باور لري چې د روس هدف د هند سمندر او گرمې اوبه وې خو په پېښور کې د مرکزي آسیا د مطالعاتو مشر ډاکټر انور خان وايي چې په همدې وخت کې روس ته د هند د سمندر ضرورت نه ؤ:

څه وخت چې روس افغانستان ته راته کڼه، نو په دې وخت کې هغه ته د هند د سمندر ضرورت نه ؤ د دی گرمو اوبو ضرورت نه ؤ دا خو یوه ډیره زړه تیوري ده. پخوا ټیک دي په نولسمه پېړۍ کې هغه کوشش کړی دی خو اوس په دې وخت کې چې دی افغانستان ته راته نور روس دومره پرمخ تللی ؤ، دده تکنالوژي او بحریه دومره قوي وه، چې ده ته د دې ضرورت نه ؤ داسې خاص. خو چونکې اوس کوم اسناد راغلي دي هغه دا ښيي چې دا د دوی یوې ایجنسی یوه فیصله وکړه نو پورته پولېټ بیرو کې هم په

دی باندې مخالفت ؤ، خو یوه فیصله وشوه نو دوی راغلل داسې حالت جوړ شو چې دوی ترې وروسته کیدای نه شول او پکې گیر شول. نو زما دا خیال دی چې صرف د دغې وجهې نه چې روس راته چې گرمو او بو ته یا د هند بحر ته راته تاریخي طور دې کې څه حقیقت شته او وي به. خو په دې وخت کې چې دی راته نو داسې خاص پلان نه ؤ.

دا فیصله چې افغانستان ته روسي پوځ ولیري په یوه سلا نه وه شوې. په هغه وخت کې د شوروي د بهرنیو چارو مرستیال وزیر کریبن کو وایي چې دا خبرې په یوه تنگه کړی کې شوې وې:

زما د معلوماتو له مخې دغه پریکړه په یوه تنگه کړی کې شوې وه چې پکې برژنیف، اندروپوف، استینف، گرومیکو او سوسلوف گډون کړی ؤ او س نه شم کولی په پوره یقین سره درته ووایم چې هلته چا څه خبره وکړه خو په یوه ټکي باندې راسره هیڅ شک نشته او هغه دا چې د پوځونو د لیبرلو موضوع د اندروپوف له خوا پورته شوه. د اندروپوف تر مشرۍ لاندې د کې جې بي غړو د امین په هکله شکمن اطلاعات ورکول چې گني د سي آی ای سره اړیکې لري چې بیخي د امریکایانو جاسوس شوی دی او خپل هیواد هغوی ته سپارل غواړي. د اندروپوف همدې استدلال د دفاع وزیر اوستینوف هم قانع کړی ؤ. د بهرنیو چارو وزیر گرومیکو هم د دغې

پريکړي پلوي کړې وه بنایي هغه په اول سر کې مخالفت کړی وي خوده داسې عادت درلود چې دسترگوپه یوه رپ کې یې د یوې نظریې د مخالفت نه دهغې عامې بڼې بدلون کاوه برژینف هم چې دهغه مثلث غړی ؤ بیخي باور درلوده او حکم یې نو د هغوی د پريکړې مخالفت ونشو کولی.

۳۸

د شوروي اتحاد د قواوو پر ضد پاڅون

د ۱۹۷۹ کال د جدی په شپږم ماښام سور پوځ پر کابل وروختی او په بل سهار یې هر څه په کنټرول کې راوستل په دې سهار پوهاند حسن کاکړ د کابل په کوټه سنگی کې روسي ټانکونو د عجیب حالت سره مخامخ کړی دی:

په اتو بجو باندي چې زه له کورده راووتلم، میرویس میدان ته لاړم په میرویس میدان کې په داسې حال کې چې په هغه ورځ باندي دا ټوله ځمکه په واوره پټه وه ډیر زیات ټانکونه مې ولیدل واقعاً ماته یو ډیر عجیب او غریب حالت راغلی لکه هغه حالت چې په ۱۹۶۸ کال کې په چکسلواکیا

کې راغلئ و د چکسلواکيا ځوانانو د شوروي اتحاد د ټانکونو په مقابل کې احساسات ښکاره کول ما ته هم ژړا راتله او همدغسې مې لاس دا د شوروي ټانکونو ته نيولی ؤ چې تاسو څه کوئ ووځئ بيا خو خیر پوه شوم چې بابا دا خو وره خبره نه ده لارم کور ته زما یوزوی کاوون کاکړ نومیده هغه مې راووست دوولس کلن هلک ؤ هغه ته مې دا وویل چې شوروي اتحاد عملاً افغانستان نیولی دی او ټانکونه یې استولي دي او دا حکومت یې چې منع ته راوستلی دی دا په خپله د دوی یو لاس پوځی حکومت به وي اما په دې باندې پوه شه چې دوی په افغانستان کې پاتې کېدونکي نه دي د افغانستان خلک د هغه تحمل نشي کولای په مقابل کې به یې وځنگیږي نه به یې حکومت په ځای پاته وي او نه به دوی په ځای پاتې وي او همدغه وو چې د همدغې ورځې څخه زه په داسې حال کې چې تا ته معلومه ده چې ما په عملي سیاست کې په افغانستان کې هیڅ کله اشتراک نه ؤ کړی له همدغې ورځې نه ما د شوروي اتحاد په مقابل کې او د پرچمي حکومت په مقابل کې یو مخالف دریځ ونيوی ترڅو چې زه بندي شوم.

د حفیظ الله امین حکومت لیرې او پر ځای یې د جمهور رئیس ببرک کارمل حکومت منع ته راغی. د روسي پوځ په مرسته د ببرک کارمل حکومت په

کابل او ټول افغانستان کې ټینگ شو. که څه هم مقاومت جاري ؤ ولی په لومړیو ورځو کې خلک گيچ او نه پوهیدل چې څه وکړي؟ د حوت په دریمه نیټه د «الله اکبر» په نارو سره د کابل ټول خلک سر کونو ته راووتل او ټولې حکومتي ادارې فلج شوې. ډاکټر جاوید د دې ورځې شاهد دی او دا مظاهري یې لیدلې دي:

د حوت په دریمه نیټه مظاهري سهار وختي د کابل په ښار کې شروع شوې ځوانان او نجونې په منظمو صفونو کې سر کونو ته راووتل او د شوروي او کمونیزم پر ضد به یې شعارونه ورکول په دې مظاهرو کې ډیر ځوانان او نجونې د روسي او حکومتي عسکرو له خوا په شهادت ورسیدل چې یوه هم د یوسف ساعد لور ناهید وه. د حوت په دریمه نیټه په افغانانو کې داسې هیجان پیدا شوی ؤ چې د روس پر ټانکونو یې په تش لاس بې باکه حملې کولې، ابراهیم عسکریار په دی ورځ پر روسی ټانک حمله وکړه او ځای پر ځای ووژل شو. د شپې له خوا پر بامونو خلک وختل او د الله اکبر نارې یې وهلې چې دا یو ډول مقاومت او مخالفت د شوروي د حملې او تجاوز پر ضد ؤ.

د مسلح مقاومت تر څنګ په کابل پوهنتون او نورو علمي مؤسسو کې د روس پر ضد فعالیتونه پیل شول. پوهاند حسن کاکړ وایي چې هغه له سیاست سره علاقه نلرله ولې د روسانو په موجودیت کې بې طرفي ورته نا ممکنه وه:

ددغه حادثې نه وروسته ما نشوای کولای کمالاً بی طرفه پاته شم هغه داؤ چې په پوهنتون کې په خپلو هم فکرو ځوانانو پسې شوم په لټه کې شوم، او دلته ما پیدا کړه چې له هغه نه د مخه یو د اتحادیه په نامه د اتحادیه د عمومي استادانو او محصلانو جوړه شوې وده. په هغه کې مې ځان داخل کړ، د نورو استادانو په شمول سره او علاوه د دغې اتحادیې تر شا په نامه د جبهه د آزادی خواهانو چې یو ائتلاف یې غوښته له ټولو هغو همفکرانو سره، له نورو ډلو سره چې د اتحاد شوروي په مقابل کې مخالفت کوي د پرچمي حکومت په مقابل کې مخالفت کوي او د دغو اتحادیو له لارې مور شبنامې خپرولې، د نورو استادانو په همکارۍ او معاونت سره او زه په هغه لوړه حلقه کې وم چې په هغه حلقه کې درې څلور کسه نور محترم استادان وو. او له هغوی سره ما یو ځای فعالیت کاوه او شبنامې مو خپرولې او دا فعالیتونه مو کول دا د شاگردانو د محصلانو دا فعالیتونه مو تنظیمول کومک مو ورسره کاوه ترڅو چې هغه و چې زه ونیول شوم او زما سره نور درې څلور استادان هم ونیول شول او بنديان شول.

د ببرک کارمل په مشرتوب حکومت هڅه کوله چې خلک راضي وساتي او

د خپل راتگ سره سم یې سیاسي بنديان خوشي کړل. علی گل پیوند چې د

اطلاعاتو او کلتور معین ؤ وایي که نور سیاسی بندیان خوشي شول ولې د هغوی
 غای د امین طرف دارانو و نیوی هغه وایي چې ده کومه گناه نه لرله ولی بیا هم
 زنداني شو:

د خوشحال یو بیت وایم که اجازه وي زه شاعریم هر کله د شاعرانو په

ویناؤ باندي استناد کوم هغه وایي چې:

په ناحق د اورنگ زیب په بند بندي یم خدای خبردی په تهمت او په بهتان

زه په ځان کې گناه نه وینم په خدای ږو ولی نور خلک خبرې که شان شان

د گناه می سرشته نه ده معلومه مگر خپل هنر د ځان وینم تاوان

زه د هغه وخت د خپل گوند شاعروم او د گوند پالیسي زما په شعرونو کې

پرته له هنري برخې نه هم منعکسېدله نو طبعاً هغه څوک چې زموږ په

مقابل کې وو د هغه پر ضد می هم شعرونه ویلي دي اگر چې هغه اوس هم

زه د تور جلا د په نامه پیژنم او د هغه تور جلا د پر ضد می ډیر شعرونه ویلي

وو. او دا هغه شخصي عقده وه چې زه یې زندان ته پرې بوتلم او اته کاله او

څو میاشتي یې وځنډولم، که نه زما په داسې پوستونو کې وظیفه نه وه

چې څه گناه می کړې وي او یا دې څه را سره شوي وای. خو همدغه د

شعرونو گناه زه اته کاله او څو میاشتي په زندان کې واچولم او په زندان

کې ما د افغان ستره تراژیدي ولیدله. هغه تراژیدي چې پیری پیری به یې

زموږ تاریخ دا په وینو لږلې برخه هېره نه کړې ما د افغانانو مرگ په سترگو ولیدئ او هغه په دې ډول و بېرک کارمل چې هر اعدام کاوه هغه اعدامیان به یې زموږ کوټو ته راوستل، موږ سره به یې اچول او بیا به د شپې له خوا برقونه د زندان مړه شول او پس له هغې به یې یو یو بیوئ. زما یاد دي په ۱۳۶۲ کال کې چې کله یو لوی اعدام کیدئ چې په دغه شپه باندي درې سوه خوشپیته تنه یې اعدام ته بیول زموږ کوټې ته را ننوتل عسکر او یو زنداني ته یې چې مجاهد و غریبی ورته وکړ چې تا قوماندان صاحب غواړي، زنداني ورته وویل چې تاسو زما له مرگه اوس هم ډار یوئ ولې نه وایاست راته چې اعدام ته مې بیایي. زه له اعدامه نه ډارېرم دا لار زموږ د حق لاره ده دا روسانو به دا وطن پریردي او موږ به آزاد یوو.

د حکومت پر ضد جگړې او مقاومتونه لا پخوا پیل شوي وو. ولې د روسي قواوو په موجودیت کې دا جگړې نورې هم زور داره شوې. د حرکت انقلاب اسلامي مشر مولوي محمد نبي محمدي وايي چې دا جگړې نه وې بلکه د پرديو تجاوز گرو پر ضد مقابله او جهاد و:

زموږ جنگ له روسانو سره دا جنگ نه و. جهاد و د جنگ او جهاد فرق دادی چې جنگ په اساس د خواهشات نفسي او په اساس د مادیت پرستي د جاه و جلال، قدرت، تصرف او استعمار او د دغه په منظور وي. جهاد

هغه جنگ دی چې د مخالف د دین مبین اسلام سره هم په صورت د تعرض د دوی کې مسلمانان جگړه شروع کړي صرف د پاره دا علاء د کلمة الله، له پاره د حاکمیت د قانون الهی چې قرآن پاک دی، له پاره د مصئونیت د دین مبین اسلام د دوی له تعرضاتو څخه. نوز مور دغه جهاد په دغه منظور باندې شروع شوی ؤ او چې بینه د جهاد یې هم درلوده علت داؤ چې هغه اساس او علت باعثه د دی جگړې د غه شی ؤ چې خاص علاء د کلمة الله حاکمیت د قرآن پاک او مصئونیت د دین مبین اسلام، استقلال سیاسی، وحدت ملی، تأمین اراضی د دغه ملت مسلمه یې څوارلس سوه کلنی چې نوم یې افغانستان دی.

روسی پوځ په عصري وسلو مجهز او افغانانو ته گرانه وه چې په مخامخ جگړو کې د سره پوځ سره مقابله وکړي چریکي جگړې یوازنی لاره وه چې روسان مجبور کړي چې د افغانستان څخه ووځي. د جمعیت اسلامی قوماندان او د شورای نظر مشر احمد شاه مسعود وایي چې په گوریلابي جگړو کې هغو د تنظیم او سازماندهی څخه پوره استفاده کړې وه:

زما د نظره یوه د عمده مسئلو څخه چې په گوریلابي جنگونو کې مور ورڅخه ډیره استفاده کړې ده هغه تنظیم او سازماندهی ده دا نه یوازې په پنجشېر کې بلکې په نورو مرکزونو کې چې مور جوړ کړي وو گټه پورته شوې ده. دا د اراضی او سیمې څخه معقوله استفاده، د افرادو سازماندهی او نورو تاکتیکونو څخه کار اخیستل وو چې د اراضی څخه به د دښمن په تناسب گټه اخیستل کیده د مثال په ډول مور د پنجشېر په دره

کې چې تقریباً سل کیلومتره اوږده ده او نورې درې چې په عمودي ډول ورسره یو ځای شوې دي په هرډېره کې مور قرار گاوي درلودې او روسان به مو په دې ترتیب پنجشېر ته د داخلېدو سره سم په جگړه کې بوخت ساتلي وو.

د افغانستان په نورو سیمو کې چې هوار میدانونه دي هم روسان د ستونزو سره مخامخ وو او ورته سخت تاوانونه ورسیدل. رسول اخوندزاده چې په هلمند کې د مجاهدينو مشر ؤ وايي چې په یوه چاودنه کې یې ډیر روسي پوځیان و الوړول:

يو وخت د طيارو بمباری وې مور یو ځای ایله کوی عقب نیشني مو کوله نوزمور یو مجاهد راو لاړ شو یو لوی قبری جوړ کړی یو لوی بیلر یې د باروتو او اوسپنو او دغو شپانو څخه ډک کړی پټ یې کړی قبر یې پر جوړ کړ قرار یې تناو پر غوټه کړی چې بعني دا برایي زمور یو شهید شوی دی دلته موبنخ کړی دی نو دا ځای مو سهار ایله کړ بلی خواته ځینې پورته شولو نورو غونډیو ته سهار چې روسان د یخوارا غلغل او دوی دلته خپل شوق پر کوی چې یاره دا واقعی مړی دی برایي یې بنخ کړی دی لکه چې دا مور ځینې وژلی دی ما بین ته چې را پورته شول درې څلور ټانکونه به وو او شپسته او یا نفره چې دا درز سود درز سره نه سپری معلوم شو او نه ټانک ټوله یې ووژل.

داخلي مقاومت او په پاکستان کې د مجاهدينو مؤقت حکومت

افغان حکومت او شوروي قواوو په پوره طاقت هڅه کوله چې د مجاهدينو مقاومت له منځه يوسي په کندهار کې د مجاهدينو قوماندان ملا نقيب الله وايي چې يوه ډاډول قوه د هغوی سيمې ته ورغلې وه چې ټولو مجاهدينو يې په گډه مقابله وکوله:

قوه چې راغله لکه هغه راډيوگانو چې تبصره پر کوله هغسې طيارې بمان توغنديانې حتی هغه لويه توغندی چې يوه توغندی دغسې روغه پاته شوې وه مور يې دا باروت ورڅخه راوکنبل يو خروار او شل منه يې باروت

شول دا دیوی توغندی وو چې مور د میدان خخه احصائیه واخیستله چې شپیته زره توغندی یې استعمال کړی وو پنځه زره به یې په دې قوه کې استعمال کړل او دغه خلک چې مور دستگیره کول د اووه ویشتو ولایتو خخه، د بیلابیلو ولایتونو خخه یې دغه خلک راوړل، د روسانو په شمول په دې کې وزیر د دفاع روزمره د کابل خخه راتلی د ارغنداو په ولسوالۍ کې به راته ناست و مور د رو دپه هغه غاړه وو. نو مور دا درو دیرش شواروزه جنگ سره وکئ سهار به دوی پر شپږو بجو تعرض د تانگانو د بمانورا باندي شروع کړئ. د پیاده و، هغه به مور په فضل د الله هغو ته ماته ورکړه پر اووه بجو به یې دا تعرض ختموی خودا درو دیرش شوا روزه چې دوی تعرض کړی دی. په درو دیرش شوا روزه کې یې مور یو گام شاته کړي نه یو د دوی خخه به مو هر د ورځ دوه سوه دری سوه پنځه سوه نفر دستگیرول یا به مو له بینه وړل حق تعالی دوی مات کړل.

که شوروي قواوو او دولتي پوځیانو د درنې مباری خخه کار اخیستی دی خو مجاهدینو هم د نړۍ پر مختللي وسله ستنگر توغندی په کار اچولی وو، د کندهار هوایی ډگر ته نژدې ملایار محمد دا توغندی د حکومتی الوتکو پر ضد په کار اچولی دي:

مور به چې ستنگر راوړل په دا رقم به مور اوړل د خلکو د شپنیانو په

رقم به راغلو میدان ته به نژدې شولو بیا به مو پر طیاره باندې انداخت
و کړی نو هغه و چې خدای پاک به ولگول مور به مطلب بیرته د دې ځای
څخه یاد شپږمیانو په رقم یا مطلب د بزگرو په رقم به مو بیرته ځان وکښی.
داسې خبرې دیرې راغلې دي په دې ځای کې یو گشت دلته زه شورویانو
ونیسولم. مور توغوندی راوړلې دلته مو په شورویانو باندې انداخت
و کړی. نو هغه وخت کې شورویان را پسې راغلل هلته نو مور ځینې ولاړو
یو کلي ته، مرغان کیچې ته، د شپې شورویان راغلل هلته یې مور
ونیسولو. بیا یې زما څخه پوښتنه وکړه چې دلته اشرار راغلي وو دا څه
شول. ما ورته وویل چې هغه خو مور نه یو مور دلته در بدره مسکینان
خلک یو نوبیا یې زه راوستم څو شپې مو دلته تیرې کړې په کندهار کې یې
بندي کړی و. هغه و چې بیا یې بیرته ایله کړم چې پر ما باندې یې شی نه
کړی پیدا مخبران نه وو په دې منطقه کې نو دا و بیا یې زه بیرته ایله کړم.
مور چې د سټینگر تعلیم کړی دی مور خو بیسواده خلک یو مگر د الله
پاک په قدرت سره بس دا یو چې زه درته ناست یم دغه په خپله ما جنگي
طیارې تقریباً چې مور په دغه شاوخوا کې رااچولې دي نولس طیارې به
مور راچولې وې. په دغه کې دوې جیت دي، دوې جیت طیارې دغه میگ
دری داباري مور رااچولې دي او نوری ټولي څرخي طیارې وې په دا

نولسو کي.

خو قومندان عبدالحق بیا بیله ستراتیژی غوره کړې او په فعالیت لگیاؤ چې په کابل کې د ننه حکومت راوغورځوي:

په داخل د ښار کې مور بیا واړه واړه گروپونه درلودل. مثلاً بعضي گروپونه شپږ نفرې وو، پنځه نفرې به وو لس نفرې به وو چې بیا دې گروپونو به داسې یو شکل درلودی مثلاً یو مسئول به پکې ؤ چې هغه باید په صاحب منصبو کې ارتباط ونیسي. بل مسئول به ؤ چې هغه به په کسبه کارانو کې ارتباط ونیسي یو نفر به ؤ چې دهغه مسئولیت دا ؤ چې معلومات جمع کړي، د بل مسئولیت ادارې سیستم او هغه مالي چارې ورته مخکې وړلې. نو چې دا به مو یو ځای کړل یو گروپ به ترې نه جوړ شو چې دې هر گروپ به په هرو دوو درو هفتو کې یوه دوسیه تکمیلوله خپل د کارونو چې بیا به یې ماته رالیرله نو په دې حساب مور همداسې پنځوس شپيته واړه واړه گروپونه په مختلفو ځایونو کې درلودل چې بیا دا ټول موسره یو ځای کول. بیا ما یوه بله اداره ورته جوړه کړې وه چې بیا تر دې ادارې لاندې کار کوي. د دې له پاره چې هغه گروپونه یو بل ونه پیژني مثلاً که یو گروپ افشا کړي یا نیول کړي نو چې هغه بل گروپ یعنی د وهلو یا د ټکولو یا هغې ته د اذیت ورکولو په نتیجه کې دویم

گروپ افشانه شني نو دا ارتباطات مور مستقیم د خان سرد ساتل. نو که یو گروپ به نیول کیدئ نورو گروپونو ته به یې ضرر نه رسیدئ. خصوصاً د رژیم په اخرو وختونو کې داسې یوې مرحلې ته رسیدلي وو چې مور هر وخت کولی شول چې یو فشار په دولت باندې راولو او یا داسې یو سیستم راولو چې په دولت کې د ننه کارو کړو ځکه زما سرد یو فکر همیشه ؤ چې زه د دې مخالف وم چې مور د بهرنه را کتونه بنار ته وغورځوو ما همیشه د دې پروگرام مخالفت کړی ؤ. که ستا سو په یاد وي ما د جلال آباد د پروگرام مخالفت وکړ بیا دا یو پروگرام چې جوړ شو پر کابل باندې د حملې ما یې مخالفت وکړ نو زموږ کوشش په دې ؤ چې مور څنگه وکولی شو چې یوه رهبري د ټولو افغانانو په سطحه باندې منع ته راشي نو که بیا دغه تغییر سړی هلته راولي نو نتیجه به ورکي.

د گډې رهبري او په بهر کې د جلا وطن حکومت پروگرام تر لاس لاندې ونیول شو. د افغانستان جمهور رئیس پوهاند رباني چې په دې حکومت کې شامل ؤ وایي چې د کار د طرز څخه راضي نه ؤ:

فکر وشو چې روسان د وتلو په مرحله کې دي باید یو بدیل یې را منع ته شي ځینې دوستانو مشوره ورکړه چې مجلس باید تشکیل شي او هر حزب باید شپيته تنه دې مجلس ته راولېږي که څه هم د دې کار سره لوی

حزبونه راضي نه وو. ولې په هر حال په شورا کې خلک راټول شول او صبغت الله خان مجددي د رئیس په توگه وټاکل شو، که څه هم زه د کار د طرز څخه راضي نه وم. په هغه وخت کې ما دا خبره وکړه ولې ومې ويل چې زه به خپل کار ته دوام ورکړم ما وويل چې زه به يواځينی سړی يم چې تر پایه پورې خپل کار ته دوام ورکړم. هم هغسې هم وشول ما په هغه وخت کې وويل چې بايد يو قوي او قدرت مند حکومت منځ ته راشي، قدرت مند حزبونه او د افغانستان ټول خلک بايد په دې حکومت کې برخه واخلي.

مولوی محمد یونس خالص وايي چې استاد رباني په خپله د دې حکومت

په ملاتړ کې پاتې راغلی دی:

تاسو ته معلومات دی چې هغه حکومت دوام کولی شي چې هغه څوک يې چې جوړ کړي چې هغه يې له زړه نه ومني مور دا حکومت جوړ کړ او دې حکومت ته مور خپل قوتونه ونه سپارل. مور ورته خپل د تعليم او تربیې او د صحیې او دا ټول قوتونه مو ورته وسپارل مگر په دې کې نور تنظیمونه پاتې راغلل او چې هر کله تنظیمونه خپله پادشاهي شروع کړي نو خو هغه په خپله قوت نشي پیدا کولای يعني په اوله مرحله کې خود دې په ناکامی کې چې کار وشو يو خود او چې دا خلک ډیر ژر رخصت شول بايد چې حکومت دا خلک ډیر ژر نه وای رخصت کړي، چې هغې

شورا نور کار هم کړی وای. دوهم دا چې په همنهغه سباله استاد ربانی

خدای «ج» دې مور او ده او ټولوته هدایت وکړي، هغه راغی او دلته یې یو

پریس کانفرس ورکړ او دا خبره یې وکړله چې په دا حکومت کې غدر شوی

دی، غلطی شوې ده او دې سره مور موافق نه یو داسې شیان په منځ کې

راغلل نو په دې نسبت باندې هغه اول دبیخ نه یو څه کمی راغی بیا

وروسته وروسته نوانجنیر صاحب یو څه عقده اخیستی وه چې هغه د دې

سره همکاري نه کوله.

ډیر کتونکي باور لري چې د افغاني مجاهدینو تر منځ اختلاف قصدي او د

بهرنیو هیوادونو له خوا منځ ته راغلی ؤ. د پاکستان د کورنیو چارو وزیر نصیر

الله بابر وایي چې د لومړي سر څخه د پاکستان مشر جنرال ضیاء الحق دا حال

راوستی ؤ:

نو هغه دوی خبرې وکړې یو خویې پر دوی باندې کومک بند کړ چې د

دوی سره یې کومک بند کړ نو دوی په خپلو کې بیا تقسیم شول په دې چې

په بده ورځ وو پیسه ورته نه ملاویده ترینینگ پر بند ؤ نو دوی بیا گرځیدل

څوک کویت ته، څوک سعودی ته، څوک چبرته نو دوی په دې وجه باندې

بیا په خپلو کې تقسیم شول او دا اووه گروپه ترې جوړ شول. نو بیا د ایران

قونسل دې پینبور کې هغه ته می وویل چې شاه ایران ته تاسو میسج

وليرئ چې دا خلک داسې دي دوی سره کومک په کار دی او ته ورسره
 کمک وکړه. هغه چې دوی ماته وویل درې ورځې پس جواب راځي هغه بیا
 زه مارشلا والا جیل ته ولېږلم چې زه بیا جیل نه را ووتم نو «می» یو کم
 اتیا یم ؤ هغې کې بیا د دوی هم هغه حال ؤ نو بیا ما له امریکا سره تماس
 ونيوئ نو بیا امریکا دوی سره په «می» یو کم اتیا یم کې کومک شروع
 کړئ هغه وخت پاکستان هم ورسره کومک نه کوي مارشلا یا ضیا الحق
 دوی خو هغوی بیا ورسره کومک دا مستقیم شروع کړی دوی سره.

د جمعیت علماء اسلام مشر مولوي فضل الرحمن وايي چې د جنرال
 ضیا الحق ملاتړ هغه وخت پیاوړی شو کله چې غربي هیوادونو د سور جنگ په ترڅ
 کې خپله مرسته پیل کړه:

چې د روس پوځ را ننوته د دوو کالو نه پس افغانستان ته نو په دغه
 وخت کې بیا د غرب دلچسپي پیدا شوه، د امریکا دلچسپي پیدا شوه او
 دوی دغه جهاد تأیید کړ. اوس ظاهره خبره ده چې د دوی پلان په
 افغانستان کې د اسلام له پاره نه ؤ بلکې دوی دا خپل سور جنگ چې له
 روس سره ؤ دغه یې یوی نتیجې ته رسوي او د افغانستان دغه جگړه دغه
 له پاره ډیره یو مؤثر او مضبوط بنیاد وگرځيدئ نو ظاهره خبره ده چې
 پاکستان نو په هغه وخت کې زیات اهمیت حاصل کړ په پاکستان کې

مارشلاوه او جنرال ضياء صاحب ياد هغه مارشلا جهاد سره د کلکې مرستې اعلان وکړ او ډيرې مضبوطې سره چې ده هغه جهاد تائيد کړ ليکن پاليسي چې خومره وده هغه به هم د ديخوا (غرب) نه تلله او هغه به هلته عملي کوله تطبيق به يې جنرال ضياء کوي نو ظاهره خبره ده چې دې خلکو دا غوښته چې جنگ دې افغاني کوي، وينه دې دافغاني توييري خو چې نتيجه زمور په لاس کې وي او نتيجه په هغه صورت کې د دوی په لاس کې ورتلای شوای چې په افغانيانو کې اختلاف وای. نو په دوی کې يې اووه تنظيمونه جوړ کړل او تقريباً يوو لس خو غير رسمي وو او اووه پکې رسمي وو او دغه تقسيم باقاعده په منظمه طريقه سره وشو چې د دې طرفه به کوم پلان تللی د پاکستان حکومت به هغه تطبيق کاوه دغه تقسيم چې کوم دی دې تقسيم نه دغه نتيجه راووتله لکه چې نن مور په افغانستان کې وينو چې جهادي قوتونه چې کوم دي هغوی فتح حاصله کړله ليکن په خپل منع کې موافقه نشته او نن هغه په خپل منع کې د يو بل وينه تويوي.

په حکومت او گوند کې اختلاف

سید محمد گلاب زوی چې د ببرک کارمل د کورنیو چارو وزیر او د کابینې غړی ؤ وایي چې په گوند کې اختلاف د شوروي پوځیانو او کدرونو پر سر منځ ته راغلی:

دا اختلاف مسئله شخصي مسایل نه وو مسئله پر اصولو او پرنسیپونو باندې وه. په همهغه اصولو او پرنسیپونو باندې وه. چې وطن ته د جوړولو په خاطر په وطن کې د آرامۍ په خاطر خلکو ته د خدمت په خاطر وه زموږ اولین اختلاف د شوروي پوځونو مسئله وه چې باید شوروي پوځونه

افغانستان ته نه وای راغلي او چې راغلي دي خپل کار یې چې هغه وکړ
بیرته باید د افغانستان خاوره پریري او خپل وطن ته لاړ شي او دا د
اختلاف یوه مسئله وه دوهمه مسئله زموږ د اختلاف د کدرونو مسئله وه
چې همدا اساسي مسئله د کدرونو وه هغه کدرونه چې واقعاً بنایسته او د
کار له پاره مساعد کدرونه وو او په دوی وابسته نه وو هغه ته به یې اهمیت
نه ورکاوه او مسلکي خلک چې تربیه شوی وو د ملت پیسې ورباندې
مصرف شوې وې دوی کوم اهمیت نه ورکاوه. دوی ته اول ارزښت هغه
درلود چې په دوی پورې وابسته شوي خلک وي ورپورې تړلي شوي
اشخاص وي. دې ته یې زیات اهمیت ورکاوه. او زموږ مسئله همدغسې
یو اختلاف هم په هغه اولو ورڅو کې همدا راغلی چې یو تعداد زموږ
ملگري یې زندان ته واچول غیر نا حقه چې پخوا د امین په وخت کې یا
وزیران وو یا د مرکزي کمیټې غړي وو یا په لوړو پوستونو کې یې کار کړی
و. زموږ هم په هغه باندې اختلاف ورسره پیدا شو چې داښه کار نه دی دا
مسلکي خلک دي د بنایست وړ دي چې وطن ته خدمت وکړي او دا باید
بندیان نه شي که بندیان کېږي محدود د شپږو نه تر دوولسونفرو اضافه
باید بندیان نه شي او ده تقریباً په حدود د درې سوه څو نفره بندیان کړل او
دا هم یو د اختلاف عامل ؤ.

سلیمان لایق چې په گوند کې یو لوړ رتبه او سابقه داره غړی پاتې شوی دی

وايي چې د دې مخالفت عوامل د گوند مشرانو منع ته راوړي وو:

زه فکر کوم د افغانستان د خلق ديموکراتيک گوند په داخلي مسايلو کې ټول مشران کم او زيات مسئوليت لري دا خبرې چې زموږ قضاوت ته وړاندې کيږي زموږ له پاره هم شريفانه لاره همدا ده چې ووايو چې د گوند د ننه موږ د وحدت سره يا د پارټي د يووالي سره سمه مرسته ونشوای کړای او د افغانستان د خلق ديموکراتيک گوند وروسته د وطن گوند له بده مرغه په دې بد ميراث باندې يعني د تريگنيو، د اختلافاتو او د اختلافاتو د تراشلو او جوړولو په لور کې خپل عمر تير کړئ، کېدای شوای که د غومره چې د دې اختلافاتو په سرد يو د بل د محکومولو دومره فکر او کار کېده که دا د افغانستان د بښگڼې او بهبود له پاره دومره کار شوی وای زه فکر کوم چې د ۱۳۷۱ تراژيدي به نه پېښېدله.

جمهور رئيس ببرک کارمل ټينگار کاوه چې د شوروي سره نه ماتيدونکي اړيکي وساتل شي په ماسکو کې د يوه سفر په ترڅ کې هغه افغانانو ته وويل چې وطن پرست افغان هغه دی چې افغان شوروي دوستی ته وفاداره وي:

ملگرو په ښکاره سره بايد درته څرگنده کړم چې څوک څوک دی او څنگه بايد هغه وپيژندلی شي وطن پال افغان څوک دی هغه آتښين وطن پرست څوک دی د نوی افغانستان هغه افغان چې نوی انسان دی هغه

څوک دی دا هغه افغان دی چې د افغان شوروي و دوستی ته وفاداره وي.

د ببرک کارمل د دې دریغ سره افغانان او د هغه ډیر گوندي ملگري موافق نه وو په افغانستان کې د مقاومت او نړیوال فشار له کبله شوروي اتحاد مجبور شو چې کارمل لیری او پرځای یې ډاکټر نجیب الله راوړي سلیمان لایق وایي چې په دې وخت کې یې د ډاکټر نجیب الله سره مرسته کړې ده:

ډاکټر صاحب نجیب الله مسند د قدرت ته راغی ما د هغه سره صادقانه مرسته وکړه دا مرسته لکه ځینې خلک چې بیا وروسته په دې داخلي اختلافاتو کې داسې توجیه کوله چې گواکې زه د خپلو شخصي گټو په اساس یواځې ما له نجیب الله سره مرسته وکړه داسې نه ده زه کوم ډیر د زیاتو صلاحیتونو او اختیاراتو سرې هم نه وم لیکن کوم وظایف چې په ما باندې مربوط وو هغه ما حق نه درلود چې په هغه کې زه صادق ونه اوسم ما حق نه درلود چې هغه زه اجراء نه کړم او ما پخوا هم له پخوانیو رهبرانو سره کوم خائنانه حرکت یا کوم په اصطلاح سره تر کوم ځایه چې می عقل کار کاوه له هغوی سره کوم غبن یا دا مانه دی کړی او البته د ډاکټر صاحب نجیب الله ما جداً ملاتړ کړی دی او د هغه سره وم.

د ډاکټر نجیب د راتگ سره سم حکومت هڅه وکړه چې د مخالفانو سره د روغې جوړې لاره خپله کړي، عبدالرحیم هاتف وایي چې دولت دې نتیجې ته

رسیدلی ؤ چې گوندي حکومت نور نه چلیږي:

په افغانستان کې عموماً دغه تمایل پیدا شوی ؤ په دولت کې چې انحصاري شکل د دولتداری چې د یوه حزب حکومت وي دا نه چلیږي، دوام نه کوی باید یوه ائتلافي اداره جوړه شي. د هغې خبرې له پاره په افغانستان کې لومړی اساسي قانون تصویب شو او هغه تقریباً یو نیم کال کار وریاندې وشو ډیر حقوق پوهان په هغه کې وو یو کمیسیون کار پکې کاوه د هغه کمیسیون په رأس کې زه په خپله وم بیا هغه د یوې لویې جرگې د طرفه څخه تصویب شو. د لویې جرگې ریاست یې هم زما پر غاړه ؤ. هغه اساسي قانون بې تبعیضه ؤ ټولو افغانانو ته یې یو ډول حق ورکاوه او د کوم حزب یا د کوم شخص میراثي رهبري او غیر د هغه صلاحیته څخه چې خلکو وچا ته ورکړی وي نور صلاحیتونه یې نه منل. د بشري حقوقو مطابق د هغه موازینو سره سم چې په دنیا کې ټوله خلک ورته رعایت کوي د هغو سره سم اساسي قانون په افغانستان کې نافذ شو او د دغه اساسي قانون لاندې زه د رئیس جمهور معاون شولم په اجرائیه برخه کې نه، په حقوقي برخه کې، مشورتی برخه کې او په هغه باره کې د افغانستان د کار کرده گی مثالونه د افغانستان اساسي قانون دی، د اساسي قانون تعدیل دی، دا د قضا قانون دی، د څارنوالی قانون دی او نور داسې، چې زه د

خپل کاره څخه پښیمانه هم نه یم او هغه کارونه په میدان کې پراته دي پر کار باندي قضاوت کیدلای شي طبعاً زما د ماغزو محصول نه دي زما سره نور ملگری د افغانستان مشهوره حقوقدانان ملگری وو او یازده هغو سره ملگری وم نو هغه د افغانستان د خاوري انحصاري قدرت مور نه یوه حزب ته نه یو چاته ورسپارلی ؤ نه یې ورسپارو او دغه احساس هر کله چې پیدا شي چې یو څوک د قدرت څخه استثنی شي او یو بل څوک پر قدرت باندي انحصاري خیتیه واچوي د دا ټولو شکلونو څخه مور نفرت کوو او دا په دنیا کې هم اوس د دې خبرې تائید څوک نه کوی.

همدا وخت و چې ملي روغه جوړه اعلان شوه د حکومت هدف دروشنفکرانو جلب او همکاري وه، میرمن معصومه وردک چې یوه روشنفکره او په پارلمان او په حکومتونو کې پاتې شوې ده وایی چې تر مشورې وروسته د بنځو شورا ته ورغله:

بیاد ملي مصالحې په ارتباط تقریباً یو اته میاشتې نورې هم چې تېرې شولې فیصله شوه چې روسان وځي. بیا نوزه نه پوهیږم چې دڅوم ځل له پاره زه یې وغوښتم ډاکټر نجیب را سره خبرې وکړې ماته یې وویل چې ته راشه د بنځو شورا ته ما ورته وویل ډاکټر صاحب زه هلته څه وکړم چې راشم هلته خوبيله دنیا ده زه خو هغه نشم منلای هلته مشاوره ناسته ده هلته نور داسې کسان هلته دي چې زه یې طاقت نه لرم چې ورته وگورم

او بيا زده هم کار نشم کولای خود ډير زيات می ورته وويل خو په پای کې بيا مې ورته وويل چې بڼه دي زه به خبرې وکړم، بيا کورته چې راغلم ځينې روشنفران چې په اکاډمي علوم کې وو ورغلم له هغوی سره کښيناستم له دوستانو سره مې خبرې وکړې ما ورته وويل چې تاسو څه وايست دا يوه مشوره ده مور او تاسو بايد ټوله يوه ډله شو، که داسې فيصله وشي چې بڼه پس له مصالحې څخه روشنفران راځي او ځايونه نيسي، زه به هم لاره شم داځای به زه ونيسم او هغسې چې مې ورسره فيصله کړې ده بيا به زه پوهيږم کار مې. دوی ماته مشوره را کړه ټولو راته وويل چې ته بايد ولاړه شي او دا لاره بايد خلاصه شي دنور روشنفرانو له پاره او مور داسې فکر کاوه چې په دې وخت کې هغه کسان چې په اروپا کې دي دوی هم گامونه اخلي او مور کولای شو چې دا روسان او يا د روسانو پلويان يا کمونستان دوی به يو يو ايسته کړو او په ځای کې به يې نور مقرر شي او کوشش به وشي چې زمينه مساعده شي د انتخاباتو له پاره. بيا پس د دوی له مشورې څخه ورغلم بيا په هغه ورځ چې ما خبرې وکړې، چې جلسه وه ډاکټر نجيب په خپله زه معرفي کړم بيا ما ورته وويل په بيانیه کې چې تر هغه وخته پورې به زه کار وکړم چې ماته يا صحي معاذير پيدانه شي او يا کوم مانع او هر کله چې ماته کوم مانع پيدا شو، او مواع می

ورسره خبرې کړې وې که مانع را ته پیدا شو بیا زه کار نه کوم او رښتیا هم
بیا دوی په خپله کوشش کاوه چې هغه قول چې یې راسره کړی و چې زما په
کارو کې غرض ونه کړي نو په دې خاطر ما خپلې بیانیې په خپله لیکلې.

٤١

د ژنيو لوز نامه

په افغانستان کې سخت مقاومت او بهرني فشار روسان مجبور کړل چې د خپلو قواوو د ايستلو په فکر کې شي په دې فشارونو کې د بهرنيو مطبوعاتو خپرونې هم شاملې وې د پښتو خانگي نبي مصداق وايي چې بي بي سي يوازي راډيو وه چې د افغانستان حالات يې جهانيانو ته ورسول:

بي بي سي پښتو خپرونه تقريباً يو نيم کال وروسته له دې چې روسان افغانستان ته داخل شي شروع شوه او په ډيره کمه موده کې يې د زياتو افغانانو توجه ځان ته جلب کړه ځکه په دې وخت کې سفارتونه تړل شوي

وو، خاځی ژورنالستان په داخل کې نه وو، سانسور لگیدلی ؤ نو د جنگ د خبرونو را ایستل ډیر مشکل وو سره د دې هم مور وکولای شول چې داسې پروگرامونه لکه د خپلو سترگو لیدلي کتلي جوړ کړو چې په هغه کې هر څوک چې به داخل د افغانستان نه راتلل که قومندان ؤ، که مهاجر ؤ، که خاځی ژورنالست ؤ، که ډاکټر ؤ د هغو نه به مور د دوی د خپلو سترگو لیدلي کتلي حالت پوښتنه کوله او دوی به د منطقي په باره کې په افغانستان کې هغې منطقي ته چې تللي وو خبر به یې راکاوه او په دې رقم سره ټول افغانان به خبریدل چې د افغانستان په فلانی منطقه کې وضع څنگه ده. نوبې بي سي په دې حصه کې ډیر زیات افغانان بیداره کړل. متوجه یې کړل چې په داخل د افغانستان کې څه رقم خبرې تیریري او د بي بي سي نه په دې ترتیب سره د افغانانو د دې جنگ د ظلمونو او د نارواؤ خبرونه دنړیوالو غورونو ته ورسیدل او د اوریدونکو په یاد وي چې هر کال به په ملگرو ملتونو کې د یوسلو اولسونه تر یوسلو دوو ویشتنو هیوادو پورې د شوروي مداخلی ضد رایه ورکوله.

سلیمان لایق وایي چې دروسي پوځیانو د وتلو موضوع په لومړي ځل د

شوروي پخواني جمهور رئیس میخائیل گورباچوف را پورته کړه:

په ۱۹۸۵ کال کې چې زمورله ۱۳۶۴ کال سره سره خوري تقریباً د

عقرب په نيمايي ورځو کې د افغانستان يولوو رتبه هيئت د ببرک کارمل تر مشرتابه لاندې مسکو ته ويلل شو په دې هيئت کې لاندني کسان غړي وو سلطان علي کشتمند چې د افغانستان د صدارت عهده يې لرله، ډاکټر صالح محمد زيري چې د افغانستان د خلق په ديموکراتيک گوند کې د منشي سمت او د سياسي بيرو عضويت يې درلود او ډاکټر صاحب نجيب الله چې په هغه وخت کې د افغانستان د دولتي اطلاعاتو د مشرتوب په موقف کې ؤ او جنرال صاحب نظر محمد خان چې په هغه وخت کې د افغانستان د دفاع وزير ؤ او ما هم په دې هيئت کې برخه اخيستي وه هلته د شوروي له لوري په دې مجلس کې د گورباچوف صاحب تر مشرتابه لاندې، شورونادزي (وزير خارجه) او د شوروي اتحاد د دفاع وزير مارشال سک洛夫 او عيني نورو تخنيکي کسانو اشتراک کړی ؤ خو هغه يو مجلس ؤ چې د لومړي ځل له پاره د افغانستان د دولت د مشرتابه کولیکتيف د شوروي اتحاد د لوري د مشرتابه د کولیکتيف سره يو ځای کښيناست. پخوا تر دې عرف داسې ؤ زمونږ د دواړو خواوو د رهبرانو تر منځ چې دوه په دوه به سره کښيناستل څه به يې وويل، مونږ د هغه گزارش فقط د خپلو مشرانو نه اخيسته، چې غالباً به هم په هغه باره کې کارمل صاحب فرمايل چې: «ديگه به رفيق تان اعتماد کښين ديگه» څه به يې چې لوریده يا څه

به چې لازم لیده چې وې وایي مور ته به یې ویل په دې لحاظ هم ده چې هیڅ وخت مور د هغو اجراءاتو مسؤلیت نه لرو چې د دې جلسې نه مخکې شوي دي. په دې جلسه کې یوه مسئله چې هغه عمده وه او مهمه وه، اساسي مسئله وه د طرحی له پاره هغه د شوروي اتحاد د قواؤ د ایستلو مسئله وه چې د گورباچوف له خوا طرح شوه او مور ټولو له کارمل نه پرته له دې مسئلې سره توافق درلود. نو په هغه وخت کې گورباچوف پیشنهاد وکړ چې شوروي قوتونه به ووځي او افغانستان باید خپله دفاع د هغو مداخلو په مقابل کې چې ورباندې تحمیل کېږي په خپله وکړي د خپل ځان مستقلانه دفاع وکړي. وروسته دا اصطلاح شوه په مور کې چې، مستقلانه دفاع، البته د دې په مقابلې کې چې د هغوی له خوا نه گورباچوف غبریده دخپلو ملگرو تائید به یې وکتا په وقتاً اخیستی مخ به یې وراړاوه او له دېخوا هم کارمل غبریده کارمل د دې طرحې په مقابل کې جدي عکس العمل وښود وې ویل چې زه هیڅ وخت توافق نه لرم چې شوروي قوتونه له افغانستان نه ووځي. او ده چې گوتی یې ریریدلې او په څېر کې یې هم ډیر تغییر پیدا شوی ؤ، ډیر ډار شوی ؤ نو ویلې چې دا خو چې دا لښکرووځي مور به ټول په وینو کې ډوب شو، انقلاب به په وینو کې ډوب شي او ډیر په سره سینه هغه جانب مقابل لوري ورته وویل وروره

نود دې معنی دا ده چې هغه انقلاب چې تاسې په افغانستان کې عنوان کړی دی خلک یې نه مني او تاسې یې زموږ د لښکرو په زور په خلکو منئ آیا داسې نه ده؟ په دې کې البته کارمل غلی شو، ولې گورباچوف وویل چې دروسیې او د شوروي اتحاد خلک له دې جگړې نه ډیر ناراضه دي د خپلو زامنو د استولونه او نه غواړي چې هلته دا لښکري نور زیاتې پاتې شي او موږ هم نشو کولای چې هغه انقلاب چې تاسې خلکو ته نه شئ تفهیم کولای او د هغو رضایت نه شئ په منلئ هغه په زوره پر خلکو تحمیل کړ. نو په هر حال په هغه مجلس کې په دې باره کې پخوا هم تفاهم موجود ؤ زموږ تر منځ، زموږ د ملگرو تر منځ، زه شخصاً او ډاکټر صاحب نجیب الله په دې مسئله کې موږ قبلي تفاهم درلود او دې نتیجې ته رسیدلی وو چې باید شوروي لښکري له افغانستان نه ووځي.

د افغانستان د مسئلې د حل په هکله د ملگرو ملتونو خبرې د ډیره وخته جاري وې او په واشنگټن کې د شوروي د مشر گورباچوف او جمهور رئیس ریګن په سر مشریزه کې هم دا ستونزه لاینحله پاته شوه. خو د شوروي حکومت هڅه وکړه چې په ژنيو کې د یوې نړیوالې لوزنامې لاندې خپلې قواوې د افغانستان څخه وباسي. د ملگرو ملتونو په مشر توب د ژنيو خبرې د افغانستان او پاکستان تر منځ پیل شوې او ورکې امریکا او شوروي هم شامل وو په دې خبرو کې د پاکستان

د بهرنیو چارو د وزارت لور رتبه مامور ریاض احمد خان هم شامل ؤ:

په هر حال د پاکستان حکومت دا خبرې په هغه صورت کې ومنلې که چیرې دروسیې حکومت تیاروي چې په لږ وخت کې خپلې قواوې ویاوسي. پاکستان ته د دې خبرو ضرورت ؤ دا ځکه چې په روس باندې باید فشار داسې حد ته نه وای رسیدلی چې د تحمل وړ نه وای. د دې تر څنگ د پاکستان دا خیال هم ؤ چې کله مسکو د خپلو پوځیانو وتلو ته تیار شي نو د ژنیو د مذاکرو نتیجه په هغه وخت کې کار آمد ثابتیدلای شي. مسکو تیار ؤ او د دې فیصلې په کیدلو یې څو کلونه ووتل د دې فیصلې عوامل په بنیادي ډول په شوروي کې هغه تبدیلی وې چې د گورباچوف صاحب په وخت کې منع ته راغلې په لومړي ځل په ۱۹۸۷ کال کې شوروي اتحاد کوشش وکړ چې د کابل د حکومت او مجاهدینو تر منع د جوړې او پخلا کیدلو خبرې پیل شي. ولې په دې وخت کې د مجاهدینو موقف مضبوط ؤ او د کابل سره خبرو ته نه ؤ تیار، همدا وخت ؤ چې شوروي اتحاد د خپلو پوځیانو مختصر تقسیم اوقات وړاندې کړ او د دې معاهدې په کیدلو سره شوروي ته دا گټه ورسېده چې د یوې نړیوالې لوزنامې له مخې خپل پوځیان له افغانستان څخه ویاوسي. په دې موافقه کې اول د شوروي پوځیانو وتل، دوهم بهرنی مداخلې پای ته رسیدل،

دریم د دې لوزنامې تضمین او څلورم د افغانی مهاجرینو ستنیدل شامل

وو.

د ژنيو د لوزنامې تر لاس لیک وروسته د شوروي اتحاد د بهرنیو چارو وزیر

ادوارډ شپور د ناتزی وویل چې د نن موافقه د شوروي د نوی تگلارې نتیجه ده چې

په بهر کې خپلې ستونزې حل کړي:

د نن ورځې د موافقې لاس لیک د شوروي اتحاد د هغو فیصلو نتیجه

وه چې په بهر کې خپلې سختې ستونزې له سیاسي لارې حل کاندې. دا کار

د شوروي اتحاد د نوو خیالاتو برخه ده، دا موافقه د ښه نیت او روغې

جوړې په نتیجه کې منع ته راغلې ده.

د شوروي قواوې د افغانستان څخه ووتلې حکومت د روغې جوړې پروسه

نوره هم مضبوطه کړه او حکومت ته یې داسې وزیران راوستل چې حزبي سابقه یې

نه لرله، یو د دې وزیرانو څخه هم ډاکټر و دیر صافی و چې د ملي هوا نوردی وزیر

وتاکل شو:

ما هم وزارت د هوا نوردی ملکي د صدر اعظم په بلنه ومنی علت دا

دی چې موزیو ځای د څو روښن فکرانو د کابل د افغانستان، د استادانو د

پوهنتون د کابل او حتی ځینو مجاهدینو د گروپونو د قومندانانو او

مشرانو سره چې مور سره يې نژدې اړيکې درلودې يا خپلوي يا قومي روابط درلودل ورسره مشوره وکړه. وضع ملي او بين المللی مور داسې تحليل کړې وه چې دا چې هميشه نجيب وايي چې يو څوک دې حاضر شي رادې شي د خبرو د ليارې نه به مور قدرت ورکوي. مور چون بې له هغه هم په داخل د کابل کې په افغانستان کې بيا خصوصاً په کابل پوهنتون کې د څوارلسو کالو راهيسې په حيث د استاد د حقوقو او سياسي علومو د پوهنځي ما کار کړی ؤ بيا رئيس د پوهنځي د حقوقو او علوم سياسي وم. نو همدا فيصله شوه چې دې خبرې ته عملي بڼه ورکوي په دې خاطر به کابينې ته ورننوزو دا قدرت به له دوی نه تقسيم کړو او دا چې يو وزارت هم د حزبيانو د حزب ديموکراتيک خلق د يو غړي د لاس نه کمپري او د ملت د يو نفر لاس ته لوبړي هغه د ملت په گټه ترې نه کار اخلي دا لوی دستاورد ؤ، مثبت اړخونه لري او دهغه مقام او بودجې او ځای څخه د وطن له پاره، د آينده سالم جريان د افغانستان په گټه کار کوي، هلې ځلې کوي، تر څو چې د مجاهدينو يو صحيح حکومت د دوی ټولو په موافقه راشي بيا هغو ته د دی پر ځای چې حزب ديموکراتيک خلق يې وړ انتقال کړي مور به دا قدرت وړانتقال کړو.

٤٢

د تنهي کودتا

ډاکټر نجيب الله ژنيو ته تر يوه سفر وروسته وويل چې د مخالفو د ځينو

مشرانو سره يې ليدلی او د قدرت انحصار نه غواړی:

د افغانستان جمهوري دولت د سوله غوښتونکو مخالفانو سره د

خبرو، تفاهم او هراړخيزی همکاري غوښتونکی او د هر ډول هلو ځلو هر

کلی کوي چې په هيواد کې د سولې د تأمين سبب وگرځي مور د قدرت د

مسئلي سره انحصار گرانه بر خور د نه لرو او د ټولو قوتو د متناسبی او

عادلانه سهم گیری سره په مرکزي او محلي حکومتونو کې موافقه لرو. په

هيواد کي مهمه سوله ده او د آزادو انتخاباتو د لاري بايد هر څوک د خلکو د محک له لياري راشي او ورته معلوم شي چې په کوم ځای کي بايد موقف ولري. ما چې د خپل سفر په ترڅ کي په ژنيو کي د مخالفو دځينو مشرانو سره وکتل د هر څه د مخه مې پر وحدت ملي، ديموکراسي او انتخاباتو تاکيد وکړ چې په هيواد کي د جگړې د بنديدلو يواځيني لاره ده.

په هيواد کي د ننه هم مخالفو سازمانونو ته د فعاليت اجازه ورکړل شوه يو د دي سازمانونو څخه هم د ملي ژغورنې سازمان و چې مشر توب يې د پوهاند اصغر خان پر غاړه و:

د هغه د مرستيال عبدالرحيم هاتف په ذريعه له زمور سره دا ژمنه وشوه چې مداخله نه کوو. نو د دي امله چې مور دا وازميو يوه اعلاميه مور خپره کړله. هغوی زمور دا اعلاميه په دريو ژبو دري، پښتو او انگريزي باندي د راډيو او تلويزيون له لياري خپره کړه. هغوی وويل که څه هم په هم دي اعلاميه کي ځيني موضوعگانې زمور د حکومت د سياست څخه مخالفی دی خو څرنگه چې مور له تاسو سره ژمنه کړې ده نو د خپریدو اجازه ورکوو. د همدې څخه څو مياشتې وروسته مور د پلوشي په ورځپاڼه کي يو پرانستی ليک خپور کړ په نوموړي ليک کي مو په څرگنده ډول سره د

مجاهدینو تر مینځ د هم آهنگی د نشتوالي او هم د دولت د وضعې په هکله انتقادونه وکړل. په تدریجی ډول سره خبریالانو زموږ سره اړیکې ټینګې کړې او موږ خپلو انتقادونو ته دوام ورکړ، موږ داوولې ورځې څخه خپل هدف اعلام کړی ؤ چې موږ د واک د تر لاسه کولو له پاره کار نه کوو او زموږ هدف یواځې او یواځې په هیواد کې د سولې راوستل او د غم لړلي او ناوړه حالت څخه د اولس ژغورنه ده.

په حکومت کې د ننه د واک پر سر مخالفت روان ؤ او ان دا چې خبره کودتا او پاڅون ته ورسیده. جنرال شهنواز تڼی چې د ملي دفاع وزیر ؤ د ډاکټر نجیب الله پر ضد را پورته شو. سلیمان لایق وایي چې ډاکټر نجیب الله په دې پاڅون خبر او د جنرال تڼی سره په خبرو لگیاؤ:

ډاکټر صاحب نجیب الله په خپله له تڼی صاحب سره پرله پسې ملاقاتونه کول ځکه چې هغه ته اطلاعات رسیدل چې داسې ځینې علامې وې مثلاً د دفاع دوزارت په شاوخوا کې ټانکونه په ځمکه کې بنځیدل د هغو سنگر بندی زوانې وې او ډاکټر صاحب نجیب الله تاسې پوهیږئ چې هغه د افغانستان د ټولو وسله والو قوتونو سر قوماندان اعلی هم ؤ. نو دا اطلاعات ورته رسیدل او هغه د تڼی سره مینه لرله فکر یې کاوه چې دی یو شجاع سړی دی، باید ضایع نه شي که نه هغه ته خولاره اسانه وه چې یو

فرمان یو مکتوب د ده په عنوان صادر کړي او پېشنهاد وکړي هغه سر قوماندانی اعلیٰ ته چې دی یې رئیس و نو هغه به یې سبکدوشه کړی و د حزب موافقه به یې هم اخیستې وای ځکه چې په حزب کې هم د اکثریت حمایه ورسره وه. نو په دې بنیاد باندې هغه ډیرې هلې ځلې وکړې او تنی هم شخصاً هغه ته اطمینان ورکاوه چې زه کود تا نه کوم لیکن زه فکر کوم چې پر تنی صاحب به ځینې داسې فشارونه وو چې هغه یې مجبور اوه دې ته چې په ده کې بدگوماني او په ده کې د آینده له پاره تشویش او په ده کې چې د ده پر ضد به کومه توطئه وشي که دی له دې قصې نه را سور شي نو پسې ورتود یې کړ ترڅو چې کود تا ته یې مجبور کړ.

ډاکټر نجیب الله وایي چې ده هڅه کوله چې د دې کودتا مخه ونیسي او جنرال تنی ته یې په خپل کور کې پر آشک میلستیا ورکړی وه:

په کاله کې زما د کډې پښې خور یري، په لاره حرکت نه شي کولی دا را پورته شوه وایي چې تا تنی را غوښتی دی د پښتنو کور ته راغلی دی. زه ورته پورته کیږم آشک ورته پخوم. او آشک یې ورته پوخ کړ. زه او وطن جارور سره ناست یو او خبرې ورته کوو چې څه کوي په کومه لاره روان یې او ملگری تنی په کومه لاره روان یې. اول خو په دې حادثه کې څوک ژوندي، نه پاتې کیږي بیا تا وگتله. دا تا چې وگتله دڅومره ورځو

له پاره یې ساتلی شي ځکه که په یوازی ځان مو کولای خوبیا دا خبرې
 ضرور نه وي، سوله د څه شي له پاره ده، مصالحه د څه شي له پاره ده د دې
 خاطر د نور قوتونه راغواړو وایو چې د انحصار د قدرت نه تیر، چوکۍ
 زموږ که شل دی دوې دې وي، درې دې وي او څلور دې وي نیمې دې وي
 خو دا نور دې هم راشي سره.

جنرال تڼی وایي چې دا خبره صحیح ده ولی ورکې هدف بیل ؤ:

دا صحیح خبره ده آشک خو ده خلکو ته ورکاوه، ده خو ډیر کوشش
 کاوه چې خلک منحرف کړي نه یواځې آشک بلکې خپل جنرالان او گوندي
 مشران یې منحرف کول نوده خو حتی پوځیانو او گوندي مشرانو ته پیسې
 ورکولې، تطمیع کول یې ځان ته یې تسلیمول. ده په دې شکل یعنی د کې
 جې بي د خادېستی میتود په واسطه سره ده غوښتل چې افغانستان اداره
 کړي په هیچا باندې یې اعتماد نه کاوه او په هیچا باندې یې باور نه کاوه
 هر چا ته په چل کې ؤ.

جنرال تڼی وایي چې د ډاکټر نجیب الله حکومت پر پردو متکي ؤ نو ځکه

خپل گوند او ملت ته د منلو نه و:

د نجیب حکومت په ځان باندې تکیه نه لرله او پر پردو متکي ؤ، نوله
 دې امله خپل گوند او ملت ته د منلو وړ نه ؤ برسیره پر دې په هغه وخت کې

په رژیم کې بی بند و باري اوج ته رسیدلې وه او دولتي دستګاه خپله اداره له لاسه ورکړې وه سیاسي مشرتوب په ګوند او دولت کې د انحرافاتو د مخ نیوي او پاک کاري توان نه درلود. ګوند د انشعاب خواته روان ؤ. روس او نجیب دواړو په ګډه د مسکو د سیاسي او مادي ګټو په خاطر د اردو تشکیلاتی جوړښت او قوت ټوټی کړ او د اردو ملي نظامي ساختار یې په شخصي، قومي او د کې جې بي په خادستي تشکیلاتو بدل کړ او مور نه غوښتل چې پوځ د ملت په خلاف و جنګیږي او مور دا غوښتل چې داوولس په خوښه دولت جوړ شي ولې نجیب د قدرت نه لاس نه اخیست او په دی ډول یې د ګوند او د ملت غوښتنو ته غاړه نه ایښوده نو ځکه مور پاڅون وکړ او مور د ملت په خاطر د خپلو ګټو نه تیر شولو مور دا غوښتل چې په ملک کې جګړه، ورور وژنه بس شي په ملت باندې د زور حکومت ونه شي او پوځ د ملت په خلاف ونه جنګیږي مور غوښتل چې د لنډوخت له پاره یوه موقتې اداره جوړه شي. دابه د یوه داسې جمهوري سیستم نه دفاع کوي چې هغه په پارلماني مبارزه باندې متکي وي او په آزادو، سري او په پټو انتخاباتو کې هر څوک چې اکثریت وگټي هغه به پارلمان او حکومت جوړوي او د اقلیت څښتن به د اپوزیټون ځای نیسي ترڅو چې داوولس، د ملت په خوښه منتخب حکومت جوړ شي او افغانستان آباد شي په دې

خاطر مور پاڅون وکړ.

ځيني خلک وايي چې دا کودتا تحميلي او جنرال تني بله لاره نلرله. ولي

سليمان لايق دا خبره نه مني:

ما هم اوریدلی دی له ځيني پخوانيو گوندي ملگرو نه چې د دې کودتا سره چې بيا وروسته ملگري شول او د حزه تصفيه شول له هغوی نه ما داسی واوریدل چې گواکي تني صاحب دی کودتا ته مجبور شوی دی او پری تحمیل شوی ده. زه فکر کوم چې دا خبره په یوه معنی سمه ده او په یوه معنی غلطه ده، غلطه خو په دې معنی ده چې ده د جمهور رئیس په مقابل کې کودتا وکړه که دا کودتا ډاکټر صاحب نجیب الله لکه چې د تني صاحب ځيني مدافعین وايي چې پر ده یې تحمیل کړې وه نوزده فکر کوم چې یو سړی چې هم رئیس جمهور وي، صدراعظم وي او هم د ټولو وسله والو قوتونو رئیس وي او سر قومندان اعلی وي هغه باید د کوم هدف له پاره خپل دفاع دوزیر په مقابل کې کودتا کوي. دا خو منطق نه لري په ټوله دنیا کې تاسو وگورئ د قدرت داڅیستلو له پاره کودتا کیږي دا قدرت خو هغه نقد درلود او دا صلاحیت یې هم درلود چې که یې وزیر دفاع نه غوښتی د هغه استعفی لزوماً بر طرفي دا خو په داسی هیوادونو کې چې د جنگ په حال کې وي دا بیا ډیر ساده کار دي. په دی لحاظ دا غلطه ده. او

صحيح هم ده په دې معنی صحيح ده چې پر تنی صاحب باندي دا کودتا
 تحميل شوه چې جنرال شهنواز تنی د ځینې داسې حزبي جاہ طلبو عناصرو
 تر نفوذ لاندی ؤ چې هغوی د ځینې سياسي تغيراتو په وجه چې خپل
 مقامونه یې د لاسه ورکړي وو په تنی یې فشار اچاوی او همدغسې هغو پر
 ځینو قوماندانانو چې په سیاست کې د دوی تر نفوذ لاندې وو په هغو یې
 فشار اچوی چې باید په نجیب باندي دوی سترگې سرې کړي او نجیب
 مجبور کړي دې ته چې دوی هغو پخوانیو مقاماتو ته راولي او که یې نه
 راولي نو باید دی د نظامي قوتونو د اعمال په وسیله باندي له قدرت نه
 وغورځول شي.

خیال محمد کتوازی وایي چې پوځی جنرالان د کودتا په خطر پوه او ورته
 یې د منځگړتوب بلنه ورکړې وه:

د تنی ملگرو چې په رهبري کې ورسره وو دوی وویل چې مور ځینې د
 رهبري ملگرو ته مخ کې وویل چې تاسو د دی مخه ونیسئ سوله وکړئ په
 مینځ کې، تا ته هم وایو ته په مینځ کې کښینه مصالحه وکړه سره جوړمو
 کړه. بیا ما ورته وویل په دواړو سترگو البته په دې کې آصف شور او
 ختیگراو ځینی کسان چې په رهبري کې وو هغوی راغلل زما کورته بیا ما
 وویل ښه دی بیا دوی په کور کې راته ناست وو ما ته یې وویل چې ته

د نجیب سره که امکان د دې وی چې یو تماس ورسره ونیسي موز به ورسره ووينو ټول، ما بیا تېلفون وکړ کوشش مې وکړ له نجیب سره می ارتباط پیدا کړ، بیا هغه وویل چې په دې خبره کې خوزه راضی يم او زه خو سوله غواړم، سمه ده ما له هغه سره بیا ولیدل او هغه راته وویل چې دوی حاضر دی سولی ته زه خو سل واری حاضر يم سره کښینو خبرې به سره وکړو که زه ملامت وم دا دی ته په مینځ کې کښېنه ما ته ووايه که دوی ملامت وو دوی هم البته ماته ويلي وو چې ته په مینځ کې کښېنه د منځگړي په حیث باندې بیا هغه وویل چې صحیح ده سره له دې چې ته د دوی لخوا یې بیا هم زه حاضر يم. بڼه زه بیرته راغلم دوی ته مې وویل دوی ومنل ټولو. خبره په دې کې راغله چې بیا سبا په نهو بجو باندې دوی سره کښېنی خبرې ورسره وکړي دغه کسان چې د تڼی په شاوخوا کې داشپز اووه نفره دوی راتلل د نجیب سره یې سبا پر نهو بجو باندې کتل او سوله یې سره کوله پر نهو بجو ما تېلفون وکړ دوی ټول راغلي وو وزارت دفاع ته، ټولو هغه تشریفاتې دریشی کړې وي چې باید نجیب سره وويني. د رئیس دفتر په اطاق کې ټول را جمع شوي وو بیا یې وویل چې موز حاضر یو پر نهو بجو راځو. پر نهو بجو نجیب هم ورته وقت تعیین کړی ؤ، نور پروگرامونه یې لغوه کړي وو بیا تقریباً نهو بجو ته څو دقیقې پاتې وې چې ما ته یې بیرته تېلفون

وکر دا جعفر سرتپر هغه راته تيلفون وکر چې زمونږ کار خراب شو مور
 نشو درتلاي، دوی دقیقې او که دري دقیقې پاتې وې نهو بجو ته، ما
 وویل ولې دوی وویل: چې مور دوزیر صاحب دفاع په دفتر کې ټول سره
 جمع شوي یو او وزیر صاحب دفاع اجازه نه را کوي البته دغه لیدنه دوی د
 تنې په غیاب کې کوله دنجیب سره او ویی ویل چې مور په غیاب کې دا
 کار کاوه او دا دی وزیر صاحب دفاع خبر شوی دی مور یې خپل دفتر ته
 راوغوښتلو دغه دي دی حاضر دی او دی راته وایي چې زه اجازه نه در کوم
 چې دنجیب سره وویښی ځکه چې زه نه غواړم چې ورسره جوړ شم او مور
 غواړو چې باید هغه له منځه لیرې کړو. بیا ما بیرته نجیب ته تيلفون
 وکر هغه کیسه مې په هغه شان ورته وکره بیا نجیب وویل چې دا دی بیا ونه
 وایې چې ته ملامت یې.

٤٣

د ملگرو ملتونو د سولي د پروسي ناکامي او د ډاکټر نجيب الله سقوط

که څه هم د ډاکټر نجيب الله حکومت وکولای شول چې د تني کودتا نا
کامه کړي. ولی د افغانستان په شرقي ښارونو کې د سخت فشار سره مخامخ و خو
سليمان لایق دا خبره نه مني او وايي چې مجاهدينو په خپل زور ونشو کړای چې د
هغوی حکومت راوغورځوی:

زه باور لرم چې مجاهدين به له مانه په دې خبره نه خپه کيږي که زه
ووايم چې دوی په زور باندې امکانات نه لرل چې د افغانستان جمهوري
نسکوره کړي، البته زموږ په گوند او دولت کې د ننه جدي اختلافات چې

ما تاسو ته وویل چې هغه هم د ځینې خارجي دسایسو او لمسون په اساس رامینځ ته شول وضع داسې شوه چې د قوت توازن نور د افغانستان د جمهوري دولت د ساتلو په گټه نه و. یعنی زموږ خپل قوتونه لکه مثلاً د شمال قوتونه هغوزیاتي د مرکز اطاعت خوشی کړ، هغوی د جمعیت له سازمانه سره، هغوی د وحدت د سازمانه سره، هغوی د احمد شاه مسعود سره په پنجشیر کې ائتلاف وکړ دوستم صاحب او دغسی سید منصور آقا، دغسی مومن په حیرتانو کې، دغسی مثلاً جنرال هلال د مزار شریف په هوایي میدان کې راپاڅیدل لهذا دا ډیره مشکله وه چې هلته په شمال کې له خپلو قوتونو سره اخته شي او دلته له ټولو مجاهدینو سره چې د کابل په جنوب کې، شرق کې او په غرب کې راټول شوی وو له دوی سره هم اخته شي.

رحیم الله یوسفزی وایي چې د شوروي ستونزې او د افغانستان د حکومت

اقتصادي مشکلات هم بی څه نه وو.

په شوروي کې یو بدلون راغی او هلته چې کومی د هغوی مجبوری

وې د هغو اقتصادي مجبورینو په وجه باندې له هغو سره دا توان نه و چې

نور کومکونه وکړي، د افغانستان سره هم د وسلې او هم د پیسو او هم د

نورو خوراکی موادو، نود دې په وجه باندې د افغانستان ټول دارمدار،

ټول تجارت هغه په روس باندې و په شوروي باندې و نو چې هغه کومکونه لږ کم شول يا بندل شول نو د هغه په وجه باندې د افغانستان د حکومت مشکلات زیات شول او زه همدا خبره کوم چې اقتصادي مشکلات چې وو د پیسې د کمی، د تیلو کمی او د خوراکی موادو کمی په وجه باندې د ډاکټر نجیب الله حکومت ډیر کمزوری شو او داسې یو وخت راغی چې د هغوی سره تیل نه وو چې هغوی الوتکې والوزوي نو دا ډیر غټ مشکلات

وو.

د ملگرو ملتونو په مشرتوب هڅې روانې وې چې یو انتقالي حکومت جوړ شي او د ډاکټر نجیب الله څخه واک ترلاسه کړي د حزب اسلامي مشرانجنیر گلبدین حکمتیار وایي چې هغوی په داسې یوه طرحه موافقه کړې وه چې ورکې داسې کسان شامل وي چې ورباندې اختلاف نه وي:

زموږ طرحه دا وه چې باید یو موقت حکومت د غیر متنازع فیها شخصیتونو نه چې ټولو تنظیمونو ته د منلو وړ وي او د هغوی پر سابقه باندې اعتراض نه وي، له دغسې شخصیتونو نه جوړ شي، قدرت د نجیب د حکومت څخه د قید و شرط نه پرته په کامل طور دې ادارې ته انتقال شي او بیا په شپږو میاشتو کې انتخابات ترسره شي د دی له پاره چې نه مو

غوبنټل چې په کابل کې وینه توی شي، کابل وران شي د اقتدار په سر
 مسلحانه بر خور د او کشمکشونه پیل شي. ملل متحد هم دې ته ورته یو د
 طرح وړاندې کړه، تنظیمو نوپه خپلو منځونو کې په دې توافق وکړ، په
 افرادو بحث وشو، لست ترتیب شو نژدې ؤ چې په دې باندې عملاً کار پیل
 شي ولی متأسفانه جمعیت د دی مخالفت وکړ هغه چې په کابل کې د ځینو
 جنرالانو په مرسته یوازی قدرت ته د رسیدلو هڅه کوله پس له دې چې په
 لست باندې توافق راغلی ؤ د دې پروسې مخالفت یې وکړ او پرې یې
 نښودل چې داسې یو حکومت جوړ شي او قدرت هغه ته انتقال شی.

د افغانستان جمهور رئیس پوهاند برهان الدین رباني وایی چې دا د
 مجاهدینو ستراتیژي وه او هر څوک چې ورته تسلیم شوي وای د عمومي عفوي له
 مخې ورته ځای موجود ؤ:

دا زموږ یوه همیشه گي ستراتیژي او پالیسی ده، د دولت هر یو
 قوماندان، هر گروپ که ملیشه وی او که پوځي سپری وي کله چې غواړي
 چې د مجاهدینو خوا ته تسلیم شي موږ همیشه د عفوي عمومي اعلان کړی
 او دوی ته موږ همیشه بلنه ورکړې له دې کبله په همدې اساس هغه کسان
 چې غوښتي یې دي چی مجاهدینو ته تسلیم شي مجاهدینو قبول کړي
 دي، له دې کبله موږ دغه دوستم او د کیان او نور هر څوک چې غواړي چې

مجاهدينو ته نژدې شي البته زمور لخوا هيڅ ممانعت نشته.

مولوي محمد يونس خالص وايي چې يوازي لاره اسلامي حکومت ده او

نور څه ورتنه د منلو نه وو:

مور دا دومره جهاد چې کړی دی د دی له پاره مو کړی دی چې مور ته

دا معلومه شوې ده چې يعني په افغانستان کې يواځې نه بلکه په ټولو

اسلامي ممالکو کې په هغه ځای کې واقعاً ملت ودانیدی شي او قوم

ودانیدی شي او هغه حکومت مخ په وړاندې تللی شي چې هغلتنه د

حکومت او د ملت ملاتړ له یو بل سره موجود وي کله چې په کوم ملت کې

دوې رهبرۍ موجودې وي هغه مخ په وړاندې تللی نه شي مثلاً په

افغانستان کې یو حاکم ظاهر شاه ؤ او بل حاکم علما وو، علما وو به یو څه

کول ده به بل څه کول نو خلکو دده سره ملاتړ نه درلود نو زمور په نظر

باندې باید حکومت اسلامی هغسی حکومت اسلامی وی چې د هغه په

سر کې خلک هم پر اسلامی فکر باندې دا جامعه روانه کړی. بیا به ورسره

علما متحدوي او هغه به په یوه رهبري باندې روان وي خلک به ورسره

متحدوي، بیا د اقتصاد له پاره هم کار کولی شي، مصانع هم جوړولی

شي، په هغه ځای کې زراعت هم پیشرفت کوي، په هغه ځای کې سیاسي

لاره هم یوه وي، ټول شیونه داکار کول شي د دغه له پاره مور پوهیدلو

چې بین الملل د لته مور ته که کومه رهبري را ولي هغه رهبري به داسې
 رهبري نه وی چې دهغې سره اسلامي اوبل د دې ملت فکروي او په
 اسلامي فکر باندې رهبري وکړی ځکه د هغه سره مور موافقه ونه لرله او
 اوس هم خلک د بین الملل چيغې وهي خو مور باور لرو چې تر څو پورې چې
 هلته اسلامي حکومت قايم نه شي په منطقه کې امنيت راوستل د محالاتو
 نه دي.

د افغانستان له پاره د ملگرو ملتونو خاص استازي بنين سوان د سولې
 پروسه په مخه اخیستې وه او تر ډیرې سلا مشورې وروسته ډاکټر نجيب الله موافقه
 وکړه چې يو انتقالی حکومت ته واک ورسپاری:

ما همدا اوس د ملگرو ملتونو د عمومي منشي د خاص استازي آقای
 بين سوان سره د خبرو يوه جدي دوره سرته رسولې ده دا خبرې د هغو
 کوششونو په هکله وې چې په افغانستان کې د حل يوه لاره را مينځ ته
 شي. ما د ملگرو ملتونو د عمومي منشي د هغو هلو ځلو چې يوه افغاني
 ټولنه يې پيشنهاد کړې ده د افغانستان د حکومت له خوا دملا تر ډاډ
 ورکړی دی. ما همدا ډول ژمنه کړې چې د ملگرو ملتونو په پيشنهاد شوې
 افغاني گرد همایی کې چې عمومي منشي يې کوربه توب پر غاړه لري د
 گډون اصرار نه کوم، ما موافقه کړې ده چې د ملگرو ملتونو د سولې د

پروسې په ترڅ کې چې په کابل کې یو انتقالي حکومت جوړ کړي نو موږ به ټول اجرائیوي واک د دې حکومت د جوړیدو سره سم په هم هغه ورځ ورسپارو څنگه چې آقای بطروس غالي ویلي دي انتقالي حکومت باید د پوره واک درلودونکی وي او باید د افغانانو امنیت، مصئونیت او د افغانستان وحدت او ارضي تمامیت وساتي.

د ډاکټر نجیب الله استعفی، د هغه ستونزې نورې زیاتې کړې، په دې وخت کې د بي بي سي خبریال کرسباور په کابل کې حاضر ؤ او وايي چې د ډاکټر نجیب الله تر رالویدلو یوه شپه وړاندې یې د گوندی مشرانو سره خبرې کړې وې:

د حکومت تر چپه کیدلو یوه شپه وړاندې د حزب یو لوړ رتبه کس چې د ډاکټر نجیب الله نژدې ملگری ؤ او ور څخه لیرې کیده ماته وویل چې شپږ سوه ازبک ملیشیا او یوه سلسله الوتکې مو د شمال څخه راوستلې دي نجیب د یوی یا دوو الوتکو اجازه ورکړې وه، ولې لس الوتکې را بنکته شوې دا کسان د لوگر له پاره راوستل شوي وو حکومت د حکمتیار د حملې څخه په بیره کې ؤ ولې دا ملیشیا په هوایي ډگر کې پاته شول. ملگری ملتونه د پنځلسو کسانو په انتظار کې وو چې موقتي اداره جوړه کړي زما له معلوماتو سره سم د کابل له خوا څخه نهه کسان ور معرفي

شوی وو او ورباندې موافقه شوي وه، د مجاهدینو له خوا څخه ملگرو ملتونو شپږو نورو کسانو ته ضرورت درلود، ملگری ملتونه پر پاکستان متکي وو چې پر مجاهدینو فشار راولي چې شپږ کسان ورته معرفي کړي په پای کې د دې نومونو هیڅ درک نه وو، بنین سوان چې په دې وخت کې د کابل او اسلام آباد ترمنځ په تگ او راتگ لگیاؤ کابل ته د شپې ناوخته را ورسید او ویې ویل چې پروسه ناکامه شوه او هڅه یې وکړه چې ډاکټر نجیب الله د کابل څخه وباسي. نجیب الله وارخطا شو، او د جنرال عظیمي څخه یې چې د کابل د گارنیزون قوماندان ؤ، د شپې نوم تر لاسه کړ او د جمهوري ریاست څخه تر هوایي ډگر پوری چې بنین سوان هم ورسره ملگری ؤ تر شپږو پوستو تیر شو ولی په هوایي ډگر کې د وروستی پوستې له خوا چې ورکې ازبک ملیشیا اچول شوي وو راوگرزول شو او ډاکټر نجیب الله بیرته د ملگرو ملتونو دفتر ته راغی او په کابل کې پناهنده شو.

نېبلونې

د نومونو پيژندگلوې

کال شميرنه

تاريخي سندونه

د امير امان الله خان لومړنۍ وينا

پادشاهي فرمان

د افغانستان د جمهوريت اعلام

د بریتانیې او افغانستان تر منځ د دوستۍ معاهده

قوانين

د افغانستان د لور دولت اساسي نظامنامه

د افغانستان د دولت اساسي اصولنامه

د ۱۳۴۳ کال اساسي قانون

د افغانستان د جمهوري دولت اساسي قانون

د افغانستان د جمهوريت اساسي قانون

د متن نوم ښود

د نومونو پيژندگلوې

اعتمادی، توريالی:

د غلام حيدر خان زوی او د سردار عبدالقدوس اعتماد الدوله لمسی دی. په ۱۹۲۳ کال کې په کابل کې زيږيدلی، لومړنی زده کړې يې د استقلال په لیسې او لوړې زده کړې يې د کابل پوهنتون د علومو په پوهنځي کې سرته رسولې او ماسټري يې په فيزيولوجی کې له امریکې څخه تر لاسه کړې ده. نوموړي د علومو د پوهنځي درئيس او بيا د کابل پوهنتون درئيس په توگه د نډې سرته رسولې دي. د داؤد خان په مشرۍ د جمهوري نظام په رامنځ ته کيدو سره، څه موده بیکار او وروسته بيا په پاریس کې په یونسکو کې مقرر شو.

اعظم، داکتر غلام فاروق:

داختر محمد زوی په ۱۹۴۵ کال په کندهار کې زيږيدلی دی. ثانوی زده کړې يې د کندهار په ميرويس لیسې کې کړې دي. د کابل پوهنتون د اقتصاد پوهنځي

تر فراغت وروسته يې د امريکا څخه په زراعتي اقتصاد کې دوکتورا اخيستي ده. په وادي هيرمند کې دکرنې د پراختيا مديرؤ او د خلق په حکومت کې زندان ته واچول شو. تر خوشي کيدلو وروسته پاکستان ته مهاجر شو او په ملي محاذ کې مرستيال وټاکل شو. دمجاهدينو په مؤقت حکومت کې د تعليم او تربیې او دنجیب تر سقوط وروسته دمهاجر و وزير شو. اوس په پيښور کې ژوند کوي.

الهام، پوهاند محمد رحيم:

الهام د فضل الدين زوی او په ۱۹۳۲ کال کې د کابل ولايت د چهاردهی په ريشخور کې زيږيدلی دی. د کابل په غازي لیسې او د کابل پوهنتون د ژبو او ادبياتو په پوهنځی کې يې لومړنی او لوړې زده کړې بشپړې کړې دي. د ماستری دوره يې په متحده ايالاتو کې لوستې او په ژبپوهنه کې يې دنوموړې دورې د پيلومه تر لاسه کړه. نوموړی د کابل پوهنتون د استاد او د مترقی ديموکراتانو داوونيزی جریدې مساوات دمسؤول مدير په توگه دندې سرته رسولې دي. د پښتو او فارسي ژبو له نامتو ليکوالو او شاعرانو څخه دی. اوس په پيښور کې اوسيږي.

امين، حفيظ الله:

د حبيب الله خان زوی او په ۱۹۲۹ ميلادي کال کې په پغمان کې وزیږيد. ابتدایي زده کړه يې په پغمان کې وکړه او وروسته د کابل دارالمعلمين ته ولاړ. د کابل پوهنتون د ساينس د پوهنځي څخه يې په فزيک او رياضي کې د ليسانس درجه تر لاسه کړه او وروسته د عالی تحصيلاتو له پاره امريکا ته ولاړ او په تعليم

وتربيه كې يې ماستري واخيستله. د كابل دارالمعلمين او ابن سينا مديريتونه يې كړي دي او وروسته په اولسي جرگه كې د پغمان وكيل ؤ. كله چې د خلق گوند حكومت ونيوي دوزير خارجه او د صدر اعظم مرستيال شو. په ۱۹۷۹ كې يې نور محمد تره كې د قدرت څخه ليرې كړ او په خپله د دولت رئيس شو. څلور مياشتي وروسته كله چې روسان افغانستان ته ولاړل حفيظ الله امين يې وواژه.

امين، رسول:

د محمد امين زوی او په ۱۹۳۸ کال کې د کونړ په وټه پور کې زيږيدلی دی. په ۱۹۴۷ کال يې کورنۍ مزار شريف ته تبعيد شوه. د ليسانس او ماستري درجه يې په سياسي علومو کې د پيښور د اسلاميه کالج څخه واخيستله، د کابل په پوهنتون کې استاد ؤ چې په ۱۹۷۹ کال کې بندي او په ۱۹۸۰ کال تر خوشي کيدلو وروسته پاکستان ته مهاجر شو. په پيښور کې يې د ليکوالو اتحاديه جوړه کړه چې تر اوسه پورې يې دهغې درياست دنده پرغاړه ده.

بدخشي، طاهر:

د وکیل ظاهر زوی او په بدخشان کې زيږيدلی دی. د حبيبي لېسه او د کابل په پوهنتون کې يې د اقتصاد پوهنځی ويلي دی. د خلق د ديموکراتيک گوند د مؤسسي کنگرې او د مرکزي کميټې غړی ؤ. د خلق د گوند تر انشعاب وروسته د کارمل سره يو ځای شو چې وروسته يې د پښتنو ضد ستم ملي گوند جوړ کړی او د حفيظ الله امين په حکومت کې ووژل شو.

بينوا، عبدالرؤف:

دمولوي عبدالله زوی او په ۱۹۱۳ کال کې په کندهار کې زيږيدلی دی. د شاه محمود خان په صدارت کې دوينبوزلميانو غړی ؤ. د پښتو ژبې شاعر او ليکوال ؤ. د کابل راډيو رئيس او د ميوندوال په صدارت کې لږ وخت د اطلاعاتو او کلتور وزير ؤ. د بېرک کارمل په وخت کې په ليبيا کې سفير شو چې وروسته امريکا ته مهاجر او هلته په ۱۹۸۴ کال په حق ورسيدی.

تره کی، نور محمد:

په ۱۹۱۷ کال کې د غزنی ولايت په ناوه کې زيږيدلی دی. ابتدايي زده کړه يې د ناوې په اولسوالی کې سرته رسولې او په ۱۹۳۲ کال کې د کندهار په پښتون شرکت کې ورته کار پيدا شو. وروسته د پښتون شرکت له خوا بمبيي ته وليږل شو چې په همدې وخت کې يې د شپې لیسې تر لسم ټولگي پورې ولوستله. په ۱۹۳۷ کال کې افغانستان ته راغی او د عبدالمجيد زابلی د قلم مخصوص مدير وټاکل شو. وروسته په باختر آژانس او کابل راډيو کې مامور شو. د شاه محمود خان په وخت کې دوينبوزلميانو غړی او د شاه محمود خان د حکومت په آخر وخت کې په واشنگتن کې مطبوعاتی آتشه وټاکل شو. د سردار داؤد خان د صدارت په پيل کې راوغوښتل شو او کار ورنکړل شو. په ۱۹۶۵ کال کې يې د جنوري پر اوله نيټه د خلق ديموکراتيک گوند تاسيس کړ او په لومړۍ کنگره کې يې عمومي منشی وټاکل شو. د ۱۹۷۸ کال د ثور په کودتا کې د افغانستان د دولت رئيس وټاکل شو. په ۱۹۷۹ کال کې د سپتمبر پر شپاړسمه نيټه د قدرت څخه ليرې

کړای شو او د اکتوبر پر نهم تاریخ ووژل شو.

پژواک، عبدالرحمن:

د قاضي عبدالله زوی او په ۱۹۱۹ کال کې د مارچ په اوومه نېټه په غزني کې وزیږید. دننگرهار د سرخ رود د باغوانیو اوسیدونکی ؤ. ثانوی زده کړه یې د کابل په حبیبی لیسې کې پوره کړې ده. اسلامی قانون او فارسي ادبیات یې په شخصي توگه ویلي دي. د دري او پښتو ژبې ښه شاعر او لیکوال ؤ. په ۱۹۳۹ کال کې د اصلاح مسئول مدیر مقرر شو چې دوه کاله وروسته د پښتو ټولني عمومي مدیر وټاکل شو. په ۱۹۴۶ کال کې په لندن کې مطبوعاتې آتښه وټاکل شو چې یو کال وروسته واشنگتن ته تبدیل شو. په ۱۹۵۵ کال کې د بهرنیو چارو په وزارت کې د سیاسي چارو عمومي مدیر مقرر شو. په ۱۹۵۸ کال کې په ملگرو ملتونو کې د افغانستان دایمي نماینده شو چې د عمومي اسمبلی ریاست ته هم ورسید. په ۱۹۷۳ کال کې په ډیلي کې د افغانستان سفير شو. په ۱۹۷۶-۷۸ کلونو کې په لندن کې د افغانستان سفير ؤ چې په افغانستان کې کودتا وشوه. په ۱۹۸۲ کال کې د کابل څخه ووت او په پاکستان کې مهاجر شو. په ۱۹۹۵ کال کې په پېښور کې په حق ورسیدئ.

پيوند، علی گل:

په کونړ کې زیږیدلی او ثانوی زده کړه یې په کابل دارالمعلمین کې کړې ده. د کابل پوهنتون د ادبیاتو پوهنځي ليسانس او د خلق د دیموکراتیک گوند غړی دی. په ۱۹۷۹ کال کې د خلق تر کودتا وروسته د مطبوعاتو د وزارت معین وټاکل شو. د بېرک کارمل په حکومت کې بندي شو او اوس په آلمان کې ژوند

کوي.

جاويد، عبدالاحمد:

د حاجی عزت زوی دی په ۱۹۲۵ کال کې په کابل کې زیږیدلی دی. ثانوي زده کړه یې په حبیبی لیسې کې کړې ده او ليسانس یې د کابل پوهنتون د حقوقو او سیاسي علومو څخه اخیستی دی. په فارسي ادبیاتو کې یې د تهران د پوهنتون څخه ماسټري او دوکتورا اخیستې ده. په ۱۹۷۲ کال کې د کابل پوهنتون رئیس شو. په ۱۹۸۰ کال کې د علومو د اکاډمۍ په دري ډیپارټمنټ کې مقرر شو او د اکاډمیسن رتبې ته ورسید. اوس په لندن کې مهاجر دی.

جليلی، عبدالرشید:

د عبدالجلیل زوی او په ۱۹۳۹ کال په کونړ کې زیږیدلی دی. په افغانستان کې تر زده کړې وروسته یې د امریکا څخه ماسټري او د شوروي اتحاد څخه دوکتورا و اخیستله. د کابل پوهنتون د کرنې په پوهنځي کې استاد ؤ او د ثور تر کودتا وروسته د کابل پوهنتون رئیس وټاکل شو. په ۱۹۷۹ کال کې د بنوونې او روزنې وزیر شو چې وروسته بیا د کرنې او اصلاحات ارضي وزیر مقرر شو. حفیظ الله امین ته نژدې ؤ او په ۱۹۸۰ کال کې د بېرک کارمل له خوا بندي شو چې د ډاکټر نجیب الله په حکومت کې خوشی شو.

حکمتیار، گلبدین:

د عبدالقادر زوی او په ۱۹۵۰ کال کې د قندز په امام صاحب کې زیږیدلی

دی. لومړنی زده کړه یې دامام صاحب په لیسه کې کړې او وروسته په کابل پوهنتون کې په انجنیرۍ پوهنځي کې داخل شو. په دې وخت کې چې په کابل پوهنتون کې سیاسي فعالیت خپل اوج ته رسیدلی ؤ دنورو ترڅنګ یې اسلامي فعالیت پیل کړ. دمحصلانو په اتحادیه کې هم فعال غړی ؤ او په ۱۹۷۲ کال کې دسیاسي فعالیت له کبله بندي شو. دجمهور رئیس محمد داؤد خان په وخت کې د کودتا تور ورباندې ولګول شو او د بندي کیدلو هڅه یې وشوه. په دې وخت کې په پاکستان کې مهاجر شو. د حزب اسلامي مشر او په ۱۹۹۳ کال کې دمجاهدینو په حکومت کې صدراعظم وټاکل شو.

خالص، مولوی محمد یونس:

دمولوي عبدالاکبر زوی او په ۱۹۱۹ کال دخوګیانو په گندمک کښې زیږیدلی دی. اسلامي علوم یې لوستي او د پښتو لیکوال او شاعر دی. په کابل راډیو کې د اسلامي ښوونو ښوونکی او د گهټځ د جریدې سره یې فعاله مرسته کوله. په ۱۹۷۳ کال کې یې دجمهور رئیس داؤد خان د حکومت له خوا د بندي کیدلو هڅه وشوه ولی پاکستان ته مهاجر شو. د حزب اسلامي غړی ؤ چې وروسته یې د حزب اسلامي خالص په نوم خپل حزب جوړ کړ.

ختک، اجمل:

په ۱۹۲۵ کال کې د صوبه سرحد په نوبار کې زیږیدلی دی. د پښتونستان دمستلي مخکښ ملاتړی او د ۱۹۶۰ او ۱۹۷۰ کلونو په لسيزه کې په افغانستان کې مهاجر ؤ. د پښتو ژبې لوی شاعر او لیکوال دی او په کابل کې یې

د بېرک کارمل د حکومت پوره ملاتړ کاوه. په ۱۹۹۱ کال کې پاکستان ته راغلی او اوس د عوامي نیشنل گوند مشر او د پاکستان د سنا غړی دی.

ریانی، برهان الدین:

د محمد یوسف زوی او په ۱۹۴۰ کال په فیض آباد کې زیږیدلی دی. ثانوي زده کړه یې د کابل په دارالعلوم کې پوره کړه. د کابل پوهنتون د شرعیاتو د پوهنځی څخه په ۱۹۶۳ کال کې راووت او سمدستي په همدې پوهنځي کې استاد مقرر شو. د مصر الازهر پوهنتون ته د لوړو زده کړو له پاره ولیږل شو او په ۱۹۶۵ کال کې یې ماسټري واخیستله. د مصر څخه تر راگرځیدلو وروسته د کابل پوهنتون په شرعیاتو پوهنځي کې د فلسفې استاد او دریسرچ د ډیپارټمنټ غړی ؤ. د لومړي سر څخه د اسلامي تحریک غړی او په کابل پوهنتون کې په سیاسي فعالیت بوخت ؤ. په ۱۹۷۴ کال کې په پاکستان کې مهاجر شو. د افغانستان د جمعیت اسلامي مشر او د ۱۹۹۲ کال څخه را وروسته د افغانستان د دولت رئیس دی.

رشاد، پوهاند عبدالشکور:

د عبدالغفار زوی او په ۱۹۲۱ کال کې په کندهار کې زیږیدلی دی. زده کړه یې په شخصي توگه کړې ده په ۴۲-۱۹۳۵ کلونو کې په کندهار کې ښوونکی ؤ. په ۱۹۴۷ کال کې د کندهار د ښاروال مرستیال او د ۵۵-۱۹۴۸ کلونو ترمنځ په هند کې وکیل تجار او په ۱۹۵۶ کال کې د پښتو ټولني مرستیال وټاکل شو. په

۱۹۶۲-۶۴ کلونو کې په ليننگراډ کې د پښتو ژبې استاد ؤ. د ۱۹۶۵ کال څخه راوړوسته په کابل پوهنتون کې د پښتو ژبې استاد ؤ. د شاه محمود خان په لومړۍ ډيموکراسۍ کې دوينوزلميانو فعال غړی او په ۱۹۶۶ کال کې د مساوات د جريدې چې د ډيموکرات مترقي گوند نشراتي ارگان ؤ د امتياز خاوند ؤ. ښه شاعر او ليکوال دی چې ډير کتابونه يې چاپ شوي دي. او د اکاډيمسن علمي رتبي ته رسيدلی دی.

رشتيا، سيد قاسم:

د سيد حبيب زوی او په ۱۹۱۳ کال کې زيږيدلی دی. په کابل کې يې د استقلال لیسې او د اقتصاد انستيتوت ويلي دي. په ۱۹۳۴-۳۸ کلونو کې د کابل د مجلې مدير و او په ۱۹۴۱ کال کې د مطبوعاتو مستقل رئيس شو. په چکوسلواکيا، مصر او جاپان کې د افغانستان سفير پاته شوی دی. په ۱۹۶۳ کال کې د مطبوعاتو وزير و ټاکل شو. ښه ليکوال او مؤرخ دی چې ډير تاريخي کتابونه يې ليکلي دي.

روستا مل، محمد احسان تره کی:

د محمد زمان تره کی زوی او په ۱۹۳۳ کال کې په کابل کې زيږيدلی دی. ثانوی زده کړه يې په استقلال لیسې کې سرته رسولې او په ۱۹۵۷ کال کې يې د کابل پوهنتون د حقوقو او سياسي علومو د پوهنځي څخه ليسانس واخيست او په همدې رشته کې فرانسې ته وليږل شو چې په ۱۹۶۵ کال کې يې د فرانسې څخه دوکتورا واخيستله. په کابل پوهنتون کې د حقوقو پوهنځي استاد ؤ او په

۱۹۶۶ کال کې د عدلیې وزیر وټاکل شو. په ۸۳-۱۹۷۸ کلونو کې په اندونیزیا کې د افغانستان سفیر ؤ. اوس په فرانسه کې دخپلې کورنۍ سره یوځای ژوند کوی.

زهما، علی محمد:

دجان محمد زوی او په ۱۹۲۸ کال په کندهار کې زیږیدلی دی. په کندهار کې یې د احمدشاه بابا لیسې تر لسم ټولګي پورې لوستې ده او د حبیبی لیسې څخه فارغ شوی دی. په ۱۹۵۰ کال کې د کابل پوهنتون د ادبیاتو د پوهنځي څخه فارغ شو. د لندن پوهنتون څخه یې د افغانستان په تاریخ کې ماسټري اخیستې ده. په کابل پوهنتون کې د ادبیاتو پوهنځي استاد ؤ. په ۱۹۷۹ کال کې بندی شو او په ۱۹۸۰ کال کې د زندان څخه تر خوشي کیدلو وروسته د علومو په اکاډمۍ کې ؤ، اوس په آسټریا کې دخپلې کورنۍ سره یوځای اوسي.

شاه محمود خان:

شاه محمود خان د سردار محمد یوسف خان کشر زوی او د پخواني پاچا محمد ظاهر شاه اکاؤ. په ۱۸۸۶ کال کې زیږیدلی او د امیر حبیب الله خان په زمانه کې یې د ډګرمنۍ رتبه تر لاسه کړه. د هیواد دخپلواکۍ د جګړې په جنوبی جبهه کې یې دانګریزانو پر ضد په جګړه کې برخه واخیسته. په ۱۹۲۵ کال کې هغه مهال چې اعلیٰ حضرت امان الله د هیواد ټولواک ؤ دی په قطغن او بدخشان کې د پوځي ځواکونو مشر ؤ. له خپل ورور غازي محمد نادر شاه سره یوځای د سقاو د زوی په مقابل کې وښکته. د نادر شاه د واکمنۍ په دوره کې دی دملي دفاع

وزير وټاکل شو. په هغه ورځ چې نادر شاه ووژل شو دی هم هلته حاضر ؤ. د محمد ظاهر شاه په واکمن کیدو کې دده لوی لاس و. په ۱۹۴۶-۱۹۵۳ کلونو کې دی د افغانستان صدر اعظم ؤ. دی لومړنی صدر اعظم ؤ چې د دیموکراسی پر مخ یې دهیواد دروازی پرانستې او په افغانستان کې یې آزادو مطبوعاتو ته اجازه ورکړه.

شرق، ډاکتر محمد حسن:

په ۱۹۲۵ کال کې په فراه کې زیږیدلی دی. په کابل کې یې په حربي پوهنځي کې زده کړه کړې او د طب د پوهنځي څخه فارغ شوی دی. په ۱۹۴۸-۵۹ کلونو کې چې په کابل پوهنتون کې د محصلانو د اتحاديې فعالیتونه جاري وو د سردار محمد داود خان ملاتړی ؤ. د سردار محمد داود خان د صدارت په وخت کې د صدر اعظم د قلم مخصوص مدیر ؤ. کله چې سردار محمد داود خان مستعفی شو دی هم بیکاره شو او وروسته د بیمې په شرکت کې ډاکتر شو. د سردار محمد داود خان په کودتا کې فعال کس ؤ چې د مرکزي کمیټې غړی ؤ او د صدر اعظم مرستیال وټاکل شو. په ۱۹۷۷-۷۸ کلونو کې په جاپان کې سفير شو. د ببرک کارمل د حکومت په وخت کې په هند کې سفير ؤ چې وروسته صدر اعظم وټاکل شو. اوس په امریکا کې ژوند کوي.

عبدالرحیم زی، ډاکتر احمد:

د عبدالرحیم زوی او د عبدالملک خان عبدالرحیم زی کشر ورور دی. د کابل پوهنتون د حقوقو او سیاسي علومو پوهنځي یې لوستی، بیا د لوړو زده کړو په

خاطر ویانا ته ولیږل شو، هلته یې دوکتورا ترلاسه کړه، دخپل ورور عبدالملک خان عبدالرحیمزی له بندي کیدو وروسته په ویانا کې پاتې شو چې تراوسه هم هلته په اطریش کې ژوند کوي.

عبدالحق، قوماندان:

عبدالحق په ۱۹۵۷ کال دننگرهار ولایت د سره رود اولسوالی د عربانو په کلی کې زیږیدلی دی. دی له خپلې کورنۍ سره په ۱۹۷۵ کال د داؤد خان د حکومت له لاسه پاکستان ته رامهاجر شو او له خپلو ورونیو او ملگرو سره یې د داؤد خان د حکومت پر ضد فعالیت پیل کړ. په ۱۹۷۷ کال کې په داسې حال کې چې له خپلو ملگرو سره یې د حکومت پر ضد د یوې کودتا پر پلان کار کاوه د حکومت له خوا ونیول شو، دی لا په زندان کې و چې د شور کودتا وشوه. تر کودتا څه موده وروسته له زندان نه خوشی شو چې بیرته یې پاکستان ته هجرت وکړ. ده د مولوی خالص د اسلامی حزب په لیکو کې لومړی په پکتیا او ننگرهار کې جهاد پیل کړ. د کابل په بنار او شاوخوا کې یې یوه پیاوړې جبهه جوړه کړه او د یوه وتلی قوماندان په توګه و پیژندل شو.

عطای، عبدالکریم:

دمیرزا شاه محمود زوی او په ۱۹۲۹ کال په کابل کې زیږیدلی دی. ثانوي زده کړه یې په نجات لیسې کې پوره کړه او د انجنیرۍ په شق کې جرمني ته ولیږل شو. په راډیو افغانستان کې تخنیکي مامور شو او په ۱۹۶۲ کال کې د راډیو افغانستان تخنیکي رئیس وټاکل شو. په ۱۹۷۳ کال کې د کابل راډیو رئیس شو.

په ۱۹۷۵ کال کې دمخبر اتو وزير شو او په ۱۹۸۰-۱۹۷۸ کلونو کې بندي شو. اوس په سويس کې ژوند کوي.

عصمتی، معصومه:

په ۱۹۳۰ ميلادي کال کې په کابل کې زيږيدلې ده. دملالی د لیسې څخه بکلوریا او دادبیا تو دفاکولتې څخه یې دلیسانس درجه اخیستې ده. په امریکا کې یې دتعلیم او تربیې زده کړه وکړه. په ۱۹۶۴ کال کې دکندهار دمعروف څخه داولسي جرگې وکیله شوه او دډاکتر نجیب الله په وخت کې دښوونې او روزنې وزیر ه وه. اوس په فرانسه کې دخپلې کورنۍ سره یوځای اوسي.

فرهاد، غلام محمد

د سید احمد خان زوی دی، د میدان په ابراهیم خیلو کې زیږیدلی. په ۱۹۲۱ کال کې د حبیبې لیسې د لومړنۍ دورې زده کوونکو په ډله کې د لوړو زده کړو له پاره جرمني ته ولیږل شو. په مونشن کې یې د بریننا د انجنیرۍ په برخه کې زده کړې وکړې او په ۱۹۲۸ کال کې بیرته هیواد ته راستون شو. د کابل د ښاروال او په دوولسمه دوره کې یې دولتی جرگې غړي په توگه دندې ترسره کړې دي. فرهاد د افغان ملت د گوند بنسټ ایښودونکی او د پښتنو د حق خودارادیت پلوی و. د خلقیانو په حکومت کې څه وخت بندي ؤ او بیا په کابل کې وفات شو.

فیض محمد خان «تورن»:

په ۱۹۴۰ کال کې په وزیرستان کې زیږیدلی دی. لومړنۍ او لوړې زده کړې

یې په حربي بنوونځي او حربي پوهنتون کې سرته رسولې دی. په ۱۹۶۳ کال کې د دویم بریدمن په توگه په پوځ کې مقرر شو. په ۱۹۶۹ کال کې شوروی اتحاد ته د کومانډویي زده کړو له پاره واستول شو. په ۱۹۷۳ کال کې یې د سردار محمد داؤد خان په کودتا کې برخه واخیسته او بیا د کورنیو چارو د وزارت وزیر شو، ورپسې د سرحدونو د چارو وزیر او بیا لیرې کړل شو. په ۱۹۸۰ کال کې هغه وخت چې شوروی یرغل پر افغانستان وشو او ببرک کارمل یې له ځان سره راوست نوموړی هم د گوند د مرکزي کمیټې او انقلابي شورا غړی شو. په همدغه کال کارمل دی د مجاهدینو د تابع کولو په خاطر پکتیا ته ولیږه او هم هلته د مجاهدینو له خوا ووژل شو.

کارمل، ببرک:

ببرک کارمل د جنرال محمد حسین زوی او په ۱۹۲۹ کال کې په کندهار کې زیږیدلی دی. په کابل کې د نجات له لیسې څخه فارغ او د کابل پوهنتون د حقوقو د پوهنځي څخه یې لیسانس اخیستی دی. د شاه محمود خان په وخت کې په لومړي ډیموکراسي کې فعال کس و چې وروسته بندی شو. د پوهنی په وزارت او پلان په وزارت کې یې ماموریتونه کړي دي او په ۱۹۶۵ کال کې له کابل څخه اولسي جرگې ته انتخاب شو. د خلق د ډیموکراتیک گوند مؤسس غړی او د گوند په لومړي کنگره کې ددی گوند دوهم منشي وټاکل شو. وروسته دده او نور محمد تره کې تر منع اختلاف پیدا شو او د خلق د ډیموکراتیک گوند د بلې برخې چې ورته پرچم ویل کیده مشر شو. په ۱۹۷۸ کال کې د ثور تر کودتا وروسته د جمهور رئیس نور محمد تره کې مرستیال شو چې وروسته په چکوسلواکيا کې سفیر

وتياكل شو. د ۸۶-۱۹۸۰ كلونو ترمنځ د دولت رئيس او د خلق د ديموكراتيك گوند عمومي منشي ؤ.

كاكر، محمد حسن:

په ۱۹۳۲ كال كې په لغمان كې زيږيدلى دى. ثانوي زده كړه يې په لغمان كې كړې دى. په ۴۷-۱۹۴۶ كلونو كې لومړى په كندهار كې د احمدشاه بابا په ليسه كې ښوونكى ؤ چې وروسته د غازى ليسې ته د ښوونكى په توگه تبديل شو. وروسته يې د كابل په پوهنتون كې د ادبياتو پوهنځى ووايه او د لندن د پوهنتون څخه يې مافوق ماستري او دوكتورا واخيستل. د كابل پوهنتون د تاريخ استاد ؤ او په ۱۹۸۳ كال كې د حكومت او شوروى پوځ پر ضد د فعاليت له كبله بندي شو. تر پنځه كاله بند وروسته خوشى شو او اوس په امريكا كې مهاجر دى.

كاكر، محمد هاشم:

په ۱۸۸۲ كال كې د هند په دهریدون كې زيږيدلى دى. ابتدايي زده كړه يې په دهریدون كې كړې او د حبیبی لیسې څخه فارغ شو. په ۱۹۰۸ كې يې پوځي زده كړه پای ته ورسوله او په حربي ښوونځي كې قومندان مقرر شو. بيا په دريم شاهي غونډ كې په ۱۹۲۱ كال قوماندان مقرر شو. په ۱۹۲۴ كال كې د غنډ مشر رتبې ته ورسيد او يو كال وروسته د گود ملا د پاڅون د قرارولو له پاره خوست ته وليږل شو. په ۱۹۲۷ كال كې د پارلمان درئيس مرستيال وټاكل شو. په ۱۹۲۸ كال كې د پوليسو د ښوونځي قوماندان شو او په همدې كال يې حبيب الله

کلکانی ته ماتی ورکړه. د حبیب الله خان کلکانی په مقابل کې یې د سردار شاه ولیخان او شاه محمود خان سره مرسته وکړه او د وزارت دفاع مرستیال وټاکل شو. په ۱۹۸۳ کال کې پاکستان ته ولاړ او، اوس په امریکا کې مهاجر دی.

کاکړ، محمد یعقوب:

د عبدالشکور خان کاکړ زوی او په کندهار کې زیږیدلی. زده کړه یې په کندهار کې کړې ده او د عالی تحصیلاتو له پاره لندن ته تللی ؤ. په افغانستان بانک کې مامور ؤ چې په لندن کې د افغانستان بانک مدیر وټاکل شو. اوس د بي بي سي په پښتو څانګه کې کار کوي.

کتوازی، خیال محمد:

د عبدالغفار زوی او په ۱۹۴۸ کال کې د پکتیا په بڼر نه کې زیږیدلی دی. ثانوي زده کړه یې درحمان بابا په لیسه کې پوره کړې ده او د کابل پوهنتون څخه یې په ژورنالیزم کې لیسانس اخیستی دی. د خلق د ډیموکراتیک ګوند غړی ؤ او د ثور تر کودتا وروسته د راډیو ټیلویژن د وزارت مرستیال وټاکل شو چې وروسته بیا د اطلاعاتو او کلتور وزیر شو. په ۱۹۸۰ کال کې بندی شو. وروسته د بنده خوشي شو او په لیبیا کې سفیر وټاکل شو. اوس په هالنډ کې مهاجر دی.

کتوازی، عبدالحکیم:

د حاجی پهلوان زوی او پوځی زده کړه یې په هند او ترکیه کې کړې ده. په قوای مرکز کې پوځی افسر ؤ او په ۱۹۶۵ کال کې د کورنیو چارو په وزارت کې

د ژاندارمو او پوليسو عمومي قومندان وټاکل شو. په ۱۹۷۳ کال کې بندي شو. په ۱۹۹۵ کال کې په پيښور کې ووژل شو.

کرزي، عبدالاحد:

د خير محمد کرزي زوی او په ۱۹۲۵ کال کې د کندهار په کرز کې زيږيدلی دی. تر خپل پلار وروسته د پوپلزو د قوم مشر شو. په کندهار کې اولسوال ؤ او څه وخت په کندهار کې د اطاق تجارت رئيس وټاکل شو. د دوی دورې د کندهار څخه اولسي جرگې ته وکیل شوی دی. او په وروستی دوره کې د اولسي جرگې درئيس مرستيال ؤ. د ثور تر کودتا وروسته بندي شو او د بند څخه تر خوشي کيدلو وروسته په پاکستان کې مهاجر شو.

کشمند، سلطان علي:

د حاجی نجف زوی او په ۱۹۳۵ کال کې زيږيدلی دی. په کابل پوهنتون کې يې د اقتصاد پوهنځی ويلي دی. د خلق د ډيموکراتيک گوند د مؤسسي کنگرې غړی او په مرکزي کميټه کې پاتې شوی دی. د کانو او صنايعو په وزارت کې د اقتصادي څانگې مدير ؤ. د ثور تر کودتا وروسته د پلان وزير شو. وروسته د کودتا په تور بندي شو او په ۱۹۸۰ کال کې چې د حفيظ الله امين حکومت روسانو راوغورځاوه صدر اعظم شو. وروسته د صدر اعظمي څخه ليري شو. اوس په برطانيه کې مهاجر دی.

گلاب زوی، سید محمد:

د گلاب شاه زوی او په ۱۹۴۵ کال کې د پکتیا په ولایت کې زیږیدلی دی. لومړنی زده کړې یې په خپل ولایت او نادر شاه کور کې سرته رسولې دي. د هوايي ځواکونو د کورسونو له پای ته رسولو وروسته په ۱۹۶۶ کال کې په مزار شریف کې پوځي افسر شو. په ۱۹۷۳ کال کې یې د سردار محمد داؤد په کودتا کې برخه واخیسته. بیا د خلق دیموکراتیک گوند غړی شو. د ثور تر کودتا وروسته یې د نور محمد تره کي د یاور او دمخبر اتو د وزیر په توگه دندې سرته رسولې. د حفیظ الله امین له خوا لیرې کړل شو. د شوروی ځواکونو تر یرغل وروسته د بېرک کارمل د واکمنی او حکومت په دوره کې د کورنیو چارو وزارت ورکړ شو. د ډاکټر نجیب الله په دوره کې له نوموړي وزارت څخه لیری او په مسکو کې د سفیر په توگه مقرر شو.

گهیخ، منهاج الدین:

د قاضی برهان الدین زوی دی. په ۱۹۲۲ کال په کوه دامن کې زیږیدلی دی. کورنی یې له خوگیانیو څخه د کندوز ولایت د خان آباد ولسوالی ته لیږدیدی او هلته اوسیدي. د کابل له دارالمعلمین څخه فارغ شوی دی او د کابل په غازی لیسې کې یې د ښوونکي په توگه دنده ترسره کړې ده. نوموړی په کابل کې داخوان المسلمین له پلویانو نه ؤ. د گهیخ داوونیزې مسوول مدیر او د کمونستانو پر ضد یې فعالیت کاوه. په ۱۹۷۱ کال کې په کابل کې ووژل شو.

گيلانی، پير سيد احمد:

د سيد حسن گيلانی زوی او د بغداد د شيخ عبدالقادر گيلانی له اولادې څخه دی. په ۱۹۳۲ کال په کابل کې زيږيدلی، لومړنی زده کړې يې د کابل په ابوحنيفه مدرسې کې او لوړې زده کړې يې د کابل پوهنتون د شرعياتو په پوهنځي کې بشپړې کړې دي. نوموړي ته په افغانستان کې د قادر يې طريقې مشري له خپل مشر ورور سيدعلي شيرآغا جان څخه وريپاتې شوې ده. نوموړی د افغانستان د مشرانو جرگې غړی ؤ. د ثور د کودتا له کيدو سره سم له افغانستان څخه ووت او پاکستان ته لاړ. هلته يې دملي محاذ گوند جوړ کړ چې تر اوسه هم د نوموړي گوند مشر دی.

لايق، سليمان:

دمولوی عبدالغنی زوی او په ۱۹۳۰ کال کې په پکتيا کې زيږيدلی دی. ثانوي زده کړه يې د پغمان په ابوحنيفه ليسه کې کړې ده. په کابل پوهنتون کې د شرعياتو پوهنځي ته داخل شو چې وروسته وايستل شو. بيا د ادبياتو پوهنځي ته داخل شو او په ۱۹۵۷ کال کې فارغ شو. په کابل راډيو او د اطلاعاتو او کلتور په وزارت کې يې ماموریتونه کړي دي. د خلق د ديموکراتيک گوند د مؤسسې کنگرې غړی او د مرکزي کميټې او سياسي بيرو غړی پاتې شوی دی. د خلق او پرچم د جریدو مسؤل مدير ؤ. د ثور تر کودتا وروسته د اطلاعاتو او کلتور وزير شو. په ۱۹۷۹ کال کې وروسته بندي شو. په ۱۹۸۰ کال چې ببرک کارمل واک ته ورسيد د علومو د اکاډمۍ مشر او د سرحداتو وزير وټاکل شو. د پښتو او دري ژبو بڼه شاعر دی او ډير کتابونه يې چاپ شوي دي. اوس په المان

کې ژوند کوي.

مبارز، عبدالحمید:

په ۱۹۲۷ کال کې په کابل کې زیږیدلی دی. لوړه زده کړه یې تر ماسترۍ پورې کړې او د کابل پوهنتون څخه یې په حقوقو کې ليسانس اخیستی دی. په لومړۍ ډیموکراسۍ کې د محصلانو د اتحادیې فعال غړی و. د ماموریت ډیر وخت یې د اطلاعاتو او کلتور په وزارت کې تیر شوی دی. د باختر آژانس رئیس و چې وروسته د پروان والي مقرر شو. په ۱۹۸۵ کال کې د ښوونې او روزنې د وزارت مرستیال و او د خوند غړی نه و.

مجددي، صیفت الله:

د محمد معصوم مجددي زوی او په ۱۹۲۵ کال کې په کابل کې زیږیدلی دی. د حبیبې لیسې فارغ التحصیل او لوړه زده کړه یې په شرعي علومو کې د مصر په الازهر پوهنتون کې کړې ده. په حبیبیه، استقلال او نجات لیسو کې د شرعي علومو استاد و. په ۱۹۵۹ کال کې کله چې د شوروي صدراعظم نیکتیا خروسیچوف کابل ته راغی دهغه د ترور په تور پنځه کاله بندی شو. امریکا او یورپ ته یې سفر وکړ او په ۱۹۷۸-۱۹۷۴ کلونو کې په کوپنهاگن کې د اسلامي مرکز مشر و. د ملی نجات د جبهې مشر او په پاکستان کې د افغانستان د موقت حکومت مشر و. په ۱۹۹۳ کال کې چې مجاهدینو د افغانستان حکومت ونيو د افغانستان د اسلامي دولت لومړنی رئیس و.

مجروح، سيد شمس الدين:

د سيد حضرت شاه زوى او په ۱۹۰۴ كال كې په كونړ كې زيږيدلى دى. په ۱۹۳۴-۳۸ كلونو كې د مشرانو جرگې غړى. په ۱۹۳۸-۴۹ كال په افغانستان بانک كې د حكومت نماينده، په ۱۹۴۹-۶۳ كال كې د قبایلو لوى رئيس او په ۱۹۶۳-۶۵ كلونو كې د عدليې وزير. په ۱۹۶۵ كال كې د صدر اعظم مرستيال شو. په ۱۹۶۶ كال كې په مصر كې د افغانستان سفير شو. په ۱۹۶۹ كال كې د كونړ څخه سناتور وټاكل شو. كله چې روسان افغانستان ته راغلل پاکستان ته مهاجر شو او د مجاهدينو سره ملگرى شو. اوس په امريكا كې مهاجر دى.

محمد اصغر، پوهاند:

د محمد افضل بر كې زوى او په ۱۹۱۴ كال كې په كابل كې زيږيدلى دى. په كابل كې د جيبې لېسې څخه تر فراغت وروسته امريكا ته ولاړ او تر دوكتورا پورې يې ټولې شهادتنامې په امريكا كې اخيستې دي. په ۱۹۴۶ كال كې په كابل دارالمعلمين كې بنوونكى مقرر شو او وروسته د كندهار د پوهنې مدير شو. وروسته پوهنتون ته ولاړ او د حقوقو د پوهنځي رئيس وټاكل شو. په ۱۹۶۰-۱۹۵۴ كلونو كې د كابل پوهنتون رئيس ؤ بيا د كابل بناړوال او وروسته د عدليې وزير وټاكل شو. د داکتر نجيب الله د حكومت په وخت كې د ملي ژغورنې د ډلې مشر ؤ چې مرحوم كتيوازي ورسره د نژدې همكارى كوله.

محمد انور خان، ډاکتر:

د پېښور په نوتیه كې په ۱۹۳۲ كال كې زيږيدلى دى، عالي تحصيلات يې

د پېښور په پوهنتون کې سرته رسولي او دوکتورا يې په کاناډا کې اخیستې ده. په پېښور پوهنتون کې د تاریخ استاد و او وروسته د دې پوهنتون رئیس وټاکل شو، یو کتاب او تقریباً عملی مقالې يې لیکلي دي.

محمد داؤد خان، سردار:

د سردار محمد عزیز خان زوی او په ۱۹۰۹ کال کې زیږیدلی دی. ثانوي زده کړه يې په امانی لیسې کې پوره کړې ده او دنورو تحصیلاتو له پاره فرانسې ته ولیږل شو. په ۱۹۳۰ کال کې کابل ته راستون شو او تر یو کال پوځي زده کړې وروسته په مشرقي کې فرقه مشر شو. په ۱۹۳۴ کال کې د مشرقي ولایت رئیس تنظیمه شو چې ملکی او پوځي چارې يې دواړې پر غاړه وې. په ۱۹۳۵ کال کې په کندهار کې چې فراه او هلمند هم د کندهار برخه وه رئیس تنظیمه شو. په ۱۹۳۹-۴۷ کلونو کې د قوای مرکز قومندان و چې وروسته د ملي دفاع د وزارت وزیر شو. په ۱۹۴۹ او ۱۹۵۰ کلونو کې د کورنیو چارو وزیر و او په ۱۹۶۳-۱۹۵۳ کلونو کې د افغانستان صدراعظم و. د پښتونستان د مسئلې ملاتړی او د بنځو د نهضت بانی و. په ۱۹۶۳ کال کې مستعفی شو او وایي چې د ۱۹۶۳ کال د اساسي قانون د څلورو ویشتمې مادې سره يې موافقه نه لرله. په ۱۹۷۳ کال کې يې په یوه سپینه کودتا کې شاهي نظام پای ته ورساوه او د جمهوریت اعلان يې وکړ. په ۱۹۷۸ کال کې د اپریل پر اووه ویشتمه نیټه د خلقیانو په کودتا کې ووژل شو.

محمد ظاهر شاه:

د محمد نادر شاه زوی او په ۱۹۱۴ کال کې د اکتوبر په پنځلسمه نېټه زیږیدلی دی. په کابل کې یې د حبیبی او استقلال په لیسو کې زده کړه کړې او په ۱۹۲۴ کال کې دخپل پلار سره یوځای فرانسې ته ولاړ، په فرانسه کې تر تحصیل وروسته په ۱۹۳۰ کال کې افغانستان ته راستون شو او یو کال یې په کابل کې پوځي زده کړه وکړه. په ۱۹۳۲ کال کې د دفاعي چارو د وزارت مرستیال وټاکل شو او یو کال وروسته د نورو کارونو تر څنګ د ښوونې او روزنې د وزارت چارې هم ورکړل شوې. د پلار تر مرګ څو ساعته وروسته په ۱۹۳۳ کال کې د نومبر پر اتمه نېټه د افغانستان پاچا شو او د المتوکل علی الله محمد ظاهر شاه لقب یې غوره کړ. کله چې په ۱۹۷۳ کال کې د ایټالې په سفر تللی و د سردار محمد داؤد خان له خوا په یوه کودتاه کې د قدرت څخه لیرې شو.

محمد فاضل خان، پوهاند:

په ۱۹۲۲ کال کې د پروان په ده قاضي کې زیږیدلی دی. د جنرال محمد صدیق خان زوی چې پلار یې د حبیب الله خان کلکاني د دفاعي چارو وزیر و. ليسانس یې په کابل پوهنتون کې د ادبیاتو له پوهنځي څخه تر لاسه کړی او ماسټري یې په امریکا کې اخیستې ده. د بدخشان په ولایت کې د پوهنې عمومي مدیر و چې وروسته په کابل پوهنتون کې د ښوونې او روزنې د موسسې رئیس شو. په ۱۹۷۰ کال کې د ښوونې او روزنې په وزارت کې دوهم مرستیال او د کابل پوهنتون استاد و.

محمدی، مولوی محمد نبی:

د حاجی عبدالوهاب زوی او په ۱۹۲۱ کال کی په لوگر کی زیږیدلی دی. په لوگر، میمنه او جوزجان کې په دینی مدرسو کې په تدریس لگیاؤ. په ۱۹۶۳ کال کی د لوگر څخه اولسی جرگې ته وکیل وټاکل شو. دوکالت تر دورې وروسته یې د هلمند په ولایت کې مدرسه جوړه کړه او د دینی علومو په تدریس بوخت شو. د جمهور رئیس محمد داؤد خان په وخت کې په پاکستان کې مهاجر شو. د حرکت انقلاب اسلامي مشر او د مجاهدینو په مؤقت حکومت کې د دفاعي چارو وزیر وټاکل شو.

معروفی، محمد یحیی:

په کندهار کی زیږیدلی دی او ثانوي زده کړه یې په کندهار کې کړې ده. د لیسانس درجه یې د کابل پوهنتون د حقوقو د پوهنځي څخه واخیستله او وروسته د بهرنیو چارو په وزارت کې مامور وټاکل شو. د ۱۹۷۸ کال څخه را وروسته په ژنیوا کې ژوند کوي او د ملگرو ملتونو مامور دی.

میثاق، عبدالکریم:

د صفر علي زوی او په ۱۹۳۷ کال کې د غزني په جغتو کې زیږیدلی دی. د کرنې په وزارت کې مامور او وروسته د کورنیو چارو د وزارت د احصائی په ریاست کې مامور شو خو لږ وخت وروسته د کار څخه لیری شو. نور ماموریتونه یې هم کړي دي. د خلق د ډیموکراتیک گوند د موسسې کنگرې غړی او د مرکزي کمیټې او سیاسي بیرو غړی پاتې شوی دی. د ثور تر کودتا وروسته د مالیې وزیر

وتياكل شو او په ۱۹۸۰ كال كې دببرك كارمل په حكومت كښې بندي شو چې وروسته خوشي شو او د كابل ښاروال وټاكل شو دناروغۍ په پلمه يورپ ته ولاړ او اوس په لندن كې مهاجر دی.

نجيب الله، ډاكټر:

داختر محمد زوی او په ۱۹۴۷ كال كې په كابل كې زيږيدلی دی. په ۱۹۶۴ كال كې د حبيبيې ليسيې څخه فارغ شو او د كابل پوهنتون د طب په پوهنځي كې شامل شو. يو كال وروسته د پرچم غړی شو او په ۱۹۶۹ كال كې د سياسي فعاليت له كبله بندي شو. په ۱۹۷۵ كال كې د پوهنتون څخه فارغ شو. د ۱۹۷۷ كال را وروسته د مركزي كميتيې غړی ؤ او د خلكيانو تر كودتا وروسته په تهران كې سفير وټاكل شو. په ۱۹۸۰ كال كې د خاد رئيس ؤ. په ۱۹۸۱ كال كې د خلق د ديموكراتيك گوند د سياسي بيرو غړی شو. په ۱۹۸۶ كال كې دببرك كارمل پر ځای د دولت رئيس وټاكل شو. په ۱۹۹۳ كال كې د ملگرو ملتونو په غوښتنه استعفی ور كړه چې قدرت مجاهدينو ته نقل كې. د كابل څخه د وتلو په وخت كې ونيول شو او اوس په كابل كې د ملگرو ملتونو په دفتر كې بند پاتي ؤ او هغه وخت مړ كړی شو چې طالبانو كابل ونيو.

نگارگر، محمد اسحق:

په ۱۹۴۰ كال كې په بلخ كې زيږيدلی او ثانوی زده كړيې په مزار شريف كې كړې دي. د كابل پوهنتون د ادبياتو د پوهنځي څخه يې په فارسي ادبياتو كې ليسانس اخيستی دی. تر فراغت وروسته په ادبياتو پوهنځي كې استاد مقرر

شو. کله چې استاد و د ژوند طریقه یې ډیره ساده او د وطن په درد دردمن و. په ۱۹۶۸ کال کې بندی شو چې پنځه کاله په زندان کې پاتی شو. په ۱۹۸۰ کال کې د ببرک کارمل د حکومت په وخت کې یو ځل بیا بندی شو او تر خوشي کیدلو وروسته پاکستان ته واوښت. اوس په برطانیه کې ژوند کوي.

ننگ، فاتح الملک یوسفزی:

د افتخوش خان زوی او په ۱۹۳۲ کال کې زیږیدلی دی. ثانوی زده کړې یې سرته رسولې او په افغانستان کې یې ډیر مطبوعاتي خدمتونه کړي دي. د ډرامې لیکلو په ډگر کې دلوی نوم خاوند دی. د سرحداتو او د مطبوعاتو په وزارتونو کې یې لوی ماموریتونه په لاس کې وو. د شاهي دورې د اولسي جرگې په وروستی دوره کې د دشت ارچی وکیل و.

وردک، عبدالقیوم:

د محمد ابراهیم زوی او په ۱۹۲۳ کال کې په وردگو کې زیږیدلی دی. په ریاضی او فزیک کې یې د امریکا څخه لیسانس او د ماسترۍ شهادت نامې اخیستي دي. په ۱۹۵۵ کال کې افغانستان ته راستون شو او د کابل په حربي پوهنتون کې د فزیک استاد مقرر شو. په ۱۹۶۰ کال کې د کابل پوهنتون د ساینس په پوهنځي کې استاد شو چې وروسته بیا د ساینس فاکولتې رئیس و. په ۱۹۷۳-۱۹۷۵ کلونو کې د جمهور رئیس محمد داؤد خان په حکومت کې د معدن او صنایع وزیر و چې وروسته د ښوونې او روزنې او قبایلي چارو وزیر مقرر شو. اوس له خپلې کورنۍ سره په فرانسه کې ژوند کوي.

وفادار، پاچا گل:

په ۱۹۴۳ کال کې د پکتيا په ځدرانو کې زيږيدلى دى. په ۱۹۵۵ کال کې په حربي ښوونځي کې داخل شو او په ۱۹۶۳ کال کې فارغ شو. د شوروي اتحاد څخه يې په ۱۹۶۹ کال کې د انجنيرۍ ليسانس ترلاسه کړ. د دفاعي چارو په وزارت کې په هوايي قواوو کې افسر مقرر شو او په ۱۹۷۳ کال کې يې د داؤد خان په کودتا کې برخه واخيسته او د سرحدونو وزير وټاکل شو. په بلغاريا، ليبيا او هند کې سفير پاتې شوى دى. د ډاکتر نجيب الله په حکومت کې يو ځل بيا وزير شو او س په المان کې مهاجر دى.

ولس مل، محمد حسن:

د محمد قاسم زوى او په ۱۹۴۰ کال کې دننگرهار په کامه کې زيږيدلى دى. په کابل کې يې ثانوى زده کړه د کرنې په لېسه کې کړې ده. په ۱۹۶۲ کال کې د ادبياتو له پوهنځي څخه فارغ او سمدستي په کابل راډيو کې مقرر شو. وروسته د کورنيو چارو وزارت ته تبديل شو او د افغانستان په مختلفو سيمو کې اولسوال پاتې شوى دى. په ۱۹۶۷ کال کې يې استعفى وکړه. په ۱۹۷۲-۱۹۶۹ کلونو کې د افغان جريدې د امتياز خاوند او مسئول مدير ؤ. په ۱۹۷۸ کال کې بندي شو او په ۱۹۸۰ کال کې په پاکستان کې مهاجر شو. اوس په ناروي کې ژوند کوي او د مجاهد ولس د جريدې د امتياز خاوند او مسئول مدير دى.

هاتف، عبدالرحيم:

په ۱۹۲۶ کال په کندهار کې زيږيدلی دی. ثانوی زده کړه يې د کندهار د احمد شاه بابا په لیسې او د کابل په حبیبی لیسې کې کړې ده. په کابل پوهنتون کې يې د ادبیاتو پوهنځی ویلی دی. په کندهار کې د میرویس نیکه د لیسې معاون و چې تر همدې اوسه پورې په کندهار یانو کې د معاون صاحب په نوم یاد یږي. وروسته يې استعفی ورکړه او په سوداگری بوخت شو. په ۱۳۴۲ کال کې د کندهار د ښار څخه د اولسي جرگې وکیل وټاکل شو. په ۱۹۸۵ کال کې د لویې جرگې رئیس وټاکل شو چې وروسته د جمهور رئیس لومړی مرستیال شو. اوس په هند کې په مهاجرت کې ژوند کوي.

ملا یار محمد اخوند:

د کندهار د دامان په اولسوالی کې زيږيدلی دی. دیني زده کړه يې په خپل کلي کې کړې ده. کله چې د شور کودتا وشوه او روسان افغانستان ته ننوتل نو په کندهار کې له حکومت او روسانو سره سخت و جنگیده. د ستینگر توغندیو په استعمال کې يې پوره مهارت درلود او وایي څلیر ویشټ الوتکې يې راغورځولې دي. اوس د طالبانو درهبري شورا غړی او د هرات والی دی.

مالک هسلت:

په ۱۹۴۵ کال کې په ایرلند کې زيږيدلی دی، ثانوی زده کړه يې په شمالي ایرلند او لوړې زده کړه يې د کیمریج په پوهنتون کې پوره کړې دي. د ۱۹۷۱ څخه را وروسته د بي بي سي د نړیوالو خپرونو په څانگه کې لیکوال او اډیټر دی.

يوسفزی، رحيم الله:

د حاجی آدم خان خان زوی او په ۱۹۵۴ کال کې د صوبه سرحد په مردان ضلع په شموزو کلي زيږيدلی دی. ثانوی زده کړه يې په خپل کلي او پيښور او جهلم کې کړې او ليسانس او ماستري يې د کراچي له پوهنتون څخه ترلاسه کړې ده. د تعليم سره سره يې په ورځپاڼو کې هم کار کاوه. له ۱۹۸۳ څخه تر ۱۹۸۵ کال پورې په اسلام آباد کې د سيمه ايزو مطالعاتو په مرکز کې دريسرچ او مطالعاتو امر ؤ. اوس په پيښور کې د نيوز دورځپاڼې د بيرو مشر او د بي بي سي خبريال دی.

کال بنود

۱۸۹۳ د ډیورنډ معاهده د امیر عبدالرحمن خان او برتانیې تر منځ لاس لیک شوه.

۱۹۰۱ کې امیر حبیب الله پاچا شو.

۱۹۰۴ کې برتانوی هیئت د ډېن په مشرتوب کابل ته راغی.

۱۹۱۶ کې د المان هیئت کابل ته ورسیدی چې امیر حبیب الله خان تشویق کړی چې د برتانیې پر ضد په لومړۍ نړیواله جگړه کې برخه واخلي.
۱۹۱۹

۲۰ فبروری: سراج الملة والدين امیر حبیب الله خان په لغمان کې شهید شو.

۲۵ فبروری سردار امان الله خان په کابل کې د پاچهۍ اعلان وکړ.

۳ می: دافغان او انگلیس دریم جنگ پیل شو.

۲۱ می: جنرال محمد نادر خان دافغان او هند د سرحد نه تیر شو او پر تیل یې یرغل وکړ.

۳۰ جون: اوربند اعلان شو.

اگست: دراولپنډۍ دسولې په کنفرانس کې پریکړه لیک لاسلیک شوه.

سپتامبر: د شوروی نماینده کابل ته راغی.

۱۹۲۰

۱۷ اپریل: د میسوری کنفرانس پیل شو. محمود طرزی د افغانستان له

خوا نماینده او هنری ډابز د برتانیې د نماینده په حیث گډون پکې وکړ.

۱۸ اپریل: میسوری کنفرانس پای ته ورسید.

۱۹۲۱

۲۰ جنوری: د کابل کنفرانس د افغانستان او برتانیې ترمنځ پیل شو.

۲۸ فبروری: د افغانستان او روس ترمنځ د دوستۍ تړون لاسلیک شو.

۳ جون: د افغانستان او ایتالیا ترمنځ د دوستۍ تړون لاسلیک شو.

۲۲ جون: د افغانستان او ایران ترمنځ د دوستۍ تړون لاسلیک شو.

۲۳ سامبر: د کابل کنفرانس پای ته ورسید، برتانیې د افغانستان داخلي او

خارجی آزادی په رسمیت وپیژنده او د دواړو مملکتونو ترمنځ سیاسي

اړیکې پیل شوې.

۱۹۲۲

۲۸ اپریل: د افغانستان او فرانسې ترمنځ سیاسي او تجارتي پریکړه لیک

لاسلیک شو.

۱۹۲۳

۱۰ اپریل: اساسی قانون په عمل کې پلی شو.

۵ جون: له برتانیې سره تجارتي پریکړه لیک لاسلیک شو.

۱۹۲۴

جنوری د بنخو او کوچنیانو لومړنی روغتون پرانستل شو.
د می په میاشت کې په خوست کې د گوډ ملا (ملا عبدالله) اړدوړ.

۱۹۲۵

جنوری: د خوست شورش پای ته ورسید.

۱۹۲۶

۳ می له المان سره د دوستی تړون لاسلیک شو.
۳۱ د اگست: له شوروی سره د بیطرفی اونه تیری تړون لاسلیک شو.

۱۹۲۷

د سامبر: اعلیٰ حضرت امان الله خان دهند، مصر، ایران او اروپا په سفر
وووت.

۱۹۲۸

۲۵ می: له ترکیې سره د دوستی او ملګرتوب تړون لاسلیک شو.
جولای: امان الله خان له سفره راوگرځیدی د بدلون او اصلاح اعلان یې
وکر.

نوامبر: شینوارو بغاوت وکر.

د سامبر: حبیب الله کلکانی په کوهستان کې قیام وکر.

۱۹۲۹

۱۴ جنوری: امان الله خان د سلطنت له مقام نه استعفی ورکره او ورور یې
سردار عنایت الله خان د دريو ورځو له پاره پاچا شو.

١٨ جنوري: حبيب الله خان دپاچهی اعلان وکړ.

١٧ اکتوبر: نادر خان دپاچهی اعلان وکړ.

٣ نوامبر: حبيب الله خان او ملگري يې په دار وځړول.

١٩٣٠

٢٠ سپتامبر: دعالي شوری غړی وټاکل شول.

١٩٣١

٢٤ جون: له شوروی سره دوستی او نه تیری ترون لاسلیک شو.

جولای: دکابل ادبی انجمن تاسیس شو.

جولای: نادر خان دشوری مجلس پرانیست.

٣١ اکتوبر: اساسی قانون تصویب شو.

١٩٣٢

٥ می: له سعودی عربستان سره دوستی ترون لاسلیک شو.

١٨ نوامبر: غلام نبی خان څرخي يې له منځه یووړ.

١٩٣٣

٦ جون: په برلین کې دافغانستان سفیر سردار محمد عزیز خان ووژل شو.

٨ نوامبر: نادر شاه ووژل شو او پرځای يې زوی محمد ظاهر شاه پاچا شو او

سردار محمد هاشم خان صدراعظم وټاکل شو.

١٩٣٤

می: دافغانستان او ایران ترمنځ سرحدی لانجه دترکیې په منځگړ توب

حل شوه.

٨ جون: دشوری مجلس پرانستل شو.

۲۵ سپتامبر: افغانستان دملگرو ملتونو غړی شو.

۱۹۳۶

مارچ: پښتو درسمی ژبې په توگه اعلان شوه.

مارچ: له شوروی سره د تجارت تړون او نه تیری تړون لاسلیک شو.

۲۶ مارچ: له امریکا سره د دوستی تړون لاسلیک شو.

۱۹۳۷

۷ جولای: د افغانستان، ایران او ترکیې ترمنځ د دوستی تړون د تهران په سعدآباد کې لاسلیک شو.

۱۹۳۸

دهوایی قوت د پیاوړتیا په خاطر له ایتالیې او برتانیې نه الوتکې واخیستل شوې، د زده کړې له پاره پیلوټان برتانیې، شوروی او ایتالیې ته ولیږل شول.

۳ سپتامبر: دویم نړیوال جنگ پیل شو. افغانستان خپلو عسکری قواوو ته د تیار سئ امر ورکړ.

۱۹۴۰

۱۷ اگست: افغانستان په دوهم نړیوال جنگ کې خپله بیطرفی اعلان کړه.

۱۹۴۶

د طب پوهنځی د حقوقو او سیاسی علومو د پوهنځی له یوځای کیدونه د کابل پوهنتون بنیاد کېښودل شو.

۹ می: محمد هاشم خان له صدارت نه لیری شو.

١٩ نوامبر: عبدالحسين عزيز په ملگرو ملتو کې د افغانستان سفير او نماينده وټاکل شو.

١٩٤٧

١٣ جون: د سرنوشت د ټاکلو د حق په باره کې د سرحدی کرښې د هاخوا خلکو په باب هند ته يو ليک واستول شو.

٢٦ جولای: شاه محمود خان لندن ته راغی.

٣ اگست: شاه محمود خان نيويارک ته ولاړ.

١٨ سپتامبر: ايران د هلمند د اوبو خبره رامنځ ته کړه.

٣ سپتامبر: افغانستان په ملگرو ملتو کې د پاکستان د غړی کيدلو پر خلاف رایه ورکړه.

٣٠ جون: د ملي شوری اوومه دوره پرانستل شوه.

١٩٥٠

٤ جنوری: له هند سره د سولې او دوستی تړون لاسليک شو.

١٣ جنوری: افغانستان د چین جمهوریت په رسمیت وپيژاند.

٨ مارچ: محمد ظاهر شاه د اروپا په سفر ولاړ.

٢٢ جون: ملگرو ملتونو مرستې پيل شوې.

١٨ جولای: څلور کلن تجارتي تړون له شوروی سره لاسليک شو.

١٩٥١

٦ سپتامبر: د شاه محمود د استعفی اعلان وشو.

٢٠ سردار محمد داؤد خپله کابینه اعلان کړه.

٢٦ اکتوبر: محمد هاشم خان چې له ١٩٢٩ نه تر ١٩٤٦ پورې

صدر اعظم و وفات شو.

نوامبر: دامريکا د صادراتو او وارداتو بانک د هلمند پروژې ته اتلس نيم ملېونه ډالره پور ورکړ.

۱۵۴

شوروی د دوو ژرندو او دوو سيلوگانو د جوړولو په خاطر درې نيم ملېونه ډالره پور ورکړ.

۱۹۵۵

۱۴ جولای: افغانستان د نړيوال وجهی صندوق د غړی په توگه ومنل شو.
۲۰ نوامبر: د قواوو د انډول او دامريکا له خوا د پاکستان د قواوو قوی کيدل د افغانستان په مجلس کې وغندل شول.
۱۵ دسامبر: بولگانين او خروسچف کابل ته راغلل.

۱۹۵۶

۱۸ د فبرورۍ: د تخنيکی مرستو قرار دادونه له امريکا او شوروی سره لاسليک شول.

۲۷ جون: د ملکی هوایی پرمختيا له پاره دامريکا سره خوارلس ملېونی قرارداد لاسليک شو.

۱۲۵ اگست: له شوروی او چکوسلواکیانه د وسلې داخيستو قراردادونه لاسليک شول.

۱۹۵۷

۳۰ جون: د نژدې شپږ ملېونو قرض قرارداد د هلمند د وادی له پاره او

دنژدې درې ملېونو قرض د جادو د جوړولو او د کدرونو د روزلو په خاطر له امریکا سره لاسلیک شول.

۳۱ اگست: شوروی د پنځه ویشت ملېونو ډالرو معادل نظامی کومک وکړ.

۱۹۵۸

۸ جون: شوروی د نفت او گاز په څیرنه پیل وکړ.

۲۶ جون: له امریکا سره فرهنگي قراردادونه لاس لیک شول.

۳۰ جون: سردار محمد داؤد امریکا ته لاړ او امریکا موافقه وکړه چې د کابل سپین بولدک شاهراه به جوړه کړي.

۱۹۵۹

۱۲ جنوری: امریکا پنځوس زره ټنه غنم له افغانستان سره مرسته وکړه.

۱۸ می: له شوروی سره د قندهار، هرات د لارې د جوړولو قرارداد وشو.

۹ دسامبر: ایزن هاور کابل ته راغی او د مرستې وعده یې وکړه.

۱۹۶۰

۲ مارچ: خروسچف کابل ته راغی.

۶ مارچ: شوروی د پنځوس زره ټنو غنمو د مرستو وعده منظوره کړه.

۲۶ اپریل: اعلیٰ حضرت امان الله خان په سویس کې وفات شو.

۱۵ جولای: د شوروی د څیړنو هیئت په شمال کې د نفت او گاز د ذخیرو اعلان وکړ.

- ۱۵ فبروری: له هند سره تجارتی قرارداد لاسلیک شو.
- ۱۹ می: افغانستان دا خبره رد کړه چې گني افغانی عسکر د سرحد په اړدوړ کې گډون لری.
- ۶ جون: سردار محمد داؤد پر افغانستان باندي د پاکستان بمبارد وغانده او دیوزرو دوه سوو پښتونستانی بندیانو یادونه یې وکړه.
- ۸ جون: پاچا دشوری مجلس پرانست او عبدالظاهر دشوری رئیس وټاکل شو.
- ۲۶ جون: داود خان په لندن کې دملکی حضور ته ورغی.
- ۲۳ جولای: محمد هاشم خان له کنیدی سره دملاقات په ترڅ کې له پاکستان نه گیله وکړه چې د پښتونستانیانو پر ضد یې وسله کارولې ده.
- ۲۳ اگست: دافغانستان دوکیل تجار دفتر او قونسلگری په پاکستان کې وتړل شول، افغانستان دپاکستان له خوا د اړیکو پریکول سخت وغندل.
- ۳۰ اگست: داود خان د بیطرفو هیوادونو په کنفرانس کې د گډون په نیت بلگراد ته لاړ.
- ۳ سپتمبر: افغانستان سرحد ونه له پاکستان سره او تړل ودمالونورا کړه ورکړه وځنډیده.
- ۶ سپتمبر: افغانستان له پاکستان سره دیپلوماتیکې اړیکې وشلولې.
- ۲۹ سپتمبر: کنیدی دیوه پیام په ترڅ کې ظاهر شاه ته وړاندیز وکړ چې

امريکا حاضره ده د دوو ملکونو د اړیکو د بڼه کولو منځگړتوب وکړی.
۱۶ اکتوبر: د شوروی او افغانستان تر منځ د تخنیکي او اقتصادي مرستو
قرارداد لاسلیک شو.

۲ نوامبر: د کنیدي د خاص نماینده مارچینت هلی ځلې د افغانستان او
پاکستان په لاندې کې ناکامې شوې.

۱۹۶۲

۱۴ اپریل: سردار محمد داؤد خان دویم پنځه کلن پلان اعلان کړ.

۲۰ اپریل: له ایران سره د پنځو کالو د تجارت قرارداد وشو.

۱ جولای: پاکستان په روانه لاندې کې د ایران د شاه د منځگړتوب وړاندیز
ومانه.

۱۲ جولای: افغانستان د ایران د پاچا له منځگړتوب سره موافقه وکړه.

۱۹۶۳

۵ فبروری: د ننگرهار د طب پوهنځی پرانستل شو.

۱۲ فبروری: امریکې د ایران له لارې خپلې مرستې راولیږلې.

۱۰ مارچ: سردار محمد داود استعفی ورکړه.

۱۴ مارچ: ډاکټر یوسف دکابینې د تشکیل مامور شو.

۲۸ می: د ایران د شاه په منځگړتوب له پاکستان سره د پیلوماتیکي
اړیکي ټینگی شوې.

۲۵ جولای: وروسته له دوه ویشو میاشتو سرحدونه بیا پرانیستل شول.

۱۲ اکتوبر: بریټنیف د پولی تخنیک د بنیاد ډبره کېښوده

۱۹۶۴

۳۱ می: دپوهنتون مرکزی ودانی د امریکې په مرسته جوړه شوه.

۲۱ جولای: پاچا لویه جرگه پرانیسته.

۹ سپتمبر: اساسی قانون تصویب شو.

۱۹۶۵

جنوری: د خلق دموکراتیک گوند تاسیس شو.

۱۲ جنوری: امریکې له اووه ملیونو ډالرونه زیاتې مرستې د هرات او

اسلام کلا د ۱۲۱ کیلو متره لارې د جوړولو له پاره وکړې.

۱۸ اپریل: له انگلستان سره کلتوری قرارداد لاسلیک شو.

۲۴ جولای: شوروی موافقه وکړه چې د شبرغان د گاز له ساحې نه به

د شوروی تر سرحد پورې ۹۷ کیلو متره پایپ لاین وغځوی، او همدارنگه

به د بلخ د برېښنا او کیمیاوې سرې ترڅایه ۸۸ کیلو متره پایپ لاین

وغځوی.

۱۹۶۶

۱-۲ جنوری: د پاکستان جمهور رئیس ایوب خان د تاشکند پر لاره په

کابل کې تم شو.

۱-۱۰ فبروری: صدراعظم محمد هاشم میوندوال شوروی اتحاد ته سفر

وکړ.

۲۰ سپتمبر: په ملگرو ملتونو کې د افغانستان استازی عبدالرحمن

پژواک د ملگرو ملتونو د عمر می اسمبلی رئیس وټاکلی شو.

۱۹۶۷

- ۲۵ اپریل : صدراعظم محمد هاشم میوند وال امریکاته سفر وکړ .
- ۳۰ می : د شوروی مشر نیکولای پودگورني افغانستان ته سفر وکړ .
- ۱۱ اکتوبر : صدراعظم میوند وال استعفی وکړه او عبد الله یفتلی د صدراعظم کفیل مقرر شو .
- ۱۵ اکتوبر : ظاهر شاه ستره محکمه افتتاح کړه او ډاکټر عبد الحکیم ضیایی قاضی القضاة وټاکل شو .
- ۱ نومبر : نور احمد اعتمادی صدراعظم وټاکل شو .

۱۹۶۸

- ۳۱ جنوری : د شوروی اتحاد صدراعظم کابل ته ولاړ او پراقتصادی موضوع گانویې خبرې وکړې .
- ۲۱ اپریل : د شبرغان د گاز پروژه د شوروی اتحاد د مرستیال صدراعظم له خوا په رسمي توگه پرانیستل شوه .

۱۹۶۹

- ۲۵ می : د امریکاد بهرنیو چارو وزیر کابل ته سفر وکړ او د حکومتی مشرانو سره یې خبرې وکړې .
- ۱۰ جون : دهند صدراعظمی میرمن اندرا گاندي پنځه ورځنی سفر پای ته ورسید .
- ۲۵ ډیسمبر : د شوروی اتحاد فوځی هیئت د دفاعی چارو د وزیر گریچکو په مشرتوب کابل ته ورسید .

۱۹۷۰

۲۱ جنوري: افغانستان د شوروی اتحاد سره د طبیعي گاز د دوه نیم بیونه متر مکعب د صادراتو قرارداد لاسلک کړ.

۲۶ جنوري: د دفاعی چارو وزیر خان محمد خان په یوه رسمي سفر امریکا ته وخوځید.

۱۹۷۱

۱۷ می: صدراعظم نور احمد اعتمادي استعفی وکړه.

۸ جون: ډاکټر عبد الظاهر صدراعظم وټاکل شو او خپله کابینه یی جوړه کړه.

۲۲ اگست: راپور ورکړل شو چی په افغانستان کی داسي وچ کالي راغلی ده چې په ډیرو کلونو کې نه وه لیدل شوی.

۱۹۷۲

۱۱ جنوري: د پاکستان صدراعظم ذالفقار علی بوتو کابل ته په یوه رسمي سفر لاړ.

۳ اپریل: دهند دبهرنیو چارو وزیر سورن سنگ د اقتصادي موضوع په هکله د افغان حکومت سره دري ورځنی خبری پای ته ورسولی.

۱۶ می: کابل راډیو په یوه خپرونه کی د پاکستان څخه د پښتونستان د آزادی غوښتنه وکړه.

۲۵ سپتمبر: ډاکټر عبد الظاهر د صدارت څخه استعفی وکړه ولی د پاچاله خواونه منل شوه.

۵ ډېسمبر: د ډاکټر ظاهر استعفی ومنل شوه.

۹ ډېسمبر: محمد موسی شفیق صدراعظم وټاکل شو.

۱۹۷۳

۱۳ مارچ: د افغانستان صدراعظم موسی شفیق او د ایران صدراعظم عباس هویدا د هلمند د اوبو په هکله رسمی موافقه لاس لیک کړه.

۱۱ می: د پاکستان سردوی هفتی سرحد وټرل شو او علت یی اداري مسایل وښودل شول.

۸ جولای: د افغانستان پاچا محمد ظاهر شاه ایتالیې ته په رخصتی ولاړ.

۱۷ جولای: سردار محمد داود خان کودتاه وکړه پاچایی لیری کړ او د جمهوریت اعلان یی وکړ.

۱۹ جولای: شوروی اتحاد او هند افغانستان په رسمیت وپېژاند.

۲۴ اگست: ظاهر شان استعفی وکړه.

۲۳ سپتمبر: دیوی توطیې اعلان و شو چی غوښتل یی حکومت راوغورځوی په دی تور ډیر فوځی افسران بنديان شول.

۱۹۷۴

۱۶ فبروری: د ایران سره د سوداگری موافقه لاسلیک شوه.

۷ جولای: د هند سره د سوداگری پروتو کول لاسلیک شو.

۲۴ جولای: ایران د افغانستان سره د هلمند په وادی کې د گډی همکاری یو پروتو کول لاسلیک کړ.

۱ نومبر: دامریکا دبهرینو چارو وزیر هنری کیسنجر افغانستان ته سفر وکړ او دجمهوررئیس داود خان سره یی خبری وکړی .

۱۹۷۵

۱۳ مارچ: جمهوررئیس محمد داود خان دهند رسمی سفر پای ته ورساوه .

۱ می: حکومت بانکونه ملی کړل .

۲۸ جولای: حکومت په پنجشیر کی تروریستی ډله ونیوله او پرپاکستان یی تورولگاوه چې وسلی یی ورکړی دی .

۱۹۷۶

۷-۸ جون: دپاکستان جمهوررئیس ذالفقار علی بوتو کابل ته سفر وکړ او دجمهوررئیس داود خان سره یی خبری وکړی .

۴ جولای: دهند صدراعظمه میرمن اندراگاندي کابل ته په یوه دری ورځنی سفر ورسیده .

۸ اگست: دامریکا دبهرنیو چارو وزیر هنری کیسنجر په کابل کی دجمهوررئیس داود خان سره غونډه وکړه .

۱۹۷۷

۳۰ جنوری: جمهوررئیس داود خان لویه جرگه جوړ کړه چې پر نوی اساسی قانون غور وکړی .

۱۴ فبروری: نوی اساسی قانون دلویی جرگې له خوا تائید شو .

۱۵ فبروری: محمد داود خان ته دلویی جرگې له خوا لوړه ورکړل شوه او

لویہ جرگہ منحل شوه .

۲۴ فبروری: جمهور رئیس داود خان نوی اساسی قانون نافذ کر .
۱۱ اکتوبر: دپاکستان فوخی مشر جنرال ضیاالحق په جمهوری ارگ کی
د جمهور رئیس داود خان سره وکتل .

۱۹۷۸

۱۹ فبروری: سید عبداللہ د جمهور رئیس مرستیال وټاکل شو .
۲۱ فبروری: جمهور رئیس داود خان یو گوسلاویا ته په رسمی سفر
وځوئیده .

۴ مارچ: جمهور رئیس داود خان په نوی ډهلی کی دهند د صدراعظم
موزارجی ډیسای سره وکتل .

۱۷ اپریل: د خلق د ډیمو کراتیک گوند یو موسس میراکبر خیبر په
کابل کی ووژل شو .

۲۷ اپریل: د خلق د ډیمو کراتیک گوند د جمهور رئیس داود خان پر ضد
کودتاه وکره اونور محمد تره کی جمهور رئیس شو .

۲۳ اگست: سلطان علی کشمتند او دپرچم دبرخی نور مشران د کودتاه په
تور بند یان شول .

۹ سپتمبر: دپاکستان فوخی مشر جنرال ضیاالحق په پغمان کی د جمهور
رئیس تره کی سره وکتل .

۳ ډیسمبر: جمهور رئیس تره کی مسکو ته په یوه رسمی سفر وځوئید .

۱۹۷۹

- ۲۸ جنوری : دافغانستان په شرقی سیمو کی چریکی جگری پیل شوی .
- ۱۴ سپتمبر : دامریکا سفیر په کابل کی ووژل شو .
- ۲۲ فبروری : دامریکا جمهور رئیس جیمی کارتر دافغانستان سره کومکونه لیکړل .
- ۱۶ مارچ : په هرات کی دحکومت پر ضد پاخون وشو .
- ۲۷ مارچ : خفیظ الله امین صدراعظم وټاکل شو .
- ۱۶ سپتمبر : جهمور رئیس تره کی لیری شو او خفیظ الله امین یی غای ونیو .
- ۹ اکتوبر : کابل راډیو وویل چی نور محمد تره کی مړ شو .
- ۲۱ ډیسمبر : امریکایی مامورانو وویل چی روسی فوځونه دافغانستان سرحد ته نژدی شوی دی .
- ۲۷ ډیسمبر : شوروی فوځیانو پرافغانستان یرغل وکړ ، خفیظ الله امین ووژل شو ، بیرک کارمل واک ته ورسید .

۱۹۸۰

- ۵ جنوری : دامنیت شوری دافغانستان په هکله خبری پیل کړی .
- ۱۴ جنوری : دملگرو ملتونو عمومی اسمبلی د ۱۰۴۰ رایو په اکثریت په افغانستان کی دشوروی مداخله وغندله .
- ۲۷ جنوری : په اسلام اباد کی دافغانستان په هکله داسلامی هیوادونو دبهرنیو چارو دوزیرانو کنفرانس جوړ شو .

۱۴ فبروری : دملگرو ملتونو د بشرد حقونو کمیسیون په افغانستان کې د شوروی مداخله وغندله.

۲۴ می : په کابل کې د شوروی فوځیانو پر ضد مظاهره وشوه .

۸ جون : د خفیظ الله امین د کابینې درې وزیران اعدام شول .

۱۴ سپتمبر : د داخلي وزیر فیض محمد په پکتیا کې ووژل شو .

۱۵ نومبر : جمهور رئیس کارمل له نورو لوړو تبه مامورانو سره مسکو ته ولاړ .

۱۹۸۱

۱۸ فبروری : جمهور رئیس کارمل د شوروی مشرانو سره د خبرو په غرض مسکو ته ورسید .

۹ مارچ : د امریکا جمهور رئیس رونالد ریگن وویل که مجاهدین د امریکا څخه وسله وغواړي نو دی به غور پریو کړي .

۷ اپریل : سعودی عربستان له افغانستان سره د پیلوماتیکي اړیکې وشلولې .

۱۱ می : سلطان علی کشتمند صدراعظم شو .

۲۲ اگست : د افغانستان د مجاهدینو پنځو ډلو اتحاد وکړ او پنځه نفری مشورتی شوری یې جوړه کړه .

۱۸ نومبر : ملگرو ملتونو په ۱۱۶ رایو اکثریت د افغانستان څخه د شوروی فوځیانو د وتلو غوښتنه وکړه .

۱۹۸۲

۶ جنوری: دامریکا فوخی خیرونکو وویل چې په افغانستان کې د شوروی فوخیانو شمیر یو لک شلوزرو ته جگ شوی دی .

۱۶ جون: په ژنیو کې دملگرو ملتو استازی دافغانستان او پاکستان دبهرنیو چارو له وزیرانو سره په جلا جلا توگه وکتل .

۱۹۸۳

۱۹ جنوری: دملگرو ملتونو دعمومی منشی مرستیال سکرتر ډیگو کار دویز ژنیو تهران او اسلام اباد ته سفر پیل کړ چې دافغانستان ستونزی ته دحل لاره پیدا کړی .

۱۶ فبروری: دملگرو ملتونو دبشر دحقوقو کمیسیون دافغانستان څخه د شوروی فوخیانو دسمدستی ویستلو غوښتنه وکړه .

۱۵ جون: دافغانستان او پاکستان دبهرنیو چارو وزیران ددریمې دورې خبرو په غرض ژنیو ته ورسیدل .

۲۳ نومبر: دملگرو ملتونو عمومی اسمبلی په ۱۱۶ رایو دافغانستان څخه د شوروی فوخیانو دسمدستی ویستلو غوښتنه وکړه .

۱۹۸۴

۱۷ می: دامریکا مرستیال جمهور رئیس جارج بوش دخیبر دری ته ولاړ او پرافغانستان یې د شوروی یرغل وغنده .

۲۷ اگست: دافغانستان او پاکستان دبهرنیو چارو وزیرانو په ژنیو کې دملگرو ملتونو دمنځگړي سره جلا جلا وکتل . دری ورځې وروسته

خبرې بې نتیجې پای ته ورسیدې .

۳۱ اگست: د کابل په هوایي ډگر کې یو بم وچاودیده .

۴ نومبر: د هوایي ډگر د بم د چاودنې په تور نه کسه اعدام شول .

۱۹۸۵

۱۸ جنوری: امریکا اعلان وکړ چې په همدې کال کې به له مجاهدینو

سره مرسته ۲۸۰ ملیونو ډالرو ته لوړه کړی .

۲۳ اپریل: جمهوررئیس ببرک کارمل په کابل کې لویه جرگه

پرانیستله چې د حکومت له پاره دخلکو ملاتړ ترلاسه کړي .

۱۷ جون: د امریکا او شوروی مامورانو د افغانستان په هکله په

واشنگټن کې غونډه وکړه .

۲۴ جون: د افغانستان او پاکستان ترمنځ خبرې چې مخامخ نه وې بې

نتیجې پای ته ورسیدې .

۱۹۸۶

۱۱ جنوری: جمهوررئیس ببرک کارمل د امریکا وړاند یزرد کړ چې

د سوله ییز حل تضمین وکړي .

۱۲ اپریل: امریکا موافقه وکړه چې مجاهدینو ته سټینگر توغندي

ورکړی .

۴ می: ببرک کارمل دخلق د دیموکراتیک گوند د عمومی منشی په توگه

د خپلې وظیفې څخه استعفی ورکړه او پر ځای یې ډاکټر نجیب الله وټاکل

شو .

۲۸ می: ډاکټر نجيب الله اعلان وکړ چې په خو میاشتو کې به د آزادو انتخاباتو په ترڅ کې پارلمان جوړ شي .

۱۶ جون جمهور رئیس ریګن په امریکا کې د افغاني مجاهدینو د مشرانو سره وکتل .

۱۹۸۷

۲۳ فبروری: د پاکستان د بهرنیو چارو وزیر صاحب زاده یعقوب خان د افغانستان په هکله په مسکو کې د شوروی د بهرنیو چارو د وزیر اډوارډ شپورنتزا سره وکتل

۲۵ فبروری: د افغانستان په هکله د ژنیو د خبرو لسمه دوره بې نتیجې پای ته ورسیده .

۲۰ جولای: جمهور رئیس نجیب الله د شوروی اتحاد د جمهور رئیس میخایل گورباچوف سره وکتل .

۱۸ اکتوبر: مولوی محمد یونس خالص د مجاهدینو داو و گوندونو ویاند و ټاکل شو .

۲۹ نومبر: لویه جرګه راوغوښتل شوه چې نوی اساسی قانون تائید کړي .

۱۰ ډسمبر: د ملګرو ملتونو استازی ډیګو کارډو ویز د راپورونو له مخې د پخواني پاچا او مجاهدینو د مشرانو سره د انتقالی حکومت په هکله خبری وکړي .

۱۹۸۸

۴ جون: د شوروي اتحاد دبهرنيو چارو وزير ادوارد شيورنتزا کابل ته په يوه رسمي سفر ورسيد.

۱۲ جون: د پاکستان جمهوررئيس ضياالحق وويل چې د شوروي فوځيانو تر وتلو وروسته مسکو پلوه خلکو ته بايد اجازه ورکړل شي چې په حکومت کې برخه واخلي.

۲۳ فبروري: دمجاهدينو ائتلاف مؤقت حکومت جوړ کړ.

۱۴ اپريل: افغانستان، پاکستان، شوروي اتحاد او امريکا په ژنيو کې لوزنامه لاس ليک کړه چې شوروي فوځيان به په نهومياشتو کې له افغانستان څخه ووځي.

۲۶ می: محمد حسن شرق دسلطانعلی کشتمند پر ځای صدراعظم وټاکل شو.

۲۵ ډيسمبر: د شوروي دبهرنيو چارو مرستيال وزير يولي وارنسوف په روم کې دپخواني پاچاسره وکتل.

۱۹۸۹

۲۷ جنوري: برتانيې، فرانسې، جاپان او ايتالې په کابل کې خپل سفارتونه وټرل.

۱۴ فبروري: د شوروي اتحاد وروستي عسکر دافغانستان څخه ووتل.

۲۰ فبروري: حسن شرق دصدارت څخه استعفی ورکړه او پر ځای يې سلطانعلی کشتمند صدراعظم وټاکل شو.

۲۳ فبروری: صبغت الله مجددي دموقت حکومت جمهور رئیس او پوهاند عبدالرب رسول سیاف یې صدراعظم وټاکل شو.

۱۹۹۰

۶ مارچ: شهنواز تڼي د ډاکټر نجیب الله پر ضد کودتا وکړه.

۲۱ اپریل: فضل الحق خالقیار نوی صدراعظم وټاکل شو او خپله کابینه یې جوړه کړه.

۳ سېتمبر: ډاکټر نجیب الله په پاریس کې دملگرو ملتونو په کنفرانس کې گډون وکړ.

۱۹ نومبر: ډاکټر نجیب الله دافغانی اشخاصو سره دخبرو په غرض سویس ته ورسید.

۱۹۹۱

۲۳ جنوری: پوهاند ربانی په خرطوم کې دمجاهدینو سفارت پرانیست.

۳۱ مارچ: خوست دقومندان حقانی په مشرتوب مجاهدینو ونیو.

۲۰ اپریل: دکونړ په اسدآباد کې دوهابیانو په مرکزي په یوه چاودنه کې دجمیل الرحمان په شمول ډیر کسان مړه شول.

سېتمبر: امریکا او شوروی اتحاد فیصله وکړه چی په افغانستان کې پر دواړه خواوو دنوی کال دپیل څخه وسلې بندې کړی.

۱۹۹۲

۱ جنوری: په افغانستان کې دجگړې پردواړو خواوو دامریکا او شوروی

وسلې بندى شوى .

مارچ: ډاکټر نجيب الله موافقه وکړه چې يوه موقت حکومت ته واک
وسپاری .

۱۰ اپريل: دملگرو ملتونو عمومي منشي اعلان وکړ چې دواک تر
سپارلو وړاندې يوه شوری جوړه شی .

۱۴ اپريل: مجاهدینو د بگرام هوایي ډگرونیو .

۱۵ اپريل: ډاکټر نجيب د قدرت څخه لیری شو او په کابل کې دملگرو
ملتونو په دفتر کې یې پناه واخیستله .

تاریخی سندونه

د امیر امان الله خان لومړنی وینا

د لوی خدای په نامه چې بخښونکی او مهربان دی

ای د لوړې روحیې ملته او ای زړه وړاردو!

تاسی ته د فرمانونو او اطلاعیه لارې اوږده معلومات او اطلاع درکړل شوي ده چې څه پېښ شول. اوس د خوښی خبرونه دا دي چې زموږ د حکومت زړور پوځ په جلال آباد کې د عزت او زړورتوب د احساس څرگندونه وکړه چې ټولې خپلې دندې سرته ورسوي.

د ۱۳۳۷ هـ قمری کال د جمادې اول په پنځمه ویشتمه نیټه د پنجشنبې په ورځ ټول هغو افسران او پوځیان چې زما د شهید پلار خدای بخښلی اعلی حضرت سره یوځای وو د جلال آباد په تعلیمی میدان کې راټول شول او په سوگند خوړلو یې زما بیعت وکړ. په دې وخت خوشحالی وشوه او د باجه خانې د رغولو په ترڅ کې د سلامی په توگه د توپونو ډزې وشوې، وروسته دوی ټول هغه کسان ونيول او

بندیان یې کرل چې د اعلیحضرت شهید د حفاظت دنده یې پر غاړه وه او د قتل په وخت کې یې په شاهي خوب ځای کې خاصه وظیفه لرله. هغوی وغوښتل چې دې کسانو باید جواب ویلی وای او زما اکا ورته جزا ورکړی وای. هغه بیله کوم مذهبی رواینت او د نړیوالو حقوقو پر خلاف د یوه غاصب په توګه عمل وکړ او ځان یې امیر اعلان کړ څنګه چې هیڅوک نشي کولای چې په غیر قانوني توګه د امارت ادعا وکړي نو زما اکا چې هم هیڅ حق نه درلودی په خپله رضاد امارت څخه استعفی وکړه او زه یې د امیر په توګه وپېژندلم زما د ورونیو هر یوه سردار عنایت الله خان او حیات الله خان او د شاهي کورنۍ د نورو غړو د بیعت سندونه ماته را رسیدلي دي، د دې سندونو نقل ستاسي د معلوماتو له پاره دا دی وړاندې کوم.

ای د افغانستان با احساسه ملته! راځی چې د خدای تعالی شکر ادا کړو کوم ذات چې زوال نه لري او د جنتونو او مځکې خالق دی. زموږ د سوځلی زړه او د اوبنکو د کوسترګو په ترڅ کې یې زموږ حکومت د بربادۍ او ګډوډۍ څخه وژغوره او زموږ اسلامي حکومت ته یې د قوت او آزادۍ نور ځواک وروباڅښه. لطفاً یوه لحظه هم داسي فکر مه کوئ چې ستاسې پاچا د تاج و تخت په ګټلو کې ناشکری کوی، زه د لوی خدای شکر گزار یم چې تاسې او زما محبوب هیواد ته یې سوله او سوکالي راوستله او زما مسلمان لوی ملت او افغانستان یې په داسي خطرناک وخت کې د ستونزو او بدبختیو څخه وژغورل او موږ ته یې نوی ژوند را په برخه کړ.

د افغان حکومت زړه ور پوځه! زه د لوی خدای څخه په زړونو ځله شکر گزار یم چې ستاسې وژونکې ګولۍ او زړه خپروونکې فولادې برچې چې زموږ د ملت او هیواد د عزت د ساتنې له پاره تیارې وې د لوی خدای په مهرباني زموږ د ځانی

بريادی او يو د بل په مقابل کې د استعمال څخه وژغورل شوي. بڼه پوه شئ چې د لوی خدای لويه مهرباني او د هغه د پيغمبر برکت و چې زموږ پر ملت او حکومت را نازل شو. دا د نه بدلیدونکي خالق ازلي رضا وه. د هغه شان دې لوړ وي او ټولې سختی او ظلمونه دې ستاسې د ملت د سر څخه ليرې وي افغانستان دي د دين او هيواد د دښمنانو د سيسو څخه په امن وي.

ای ويارلی ملته!

او زړور پوځه!

په داسې حال کې چې زما ملت شاهي تاج زما پر سر زدي زه تاسې ته په لوړ آواز اعلان کوم چې زه به تاج و تخت يوازې په دې شرط ومنم چې تاسي زما په افکارو او نظرياتو کې زما سره مرسته وکړئ. چې په لاندې ډول دي:

۱- افغانستان به داخلي او بهرنی ازادي لري او هغه دا چې د حکومتونو ټول حقوق چې دنړی آزاد هيوادونه لري افغانستان بايد هغه ټول ولری.

۲- تاسې بايد په خپل ټول طاقت سره زما سره يو ځای شئ چې زما د پلار د قتل غچ واخلي چې ستاسې ټولو روحانی پلار و.

۳- ملت بايد ازاد وي! هغه دا چې پر هيڅ انفرادي کس د بل چاله خوا ظلم ونشي. خود محمدي شرعي، دملکی او پوځي قانون اطاعت چې په ډېر احترام يې درناوی کيږی، د افغانستان ملت وجيبه ده چې اطاعت يې وکړي او په دې هکله افغان ملت پوره شهرت لري.

زه به ستاسې تاج تر هغه وخت پورې ونه منم تر څو تاسې دا شرطونه نه وي منلي. تاسې ټول چې د دې ملت تکړه غړي ياست په ډېره جذبه مو دا شرطونه ومنل نوزه هم په ډېر درناوي دا ستر تاج پر خپل سر بردم. او په کلکه اراده د امارت

او امامت درانه بار ته اوره ور کوم. زه امیدوار یم چې زما ملت به لوی خدای ته دوعا وکړی چې ماته ځواک را کړي چې ستاسې د سوکالی او خیر بنیگنې په لاره کې خدمت وکړم، او تاسې به په مردانگی زما سره مرسته وکړئ چې زه خپل افکار او نظریات عملی کړم. ای هیوادوالو همدا اوس زه په هیواد کې د بیگار سیستم لغوه کوم تر دې وروسته په هیچا په زوره کار نشی کیدای چې سرکونه جوړ کړي او یا په عامو ځایونو کې کار وکړي او یا ونی پرې کړي. د خدای تعالی په مهربانی ستاسې حکومت به داسې لارې چارې تر لاس لاندې ونیسي چې هیواد او ملت ته به گټورې وي او په دې توگه به افغانستان په پرمختللي نړۍ کې نوم وکړي او د نړۍ د پرمختللو قدرتونو په منځ کې به ځای ونیسي.

نور نوزه لوی خدای ته درخواست کوم چې ستاسې مسلمانانو او ټولو انسانانو په خیر بنیگنه او سوکالی کې مرسته وکړي.

زما د خواهشاتو په پوره کولو کې زه د لوی خدای څخه د رهنمایی غوښتنه کوم.

د امیر امان الله لاس لیک

پادشاهی فرمان

خرنگه چی دلوی خدای په مهربانی او د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د دین په تأیید د دین د مخرب امان الله په خلع کولو چی زموږ او تاسو ټولو هیله وه، بریالی شوم، پر تخت باندي د کښېناستو له پيله مې دده نامشروعی کرنې منع کړې چی تاسو د حضرت سید الانام د دین غیرت لرونکو ته یې په لاندې ډول لیکم:

۱- سلام چی مسنونه طریقه ده او دخولی په اشاره یې اړولی و، د سنت مطابق مې امر ورکړ.

۲- دستار یې چی د آنحضرت طریقه او سنت دی او د لمانځه ادا پرې بشپړېږي موقوف کړی ؤ، حکم مې ورکړ چی دستار دې بیخی دودوی.

۳- اسلامي لباس چی پرېښودل شوی ؤ بېرته مې بر حال کړ او له کافرانو سره ورته لباس مې منع کړ.

۴- دستر پرېښودلو حکم یې چی کړی ؤ، بېرته مې مسترد کړ.

۵- دولي له اجازېرته مې (له کوره) د ښځو او بالغو نجونو راوتل او د مستوراتو ښوونځي موقوف کړل.

- ۶- ډزيري او برېټو خرييل مي موقوف کړل.
- ۷- انگريزي، فسرانوي او جرمني ښوونځي مي موقوف کړل.
- ۸- نجوني يې چې له هېوادنه بهر ليرلي وي څرنگه چې د ملت بې ناموسي وه، رومې ونه بلل، هغوی مي بهر ته راوغوښتي نور مي بهر ته ليرل بيخي منع کړل.
- ۹- هغه څه مي چې له ديني ملاحظو پرته يې ددوي ورځني دنيا له پاره هڅه کوله او له هغه نه ديني زيان پېښېده، منع کړل.
- ۱۰- د علم او علماؤ سپکاوی يې کاوه خو دهغه برخلاف احترام يې شرعاً واجب دی.
- ۱۱- هغه بي اتفاقي يې چې د مذهب په پرېښودلو او دخپلې عقيدې دخرابي له امله په اسلام کښي اچولې وه، لري مي کړه نو ځکه مي ټوله رويه د حنفي مذهب له مخي کړه.
- ۱۲- حساب، هندسه او انگريزي يې چې رواج کړي وو موقوف مي کړل.
- ۱۳- قمری کال يې چې په شمسي اړولي و، موقوف مي کړ.
- ۱۴- د جمعي ورځ يې چې په پنجشنبې اړولي وه، ترک مي کړه.
- ۱۵- د بيت المال حقوق يې دخپلو نفساني غوښتنوله مخي لگولي او د جوماتونو دملا او مؤذن لگښتونه يې قطع کړي وو، بهر ته مي جاري کړل.
- ۱۶- د امر معروف او نهی عن المنکر مخه يې چې نيولې وه، بهر ته مي رواج کړه.
- ۱۷- مجددی حضرات يې چې د مسلمانانو پيشوايان دي، بنديان کړي وو، بهر ته مي راخلاص کړل چې ديني لارښوونې وکړي.
- ۱۸- شراب خوري يې چې رواج کړې وه، بيخي مي بنده کړه.

۱۹- دجنوبی ملا عبدالله خان مرحوم یی چی ددین دسر بنندنې په لاره کنبې وژلی ؤ، امر مې ورکړ چی مرقد یې سم او ودان کړای شي.

پورتنی ۱۹ فقرې مې تاسوته ورسولې چی خبر اوسئ او پرپورتنیو فقرو سر بېره ددی نورو فقرو مراعات له خلکو نه غواړم:

۱- دهغو ټولو باقیاتو بخنبل چی د ۱۳۴۷ کال تر پایه پورې د مالیې په بڼه پر رعیت او ملکاتو باندي پاتې وي.

۲- عسکري ملازمت په خپله خوښه دی چی دمیاشتي به شل روپي معاش، خلور منه غله او دکال دوه جوړه دریشی او یو جوړه بوت ورکول کپړی.

۳- د اضافی مالیو لکه د طرقي، سرک پلي او نورو ټولو بخنبل.

دا ټول له شرعی خلاف تکلیفونه مې منع کړل، حقه اسلامی مالیه مې چی شارع حکم ورکړی منظوره کړه او دخپل رعیت د حال په هوسایي کنبې لکه څنگه چی بنایي کوبنبن مې کړی او کوم یې او ټول هېوادنی اجراءات مې دروښانه شرعی له جواز سره سم کړی اوسموم یې. له تاسونه هیله لرم چی دخپلو قومونو بیعتونه واخلي، له مخورو، سپین بړیرو، ساداتو، علماؤ، خوانینو او ملکاتو سره زمالور حضور ته را حاضر شی چی علماؤ او ساداتو ته ښه مکافاتونه ورکړل شي او زما حضور له تاسونه خوښ شي. او هم مې د ساداتو او خوانینو وظیفه او مستمري دامیر شهید د سلطنت دبست له مخې منظوره کړه.

مهر

(امیر حبیب الله خادم دین رسول الله)

د افغانستان د جمهوریت اعلام او د جمهور رئیس
محمد داؤد خان وینا

د ۱۳۵۲ د چنگاښ ۲۶
بسم الله الرحمن الرحيم

گرانو خویندو او ورونو، سلام!

خپل وطن ته په خدمت کښی د بیلو بیلو مسئولیتونو دیوی مودی په اوږدو
کښی همیشه دیوه هدف په لټه کی وم چې د افغانستان د خلکو په تیره بیا
دمحرومو طبقو او زمونږ د مملکت د زلمی نسل د پاره یو مثبت او واقعي محیط
مادي او معنوي وده مینځ ته راشی او په هغه کی زمونږ د وطن ټول وگړی بی له
توپیر او امتیاز نه دخپل وطن د آبادی او سرلوری په لاره کی برخه واخلي او
مسئولیت احساس کړی. وختونه تیر شول او زیات کوبښښ وشو هغه عوامل چې
په بیلو بیلو شکلونو سره د تجربوله مخې دغسې هدف ته درسېدو خنډ کیدل ورو
وروله مینځ نه یو سواو په تیره بیا په مملکت کی د اعتبار وړ امنیت ټینګ کړو چې

اقتصادي او اجتماعي مثبت تحول ته په سالم ډول اجازه ورکړي، زلمي نسل ته د مسئولیت احساس روښانه کړي. او د خرافي او ارتجاعی نشوونما مخه ونیسي د دغو مرحلوه تېرېدونو وروسته بل علت مونه لیدو چې زمونږ په وطن کې دغه مقصد ته درسېدو له پاره نوي پايه وانوري. ما دخپل وطن دراتلونکې نیکمرغی له پاره د یوې واقعي او معقولې دیموکراسی د ټینګېدو نه پرته چې اساس یی د افغانستان د اولس اکثریت ته په خدمت کې ټینګ وي بله لاره نه درلوده او نه یې لرم، د بنده په نظر د یو دغسې اجتماعي حالت اصلي بنسټ دخلکو د حقوقو پوره تأمین او دملي حاکمیت په اصل باندې پوره اعتراف دی چې نه باید په دغو دوو اصلو کې ښکاره یا پټ کوم خلل وارد شی.

دامقدسه هيله وه چې زه یې مجبور کړم لس کاله دمخه ما او زما ملگرو د شاه حضور ته خپل وروستی پیشنهاد وړاندې او د افغانستان د ملت دخیر او نیکمرغی د پاره دهغه د تطبیق هیله وکړو، هغه مقدسه هیله ولې د مملکت د دغسې بی سرو سامانی سبب شوه؟ او ولې هغه ضعیف النفس ملگری له اصلي مقصدنه واورېدل او غلطه او خطا لاره یې تعقیب کړه.

داستان دی ډیر اوږد چې تفصیل یی په دغه لنډ وخت کې گنجایش نه لري او په مساعد وخت کې به د گرانو وطنوالو دخبرتیا د پاره وړاندې شي.

په هر صورت نتیجه داشوه چه نور هغه پخوانی امیدونه او هغه ښی هیلی په یوه داسی دیموکراسی بدلې شی چې له لومړي سر نه دهغی بنسټ په شخصي او طبقاتي عقود او گټو، په تقلب او دسیسو، په دروغو او ریا او دخلکو په غولولو باندې ولاړ وي خود دغو ټولو تبلیغاتو په همدې لسو کلو کې ونشو کړای هغه ترخه حقایق چې داقتصادي حالت دمطلقې ورشکستگي او دمملکت داداري،

اجتماعي او سياسي حالت دانحطاطونو څخه عبارت دي دافغانستان دملت او د خارجي نړۍ له سترگونه پټ کاندې، لنډه داچې ديموکراسي يعني دخلکو حکومت په يوانرشييزم او د مشروطه سلطنت رژيم په يو مطلق العناني رژيم بدل شو او ددغو قدرتونو هر يو، دبل غاړې او دخلکو غاړې ته ورولويد او تفرقه واپوه او حکمراني وکړه فورمولونو يې په ټول مملکت کې اوربل کړ ترڅو چې وکړای شي ددغه ملوټه او ناوړه اوله بدبختی، فقر او فلاکت نه ډکې فضا په سيوري کې خپل شوم مادی او ممکن سياسي مقصدونه حاصل کړي.

د مملکت په هر گوټ کې وطن پالونکي چې وو دخپل وطن دغو سختو او ناوړو حالاتو ته په ډيرې خواشینی او غمجنی سره کتل او دخپل وطن د احوال څارنه يې کوله په تېره بيا اردو دغه درد تر ټولو زیات احساساوه او په دغه امید چې نن او سبا به دغه فاسده او ويجاړه دستگاه په پای کې دملت له بدمرغه حالت نه خبر او دخپلی اصلاح لپاره به زیار وباسی زیات صبر او حوصله يې وکړه خو نتیجې ثابته کړه چې دغه امیدونه بيخي بيخايه وو او د دولت رژيم او دستگاه دومره فاسده شوه چه نور نو دهغه د اصلاح لپاره امید او انتظار پاتې نشو همدا وجه وه چې ټولو وطن پالونکو په تیره بيا دافغانستان وطن پرسته اردو تصمیم ونيو چې نور دغه فاسد نظام پای ته ورسوی او وطن ددغی بدبختی نه خلاص کاندې.

گرانو وطنوالو!

باید تاسو ته خبر در کړم چې نور دغه نظام له منځه لاړ او هغه نوي نظام چې دجمهوریت د نظام نه عبارت دی او داسلام د حقيقي روحيې سره موافق دی دهغه ځای ونيوزما ملگري او زه د زړه له کومي تاسو ته دگران افغانستان ددغه لومړي جمهوریت مبارکي وایم او هغه دافغانستان او دافغانستان دملت دسر لوری او

نیکمرغی دپاره غواړو.

د افغانستان فداکاره اردو هر چپری او د مملکت په هر گوټ کې چې یاست د دغه بری په مناسبت تاسو ټولو ته تبریک وایم یقین لرم چې خپلو وظیفو ته به چې د افغانستان دملي حاکمیت د ساتنې او د امنیت له تأمین نه عبارت دي همدا شان متوجه اوسئ.

نوي نظام طبعاً د خان سره بنیادی ریفورمونه لری چې تفصیل یی په دغه لنډ وخت کې امکان نه لري او په راتلونکي نژدې وخت کې به د گرانو وطنوالو د خبرتیا دپاره وړاندې شي.

د افغانستان باندنی سیاست به د بیطرفی، په پوځي ډلو ټپلو کې د برخې نه اخیستو او په خپله د افغانستان د خلکو په آزاد قضاوت ولاړ وي.

د افغانستان بین المللی سیاست زمونږ د خلکو دمادي او معنوي ژوندانه دپاره د هېواد دملي هیلو په اساس طرحه شوی دی.

زمونږ له ملي کونښن او هیلو څخه په ډاگه څرگندیږي چه زمونږ د هیلو تر سره کیدل تر ټولو زیات د نړی سولې ته اړ دي. هېڅ یو هېواد د نړی د سولې له ریا نه پرته نشي کولی چې په خپلو ملي هیلو کې بریالی شي.

څنگه چې مونږ له هر چانه زیات خان د خپل هیواد د پرمختیا په لاره کې زیارته اړبولو تر هر چا زیات د نړی سوله او سلامت غواړو نو همدا وجه ده چې د افغانستان د سیاست لومړی ستنه د سولې غوښتنه او د نړی له ټولو خلکو او ملتونو سره دوستي کول دی.

پدغه هیله کښی له مونږ سره د هېڅ یوه هېواد یا اولس که کوچنی وي که لوی، لیرې وي که نژدې هېڅ ډول توپیر نشته. دغه مستقلة اراده د افغانستان د خلکو له هیلو څخه سرچینه اخلی. هغه عنصر چې د افغانستان عنعنوي بېطرفه سیاست ته

امتیاز ورکوي دهغه څرگند صراحت او صمیمیت دی چې د افغانستان دملي ارادې دخپلواکي نمایندگی کوي.

پدی اساس له متحابه دولتونو سره د افغانستان دوستی روابطو خپله تزلزل نه منونکې ستنه ټینګه ساتلې ده او دهغو په زیاته پراختیا کې به د دیپلوماسی، شخصی تماسونو او بین المللی همکاری د مینځ ته راتلو او جلبولو له لارې زیار وویستل شي او زموږ هیله داده چې له هغه نه مثبتې او عملي نتیجې واخیستلې شي.

دغه نظام د ملګرو ملتو د منشور اساسات چې مقصد یې د بشري نړۍ نېکمرغي او آرامي ده ملحوظ او محترم ګڼي.

له پاکستان سره زموږ په روابطو کې چې یوازنی هېواد دی چه د پښتونستان د قضیې په باب له هغه سره سیاسي اختلاف لرو او تر اوسه پورې دهغه په حل نه یو بریالی شوي، د پښتونستان د قضیې د حل دلارې د پیدا کولو د پاره به زموږ د ائمي کونبنس دوام وکړي.

په پای کی یو ځل بیا له دغه ستر ملي بري نه خپلو ګرانو وطنوالو ته مبارکی وایم او له ټولو وطن پالونکو په تېره بیا د افغانستان له فدا کاره اردونه چې له هېڅ ډول خالصانه سعی او کونبنس نه یې ځان نه دی سپمولی د زړه له کومي تشکر کوم او خپل امتنان وړاندې کوم.

څرنګه چې زموږ سعی او کونبنس نشی کولی د انجام نقطه ولري دهېواد د ټولو افرادو په تېره بیا د زلمی طبقی د همکاری دوام زموږ د ټولو د زړه له کومي هیلې دي او دهغو په لاس ته راوړلو پوره امید لرو.

ژوند دې وي افغانستان

تل دې وي جمهوریت

د افغانستان او روس تر منځ تړون

(نېټه د ۱۹۲۱ د فبرورۍ ۲۸، د ۱۲۹۹ د کب له نهم سره سم)

د افغانستان او روس تر منځ د دوستانه اړیکو د ټینګښت او د افغانستان د حقیقي استقلال د ساتنې له پاره، د افغانستان لور دولت له یوې خوا او دروسیې سوسیالستي فدراتیف شوروي جمهوري دولت له بلې خوا د دې تړون کول و ټاکل او د دې مطلب د ترلاسه کولو له پاره یې خپل واکمن وکیلان په لاندې ډول و ټاکل:

د افغانستان د لور دولت له خوا:

محمد ولي خان

میرزا محمد خان

غلام صدیق خان

او دروسیې د سوسیالستي فدراتیف شوروي جمهوري دولت له خوا:

گیورکي واسیلوویچ چیچرین

او میخائیلوویچ قاراخان

نوموړو وکیلانو یو بل ته دخپلو وکالت نامو تر وړاندې کولو او له دواړو خواؤنه ددې ټکي په تصدیق کولو سره چې دا وکالت نامې د ترتیب له مخې سمې او په قاعده برابرې لیکلې شوې دي، لاندینی فقری یې په اتفاق سره ومنلې.

لومړی فقره:

لوړ تړون کوونکي اړخونه یو د بل استقلال مني او ژمنه کوي چې دهغو درناوی به کوي او تر خپل مینغ به روع سیاسي اړیکي ټینګوي.

دوهمه فقره:

لوړ تړون کوونکي اړخونه ژمنه کوي چې له دریمګری دولت سره به داسې نظامی یا سیاسي تړون چې یوه تړون کوونکي اړخ ته زیان رسوي، نه کوي.

دریمه فقره:

د دواړو تړون کوونکو اړخونو سفارتونه او قونسلګری له نړیوال دو د سره سم سره برابر او متبادل سیاسي امتیازات لري.

لومړی څرګندونه: په دې ډله کې:

الف - د دولت بیرغ څرولو حق.

ب - د سفارتونو او قونسلګریو دفهرست شویو غړیو مصوونیت.

د - په تلیفون، بی سیم، تلګراف او سیم لرونکي تلګراف دسیاسی نمایندگانو

له حقوقو سره سم دخبرو کولو حق.

ه - د دواړو تړون کوونکو اړخونو د سفارتونو او قونسلګریو ودانی تر هیواد

بهر امتياز لري خو د هغو كسانو له پاره چې محلي حكومتونه يې رسماً دخپل مملكت پر قوانينو باندې تيرى كوونكي وگڼي، د پناه او تېبستې ځاى نشي كېدلای.

دوهمه څرگندونه:

د دواړو تړون كوونكو اړخونو سفارتونه په متبادل ډول د نظامي آتشه لرونكي دي.

خلورمه فقره:

دواړه تړون كوونكي اړخونه د افغانستان په خاوره كښې د روسيې د سوسياليستي فدراتيف شوروي جمهوريت د پنځو قونسلگريو او د روسيې په خاوره كښې د افغانستان د اوو قونسلگريو چې پنځه قونسلگري به يې د روسيې په منځني آسيا كښې وي له پرانستلو سره دوه اړخيزه موافقه كوي.

څرگندونه: په يادوشويو قونسلگريو سره بهر د روس د دولت او د افغانستان د دولت له خوا په راتلونكي كښې په هر ځانگړي ځاى كښې د قونسلگريو پرانستل او ځاى تاكل د دواړو تړون كوونكو اړخونو ترمنځ د ځانگړې موافقې له مخې كېږي.

پنځمه فقره:

د روسيې قونسلگري دهرات، مزار شريف، كندهار، غزني او ميمنې په ښارونو كښې پرانستلې كېږي او د افغانستان د لور دولت جنرال قونسلگري په تاشكند او قونسلگري په پترو گراد، قازان، خوقند، ثمرقند، مرو او كراسناو

د سګ کښې جوړېږي.

څرګندونه: په روسیه کې د افغانستان د قونسلګریو او په افغانستان کې د روسیې د قونسلګریو د پړانېستلو حقیقي وخت د ځانګړې موافقې له مخې ټاکل کېږي.

شپږمه فقره:

روسیه مني چې افغانستان که هر څومره مالونه له روسیې نه واخلي یا یې له بهرنه رانیسي د روسیې له خاورې نه یې د آزاد اوبی محصول ترانزیت په ډول تېرولای شي.

اوومه فقره:

دواړه تړون کوونکي اړخونه د شرقي ملتونو آزادی د خپلواکۍ او دهغوی د هر ملت له غوښتنې سره سم مني.

اتمه فقره:

ددې تړون د اوومې فقرې د اثبات له پاره دواړه تړون کوونکي اړخونه د بخارا او خیوې د دولتونو حقیقي خپلواکي او استقلال د هر ډول حکومت په درلودلو سره یې چې غواړي او ددوی د ملتونو له خوښۍ سره سم وي، مني.

نهمه فقره:

د روسیې د سوسیالستي فدراتیف شوروي جمهوریت دهغې ژمنې د ترسره

کولو له پاره چې دروسیې درئیس جناب لینن له خوا د افغانستان وزیر مختار ته ورکړل شوي ده، قبلوي چې په پوله پرته هغه ځمکې چې په تیره پېړۍ کې له افغانستان سره تړلې وې بهر ته افغانستان ته وسپاري. په دې شرط چې د عدل او انصاف مراتب او دهغې ځای دخلکو غوښتنې پر ځای شي. دهغه ځای د دایمی اوسېدونکو درضا خرگندول او درایو معلومول د دواړو هیوادونو ترمنځ د ځانگړې موافقې له مخې د دواړو خواؤ دو کیلانو په وسیله ترسره کېږي.

لسمه فقره:

د دواړو تړون کوونکو لورو اړخونو ترمنځ د دوستانه اړیکو د پیاوړتیا له پاره دروسیې د سوسیالیستي فدراتیف شوروي جمهوریت حکومت منی چې د افغانستان له دولت سره نغده او نوره مادی مرسته وکړي.

یوولسمه فقره:

دا تړون په فارسي اورو سي ژبو ولیکل شو او دواړه متنونه مساوي ارزښت لري.

دوولسمه فقره:

دا تړون د دواړو اړخونو د حکومتونو تر قبولی وروسته قانوني بڼه تر لاسه کوي او تصدیق لیکونه یې په کابل کې تبادلې کېږي او د دې مطلب د ثابلوله پاره د دواړو خواوو واکمنو وکیلانو دا تړون لاسلیک کړ او خپل مهرونه یې پرې ولگول. په مسکو کې د نولس سوه یوویشتم کال د فروری د میاشتې په ۲۸ نیټه چې د

۱۲۹۹ هجری شمی کال د کب له لسمی نیتی سره سمه ده، ولیکل شو.

گ، و. چیچرن

ل.م. قارا خان

محمد ولی، مختار وزیر

میرزا محمد خان

غلام صدیق خان

د برتانیې او افغانستان ترمنځ د دوستۍ معاهده

سریزه:

د برتانیې حکومت او د افغانستان حکومت په خپل منځ کې د گاونډیتوب د اړیکو د قایمولو په نظر کې نیولو پر لاندې لیکل شوو مادو موافقه کړې ده او په دې مقصد لاندې لاس لیک شوی او ورباندې دواړو خواوو مهر لگولی او په مناسب وخت کې به عملي شي.

۱. د برتانیې او افغانستان حکومتونه په گډه د دواړو هیوادونو داخلي او بهرنۍ آزادي تصدیقوي او درناوی یې کوي.

۲. دواړې لورې رتبه خواوې په گډه دهند او افغانستان سرحدونه مني چې د راولپنډۍ په معاهده کې په پنځمه ماده کې منل شوي دي چې د ۱۹۱۹ کال د اګست پر اتمه ورباندې موافقه وشوه. او همدا ډول هغه سرحد چې د خیبر په لویدیځ کې د برتانوي کمیسیون لخوا د اګست او سپتمبر په میاشتو کې د پورتنۍ مادې په تعقیب وکښل شو او په نقشه کې چې د همدې معاهدې سره یوځای ده په تورو تېکو سره ښوول شوی دی او د لیکي بیا برابرولو ته ضرورت لري چې په لومړۍ ضمیمه کې راغلی دی او ورباندې موافقه شوې ده چې د تورخم نومي ځای

د افغانستان په سرحد کې راوستل شي. همدا ډول د کابل سیند دشلمان خولي بند او پلوسی د افغانستان په سرحد کې راوستل شي چې په ذکر شوي نقشه کې د سروټکو په لیکه بنودل شوي دي. د برتانیې حکومت موافقه کوي چې د افغانستان حکومت کولای شي چې په معینه اندازه اوبه په یوه نل کې چې د برتانیې حکومت به یې ورته ورکړی دلنډی کو تل څخه تورخم ته د افغانانو د ضرورت له پاره وغزوی او د افغانستان حکومت موافقه کوي چې برتانوي افسران او قبایل چې د سرحد په برتانوي لور کې اوشي بيله اجازې او خنډونو کولای شي چې د کابل د سیند څخه د کبتي چلولو کار واخلي او د برتانیې اتباع کولای شي چې د ذکر شوي سند ددې برخې څخه داویو لگولو ټول روان موجوده حقوق ولري.

۳. د برتانیې حکومت موافقه کوي چې د افغانستان د جلالتماب امیر، وزیرمختار د لندن په شاهي دربار کې، د ټولو نورو قدرتونو داستازو په خبر ومني او په لندن کې د افغانستان د سفارت جوړیدلو ته اجازه ورکړي. د افغانستان حکومت همدا شان موافقه کوي چې په کابل کې د برتانیې د پاچا او هند دامپراطور وزیرمختار ومني او په کابل کې د برتانیې د سفارت جوړیدلو ته اجازه ورکړي.

دواړې خواوې به حق ولری چې په خپلو سفارتونو کې نظامی آتسه مقرر کړي. ۴. د افغانستان حکومت موافقه کوي چې په کندهار او جلال آباد کې د برتانیې قونسلگری جوړی شي او د برتانیې حکومت دهند د حکومت په مرکز کې د افغانستان جنرال قونسلگری او په کلکته، کراچی او بمبئی کې د درو قونسلگریو جوړیدلو ته اجازه ورکړي. هر وخت چې د افغانستان حکومت وغواړي

چې دهند نه پرته د برتانیې په نورو مخکو کې د قونسلگری افسران مقرر کړی جلا موافقه به ددې ډول مقرریو له پاره که چیرې د برتانیې حکومت یې تائید کړي، وکړل شي.

۵. لور ترون کونکي اړخونه په خپلو هیوادونو کې یو ډبل داستازو تحفظ کوی او ورسره احترامانه چلند کوي چې ورکې به وزیر مختار، قونسل جنرال او قونسلان شامل وي. دواړې خواوې موافقه کوي چې پورتنی استازي دخپلو دندو تر سره کولو تابع وي. ددې دندو مواد به ددې لوزنامې په دوهمه ضمیمه کې بنوول کېږي. د برتانیې حکومت نوره موافقه کوي چې د افغانستان وزیر مختار، قونسل جنرال او قونسلان په هغو حدودو کې چې ورته داوسیدلو یا کار اجازه ورکړل شوې ده د پورتنی ضمیمې مطابق د ټولو هغو حقوقو او امتیازاتو څخه او یا چې وروسته منظور یږي دنورو هیوادونو او حکومتونو د وزیر مختارانو، قونسل جنرالانو او قونسلانو په شان چیرې چې مقیم دي برخورداره دي. د افغانستان حکومت همدا ډول موافقه کوي چې د برتانیې وزیر مختار او قونسلان دخپلې هستوګنې او کار په سیمه کې د ضمیمې د موادو مطابق هم هغسې حقوق او امتیازات لري او یا وروسته منظور شي دنورو هیوادونو او حکومتونو د وزیر مختارانو او قونسلانو په شان چیرې چې د برتانیې وزیر مختار او قونسلان ځای پر ځای دي استفاده کولای شي.

څنګه چې د برتانیې او افغانستان د حکومتونو په ګټه ده چې افغانستان یو قوي او ودان هیواد وي نو د برتانیې حکومت موافقه کوی چې هر څومره مواد چې د افغانستان دخیر ښېګڼې او قوي کیدلو له پاره په کار وي، لکه دفابریکو ماشینونه، انجنونه او د ټیلګراف او تیلیفون مواد افغانستان کولای شي په برتانوي

قلمرو او یا دنړۍ په نورو هیوادونو کې واخلي او په عادي توګه یې د برتانیې او برتانوي هند د بندرونو څخه بیله کومو ستونزو افغانستان ته وارد کړي. همدا ډول د افغانستان حکومت موافقه کوی چې هر ډول مالونه، د کومو صادراتو چې د افغانستان د داخلي قانون خلاف نه وي او د افغانستان د حکومت په انده د افغانستان تر کورني ضرورت ډېر وي او ورته د برتانیې حکومت ضرورت ولري رانیولای شي او د افغانستان د حکومت د اجازې سره سم هند ته صادریدلای شي. د وسلو او ګوله بارو توپه هکله د برتانیې حکومت موافقه لري چې دا یقیني شي چې د افغانستان د حکومت نیت دوستانه دی او سمدستي هند ته خطر نه نشته چې دا ډول وسلې افغانستان واردې کړي، نو بیله کومو خنډونو به ورته د واردولو اجازه ورکړل شي. په هر حال که تردې وروسته د وسلو د وړلو راورلو په هکله دنړۍ د لویو قدرتونو لخوا کنوانسیون تصویب شي او تر اجرا لاندې ونیول سشي نو د افغانستان د حکومت لخوا د وسلو د واردولو حق به ددې کنوانسیون تابع وي او د افغانستان حکومت وړاندې باید د وسلو د وړلو راورلو کنوانسیون لاس لیک کړی وي او دا ډول واردات به تنها ددې کنوانسیون د مادو مطابق کیدلای شي. که چیرې د وسلو د وړلو راورلو کنوانسیون تصویب نه شي او یا پای ته ورسیري، د افغانستان حکومت له پورتنی تضمین سره سم وخت په وخت افغانستان ته وشیلې څنګه چې وړاندې ذکر شول د برتانیې او برتانوي هند د بندرونو څخه واردولای شي.

۷. د برتانوي هند په بندرونو کې به د شپږمې مادې په اساس پر هغو مالونو چې د افغانستان په نمایندګۍ سمدستي افغانستان ته وړل کیږي ګمرکي محصول نه لګول کیږي. ددې مالونو سره باید داسې یو تصدیق وي چې د افغانستان حکومت

یا یې استازي لاس لیک کړی وي چې د دواړو حکومتونو لخوا ورباندې وخت په وخت فیصله کېږي. دا سندونه باید د واردولو په وخت کې په بندر کې د گمرکونو لوی افسر ته وښوول شي چې ورکې واضح وي چې دا مالونه د افغانستان د حکومت مال دي او دهغوی د امر له مخې افغانستان ته وړل کېږي. په دې اسنادو کې باید واضح شوی وي چې دا مالونه څه شی دي؟ څومره دي؟ او قیمت یې څومره دي؟ چې ورکې د محصول د معافۍ غوښتنه کېږي. دوهم دا چې دا مالونه په افغانستان کې د عمومي خیر بنېگنې له پاره دي او دا مالونه د دولتي انحصار او دولتي سوداګرۍ له پاره نه دي. دریم دا مالونه باید په څرگنده سره وپیژندل شي چې دهند د لاری په مهر لاک شوي ډول یوړل شي او دهند په خاوره کې باید خلاص نشي او ونه ویشل شي.

د برتانیې حکومت همدا ډول موافقه کوي چې د برتانوي بندرونو د لاری ټولو مالونو ته اجازه ورکوي چې افغانستان ته دوړلو له پاره هندوستان ته وارد شي او دهغو لارو څخه یوړل شي چې د دواړو حکومتونو تر مینځ ورباندې موافقه وشي او د دې مالونو گمرکي محصول به د صادرولو په ځای کې په پوره ډول بیا تادیه سي، په دې شرط چې دا مالونه په مهر و لاک توگه دهندوستان څخه ووزی او دهندوستان څخه تر وتلو ورباندې خلاص نه شي او ونه ویشل شي. همدا ډول د برتانیې حکومت اوس نیت نه لري چې پر مالونو او څارویو چې د افغانستان وي د مخکې او سندونو د لاری هند ته وارد شي او یا دنړۍ نورو هیوادونو ته دهند د لاری یوړل شي کوم چې د قانون په اساس منع نه وي، گمرکي محصول نه لگوي. که چیرې د برتانیې حکومت په راتلونکي وخت کې فیصله وکړي چې پر مالونو او څارویو چې هند ته دوچې یا سیندونو د لاری د گاونډیو هیوادونو څخه وارد یږي محصول ولگوي که

ضروري وي نو د افغانستان پر وارداتو به هم محصول ولگوي. ولې په داسې حالت کې به دا محصول دنورو گاونډيو هيوادونو څخه لوړنه وي. دا ماده به دخيبر د محصول يا دهند دنورو بناوونو چې ورکې بيا محصول لگول کيږي مخه ونه نيسي خو دخيبر موجوده محصول به لوړنه وي.

۸. د برتانيې حکومت موافقه کوي چې د افغانستان د حکومت د سوداگرۍ نمايندگۍ په پيښور، کوټه او پاراچنار کې جوړې شي خو په دې شرط چې د دې نماينده گيو کار کوونکي او ملکيت د برتانيې د قانون او حکمونو تر عملياتو لاندې وي او د برتانيې د عدالت په ساحه کې داخل وي. د برتانيې حکومت به هغوی ته د خاص امتياز موقف ورنه کړي.

۹. د سوداگرۍ مالونه به چې داوومې مادې په اساس ديورپ او نورو هيوادونو څخه افغانستان ته وارد يږي د جمرود، کورمې او چمن د اورگاډو په ستېشن کې پرانيستل شي او بيا به د حيواناتو د توان په اندازه بارونه ترې جوړيږي دا کار به د گمرکې محصولاتو سبب نه کيږي، د دې معاملي په هکله به د سوداگرۍ استازي چې په دوولسمه ماده کې يې ذکر شوی دی خبری وکړي.

۱۰. دواړې لور رتبه ترون کوونکې ډلې موافقه کوي چې د دواړو هيوادونو تر منځ هر ډول پوستې اسانتياوې برابرې کړي په دې شرط چې دواړه هيوادونه به نشي کولای چې يو د بل په خاوره کې پوسته خانې جوړې کړي. د دې مادې د عملي کولو له پاره به د پوستې بېل کنوانسيون جوړ شي او د تياري له پاره به د افغانستان حکومت يو شمير ماموران وټاکي او د برتانوي افسرانو سره به وگوري او ورسره به سلا مشوره وکړي.

۱۱. دواړو لور رتبه خواوو په گډه يو د بل پر بڼه نيت قناعت کړی په خاصه بيا

د هغو قبایلو په هکله چې دهرې خوا سرحدونو ته نژدې اوشي او تر دې وروسته لوز کوي چې د مهمو فوځي عملیاتو په وخت کې ورته خبر ورکړي. دا ډول عملیات به په هغو سیمو کې کېږي چې د دوی د تاثیر علاقه وي چې په سرحدي قبایلو کې نظم راولی.

۱۲. دواړې لور رتبه تړون کوونکې ډلې موافقه کوي چې د افغانستان د حکومت او د برتانیې د حکومت استازی به انتخابیږي چې د سوداګرۍ د کنوانسیون د پای ته رسیدلو خبرې وکړي. کنوانسیون به لومړی د هغو چارو له پاره وي چې په نهمه ماده کې خبرې شوي دي. هغوی به د سوداګرۍ د چارو ترتیب ونیسي چې اوس په دې لوز نامه کې ورباندې خبرې نه دي شوي او داسې ښکاري چې د دواړو حکومتونو له پاره به گټورې وي. د سوداګرۍ اړیکې به د دواړو حکومتونو تر مینځ تر هغه وخته جاري وي ترڅو د سوداګرۍ کنوانسیون چې پورته یې خبرې وشوي، عملي شي.

۱۳. دواړې لور رتبه تړون کوونکې خواوې موافقه کوي چې لومړی او دوهمه ضمیمه چې د دې تړون سره یوځای ده باید همدا سې د عملي کولو قوت ولري چې د دې لوز نامې د موادو په شان به وي.

۱۴. د دې لوز نامې محتوا به تر لاس لیک وروسته عملي شي او د همدې تاریخ څخه به درې کاله اعتبار ولري. که چیرې دواړو لور رتبه تړون خواوې د تړون تر ختمیدلو دوولس میاشتې وړاندې د فسخه کیدلو نیت وکړ نو دا به د هغې ورځې څخه چې یوه لور رتبه خوا دا تړون فسخه کړي د یو کال تر پوره کیدلو پورې عملي پاته شي. دا لوز نامه به د دواړو هیئتونو تر لاس لیک وروسته عملي شي او د تړون دواړه لاس لیک شوي نقلونه به په کابل کې په دوه نیمو میاشتو کې تر لاس لیک

وروسته تبادله شی.

هنری آرسی ډابز

په کابل کی دبرتانیوی

هیئت مشراو دبرتانیې

فوق العاده استازی

دمحمود طرزي لاس لیک

دافغانی هیئت مشر

دسه شنبې ورځ د ۱۳۰۰ هجری شمسی کال

دعقرب ۳۰ نیټه

(د ۱۹۲۱ میلادی کال دنومبر ۲۲)

قوانین:

د افغانستان د لور دولت اساسی نظامنامه

(۱۳۰۱ هـ ش - ۱۹۲۳ م)

د افغانستان د لور دولت اساسی
نظامنامه اساساً په ۱۳۰۱ کال په
پښتو ژبه جوړه شوی وه چی ددري متن
په باب کی دا تکی یاد شوی هم دی خو
پښتو متن یې له دې کبله چی دهغه
وخت پښتو نشر روان نه و گډوډی
درلودې له دې کبله دامتن له دری
ژباړې نه بیرته په پښتو واپړول شو.

۱- د افغانستان لور دولت په
بشپړه خپلواکی سره دخپلو کورنیو او
بهرنیو چارو واک لري، دهېواد ټولې
سیمې او برخې دیوه واحد وجود په
توگه دملوکانه ادارې تر او امر و لاندې
تشکیلېږی او په هېڅ راز دهېواد په
برخو کښې بېلوالی نه کېږی.

۲- د افغانستان دین داسلام

مقدس دین او رسمي او عمومي مذهب یې حنفي مذهب دی. نور ادیان لکه اهل هنود او یهود چې دلته دي د جزیې په ورکولو او دبېلوونکې نخښې په درلودلو سره تابع دي او په دې شرط چې عامه هوسایي او امن اخلاص نه کړي تر امن لاندې هم نیول کېږي.

۳- دافغانستان دهبواد پایتخت د کابل ښار دی او دافغانستان دهبواد ټول اوسېدونکي د حکومت په وړاندې مساوي دي چې د کابل ښار ښاریان دافغانی خاوری او هېواد پر نورو ښارونو، کلیو او سیمو هېڅ امتیاز نه لري.

۴- د اعلی حضرت همایوني دهغو لویو او فوق العاده خدمتونو له کبله چې دافغانی ملت د پرمختگ، لوړوالي او خپلواکۍ په لاره کې یې کړي دافغانستان نجیب ملت ژمنه کوي چې دافغانستان واکمني به دافغانانو ددې ترقي غوښتونکي پاچا اولاد ته

دا ولادیت د اصولو له مخې چې د اعلی حضرت او خلکو له خوا به خوښېږي، ور لېږدي او ملوکانه ذات به د سلطنت پر تخت د کښېناستو پروخت د اشرافو او خلکو په وړاندې ژمنه کوي چې له شریفې شرعې او ددې اساسي نظامنامې له حکمونو سره سم به د حکومت چارې اجرا کوي، دافغانستان خپلواکي به ساتي او دخپل هېواد او ملت له پاره به له صداقت څخه کار اخلي.

۵- دپادشاه لور ذات داسلام دروښانه دین خدمتگار او ساتندوی او دافغانستان دټولو اوسېدونکو واکمن او پاچا دی.

۶- دهبواد چارې د دولت دوزیرانو په وسیله (چې دپاچا په ټاکنه او خوښونه کېږي) اداره کېږي او هر یو وزیر دخپلو ور سپارل شوو چارو مسؤول گانه شي نو له دې امله همایوني ذات غیر مسؤول دی.

د افغانستان تبعه گڼل کېږي، د افغاني تابعیت صفت د ځانگړې نظامنامې له مخې ورکول کېږي او یا ترې اخیستل کېږي.

۹- د افغانستان ټول اوسېدونکي د دیني او مذهبي چارو او دخپل دولت د سیاسي نظامونو پابند دي او دخپلو شخصي حقوقو په برخه کې آزادي لري.

۱۰- شخصي آزادي له هر ډول تعرض او لاسوهنې نه خوندي ده، هېڅوک به له شرعي امر او بهې له قانوني نظامنامو څخه نه بندي کېږي او جزانه ورکوله کېږي. په افغانستان کې داسارت اصول بیخي موقوف دي او بنځه یا نارینه هېڅوک هم داسارت په توگه نه شی استخدامولای.

۱۱- کورني مطبوعات او اخبارونه د ځانگړې نظامنامې له مخې آزاد دي، داخبار خپرول یوازې او

۷- په خطبو کې د پاجا نوم اخیستل او سکه د پاجا په نامه وهل کېږي. د ځانگړو قوانینو له مخې درتېو او منصبونو ټاکل، د نښانو نوورکول، د صدر اعظم او د وزیرانو د هیأت دنورو غړو ټاکل او دهغوی بدلول او عزلول، د عمومي نظامنانو بنکلول او اجرا اعلانول، د شرعي او نظامي احکامو اجرا کول، د عسکري ځواکونو عمومي قوماندان لړل، د جگړې اوسولې اعلانول او په عامه توگه د معاهدو کول، د عفوي او قانوني جزاگانو کمول په عمومي یا خصوصي توگه له لویو پاجايي حقوقو څخه گڼل کېږي.

د افغانستان د اوسېدونکو عام

حقونه

۸- ټول هغه کسان چې د افغانستان په هېواد کې استوگن دي به له دیني او مذهبي توپیره

- یوازې د حکومت یا د افغانستان د تبعه
 و حق دی. دبهرنیو مطبوعاتو په برخه
 کښې د افغانستان لور دولت ځینې
 شرایط او بندیزونه اېښودلای شی.
- ۱۲- د افغانستان تبعه د منل
 شویو نظامنامو له مخې د سوداګرۍ،
 صنعت او کرنې له پاره هر ډول شرکت
 کولای شي.
- ۱۳- د افغانستان تبعه که د دولت
 له مامورینو یا بل چانه د شریعت یا
 د دولتي نظامنامو خلاف حرکت یا کره
 و ویني په انفرادي یا ډله ایز ډول کولای
 شي د دولت د ایزو ته عرض وکړي او که
 دا د ایرې یې د عرض باز خواست ونه
 کړي په ترتیب سره تر هغه لورې ادارې
 ته استغاثة کوي، که هیچا هم پوښتنه
 ونه کړه مخامخ د پاچا لور حضور ته
 عرض کولای شي.
- ۱۴- د تدریس چارې بیخي آزادي
 دي. د عمومي پوهنې له نصاب سره سم
 د افغانستان تابع هر فرد عموماً په
- عمومي او خصوصي توګه
 د تدریساتو له پاره اجازه لري خو پردي
 کسان تر هغو کسانو پرته چې د تدریس
 له پاره استخدا مېرې، په افغانستان
 کښې دننه د ښوونځیو د پرانستلو او
 اداره کولو اجازه نه لري.
- ۱۵- د افغانستان ټول ښوونځي
 د حکومت تر څارنه او پلټنه لاندې دي،
 حکومت هغه ټول وسایل او تدبیرونه
 چې د انتظام او اتحاد له مخې
 د افغانستان د ټولو تبعه و د علمي او
 ملي روزنې له پاره وي تر دقت لاندې
 نیسي، خو هغه تعلیمي اصول چې
 د اهل ذمه او مستأمنه خلکو له عقیدې
 سره اړه لري، نه اخلاص کړي.
- ۱۶- د افغانستان ټول تبعه
 دروښانه شریعت او د دولت د نظامنامو
 په وړاندې دهیواد په حقوقو او وظایفو
 کښې مساوي حق لري.
- ۱۷- د افغانستان ټول تبعه
 دهغوی د قابلیت او اهلیت له مخې په

- ټولو ماموریتونو کښې د دولت له اړتیا سره سم، نیول کېږي.
- ۱۸- مالیې او محصولونه د ځانگړیو نظامنامو له مخې د افغانستان د تبعه و له پاره د دوی دشتو او وس په اساس ټاکل کېږي.
- ۱۹- په افغانستان کښې د هر چا هغه مال او ملکیت چې په لاس کښې یې وي په امن دی. که یو ملکیت د عمومي گټوله پاره د دولت په کار شي دهغې د ځانگړې نظامنامې له مخې لومړی یې خښتن ته بیه ورکوله کېږي او بیا ملک ترې تصرف کېږي.
- ۲۰- د افغانستان د هر تبعه استوگنځی له هر ډول تېري نه خوندي دی او هېڅوک د حکومت یا بل چاله خوا د نظامنامو تر حکم پرته د چاکور ته په زور او بې اجازي ننوتلای نه شي.
- ۲۱- په عدلیه محکمو کښې د ټولو عرض و دادله شریعت او د حقوقیه او جزائیه محکمو له اصولو سره سم فیصله کېږي.
- ۲۲- مصادره او بېگار بېخي منع دی خو هغه کار او تکلیف چې د محاربه په وخت کښې پېښ شي د ځانگړې نظامنامې له مخې، له دې قاعدې نه بهر دی.
- ۲۳- د دولت له نظامنامو نه بهر له هېچانه هېڅ څیز نه اخیستل کېږي.
- ۲۴- د شکنجې او ځورولو ټول ډولونه موقوف دی او د شرعي او دولت د نظامنامو - چې له شرعي احکامو سره سمې جوړې شوې - له حکم نه پرته هېچاته جزا نه ورکوله کېږي.

وزیران

- ۲۵- په افغانستان کښې د حکومت د ادارې دنده د وزیرانو او ځانگړو ادارو هیأت ته سپارله شوې، د وزیرانو د هیأت د غونډې په وخت کښې د مجلس ریاست ملوکانه ذات کوي او که شاهانه ذات تشریف ونه

- لري، صدر اعظم درياست دنده ترسره کوي که صدر اعظم هم نه و دوزيرانو له ډلې نه دلومړی وزارت وزير درياست وظيفه سرته رسوي.
- ٢٦- کوم وکیل چې د کوم وزير په غياب کښې ټاکل کېږي کټ مټ دهماغه وزير حقوق او اختيارات لري.
- ٢٧- هر کال دخپلواکي تر عمومي جشن وړاندې په يوه ټاکلې ورځ چې د شاهانه ذات له خوا ټاکله کېږي، دگران ټولواک ترسيوري لاندې يو لوی دربار جوړېږي، په دې دربار کښې د دولت مامورين، اکابر او اشراف چې د شاهانه ذات له خوا ټاکل شوي برخه اخلي. دهغوی په وړاندې به هر وزير او مستقل مدير خپل يو کلن اجراءات او خدمتونه په علني توگه وايي او توضیح به ورکوي.
- ٢٨- صدر اعظم او نور وزيران داعليحضرت پادشاه له خوا غوره کېږي.
- ٢٩- دوزيرانو مجلس د دولت دمهمو کورنيو او بهرنيو چارو مرجع دی. دوزيرانو دمجلس پریکړې او هغه تړونونه چې تصدیق غواړي دهمايوني اعلیحضرت تر لاسلیک وروسته دا اجرا وړ گرځي.
- ٣٠- وزیران له خپل وزارت سره اړوندې چارې تر کومه ځايه چې دده په صلاحیت کښې دي اجرا کوي او تر هغې لورې کومې چې مستقیماً داعليحضرت حضور ته وړاندې کېږي، داعليحضرت حضور ته وروړي او هغه چې دوزيرانو دمجلس له لایحي سره سم له دې مجلس سره اړه لري دوزيرانو لور مجلس ته وړاندې کوي. دوزيرانو مجلس په وړاندې کمرو موادو بحث کوي او خپل حل، فصل او رایې لاسلیک کوي.
- ٣١- هر يو وزير د دولت په عمومي سیاست کښې په گډه او دخپل وزارت په چارو کښې په ځانگړي ډول دگران

٣٢- په کومو چارو کې چې کوم وزیر یا بل مامور ته د شاهانه حضور له خوا شفاهی امر وشي لیکلي احکام یې دې دهمایوني پاچا په لاسلیک ترلاسه کړي.

٣٣- د دولت کوم وزیر که د ماموریت د وظیفې له مخې تر محاکمې لاندې ونیول شي، محاکمه یې عالي دیوان ته راجع کېږي او د محاکمې اصول یې د مخصوصې نظامنامې له مخې حل او فصل کېږي او د وزیرانو نورې شخصي دعوگانې چې د ماموریت له وظیفې نه یې بهروي، دنورو رعایاؤ غوندې عدلیه محکمو ته وړاندې کېږي.

٣٤- کوم وزیر چې د عالي دیوان له خوا تر تور لاندې راځي د محاکمې تر نتیجه او برائت پورې یې د وزارت له وظیفې نه گوښه کېږي.

٣٥. دوزارتونو او دایرو

د تشکیلاتو او دندو اندازه داساسي تشکیلاتو په نظامنامه کې څرگند شوي دي.

مامورین

٣٦- په عام ډول مامورین له هغو موادو سره سم چې په ځانگړیو نظامنامو کې راغلي په هغو ماموریتونو چې ورسره وړوي ټاکل کېږي او هېڅ یو مامور تر هغې وخته چې له خپلې وظیفې نه مستعفی نه شي یا د بد چلن له امله عزل نه شي او یا د دولت له خوا د کوم ضروري کار له مخې د تبدیل او موقوفې وړ نه وي، اصلا لري کېدای او موقوفېدای نه شي او هغه مامورین چې بڼه کار او په خدمت کې استقامت وښيي درتې او ماموریت دلورتیا او دمستمرې وړ گرځي.

٣٧- د مامورینو دندې په ځانگړو نظامنامو کې ټاکلې او سره بېلې شوې دي. هر مامور له خپلې ځانگړې

نظامنامې سره سم دور سپارل شویو
وظیفو مسؤل گڼل کېږي.

۳۸- ټول مامورین له خپلور ټبو

سره سم د دولت د نظامنامو له مخې
د خپل لوړ امر په اطاعت کولو مکلف
دي او که د لوړ امر له خوا د دولت
د نظامنامو خلاف ټینگار ورته وشي،
تر لاس لاندې مامورین دې د وزارت
مرکز ته خبر ورکړي او که د مرکز له
خبرتیا پرته یې د قانون خلاف امرونه
اجرا کړل هغوی هم ورسره مسؤل گڼل
کېږي.

دمشورې مجلسونه او د دولت شوری

۳۹- د هېواد په مرکز کېنې د دولت
د شورې یو هیأت او په نائب
الحکومگیو، اعلیٰ حکومتونو او
لومړی، دوهمه، دریمه درجه
حکومتونو او علاقداریو کېنې یو-یو
دمشورې مجلس موجود دی.

۴۰- دمشورې دمجلسونو او د

دولت د شورې غړي له طبعي غړو او
منتخبو غړو څخه جوړ شوي دي.

۴۱- دمشورې دمجلسونو

طبعي غړي له هغو مامورینو څخه چې
د اساسي تشکیلاتو په نظامنامه کېنې
توضیح شوي، تشکیلېږي او د دولت
د شورې طبعي غړي دمشورې
دانتخابي غړو له شمېر سره سم
دا علیحضرت همایوني له خوا ټاکل
کېږي، منتخب غړي یې ټول د خلکو له
خوا ټاکل کېږي. د دوی د ټاکنې په
برخه کېنې د اساسي تشکیلاتو په
نظامنامه کېنې ځانگړې مادې
موجودې دي.

۴۲- دمشورې دمجلسونه او

د دولت شورې سر بېره پر هغو دندو چې
د اساسي تشکیلاتو په نظامنامه کېنې
ښودلې شوې دا لاندې دندې هم لري:
الف: د صنعت، سوداگری، کرنې
او پوهنې په برخه کېنې هغه ټولې رېږې

- چې لازمي وويني دولت ته وړاندې کوي.
- ب: د ماليو، محصلونو او د حکومت د نورو چارو په باب که د نظامنامو د اصولو مخالف ورته بڼکاره شي د داسې چارو د سمون په غرض حکومت ته عرض او وړاندیز کولای شي.
- ج: که په هغو حقوقو کې چې نظامنامې خلکو ته ورکړي له کومې خوانه اخلال يا تر پښو لاندې کول وليدل شي، د حکومت په وړاندې د عرض او غور غوښتنې حق لری.
- ۴۳- هغه فقري چې د ولايتونو او سيمو د مشورې مجلسونه يې د نائيب الحکومه گانو او حاکمانو حضور ته عرض او وړاندې کوي، تر کومه چې د نائيب الحکومه گانو او حاکمانو په واک کې وي په خپله يې اجرا کوي او تر هغه لور يې د هماغه خانگي اړوند وزارت ته راجع کوي، د نوموړي وزارت له خوا که دا اجرا کوي يې او که نه د (۳۰) مادې له مخې عمل کوي، که مسأله له قانوني موادو سره وي د دې نظامنامې د ۴۶ مادې له مخې دې کړن وکړي.
- ۴۴- په هغو فقرو کې چې د مشورې د مجلسونو له خوا نائيب الحکومه گانو او حاکمانو ته عرض کړي که د دوی له خوا تر يوې مياشتې پورې نتيجه او ځواب ورنه کړ شو، د مشورې مجلسونه صلاحيت لري چې د دولت شوری ته خپلې اړتياوې وړاندې کړي.
- ۴۵- د دولت شوری د هغو فقرو په باب چې د مشورې مجلسونه يې د شکايت په ډول ورته ليکي، خپله رایه ورکوي او اړوند وزارت ته د هماغې فقرې اطلاع ورکوي، که د هغې په اړه د وزارت له خوا معطلی راشي، د دولت شوری دا فقره همایوني حضور ته وړاندې کولای شي.

- ٤٦- د دولت نظامنامې د دولت د شوری له خوا خیرل کېږي او د وزیرانو د مجلس تر تصویب او د شاهانه حضور تر منظوری وروسته د اجرا وړ گرځي.
- ٤٧- د دولت د شوری پر دایمي طبیعي غړو سربېره هغه ملکي مامورین له نائب الحکومه تر حاکمانو او په عسکري منصبدارانو کېږي تر لومړي مشر پورې چې له ماموریت نه گوښه شوي وي په دې شرط چې تر محاکمه لاندې نه وي، په موقت ډول د دوی د ماموریت د ټاکلو تر وخته د دولت د شوری د طبیعي غړو په توګه منل کېدای شي.
- ٤٨- هغه کلنی بودجه چې د مالیې په وزارت کېږي ترتیب او تنظیمېږي د عمومي بودجې له نظامنامې سره سم د دولت په شوری کېږي له خیر له کېږي.
- ٤٩- هغه مقالې او تړونونه چې له پرديو سره کېږي، د دولت په شوری کېږي خبرې پرې کېږي او خیرل کېږي.
- محکمې**
- ٥٠- په عدلیه محکمو کېږي هر ډول محاکمې په علني توګه اجرا کېږي ځینې هغه فقرې چې د محکمو په ځانګړو نظامنامو کېږي بنودلې شوي محاکمه یې قاضي په پټه اجرا کولی شي.
- ٥١- د محکمو په وړاندې هر څوک دخپلو حقوقو د ساتنې له پاره د ټولو مشروعو وسایطو وړاندیز کولای شي.
- ٥٢- عدلیه محکمې د هغو دعوو ګانو د کتلو او پریکړو په باب چې د دوی د دندې په دایره کېږي دي، ځنډ او ځنډنه شي پېښولای.
- ٥٣- ټولې محکمې له هر راز لاسوهنې نه آزادې دي.
- ٥٤- د محکمو صنفونه، درجې او صلاحیتونه د اساسي تشکیلاتو په نظامنامه کېږي څرګند شوي دي.
- ٥٥- هېڅوک د ځینې ځانګړو

فقرو د پېرېکړې له پاره له عدليه محکونه بهر فوق العاده محکمه نه شي تشکيلولای.

دا بودجه د دولت د وارداتو او لگښتونو له پاره اساس دی چې ټول واردات او لگښتونه دهغې له مخې اخیسته او لگول کېږي.

عالي ديوان

۶۰- د کلني بودجې تر تطبيق او

اجراء وروسته يوه قطعي محاسبه کېږي چې دا قطعي محاسبه د دې کال حقيقي واردات او لگښتونه په گوته کوي.

۶۱- د دې خبرې د څېړنې او څيړنې

(تحقيق او تدقيق) له پاره چې: «آياد دولت واردات او لگښتونه رښتيا هم د بودجې له نظامنامې سره سم شوی که نه» يو دسنجش ديوان تشکيلېږي (دسنجش د ديوان په اړوند ځانگړې نظامنامه موجوده ده).

۶۲- د قطعي محاسبې او د بودجې

د تنظيم، تطبيق او دهغې د اجرا له پاره ځانگړې نظامنامه موجوده ده.

۵۶- عالي ديوان په ځانگړې توگه

د دولت د وزيرانو د محاکمې له پاره له غوښتنې سره سم په موقت ډول تشکيلېږي او د ورسپارل شوي کار تر سرته رسېدو وروسته له منځه ځي.

۵۷- د عالي ديوان د جوړېدو بڼه او

په هغې کېښې د محاکمې اصول دهغه د ځانگړې نظامنامې له مخې اجرا کېږي.

دماليې چارې

۵۸- د دولت ټول محصولونه

دهغه د ځانگړي قانون له مخې اخیستل کېږي.

۵۹- هر کال د دولت د وارداتو او

لگښتونو له پاره يوه بودجه جوړېږي او

دولایاتو اداره

٦٣- دولایاتو د ادارې اصول په دريو اساسي قاعدو ولاړ دي: لومړی د مآذونیت پراختیا، ٢- د دندو بېلوالی، ٣- د مسؤولیت ټاکل. دیادو شوو قواعدو له مخې دولایاتو د مامورینو ټول وظایف د وضع شویو نظامنامو له مخې ټاکلي او سره بېل شوي دي او د مامورینو اختیارات هم د ځانگړیو نظامنامو له مخې محدود دي، او هر مامور په خپله دنده کښې د مرتبو له مخې مسؤول گڼل کېږي.

٦٤- په ولایاتو کښې د وزارتونو د هرې څانگې مامورین بېل-بېل ټاکل شوي دي، د اهالیو کسان دې دخپلو کارونو د اجرا او اړتیاؤ د رفع کولو له پاره لومړی ددی شعبو مامورینو ته ورځي.

٦٥- که دخلکو کار په ماموریتونو کښې تر سره نه شو، یا ددوی په باره کښې مامورین د دولت

د نظامنامو خلاف کړن وکړي نو خلک دخپل کار د ځنډېدو او ناوړه رویې له امله دهغوی لوړ امر او د اړتیا په وخت کښې نائب الحکومه گانو او اعلیٰ حاکمانو ته خپل عرض رسولاى شی.

٦٦- د ښاروالي د دایرو جوړول او دهغوی دندې په ځانگړې نظامنامه کښې څرگندې شوي دي.

٦٧- کله چې د هېواد په یوه برخه کښې د سرغړونې او بغاوت داسې نڅښې چې عمومي امنیت گډوډوي، ولیدلې شي، دولت عسکري حکومت اعلانوي او عسکري اداره جوړېږي.

متفرقه مواد

٦٨- د افغانستان د تبعه ؤ له پاره لومړنی زده کړې حتمي او جبري دي چې درجې او جزئیات یې په یوه ځانگړې نظامنامه کښې ټاکل شوي چې دهغې له مخې عملي کېږي.

٦٩- ددې اساسي نظامنامې یوه

ماده هم په هېڅ سبب او علت نه
 ځنډېږي او نه يې د اجرا کولو حکم
 ساقطېږي.

٧٠- که دا ايجاب له مخې ددې
 اساسي نظامنامې د ځينې موادو بدلول
 لازم وگڼل شي نو د دولت دشوری د
 دوو ثلثوزايو له مخې او دوزيرانو
 دعالي مجلس په تصويب
 داعلي حضرت همایوني حضور ته
 عرض کېږي او د شاهانه حضور تر
 منظوری وروسته يې تغيير او بدلون
 ممکن دی.

٧١- که ددې اساسي نظامنامې يا
 د دولت دنورو نظامنامو د کومې مادې
 تشریح او تفسير ته اړه پېښه شي،
 د دولت شوری ته سپارل کېږي او
 د دولت دشوری تر تصحيح او توضیح
 او د وزيرانو دعالي مجلس تر تصويب
 وروسته طبع او خپرېږي.

٧٢- دنظامنامو د جوړولو په وخت
 دخلکو معاملې، دوخت غوښتنې او

مخصوصاً شرعي احکام په دقت سره
 تر نظر لاندې نیول کېږي.

٧٣- دليکونو مصوونیت دخلکو
 يو حق دی او دخلکو ټول هغه ليکونه او
 مراسلې چې دمحصول په بدل کېښې
 پوستې ته سپارل کېږي، که دکومې
 محکمې له خوا دکتلو حکم ورنه کړل
 شي په هېڅ پوسته خانه يا بل ځای
 کېښې نه پرانستل کېږي او همداسې
 سرتړلې مرسل اليه ته سپارل کېږي.

ددې اساسي نظامنامې مواد چې
 د دولت دوزيرانو او دمشرقی دلويې
 جرگې دټولو وکیلانو له خوا
 دافغانستان دلور دولت داساس له پاره
 درايو په اتفاق منل شوي او دنوموړي
 مجلس اته سوه دوه اويا تنو (٨٧٢)
 اعيانو له هغې سره په موافقت کېښې
 لاسليکونه او مهرونه کړي، منظور
 دي، د دولت په نظامنامو کېښې يې د
 داخلیدو او دمواوو د احکامو د اجرا
 کولو امر او اراده کوم!

دا دري ژباړه د پښتو اساسي
نظامنامې له اصل سره سمه ده.

مهر:

په دې دې کړن وښي

امير امان الله

۱۳۰۱

د اساسي نظامنامې ضميمه

(د ۱۳۰۷ کال د لويې جرگې

پرېکړې)

۱- د دولت شورې په ملي شورې
بدله شوه، ملي شورې دخپل ځانگړي
قانون له مخې خپلې دندې ترسره
کوي.

۲- په افغانستان کېني د استقلال
تر حربي نښان پرته نور ټول نښانونه
لغو دي. يوازې هغو کسانو ته چې
د افغانستان په جگړو کېني خدمت
وکړي د حربي استقلال نښان دهغه
دمخصوص قانون له مخې ورکول
کېدای شي. لغو شوي نښانونه

ديادگار په توگه ساتل کېدای شي خو
تر دې وروسته يې څرولای نه شي.

۳- څرنگه چې په افغانستان کېني

(د استقلال تر حربي نښان پرته) ټول

نښانونه لغو دي تر دې وروسته

د افغانستان يو تبعه هم دبهرنيو

هېوادونو نښانونه نه شي اخيستلای او

له پخوانه چې له چا سره وي د يادگار په

توگه يې ساتلی شي.

۴- افغانستان رسمي لباس نه

لري، ملکي مامورين دې په رسمي

وخت کېني د شپې فراک او دورځي

فراکوټ، واغوندي.

۵- په افغانستان کېني ملکی

رتبې له بېخه لغو دي، په راتلونکي

کېني هېچا ته رتبه نه ورکوله کېږي.

۶- په افغانستان کېني د سردار،

جلالتمآب، معظم، صاحب، محترم،

عالیشان او نور القاب لغو دي، په

رسمي ليکونو کېني ټولو لويو او وړو

مامورينو ته يوازې دهغه نوم چې خان

پرې ورزياتېږي او د ماموريت صفت
يې ليکل کېږي او شاهانه حضور ته
اعلي حضرت گران پاچا ليکل کېږي،
په خصوصي ليکونو کېږي دې
دمخاطب له نامه سره گرانه وليکل
شي.

۷- په افغانستان کېږي د سلطنت
وليعهد د پاچا له نارينه اولاد نه چې
موريې ملکه وي، منل کېږي، ملکه
هغه مېرمن ده چې پاچا د خپل سلطنت
په پيل کېږي رسماً خپله ملکه معرفي
کړې وي.

تبصره: د ۱۳۰۷ کال لويې جرگې
دورې په ۹ نيټه دا اعلي حضرت غازي
امان الله خان په معرفي او دلويې
جرگې په منلو سره شهزاده رحمت الله
خان د ملکې ثريا زوی په وليعهدۍ او
(جمعه د تلې شپږم ۱۳۰۷)

۸- د افغانستان بيرغ په لاندې
ډول بدل او وټاکل شو:
لومړۍ - دبیرغ رنگ تور، سور او
زرغون.
دوهم - دبیرغ نښان غرونه چې
د افغانستان د غرني هېواد نخښه ده او
د دې غرونو پر سر د لمر راختل چې
د افغانستان ختيځتوب او د افغانانو
د بخت راختل نښي او ستوري، پری
د پاسه د الله او محمد پاک نومونه.
دریم - د نښان شا او خوا د غنمو وږی
چې دا احمد شاه بابا د جغې تاريخي
نخښه ده.

د افغانستان د دولت اساسی اصولنامه

بسم الله الرحمن الرحيم

اصل:

خپلواکی په لاس کښي لري ، د هېواد
ټولې سيمې او برخې ترملو کانه ارادې
لاندې ديوه واحد تن په توگه
تشکيلېږي او په هېڅ توگه د هېواد په
برخو کښي توپير نه کيږي.

۳- د افغانستان پایتخت کابل
ښار دی او د هېواد ټول اوسېدونکي
د حکومت په وړاندې برابر دي چې کابل
ښاریان د هېواد دنورو ښارونو او کلیو
پراوسېدونکو بروالی نه لري.

۴- د افغانستان رسمی بیرغ تور ،
سور او زرغون رنگونه لری او په منع

۱- د افغانستان دین د اسلام
مقدس دین او رسمی او عمومی مذهب
یې منیف حنفی (رح) مذهب دی.
د افغانستان پاچا باید په همدې مذهب
وي. نور دینونه لکه اهل هنود او
یهودي چې په افغانستان کښي شته ،
په دې شرط چې عمومی آداب او
هوسایي گډوډنه کړي ، هم تر تأمین
لاندې نیول کيږي.

۲- د افغانستان لور دولت د خپلو
کورنیو او بهرنیو چارو اداره په بشپړه

به خپله مهمه دنده گڼي. ملت او وطن ته به صداقت کوي او د پورتنیو شرایطو له عملي کولونه به غاړه نه غروي. نوله دې کبله د افغانستان نجیب ملت ژمنه کوي چې د افغانستان سلطنت ددې ترقي غوښتونکي پاچا کورنی ته دا علیحضرت پاچا او د افغانستان د ملت دوگرو په ټاکنه، لېږدول کېږي.

تبصره

کورنی له لوی نارینه اولاد او وروڼو څخه عبارت ده.

۶- د افغانستان پاچا باید پرتخت تر کښېناستو وړاندې لاندې سوگند نامه په ملي شوری کېږي دو کیلانو په وړاندې څرگنده او لاسلیک کېږي:

«په لوی خدای او قرآن کریم ژمنه کوم چې په خپلو کرو وړو کېږي به لوی خدای جل جلاله حاضر او ناظر گڼم او د اسلام دمبین دین او د افغانستان د استقلال په ساتنه، دخلکو د حقوقو په

کښې یې د غمو وړی، محراب او منبر دي.

د پاچا حقوق

۵- دهغو سرښندنو او خدمتونو په لمانځنه کېږي چې غازي اعلیحضرت (محمد نادر شاه افغان) د افغانستان د استقلال او هېواد د نجات او د ظلم او استبداد د جرړو اېستلو له پاره کړي د افغانستان ټول ملت دده شاهانه ذات دخپل هېواد سم او وړ پاچا گڼي او په ډېر درناوي او لمانځنه یې منلی او مني یې او همایوني ذات د افغانستان د سلطنت پر خپلواکه تخت د کښېناستلو پروخت د افغانستان د ټولو خلکو دو کیلانو او اشرافو په مخ کېږي د ژمنه کېږي ده چې د نبوی صلعم د شریفی شرعی دمفتی بها او امر، د حنفي مذهب مذهب او د هېواد د اساسي اصولو له مخې به دخپل شاهانه حکومت چارې ترسره کوي، د افغانستان د استقلال ساتنه او پالنه

٨- د پاچایي لگښت پیسې باید د هېواد په بودجه کې ټاکلې وي.

د افغانستان د عمومي

تبعه و حقوق

٩- ټول هغه کسان چې د افغانستان په هېواد کې وي بې له ديني او مذهبي توپيره د افغانستان تبعه گڼل کېږي د افغانی تابعیت صفت د تابعیت له اصولنامې سره سم ترلاسه یا اخیستل کېږي.

١٠- د افغانستان ټول تبعه په خپلو ديني او مذهبي چارو او دخپل متبوعه دولت په سياسي اصولو مکلف او مقید دي او دخپلو مشروعو حقوقو آزادي لري.

١١- شخصي آزادي له هر ډول بلوسې نه په امن ده، هېڅوک بې له شرعي امر او له وضع شویو اصولنامو پرته بندي یا مجازات کېدای نه شي. په افغانستان کې داسارت اصول منع دي، بنځه او نارینه یو هم بل څوک

خوندي کولو او د هېواد د ساتنې، ترقي او نیکمرغی له پاره به دروښانه محمدي (ص) شرعي او د هېواد د اساسي اصولو له مقرراتو سره سم سلطنت کوم او د سپېڅلو اولیای کرامو دروحنایت په برکت ځان ته مرسته غواړم!»

٨- په خطبو کې د پاچا نوم اخیستل، سکې د پاچا په نامه وهل، درتېو او منصبونو ټاکل، دنښانونو ورکول، د صدراعظم ټاکل او د وزیرانو منل- عزل او تبدیلول، د ملي شورا له خوا د تصویب شویو اصولو تصدیقول او د هغو د منلو او اجرا اعلانول، د شرعيه او اصولیه احکامو اجرا کول، د افغانستان د ټولو قواؤ عمومي قومانداني او د حرب اعلانول او د سولې کول او په عامه توگه له شرعي سره سم د عفوي کول او تعزیري مجازاتو سپکول له لویو پاچایي حقوقو څخه گڼل کېږي.

- د اسارت په توگه استخدا مولای نه شی.
- ۱۲- د افغانستان تبعه د سوداگری، صنعت او کرنې په چارو کښې، د ټاکل شویو اصولنامو له مخې آزاد دي.
- ۱۳- د افغانستان ټول اتباع د غرا شریعت او د دولت د ټاکلیو اصولو په وړاندې د هېواد په حقوقو او وظایفو کښې برابر حق لري.
- ۱۴- د افغانستان ټول اتباع د قابلیت او اهلیت له مخې د حکومت له اړتیا سره سم استخدا مېري.
- ۱۵- په افغانستان کښې د هر چا مال او ملک خوندي دی که کوم ملکیت د عمومی گټوله پاره د دولت په کار شی له شریفې شرعې او ځانگړې اصولنامې سره سم یې لومړی بیه مالک ته ورکوله کېږی، بیا ملکیت ترې نیول کېږی.
- ۱۶- د افغانستان د اتباعو د هر فرد کور او استوگنځی له هر ډول تیری نه خوندي دي، هېڅوک د حکومت له خوا یا نور بې له شرعې او ټاکل شویو اصولنامو پرته د چا کور ته بې له اجازې نه شي ننوتلای.
- ۱۷- دخلکو د مالونو او ملکیتونو ضبطول منع دي پرته له هغه کسانو چې له هېواد نه بهر او سپړي او د افغانستان د حکومت پر ضد تحریکونه او خپرونې کوي.
- ۱۸- مصادره او بېگار منع دی خو هغه کارونه او تکلیفونه چې د جگړې پروخت پېښ شي له دې قاعدې نه بهر دي.
- ۱۹- شکنجه او د ځورولو نور ډولونه ټول موقوف دي او د شرعې شریفې او د دولت د اصولنامو له احکامونه بهر هېچاته جزا نه ورکوله کېږی.
- ۲۰- لومړنی زده کړې د افغانستان د تبعه و ماشومانو له پاره

واجبې او حتمي دي.

۲۱- په افغانستان کېنې داسلاميه علومو تدريس آزاد دی، دافغانستان هر تبعه کس په عمومي او خصوصي توگه داسلاميه علومو د تدريساتو له پاره اجازه لري خو بهرنيان تر هغو کسانو پرته چې دفنونو، صنايعو او د پرديو ژبو د زده کړې له پاره استخدا مېرې، په افغانستان کېنې دننه دمدرسو د پرانستلو او جوړولو اجازه نه لري.

۲۲- دافغانستان ټول بنسټونځي دحکومت تر څارنه او پلټنه لاندې دي خو ددوی د بنسټونې او روزنې چارې داسلامي عقايدو او مصطلحاتو خلاف نه وي او له علمي، فني او صنعتي گټو سره موافق وي خو هغه تعليمي اصول چې داهل ذمه له اعتقادي او مذهبي چارو سره اړه لري، نه اخلا لېرې.

۲۳- کورنۍ خپرونې او اخبارونه

چې دمذهب خلاف نه وي، دهغه له

مخصوصې اصولنامې سره آزاد دی، داخبار خپرول يوازي دحکومت او افغاني تبعه وُ حق دی، هغه خارجي مطبوعات او جرايد چې دافغانستان د لوړ دولت مذهب او سياست ته اخلا ل پېښ نه کړي، افغانستان ته يې راتلل آزاد دي.

۲۴- د شخصي شخړو او د هېواد د تبعه وُ دنورو چارو پريکړې چې له عدليه محکمو او رسمي دايرو سره اړه لري، که ددې دايرو پريکړه يې قناعت حاصل نه کړي کولای شي چې تر هغې لوړو مقامونو ته تر اړوند وزارت او دقناعت نه کولو په صورت کېنې د عظمی صدارت مقام او شاهانه حضور ته عرض او نياو غوښتنه وکړي.

۲۵- ټاکل شوې ماليې او محصولونه دځانگړ اصولنامو له مخې اخېستل کېږي.

۲۶- د دولت له اصولنامونه بهر له

هېچانه څه نه اخېستل کېږي.

ملي شوری

(دمجلس تشکیلات)

۲۷- دملي شوری مجلس

دهمایوني اعلیحضرت په عزم او اراده او د ۱۳۰۹ کال دولویې جرگې چې په کابل کښې جوړه شوې وه، په تصویب دایر او تأسیس شوی دی.

۲۸- دامجلس سر تر پایه له هغو

کسانونه جوړ دی چې دافغانستان په معاشي او سیاسي چارو کښې گډون لري یعنی دټول هېواد دخلکو نماینده دی.

۲۹- دملي شوری رغاونه او

جوړښت له هغو استازو نه شوی چې له کابل او نورو ولایاتو، حکومتونو او علاقداريو څخه ټاکل کېږي او دراتولېدو ځای یې په پایتخت کښې دی.

۳۰- دملي شوری دو کیلانو شمېر

دانتخاباتو په تصویب شوې اصولنامه کښې درج او ټاکلی دی.

۳۱- ددې مجلس دټاکلو موده په

ټولو وختونو کښې درې کاله ده او داعتبار دلومړی دورې پیل دملي شوری دافتتاح له ورځې څخه دی او ټاکل شوې چې دهرودریو کلونو تر پوره کېدو وروسته وکیلان له سره وټاکل شي، انتخابوونکي که وغواړي خپل پخواني وکیلان یوځل بیا وټاکي درضایت په صورت کښې واک او اختیار لري.

۳۲- دملي شوری درخصتی او

کارکولو وختونه به دمجلس په داخلي اصولنامه کښې وټاکل شي. درخصتی په وخت کښې که حکومت دکومې اصولنامې جوړولو ته اړه پیدا کړي دا اصولنامه په مؤقت ډول د حکومت له خوا تصویب او دپاچاهي فرمان له مخې عملي کېږي، دکار په پیل سره که دا مؤقتي اصول دملي شوری له خوا ومنل شول ددایمی اصولو په ډله کښې ځای مومي او که نه ددې مجلس له خوا

تعديل ياردېږي.

سوگندنامه:

۳۳- دملي شوري مجلس دمهمو مسالو دخبرني او پرېکړې له پاره درخصتي په وخت کښې هم دايرېدلای شي خو که دبحث وړ موضوع دله لاسه تلو له وېرې دتولو دراتولولو فرصت نه وي يوازي دمرکز او لنډو ځايونو دوکيلانو په رارسېدو مجلس جوړېدلای شي.

۳۴- خبرې هغه وخت شروع کېدلای شي چې لږ تر لږه دمجلس نيم غړي موجودوي او دمقرراتو پرېکړې دغرو داكثریت رايو په اتفاق کېږي.

۳۵- دملي شوري مجلس دخپلې هرې دورې په پيل کښې دپاچا په وړاندې خپله خطابه عرض او بيانوي او دهمايوني اعليحضرت له خوا ځواب ورکول کېږي.

۳۶- په پيل کښې دمجلس غړي په لاندې ډول سوگند اخلي او سوگند پانه لاسليک کوي:

۳۷- مور لاندې لاسليک کوونکي دهغې باور له مخې چې ملت او حکومت پر مور کېږي په لوی خدای او سپيڅلي قرآن سوگند پورته کوو چې خپل ملت او حکومت ته به رښتيني اوسو.

۳۸- دملي شوري دمجلس غړي دشوري په مجلس کښې دوکيلانو په وړاندې دخپل نظر په ورکولو کښې آزاد او له هر راز اعتراض نه مصؤون دي.

۳۹- دملي شوري دمجلس دغونډو ټولې خبرې له دی امله چې نتيجه يې دعمل ډگرته راوړي علني دي. دجریدو نمايندگان او کتونکي دمجلس دداخلي اصولنامې تر بندیزونو لاندې يوازي دمذاکرو اورېدلو حق لري.

دندې:

۴۰- دملي شوري مجلس خپلې

- داخلي چارې لکه دلومرې او دوهم رئیس، دمذاکرو دلیکوالې ډلې او نورو خانگو ټاکل دخپلې داخلي اصولنامې له مخې کوي.
- ۴۱- ټولې هغه اصولنامې او ضابطې چې د مملکت د چارو او د حکومت د انتظام له پاره یې جوړول لازم وي د ملي شوری دمجلس له خوا تصویبېږي.
- ۴۲- د مالي چارو برابرول، د عوارضو منل یار دول او هم د دولت له خوا دنوېو میزونو رامنځ ته کول دمجلس له تصویب سره اړه لري.
- ۴۳- د هېواد د بودجې تدقیق او تصویب، چې د ماليې وزارت له خوا ترتیب او وروړاندې کېږي، د ملي شوری له دندو څخه دي.
- ۴۴- دنوېو اصولنامو جوړول یا د ټاکل شویو قوانینو بدلون او فسخ کول د ملي شورا په تصویب کېږي.
- عام له دې که لزوم یې دمجلس له خوا شوی یا د وزیرانو دمجلس له خوا څرگند شوی وي.
- ۴۵- د عمومي شرکتونو او کمپنیو د جوړولو او امتیاز تصویب به، هر ډول او په هر نامه چې وي، د ملي شوری له خوا کېږي.
- ۴۶- دمقاوولو او تړونونو کول، د سوداګرۍ، صنعت، کرنې او نورو امتیازاتو (انحصار) ورکول که د داخله له خوا دي یا خارجه، د ملي شوری په تصویب کېږي.
- ۴۷- دولتی پورونه که د داخله یا خارجه له خوا په هر نوم او بڼه وي د ملي شورا په خبرتیا او تصویب کېږي.
- ۴۸- د اورګاډي د پتلی او سړکونو غځول که د دولت په لګښت یا دکورنیو او بهرنیو شرکتو او کمپنیو په وسیله وي ټول د ملي شوری دمجلس له تصویب سره تړلي دي.
- ۴۹- د ملي شوری مجلس حق لري چې په لازمو وختونو کښې همایوني

حضور ته عريضه وړاندې کړې. خو دا عريضه به په هر حال د يوه هیأت په وسيله وړاندې کېږي یو رئیس او شپږ تنه غړي چې نورو طبقو له خپل منع نه خوښ کړي وی، ولري. د حضور د شرفیابۍ وخت به هم لومړی د دربار د وزارت له لارې غوښتل کېږي.

۵۰- وزیران دملي شوری دمجلس په غونډو کېښې دمذاکرو د اورېدو له پاره راتلای شي او هم حق لري دلزوم په صورت کېښي دمجلس د رئیس په اجازه د چارو د څیړنې او څېړنې له پاره توضیحات ورکړي. په مجلس کېښي د وزیرانو د راتلو له پاره ځانگړی ځای ټاکل شوی دی.

۵۱- هر راز نوي قانونونه چې جوړولو ته یې اړه ولیده شي د وزیرانو یا صدراعظم له خوا دملي شوری مجلس ته ښودل کېږي او دمجلس تر تصویب وروسته د پاچا په لاسلیک ښکلي کېږي او د عمل وړ گرځي.

۵۲- دلزوم دیدله مخې دمجلس رئیس کولای شي چې په خپله یا دمجلس د لسو تنو غړو یا کوم وزیر په وړاندیز، د جریدو له نمایندگانو او کتونکو پرته سري غونډه جوړه کړي او هم کولای شي یوه جرگگی دمجلس له یو شمېر منتخبو غړیو نه چې دمجلس نور غړي دورتلو حق نه لري، غونډه جوړه کړي، خو د جرگگی یا پټې غونډې نتیجه به هغه وخت د اجرا وړوي چې په دواړو صورتونو کېښي تر بحث لاندې راغلي موضوع له څلورونو د دریو برخو منتخبو وکیلاتو تر خبرو لاندې راغلي او درایو په اکثریت منل شوي وي. که کله مطلب په سري غونډه کېښي ونه منل شي، په مجلس کېښي نه مطرح کېږي او پټه خوله پاتي کېږي.

۵۳- کله که پټه غونډه درئیس په غوښتنه جوړه شوې وي که په مناسبه اندازه خبرې یې عموموته ووايي، واک لري خو که د غونډې جوړېدل د کوم وزیر

کړي، دمجلس د غړو رد يا منل په
ظاهري نخبو لکه تورو او سپينو پانو
کېږي چې د جريدو نمايندگان او
کتونکي يې وليدلای شي.

دمجلس له خوا د طلب

وراندي کول:

۵۷- هر هغه مطلب چې دمجلس
د غړو له خوا وړاندي کېږي هغه وخت به
د مذاکرې وړ وي چې لږ تر لږه د غړو
خلورمه برخه په نوموړي مطلب مذاکره
تصويب کړي، په دې ترتيب دنوموړي
مطلب عنوان په ليکلي ډول دمجلس
رئيس ته ورکول کېږي او که دمجلس
رئيس دا لايحه د تحقيق د جرگې
دايره ته يوسي، کولای شي.

۵۸- د ملي شوري يو شمېر هغه
کسان چې دنورو غړو په خوښونه او
د شوري درئيس په تصويب د تحقيق
د جرگې په نامه بېل او ټاکل کېږي
شوراته دراغلو مسألو لومړنی سنجش

په غوښتنه وي په هغه صورت کېږي به
د خبرو څرگندول هم دنوموړي وزير له
اجازې سره تړلي وي.

۵۴- وزيران خپل وړاندي کړی
مطلب ولو که هر څومره بحث پرې
شوی وي هم، بېرته له غونډې نه
اخيستلای شي خو که دده څرگندونې
دمجلس په غوښتنه وي نو دمطلب
د بېرته اخيستلو له پاره دمجلس
موافقت هم شرط دی.

۵۵- که لايحې بنوده چې کوم
وزير دې مجلس ونه مني له خپلو
ملاحظاتو سره به يې راوغواړي. دا
لايحه به هغه وخت مجلس ته بيا
څرگنده شي چې وزير دمجلس
ملاحظات رد يا ومني.

۵۶- دمجلس د غړو له خوا د يوه
مطلب رد يا منلو له پاره رايه په
څرگند او ښکاره ډول ورکوله کېږي او
هېڅوک نه شي کولای دوی درايبې
ورکولو ته وهڅوي او يا يې تهديد

به په دقت کوي له هغي ډلي نه به په مجلس کښې د يادولو وړ مواد له خپلې ليکلې نظر يې سره دمجلس رئيس ته وړاندې کوي او د رئيس په اجازه تر خبرو لاندې نيول کېږي او هغه مواد چې دبشپړېدو اړه لري ياد مجلس بحث ته اړه ونه لري درئيس له خوا له دلایلو سره يې اړوند وزارت ته ورلېږل کېږي. د تحقيق د جرگې غړی بايد لږ تر لږه لس تنه وي.

٥٩- هغه مطلبونه چې د (٥٧) اصل له مخې مجلس ته وړاندې کېږي که له کوم يوه وزير سره اړوند وي دنوموړې لايحې د تدقيق يا پر هغه دمذاکړې په وخت که د تحقيق په جرگې کښې وي يا په مجلس کښې، اړوند وزير ته يې دې خبر ورکړل شي چې په خپله راشي يا خپل معين را ولېږي او دلایحې يا ضمايمو يو نقل يې بايد مجلس دوزير يا معين تر راغوبښتلو لس تر پنځلس ورځو وړاندې ددوی

د خبرتيا له پاره ور ولېږي. ضروري مطالب له دي قیده مستثنی دي.

٦٠- که وزير د کوم مصلحت له مخې دمجلس له خوا له وړاندې شوي مطلب سره موافقه ونه کړای شي لازم دي خپل معذرتونه مخامخ څرگند او مجلس قانع کړي.

٦١- کوم وزير چې ملي شوری توضیحات ترې وغواړي د ځواب په ورکولو مکلف او مسؤول دی او له منلو وړ عذر او غوښتنې پرته د ځواب د ځنډولو حق هم نه لري. خو کله که مطالب محرمانه او په يو وخت پټ ساتلو کښې يې د ملت او دولت گټه وي خوددې وخت تر تېریدو وروسته دمجلس په وړاندې دنوموړي مطلب په څرگندولو مکلف دی.

٦٢- له افغاني تبعه و څخه دیوه تن شخصي عرض چې په رسمي ادارو کښې دمربوط وزارت تر مرکز پورې غور پړې ونه شي په شوری کښې دخپل

محلي وکیل له لارې خپل عرض شوری وړگرځي.

ته رسولای شي چې شوری دا ډول

عریضې د غور او تحقیق له پاره

د صدارت مقام ته لیري.

د اعیانو مجلس

۶۷- د اعیانو مجلس له هغو

مجربو او سترگورو کسانو نه جوړ دی

چې مستقیماً د پاچا له خوا ټاکل

کیري، د راغونډېدو ځای یې کابل دی.

۶۸- د جوړو شویو اصولنامو

تصویب د دواړو مجلسونو: ملي شورا

او اعیانو له خوا کیري، کوم

وړاندیزونه چې د وزیرانو د هیأت له خوا

دې مجلس ته کیري تر غور او خبرو

وروسته په اکثریت تصدیق او

د تصویب له پاره ملي شوری ته استول

کیري او د دې پر عکس دملي شوری له

خوا تصویب شوي مواد د اعیانو په

مجلس کښې کتل او تصویب کیري.

۶۹- دملي شوری د پرانستلو

پروخت که د اعیانو مجلس نه وي

راغونډ شوی دملي شوری پرېکړې نه

ځنډېږي او د همایوني پاچا په لاسلیک

۶۳- د پاچا د مړینې په وخت کښې

که دملي شوری مجلس رخصت وي

حتماً به راغونډېږي او دمجلس

جوړېدل باید د پاچا تر مړینې وروسته

تر شل ورځو زیات ونه ځنډېږي.

۶۴- که د پاچا تر مړینې وړاندې

دو کیلانو دوکالت دوره سرته رسېدلې

وي او دمړینې په وخت لانور وکیلان نه

وي ټاکل شوي مجلس د پخوانۍ دورې

دو کیلانو په راغونډتلو جوړېږي.

۶۵- هغه مواد چې دملي شورا په

مجلس کښې تصویبېږي باید د اسلام

له سپیڅلي دین او د مملکت له سیاست

سره مخالفت ونه لري.

۶۶- دشوری دمجلس تصویبونه

او پرېکړې په عمومي توګه د شاهانه

ذات تر لاسلیک وروسته د اجرا

٧٢- د دې مجلس د غړو د شمېر او
 وظيفو ټاکل دهغه په ځانگړې
 اصولنامه کېني څرگند او بيان شوي
 دي.

دوزيرانو وظيفي او حقوق

٧٣- د مملکت اجرائي چارې
 د دولت دوزيرانو په وسيله چې د صدر
 اعظم له خوا خوښ شوي او د ملوکانه
 حضور له خوا ټاکل شوي دي، اداره
 کېږي.

٧٤- دوزيرانو د هيات رياست
 د صدر اعظم په غاړه دی او د صدر
 اعظم د غياب په صورت کېني لومړی
 وزير د رياست چارې پرمخ بيايي.

٧٥- هېڅوک د وزارت څوکي نه
 شي نيولای څو چې مسلمان او
 د افغانستان تبعه نه وي.

٧٦- هر وزير د دولت په عمومي
 سياست کېني په گډه او دخپل وزارت
 په چارو کېني په ځانگړي ډول ملي

تراجرا لاندې نيولې کېږي.
 ٧٠- هغه مطالب چې دا عيانو په
 مجلس کېني تصويب او دملي شوری
 مجلس ته استول کېږي که دملي شوری
 په مجلس کېني ونه منل شي د مطلب
 د اهميت په نظر کېني نيولو سره يو بل
 مجلس چې د دواړو مجلسونو غړي
 پکېني وي ورته جوړېږي، د دې مجلس
 غړي چې سره برابر نيول کېږي لږ تر لږه
 بايد ٢٠ تنه وي. ټاکلی مجلس په
 اختلافی موضوع څېړنه او څيړنه کوي
 او خپله رایه دملي شوری مجلس ته
 وړاندې کوي که د ټاکلی مجلس له
 رایې سره د شوری مجلس موافقه ونه
 کړه ملوکانه حضور ته عرض کېږي او
 دده په اراده فيصله کېږي.

دولایتونو د مشوري مجلسونه

٧١- دنائب الحکومگيو، اعلی او
 لویو حکومتونو په مرکز کېني د
 مشوري يو - يو مجلس جوړېږي.

شوری ته مسؤل دی نو ځکه شاهانه ذات غیر مسؤل دی.

۷۷- دوزیرانو مسؤولیت او هغه سیاست (روش) چې ورسره کېږي اصولنامه ټاکي.

۷۸- وزیران ورسره اړوندې چارې دخپل واک په اندازه اجرا کوي او تر هغه لورې یې صدراعظم ته وروري، صدراعظم دخپل واک په اندازه چارې ترسره کوي او تر هغه لورې یې ملوکانه حضور ته عرضوي او هدایت اخلي.

۷۹- کله که د دولت کوم وزیر دخپلې وظيفې په حدودو کې دخلاف ورزی په جرم تورن شي دمحاکمې ځای یې عالی دېوان گڼل کېږي، دوزیرانو نورې شخصي دعوای چې دماموریت له دندې نه یې بهر وي لکه دنورو رعیتي کسانو غوندې عدلیه محکمو ته راجع کېږي.

۸۰- کوم وزیر چې تورن کېږي

دمحکمي تر نتیجه او دبرائت تر وخته له رسمي دندې نه لرې کېږي.

۸۱- دوزیر په غیاب کېږي دوزارت معین یا وکیل چې له لزوم سره سم مقرر شي دوزیر ټول واکونه لري.

۸۲- دوزیرانو او مامورینو دعمومي احوال دتفتیش له پاره د شاهانه حضور په اجازه دملي شوری له خوا له ځانگړې لایحي سره سم دپلټنې هیأت ټاکل کېږي.

۸۳- دوزارتونو شمېر، د دایرو تشکیل او وظيفې یې داساسي تشکیلاتو په اصولنامه کېږي څرگند شوي دي.

د مامورینو حقوق

۸۴- مامورین په عمومي توگه دهغو موادو له مخې چې په ځانگړو اصولنامو کې راغلي پر هغو ماموریتونو چې ورسره وړ او مناسب وي ټاکل کېږي او هېڅ یو مامور تر څو

چې له خپلې وظيفې نه مستعفي نه شي يا د دولت له خوا د يوه ضروري کار له مخې د تبديلی يا موقوفی وړ نه وي په هېڅ ډول نه موقوفیږي او هغه مامورين چې بڼه رويه او په خدمت کښې استقامت وښيي د ځانگړو اصولنامو له مخې درتبې او ماموريت د لوړتيا او مستمري معاش حق لري.

۸۵- ټول مامورين له خپلې رتبې سره سم د ټاکل شويو اصولنامو له مخې د خپل لوړ امر په اطاعت مکلف دي او لاندې مامورين هېڅ امر دهغي په خلاف نه شي اجرا کولای. کله که د لوړو مامورينو له خوا په لاندنيو مامورينو د اصولو خلاف د کوم کار دا اجرا کولو امر وشي لانديني ماموران دې ددې امر تر اجرا کولو وړاندې د مرکز وزارت يا صدارت عظمی ته خبر ورکړي.

۸۶- د مامورينو دندې په ځانگړو اصولنامو کښې ټاکل شوي او سره بېلې شوي دي، هر مامور له ټاکل شويو اصولنامو سره سم دخپلو ورسپارل شويو وظيفو مسؤول دی.

۸۷- عدليه محکمې د عمومي شرعي دعوگانو دورتلو ځای دی.

۸۸- په شرعي محکمو کښې د مهذب حنفی (رح) مذهب له مقرراتو سره سم فيصله کېږي.

۸۹- ټولې محکمې له هر ډول لاسوهنې نه خوندي دي.

۹۰- په عدليه محکمو کښې دعوگانې په څرگند ډول فيصله کېږي تر هغې مسألو پرته چې شارع يې فيصله کول په پټ ډول ښودلي وي.

۹۱- د محکمو په وړاندې هر څوک دخپلو حقوقو د ساتنې له پاره د هر ډول مشروعو وسايطو وړاندیز کولای شي.

۹۲- عدليه محکمې د دعوگانو

- دوراندي کولو او فيصله کولو په برخه کې له شرعي امر پرته ځنډنه شي کولای.
- ۹۳- هېڅوک له محکمو بهر د ځینې خاصو فقرو د فیصلې له پاره فوق العاده محکمه نه شي تشکیلولای.
- ۹۴- د محکو صنفونه، درجې او صلاحیتونه د اساسي تشکیلاتو په اصولنامه کې څرگند شوي دي.
- عالي ديوان**
- ۹۵- عالی ديوان د دولت د وزیرانو د محاکمې له پاره له غوښتنې سره سم په موقت ډول جوړېږي او د ورسپارل شویو چارو تر پای ته رسولو وروستهړنګېږي.
- ۹۶- د عالی ديوان د جوړېدو او په هغه کې د محاکمې ډول د ځانګړې اصولنامه له مخې اجرا کېږي.
- د ماليې چارې**
- ۹۷- د دولت ټول محصولاتو د هغه د ځانګړې اصولنامه له مخې اخیستل کېږي او لګول کېږي.
- ۹۸- هر کال د دولت د وارداتو او لګښتونو له پاره د ۴۳ اصل له مخې یوه بودجه جوړېږي. دا بودجه د دولت د وارداتو له پاره موازنه او د لګښتونو له پاره اساس ده. ټول لګښتونه د هغې له مخې اخیستل کېږي او لګول کېږي.
- ۹۹- د کلني بودجې تر تطبیق او اجرا وروسته یوه قطعي محاسبه تنظیمېږي، دا قطعي محاسبه د دې کال د وارداتو او لګښتونو حقيقي اندازه په ګوته کوي.
- ۱۰۰- د قطعي محاسبې د تنظیم او د بودجې د تنظیم او دهغې د تطبیق او اجراء ډول له پاره ځانګړې اصولنامه موجوده ده.
- ۱۰۱- د ماليو تحقیق یا معافي

کوم وزیر یا کوم بل مامور ته شفاهی امر وشی باید لیکلي احکام یې دهمایوني پاچا یا صدراعظم په لاسلیک تر لاسه کړي.

د دې اصولنامې د موادو او احکامو تعمیل او اجرا امر او ارده کوو. د لیکلو نیتیه د ۱۳۱۰ د لړم اتمه چې د ۱۳۵۰ د جمادی الثانی له ۱۹ سره سم ده.

(د پاچا مهر)

(عليحضرت محمد نادر شاه)

متفرق اصول

۱۰۹- د لیکونو خونديتوب دخلکو یو حق دی، دخلکو ټول محصول شوي لیکونه او لیکنې چې پوستې ته سپارل کېږي که د کومې محکمې له خوا یې د پلټلو حکم نه وي ورکړل شوی، په هېڅ پوسته خانه یا بل ځای کېنې نه سپرل کېږي او همداسې سر تر لې مرسل الیه ته سپارل کېږي.

۱۱۰- په کومو چارو کېنې چې د شاهانه حضور یا صدراعظم له خوا

د ۱۳۴۳ کال اساسی قانون

د افغانستان د باچا بنککل

مور المتوکل علی الله محمد ظاهر شاه د افغانستان باچا د افغانستان د نوی
اساسی قانون مسوده چې د هغې لویې جرگې له خوا تصویب شوی کومه چې د
۱۳۴۳ هـ ش کال د سنبلې د میاشتې د اتلسمې ورځې څخه یې د دولت په ټولو
سیمو کې د افغانستان د اساسی قانون په حیث نافذ اعلاموو.

سر له نن ورځې د افغانستان هغه اساسی قانون چې د ۱۳۰۹ هـ ش کال د لویې
جرگې له خوا تصویب شوی او تر نن پورې په هیواد کې نافذ و د هغه د ټولو
ضمایمو سره لغو شوی اعلاموو.

محمد ظاهر شاه

د افغانستان پادشاه

د گلخانی مانی

۹ میزان ۱۳۴۳

لومړی فصل دولت

۱ ماده: افغانستان یو مشروطه باچایي، خپلواک، یو موټی او نه بېلېدونکی دولت دی.

ملي حاکمیت په افغانستان کې په ملت پورې تعلق لري. د افغانستان ملت ټول هغه افراد دی چې د قانون له حکمه سره سم د افغانستان د دولت تابعیت لري. د دې افرادو په هر یو فرد باندې د افغان د کلمې اطلاق کېږي.

۲ ماده: د افغانستان دین د اسلام سپیڅلی دین دی، دیني شعایر د دولت له خوا د حنفي مذهب د حکمونو سره سم پر ځای کېږي.

د ملت هغه کسان چې مسلمانان نه دي په هغو حدودو کې د ننه چې د چال چلند او عامې هوساینې په باب قوانین یې بنسټي، آزاد دي چې خپل مذهبي مراسم په ځای کېږي.

۳ ماده: د افغانستان د ژبې له جملې څخه پښتو او دري ژبې رسمي ژبې دي.

۴ ماده: د افغانستان بیرغ له دریو ټوټو جوړ دی چې رنگونه یې تور، سور او شین دي او یو هومره ولاړې څنګ په څنګ د کینې ځوانه په بڼې لور تللي دي. د هر رنگ ساره یې د اوږدو د نیمایي هومره دی. په منځ کې یې په سپین رنگ د محراب او منبر نښان لګېدلی دی چې دواړه خواؤ ته یې دوه بیرغونه ولاړ دي او له دواړو غاړو یې د غنمو دوه وږي چاپېر دي.

۵ ماده: د افغانستان پایتخت د کابل ښار دی.

دوهم فصل باچا

۶ ماده: په افغانستان کې باچا د ملي حاکمیت ښکارندوی دی.

۷ ماده: باچا د اسلام د سپیڅلي دین د اساسونو ساتنوال، د افغانستان

- د خپلواکي او د سيمي د تماميت ساتونکي، د اساسي قانون ساتندوی او د ملي يووالي مرکز دی.
- ۸ ماده: باچا بايد د افغانستان له اتباعو، مسلمان او په حنفي مذهب وي.
- ۹ ماده: د باچا وظيفی او حقونه دادی:
- ۱- د افغانستان د اردو لويه مشري.
- ۲- د جنگ او اوربند اعلان.
- ۳- د لويې جرگې د ائروول او پرانستل.
- ۴- د شورا د عادي غونډې پرانستل.
- ۵- د شورا د فوق العاده غونډې د ائروول او پرانستل.
- ۶- د شورا پر ښارونو او د نوو انتخاباتو د فرمان ويستل.
- ۷- د قوانينو ښکول او د هغود جاري کولو اعلام.
- نوی انتخابات د شورا د انحلال د تاريخ نه په دري مياشتو کې د ننه د ننه سرته رسېږي.
- ۸- د تقينی فرمانونو ويستل.
- ۹- د قانون د حکمونو سره سم د بين الدول معاهدو د تړون د پاره اعتبار ليک ورکول.
- ۱۰- د بين الدول معاهدو ښکول.
- ۱۱- د صدر اعظم ټاکل، دهغه استعفا منل، د صدر اعظم په پيشهاد د وزيرانو ټاکل او د وزيرانو استعفا منل.
- ۱۲- د مشرانو جرگې د غير انتخابي غړو ټاکل او د دغی جرگې د غړو له منځ نه د رئيس ټاکل.
- ۱۳- د قاضي القضاة او ستري محکمي د غړو ټاکل.
- ۱۴- د قانون د حکمونو سره سم د قاضيانو او عاليرتبه مامورينو او منصبدارانو ټاکل او متقاعد کول.

۱۵- په بهرنیو ملکونو کې د افغانستان د سیاسی نمایندگیو د مشرانو ټاکل، په بین المللی مؤسسو کې د افغانستان د دایمی نمایندگانو ټاکل او د بهرنو ملکونو د سیاسی نمایندگانو باور لیک منل.

۱۶- د اضطرار د حالت اعلامول او ختمول.

۱۷- د جزا کمول او بخیل.

۱۰- ماده: سیکه د باچا په نامه وهله کېږي.

۱۱- ماده: په خطبو کې د باچا نوم اخیستل کېږي.

۱۲- ماده: نښان د قانون د حکمونو سره سم د باچا له خوا ورکول کېږي. د نښان په ورکړه پورې هېڅ ډول مادي ښیگره تړلې نه وي.

۱۳- ماده: د باچایې دربار لگښت د باچایې لگښتونو د قانون سره سم د دولت په بودجه کې ټاکل کېږي.

۱۴- ماده: په دی فصل کې چې هر

خومره صلاحیتونه راغلي دي له هغو نه په هغو حدودو کې د ننه استفاده کېږي چې د دې اساسی قانون حکمونو ښودلي دي.

۱۵- ماده: باچا نه پوښتیدونې دی او لمانځنه یې واجب ده او دی د باچایې کورنی او د حکومت اوستري محکمې د غړو په مخکښې د شورا د دواړو جرگو د مشترکې غونډې په وړاندې داسې لوړه کوي:

﴿بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ﴾

د لوی خدای په نامه لوړه کوم چې په خپلو ټولو چارو کې به خدای جل جلاله حاضر گڼم، د اسلام د سپیڅلي دین د اساساتو ساتنه او د اساسی قانون حمایت به کوم، د هېواد خپلواکي او د سیمې تمامیت، د دولت قوانین او د خلکو حقونه به ساتم او د لوی خدای له درباره د مرستې په غوښتو به د افغانستان د اساسی قانون د حکمونو سره سم باچایې کوم

او خپل ټول کوبښن به د افغانسان د ملت د لور تیا او سوکالی په لاره کې په کار اچوم.

۱۶ ماده: د افغانستان باچایي د دې اساسي قانون د حکمونو سره سمه د اعلیٰ حضرت محمد نادر شاه شهید په کورنۍ کې له یو نه بل ته پاتې کېږي.

۱۷ ماده: که چېرې باچا د استعفا ټکل وکړي نو د اولسي جرگې له مشر، د مشرانو جرگې له مشر، صدر اعظم، قاضي القضاة او باچایي دربار له وزیر نه جوړ مجلس ته خبر ورکوي. بیا په اوو ورځو کې د ننه د ننه لویه جرگه دایروي او خپله استعفا پخپله یاد دربار د وزیر په لاس جرگې ته وړاندې کوي. که لویه جرگه تصدیق وکړي چې باچا په خپله خوښه استعفاء کړې ده نو د دغې جرگې د تصدیق له تاریخ نه د باچا استعفاء نافذه گڼل کېږي.

۱۸ ماده: د باچا د استعفاء یا مړینې په وخت کې باچایي د هغه مشر زوی ته پاتې کېږي. که چېرې د باچا په مشر زوی کې هغه شرطونه پوره نه وو چې په دې اساسي قانون کې ښودل شوي دي نو بیا یې د هغه دویم زوی او همداسې ورپسې نورو زامنو ته پاتې کېږي.

۱۹ ماده: که چېرې باچا مړ شي یا استعفاء وکړي او د باچایي په شرطونو برابر زوی ونه لري، نو باچایي د باچا په وروڼو کې تر ټولو مشر ورور ته پاتې کېږي.

که چېرې د باچا په مشر ورور کې د باچایي شرطونه پوره نه وي نو ده ته چې کوم یو ورور د عمر په لحاظ زیات نژدې وي باچایي هغه ته پاتې کېږي او همدغسې تر اخره درومي.

که چېرې د باچایي په شرطونو برابر یو ورور هم ونه لري نو پر ځای ناست به یې د اعلیٰ حضرت محمد نادر شاه شهید «رح» د نارینه اولاد له تیره غوره

- کېږي. په داسې حالت کې د باچا انتخاب د لويې جرگې، د سترې محکمې له غړو او د حکومت نه د يو جوړ شوي مجلس له خوا کېږي. که چېرې باچا مړ و نو د امجلس به د مړينې د ورځې له تاريخه په پنځلسو ورځو کې د ننه او که استعفاء يې کړې وه نو د هغې د نافذ کېدو د تاريخ نه پس په اوو ورځو کې د ننه د صدر اعظم له خوا جوړېږي.
- په دې مجلس کې فيصله د حاضر و غړو له خوا د رایو په اکثریت کېږي او فيصله د هغه چاله منبیت نه پس چې د باچا په حیث غوره شوی دی، نافذه گڼل کېږي.
- د باچا د مړينې ياد استعفاء د نافذ کېدو له نيتې نه د هغه د پرځای ناست تر غوره کېدو پورې د دربار وزير د باچا نائب گڼل کېږي.
- ۲۰ ماده: کله چې باچا د هیواد نه د باندې د سفر تکل وکړي نو یو یا څو کسه د خپل وکیل په توگه ټاکي. دغه کس یا کسان د باچا په غیاب کې د هغه واک اختیار په حدودو کې د ننه چې باچا ورته ورکړی دی، باچایي چارې د دې اساسي قانون د حکمونو سره سمې د باچا په وکالت پرځای کوي.
- دغه کسان د وکیل په توگه نشي ټاکل کېدی:
- ۱- صدر اعظم.
  - ۲- د اولسي جرگې مشر.
  - ۳- د مشرانو جرگې مشر.
  - ۴- قاضي القضاة.
- ۲۱ ماده: کله چې باچا مړ شي او د هغه پرځای ناست لاند خپل عمر شل کاله پوره کړي نه وي، نو ترڅو پورې چې دغه عمر ته رسېږي، ملکه د باچایي د چارو نیابت په غاړه اخلي. که چېرې ملکه نه وي نو هغه مجلس چې په نولسمه ماده: کې یاد شوی دی، د اعليحضرت محمد نادر شاه

شهید «رح» د نارینه اولاد له تیره یو کس د باچا د نائب په توگه غوره کوي. ۲۲ ماده: کله چې باچا استعفاء وکړي او د هغه پر ځای ناست د خپل عمر شل کاله نه وي پوره کړي، نو تر څو پورې چې دی دغه عمر ته رسیږي هغه مجلس چې په نولسمه ماده کې یاد شوی دی، د اعلیٰ حضرت محمد نادر شاه شهید «رح» د نارینه اولاد له تیره یو کس د باچا د نائب په توگه غوره کوي.

۲۳ ماده: د باچا نائب او وکیل باید هغه شرطونه ولري چې په اتمه ماده کې راغلي دي.

د باچا نائب باچایي چارې د دې اساسي قانون د حکمونو سره سمی په ځای کوي.

که د باچا نیابت د ملکې په غاړه وي. ملکه د هغه صلاحیت نه چې د نهمې مادې په دویمه فقره کې یاد شوی دی، د حکومت په مشوره استفاده کوي. د باچا نائب چې څو پورې دا عهده په غاړه لري په بل شغل باندې بوختېدلی نه شي.

هغه څوک چې د دې اساسي قانون د یوویشتمې او دوه ویشتمې مادې د حکمونو له مخه د باچا د نائب په توگه ټاکل کېږي هیڅکله د افغانستان د باچا په توگه انتخابېدلی نه شي.

د باچایي د نیابت په دوره کې د دې اساسي قانون د باچا د فصل هغه مادې چې پر ځای ناست پورې تعلق لري، تعدیل کېدلی نه شي.

۲۴ ماده: د باچا زوی، لور، ورور، خور او د دوی بنځې او مېرونه او زامن او لوڼې او د باچا تره او د تره زامن باچایي کورنی ده.

د دولت په رسمي تشریفاتو کې باچایي کورنی په باچا او ملکې پسې جوخت ځای نیسي.

د باچایي کورنی لگښت د باچایي لگښتونو په بودجه کې ټاکل کېږي.

قانون بنودلې دي، نورې پولې نه لري.
د انسان آزادي او کرامت د بلوسې
نه په امن دي او بېلتون نه قبلوي.
دولت مکلف دی چې د انسان آزادي او
کرامت ته په درناوي وگوري او حمايت
يې وکړي.

هېڅ کړه جرم نه گنل کېږي، مگر
هله چې د يو داسې قانون په موجب جرم
و بلل شي چې د دغه کار له کولو نه
مخکېني نافذ شوی وي.

هېچا ته سزا نه شي ورکوله
کېدای، مگر هله چې يوی واکمنې
محکمې پرې د بنکاره او حضوري
محاکمې نه پس حکم صادر کړی وي.
هېچا ته جزا نه شي ورکول کېدی،
مگر د هغه قانون د حکم سره سم چې د
دغه تهمتي کار له کولو نه پرمبې نافذ
شوی وي.

هېڅوک بې د قانون له حکمه
تعقيب کېدلی يا نیول کېدلی نه شي.
هېڅوک توقيف کېدلی نه شي،

لقبونه يوازې د باچايې کورنۍ د
پاره دي او د قانون د حکمونو سره سم
ټاکل کېږي.

د باچايې کورنۍ غړي په سياسي
گوندونو کې گډون نه کوي او دغه
وظيفې په غاړه نه اخلي:

۱- صدارت عظمی يا وزارت.

۲- دشورا غړيتوب.

۳- د سترې محکمې غړيتوب.

د باچايې کورنۍ غړي به خپل
حيثيت د باچايې کورنۍ د غړو په
صفت ترڅو چې ژوندي وي ساتي.

دریم فصل

د خلکو اساسي حقونه او وظیفې

۲۵ ماده: د افغانستان ټول خلک

بې له هېڅ قسم تبعيض او امتياز د
قانون په وړاندې يو شان حقونه او
وظیفې لري.

۲۶ ماده: آزادي د انسان خدای

ورکړی حق دی. دا حق بې د نورو له
آزادۍ او عمومي بڼيگرو نه، چې

مگر د واکمنې محکمې د حکم او د قانون د حکمونو سره سم. د غاړې خلاصون اصلي حالت دی - خو خو پوري چې تورن د محکمې له خوا په قطعي پرېکړه محکوم عليه نه شي بېگناه گڼل کېږي.

جرم د هر چا خپل ځانې شي دی. د تورن تعقيب، نيول، توقيف او سرا ورکول بل هيچا ته نه ورغځېږي. د انسان کړول جواز نه لري. هېڅوک نه شي کولی چې حتی له چانه د حقایقو د څرگندولو په غرض هم هغه وکړوي او يايې د کړولو امر ورکړي. که څه هم دغه سړی د تعقيب لاندې وي يا نيول شوی يا توقيف شوی يا پرې د سزا حکم ختلی وي.

له انساني کرامت نه مخالفه سزا ټاکل جواز نه لري. هغه اظهار چې له تورن يا بل سړي نه په اکراه واخيستی شي اتبار نه لري.

په جرم باندې اقرار کول هغه اعتراف ته وايي چې تورن يې په روغ عقل او په خپله خوښه د هغه جرم په کولو باندې چې د قانون له مخه په ده پورې تړل شوی وی د یوی واکمنې محکمې په وړاندې وکړي.

هر څوک حق لري چې د هغه تور د لرې کولو په غرض چې د قانون له مخې پرې تړل شوی وي د ځان د دفاع د پاره وکیل ونيسي.

د يو چا پور وړي کېدل د پور وړي د آزادۍ د سلبېدو يا کمېدو سبب کېدی نه شي. د پور وېستلو لارې چارې د قانون له خوا بنودلې کېږي.

هر افغان حق لري چې د خپل دولت د سيمې هر ځای ته ولاړ شي او هلته استوگنه غوره کړي، مگر بې له هغو ځايو څخه چې قانون منع کړي وي. همدارنگه هر افغان حق لري چې د قانون د حکمونو سره سم د افغانستان نه د باندې سفر وکړي او بېرته افغانستان ته راشي. هېڅ افغان په

- افغانستان کې د ننه او د افغانستان د باندې په شړلو محکومولی نه شي.
- ۲۷ ماده: هیڅ افغان د یو جرم په تور بهرني دولت ته سپارل کېدلی نه شي.
- ۲۸ ماده: د هر چا تاتوبی د بلوسی نه په امن دی، هیڅوک حتی دولت هم د اوسیدونکي د اجازې یا د یوې واکمنې محکمې له حکمه پرته او بې د هغو حالاتو او لارو چارو نه چې په قانون کې څرگندی بنودل شوي دي، د چا تاتوبی ته ننوتلی او هغه لتیولی نه شي.
- د څرگند جرم په وخت کې مسؤل مامور د یو چا تاتوبی ته بې د هغه یا د محکمې له مخکنی اجازې څخه په خپل مسؤولیت ننوتی شي او هغه لتیولی شي خودغه مامور په دې مکلف دی چې د ورننوتلو یا لتیولو نه پس د قانون د خوا په بنودلې موده کې د ننه د محکمې فیصله لاس ته راوړي.
- ۲۹ ماده: ملکیت د بلوسی نه په امن دی.
- د هېچا ملکیت د قانون د حکم او د یوې واکمنې محکمې د فیصلې نه پرته مصادره کېدی نه شي.
- د یو چا د ملکیت استملاک یوازې د عمومي بنیګرو د پاره د عادلانه پیشکي عوض په بدل کې د قانون د حکمونو سره سم جواز لري.
- هېڅوک بې له قانون نه د ملکیت له اخیستو او تصرف څخه منع کېدی نه شي. د ملکیت د استعمال لاره د عامو بنیګرو د تأمین د پاره د قانون له پلوه تنظیم او بنودل کېږي.
- د چا د شتمنی پلټنه او د هغې اعلان یوازې د قانون په حکم کېدی شي.
- باندني دولتونه او اتباع په افغانستان کې د عقاري مالونو د ملکیت حق نه لري، د بهرنو ملکونو په سیاسي نمایندګیو باندې د بالمثل چال

چلند په اساس او په هغو بین المللی مؤسسو باندې چې افغانستان پکې غړیتوب لري، د حکومت په خوښه عقاري مالونه پلورل کېدی شي.

٣٠ ماده: د هر چا د مخابراتي آزادي او پتوالي د بلوسی نه په امن دي. دا مخابراتي په لیک وي، که په تېلفون، که په تېلگراف او که په کومه بله وسیله.

دولت د چا د مخابراتي د لټون حق نه لري، مگر د یوې واکمنې محکمې د فیصلې او د قانون د حکمونو سره سم.

په سملاسي حالاتو کې چې قانون بنودلي دي، مسؤل مامور به له دې چې لومړی د محکمې نه اجازه واخلي په خپل مسؤولیت کولی شي، چې مخابراتي ولټوي. دغه مامور به دې مکلف دی چې د پلټني څخه وروسته په هغه موده کې چې قانون بنودلي ده د محکمې فیصله حاصله کاندې.

٣١ ماده: د فکر او بیان آزادي د بلوسی نه په امن ده. هر افغان حق لري چې د قانون د حکمونو سره سم په وینا، لیکنه، تصویر او یا داسي نورو وسیلو خپل فکر څرگند کړي.

هر افغان حق لري چې مطالب د قانون د حکمونو سره سم به له دې چې لومړی یې دولتي مقامونو ته وښيي، چاپ او نشر کاندې.

د عمومي چاپخانو د تاسیس او د مطبوعاتو خپرولو اجازه او امتیاز د قانون د حکمونو سره سم یوازې د افغانستان اتباعو او دولت ته ورکول کېږي.

د راډیو او تلویزیون د عامو خپرونو کارځیو تاسیس او چلول یوازې په دولت پورې اړه لري.

٣٢ ماده: د افغانستان اتباع حق لري چې د روا او سوله ناکو مقصدونو پوره کولو د پاره د قانون د حکمونو سره سم د دولت د مخکیني اجازې نه پرته به وسلې ټولنه وکاندې.

د افغانستان اتباع حق لري چې د

مادي يا معنوي مقصدونو د پوره کولو د پاره د قانون د حکمونو سره سم ټولني جوړي کړي.

قانون يې څرگندوي بي د واکمني محکمې له حمکه د خپلو حقونو د تحصيل اقدام نه شي کولی.

د افغانستان اتباع حق لري چې د قانون په حکمونو برابر سياسي گوندونه جوړ کړي خو په دې شرط چې:

۱- د گوند هدف، فعاليت او هغه مفکورې چې د گوندونو تشکيلات پرې بنا شوي وي د دې اساسي قانون له ارزښتونو سره تناقض ونه لري.

۳۴ ماده: تعليم د افغانستان د ټولو وگړو حق دی او د افغانستان د دولت او اتباعو له خوا وړيا برابرېږي.

په دې برخه کې د دولت هدف يوې ساسي مرحلې ته رسېدل دي چې د افغانستان د ټولو وگړو د پاره پکې د قانون د حکمونو سره سم د ښوونې او روزنې مناسبې اسانتياوې راغونډې شي. دولت مکلف دی چې په ټول افغانستان کې د پوهنې د متوازن تعميم د پاره مؤثر پروگرام وضع او تطبيق کړي.

۲- د گوند تشکيلات او مالي درکونه په ډاگه وي. هغه گوند چې د قانون په حکم برابر جوړ شوی وي، د قانوني موجباتو او ستري محکمې له حکمه پرته ږنگيدلی نه شي.

د ښوونې او روزنې لارښودنه او څارنه د دولت وظيفه ده.

لومړنی ښوونې د ټولو ماشومانو د پاره په هغو ځايونو کې چې وسيلې يې د دولت له خوا برابرې شوي وي، حتمي دي.

۳۳ ماده: هر چاته چې د ادارې له پلوه بی موجبې تاوان واورې د تاوان د اخیستلو حق لري او کولی شي چې د تاوان اخیستلو د پاره په محکمه کې دعوا راو لاړه کړي.

دولت د هغو حالاتو نه پرته چې

د لوړو او عمومي تعليم د مؤسسو جوړول او چلول يوازې د دولت حق او وظيفه ده. د دې نه وراخوا د افغانستان اتباع حق لري چې اختصاصي يا د ليک لوست د بنودو د پاره بنوونځي جوړ کړي. د داسي بنوونځيو د جوړونې شرطونه، تعليمي نصاب او پکې د زده کړې شرائط د قانون له پلوه بنودل کېږي.

حکومت کولی شي چې د قانون د حکمونو سره سم خارجي کسانو ته د خصوصي بنوونځيو د جوړولو اجازه ورکړي. د داسې بنوونځيو نه يوازې خارجي کسان فايده اخستی شي.

٣٥ ماده: دولت موظف دی چې د ملي ژبې پښتو د انکشاف او تقويې د پاره مؤثر پروگرام جوړ او تطبيق کړي.

٣٦ ماده: دولت موظف دی چې تر خپله وسله د ټولو افغانانو د پاره په متوازن ډول د ناروغيو د مخنيوي او علاج وسيلې برابرې کړي.

په دې برخه کې د دولت هدف يو داسې پړاو ته رسېدل دي چې د روغتيا مناسبې اسانې پکې د افغانستان د ټولو وگړو د پاره برابرې شي.

٣٧ ماده: کار د هر افغان حق او د غاړې فرض دی چې د کولو وس يې لري.

د کار د تنظيم د پاره چې کوم قوانين جوړېږي د هغوی لوی هدف يوی داسي مرحلې ته رسيدل دی چې د کاريگرو د بېلو بېلو ډلو حقونه او بنسټگري پکې خوندي شي، د کار مناسب حالات را پيدا شي او د کاريگرو او کار فرمایانو ترمنځ روابط په عادلانه او پرمختللي ډول تنظيم شي. د افغانستان اتباع د اهليت له مخې او د قانون د حکمونو سره سم د دولت د خدمت د پاره منل کېږي د کار او کسب غوره کول په هغو شرطونو کې د ننه چې قانون ټاکلي آزاد دي.

بيگار که د دولت د پاره هم وي

ناروا دی. د بیگار بندیز د هغو قوانینو د عملي کولو په لاره کې چې د عمومی بنیګرو په نیت د یو ځایي کار د سمبنت د پاره جوړېږي، کوم خنډ نه را پورته کوي.

۳۸ ماده: هر افغان مکلف دی چې دولت ته مالیه او محصول ورکړي. هېڅ قسم مالیه او محصول بهې د قانون له حکمه نه شي تړل کېدی، د مالیې او محصول اندازه او د ورکولو لارې چارې یې د اجتماعي عدالت سره سم د قانون له خوا بنودلې کېږي. دا حکم په خارجي اشخاصو باندې هم چلېږي.

۳۹ ماده: د هیواد څخه دفاع د افغانستان د ټولو اتباعو سپېڅلی وظیفه ده. د افغانستان ټول اتباع د قانون د حکمونو سره سم د عسکري خدمت په کولو مکلف دي.

۴۰ ماده: د اساسي قانون په حکمونو سم چلېدل، د باچا سره وفاداري او د هغه درناوی کول،

قوانینو ته غاړه اېښودل، د عمومی نظم او امن خیال لرل، د هېواد د بنیګرو ساتل او په ملي ژوند کې ګډون کول د افغانستان د ټولو خلکو وظیفه ده.

څلورم فصل شورا

۴۱ ماده: شورا د افغانستان د خلکو د ارادې څرګندویه ده او د ټول ملت نمایندګي کوي د افغانستان خلک د شورا له لارې د مملکت په سیاسي ژوند کې برخه اخلي.

د شورا هر غړی که څه هم له یوې ټاکلې سیمې څخه غوره شوی، د رایې د څرګندولو په وخت کې د افغانستان عامي بنیګرې په نظر کې نیسي.

۴۲ ماده: شورا دوی ټولني لري: اولسي جرګه او مشرانو جرګه.

۴۳ ماده: د اولسي جرګې غړي د آزادو، عامو، پټو او سماسمو انتخاباتو په ذریعه د قانون د حکمونو

سره سم د افغانستان د خلکو له خوا غوره کېږي. ماده ۴۵: د مشرانو جرگې غړي په دې مقصد د پاره افغانستان په انتخاباتي ونډونو وپشل کېږي. د ونډونو شمار او سیمه د قانون له مخی ټاکل کېږي. د هرونډ یو وکیل غوره کېږي. د وکالت د پاره هر ملاتړلي چې په ونډ کې د قانون د حکمونو سره سم تر ټولو زیاتې رایې وگټي، وکیل بلل کېږي. ۴۴ ماده: د اولسي جرگې غړي د څلورو کلونو د پاره، چې یوه تقنیني دوره ده، غوره کېږي. که چېرې شورا د دې اساسي قانون د حکمونو سره سمه رنگه شي نو نوې اولسي جرگه د یوې تقنیني دورې د پاره غوره کېږي، خود پای ته رسیدلو نیتیه به یې په داسې ډول تیارېږي چې ورپسې اولسي جرگه جوخته په هغه نیتیه پرانستله شی چې په نهه پنځوسمه ماده کې ټاکل شوی ده.

۱- دریمه برخه غړي د پوهو او ازمېښتوالو کسانو له منځه د باچاله خوا د پنځو کلونو د پاره ټاکل کېږي. ۲- پاتي دوی برخي غړي په دې شان غوره کېږي: الف- د هر ولایت جرگه د خپلو غړو له منځه یو تن د درې کالو د پاره د مشرانو جرگې په غړیتوب غوره کوي. ب- د هر ولایت استوگني د آزادو، عامو، پټو او سما سمو انتخاباتو په لاریو کس د څلورو کلونو د پاره د مشرانو جرگې په غړیتوب غوره کوي. ۴۶ ماده: د انتخاب کوونکو شرطونه د انتخاباتو په قانون کې بنودل کېږي. هغه کسان چې د شورا په غړیتوب ټاکل کېږي یا غوره کېږي په کار دي چې د انتخاب کوونکو په شرطونو

- سربېره دغه صفتونه هم ولري:
- ۱- د شورا په غړیتوب باندې د ټاکل کېدو او یا غوره کېدو نه لومړی به یې لږ تر لږه لس کاله پخوا د افغانستان د دولت تابعیت حاصل کړی وي.
- ۲- د دې اساسي قانون د نافذ کېدو نه وورسته به د محکمې له خوا د سياسي حقوقو څخه په محرومی محکوم شوی نه وي.
- ۳- په لیک لوست به پوهېږي.
- ۴۷ ماده: د اولسي جرگې غړو به د انتخاب په وخت کې د خپل عمر پنځه ویشتم او د مشرانو جرگې غړو به د ټاکل کېدو په وخت کې د خپل عمر دېرشم کال پوره کړی وي.
- ۴۸ ماده: د حکومت مشر او غړي، قاضیان، د اردو منصبداران او افراد، مامورین او نور اداري کار کوونکي د خپلو وظیفو د چلولو په وخت کې د شورا په غړیتوب ټاکل کېدی یا غوره کېدی نه شي.
- هیڅوک په یو وخت کې د دواړو جرگو غړی کېدی نه شي.
- ۴۹ ماده: د دې اساسي قانون د حکمونو له رعایت سره انتخابات د قانون د حکمونو سره سم کېږي.
- د اولسي جرگې د تقنیني دورې په وروستیو دوو کلونو کې د انتخاباتو د قانون د تعدیل پیشنهاد د هېڅ یوې جرگې د کار په فهرست کې نه شي داخلېدی.
- ۵۰ ماده: د هرې جرگې د غړیتوب وثیقي په همغه جرگه کې د کره کتنې لاندې نیولې کېږي.
- د وثیقو د کره کتنې لارې چارې د هرې جرگې د داخلي وظیفو په اصولو کې بنودل کېږي.
- ۵۱ ماده: د شورا هېڅ یو غړی د هغې نظریې له کبله چې د خپلې وظیفې د پرځای کولو په وخت کې یې د ننه په شورا کې یا د باندې بنکاره

کوي د عدلي تعقيب لاندې نه راځي. که چېرې د شورا په يو غړي باندې د يو جرم تور پورې شي نو مسؤل مامور د دغې پېښې خبر هغې جرگې ته ورکوي چې دی پکې غړيتوب لري او پس له هغه چې د جرگې دوه برخې غړي اجازه ورکاندې تورن د عدلي تعقيب لاندې راځي.

جرگه کولی شي چې خپله اجازه د دوو برخو غړو په اکثریت بېرته واخلي. د څرگند جرم په باب مسؤل مامور کولی شي چې تورن بې د هغې جرگې د اجازې نه چې دی يې غړی دی د تعقيب لاندې راولي او ويې نيسي. که چېرې عدلي تعقيب د قانون له مخې د توقيف غوښتنه کوله نو مسؤل مامور مکلف دی چې سملاسي هغې جرگې ته خبر ورکړي چې دی يې غړی دی او که نوموړي جرگه اجازه وکړي نو تورن توقيف کېدلی شي.

که چېرې تور په داسې وخت کې پېښ شي چې جرگه خوره شوي وي نو د توقيف اجازه د جرگې د اداري هيئت نه غوښتل کېږي او د هيئت فيصله د جرگې لومړي راتلونکې غونډې ته د پريکړې د پاره وړاندې کېږي.

۵۲ ماده: د شورا غړی په بله چاره بوختېدلای نه شي کرنه او نورې آزادي چارې د دی حکم لاندې نه راځي.

۵۳ ماده: د شورا د غړو د پاره د قانون د حکم سره سم مناسب معاش ټاکل کېږي.

۵۴ ماده: د شورا هر يو غړی حق لري چې په خپله جرگه کې د هغې موضوع په باب چې خبرې پرې روانې وي خپله نظريه د داخلي وظيفو په اصولو برابرې څرگنده کړي.

۵۵ ماده: دواړه جرگې په يو وخت کې بيلي بيلي غونډې کوي. مشرانو جرگه کولی شي چې د دولتي بودجې د پيشنهاد د کتنې د پاره د اولسې جرگې د رخصتۍ په

موده کې خپله فوق العاده غونډه وکاندې. ثبتېږي.

هیڅوک په سرزوری د شورا د پره ځای ته ننوتلای نه شي او که څوک د دی حکم مخالفت وکړي د قانون د حکمونو له مخې سزا ورکوله شي.

۵۸ ماده: بی له هغو حالاتو چې حکم یې په دی اساسی قانون کې څرگند ذکر دی د هرې جرگې فیصله د حاضر و غړو د رایو په اکثریت کېږي.

۵۹ ماده: هره جرگه په هر کال کې یوه عادي غونډه کوي چې د میزان په دوه وېشتمه نیټه شروع کېږي.

د کلنیو غونډو شمار د قانون له پلوه زیاتیدلی شي او په دی صورت کې د غونډې د شروع نیټه او د غونډې موده د قانون له خوا بنودله کېږي.

د هرې جرگې د کار موده په کال کې اووه میاشتي ده.

د کار د غوښتنې په صورت کې هره جرگه کولی شي چې دا موده نوره هم اوږده کړي.

موده کې خپله فوق العاده غونډه وکاندې.

کله چې تقنیني دوره یا کلنی غونډه د باچاله پلوه پرانستله کېږي، دواړه جرگې شریکه غونډه کوي.

۵۶ ماده: حکومت کولی شي چې د هرې یوې جرگې په غونډه کې شریک شي.

هره جرگه کولی شي چې خپلې غونډې ته صدر اعظم یا د حکومت غړي راوغواړي.

۵۷ ماده: د دواړو جرگو مباحثه به ښکاره وي. مگر هله نه چې د حکومت مشر، د جرگې مشر یا لږ تر لږه د جرگې لس تنه غړي دا غوښتنه وکړي چې جرگه دې په پټه وښي او جرگه دا غوښتنه ومني.

جرگه کولی شي چې د دوه برخو غړو په اکثریت هغه مباحثه چې پټه شروع شوې وي بیرته ښکاره کاندې.

د هرې جرگې د مباحثې جریان به

د رخصتی په وخت کې د باچا په امر، د حکومت یا د دواړو جرگو څخه د یوې د مشر یا د یوې جرگې د پنځمې برخې غړو په غوښتنه د شورا فوق العاده غونډه د ایریدلی شي.

فوق العاده غونډه د هغه باچایي فرمان په ذریعه ختمیږي چې د دواړو جرگو د مشرانو سره له سلانه وروسته راووځي.

۶۰ ماده: د مشرانو جرگې مشر د دغه جرگې د غړو له منځه د باچاله خوا ټاکل کېږي.

اولسي جرگه د خپلو غړو له منځه یو کس د مشر په توگه غوره کوي. هره جرگه د خپلو غړو له منځه د مشر لومړی نایب، یو دوهم نایب، یو منشي او یو د منشي نایب غوره کوي.

د غه پورتنی کسان د جرگې اداري هیئت دی. د اولسي جرگې اداري هیئت د تقنیني دورې په اول سر کې غوره کېږي.

د مشرانو جرگې د مشر نایبان، منشي او نایب منشي د هر کال د غونډو په سر کې د یو کال د پاره غوره کېږي.

د هرې جرگې مشر د جرگې مباحثه اداره کوي او د جرگې په دېره ځای کې د نظم او قلاږی ساتلو د پاره ضروري انتظام کوي.

د مشر نورې وظيفې د داخلي وظيفو په اصولو کې بنودل کېږي.

د مشر په غیاب کې اول نایب او که هغه نه وي دوهم نایب د مشر وظيفه چلوي.

د هرې جرگې منشي د جرگې مباحثې ثبتوي او د جرگې د دارالانشاء د چارو انتظام کوي.

د منشي په غیاب کې نایب د هغه وظيفه چلوي.

۶۱ ماده: هره جرگه د بحث لاندې موضوعاتو د پراخې او کره کتنې د پاره د داخلي وظيفو د اصول په

ورکول چې په ملي اقتصاد کې اهمیت لري او انحصار هم پکې شامل دی، د شورا په واک اختیار کې دي. هغه امتیازات چې ورکول یې د شورا په صلاحیت کې دي د قانون له پلوه بنودل کېږي.

۶۵ ماده: حکومت اولسي جرگې ته مسؤل دی.

۶۶ ماده: د اولسي جرگې غړي کولی شي چې د حکومت نه څرگندتیا وغواړي. د حکومت د ورکړې څرگندتیا په باب مباحثه د جرگې په فیصلي پورې اړه لري.

۶۷ ماده: د شورا غړي کولی شي چې د صدر اعظم یا وزیرانو څخه په ټاکلو موضوعگانو کې پوښتنې وکړي.

له چانه چې پوښتنه شوې وي هغوی د خولې یا لیکلي ځواب په ورکولو مکلف دي. دا ځواب د بحث لاندې نه شي راتلای.

حکمونو برابر ټولگی جوړوي.

۶۲ ماده: هره جرگه د خپلو داخلي وظایفو اصول جوړوي.

۶۳ ماده: شورا د باچا په امر ماتبدلی شي.

په یوسل او یوویشتمه ماده کې د بیان شوي حالت له مخه د شورا ماتبدل هرو مرو دي. د شورا په ماتبدو کې د مشرانو جرگې غیر انتخابي غړي هم شامل دي.

۶۴ ماده: شورا د افغانستان د حیاتي چارو د تنظیم د پاره د دی اساسي قانون په حکمونو برابر قوانین جوړوي. هېڅ قانون نه شي کولی چې د اسلام د سپېڅلي دین له اساساتو او د نورو هغو ارزښتونو مناقض وي چې په دي اساسي قانون کې راغلي دي.

د بین الدول معاهدو تصدیقول، خارج ته د افغانستان د اردو د ټولگیو لپړل، د پیسو خپرولو او پوراخیستلو اجازه ورکول او داسې امتیازونه

۶۸ ماده: اولسي جرگه واک لري چې د خپلو دريمه برخه غړو په پېشنهاد د حکومت د چارو او د ادارې د اجرا آتو د کتنې او خبرنې د پاره د خبرنی ټولگی وټاکي. د خبرونکي ټولگی جوړيدنه او د هغه تگ لاره د داخلي وظيفو په اصولو کې بنودل کېږي.

۶۹ ماده: د هغو حالاتو نه پرته چې په دی اساسي قانون کې د هغو د پاره د عمل خاصې لارې چارې بنودلې شوې دي، قانون هغې مصوبې ته وایي چې دواړو جرگو په گډه منلی وي او باچا بنکوللی وي.

په کومه برخه کې چې داسې مصوبه نه وي هلته قانون د اسلامي شریعت د حنفي فقهي حکمونو ته وایي.

۷۰ ماده: د قانون جوړولو پېشنهاد د حکومت یا د شورا د غړو له خوا کېږي او د قضایي چارو د سمون په برخه کې د سترې محکمی له خوا

کیدی شي. د بودجې او مالي چارو په باب د قانون جوړولو پېشنهاد یوازې حکومت کولی شي:

۷۱ ماده: د قانون جوړولو پېشنهاد د حکومت یا سترې محکمی له خوا په دواړو جرگو کې هرې یوې ته وړاندې کېدی شي.

۷۲ ماده: که چېرې د قانون د وضع کولو پېشنهاد د دواړو جرگو نه د یوې جرگې د غړو له خوا وشي او د همدغې جرگې لس تنه غړي یې مرسته وکړي نو پس له هغه د کار په فهرست کې نیول کېږي.

که چېرې د قانون جوړولو په پېشنهاد کې د نوې بودجې یا د دولت په عایداتو کې د کمی راوستلو سپارښتنه شوی وي نو په دی شرط د کار په فهرست کې راتلای شي چې د پېشنهاد په متن کې د دغه تاوان د پوره کولو لارې چارې بنودل شوې وي.

د سترې محکمی له خوا د قانون

جوړولو پيشنهاده د دې حکم لاندې نه راځي.

۷۳ ماده: کله چې د قانون جوړولو پيشنهاده د يوې جرگې د کار په فهرست کې واخيستی شي نو لومړی خپلې جرگه گي ته سپارل کېږي او پس له هغه چې جرگه گي خپله نظريه څرگنده کړي دغه پيشنهاده او د جرگه گي نظريه د جرگې په وړاندې لوستل کېږي او مباحثه پرې کېږي ورپسې د هرې مادې په باب رايې غوښتلې کېږي او بيا پيشنهاده په دوهم وار لوستلی شي او په يو ځايي ډول د هغه د منلو يا نه منلو په باب رايې اخيستلی شي.

۷۴ ماده: که چېرې د يوې جرگې تصويب د بلې جرگې له پلوه ونه منل شي نو د دغه اختلاف د لرې کولو د پاره د قانون په حکمونو سم د دواړو جرگو د غړو نه په برابر شمېر يو گډ هیأت جوړېږي د هیأت فيصله د باچا له ښکلولو وروسته نافذه گڼل کېږي.

خو که دغه هیأت ونه کولای شو چې اختلاف لري کړي نو تصويب نا منلی بلل کېږي او که چېرې داسې وي چې تصويب د اولسي جرگې له خوا شوی وي نو د اولسي جرگې نوې تقينې دوره کولی شي چې هغه د غړو د رايو په اکثريت بيا ومني. دا تصويب بی له دې چې د مشرانو جرگې ته وړاندې شي د باچا په ښکلولو نافذ گڼل کېږي.

که چېرې د دواړو جرگو ترمنځ اختلاف د مالي قوانينو د پيشنهاده په سروې نو که گډهیأت د دغه اختلاف په لرې کولو بريالی نه شي، اولسي جرگه کولی شي چې دغه پيشنهاده پخپله راتلونکې غونډه کې د غړو د رايو په اکثريت بيا ومني. پيشنهاده بی له دې چې د مشرانو جرگې ته وښودل شي د باچا په ښکلولو نافذ گڼل کېږي.

۷۵ ماده: د دولت بودجه د مشرانو جرگې له لارې د دغې جرگې د

پنځم فصل

لویه جرگه

۸۲ ماده: د اولسي جرگې مشر او د هغه په غياب کې د مشرانو جرگې مشر د لويي جرگې رياست په غاړه لري. لويه جرگه په لومړۍ غونډه کې د خپلو غړو له منځه يو کس د منشي په توگه ټاکي.

۸۳ ماده: د هغه حالت نه پرته چې په دې اساسي قانون کې څرگند ياد شوی دی د لويي جرگې فيصله د حاضر و غړو د رایو په اکثریت کې لري. د دې اساسي قانون د حکمونو د رعایت سره سم د لويي جرگې تگ لار د قانون له خوا بنودل کېږي.

۸۴ ماده: لويه جرگه هغه واک اختيار لري چې په دې اساسي قانون کې ټاکل شوی دی.

شپږم فصل

حکومت

۸۵ ماده: د افغانستان حکومت له صدر اعظم او وزیرانو څخه جوړ دی. صدر اعظم د حکومت مشر او وزیران

۷۸ ماده: لويه جرگه د شورا له غړو او ولاياتو د جرگوله مشرانو څخه جوړېږي.

د شورا د ماتېدو په حالت کې د هغې غړي د لويي جرگې د غړو په توگه خپل حیثیت د نوې شورا تر دایرېدو پورې ساتي.

۷۹ ماده: د نولسمې، یوولسمې او دوه ویشتمې مادې د حکمونو د رعایت سره لويه جرگه په باچايي فرمان دایرېږي.

۸۰ ماده: چې لويه جرگه روانه وي په غړو کې د یو پنځوسمې مادې حکم چلېږي.

۸۱ ماده: د لويي جرگې مباحثه به ښکاره وي، مگر هله نه چې حکومت یا د جرگې شل تنه غړی و غواړي چې جرگه دې پټه وي او لويه جرگه دا غوښتنه ومني.

یې غړي دي.

د وزیرانو شمېر او د هغوی وظیفې په قانون کې بنودل کېږي.

۸۶ ماده: هر هغه څوک چې د دې اساسي قانون د حکمونو له مخې د اولسي جرگې په غړیتوب باندې د غوره کېدو د پاره جوگه وي هغه د حکومت د مشر یا غړي په توگه ټاکل کېدی شي.

د حکومت مشر به افغان زیږېدلی وي. د حکومت مشر او غړي یې د شورا له غړو او له شورا نه بهر ټاکل کېدی شي.

د شورا هر غړی چې د حکومت د مشر یا غړي په توگه وټاکل شي په شورا کې خپله څوکی له لاسه ورکوي.

۸۷ ماده: صدر اعظم او وزیران د خپلو وظیفو چلولو په موده کې په نورو چارو نه شي بوختېدلی.

۸۸ ماده: د حکومت د مشر او غړو د پاره مناسب معاش د قانون له مخې

ټاکل کېږي.

۸۹ ماده: حکومت د هغه چا له خوا چې د باچا له پلوه د صدر اعظم په توگه موظف شوی وي، جوړېږي.

د حکومت غړي او تگ لاره د صدر اعظم لخوا اولسي جرگې ته وړاندې کېږي او جرگه د مباحثې نه پس په حکومت باندې د باور په باب خپله فیصله کوي.

د باور د رایې د ورکولو په حال کې د حکومت د مشر او غړو د ټاکلو په باب باچایي فرمان راوځي.

ورپسې صدر اعظم د خپل حکومت تگ لاره د مشرانو جرگې ته وړاندې کوي.

۹۰ ماده: کله که حکومت د صدر اعظم د مړینې یا استعفا له کبله په داسې وخت کې له منځه لاړ شي چې شورا ماته وي نو په باچایي فرمان نوی حکومت جوړېږي. د نوې تقنیني دورې په لومړي سر کې صدر اعظم د خپل

- حکومت تگ لاره او د حکومت غړي اولسي جرگې ته ورپیژني او د باور د رایې غوښتنه کوي.
- ۹۱ ماده: حکومت په دې حالتونو کې له منځه ځي:
- ۱- چې صدر اعظم استعفا وکړي یا ومري.
  - ۲- چې اولسي جرگه د حکومت نه خپل باور بېرته واخلي.
  - ۳- چې د حکومت په مشر یا د حکومت په اکثر و غړو باندې د درې نوي یمې مادې د حکم سره سم د ملي خیانت تور پورې شي.
  - ۴- چې شورا ماته شي.
  - ۵- چې د شورا تقنیني دوره سرته ورسېږي.
- په وروستو دوو حالتونو کې حکومت جوخت د نوې اولسي جرگې د لومړۍ غونډې سره سم له منځه ځي.
- د استعفا په صورت کې حکومت هلته له منځه ځي چې باچا یې استعفا ومني.
- چې صدر اعظم ومري نو د وزیرانو له ډلې یو تن د باچا په امر د صدر اعظم وظيفه د نوې حکومت تر جوړېدو پوري په غاړه اخلي.
- په هغه صورت کې چې حکومت د درې نوي یمې مادې د حکم سره سم د ملی خیانت په تور له منځه ولاړ شي نو هر څوک چې د باچا له پلوه د صدر اعظم په توگه وټاکل شي هغه د نوموړي تور په باب د لویې جرگې د فیصلې نه پس د اولسي جرگې تر لومړۍ غونډې پورې د باور د رایې حاصلولو نه مخکې د صدر اعظم وظيفې په ځای کوي. په نورو حالتونو کې له منځه تللی حکومت د نوي حکومت تر جوړېدو پورې خپل کار جاري ساتي.
- ۹۲ ماده: له حکومت نه د باور د بېرته اخیستلو رایه باید څرگنده او سماسمه وي. دارایه د هغو حکومتونو

د پورتنی فقرې حکم په هغه حالت کې هم چلېږي چې د ملي خیانت تور په یوه یا څو تنو وزیرانو چې شمېر یې د حکومت د غړو له نیمایي څخه زیات نه وي پورې شوی وي. د دی تور په نتیجه کې د تورن لاس له کاره ویستل کېږي مگر حکومت له منځه نه ځي.

۹۴ ماده: د دي اساسي قانون او نورو قوانینو د حکمونو عملي کول، د محکمو د قطعي پریکړو عملي کول، د عمومي نظم او امن ساتلو د پاره ضروری انتظام کول، د دولت د مالي حالت سمون او عامه شتمني ساتل، د خلکو اجتماعي-ثقافتي او اقتصادي حالت ښه کول، د خپلواکي حفاظت، د سیمې له تمامیت څخه دفاع او په بین المللي ټولنه کې د افغانستان د ښیځو او حیثیت ساتنه د حکومت وظیفه ده. حکومت د خپلو وظیفو د سمون د پاره د قانون پر بنیاد مقررات جوړوي. دا مقررات باید چې د هیڅ قانون د

په باب چې د دي اساسي قانون له نافذ کېدو وروسته د لومړیو دوه تقنیني دورو په موده کې منع ته راځي د رایو د دوه ثلثو په اکثریت او د ورپسې حکومتونو په باب د اولسي جرگې د غړو د رایو په اکثریت صادرېږي.

۹۳ ماده: که چېرې د دریمې برخې نه د اولسي جرگې زیات غړي د ملي خیانت په تور د صدر اعظم یا د حکومت د ټولو یا د زیاتو غړو د محاکمه کېدو غوښتنه وکړي او اولسي جرگه دا غوښتنه د دوو برخو غړو د رایو په اکثریت ومني نو حکومت له منځه ځي او لویه جرگه د څیړونکي هیأت د ټاکلو له پاره جوړېږي. که چېرې لویې جرگې د هیأت د راپور له کتنې نه وروسته د دوو ثلثو غړو د رایو په اکثریت د محاکمې اجرا لازمه وگڼله نو د اولسي جرگې یو غړي ته وظیفه ورکوي چې په تورن باندې په ستره محکمه کې د عوه سوره کاندې.

عبارت او روح سره تناقض ونه لري. عبارت او روح سره تناقض ونه لري. ۹۵ ماده: د وزیرانو ټولنه د

حکومت د سیاست لویې لیکې ټاکي او هغه مقررات تصویبوي چې حکومت یې د جوړولو واک اختیار لري. صدر اعظم د وزیرانو د ټولني مشرتوب کوي، د حکومت د فعالیت اداره او لار بندونه کوي او په اجرا آتو کې یې یورنګي راولي.

بابته ځانله اولسي جرګې ته مسؤل دي.

صدر اعظم او وزیران د حکومت د هغو چارو په باب هم مسؤل دي چې د هغو د پاره د دې اساسي قانون د حکمونو مطابق باچايي فرمان اخلي.

اووم فصل

قضا

۹۷ ماده: قضائیه قوه د دولت یو

خپلواک رکن دی او خپلي وظیفې د تقنینیه او اجرائیه قوو په لړ کې په ځای کوي. د باچا او شورا سره د حکومت د رابطې ساتل هم د صدر اعظم وظیفه ده.

۹۸ ماده: قضائیه قوه د یوی ستری محکمې او نورو محکمو نه جوړیږي چې شمار یې په قانون کې بنودل کېږي. وزیران خپلي وظیفې د اداري «یوکونو» د مشرانو او د حکومت د غړو په توګه د صدر اعظم دامر او لارښودني لاندې په هغه چوکاټ کې د ننه په ځای کوي چې دې اساسي قانون او قوانینو ټاکلي دي.

د قضائیه قوی په واک اختیار کې په هغو دعوو غورسي پرته ده چې پکې حقیقي یا حکمي اشخاص که څه هم دولت وي د مدعي یا مدعي علیه حیثیت لري او د قضا په وړاندې د

۹۶ ماده: صدر اعظم او وزیران د حکومت د عمومي سیاست له کبله په شریکه او د خپلو ځانګړو وظیفو له

قانون د حکمونو سره سم دائري شي. هېڅ قانون په هېڅ حالت کې دا نه شي کولای چې یوه قضیه یا یوه ساحه د دولت د قضایي قوی د واک اختیار له کړنې څخه په هغه ډول چې په دی فصل کې یې بریدونه معلوم شوي دي وباسي او بل مقام ته یې وسپاری.

دا حکم د عسکري محکمو د جوړیدو مخه نه نیسي. خو دا محکمي به یوازي د هغو جرمونو له پاره وي چې د افغانستان د اردو سره اړه لري. د عسکري محکمو تشکیل او واک اختیار په قانون کې بنودل کېږي.

۹۹ ماده: قاضیان د قاضي القضاة په پیشنهاد د باچا له خوا ټاکل کېږي.

که چېرې یو قاضي یو جرم وکړي نو ستره محکمه د ده په حال غور کوي او د ده د دفاع له اوریدو نه پس باچا ته د ده د عزل پیشنهاد وړاندې کولی شي.

هر کله چې د باچا له خوا د دغه پیشنهاد ملاتړ وشي نو قاضي د خپلی وظیفی نه معزولېږي. د قاضیانو بدلول، او چټول، پوښتیدل او د تقاعد پیشنهاد یې د قانون د حکمونو سره سم د ستري محکمی په واک اختیار کې دي.

د قاضیانو د پاره د قانون له پلوه مناسب معاش ټاکل کېږي.

قاضیان نه شي کولای چې د خپلو وظیفو په وخت کې په نورو چارو بوخت شي.

۱۰۰ ماده: د افغانستان په محکمو کې محاکمه په ښکاره ډول کېږي او د قانون د حکمونو سره سم هر څوک د ورتلو حق لري.

محکمه کولای شي چې په هغه گونو حالاتو کې چې قانون ښودلي دي پتی غونډې وکړي خو د حکم اورول به هرومرو ښکاره وي. محکمی مکلفي دي چې د خپل ورکړي حکم سره یو ځای به په فیصله کې د حکم

سببونه هم څرگندوي.

۱۰۱ ماده: د محکمو د ټولو قطعي پريکړو عملي کول واجب دي.

خود چا د مرگ د حکم په حالت کې د تعمیل د پاره د باچا بنکولل شرط دي.

۱۰۲ ماده: محکمی چې پر کومو

پيښو باندي غور رسي کوي په هغو کې د دی اساسي قانون او د دولت د قوانينو حکمونه پر ځای کوي.

که د غور رسی لاندي پيښو د یوی پيښي په باب په اساسي قانون او د

دولت په قوانينو کې کوم حکم نه وي نو محکمی د اسلامي شريعت د حنفي

مذهب د کلي اساسونو له مخه په هغه چوکاټ کې د ننه چې دی اساسي قانون

ښودلي دي، په دغه باب يو داسي حکم راباسي چې د دوی په نظر کې څومره

چې ممکنه وي عدالت تر ټولو په ښه توگه لاس ته راوړي.

۱۰۳ ماده: د جرمونو څيړنه د

قانون د حکمونو سره سم د مدعي

العموم له خوا چې د دولت په اجرائيه قوه پوري تړلی دی کېږي.

۱۰۴ ماده: د دی اساسي قانون د حکمونو د رعایت سره هغه قاعدی چې

د محکمو د اجرااتو او تشکيلاتو او د قاضيانو له چارو سره اړه لری د قانون

له پلوه سمیږي.

د دی قوانينو لوی هدف دا دی چې په قضايي مرافقو تشکيلاتو، واک

اختيار او د محاکمی د عمل په لارو کې يووالی راشي.

۱۰۵ ماده: ستره محکمه له نهو غړو جوړیږي، چې ټول د باچا له پلوه

ټاکل کېږي.

باچا د ستري محکمی غړي د داسي خلکو له منځه غوره کوي چې

دغه صفتونه ولري:

۱- د عمر پنځه دیرش کاله يې پوره کړي وي.

۲- د شپږ څلوېښتمی مادی په حکم برابر د شورا په غړیتوب باندي د

غوره کیدو جوگه وی.

د خدمت د دوری د ختمیدو نه

۳- د حقوقو په علم - ملي هدفونو

وروسته قاضي القضاات او د سترې

او د افغانستان په حقوقي نظام باندی

محکمی غړی د حکومت مشرتوب یا

په پوره اندازه پوه وي.

غړیتوب او د دولت ماموریت نه شي

کولی.

باچا د سترې محکمی یو غړی چې

قاضي القضاات او د سترې

عمر یې تر څلویښتو کم او له شپیتو

محکمی غړي نه شي کولی چې د

زیات نه وي د قاضي القضاات په حیث

وظیفې د چلولو په موده کې یا تر هغی

ټاکي. باچا کولی شي چې د قاضي

وروسته په سیاسي گوندونو کې گډون

القضاات او سترې محکمی د غړو په

وکړی.

مقررې باندي د مقرري له وخته هر لس

۱۰۶ ماده: که چېرې د اولسي

کاله پس نوی نظر وکړي. د دی حکم او

جرگې د دریمې برخې نه زیات غړي د

د یوسل او شپږمې مادې د حکم نه پرته

وظیفې د اجرا نه د راپور ته شوي جرم

په بل هیڅ ډول قاضي القضاات او د

په تور د قاضي القضاات یا سترې

سترې محکمی غړي له خپلو وظیفو نه

محکمی د یوه یا څو تنو غړو د

ویستل کیدی نه شي.

محکمی غوښتنه وکړي او جرگه د دوو

د هغه حالت نه غیر چې په یوسل او

ثلثو غړو د رایو په اکثریت دا غوښتنه

شپږمه ماده کې بیان شوی دی، قاضي

ومنی نو د تورن لاس له کاره ویستل

القضاات او د سترې محکمی غړي د

کېرې او د خپرونکی ډلگي د ټاکلو له

خدمت د دوری له ختمیدو نه وروسته

پاره لویه جرگه جوړیږي. که چېرې لویه

تر عمره پوری د خدمت د دوری د ټولو

جرگه د ډلگي د راپور له کتنی وروسته

مالي بنیگرو نه فایده اخلي.

د دوو ثلثو غړو د رایو په اکثریت د تورن محاکمه لازمه وېولې نو یو غړی په تورن باندې د دعوا سپورولو او د اتو تنو یو ډلگۍ د محکمې د چلولو د پاره ټاکی. دا ډلگۍ د مشرانو جرگې د مشر په مشرتوب د هغې جزایي محکمې د تگ لاری سره سم تورن محاکمه کوي چې په ستره محکمه کې پری عمل کېږي او که چېرې په تورن باندې جرم ثابت شي نو دی د وظیفې نه معزولوي او سزا ورکوي.

د قضایي قوی بودجه د قاضي القضاات له خوا د حکومت په سلا جوړېږي او د سترې محکمې له منلو وروسته د دولت د بودجې د یوې برخې په څیر د حکومت په لاس شورا ته وړاندې کېږي.

د قضایي قوی د مامورینو او ټولو اداري کار کوونکو په باب د دولت د مامورینو او ټولو اداري کار کوونکو د قوانینو حکمونه نافذ دي، خو د دوی ټاکل، او چټول، عزل، پوښتیدل او تقاعد ورکول د قانون سره سم د سترې محکمې له پلوه کېږي.

اتم فصل

اداره

۱۰۷ ماده: ستره محکمه د افغانستان نهایی قضایي مرجع ده. ستره محکمه د دی اساسي قانون او قوانینو د حکمونو سره سم د محکمو اجراءات او تشکیلات او د دولت قضایي چاري سموي.

۱۰۸ ماده: د افغانستان اداره د دی فصل د حکمونو سره سم د مرکزیت په اساس ولاړه ده.

ستره محکمه د محکمو د اداري چارو د سمون د پاره ضروري لاری چاری برابروي.

مرکزي اداره د قانون له مخی په یو شمیر اداری « یو کونو » باندی ویشله کیري چې د هر یوه مشري د یو وزیر په لاس کې ده.

د سیمه ایزی اداری یوک ولایت دی د ولایتونو شمیر، سیمه، برخی او تشکیلات د قانون له مخی بنودل کیري.

۱۰۹ ماده: په هر ولایت کې یوه د ولایت جرگه جوړیږي. د ولایت جرگې غړي د ازادو او عامو، سما سمو او پتو انتخاباتو له لاری د ولایت د خلکو له خوا غوره کیري.

ولایت جرگه د خپلو غړو له منځه یو تن د مشر په توگه غوره کوي.

ولایت جرگه لکه چې په قانون کې بنودل کیري د دولت د انکشافی هدفونو په پوره کولو کې برخه اخلي او هم دا جرگه د ولایت د چارو د بڼه کیدو او د ولایت د عمومي اوضاعو د انکشاف د پاره د ولایت حکومت ته

سلا ورکوي. ولایت جرگه خپلی وظیفی د ولایت د حکومت په ملگرتیا سرته رسوي. د ولایت جرگې د غړو د پاره د قانون له پلوه مناسب معاش ټاکل کیري.

۱۱۰ ماده: د سیمه ایزی اداری د سمون د پاره داسی قوانین جوړیږي چې په هغو کې د دی فصل د حکمونو رعایت کیري.

د دی قوانینو په مقصدونو کې یو دا هم دی چې دا قسم جرگې تر کلیو پوری وغځیږي او په سیمه ایزه اداره کې د دوی د ورغ په ورغ زیاتیدونکی گډون مطلب پوره شي.

۱۱۱ ماده: د ښاري چارو د اداری د پاره ښاروالی جوړیږي. د ښاروالیو ټولنی د ازادو، عامو، پتو او سما سمو انتخاباتو له لاری جوړیږي.

د دی فصل د حکمونو د رعایت

که د اضطرار حالت له دري میاشتو نه اوږد شي نو د هغه د جاري ساتلو له پاره د لویی جرگې مننه شرط ده.

۱۱۴ ماده: د اضطرار په حالت کې باچا اختیار لري چې د شورا ټول یا ځیني واکونه د حکومت په لاس کې ورکړي.

۱۱۵ ماده: د اضطرار په حالت کې حکومت کولی شي چې دستري محکمی د موافقی اخستلونه وروسته د اساسی قانون د لاندنیو حکمونو چلند د تقنیني فرمانونو له مخه یا وځنډوي او یا پری قیدونه ولگوي:

- ۱- د اته ویشمی مادی د لومړی فقری حکم.
- ۲- د نهه ویشمی مادی د دریمی فقری حکم.
- ۳- د دیر شمی مادی د دوهمی فقری حکم.
- ۴- د دیر شمی مادی د دوهمی فقری حکم.

سره په بنار والیو پوری ترلی چاری د قانون له پلوه سمیږي.

۱۱۲ ماده: اداری وظیفی د اداری مامورینو او نورو کار کوونکو په لاس په ځای کیږي.

د مامورینو او نورو اداری کار کوونکو د پاره د قانون له مخه مناسب معاش ټاکل کیږي.

د مامورینو او نورو اداری کار کوونکو حقونه او وظیفی په قانون کې بنودل کیږي.

نهم فصل

د اضطرار حالت

۱۱۳ ماده: که چېرې د جنگ، د جنگ د خطر، د سختی الی گولي یا بل د غسی حالت له کبله چې مملکت ته خطر ه راپورته کړي او د خپلواک او ملي ژوند ساتنه په هغه لار چې دی اساسی قانون بنودلی ده ناممکنه شی نو د باچاله خوا د اضطرار حالت اعلامیږي.

۵- ددري دیرشمي مادی دلومری

وی له اعتباره پریوخی.

فقری حکم.

۱۱۶ ماده: داضطرار په حالت کې

یاچا پایتخت د کابل د ښار نه بل ځای ته موقتاً لیږدولی شي.

۱۱۷ ماده: که چیري داولسي

جرگې تقنیني دوره یا د مشرانو جرگې

د ځینو غړو د خدمت دوره د اضطرار

د حالت په موده کې ختمه شي

باچاکولی شي چې نوي انتخابات

وځنډوي او داولسي جرگې تقنیني

دوره یا د مشرانو جرگې دنوموړو غړو

د خدمت دوره د اضطرار د حالت ترپایه

اوږده کاندې.

نوي انتخابات د اضطرار د حالت

په ختم پسې سملاسي اجرا کېږي.

۱۱۸ ماده: داضطرار په حالت کې

اساسي قانون نه تعدیلېږي.

۱۱۹: داضطرار د حالت د ختمیدو

سره جوخت ټول هغه اقدامات چې

دیوسل پنځلسمی مادی له مخه شوی

هغه اقدامات چې دیوسل

څورلسمی مادی له مخه شوی وی

د اضطرار د حالت د ختمیدو وروسته

د شورا دلومری غونډی دنیتی نه په یوه

میاشت کې دننه دننه شورا ته وړاندې

کېږي.

او که چیری شورا هغه ونه مني نو

له اعتباره غورځېږي.

که چیري د اضطرار په حالت کې

داسي یو حکومت جوړ شوی وی چې

دیوسل څلورلسمی مادی له مخي ئې

داولسي جرگې د باور رایه نه وی

اڅستې نو د اضطرار د حالت په

ختمیدو پسې سملاسي په حکومت

باندي د باور درایی موضوع په اولسي

جرگه کې تر بحث لاندی راځی او

فیصله ورباندي کېږي.

لسم فصل

تعدیل

۱۲۰ ماده: ددی اساسي قانون د

حکمونو سره سم د اسلام د پیروی اصل او د مشروطه باچایی اساس او په اتمه ماده کې راغلي ارزښتونه تعدیل کیدلی نه شي.

د اساسی قانون نوری برخی د وزیرانو د ټولنی یا د اولسي جرگې یا د مشرانو جرگې د دریمی برخی غړو په پیشنهاد د دی فصل د حکمونو سره سم تعدیل کیدی شي.

۱۲۱ ماده: د تعدیل پیشنهاد لویه جرگه گوري او که چېرې د لویی جرگې د غړو اکثریت د تعدیل ضرورت ومني نو د خپلو غړو له منځه یوه ډلگۍ د تعدیل د طرحي د تیارولو د پاره ټاکي. دا ډلگۍ د وزیرانو د ټولنی او ستری محکمې په سلا طرح جوړوي او لویی جرگې ته یې وړاندې کوي.

که چېرې لویه جرگه د غړو په اکثریت د تعدیل طرحی ومني نو طرح باچا ته وړاندې کېږي، باچا شورا ماتوي، د تعدیل د طرحی نه ټول اولس

خبروي او د نوو انتخاباتو تاریخ اعلانوی. د شورا د ماتیدو نه وروسته د څلورو میاشتو په موده کې د ننه دننه نوي انتخابات کېږي.

۱۲۲ ماده: د شورا په پرانستلو او د حکومت جوړیدو پسې سم باچا لویه جرگه راغواړي. لویه جرگه د تعدیل طرح گوري او متن یې مني یا نه مني. د لویی جرگې تصویب په دی باب د غړو د دوو برخو په اکثریت کېږي او د باچا په بنکوللو نافذ کېږي.

یولسم فصل
انتقالي حکونه

۱۲۳ ماده: د دی فصل د محتویاتو له رعایت سره د دی اساسی قانون حکونه له هغی تاریخ نه نافذ کېږي چې د باچا له پلوه بنکوللي او اعلام شي.

۱۲۴ ماده: د باچا له پلوه د دی اساسی قانون د اعلامیدو نه وروسته د ملي شورا او د اعیانو مجلسونه

- رنگیدلي گڼل کيږي. ۱۲۵ ماده: نوی شورا د ۱۳۴۴ هجري شمسي کال د میزان په دوه ویشتمه ورځ پرانستله کيږي. د دې اساسي قانون د اعلامیدو او د نوی شورا د پرانستلو تر منځ دوره د انتقال دوره گڼل کيږي. د انتقال په دوره کې د شورا واک اختیار حکومت ته سپارل کيږي. هغه تقنیني فرمانونه چې د انتقال په دوره کې د دې فصل په حکمونو برابر او ځي داووه او یایمي مادی د حکم سره سم شورا ته بنودل کيږي. که چېرې د انتقالی دوری په موده کې یو داسی حالت پیداشي چې د دې اساسي قانون د حکمونو سره سم لویي جرگې دائریدل غواړي نو د شورا او اعیانو رنگ شوي مجلسونه رابلل کيږي او د اته او یایمي مادی سره سم لویه جرگه جوړیږي. څرنگه چې د نوموړي حالت د را پیدا کیدو په وخت کې لا د ولایتو جرگې نه دي جوړی شوی نو ځکه لویه جرگه بی د ولایتو د جرگو له مشرانو څخه جوړیږي. ۱۲۶ ماده: په انتقالی دوره کې د حکومت په وظایفو کې دا چارې شاملې دي:
- ۱- چې دانتخاباتو، اساسی تشکیلاتو، مطبوعاتو او د قضایی واک اختیار او تشکیلاتو په باب تقنیني فرمانونه جوړ او د بنکوللو له پاره یې باچا ته وړاندې کړی.
  - ۲- چې د سیاسي گوندونو او ولایتی جرگو د قوانینو مسودې تیارې او هغې شورا ته یې وړاندې کړی چې د انتقالی دورې نه وروسته جوړیږي.
  - ۳- چې د دې اساسي قانون د حکمونو د عملی کولو له پاره ضروری اقدامات وکړي.
- ۱۲۷ ماده: ستره محکمه د ۱۳۴۶ هجري شمسي کال د میزان په دوه ویشتمه نیټه جوړیږي.

که چېرې د انتقالې دورې په موده کې د دې اساسې قانون د پنځلسمې، اووه لسمې، نولسمې، یوولسمې، دووولسمې او یوسل پنځلسمې مادې د عملې کولو ضرورت پېښ شې نو د دغو مادو حکمونه د سترې محکمې یا قاضي القضاات د گډون نه پرته عملي کېږي.

د دې اساسي قانون د نافذ کیدو او د سترې محکمې د جوړېدو ترمنځ موده کې باچا صلاحیت لري چې د سترې محکمې د وظيفې د اجرا د تأمین د پاره ضروري تدبېرونه برابر کړي.

۱۲۸ ماده: ټول هغه قوانین چې د دې اساسي قانون د نافذ کیدو نه مخکې منع ته راوتلی دي په دې شرط نافذ گڼل کېږي چې د دې اساسي قانون له حکمونو سره تناقض ونه لري او نویو قوانینو لغوه کړي نه وي.

د افغانستان د جمهوري دولت اساسي قانون

بسم الله الرحمن الرحيم

د افغانستان د جمهور رئيس بنكولل

دلوی خدای په نامه او د افغانستان د نجیبو خلکو د نیکمرغی په هیله زه
محمد داؤد د افغانستان لومړنی جمهور رئیس دهغې وظیفې په اساس چې
د جمهوري دولت د لومړنی لویې جرگې نمایندګانو د ۱۳۵۵ هجري لمريز کال
د سلواغې د میاشتي د پنځه ویشتمې نيتيې د مصوبې په استناد درايو په اتفاق
ماتہ راسپارلې ده نن د پنجشنبې په ورځ د ۱۳۵۵ هجري لمريز کال د کب
د میاشتي په پنځمه نيتيې د افغانستان په مرکز کابل کې د اساسي قانون توشیح
کوم او انفاذ يې اعلاموم.

د افغانستان د جمهوري دولت لومړنی جمهور رئیس محمد داؤد

۱۳۵۵ کال د کب پنځمه

سريزه

له هغه ځايه څخه چې ملتونه او ټولني د تاريخ په اوږدو کې تل د تحول او تکامل په حال کې دي او له هغه ځايه چې دا واقعيت زمور په تاريخي ژوند کې د يو ملت او د بشري ټولني د يو جز په حيث بنکاره شويدي، له دې کبله:

د يو داسې پتمن ژوند د تامينولو دپاره چې د عدالت او کفايت په متينو بنسټونو ولاړوي او د نيکمرغي او هوسايي او اطمینان څخه ډک وي.

د ۱۳۵۲ کال د چنگاښ

د شپږو يشمې نيتي د ملي، اجتماعي، اقتصادي، سياسي او فرهنگي سپيڅلو ارمانونو د تامينولو دپاره، د ملي يووالي دورخ په ورځ زياتيدونکي ټينگښت او پياوړتيا تضامن او تساند او د اجتماعي عدالت د تامينولو او زمونږ په ټولنه باندې

د حاکمو عيني او ذهني شرايطو، ملي فرهنگ او تاريخي واقعيتونو سره سم په مترقي او مثبتو توگه د تضادونو د محوه کولو دپاره، زمور د هيواد د خلکو د پرميني ماضي او برميال تاريخ ته د ژورې درناوي او د هيواد د خپلواکي او ملي هويت د ساتني په لاره کې د دوي پرله پسې مبارزې او د دوي د تاريخي او انساني رسالت د پرځاي کولو دپاره.

په لوی خدای (جل جلاله) باندې د ايمان درلودلو او د اسلام د سپيڅلي دين د اساسونو په پيروي او په پای کې د دې ټولو هدفونو او مقصدونو د تحقق دپاره.

مونږ د افغانستان خلکو د عصر د غوښتنو او شرايطو په درک کولو سره تصميم نيولی دی چې خپل ملي ژوند د آزادي، ترقي، حق، عدالت او سولې پر بنسټ دورورگلوې او سمسمې د اصولو سره سم او د ژوند فلسفه او

دهیواد د نن او سبا ورځې دنسلونو
سرنوشت د افغانستان د ۱۳۵۲ کال
د چنگاښ د شپږویشتمې نیتې د ملي او
مترقي انقلاب د اساسي او اقتصادي
هدفونو پر بنا ټینګ کړو.

ددې حقایقو په درک کولو سره مو
دغه ملي وثیقه د جمهوري دولت
د اساسي قانون په حیث د افغانستان
د نجیبو خلکو د مادي او معنوي
نیګمرغی هوساینې او پرمختګ
د پاره دخپل ځان او راتلونکو نسلونو
دلار بنودنې د پاره وضع کړه.

لومړی فصل

اساسی هدفونه

لومړی ماده:

د خپلواکۍ، ملي حاکمیت او د
خاوري د تمامیت څخه دفاع کول.

دوهمه ماده:

د قدرت اجرا کول دخلکو له خوا
چی اکثریې بزگران، کارگران، منورین
او ځوانان دي.

دریمه ماده:

د فکر او عمل تر منځ دیووالي
ټینګښت دخلکو د پوره ونډې اخیستلو
په تکل دهیواد د مادي او معنوي
جوړښت او پراختیا د پاره.

څلورمه ماده:

دیوې داسې دموکراسۍ تأمین چې
په اجتماعي عدالت او دخلکو په ګټو
ولاړه وي.

پنځمه ماده:

د آزادی او انساني کرامت درناوی
او د هر رنگه کړاو او توپیر د منځه وړل.
شپږمه ماده:

د جمهوري نظام ورځ په ورځ

زیاتیدونکی ټینګښت او پیاوړتوب.

اوومه ماده:

د افغانستان دخلکو د اکثریت په
ګټه ددې اساسي قانون دارزښتونو
او بنسټونو سره سم د ژورو، بنيادي او
پرله پسې اقتصادي او اجتماعي

په نتیجه کې دیوی هوسا او
پرمختللي ټولني جوړول چې د
ورورې، سسمي، مرستي او د
انساني کرامت د ساتنې په بنسټ ولاړه
وي.

دوهم فصل

اقتصادي بنسټونه

د یار لسمه ماده:
منابع لکه کانونه، ځنگلونه او
انرژی، لوی صنایع، مخابرات،
دهوایي او ځمکنی ترانسپورت مهم
تأسیسات، بندرونه، بیمې، بانکونه،
د خوراکي موادو د برابرولو مهم
تأسیسات، لرغوني او تاریخي آثار
د قانون د حکمونو سره سم د ملت
شتمني ده او اداره یې په دولت پورې
اړه لري.

څوار لسمه ماده:

د زراعتي ملکیت لوړه اندازه د
ځمکو د اصلاحاتو د قانون له پلوه
تثبیت او ټاکل کېږي.

او بنسټونو منع ته راوستل.

اتمه ماده:

د هر ډول استثمار له مینځه وړل.

نهمه ماده:

د کار د حق تضمینول

لسمه ماده:

د خلکو د خدمت د پاره په اجباري
توگه د لومړنیو بنسټونو تأمین او تعمیم
او د علمي او فني کادرونو دروزنې او
بشپړتیا په منظور په وړیا ډول د ثانوي
عمومي، مسلکي او عالی زده کړو
پراختیا او پرمختیا.

یوولسمه ماده:

د عامې روغتیا د بڼه والي او ساتنې
د پاره دوقایو او معالجوي طب
پراختیا.

دوولسمه ماده:

د ملگرو ملتونو د منشور د
اساسونو او د بشر د حقوقو د جهاني
اعلامیې درناوی او د عادلانه سولې
ملا تر.

پنځلسمه ماده:

ځانگړي ملکیتونه او تشبثات
داستثمار دمنځه وړلو داصل په ملاتړ
دقانون په وسیله تنظیمیږي.

شپاړسمه ماده:

حکومت د لگښت او پیدایښت
تعاوني شرکتونه او کوپراتیفونه
د خلکو په گډون او دخلکو د اکثریت په
گټه دقانون د حکمونو سره سم
تشویقوي، ملاتړ یې کوي او لارښوونه
ورته کوي.

اوولسمه ماده:

د منځنیو، وړو او لاسي صنایعو په
ساحه کې ځانگړي تشبثونه او پانگې
اچول دقانون د حکمونو سره سم تشویق
کېږي، ملاتړ یې کېږي او لارښوونه
ورته کېږي.

اتلسمه ماده:

دهېواد سوداگري دلارښودل شوې
سوداگري په اساس چې دخلکو
داکثریت په گټو ولاړه ده دقانون

د حکمونو سره سم تنظیمیږي.

نولسمه ماده:

ماليه د اجتماعي عدالت په بنسټ
دقانون د حکمونو سره سمه اخیستل
کېږي.

دریم فصل

دولت

شللمه ماده:

افغانستان یو جمهوري،
دموکراتیک، خپلواک، یو موټی اونه
بیلیدونکی دولت دی.

یوویشتمه ماده:

ملي حاکمیت په افغانستان کې په
خلکو پورې اړه لري.

د افغانستان ملت ټول هغه افراد
دي چې دقانون له حکمونو سره سم
د افغانستان د دولت تابعیت لري.

د افغانستان د ملت د افرادو په هر

یو فرد باندې د افغان دکلمې اطلاق
کېږي.

دوه ويستمه ماده:

د افغانستان دين د اسلام مقدس

دين دی.

د ملت هغه کسان چې مسلمانان نه

دي په هغو حدودو کې دننه چې د آدابو

او عامې هوساينې په هکله يې قوانين

ټاکي آزاد دي چې خپل مذهبي مراسم

په ځای کړي.

درويشتمه ماده:

د افغانستان د ژبو له جملې څخه

پښتو او دري رسمي ژبې دي.

څلرويشتمه ماده:

د افغانستان دبیرغ رنگ تور، سور

او زرغون دی، چې دارنگونه په افقي

ډول په ټاکل شوو اندازو له پورته مخ

په بنکته واقع دي او دکينې خوا په

پاسنې برخه کې يې د دولت ملي نښان

لگيدلی دی. دبیرغ او ملي نښان

تعريف او اندازه دقانون له خوا بنودل

کېږي.

پنځه ويستمه ماده:

د افغانستان د جمهوري دولت وسله

والې قواوې چې د ملي انقلاب هدفونو

ته وفا درې او په خپلو ملي عنعناتو

ټينگې ولاړې دي دخلکو خدمت له

پاره د حکومت داوامرو تابع دي.

د افغانستان د قلمرو نه دفاع دوسله

والو قواوو په غاړه ده او دوسله والو

قواوو د عالي شورا دلارې په ملي

فعاليتونو کې برخه اخلي.

شپږويستمه ماده:

د افغانستان اداره دقانون د

حکمونو سره سم د مرکزيت په اصل

ولاړه ده.

د افغانستان مرکز د کابل ښار دی.

څلورم فصل

دخلکو حقونه او وجيبي

اووه ويستمه ماده:

د افغانستان ټول خلک ښځې وي

که نرې له تبعيض او امتياز دقانون په

وړاندې يوشان حقونه او وجيبي لري.

اته ویشتمه ماده:

آزادی د انسان طبیعی حق دی پرته له هغو حالاتو چی دنورو آزادی، شرافت یا عمومی بڼیگرو امنیت او ملی مصالحتونو ته ډکه یازیان ورسوي. دا حق د قانون له خوا بنودل کېږي.

نهه ویشتمه ماده:

هر افغان چه د عمر اتلس کاله یی پوره کېږي وي د قانون د حکمونو سره سم درای ورکولو حق لري. دېرشمه ماده:

د ذمی برائت اصلي حالت دی. تر خو پورې چی تورن دواکمني محکمې له خوا په قطعی حکم سره په جزا محکوم نه شي بی گناه گنل کېږي. هېڅ عمل بې د قانون له حکمه جرم نه گنل کېږي. هیچاته جزا نه شي ورکول کېدای مگر د واکمني محکمی د حکمه سره سم.

هېچاته جزا نه شي ورکول کېدی

مگر دیو داسی قانون د حکمه سره سم چی د دغه تهمتې کار له کولو نه رومی نافر شوی وی.

هېڅوک تعقیب کېدلی، نیول کېدلی یا توقیف کېدلی نه شي مگر د قانون د حکمونو سره سم.

یو دېرشمه ماده:

جرم د هر چا خپل ځاني شی دی. د تورن تعقیبول، نیول، توقیفول او سزا ورکول بل هیچاته نه ورغځېږي. کړول او له انسانی کرامت نه مخالفه سزا ټاکل ناروا دي.

هر څوک حق لري چی دهغه تور دلرې کولو په غرض چی د قانون له مخې پرې لگول شوی وي د ځان د دفاع د پاره وکیل ونیسي.

دوه دېرشمه ماده:

د چا پوروري کېدل د پوروري د آزادی د سلبیدو یا کمیدو سبب کېدای نه شي.

د پور وېستلو لاری، چارې د قانون

له خوا بنودلې کېږي.

دولت ته سپارل کېدای نه شي.

دري دېرشمه ماده:

پنځه دېرشمه ماده:

هر افغان حق لري چې دخپل هیواد د سیمې هر ځای ته ولاړ شي او هلته استوگنه غوره کړي پرته له هغو ځایو څخه چې قانون منع کړي وي.

د هر چا کور د بلوسی نه په امن دی، هېڅوک حتی دولت هم داوسیدونکي دا جازې یاد یوې واکمنی محکمې له حکمه پرته او بې دهغو حالاتو او لارو چارو چې په قانون کی څرگندې بنودل شوي دي د چا کور ته ننوتلی او هغه لتیولی نه شي.

همدارنگه هر افغان حق لري چې د قانون د حکمونو سره سم د افغانستان نه دباندې سفر وکړي او بېرته افغانستان ته راشي.

څلور دېرشمه ماده:

د مشهود جرم په وخت کې مسؤول مامور دیو چا کور ته بې دهغه دا جازې یاد محکمې دمخکینی اجازې څخه په خپل مسؤولیت ننوتلی شي او هغه لتیولی شي خو دغه مامور په دې مکلف دی چې د ننوتلو او لتیولو نه وروسته د قانون دخوا په بنودل شوي مودی کې دننه دمحکمې حکم تر لاسه کړي.

هېڅ افغان په افغانستان کې دننه او یا د افغانستان نه دباندې په شپږو محکومیدلی نه شي.

شپږ دېرشمه ماده:

هېڅوک په یوه ځای کې له میشته کیدلو او یا دهغه ځای نه بل ځای ته دلیر دیدلو څخه منع کیدای نه شي مگر په داسې حالاتو کې چې قانون د امنیت او عامه گټو د تأمین په منظور اجازه ورکړي وي.

ملکیت د بلوسی نه په امن دی.

دهیچا ملکیت د قانون د حکم او دیوې واکمنی محکمې د فیصلې نه پرته

هېڅ افغان دیو جرم په تور بهرني

مصادره كيدلای نه شی، د خصوصي ملكيت استملاك يوازې د عمومي بنيگرو د پاره د عادلانه عوض په بدل كې د قانون د حكمونو سره سم جواز لري.

هېڅوك د ملكيت له لاس ته راوړلو او تصرف څخه منع كيدای نه شي مگر د قانون په پولو كې.

د ملكيت د استعمال لارې چارې د عامو بنيگرو د پاره د قانون د پلوه تنظيم او بنودل كېږي. اووه دېرشمه ماده:

د هر چا د مخابراتي آزادي او پتوالي په ليك سره وي كه په تيلفون كه په تيلگراف او يا په كومه بله وسيله د بلوسې نه په امن دی.

دولت د چا د مخابراتي د پلټنې حق نه لري مگر د قانون د حكمونو سره سم. په سملاسي حالاتو كې چې قانون بنودلي دي مسوول مامور بې له دې چې لومړی له محكمې څخه اجازه واخلي په خپل مسؤوليت سره كولی شي چې مخابراتي وپلټي.

دغه مامور په دې مكلف دی چې د پلټنې څخه وروسته په هغه موده كې چې قانون بنودلي ده د محكمې حكم تر لاسه كړي.

اته دېرشمه ماده:

د فكر او بيان آزادي د بلوسې نه په امن ده.

هر افغان حق لري چې د قانون د حكمونو سره سم په وينا، ليكنه، تصوير او ياداسې نورو وسيلو سره خپل فكر څرگند كړي.

د چاپخانو د تأسيس او د مطبوعاتو د خپرولو اجازه او امتياز د قانون د حكمونو سره سم يوازې د افغانستان اتباعو ته ور كول كېږي. دلويو چاپخانو، دراديو او تلويزيون، د عامو خپروونكو كار غيو تأسيس او چلول يوازې په دولت پورې اړه لري.

نهه دېرشمه ماده:

د افغانستان اتباع حق لري چې دروا او سوله ناکو مقصدونو د پوره کولو د پاره د قانون د حکمونو سره سم بې وسلې ټولنه وکاندي. خلو بنتمه ماده:

د افغانستان د خلکو د سياسي روزنې او اجتماعي غوښتنو د څرگندولو په منظور تر هغه وخته چې دا آرزو تر سره کېږي او طبيعي ودی ته رسېږي په هيواد کې دملي انقلاب د گوند په لارښود نه کوم چې د افغانستان د خلکو د ۱۳۵۲ - کال د چنگاښ د شپږو شتمې نېټې د مترقي او اولسي انقلاب بنسټ ايښودونکی او مخکښی گوند دی يوازی يو گوند يز سيستم ټينگ وی.

دوه خلو بنتمه ماده: د افغانستان اتباع د اهليت له مخې او د قانون د حکمونو سره سم د دولت د خدمت د پاره منل کېږي. دري خلو بنتمه ماده: بيگار که د دولت له پاره هم وي ناروا دی.

يو خلو بنتمه ماده: کار د هر افغان چې د کولو وس يی ولری حق، شرف او د غاړې فرض دی. د کار د تنظيم د پاره چې کوم قوانين جوړېږي د هغوی لوی هدف يوي داسې ديگار بنديز د هغو قوانينو د عملي کولو په لاره کې چې د عمومي بنيگرو په نيت د يو ځايي کار د سمبنت د پاره جوړېږي کوم خنډ نه راپورته

کوي. د انقلاب د هدفونو سره وفا داري، د جمهور رئیس درناوی کول، قوانینو ته غاړه ایښودل، عمومي نظم او امن ته پاملرنه، د هیواد د ښیگر و ساتل او په ملي ژوند کې گډون کول د افغانستان د ټولو خلکو وظيفه ده.

اووه څلوېښتمه ماده:

هېڅوک نه شي کولی چې د دې اساسي قانون د مندرجه حقونو او آزادیو څخه په استفادې سره ملي خپلواکي، د خاورې تمامیت، ملي وحدت او هغو غوښتنو ته چې د خلکو د اکثریت په ښیگر و ولاړې وي او یا د ۱۳۵۲ کال د چنگاښ د شپږویشتمې نیتي د انقلاب نورو هدفونو ته ډکه او زیان ورسوي.

د ټولو څلوېښتمه ماده:

هر افغان مکلف دی چې دولت ته مالیه او محصول ورکړي. هېڅ راز مالیه او محصول بی د قانون له حکمه نه شي ترل کیدای. د مالیه او محصول اندازه او د هغو دور کولو لارې چارې یې د اجتماعي عدالت سره سم د قانون له خوا ښودلې کېږي. دا حکم په خارجي اشخاصو باندې هم چلېږي.

د ټولو څلوېښتمه ماده:

د هیواد څخه دفاع د افغانستان د ټولو اتباعو سپیڅلې وظيفه ده. د افغانستان ټول اتباع د قانون د حکمونو سره سم د عسکري خدمت په کولو مکلف دي.

شپږ څلوېښتمه ماده:

د اساسي قانون له حکمونو سره سم چلېدل، د جمهوري نظام او د ۱۳۵۲ کال د چنگاښ د شپږویشتمې نیتي

پنځم فصل

ملي جرگه

اته څلوېښتمه ماده:

ملي جرگه د افغانستان د خلکو دارادې څرگندویه ده او د ټول ملت

وظایفو د اصولو سره سم تر اجرا لاندی نیوله کېږي.

یو پنځوسمه ماده:

د وکیل څخه دو کالت د امتیاز سلبول د ملي جرگې د غړو درې برخو څخه د دوو برخو په موافقې سره کیدی شي.

دوه پنځوسمه ماده:

د انتخاب کوونکو شرطونه د انتخاباتو په قانون کی بنودل کېږي. هغه څوک چی د ملي جرگې د غړیتوب د پاره غوره کېږي په کار دي چې د انتخاب کوونکو په شرطونو سر بیره دغه صفتونه هم ولری:

۱- باید د ملي جرگې په غړیتوب باندې د غوره کیدونه لومړی یی لږ تر لږه لس کاله پخوا د افغانستان د دولت تابعیت حاصل کړی وي.

۲- د محکمی له خوا د سیاسی حقونو څخه په محرومی محکوم شوی نه وي.

څخه نمایندگی کوي.

نهه څلوېښتمه ماده:

د ملي جرگې غړي چې پنځوس په سلو کې یې کروندگر او کاریگر تشکیلوی د گوند له پلوه پیشنهاد او د آزادو، عامو، پتو او سما سمو انتخاباتو د لاری د قانون د حکمونو سره سم دیوی څلور کلنی مودی د پاره دخلکو له خوا غوره کېږي.

ددی مقصد د پاره افغانستان په انتخابی و نډونو ویشل کېږي.

د و نډونو شمیر او سیمه د قانون له مخی تا کل کېږي.

پنځوسمه ماده:

د ملي جرگې دو کیلاتو د غوره کیدو لاری چاری، شرطونه او ددوی وظیفی به د قانون د حکمونو سره سمی تنظیمیږی.

دیو وکیل د انتخاب په قانونی والی باندې د اعتراض او دده د غړیتوب د وثیقی کره کتنه د ملي جرگې د داخلي

۳- دانتخاب په وخت کی یی د خپل عمر پنځه ویشتم کال پوره کړی وی.

د ری پنځوسمه ماده:

د ملي جرگې هر یو غړی حق لري چې د جرگې دننه دهغه موضوع په باب چې خبرې پرې روانې وي خپله نظریه د داخلي وظایفو په اصولو، برابره څرگنده کړي.

څلور پنځوسمه ماده:

د ملي جرگې هېڅ یو غړی دهغې نظریې له کبله چې دخپلې وظیفې د پرځای کولو په وخت کې یې ښکاره کوي د عدلي تعقیب لاندې نه راځی.

که چیرې د ملي جرگې په یو غړي باندې تور پورې شي نو مسؤل مامور ددغې پیښې خبر ملي جرگې ته ورکوي او پس له هغه چې د جرگې غړي په اکثریت سره اجازه ورکاندي تورن د عدلي تعقیب لاندې راځي.

د څرگند جرم په باب مسؤل مامور کولی شي چې تورن بې د جرگې د اجازې نه د عدلي تعقیب لاندې راوړي او ویی نیسي.

د ری پنځوسمه ماده:

که چیرې عدلي تعقیب د قانون له مخې د توقیف غوښتنه کوله نو مسؤل مامور مکلف دی چې سملاسي جرگې ته خبر ورکړی.

که چیرې تور په داسې وخت کې پیښ شوی وي چې جرگه تعطیل وي نو د توقیف خبر د جرگې اداري هیات ته ورکول کیږي.

اداري هیات مکلف دی چې ملي جرگه دراتلونکي اجلاس په لومړۍ غونډه کې د موضوع څخه خبره کړي.

پنځه پنځوسمه ماده:

حکومت کولی شي چې د ملي جرگې په غونډو کې گډون وکړي.

ملي جرگه کولی شي چې د حکومت غړي خپلې غونډې ته وغواړي او دهغوی نه څرگندتیا وغواړي.

په غونډو کې به د ملي جرگې

دا پروي.

اته پنځوسمه ماده:

ملي جرگه د تقنيني دورې په اول وخت کې دخپلو غړو له منځه يو کس د مشر په توگه غوره کوي.

جرگه دخپلو غړو له منځه دوه تنه د لومړي نايب او دوهم نايب په حيث او دوه تنه نور د منشي او د منشي د نايب په حيث د کلني غونډې په اول سر کې د يو کال د پاره غوره کوي.

دغه پورتنی کسان، د جرگې اداري هيات تشکيلوي او په اعظمي ډول د غونډې د پيل کيدو نه وروسته د پنځلس ورځو په موده کې غوره کېږي.

نهه پنځوسمه ماده:

ملي جرگه د بحث لاندې موضوعاتو باندې د کره او پراخي کتنې د پاره د داخلي وظيفو د اصولو د حکمونو سره سمې جرگه گي جوړوي.

مباحثې بنکاره وي مگر کله چې جمهور رئيس د غونډې پتوالی اعلام کړی، همدارنگه کله چې د ملي جرگې مشر او يا د حکومت هر غړی او يا لږ تر لږه د ملي جرگې لس تنه غړي داغوبننه وکړي چې جرگه دې پټه وشي او جرگه داغوبننه ومني.

هېڅوک په سر زوری سره د ملي جرگې ديره ځای ته ننوتلای نه شي او که څوک د دې حکم نه مخالفت وکړي د قانون د حکمونو له مخې به سزاور کول کېږي.

شپږ پنځوسمه ماده:

بي له هغو حالاتو چې حکم يې په دی اساسي قانون کې په صراحت بنودل شوی دی د ملي جرگې فيصله د حاضر و غړو درايو په اکثريت کېږي.

اووه پنځوسمه ماده:

ملي جرگه په هر کال کې څلور مياشتې پرله پسې عادي غونډه چې د ليندې په اوله نيټه پيل کېږي

شپېتمه ماده: وخت کی حکومت کولی شي د عاجلو چارو د سمون د پاره تقنیني فرمانونه تسوید او ترتیب کړی. دا فرمانونه د جمهور رئیس د بنکاللو او اعلامولو څخه وروسته نافذ گنل کېږي.

دغه فرمانونه د ملي جرگې د لومړنی غونډی له نیتي نه تر دیر شو وړځو پورې ملي جرگې ته د تصمیم نیولو د پاره وړاندې کېږي.

دري شپېتمه ماده: قانون هغې مصوبې ته وایي چې ملي جرگې منلی او جمهور رئیس بنکلی وي.

څلور شپېتمه ماده: هېڅ قانون نه شي کولی چې د اسلام د سپیڅلي دین له اساسونو، جمهوري نظام او نورو هغو ارزښتونو څخه مناقض وي چې په دی اساسي قانون کې راغلي دي.

شپږم فصل
لویه جرگه

شپېتمه ماده: ملي جرگه د خپلو داخلي وظيفو اصول جوړوي.

یو شپېتمه ماده: د ملي جرگې د غړو د پاره د قانون د حکم سره سم مناسب معاش ټاکل کېږي.

دوه شپېتمه ماده: ملي جرگه د افغانستان د حیاتي چارو د سمون د پاره د دې اساسي قانون په حکمونو برابر د قوانینو په هغو مسودو باندې چې د حکومت او یا قضاییه قوې له خوا ورته پیشنهاد شوي وي وروسته د مطالعې او غورنه لازم تصمیم نیسي.

په بودجې باندې تصمیم نیول، د بین الدول معاهدو تصدیقول، خارج ته د افغانستان د جمهوري دولت د وسله والو قواوو د ټولگیو لپړل د ملي جرگې په واک کې دي.

د ملي جرگې د تعطیل یا انحلال په

پنځه شپېتمه ماده:

دی.

د جمهور رئیس د مړینې یا استعفی په صورت کې لویه جرگه د مړینې یا استعفا دورځې له تاریخ نه په شلو ورځو کې دننه د جمهوري ریاست دمقام له خوا د ایرېږي.

اووه شپېتمه ماده:

لویه جرگه د لاندې مقصدونو او حالاتو د پاره د جمهور رئیس او یا د لویې جرگې د نایب رئیس په مشرۍ د ایرېږي:

۱- د اساسي قانون تعدیل.

۲- د جمهور رئیس انتخابول او یا

دهغه د استعفی منل.

۳- د جنگ او اوربند د اعلان

تصویبول.

۴- د بلې هرې مهمې پېښې په

مقصد چې د لویې جرگې د تصویب

غوښتنه وکړي.

اته شپېتمه ماده:

په داسې حالت کې چې لویه جرگه

په افغانستان کې لویه جرگه د افغانستان د خلکو دستر قدرت، واک، او ارادې بنکارندویه ده.

لویه جرگه د دې لاندې کسانو څخه

جوړه ده:

- د ملي جرگې غړي.

- د گوند د مرکزی شورا غړي.

- د حکومت او وسله والو قواوو

د عالی شورا غړي.

- دسترې محکمې غړي.

- د هر ولایت د پنځو تنو څخه تر اتو

تنو پورې نماینده گان.

- د برش تنه غړي چې د فرمان په

وسيله د جمهور رئیس له خوا ټاکل

کېږي.

شپږ شپېتمه ماده:

لویه جرگه د دې اساسي قانون

د حکمونو سره سم په جمهوري فرمان

د ایرېږي.

جمهور رئیس د لویې جرگې رئیس

دایره وی دهغی دغرو په هکله ددې	نیول کېږي.
اساسي قانون دڅلور پنځوسمې مادې	دوه او یو مه ماده:
حکم عملي کېږي.	ددې اساسي قانون د حکمونو سره
نهه شپېتمه ماده:	سم دلویې جرگې تگلاره د قانون له
دلویې جرگې مباحثې به ښکاره وي	خوا ښودل کېږي.
مگر کله چې د حکومت د دوو برخو نه	دری او یو مه ماده:
زیات غړي یا د گوند مرکزي شورا او یا	لویه جرگه هغه واکونه لري چې په
جرگې دیرش تنه غړي وغواړي چې	دې اساسي قانون کی ټاکل شوي دي.
غونډه دې پټه وي او لویه جرگه دا	څلور او یو مه ماده:
غوښتنه ومني.	دملي جرگې درنگیدو په حالت کې
او یو مه ماده:	دهغې غړي دلویې جرگې دغرو په توگه
لویه جرگه دپرانيستلو وروسته په	خپل حیثیت دنوې ملي جرگې تر
لومړنۍ غونډه کې دخپلو غړوله مینځه	دایریدو پورې ساتي.
یو تن درئیس دنایب په توگه او دوه تنه	په داسې حالت کې چې دلویې
دمنشیانو په توگه دخپلو غړو درا یو په	جرگې غونډې روانې وي دهغې ټول
اکثریت سره غوره کوي.	غړي پرته له دې چې مقام، رتبه او
یو او یو مه ماده:	وظیفه یی په نظر کې ونیول شي
پرته له هغو حالاتو څخه چې احکام	مساوی حقونه لري.
یې په دې اساسي قانون کې په څرگند	
ډول راغلي دي دلویې جرگې تصمیم	
دهغې دحاضر و غړو په اکثریت سره	

اووم فصل

جمهور رئیس

پنځه او یاومه ماده:

جمهور رئیس د افغانستان د دولت مشر دی او دا اجرايیه قوې او گوند وظيفې د دې اساسي قانون او د گوند د اساسنامې له حکمونو سره سم په مستقیمه توگه په غاړه لري او د مربوطو اورگانونو د لارې يې اداره او لارښودنه کوي.

شپږ او یاومه ماده:

جمهور رئیس لومړی د گوند له خوا نومول کېږي او د یوې شپږ کلنې مودې له پاره د لویې جرگې له خوا دهغې د غړو د دريو برخو څخه د دوو برخو درايو په اکثریت انتخابېږي.

اووه او یاومه ماده:

جمهور رئیس باید د افغانستان د اتباعو څخه وي، مسلمان وي او هغه او همسر يې د افغاني مور او افغان پلاره زېږيدلي وي او د مدني او سياسي

حقوقو څخه گټه من او عمري يې د څلوېښتو کالو څخه کم نه وي. اته او یاومه ماده:

د جمهور رئیس صلاحیتونه او وظيفې دادي:
۱- د افغانستان د وسله والو قواوو لويه مشري.
۲- د لویې جرگې په سلاد جنگ او اور بند اعلان.

جمهور رئیس کولی شي چې د سملاسي او څرگند خطر په حالت کې چې خپلواکي او د خاورې تمامیت تهديد کړي او یا په نورو سملاسي حالاتو کې استثنایي تصمیم ونیسي او لويه جرگه دایره کړي.

۳- د اضطرار د حالت اعلامول او ختمول.

۴- د لویې جرگې دایرول او پرانیستل.

۵- د ملي جرگې دعادی غونډې پرانیستل او دهغې د فوق العاده

- غونډی دایرول او پرانیستل.
- ۱۳- دقانون دحکمونو سره سم
دقاضیانو، دوسله والوقواوو
دمنصبدارانو او عالیرتبه مامورینو
تاکل، متقاعد کول، معزولول او
دهغوی داستعفا منل.
- ۱۴- په بهرنیو ملکونو کې د
افغانستان دسیاسي نمایندګیو
دمشرانو او په بین المللي مؤسسو کې
دافغانستان د دایمي نمایندګانو تاکل
او دبهرنیو ملکونو سیاسي نمایندګو
گانو باورلیک منل.
- ۱۵- دقوانینو او تقنینی فرمانونو
بنکولل او دهغو دجاری کولو اعلام.
دبین الدول معاهدو بنکولل او دقانون
دحکمونو سره سم دبین الدول معاهدو
دتړون دپاره دااعتبار لیک ورکول.
نه او یاومه ماده:
- جمهور رئیس کولای شي چې په
مهمو ملي مسایلو کې دافغانستان
دخلکو عمومي رایوته مراجعه وکړي.
اتیاومه ماده:
- ۶- دملي جرګې ږنگول او دنوو
انتخاباتو دفرمان ایستل. نوي
انتخابات دملي جرګې ږنگولو
دنیتې نه په دریو میاشتو کې دننه
سرته رسېږي.
- ۷- دملي یووالي تینګښت او
دافغانستان دخلکو دښیګرو ملاتړ.
- ۸- ددې اساسي قانون دحکمونو
سره سم دهیواد دکورني او بهرني
سیاست لارښودنه او یو شان کول.
- ۹- دجزا کمول او بخښل.
- ۱۰- دقانون دحکمونو سره سم
دنښان ورکول.
- ۱۱- دګوند دغړو څخه دجمهوری
ریاست دمرستیال یا مرستیالانو او
دګوند دغړو اوله ګونده بهر کسانو
څخه دوزیرانو تاکل، معزولول او
دهغوی داستعفا منل.
- ۱۲- دسترې محکمې دغړو او د
قاضی القضاات تاکل.

جمهور رئیس په وظیفی دبوختیدو نه دمخه دلویې جرگې په وړاندې داسې لوره په ځای کوي:

جمهور رئیس د ناروغی او د سفر په وخت کې د جمهوري ریاست مرستیال او یا مرستیالانو ته وظيفه ورکوي چې دهغو لارښود نو سره سم چې دوی ته یی صادري کړې دده په عوض کار وکандی.

د ری اتیاومه ماده: د جمهور رئیس معاش او لگښت د قانون له خوا ټاکل کېږي. د قانون له خوا ټاکل کېږي. د خلو راتیاومه ماده: د جمهور رئیس دانتخابولو دپاره د جمهوري ریاست د دورې د پای ته رسیدو نه پنځه څلویښت ورځې وړاندې باید ددې اساسی قانون او د گوند د اساسنامې د حکمونو سره سم لازم چلند وکړی شي.

په لار کی وقفوم. یو اتیاومه ماده: پرته له هغو حالاتو چې ددې اساسی قانون په شپږ دیرشمه ماده کې څرگند شوي دي جمهور رئیس د خپلې وظیفې د چلولو په موده کې د دولت

پنځه اتیاومه ماده:

که چېرې جمهور رئیس داستعفا

تکل وکړي لویه جرگه دایروي او خپل استعفا لیک مستقیماً هغې ته وړاندې کوي.

ریاست د کرسی د تشیدنې له ورځې څخه په دیر شوو ورځو کې دننه د قانون د حکمونو سره سم انتخابېږي.

په داسې حالت کې چې لویه جرگه دا استعفا قبوله کړي دنوي جمهور رئیس انتخاب ددې اساسي قانون د شپړا تیاومي مادې سره سم صورت نیسي.

دهغو عاجلو او ملي مهمو پېښو درابرسېره کیدو په حالت کې چې موقتي جمهور رئیس دی ته اړ کړي چې ددې اساسي قانون په اته او یاومه ماده کې دراغلو صلاحیتونو څخه کار واخلي موقتي جمهور رئیس کولای شي چې ددغې مادې د حکمونو په رعایت د حکومت او د گوند د مرکزی شورا د غړو د موافقې سره سم ددې اساسي قانون د اته او یاومي مادې د مندرجو صلاحیتونو څخه استفاده وکړي.

شپړا تیاومه ماده:

که چېرې جمهور رئیس مړ شي او یا استعفا وکړي د جمهوري ریاست وظیفه په موقتي ډول د ملي جرگې رئیس ته سپارله کېږي په دی حالت کې د ملي جرگې رئیس په انتخاباتو کې د جمهوري ریاست د نومولې په توگه ټاکل کیدای نه شي.

اووه ا تیاومه ماده:

په جمهور رئیس باندي د ملي خیانت تور د ملي جرگې د دريو برخو څخه د دوو برخو غړو درا يو په اکثریت لگول کیدی شي دا غوښتنه د گوند د مرکزی شورا د دريو برخو څخه د دوو

په دغه موده کې چې د ملي جرگې رئیس د جمهوري ریاست وظیفه په موقتي ډول چلوي دا اساسی قانون تعدیلیدی نه شي.

نوی جمهور رئیس د جمهوري

حکومت

اته اتياومه ماده:

حکومت د دولت ستر اداري او اجرائيوي اورگان دی چې د جمهوري ریاست د مرستیال یا مرستیالانو او وزیرانو څخه جوړ دی او د جمهور رئیس تر مشرۍ لاندې خپله وظيفه سرته رسوي.

نه اتياومه ماده:

د جمهوري ریاست مرستیال یا مرستیالان او وزیران باید د افغانستان له اتباعو څخه وي هغوی او همسران یې د افغاني مور او افغاني پلاره زیږیدلي وي، ټول مدني او سیاسي حقونه یې په ځای وي.

نوي يمه ماده:

د جمهوري ریاست مرستیال یا مرستیالان او وزیران په وظيفو د بوختیدونه مخکې د جمهور رئیس په وړاندې داسی لوړه کوي:

دلوی خدای (ج) په نامه لوړه کوم

برخو غړو درایو د اکثریت د منلو وروسته لویې جرگې ته وړاندې کېږي.

په دې حالت کې جمهور رئیس مکلف دی چې لویه جرگه دایره کړي.

د ملي جرگې رئیس د لویې جرگې د غونډو مشري کوي، کله چې لویه جرگه لگول شوی تور د وړاندې شوو دلایلو سره سره د دريو برخو څخه دخپلو دوو برخو غړو درایو په اکثریت تصویب کړی د جمهور رئیس لاس د کاره ایستل کېږي.

د محکمې جوړښت او د محاکمې لارې چارې په بیل ډول د خاص قانون له پلوه بنودل کېږي.

په دې حالت کې د جمهوري ریاست چارې په موقتي توگه د ملي جرگې رئیس ته سپارلې کېږي.

موقت جمهور رئیس د دې اساسي قانون د شپږ اتياومي مادې د حکمونو تابع دی.

اتم فصل

- چې د افغانستان اساسي قانون او نورو قوانینو ته به په درنه سترگه گورم او هغوی ته به غاړه ږدم او خپل ټول قوت او طاقت به دملي بنیګرو او حقونو دملا تر په لار کې وقفوم، او د ۱۳۵۲ کال د چنګاښ د شپږویشتمې نیتې د انقلاب د هدفونو او د افغانستان د جمهوریت ساتنه به کوم.
- یونوي یمه ماده:
- حکومت دا لاندې واکونه او وظیفې لري:
- ۱- د قانون د حکمونو او د گوند د اساسونو سره سم د هیواد د کورني او بهرني سیاست په ځای کول.
- ۲- د مربوطه وزارتونو د دایرو او په هغوی پورې د متعلقو مؤسسو د چارو اداره او څارنه او د هغوی د اجرا ټویو شانته کول.
- ۳- په اجرائیوي او اداري چارو کې د قوانینو او جمهوري فرمانونو سره سم تصمیم نیول او د هغو د عملي کیدو څارنه.
- ۴- د قوانینو د مسودو جوړول او د مقرراتو وضع کول.
- ۵- د دولت د بودجې د سمبنت او جوړبنت او د اقتصادي، مالي او پولې سیستم د ټینګښت د پاره د لارو چارو پیدا کول.
- ۶- د دولت د پرمختیا یې پلانونو طرح او د هغو د عملي کیدو او اجرا ټویو د پاره د لارو چارو سنجول.
- ۷- د بهرنیو او کورنیو پوړونو د راکړې ورکړې په هکله مفاهمه او خبری.
- ۸- د عمومي نظم او امن د ساتلو د پاره د لارو چارو سنجول.
- ۹- د هر ډول اداري فساد د منځه وړلو د پاره د قانون د حکمونو سره سم لازم او اغیزه ناکه تدبیرونه غوره کول.
- ۱۰- د بهرنیو هیوادو او مؤسسو سره د قانون د حکمونو سره سم د قراردادونو تړون.

د جمهوري رياست مرستيال يا مرستيالانو او د حکومت د هر يو غړي په هکله د گناه تر لوتور د ملي جرگې د غړو د دريمې برخې په غوښتنه کيدی شي .

ملي جرگه دا غوښتنه دخپلو دوو برخو غړو درايو په اکثريت تصويبوی . تورن غړی د ملي جرگې د پريکړې وروسته سملاسي دخپلې وظيفې څخه ليرې کېږي .

د تورن غړي محاکمه د يوې خاصې محکمې په وړاندې دايرېږي . د محکمې جوړښت او د کار لارې چارې يې او همدا رنگه د حکومت د تورنو غړو سزاگانې په ځانگړي ډول د يو خاص قانون له پلوه څرگندېږي .

نهم فصل

قضا

شپږنوي يمه ماده:

قضاييه قوه د دولت يو رکن دی چې د يوې ستري محکمې او نورو محکمو

۱۱- د ټولو هغو وظيفو په ځای کړه چې دی اساسي قانون او نورو قوانينو حکومت ته سپارلې وي . دوه نوي يمه ماده:

حکومت دخپلو وظيفو د سمون دپاره د قانون پر بنیاد مقررات جوړوي . دامقررات بايد چې د هېڅ قانون د عبارت او روح سره تناقض ونه لري . درى نوي يمه ماده:

د هغو حالاتو پرته چې د دې اساسي قانون په شپږ دیرشمه ماده کې څرگند شوي دي د جمهوري رياست مرستيال يا مرستيالانو او وزيران د وظيفو د اجرا کولو په وخت کې د گټې وټې هېڅ ډول معامله د دولت سره نه شي کولی .

څلورنوي يمه ماده:

د جمهوري رياست د مرستيال يا مرستيالانو او وزيران دخپلو اجراآتو له بابته جمهور رئيس ، د گوند مرکزي شورا او ملي جرگې ته مسؤول دي .

پنځه نوي يمه ماده:

څخه جوړېږي چې شمیرې په قانون کې بنودل کېږي.

ددې قوانینو لوی هدف د قضایې مرافقو یووالی د محاکمو د تشکیلاتو واک او د محاکمې د تگلارې تنظیمول دي.

اووه نوي یمه ماده:

د قضاء واک او اختیار د ټولو هغو دعوو غور او پریکړې ته غځېږي چې په هغې کې حقیقي یا حکمي اشخاص که څه هم دولت وي د مدعي یا مدعي علیه حیثیت لري او د قضا په وړاندې د قانون د حکمونو سره سم د ایرې شي.

اته نوي یمه ماده:

پرته د جنگ له حالته بل هېڅ یو حالت نه شی کولی چې یوه قضیه یا یوه ساحه د دولت د قضایې قوې د واک او اختیار له دایرې څخه په هغه ډول چې په دې فصل کې یې بریدونه بنودل شوي دي و باسي او بل مقام ته یې وسپاري.

دا حکم د عسکري محکمو د جوړیدو مخه نه نیسي خو دا محکمې به یوازې د هغو جرمونو په ساحه کې وي چې د افغانستان د وسله والو قواوو پورې اړه لري.

د عسکري محکمو د تشکیل واک او اختیسات په قانون کې بنودل کېږي. نه نوي یمه ماده:

محکمې چې په کومو پېښو باندې غور کوي په هغوی کې د دې اساسي قانون او د دولت د نورو قوانینو حکمونه پر ځای کوي.

که د غور لاندې پېښو څخه دیوې پېښې په باب په اساسي قانون او د دولت په قوانینو کې کوم حکم نه وي نو محکمې د اسلامي شریعت د حنفي مذهب د کلي اساسونو له مخه په هغه چوکاټ کې دننه چې دې اساسي قانون بنودلی دی په دې حالاتو کې یو داسې حکم راباسي چې د دوی په نظر کې څومره چې ممکنه وي عدالت تر ټولو په

بڼه توگه ترسره کړي.

سره سم په سزا رسېږي.

سلمه ماده:

يوسلو دويمه ماده:

قاضيان د قاضي القضاات په

د قاضيانو تر فيع، بدلول، تقاعد،

غوښتنه د جمهور رئيس په مننه ټاکل

استعفاء او دهغوی مؤاخذه د قانون

کېږي.

د حکمونو سره سم دسترې محکمې له

يوسلو يوومه ماده:

پلوه سرته رسېږي.

د قاضيانو عزل د قاضي د جرم

يوسلو دريمه ماده:

د کولو په حالت کې دسترې محکمې په

د قاضيانو د پاره د قانون له پلوه

غوښتنه او د جمهور رئيس په مننه

مناسب معاش ټاکل کېږي.

صورت نيسي.

يوسلو څلورمه ماده:

که چيرې په قاضي باندي د جرم

پرته له هغو حالاتو چې د دې

کولو تور ولگول شي ستره محکمه

اساسي قانون په شپږ دېر شمه ماده کې

د قانون د حکمونو سره سم دده په حال

څرگند شوي دي دسترې محکمې غړی

غور کوي او د تورن د دفاع داوريډو

او قاضي القضاات د خپلو وظيفو

څخه وروسته که ستره محکمه په

چلولو په موده کې د گټې وټې هېڅ ډول

قاضي باندي لگول شوی تور

معامله د دولت سره نه شي کولی.

واردو گڼي د تورن قاضي د عزل

يوسلو پنځمه ماده:

پیشنهاد جمهور رئيس ته وړاندي کوی

د افغانستان په محکمو کې

هر کله چې د جمهور رئيس له خوا دغه

محاکمه په ښکاره ډول کېږي او د

غوښتنه و منل شي قاضي د وظيفې

قانون د حکمونو سره سم هر څوک

څخه معزول کېږي او د قانون د حکمونو

دور تلو حق لري.

- د محکمو د ټولو قطعي پریکړو
عملي کول واجب دي خو د چا د مرگ
د حکم په حالت کې د آخرنی محکمی د
پریکړې د عملي کولو د پاره د جمهور
رئیس بنکولل شرط دی.
- تنظیمیږي.
یوسلو اوومه ماده:
ستره محکمه نهه غړي لري چی
د جمهور رئیس له خوا ټاکل کېږي.
دستري محکمی غړي باید
د الاندې صفتونه ولري:
- ۱- د عمر پنځه دیرش کاله یې
پوره کړي وي.
۲- د ټاکل کیدو د نیتې څخه
مخکې یې باید لږ تر لږه لس کاله پخوا
د افغانستان د دولت تابعیت حاصل
کړی وي.
۳- د محکمی له خوا د سیاسي
حقونو څخه په محرومی محکوم شوي
نه وي.
۴- د حقوقو په علم، ملي هدفونو
او د افغانستان په حقوقي نظام باندې
په پوره اندازه پوه وي.
- محکمه کولی شي چې په هغه
گوښو حالاتو کې چې قانون څرگند
کړي دي پټه غونډه وکړي ولې د حکم
اورول به هرو مرو ښکاره وي.
محکمی مکلفې دي چې دور کړي
حکم سره یو ځای په خپلو پریکړو کې
د حکم سببونه څرگند کړي.
یوسلو شپږمه ماده:
د جرمونو کشف د پولیسو له خوا او
د جرمونو تحقیق، تعقیب او د دعوی
سورول د قانون د حکمونو سره سم
د څارنوال له خوا چی د دولت په اجرایه
قوې پورې تړلی دی کېږي.
دهغو جرمونو کشف او تحقیق چې
د افغانستان په وسله والو قواوو پورې
اړه لري د خاص قانون له خوا
- جمهور رئیس دستري محکمی د
غړو له جملې څخه یو غړی چې عمر یې
له څلویښتو کالو څخه کم نه وي

حکمونو، ارزښتونو او د افغانستان د جمهوري دولت د قوانینو په نظر کې نیولو سره سم تأمینوم او په خپلو ټولو اجرااتو کې به خدای جل جلاله حاضر گڼم او د عدالت په گټه به د هیواد او د خلکو د حقونو ساتنه کوم.»

یوسلو نهمه ماده:

د هغه حالت نه پرته چې د دې اساسي قانون په یو سلو یوولسمه ماده کې ښودل شوی دی د سترې محکمې غړي او قاضي القضاة په قانوني ډول د خدمت د دورې له ختمیدو نه وروسته د پاتې عمر ټوله موده د خدمت د دورې له ټولو مالي ښیگړو نه گټه اخلي.

د خدمت د دورې له ختمیدو نه وروسته د سترې محکمې غړي او قاضي القضاة د ملي جرگې او حکومت، غږیتوب او د دولت ماموریت نه شي کولای.

یوسلو لسمه ماده:

د سترې محکمې هر غړی او قاضي

د قاضي القضاة په توگه ټاکي.

جمهوررئیس کولی شي چې د سترې محکمې په غړو او قاضي القضاة په مقرري باندې د ټاکنې له وخته هر پنځه کاله وروسته نوې کتنه وکړي.

د دې حکم او د دې اساسي قانون د یو سلو یوولسمې مادې د حکم څخه پرته په بل هېڅ ډول د سترې محکمې غړي او قاضي القضاة د خپلو وظيفو څخه لرې کیدلی نه شي.

یوسلو اتمه ماده:

د سترې محکمې غړي او قاضي القضاة په وظيفو د بوختیدو څخه مخکې د جمهوررئیس په وړاندې داسې لورڼه په ځای کوي:

«دلوی خدای (جل جلاله) په نامه لورڼه کوم چې د قضا وظيفه به په پوره امانت او شرافت سره په ځای کوم، حق او عدالت به د اسلام د سپیڅلي دین د اساساتو او د اساسي قانون دنورو

القضات کولی شي د قانون د حکمونو سره سم دخپلې وظيفې څخه استعفا وکړي.

دستري محکمې د غرو او د قاضي القضات استعفاً د جمهور رئيس د مننې له نيتې وروسته نافذېږي.

مستعفی غري او قاضي القضات د هغو مالي بنيگرو څخه چې په يو سلونهمه ماده کې راغلي دي استفاده نه شي کولای.

ټول هغه قيود چې د يوسلو نهمې مادې په آخري فقره کې راغلي دي په مستعفي غري او قاضي القضات باندې تطبيقېږي.

يوسلو يوولسمه ماده:

که چيرې د ملي جرگې دريمه برخه غري د وظيفې له اجرانه دراپورته شوي جرم په تور د قاضي القضات يا دستري محکمې د يوه يا څو تنو غرو د محاکمې غوښتنه وکړي او ملي جرگه له دريو برخو څخه د دوو برخو غرو درايو په

اکثريت داغوښتنه ومني نو د تورن لاس د کاره ايستل کېږي.

ملي جرگه د غرو له منځه يو غري د دعوی د سورولو او د اتوغرو څخه جوړه يوه ډلگي د محاکمې چلولو د پاره ټاکي.

دا ډلگي د ملي جرگې درئيس په مشرۍ د جزايي محکمې د تگ لارې سره سم تورن محاکمه کوي او که چيرې په تورن باندې جرم ثابت شي نو دی د وظيفې نه معزوليږي او سزا ورکوي.

يوسلو دوولسمه ماده:

ستره محکمه د دې اساسي قانون او نورو قوانينو د حکمونو سره سم د محکمو اجراءات، تشکيلات او د دولت قضايي چارې سموي.

پرته له هغو مواردو څخه چې په دې اساسي قانون کې څرگند شوي دي دستري محکمې اداري او قضايي صلاحيتونه د قانون له پلوه نښودل

کېږي.

ستره محکمه د محکمو د اداري چارو د سمون د پاره ضروري لاري چاري برابروي.

د قضايي قوې بودجه د قاضي - القضاات له خوا د حکومت په سلا جوړېږي او د دولت د بودجې د يوې برخې په څېر د حکومت له خوا ملي جرگې ته وړاندې کېږي.

د قضاء د بودجې د لگولو واک دسترې محکمې په لاس کې دي.

ستره محکمه کولی شي د قضايي چارو د سمون په برخه کې د قوانينو مسودې جوړې او د دې اساسي قانون د دوه شپيتمې مادې د حکم سره سم يې ملي جرگې ته وړاندې کړي.

يوسلو ديار لسمه ماده:

د قضايي قوې د مامورينو او ټولو اداري کار کوونکو په هکله د دولت د مامورينو او ټولو اداري کار کوونکو د قوانينو حکمونه نافذ دي خو د دوی

ټاکل، ترفيع، استعفاء منل، مواخذه او هغوی ته تقاعد ورکول د قانون سره سم د سترې محکمې له پلوه سرته رسېږي.

لسم فصل

اضطرار

يوسلو څوار لسمه ماده:

که چېرې د جنگ، د جنگ د خطر، دالې گولې يا بل د غسې حالت له کبله چې هيواد د خطر سره مخامخ کړي او د خپلواکۍ، امنيت او ملي ژوند ساتنه په هغه لارچې دې اساسي قانون بنودلې ده ناممکنه شي، نو د جمهور رئيس له خوا د اضطرار حالت اعلامېږي.

که د اضطرار حالت د څلورو مياشتو نه زيات دوام وکړي، نو د هغې د اوږدوالي د پاره د ملي جرگې مننه شرط ده.

يوسلو پنځلسمه ماده:

د اضطرار په حالت کې جمهور

قانون نه تعديلېږي.

يولسم فصل

تعديل

يوسلو يوويشتمه ماده:

ددې اساسي قانون د حکمونو سره سم د اسلام د اساسونو د پيروی اصل او جمهوري نظام تعديل کيدلی نه شي.

د اساسي قانون نورې برخې د تجربو او د عصر د ايجاباتو په اساس د حکومت يا د گوند د مرکزي شورا يا د ملي جرگې د دريمې برخې غړو په پشنهاد ددې فصل د حکمونو سره سم تعديل کيدای شي.

يوسلو دوه ويشتمه ماده:

د تعديل پر پشنهاد لويه جرگه غور کوي او که چيرې دلويې جرگې د غړو اکثریت د تعديل ضرورت ومني نو دخپلو غړو له منځه يوه ډلگۍ د تعديل د طرحي د تيارولو دپاره ټاکي.

دا ډلگۍ د حکومت او سترې

محکمې په سلا د تعديل طرحه جوړوي

او لويې جرگې ته يې وړاندې کوي.

که چيرې لويه جرگه د غړو په

اکثریت د تعديل طرحه ومني نو

د جمهور رئيس د بنکولو او اعلامولو

وروسته نافذه گڼل کېږي.

دولسم فصل

انتقالي حکمونه

يوسلو درويشتمه ماده:

ددې اساسي قانون د نفاذ سره سم جمهور رئيس د حکومت د پرنگولو فرمان صادروي او نوي حکومت د جمهوري دولت ددې اساسي قانون دروحيې سره سم تشکيلوي.

يوسلو خليرويستمه ماده:

ددې اساسي قانون د حکمونو سره سم ملي جرگه د ۱۳۵۸ هجري لمريز کال د ليندۍ د مياشتې په لومړۍ ورځ د جمهور رئيس له خوا پرانستله کېږي.

ددې اساسي قانون د نفاذ او ملي

جرگې د پرانستلو تر مينځ موده

سم د ملي انقلاب د گوند اساسنامه چې د افغانستان د خلکو د ۱۳۵۲ کال د چنگاښ د شپږويشتمې نيتي د مترقي او اولسي انقلاب بنسټ ايښودونکي او مخکښ گوند دی د لومړني گوند په توگه د جمهور رئيس له خوا نافذ او علاميږي.

يوسلو يو دېرشمه ماده:

په انتقالي دوره کې د وسله والو قواؤ عالی شوری د جمهور رئيس له خوا تاسيس او علاميږي.

يوسلو دوه دېرشمه ماده:

دانتقال په دوره کې جمهور رئيس واک لري چې دده دوفات په حالت کې دجمهوری ریاست دوظایفو دپه ځای کولو دپاره دجمهوری ریاست یوه مؤقته شورا دفرمان په وسیله په نظر کې ونیسي.

دجمهوری ریاست مؤقته شورا مکلفه ده چې دوفات دنيټې څخه دلسو ورځو په موده کې دنوي جمهور

دپرانستلو نه وروسته دهغې په لومړني اجلاس کې ددیرشو ورځو په موده کې دننه ملي جرگې ته دتصميم نيولو دپاره وړاندې کېږي.

يوسلو اته ويستمه ماده:

په انتقالي دوره کې حکومت موظف دی چې:

دملي جرگې دانتخاباتو، مطبوعاتو، اجتماعاتو او دولت داساسي تشکيلاتو تقينی فرمانونه جوړ او دجمهور رئيس په ښکلولو يي ورسوي.

يوسلو نهه ويستمه ماده:

په انتقالي دوره کې حکومت داجراآتو ديوشانته والی او دولت دکړنلارو د عملي کېدو او تطبيق په منظور ددې اساسي قانون د حکمونو سره سم لازمي لارې چارې غوره کوي.

يوسلو دېرشمه ماده:

په انتقالي دوره کې ددی اساسی قانون د څلويښتمې مادې د حکمه سره

رئيس دانتخابولو دپاره لويه جرگه په
عنعنوي توگه دايره كړي.

ديارلسم فصل

عمومي حكومه

يوسلو دري ديرشمه ماده:

دجمهوری نظام لومړنی لويه جرگه
به چی د ۱۳۵۵ هجري لمريز كال
دسلواغې دمیاشتي په لسمه نيټه
دكابل په ښار كې چې دافغانستان
مرکز دی دایرېزي دافغانستان
دجمهوري دولت لومړنی جمهور رئیس
به دخپلو غړو د دوو ثلثو درايو په
اکثريت سره ديوې شپږ كلني مودې
دپاره انتخابوي.

يوسلو څلور ديرشمه ماده:

دوسله والوقواو صاحب منصبان،
پوليس او دبهرنيو چارو دوزارت
مامورين خپله او همسران يی بايد د

افغانی مور او افغانی پلاره زيږيدلي
وي.

يوسلو پنځه ديرشمه ماده:

ددې اساسي قانون دتفسير
واكداره مرجع ستره محكمه ده.

يوسلو شپږ ديرشمه ماده:

ددې اساسي قانون دنافذ كيدوسره
سم پخوانی اساسي قانون او د ۱۳۵۲
هجري لمريز كال دزمري دمیاشتي
دڅلورمې نيټې، لومړی گڼه، دوهمه
گڼه او دريمه گڼه جمهوري فرمانونه
لغو گڼل كېږي.

دتولو هغو قوانينو احكام چې ددې

اساسي قانون دنافذ كيدونه مخكې

صادر شوي دي په دې شرط نافذ گڼل

كېږي چې ددې اساسي قانون

دحكمنو او ارزښتونو سره تناقض ونه

لري

د افغانستان د جمهوریت اساسی قانون

کابل

د ۱۳۶۶ کال د لیندۍ نهمه نیټه

د افغانستان د جمهوریت

د جمهور رئیس فرمان

لومړۍ گڼه د کابل ښار

د ۱۳۶۶ کال د لیندۍ نهمه نیټه

د افغانستان د جمهوریت د اساسی قانون د توشیح او اعلام په باب

د قوس د میاشتی د اتمې او نهمې نیټې تاریخي لویه جرگه چې د کابل په ښار کې جوړه شوه، د افغانستان د جمهوریت اساسی قانون یې په دیارلسو فصلونو او یوسلو نهه څلویښتو مادو کې د تر ټولو مهمې ملي وثیقې په توګه تصویب کړ. د هغه واک سره سم چې اساسی قانون راته راسپارلی دی. د ا.ج اساسی قانون چې د تصویب له نیټې څخه نافذ شوی دی، د سولې او هوساینې د تأمین، د ملي روغې جوړې د پوره تحقق، د خلکو د نیکمرغۍ او د گران افغانستان د پرمختګ په خاطر توشیح او اعلاموم.

دوکتور نجیب الله د افغانستان جمهور رئیس

بسم الله الرحمن الرحيم

زمومړي گرانه یواد افغانستان د آزادۍ، خپلواکۍ، ملي حاکمیت، دموکراسۍ او ټولنيزې ترقۍ په خاطر زمور د زړه ورو خلکو له اتلو الو مبارزو څخه ډل او وياړلی تاريخ لري.

هغه بدلونه نه چې دورو ستیو کلونو په ترڅ کې زمور په هیواد کې را منځته شويدي، د وطن د پرمختگ او د خلکو د نیکمرغۍ لوړو هدفونو ته درسيډوله پاره یې غوره شرایط برابر کړل.

په اوسني پړاو کې د افغانستان د خلک دموکراتیک گوند د ملي روغې جوړې د ټکلارې د طرح کوونکېاو سازمان ورکوونکي په توگه لهنورو ملي او دموکراتیک سیاسي ځواکونو سره یو ځای دغه انسان دوستانه تگ لاره په فعاله توگه پرمخ بیايي، نو له همدغه امله:

د خپلواکۍ او ملي حاکمیت د ټینګښت او د هیواد د ځمکنۍ بشپړتیا د دفاع، د عیني واقعیتونو او د خلکو د غوره عنعناتو او دودونو په پام کې نیولو سره ملي روغې جوړې او یووالي ته درسيډو او ټینګښت د ټولنيز عدالت او برابری د تامین، د ملي اقتصاد د ودې او د خلکو د ژوندانه د سطحې د لوړتیا، په بین المللی ډگر کې زمور د گران هیواد افغانستان د نقش او اعتبار د لوړتیا په منظور.

مور په لویه جرگه کې د افغانستان د خلکو استازو د هغو تاریخي بدلونونو په درک سره چې زمور په هیواد او معاصره نړۍ کې پېښیږي او د اسلام د مبین دین د اساساتو په پیروی، د هیواد د مشروطیت د غورځنگ د میراثونو د ساتنې او شتمن کولو په خاطر، د ملګرو ملتونو د سازمان د مشوراو د بشر د حقوقو نړیوالې اعلامیې ته د درناوي په څرگندولو سره، دغه اساسي قانون د ډیری مهمې ملي وثیقې په توگه د (۱۳۶۶) کال د لیندۍ په (۹) نیټه په (۱۳) فصلونو او (۱۴۹) مادو کې تصویب کړ.

دریمه ماده:

د افغانستان جمهوریت نا پېیلی هیواد دی، په پوځي ډلو تپلو کې نه شاملیږي او په خپل قلمرو کې د بهرنیو پوځي اډو جوړیدو ته اجازه نه ورکوي.

څلورمه ماده:

له خپلواکۍ، ملي حاکمیت او ځمکنۍ بشپړ تیا څخه دفاع د دولت د اساسي دندو له جملې څخه ده.

دولت د هیواد امنیت او دفاعي قابلیت تامینوي او وسله وال پوځ سمبالوي.

پنځمه ماده:

د افغانستان په جمهوریت کې د سیاسي گوندونو جوړېدل مجاز دي، پدې شرط چې مرامنامه، اساسنامه او فعالیت یې د هیواد د اساسي قانون او نورو قوانینو د مندرجو حکمونو مغایر نه وي.

هغه گوند چې د قانون د حکمونو سره سم جوړیږي، له قانوني مجبې

لومړی فصل

د سیاسي نظام اساسونه

لومړۍ ماده:

د افغانستان جمهوریت خپلواک، واحد او نه تجزیه کیدونکی دولت او پر خپل ټول قلمرو باندې د حاکمیت لرونکی دی.

د افغانستان په جمهوریت کې ملي حاکمیت په خلکو پورې اړه لري.

خلک ملي حاکمیت د لویې جرگې، ملي شورا او سیمه ییزو شوراگانو په واسطه تعقیبوي.

دویمه ماده:

د افغانستان دین د اسلام سپیڅلی دین دی.

د افغانستان په جمهوریت کې هېڅ قانون نه شي کولای چې د اسلام د سپیڅلي دین د اساسونو او د دغه اساسي قانون د نورو مندرجو ارزښتونو مناقض وي.

پرته ږنگېدلای نه شي.

شپږمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت ملي
جبهه د تر ټولو پراخ ټولنیز-سیاسي
سازمان په توګه په خپلو لیکو کې
شامل سیاسي ګوندونه،
ټولنیز سازمانونه او منفرد غړي په
ټولنیزو، سیاسي او دولتي برخو کې د
هغو د فعالې برخې اخیستنې په خاطر
د ګډې کړنلارې پر اساس سره یو کوي.
اوومه ماده:

د افغانستان په جمهوریت کې د
صنفي اتحادیو او ټولنیزو سازمانونو
جوړول د قانون سره سم مجاز دي.

دولت د هیواد د ټولنیز، سیاسي،
اقتصادي او فرهنگي ژوندانه په ټولو
برخو کې د صنفی اتحادیو، بزګري
کوپراتیفونو، د ځوانانو او ښځو د
سازمانونو او نورو ټولنیزو سازمانونو
د نقش په لوړ تیا کې مرسته کوي او له
هغوی سره د دولتي او رګانونو

همکاري او متقابلې اړیکې تأمینوي.

اتمه ماده:

د هېواد د ملي ژبو له جملې څخه
پښتو او دري رسمي ژبی دی.
نهمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت دولتي
ښان د غنم د ورو په منځ کې
پر زرغون متن باندې د راختونکي لمر، د
محراب او منبر د تصویر، ګراری او
درې ږنگه توري، سړې او زرغونې
پټې لرونکي دی.

لسمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت دولتي
بیرغ درې ږنگه لري چې د تورو، سرو
او زرغونو ټوټو په بڼه له پورته نه
ښکته ته په افقي توګه په برابره اندازه
واقع شوي دي.

د بیرغ د دواړو مخونو د پورتنۍ
برخې په ربع کې د هغه د لرګي خواته د
افغانستان د جمهوریت دولتي ښان
ته ځای ورکړی شوی دی.

د بیرغ او برد والی د هغه د سور په نسبت دوه برابره دی. یوولسمه ماده: د افغانستان د جمهوریت پایتخت د کابل ښار دی.

دوولسمه ماده: د افغانستان د جمهوریت ملي سرود د اولسي جرگې له خوا تصویبېږي.

دویم فصل

د ټولنیز-اقتصادي نظام اساسونه

دیارلسمه ماده: د افغانستان جمهوریت کثیر المللیت هیواد دی.

دولت د سیاسي، اقتصادي، ټولنیزې او فرهنگي برابری او له ټولنیز، اقتصادي او فرهنگي پلوه د وروسته پاتو سیمو د گړندی ودي او پرمختگ د تأمین په منظور د هیواد د ټولو ملیتونو، قومونو او قبایلو تر مینځ د تفاهم، دوستی او همکاری د

هر اړخیزې ودي سیاست تعقیبوي. دولت په تدریج سره د ملي ځانگړتیاوو پر بنسټ د اداري واحدونو د جوړولو زمینه برابروي. څوارلسمه ماده: دولت د خلکو د فرهنگ، ژبې او ادبیاتو د ودي په منظور لازم تدبیرونه نیسي. د ټولو ملیتونو، قومونو او قبایلو د فرهنگ، دودونو، ژبې، ادبیاتو او فولکور غوره میراث ساتي او پراختیا ورکوي. پنځلسمه ماده: د افغانستان په جمهوریت کې کورنی د ټولني اساسي رکن جوړوي. دولت د مور او ماشوم د روغتیا ساتنې او د ماشومانو د روزنې د پاره لازم تدبیرونه نیسي. شپاړسمه ماده: دولت ځوان نسل ته دایمي پاملرنه کوي، د هغوی د ښوونې او روزنې، د کار، تفریح، استراحت او د معنوي او

د افغانستان په جمهوریت کې ملکیت د دولتي، مختلط کوپراتيفي، او قافو، خصوصي، شخصي او د سياسي او ټولنيزو سازمانونو د ملکیت په بنو شته دی.	جسمي روزنې د تامین لازم شرایط برابر وي او د نویو ځوانانو او ځوانانو د استعداد دودې په لاره کې مرسته کوي. اوولسمه ماده:
دولت د قانوني ملکیت د ټولو ډولونو حمایت کوي. شلمه ماده:	دولت د استوگنې د دولتي او کوپراتيفي کورونو د جوړولو په مقصد د ودانو لو چارو ته پراختیا ورکوي او د شخصي کورونو د جوړولو په کار کې مرسته کوي. اتلسمه ماده:
تر ځمکې لاندې منابع، ځنگلونه، څرخایونه او نورې طبیعي شتمنې، د انرژی اساسي زیرمې، تاریخي آبدات، بانکونه، د بیمې مؤسسې، د مخابراتو وسایل، دراديو او تلویزیون تاسیسات، ستریندونه، بندرونه، په درندو صنایعو کې د تولید عمده وسایل، مواصلاتي کرښې او هوایي ترانسپورت د دولت ملکیت دی.	دولت داسې اقتصادي سیاست چې هدف یې د بیرته پاتیوالی د لیرې کولو، د خلکو د ژوندانه د سطحې د لوړتیا او د ټولني د ټولنيز-اقتصادي جوړښت د بشپړتیا په خاطر د هیواد د ټولو منابعو تنظیمول او په کار اچول دي، عملي کوي او په دغه مقصد د ټولنيزې او اقتصادي پرمختیا پلانونه تنظیموي او تطبیقوي.
دولت د اقتصاد دولتي سکتور ته پراختیا او ټینګښت ورکوي. یوویستمه ماده: دولت د کوپراتیفونو د پیاوړتیا او	نولسمه ماده:

- پراختیا په کار کې مرسته کوي او په هغو کې د خلکو د خپلې خوښې برخه اخیستنه هڅوي.
- دوه ویشتمه ماده:
- دولت د کسبگرو انفرادي فعالیتونه او په صنفی اتحادیو او کوپراتیفونو کې د هغوی د خپلې خوښې برخه اخیستنه هڅوي او حمایت یې کوي، د کسبگرو د حرفوي مهارت د سطحې د لوړتیا، د کار د وسایلو، د اومو موادو د تأمین او د هغوی د محصولاتو د خرڅلاو په کار کې هراړخیزې مرستې کوي.
- درویشتمه ماده:
- دولت پر ځمکه باندې د کروندگرو او ځمکه والو د مالکیت حق د قانون سره سم تضمینوي.
- دولت په کرنه کې د دموکراتیکو بدلونونو د رامینځ ته کولو په مقصد د کروندگرو او ځمکه والو د گټو په پام کې نیولو سره لازم تدبیرونه نیسي.
- دولت د کرنې د سترو او میکانیزه دولتی، مختلطو او خصوصي فارمونو جوړول هڅوي او د نویو او شاوخوا ځمکو د آبادۍ په چاره کې مرسته کوي.
- خلیرویشتمه ماده:
- دولت د کوچیانو او مالدارانو د پاره له خرڅایونو څخه د استفادې امکان د قانون سره سم تضمینوي، د مال داری د ودې، د محصولاتو د خرڅلاو او د هغوی د اقتصادي، ټولنیزو او معیشتي شرایطو د ښه کولو د پاره د مساعدو شرایطو د برابرولو په مقصد مرسته کوي.
- پنځه ویشتمه ماده:
- دولت د ملي اقتصاد د پرمختیا په مقصد د خصوصي پانګې اچونې، مصوونیت تضمینوي، د صنایعو، سوداګرۍ، ودانۍ، ترانسپورت، کرنې او د خدمتونو د برخو په پرمختیا کې د ملي پانګه والو برخه اخیستنه د قانون سره سم هڅوي او حمایت یې

صادراتي مالونو د کیفیت لوړتیا کوي.	دولت د خصوصي متشبثانو سره
هڅوي او د بهرنی پانگې او گټور او هراړخیز اړیکې پراخوي او د بهرنی پانگې سره په سیالی کې د انحصاراتو د سیالی په وړاندې د هغوی ملاتړ کوي.	خصوصي سکتور ملاتړ کوي او د مالي، کریدتي، گمبرکي او د بیود سیاست د تنظیم په وخت کې د خصوصي سکتور گټې د قانون سره سمې په پام کې نیسي.
اووه ویستمه ماده:	شپږو یستمه ماده:
دولت د ملي اقتصاد د ودې په مقصد د افغانستان په جمهوریت کې بهرنی پانگې اچونې ته اجازه ورکوي او د قانون سره سم یې تنظیموي.	د افغانستان په جمهوریت کې کورنی او بهرنی تجارت د خلکو د گټو په پام کې نیولو سره د دولت له خوا تنظیمېږي.
اته ویستمه ماده:	دولت په دغه مقصد د مالونو د وارداتو او صادراتو د پراختیا او د عمده او پرچون تجارت د پرمختیا په کار کې د ملي پانگه والو فعالیت هڅوي. د بیو ټاکل او کنترول په غاړه اخلي.
د افغانستان په جمهوریت کې بهرني اشخاص د عقاري ملکیت حق نه لري.	دولت د تولیداتو زیاتوالی او د
پر سیاسي نمایندگیو او بهرنیو دولتونو باندې د عقار پلورل د بالمثل چلند پر اساس او پر هغو بین المللی مؤسسو باندې چې د افغانستان جمهوریت د هغو غړی وي، د حکومت له موافقې وروسته مجاز دي.	
نه ویستمه ماده:	
د ملکیت د وراثت حق د اسلام د	

شریعت سره سم د قانون په واسطه تضمینېږي. دیرشمه ماده:

د نړۍ د ساتنې او پابندیت په مقصد لازم تدبیرونه نیسي او عملي کوي یې.

دریم فصل

د اتباعو تابعیت، اساسي حقوق،

آزادي او مکلفیتونه

دري دیرشمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت تابعیت د ټولو اتباعو د پاره برابر او یو شان دی.

د تابعیت تر لاسه کول او له لاسه ورکول او د هغه نورې مربوطې مسألې د قانون سره سمې تنظیمېږي.

هر شخص چې د قانون سره سم د افغانستان د جمهوریت تابعیت لري، افغان بلل کېږي.

څلور دیرشمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت له اتباعو څخه هېڅوک په هیواد کې د ننه او یا له هیواده بهر ته نه تبعیدېږي.

پنځه دیرشمه ماده:

استملاک یوازې د عامه گټو د تأمین په مقصد د عادلانه او مخکیني عوض په بدل کې د قانون سره سم کېږي.

د ملکیت مصادره د قانون له حکمه اود محکمې له پریکړې پرته جایزه نه ده.

یو دیرشمه ماده:

د افغانستان په جمهوریت کې د قانون او ټولنیز عدالت پر اساس د ماليې او محصول معیارونه، اندازه او ډولونه ټاکل کېږي.

دوه دیرشمه ماده:

دولت د طبیعت، طبیعي شتمنیو د ساتنې او له طبیعي زیرمو څخه د معقولي استفادې، د ژوندانه د چاپیریال د ښه کولو، د اوبو او هواد ککړیدو د مخنیوي او د څارویو او بوټو

د افغانستان د جمهوریت له اتباعو	د افغانستان د جمهوریت له اتباع،
خځه هیڅوک بهرنی دولت ته نه ورتسلیمول کیږي.	بنځه وي که نر د ملیت، نژاد، ژبې،
شپږ دېرشمه ماده:	قبیلې، دین، مذهب، سیاسي عقیدې،
د افغانستان د جمهوریت له اتباعو	زده کړې، شغل، نسب، ټولنیز دریځ،
هېواده بهر د دولت تر حمایت لاندې دي.	د اوسیدو او اقامت د ځای له تعلقاتو
د دولت د هغوی له قانوني حقونو او	پر ته د قانون په وړاندې برابر حقوق او
گټو خځه دفاع کوي. په بهر کې د	مکلفیتونه لري.
میشته افغانانو اړیکي د هېواد سره	د اتباعو د حقوقو او مکلفیتونو په
ټینګوي او هېواد ته د هغوی د	نسبت د هر ډول غیر قانوني امتیاز
راستنیدو په مقصد مرسته کوي.	ټاکل او یا توپیر ممنوع دی.
اووه دېرشمه ماده:	نهه دېرشمه ماده:
د افغانستان جمهوریت په هېواد	ژوند د انسان طبیعي حق دی.
کې د میشتو بهرنیو اتباعو او بې	هیڅوک له قانوني مجوزه پرته له دغه
تابعیته اشخاصو حقوق او آزادي د	حق خځه نه بې برخې کیږي.
قانون سره سم تضمینوي. هغوی	خلویننتمه ماده:
مکلف دي چې د افغانستان د	د افغانستان په جمهوریت کې د
جمهوریت اساسي قانون او قوانین	ټولو مسلمانانو د پاره د دیني او
رعایت کړي.	مذهبي مناسکو د ترسره کولو آزادي
اته دېرشمه ماده:	تضمینېږي.
	د نورو ادیانو پیروان د خپلو
	مذهبي مراسمو په ترسره کولو کې آزاد

دې. هېڅوک نه شي کولای چې د ملي ضد او وگړنیز ضد تبلیغاتو، د بنمنی د رامنځ ته کولو او د افغانستان د جمهوریت د گټو پر خلاف د نورو اعمالو د ارتکاب په مقصد د دین څخه ناوړه استفاده وکړي. یو څلوېښتمه ماده:

آزادي د انسان طبيعي حق دی. دغه حق د نورو له آزادی او له عامه گټو پرته چې د قانون په وسیله تنظیمیږي، حدود نه لری. آزادي او انساني کرامت له تعرض څخه مصئون دی دولت د هغو درناوی او ملاتړ کوي. د ذمی برائت اصلي حالت دی. تورن تر هغه وخته پورې چې د محکمې په قطعي حکم محکوم شوی نه وي، بې گناه گڼل کیږي. هېڅ عمل جرم نه شي بلل کېدای مگر د قانون د حکمونو سره سم.

هېڅوک د جرم په کولو نه شي تورن کېدای، مگر د قانون د حکمونو سره سم. هېڅوک نیول کېدای او توقیفیدای نه شي، مگر د قانون د حکمونو سره سم. هېڅوک مجازات کېدای نه شي، مگر د محکمې په حکم، د قانون د حکمونو سره سم او د هغه جرم په تناسب چې کړی یې دی. جرم یو شخصي عمل دی او په کولو سره یې بل څوک نه مجازات کیږي. تورن حق لري چې په خپله او یا د مدافع وکیل په واسطه له ځانه دفاع وکړي. دوه څلوېښتمه ماده:

د افغانستان په جمهوریت کې له انساني کرامت څخه مخالفه جزا، شکنجه او تعذیب جواز نه لري. د اکراه او گواښ په وسیله له تورن

او یا بل چا څخه د اقرار، شهادت او یا څرگندونې اخیستل منع دي.	څلور څلویښتمه ماده:
هغه څرگندونه یا شهادت چې له تورن یا بل چا څخه د اکراه په وسیله واخیستل شي اعتبار نه لري.	د افغانستان په جمهوریت کې د کور مصوونیت تضمینېری هیڅوک د دولت د استازی په شمول نه شي کولای چې د اوسیدونکي له اجازې او له هغو حالاتو او طرز څخه پرته چې په قانون کې تصریح شوي وي، د چا کور ته ورننوزي او یا هغه وپلتي.
که چېرې د عامه خدمتونو موظف، تورن یا بل څوک د شهادت، څرگندونې او یا اقرار د اخیستلو په مقصد شکنجه کړي او یا د شکنجې په تعميل امر وکړي، د قانون سره سم مجازات کېږي.	پنځه څلویښتمه ماده:
د لوړو مقاماتو په امر باندې استناد، مرتکب ته د قانون نه د مخالفو اعمالو له ارتکاب څخه برائت نه ورکوي.	د افغانستان په جمهوریت کې د مراسلاتو، د تېلفوني خبرو، تېلگرافي مخابراتو او د مخابراتو د نورو ډولونو محرمیت تضمینېری.
د شخص پورې توب د هغه د آزادی د سلبیدو موجب کیدلای نه شي.	هېڅوک د دولت د استازی په شمول نه شي کولای چې د قانون له حکمه پرته د تېلفوني خبرو، مراسلاتو او مخابراتو پلټنه وکړي.
د پور د تحصیل لارې او وسایل د قانون په واسطه تنظیمېږي.	شپږ څلویښتمه ماده:
	د افغانستان د جمهوریت اتباع چې د دولتي ارگانونو ټولنیزو سازمانونو او د چارو د مسوولینو له خوا د دندې د

- ترسره کولو په وخت کې په غیر قانوني توګه زیانمن کېږي، د زیان د جبران حق لري. د زیان د جبران شرایط او څرنګوالی د قانون په واسطه تنظیمېږي.
- اووه څلوېښتمه ماده:
- د افغانستان د جمهوریت اتباع حق لري چې د دولت په ټولنیز-سیاسي ژوند او د چارو په اداره کې په مستقیمه توګه او یا د خپلو استازیو له لارې برخه واخلي.
- اته څلوېښتمه ماده:
- د افغانستان د جمهوریت اتباع د انتخابولو او انتخابیدلو حق لري. له دغه حق څخه د استفادې شرایط او طرز د قانون په واسطه تنظیمېږي.
- نهه څلوېښتمه ماده:
- د افغانستان د جمهوریت اتباع د فکر او بیان د آزادۍ حق لري.
- اتباع کولای شي چې له دغه حق څخه په ښکاره، شفاهي او لیکلي توګه د قانون سره سمه استفاده وکړي. له خپرېدو څخه مخکې د مطبوعاتو سانسور جواز نه لري. پنځوسمه ماده:
- د افغانستان د جمهوریت اتباع د قانون سره سم د سوله ییزو غونډو، تظاهراتو او اعتصاب حق لري. یو پنځوسمه ماده:
- د افغانستان د جمهوریت اتباع د انفرادي او ډله ییز شکایت، انتقاد او غوښتنې حق لري. دولتي ارګانونه، ټولنیز سازمانونه او د چارو مسوولین موظف دي چې شکایتونه، غوښتنې او انتقادونه په هغه موده کې چې قانون ټاکلې ده وڅیړي او لازم اجراءات وکړي.
- د انتقاد په خاطر تعقیب ممنوع دی. دوه پنځوسمه ماده:
- د افغانستان د جمهوریت اتباع د کار او د برابر کار په وړاندې د برابر مزد د لاس ته وړولو حق لري.

دولت د کار د عادلانه او پر مختلفو قوانینو د وضع کولو او تطبیق له لارې له دغه حق څخه د اتباعو د استفادې د پاره لازم شرایط برابروي.

دري پنځوسمه ماده:

د اجباري کار تحمیل منع دی. د جنگ، طبیعي آفتونو په حالت او په نورو هغو حالاتو کې چې عامه ژوند او هوساینه تهدید کړي، د اجباري کار سرته رسول له دغه امر څخه مستثنی دي.

څلور پنځوسمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت اتباع د ټولني دار تیا په پام کې نیولو سره د تخصصي څانگې له مخې د دولتي دندو د ترلاسه کولو او د شغل د انتخاب حق لري.

پنځه پنځوسمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت اتباع د استراحت حق لري.

دولت د کار د ساعتونو او له مزد سره د نوبتي رخصتۍ ټاکل او د رخصتۍ، جشنونو او اخترونو په ورځو کې د کار د شرایطو څرنګوالي تنظیموي او د استراحت، د فرهنگي، هنري موسسو د شبکو د پراختیا او د بدني روزنې، ورزش او سالمو تفریحاتو د پاره شرایط برابروي.

شپږ پنځوسمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت اتباع د وریازده کړی حق لري. دولت د بیسوادی له منځه وړلو، په مورني ژبې د زده کړې، د متوازنې ښوونې او روزنې د تعمیم، د اجباري لومړنیو زده کړو د تأمین، د تخنیکي، حرفوی او مسلکي عمومي زده کړو د تدریجي پراختیا او د ملي کادرونو د روزنې د پاره د لوړو زده کړو د سیستم د ودې په مقصد لازم تدبیرونه نیسي.

د افغانستان په جمهوریت کې بهرنیو اشخاصو ته د ښوونځیو د جوړولو اجازه د قانون سره سمه ورکول

کیدای شي، له دغو بنوونځيو څخه یوازې بهرني اشخاص استفاده کولای شي.

اووه پنځوسمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت اتباع د روغتیا او ټولنیزو تأمیناتو حق لري.

دولت د ملي سراسري طبي خدمتونو د سیستم د هراړخيزې او

متوازنې پراختیا دروغتیايي مرکزونو او روغتونونو د پراختیا د طب د

دکتورانو او طبي خدمتونو د کارمندانو د روزنې، د عمومي

ناروغیو د مخنیوي، دور یا روغتیايي خدمتونو د پراختیا، د خصوصي طبي

خدمتونو د تنظیم او هڅونې او د زرو کسانو، د جگړې او کار د معلولینو او

د شهیدانو د پاتې کسانو د پاره د مادي تأمیناتو د بڼه کولو له لارې لازم

تدبیرونه نیسي.

اته پنځوسمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت اتباع د

دولت د علم او د علمي کادرونو د

روزنې منظم پرمختگ تأمینوي، د

مؤلفانو او مخترعانو حقوق ساتي، په

ټولو برخو کې د علمي څیړنو هڅونه او

ملا تر کوي او د علمي څیړنو له نتایجو

څخه اغیزمنه استفاده تعمیموي.

نهه پنځوسمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت اتباع په

هېواد کې د مسافرت او داوسیدنې او

اقامت د ځای د آزاد انتخاب حق لري.

دولت کولای شي چې د عامه

امنیت او نظم د ساتنې، د ناروغیو د

خپریدو د مخنیوي او د اشخاصو د

حقوقو او آزادیو د ساتنې په مقصد د

هېواد په ځینو سیمو کې مسافرت،

اوسېدنه او اقامت په موقتي توگه منع

کړي.

شپېتمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت اتباع حق

لري چې د قانون سره سم له هيواد څخه بهرته مسافرت وكړي او وطن ته راستانه شي.

يو شپېتمه ماده:

د افغانستان د جمهوريت هر تبعه مكلف دی چې د افغانستان د جمهوريت اساسي قانون او قوانين رعایت كړي.

د قانون له حكمونو څخه بې خبري عذر نه گڼل كېږي.

دوه شپېتمه ماده:

د افغانستان د جمهوريت اتباع او بهرني وگړي مكلف دي چې دولت ته د قانون سره سمه ماليه او محصول ورکړي.

دري شپېتمه ماده:

له هېواد، خپلواکي، ملي حاکمیت او د هېواد له ځمکنۍ بشپړ تيا څخه دفاع د افغانستان د جمهوريت د اتباعو له وياړه ډک مکلفیت دی.

په وسله وال پوځ کې د خدمت

شرایط د قانون د حکمونو سره سم تنظیمېږي.

څلور شپېتمه ماده:

دولت د اتباعو له اساسي حقوقو او آزادیو څخه د استفادې او د مکلفیتونو د ترسره کولو د پاره لازم شرایط برابروي.

هېڅوک حق نه لري چې په قانون کې له مندرجو حقوقو او آزادیو څخه د عامه گټو پر خلاف او د نورو اتباعو د حقوقو او آزادیو په زیان استفاده وکړي.

څلورم فصل

لویه جرگه

پنځه شپېتمه ماده:

لویه جرگه د ملي او تاریخي دودونو له مخې، د افغانستان د خلکو د ارادې تر ټولو لوړه بنکارندویه ده.

شپږ شپېتمه ماده:

لویه جرگه له دغو کسانو څخه جوړه ده:

- ۱- د ملي شورا غړي. لويه جرگه دغه واكونه لري:
- ۲- له هر ولايت او د هغه له معادل واحد څخه د خلكو په انتخاب لس تنه. ۱- د اساسي قانون تصويب او تعديل.
- ۳- واليان او كابل ښاروال. ۲- د جمهور رئيس انتخاب او د هغه د استعفاء منل.
- ۴- صدر اعظم، د صدر اعظم مرستيالان او دوزيرانو د شورا غړي. ۳- د جگړې او متاركې له اعلان سره موافقت.
- ۵- قاضي القضاة، د سترې محكمې مرستيالان او غړي. ۴- د هغو خورا مهمو مسألو په باره كې د تصميم نيول چې د هېواد په برخليک پورې اړه لري.
- ۶- لوی څارنوال او د هغه مرستيالان. ۵- د اساسي قانون د شورا رئيس او غړي.
- ۷- د ملي جبهې د اجرائيه هيات غړي. له هغو حالاتو پرته چې په دغه اساسي قانون كې بل ډول اټكل شوي وي، لويه جرگه د جمهور رئيس په واسطه را بلل كېږي. پرانيستل كېږي او د هغې غونډې د جمهور رئيس او يا بل هغه چا تر رياست لاندې چې جمهور رئيس يې د خپل نايب په توگه وټاكي، جوړېږي.
- ۸- د ملي جبهې د دارالانشاء د پېشنهاد پر اساس د جمهور رئيس په واسطه ټاكل كېږي. د لويې جرگې نصاب د هغې د ټولو غړيو د دوو ثلثو په حضور بشپړېږي.
- ۹- د سياسي، علمي، ټولنيزو او روحاني غوره شخصيتونو له جملې څخه حداكثر (۵۰) تنه چې د ملي جبهې د دارالانشاء د پېشنهاد پر اساس د جمهور رئيس په واسطه ټاكل كېږي. اووه شپېتمه ماده:

د لویې جرگې تصمیمونه د هغې د
تولو غړیو درایو په اکثریت نیول
کیری. کیری. د پارو انتخابیو.

نه شپیتمه ماده:
د اولسي جرگې درنگیدو په حالت
کې د هغې غړي د نوې اولسي جرگې تر
انتخابه پورې خپل غړیتوب د لویې
جرگې د غړیو په توگه ساتي.

اویایمه ماده:
د لویې جرگې انتخاب د قانون او
کرنلاره یې په خپله د لویې جرگې په
واسطه تنظیمیو.

پنجم فصل

جمهور رئیس

یو اویایمه ماده:
جمهور رئیس د دولت مشر دی،
خپل واکونه په تقنینیه، اجرائیه او
قضائیه برخو کې د دغه اساسي قانون
او د افغانستان د جمهوریت د قوانینو
له حکمونو سره سم عملیو یو.
دوه اویایمه ماده:

جمهور رئیس د لویې جرگې د
غړیو درایو په اکثریت د اوو کلونو د
مودې د پارو انتخابیو.

یو شخص نه شي کیدلای له دوو
ځلونه زیات د جمهور رئیس په توگه
انتخاب شي.

جمهور رئیس لویې جرگې ته
مسئول او په راپور ورکولو مکلف دی.
د نوي جمهور رئیس د انتخاب په
مقصد لویه جرگه د جمهور رئیس د
واک د دورې له پای ته رسیدو څخه
مخکې د دېرشو ورځو په موده کې را
بلل کیری.

دری اویایمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت هر
مسلمان تبعه چې د څلوېښت کلنی
عمر یې بشپړ کړی وي، په خپله او
همسریې له افغان مور او پلار څخه
زیږیدلي او له مدني او سياسي حقوقو
څخه برخمن وي. د جمهور رئیس په
توگه انتخابیدلای شي.

- خلور او یایمه ماده: مصوبو توشیح.
- جمهور رئیس په لویه جرگه کې له
انتخابیدلو وروسته په لاندې ډول لوره
کوي:
- «د لوی خدای په نامه لوره کوم چې
د اسلام د سپیڅلي دین د اساسونو
حمایت، د اساسي قانون رعایت او
دهغه د تطبیق څارنه او د افغانستان د
خپلواکۍ، ملي حاکمیت او ځمکنۍ
بشپړتیا ساتنه وکړم. د اتباعو اساسي
حقوق او آزادی وساتم او خپلې ټولې
هلې ځلې د ټولنیز عدالت، د خلکو د
نیکمرغۍ، د سولې د ټینګښت او د
هیواد د پرمختګ د تأمین په خاطر په
کار واچوم.»
- پنځه او یایمه ماده:
جمهور رئیس د دغه اساسي قانون
پر نورو مندرجو واکونو برسیره دغه
واکونه لري:
- ۱- د وسله وال پوځ لوړ قیادت.
۲- د قوانینو او د ملي شورا د
۳- د حکومت په جوړولو باندې د
موظف صدر اعظم ټاکل.
۴- د اولسي جرگې له خوا د باور
درایې له لاس ته وروړلو وروسته د
حکومت د رئیس او غړیو منظوری او د
هغوی د استعفا منل.
۵- د لزوم په وخت کې د وزیرانو د
شورا د غونډو تدویر او مشري.
۶- د قانون د حکمونو سره سم د
قاضیانو، د لوړرتبه کارمندانو او د
وسله وال پوځ د افسرانو د تقرر، ترفیع
او تقاعد منظوري.
۷- د سیاسي، ټولنیزو او
اقتصادي سترو مسألو په باب د
عمومي نظر غوښتنې یا عامه رایې ته
د مراجعې (ریفراندم) په باره کې د
تصمیم نیول.
۸- د مجازاتو بڅښل او کمول.
۹- په بهرنیو دولتونو او بین
المللی سازمانونو کې د افغانستان

- د جمهوریت د دیپلوماتیکو نماینده گيو
د رئیسانو ټاکل.
- ۱۰- د افغانستان په جمهوریت
کې دبهرنیو دولتونو د دیپلوماتیکو
نماینده گيو د رئیسانو د باورلیکونو
منل.
- ۱۱- د اضطرار د حالت، د
عمومي او قسمي سفر بری اعلان او
پای ته رسول یې.
- ۱۲- د لویې جرگې په موافقه د
جگړې او متارکې اعلان.
- ۱۳- د پیسو د خپرولو اجازه.
- ۱۴- د قانون سره سم د تابعیت او
پناه ورکړه.
- ۱۵- د قانون سره سم د نښانونو،
مدالونو او افتخاري لقبونو ورکړه.
- ۱۶- د قانون سره سم د نورو
واکونو عملي کول.

شپږ او یایمه ماده:

جمهور رئیس د صعب العلاجې او
اوردې ناروغی او یا استعفا له حالاتو

پرته د واک د دورې تر پایه خپلو دندو
ته دوام ورکوي. په ټولو هغو حالاتو
کې چې جمهور رئیس ونه شي کړای
خپلې دندې سرته ورسوي دغه دندې د
جمهور رئیس د لومړي مرستیال له خوا
تر سره کيږي.

د جمهور رئیس په دایمی توگه د
کار دور تیا له لاسه ورکولو، مړینې او
یا استعفا په صورت کې جرگه د هغه د
لومړي مرستیال په واسطه د نوي
جمهور رئیس د انتخاب په مقصد د
یوې میاشتي د مودې په ترڅ کې رابلل
کيږي.

د استعفا په حالت کې جمهور
رئیس خپله استعفا په مستقیمه توگه
لویې جرگې ته وړاندې کوي.

شپږم فصل

ملي شورا

اووه او یایمه ماده:

ملي شورا د افغانستان د

- جمهوریت تر ټولو لوړ تقنیني ارگان دی.
 اته او یایمه ماده:
 ملي شورا د ولسي جرگې اوسنا له دوو مجلسونو څخه جوړه ده.
 نهه او یایمه ماده:
 دولسي جرگې وکیلان د انتخاباتي حوزو له لارې د نفوسو د برابر شمیر په اساس د یوې پنځه کلنې تقنینیه دورې د پاره انتخابېږي.
 د سنا د مجلس غړي (سناتوران) په لاندې توگه انتخاب او ټاکل کېږي:
 ۱- له هر ولایت او دهغه له معادلو واحدونو څخه دوه تنه د پنځو کلونو د پاره.
 ۲- د هر ولایت او دهغه معادل د شورا د غړيو له جملې څخه دوه تنه د دریو کلونو د پاره د مربوطې شورا په انتخاب.
 ۳- پاتې دریمه برخه د خبیرو، پوهو او باوري افرادو او ملي شخصیتونو له ډلې څخه د څلورو کلونو د پاره د جمهور رئیس له خوا ټاکل کېږي.
 اتیايمه ماده:
 د ملي شورا د غړيو شمېر، شرایط، د انتخاب او انتصاب طرز د قانون سره سم تنظیمېږي.
 یو اتیايمه ماده:
 ملي شورا د دغه اساسي قانون پر نورو مندرجو واکونو برسیره دغه واکونه لري:
 ۱- د قوانینو او تقنیني فرمانونو تصویب، تعدیل او لغوه کول او جمهور رئیس ته یې د توشیح په غرض وړاندې کول.
 ۲- د قوانینو تفسیر.
 ۳- د بین المللی تړونونو تصویب او فسخ.
 ۴- د اقتصادي- ټولنيزې پرمختیاد پلانونو تصویب او دهغود ترسره کولو په باب د حکومت د راپور

- تأیید. سنا د خپلو غړيو څخه د پنځو کلونو د پاره د رئیس او د یوه کال د پاره د دوو مرستیالانو او دوو منشیانو په ترکیب اداري هیأت انتخابوي.
- ۵- د دولتي بودجې تصویب او د هغې د اجرا په باب د راپور څیرنه.
- ۶- د اداري واحدونو جوړول او تعدیل یې.
- ۷- د وزارتونو او د هغو د معادلو مرکزي ارگانونو جوړول او لغوه کول.
- ۸- د جمهور رئیس د ورپېژندنې او غوښتنې له مخې د جمهور رئیس د مرستیالانو د ټاکلو او عزل په باب د تصمیم نیول.
- ۹- دولت ته د پوراخیستلو اجازه او د انحصار دور کړې په شمول په ملي اقتصاد کې د اساسي اهمیت لرونکي امتیاز ورکړه.
- څلور اتیایمه ماده:
- اولسي جرگه د خپلو غړيو له جملې څخه د اولي تقنینیه دورې د پاره په لومړني اجلاس کې د رئیس، د دوو مرستیالانو او دوو منشیانو په ترکیب اداري هیأت انتخابوي.
- د ملي شورا عادي اجلاس په کال کې دوه ځله د سنبلې د میاشتي په لومړي اوونۍ او د حوت د میاشتي په لومړي اوونۍ کې جوړیږي.
- د ملي شورا د هر عادي اجلاس موده د رې میاشتي ده. که چیرې د ملي شورا په اجلاس کې کلنی بودجه او یا پرمختیایي پلان مطرح وي د ملي شورا د اجلاس موده د هغو له تصویب څخه پخوا پای ته رسيدلای شي.
- که چیرې بودجه د مالي کال له پیل

څخه پخوا، تصویب نه شي، د تېر کال
 بودجه د نوي کال د بودجې د تصویب
 تر وخته پورې تطبیقېږي.
 د ملي شورا فوق العاده اجلاس د
 جمهور رئیس د تصمیم، د مجلسونو
 د هر یوه رئیس د غوښتنې او یا د هر
 یوه مجلس د غړيو د پنځمې برخې د
 غوښتنې له مخې جوړیدلای شي.
 شپږ اتیایمه ماده:
 د ملي شورا مجلسونه په ځانگړې
 یا گډه توگه غونډې کوي.
 د ملي شورا د مجلسونو د گډو
 غونډو لارښوونه په وار سره د هغود
 رئیسانو له خوا کېږي.
 د ملي شورا اجلاس د جمهور
 رئیس له خوا پرانیستل کېږي او پای
 ته رسول کېږي.
 د ملي شورا د تقنینیه دورې
 لومړنی اجلاس د جمهور رئیس په
 وسیله دا ولسي جرگې د انتخاباتو له
 پای ته رسیدو وروسته د دېرشو ورځو
 د مودې په ترڅ کې رابلل کېږي.
 اووه اتیایمه ماده:
 د ملي شورا د هر مجلس نصاب د
 هغه د غړيو د دوو دریمو برخو په
 حضور بشپړېږي.
 د هر مجلس تصمیم د هغه د ټولو
 غړيو درایو په اکثریت نیول کېږي.
 اته اتیایمه ماده:
 د ملي شورا د مجلسونو جلا او
 گډې غونډې علني دي، مگر دا چې
 مجلس د هغود سري والي په باب
 تصمیم ونیسي.
 د دواړو مجلسونو د بحثونو جریان
 ثبتېږي.
 نهه اتیایمه ماده:
 د ملي شورا هر مجلس له خپلو
 غړيو څخه د هر مجلس په واک کې د
 ننه مسألو د لومړنی څېړنې او چمتو
 کولو، د قوانینو او د هر مجلس د
 تصمیمونو د عملي کولو څخه د
 څارنې په مقصد دايمي کمیسیونونه

- خرگند جرم په حالت کې ونیول شي باید د مربوط مجلس اداري هیأت ته خبر ورکړ شي.
- خلور نوي یمه ماده:
- دغه مقامات د ملي شورا هر یوه مجلس ته د قانون د وضع کولو، تعدیلولو او لغوه کولو د پیشنهاد حق لري:
- ۱- جمهور رئیس.
  - ۲- د ملي شورا د وړو مجلسونو دایمی کمیسیونونه.
  - ۳- د هر مجلس د غړیو لږ تر لږه لسمه برخه.
  - ۴- د وزیرانو شورا.
  - ۵- ستره محکمه.
  - ۶- لویه څارنوالی.
  - ۷- د ملي جبهې اجرائیه هیأت.
  - ۸- د عالمانو او روحانیونو شورا.
- پنځه نوي یمه ماده:
- له هغوی حالاتو پرته چې په دغه اساسي قانون کې په بل ډول اټکل شوي دي د دغه اساسي قانون د (۸۱) مادې د مندرجو واکونو په باب د یوه مجلس تصمیمونه، بل مجلس ته استول کېږي.
- که چېرې د یوه مجلس تصویب د بل مجلس له خوا رد شي، توافق ته درسدو په مقصد د وړو مجلسونو له غړیو څخه په برابر شمیر گډ هیئت جوړېږي.
- د گډ هیئت موافق تصمیم د جمهور رئیس له توشیح وروسته نافذ گڼل کېږي.
- که چېرې گډ هیأت د نظر د اختلاف په لیرې کولو بریالی نه شي، موضوع د ملي شورا په گډه غونډه کې څیړل کېږي او د هغی په باب تصمیم د گډې غونډې د غړیو درایو په اکثریت نیول کېږي.
- شپږ نوي یمه ماده:
- د ملي شورا تصمیمونه د جمهور رئیس له توشیح وروسته نافذېږي.

که چېرې جمهور رئیس د ملي شورا د تصمیم سره موافقه ونه لري، کولای شي چې هغه دوراندي کیدو له نیتې څخه د دېرشو ورځو په ترڅ کې د دلایلو په څرگندولو سره ملي شورا ته مسترد کړي، د دېرشو ورځو د مودی په تیرویدو سره او همدغه شان که چېرې ملي شورا په راتلونکي اجلاس کې هغه بیا د غړیو درایو په دوو دریمو برخو تصویب کړي، تصمیم نافذ گڼل کېږي او جمهور رئیس هغه توشیح کوي.

اووه نوی یمه ماده:

جمهور رئیس کولای شي چې دولسي جرگې او سنا له رئیسانو، د وزیرانو د شورا له رئیس او قاضي القضاات سره له سلا وروسته د موجه دلایلو په څرگندولو سره دولسي جرگې ږنگیدل اعلان کړي.

نوي انتخابات د ولسي جرگې له ږنگیدو وروسته د دېرشو ورځو په موده کې کېږي.

نوي ولسي جرگه له نويو انتخاباتو وروسته تر یوه کاله پورې ږنگیدلای نشي. ولسي جرگه د جمهور رئیس دواک د دورې د وروستیو شپږو میاشتو په موده کې ږنگیدونکی نه ده.

اته نوي یمه ماده:

قوانین او د ملي شورا مصوبې په پښتو او دري ژبو خپريږي او کیدای شي چې هغه د هیواد د نورو ملیتونو په ژبو هم خپري شي.

نهه نوي یمه ماده:

د ملي شورا د هر مجلس او د هغه د دايمي کمیسیونونو د فعالیت طرز د ملي شورا په وسیله تنظیميږي.

اووم فصل

د وزیرانو شورا

سلمه ماده:

د وزیرانو شورا (حکومت) د

- افغانستان د جمهوریت د دولتي قدرت ډیر لوړ اجرائیوي او اداري ارگان دی.
- د وزیرانو شورا له دغو کسانو څخه جوړه ده:
- صدر اعظم.
- د صدر اعظم مرستیالان.
- وزیران او د وزارت د معادلو مرکزي ارگانو نور رئیسان.
- یوسلو یوه یمه ماده:
- موظف صدر اعظم د تقنینیه دورې په لومړني اجلاس کې د کورني او بهرني سیاست تگ لاره او د حکومت ترکیب د باور درايې د اخیستلو په مقصد ولسي جرگې ته وړاندې او معرفي کوي.
- صدر اعظم د باور درايې او د جمهور رئیس د منظوري له اخیستلو وروسته د کورني او بهرني سیاست تگلاره او د حکومت غړي سنا ته وړاندې او معرفي کوي.
- یوسلو دویمه ماده:
- د وزیرانو شورا د غه دندې او واکونه لري:
- ۱- د کورني او بهرني سیاست د تگ لارې طرح او تطبیق.
- ۲- د ملی اقتصاد د چارو د اجرا کولو تأمین، د اقتصادي او ټولنيزې پرمختیا د پلانونو طرح کول، د دولتي بودجې ترتیب، د پلانونو او بودجې تطبیق او ملی شورا ته د هغو د اجرا کولو په باب د راپور وړاندې کول.
- ۳- د دولت د گټو د قانونی ملکیت د ټولو ډولونو د حمایت، د عامه نظم او امنیت د تأمین او د اتباعو د حقوقو او آزاد یو دساتني په مقصد د تدبیرونو نیول.
- ۴- د قانون د حکمونو سره سم د

- بهرنيو اړيکو عمومي لارښوونه، د
بهرنيو دولتونو او بين المللي موسسو
سره د ديپلوماتيکو اړيکو ټينګول او د
موافقت ليکونو لاسليک کول.
- ۵- د وزيرانو په شورا پورې د
ترليو ادارو او ارګانونو جوړول.
- ۶- د قانون د حکمونو سره سم نور
واکونه.
- د افغانستان د جمهوريت د
وزيرانو شورا د خپلو واکونو په حدودو
کې مقررې او اساسنامه تصويبوي.
يو سلو څلورمه ماده:
- د ملي شورا د تعطيل او يا دولسي
جرګې د ړنگيدو په وخت کې د وزيرانو
شورا د عاجلې اړتيا په صورت کې
کولای شي چې په بودجې او مالي چارو
پورې له مربوطو مسألو پرته د ملي
شورا په واک کې د شاملو مسئلو په
باب تقنيني فرمانونه وضع کړي،
تقنيني فرمانونه د جمهور رئيس له
توشيح وروسته نافذ گڼل کيږي.
- د وزيرانو شورا هغه تقنيني
فرمانونه چې د اساسي قانون د دغې
مادې د حکم سره سم وضع شوي دي د
ملي شورا لومړني اجلاس ته د
منظورې په غرض وړاندې کوي. که
چېرې تقنيني فرمانونه د ملي شورا له
خواردشي، د ملي شورا د تصميم له
نيتې څخه له اعتباره لويږي.
- جمهور رئيس کولای شي چې د
ملي شورا د دوو اجلاسو تر مينځ موده
او يا دولسي جرګې د ړنگيدو په جريان
کې د صدر اعظم د پيشنهاد له مخې د
حکومت ځينې غړي گوبڼه او يا نوې
غړي وټاکي.
- دغه موضوع دولسي جرګې
لومړني اجلاس ته د تصميم نيولو په
مقصد وړاندې کيږي.
يو سلو پنځمه ماده:
- د وزيرانو د شورا دواک دوره د
تقينه دورې په پای ته رسيدو سره پای
ته رسيږي. هغه حکومت چې دواک

ستره محکمه د ترټولو لوړ قضایي ارگان په توګه د هیواد د قضایي واحد سیستم په سر کې ده او د قاضي القضاة، د قاضي القضاة له مرستیالانو او غړیو څخه مرکبه ده.

ستره محکمه د قانون د حکمونو سره سم د محکمو فعالیتونه څاري او د محکمو په فعالیتونو کې د قانون یو شان تطبیق تامینوي.

یو سلو لسمه ماده:

قاضي القضاة، د سترې محکمې مرستیالان او غړي د شپږو کلونو د پاره د جمهور رئیس له خوا ټاکل کېږي.

ستره محکمه جمهور رئیس ته مسؤله او په راپور ورکولو مکلفه ده.

یو سلو یوو لسمه ماده:

محکمې په خپل قضاوت کې خپلواکې او یوازې د قانون تابع دي.

د محکمو له خوا غور او د حکم صادرول د قانون او محکمې په

دوره یې پای ته رسېدلې ده دوزیرانو د نوې شورا تر جوړیدو پورې خپلې دندې سرته رسوي.

یو سلو شپږمه ماده:

د وزیرانو د شورا تشکیل، ترکیب او د فعالیت څرنګوالی د قانون په واسطه تنظیمېږي.

اتم فصل

قضا

یو سلو اوومه ماده:

قضا د دولت یو خپلواک رکن دی.

یو سلو اتمه ماده:

قضاوت د افغانستان په جمهوریت کې یوازې د محکمې له خوا د قانون د حکمونو سره سم کېږي محکمې د افغانستان په جمهوریت کې له:

سترې محکمې، د ولایتونو، لویو ولسوالیو، ولسوالیو، علاقداریو، ښارونو او ناحیو له محکمو او د وسله وال پوځ له محکمو څخه عبارت دي.

یو سلو نهمه ماده:

وراندې د دواړو خواوو د برابري د اصل پر اساس کيږي. یوسلو دوولسمه ماده: قاضیان د قضیو د خپرني په وخت کې د افغانستان د جمهوریت اساسي قانون او قوانین تطبیقوي. په هغو حالاتو کې چې قانون صراحت ونه لري محکمه قضیې د اسلام د شریعت د حکمونو له مخې په داسې توګه حل او فصل کوي چې عدالت په ډیره بڼه ممکنه وجه تامین کړي. یوسلو دیارلسمه ماده: د افغانستان د جمهوریت په محکمو کې محاکمه په علني توګه کيږي هغه حالات چې پر قضیو باندي په سري غونډو کې غور کيږي د قانون په واسطه ټاکل کيږي. د محکمې د حکم ابلاغ په ټولو حالاتو کې علني دی. یوسلو خواړلسمه ماده: په محکمو کې د قضیو غوراو حل او فصل په پښتو او دري ژبو او یا د سیمې داوسیدو نکو د اکثریت په ژبه کيږي. که چیرې د دعوي لوري په هغه ژبه باندي چې محاکمه پرې کيږي ونه پوهيږي، د ترجمان په مرسته د قضیې د موادو او اسناد وسره د اشنایي حق او په مورني ژبه باندي په محکمه کې د خبرو حق ورته تضمینيږي. یوسلو پنځلسمه ماده: د محکمو پریکړي باید مدلی وي او د حکم سببونه پکې ذکر شي. د محکمو قطعي پریکړې واجب التعمیل دي، د اعدام له حکمه پرته چې د جمهور رئیس له منظوري وروسته عملي کيږي. یوسلو شپاړسمه ماده: د محکمو تشکیل، ترکیب، واک او د فعالیت څرنګوالی د قانون په واسطه تنظیميږي.

نهم فصل

څارنوالی

یوسلو اوولسمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت

څارنوالی د مرکزیت د اصل پر بنسټ

واحد سیستم دی او له لویې څارنوالی،

د ولایتونو، لویو ولسوالیو،

ولسوالیو، علاقه داریو، ښارونو او

ناحیو له څارنوالیو او د وسله وال پوځ

له څارنوالی څخه جوړ دی.

یوسلو اتلسمه ماده:

لوی څارنوال د هیواد د څارنوالی د

ارگانونو د فعالیت لارښوونه کوي.

د څارنوالی ارگانونه په خپلو

اجراآتو کې خپلواک دي. یوازی د

قانون او لوی څارنوال تابع دي.

یوسلو نولسمه ماده:

لوی څارنوال او د هغه مرستیالان د

جمهور رئیس له خوا د شپږو کلونو د

پاره ټاکل کیږي.

لوی څارنوال جمهور رئیس ته

مسوول او د راپور په ورکولو مکلف

دی.

یوسلو شلمه ماده:

د ټولو وزارتونو او د دولتي ادارې

د نورو مرکزي ارگانونو، د سیمه ییزو

و شوراگانو د اجرائیوي کمیټو، د

دولتي، مختلطو او خصوصي

موسسو، ادارو، کوپراتیفونو، سیاسي

گوندونو او ټولنیزو سازمانونو، د

چارو د مسوولینو او اتباعو له خوا د

قوانینو پر یو شان تطبیق او رعایت

باندې لوړه څارنه د لوی څارنوال او د

هغه تر لاس لاندې څارنوالانو په غاړه

ده.

یوسلو یو ویشتمه ماده:

د څارنوالی تشکیل، ترکیب،

واک او د فعالیت څرنگوالی د قانون

په واسطه تنظیمیږي.

لسم فصل

د اساسی قانون شورا

یوسلو دوه ویشتمه ماده:

- د افغانستان د جمهوریت د اساسي قانون شورا د اساسي قانون سره د قوانینو، نورو تقنینی اسنادو او بین المللي تړونونو د سمون لړلو د څارنې په مقصد جوړیږي.
- یوسلو درویشتمه ماده:
- د اساسي قانون شورا دغه واکونه لری:
- ۱- د اساسي قانون سره د قوانینو، تقنینی فرمانونو او د بین المللی تړونونو د سمون لړلو څیرل.
- ۲- جمهور رئیس ته له اساسی قانون څخه د راولاړو شویو مسئلو په باب د حقوقي او قضایي مشورو ورکول.
- یوسلو څلیرویشتمه ماده:
- د اساسي قانون شورا د خپلو واکونو د تعميل په مقصد حق لري:
- ۱- هغه تقنینی اسناد چې د توشیح په غرض جمهور رئیس ته وړاندې کیږي، مطالعه او د اساسي قانون سره د هغو د سمون لړلو په باب نظر څرگند کړي.
- ۲- جمهور رئیس ته د قانون جوړولو د چارو د پرمختیا په مقصد د تدبیرونو د نیولو په برخه کې چې اساسي قانون حکم کوي، مشخص پیشنهادونه وړاندې کوي.
- یوسلو پنځمه ویشتمه ماده:
- د اساسي قانون شورا له رئیس او (۸) غړیو څخه جوړه ده چې د جمهور رئیس له خوا د (۶) کلونو د پاره ټاکل کیږي.
- یوسلو شپږویشتمه ماده:
- د اساسي قانون شورا جمهور رئیس ته مسئول او د راپور په ورکولو مکلفه ده.
- یوسلو اووه ویشتمه ماده:
- د اساسي قانون د شورا تشکیل او د فعالیت څرنگوالی د قانون په واسطه تنظیمیږي.

یو ولسم فصل

سیمه ییزې شوراگانې

یوسلو اته ویستمه ماده:

د افغانستان جمهوریت د سیمه ییزې ادارې له پلوه د ولایتونو، لویو ولسوالیو، ولسوالو، علاقدارو، کلیو، ښارونو او ناحیو په اداري واحدونو باندې ویشل کیږي. په اداري واحدونو کې د دولتي قدرت ارگانونه د هغو سیمه ییزې شوراگانې دي.

د سیمه ییزو شوراگانو اجرایوي ارگانونه له اجرایوي کمیټو څخه عبارت دي چې د خلکو د وکیلانو د سیمه ییزو شوراگانو د اجرایوي کمیټو په سر کې په ترتیب سره والیان، لوی ولسوالان، ولسوالان، علاقداران، د کلیو ملکان، ښاروالان او د ناحیو آمران واقع دي.

یوسلو نهه ویستمه ماده:

د دولتي قدرت او ادارې سیمه ییز ارگانونه د سیمې په ادارې پورې تړلې

مربوطې چارې د هېواد د عامه گټو په پام کې نیولو سره سرته رسوي.

ټولې مربوطې سیمه ییزې موسسې، سازمانونه او ادارې د سیمه ییزو شوراگانو او د هغو د اجرایوي کمیټو د تصمیمونو په عملي کولو مکلفې دي.

یوسلو دیرشمه ماده:

د سیمه ییزو شوراگانو د واک دوره درې کاله ده.

یوسلو یو دیرشمه ماده:

د سیمه ییزو شوراگانو تشکیل، دندې، واکونه او د انتخاب او فعالیت څرنګوالی د قانون په واسطه تنظیمیږي.

دوولسم فصل

بهرنی سیاست

یوسلو دوه دیرشمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت بهرنی سیاست د ملي گټو د تامین، د خپلواکۍ، ملي حاکمیت او ځمکنۍ

بشپړتيا ټينگښت، د نړيوالې سولې او امنيت او د سوله ييز گډ ژوند ساتلو، د حقوقو د برابرۍ او د بين المللي همکارۍ د هراړخيزې پرمختيا پر بنسټ ولاړ دي.

يوسلو دري د يرشمه ماده:

د افغانستان جمهوريت د ملگرو ملتونو د سازمان د منشور، د بشر د حقوقو د نړيوالې اعلاميې او د بين المللي حقوقو د نورو منل شويو اصولو او موازينو درناوی او رعايت کوي.

يوسلو څلور د يرشمه ماده:

د افغانستان جمهوريت دنا پيلتوب سياست د دولت د بهرني سياست د مهم اصل په توگه تعقيبوي او د ناپييلتوب د غورځنگ د يوه بنسټ ايښودونکي په توگه د هغه هدفونو ته د رسيدلو په لاره کې هلې ځلې کوي.

يوسلو پنځه د يرشمه ماده:

د افغانستان جمهوريت د ټولو

هيوادنو، په تيره بيا د گاونډيو او اسلامي هيوادونو سره د هغود سياسي، ټولنيز او اقتصادي نظام په پام کې له نيولو پرته، د حقوقو د برابرۍ، خپلواکۍ، ملي حاکميت او ځمکنۍ بشپړتيا ته د متقابل درناوي، د يوبل په کورنيو چارو کې د لاس نه وهلو، زور، گواښ او يا قوې ته د لاس نه اچولو، د لاس وهنې او تيري د ټولو ډولونو د غندلو او د بين المللي حقوقو د منل شويو اصولو او موازينو سره سم د بين المللي ژمنو درښتيايي ترسره کولو د اصولو پر بنسټ د دوستانه اړيکو د رامنځ ته کولو او ټينگښت غوښتونکي دي.

يوسلو شپږ د يرشمه ماده:

د افغانستان جمهوريت د سولې، ملي خپلواکۍ، دموکراسۍ، ټولنيزې ترقي او د برخليک په ټاکلو کې د ملتونو د حق په خاطر د خلکو او ملتونو د مبارزې ملاتړ کوي، د

د افغانستان د جمهوریت اساسی قانون تر ټولو لوړ حقوقي اعتبار لري، قوانین او نور تقنیني اسناد له هغه سره سم وضعه کېږي.

یو سلو څلویښتمه ماده:

دولت او د هغه ټول ارګانونه د افغانستان د جمهوریت د اساسي قانون او قوانینو پر اساس فعالیت کوي، حقوقي نظم، د ټولني ګټې او د اتباعو قانوني حقوق او ګټې تأمینوي. دولتي، کوپراتيفي، مختلطې او خصوصي موسسې، سیاسي ګوندونه، ټولنیز سازمانونه، د چارو مسوولین او اتباع د افغانستان د جمهوریت د اساسي قانون او قوانینو په رعایت مکلف دي.

یو سلو یو څلویښتمه ماده:

د اساسي قانون تعدیل په مستقیمه توګه د لویې جرګې په واسطه کېږي.

همدغه شان د اساسي قانون د

استعمار، نوي استعمار، امپریالیزم، صهیونیزم، راسیزم، اپارتاید او فاشیزم پر ضد مبارزه کوي.

یو سلو اووه دیرشمه ماده:

د افغانستان جمهوریت د پوره بې وسلې کولو، په ځمکه او فضا کې دوسله ییزو سیالیو د بندولو، د هسته یي، کیمیاوي او د ډله ییزې وژنې دوسلې د نورو ډولونو د نه پراختیا او له منځه وړلو، د بهرنیو پوځي اډوله منځه وړلو، د بین المللي کرکیچونو د لیرې کولو او د بین المللي اقتصادي او اطلاعاتي نوي او عاډلانه نظم د ټینګولو په خاطر د مبارزې ملاتړ کوي.

یو سلو اته دیرشمه ماده:

د افغانستان په جمهوریت کې د جګړې تبلیغ منعه دی.

د پارلسم فصل

متفرقه حکمونه

یو سلو نهه دیرشمه ماده:

تعدیل په باب تصمیم د جمهور رئیس په پیشنهاد او یا د ملی شورا د غړیو د یوه ثلث په پیشنهاد او د دوو ثلثو په تأیید هم نیول کیږي. په دې حالت کې جمهور رئیس لویه جرگه جوړوي، که چېرې لویه جرگه د تعدیل پیشنهاد په ځای وبولي، اساسي قانون تعدیلوي او که نه، د تعدیل پیشنهاد ردوي. د اضطرار په حالت کې د اساسي قانون تعدیل جواز نه لري.

یو سلو دوه څلویښتمه ماده:

د جمهور رئیس، د جمهور رئیس د مرستیالانو، د ملی شورا د غړیو، صدر اعظم، د حکومت د غړیو، قاضی القضاة، د سترې محکمې د قاضیانو، د اساسي قانون د شورا د غړیو، لوی څارنوال او د هغه د مرستیالانو د پاره د قانون سره سم معاش ټاکل کیږي.

یو سلو درې څلویښتمه ماده:

که چېرې د جگړې، د جگړې د

خطر، بحران او یا ورته حالاتو په علت له هغو لارو څخه چې د قانون په واسطه ټاکل شوی دي د خپلواکۍ، ملی حاکمیت او ځمکنۍ بشپړتیا او یا د کورني امنیت ساتل نا ممکن شي، جمهور رئیس کولای شي چې د اضطرار حالت اعلان کړي.

که چېرې د اضطرار حالت له دريو میاشتو څخه زیات دوام وکړي، د هغه د اوږدولو د پاره د لویې جرگې موافقه شرط ده.

یو سلو څلور څلویښتمه ماده:

د اضطرار د حالت په موده کې

جمهور رئیس دغه واکونه لري:

۱- د ملی شورا د واک د دورې

اوږدول.

۲- د وزیرانو شورا ته د ملی شورا

د ځینو واکونو ورسپارل.

۳- اختصاصي محکمو او دوسله

وال پوځ محکمو ته د محکمو د ځینو

واکونو ورکول.

- ۴- د اساسي قانون د (۳۰-۴۴-
 ۴۵-۴۹-۵۰ مادو، د ۵۱ مادي د
 دوروستنی فقري، د ۵۳ او ۶۰ مادو)
 د اعتبار تطبيق او يا تحديد.
- ۵- د قانون سره سم د نورو واکونو
 عملي کول.
 يو سلو پنځه څلويښتمه ماده:
- که چيري هغه بين المللي تړونونه
 يا ميثاقونه چې د افغانستان
 جمهوريت هغه لاسليک کړي او يا
 ورسره يو ځای شوی وی د افغانستان د
 جمهوريت د قوانينو د حکمونو مغاير
 وي نو بين المللي تړون او ميثاق ته
 رحجان ورکول کيږي.
- يو سلو شپږ څلويښتمه ماده:
 د دغه اساسي قانون په انفاذ او د
 جمهور رئيس په انتخاب سره د
 انقلابي شورا رئيسه هيات ږنگيږي او
 انقلابي شورا د ملي شورا تر جوړيدو
 پورې د اساسي قانون د (۶) فصل د
 مندرجو واکونو په لرلو سره خپلې
 دندې ته دوام ورکوي.
- ملي شورا د اساسي قانون د
 تصويب له نيتي څخه د شپږو مياشتو
 په ترڅ کې جوړيږي.
- د وزيرانو شورا د اساسي قانون د
 (۷) فصل د مندرجو واکونو په لرلو
 سره د نوي حکومت تر جوړيدو پورې
 چې د اساسي قانون د حکمونو سره سم
 دولسي جرگې له خوا د باور رايه اخلي،
 خپلې دندې ته دوام ورکوي.
- جمهور رئيس د اساسي قانون د
 تصويب له نيتي څخه د شپږو مياشتو
 د مودې په ترڅ کې د قضا او څارنوالی
 اورگانونو ته د دغه اساسي قانون د
 حکمونو سره سم د واحد سيستم پر
 اساس نوی سازمان ورکوي او د
 اساسي قانون شورا جوړوي.
- يو سلو اووه څلويښتمه ماده:
 لومړنی جمهور رئيس د هغې لويې
 جرگې له خوا چې دغه اساسي قانون

تصویبوي، انتخابیږي. پخوا صادر شوي دي، په دې شرط
یوسلو اته څلویښتمه ماده: نافذ گڼل کیږي چې د دغه اساسي
د دغه اساسي قانون په انفاذ سره د قانون د حکمونو سره متناقض نه وي.
افغانستان د دموکراتیک جمهوریت یوسلو نهه څلویښتمه ماده:
اساسی اصول له اعتباره لویږي. هغه دغه اساسي قانون د لویې جرگې د
قوانین او نور تقنیني اسناد چې د دغه تصویب له نیتې څخه نافذ او د جمهور
اساسي قانون د انفاذ له نیتې څخه رئیس له خوا توشیح او اعلامیږي.

د متن نوم بنود

افغانستان:	ابن سينا، لیسہ ۱۶۸
آلماني او ايتاليي متخصصان ترکیې	ابوبکر، پیر ۲۷۹
ته ورسول شول ۷۹	ابو حنیفه، لیسہ ۱۵۵
دوهمه نړیواله جگړه کي بیطرفي ۷۳	اتحادیه محصلین ۱۵۴
د سفری اعلان ۱۶	احسان الله، سردار ۳۳، ۲۵
افغان ملت جریده ۱۷۳	احمد شاه بابا ۲۴۰
اکسپراورز (محوري قدر تونه) ۷۶	ازبک ۱۸۶، ۱۵۸
د الله اکبر نارې ۳۲۳، ۳۲۲	اسلامی حرکتونه ۱۵۴
المان:	اصلاحات اراضی:
۷۶، ۷۵، ۷۴، ۷۳، ۷	۲۷۲، ۲۷۰، ۲۱۱، ۲۰۹
الماني متخصصین ۷۸	عجله وشوه ۲۷۲
امان الله خان:	مطالعه نه وه شوي ۲۷۶
د پاچهي اعلان ۱۳	اعتمادي، نور احمد ۱۷۶
د استقلال جگړه ۱۲، ۱۶	

انگار، جریده ۸۳	دهندوایسرای ته لیک ۱۴
انگار، فیض محمد ۸۳	ورته دوایسرای لیک ۱۵
انگلیس:	لویه جرگه ۲۲، ۲۳
تاراگونه ۳	دجنش جوانان تاثیر ۲۶
په تیل او وانه کې عقب نیشنی ۱۷	ریفورمونه ۲۷، ۲۸
معاهدې ۵	امین، اسد الله ۲۸۶، ۲۸۷، ۲۸۸، ۲۹۰
دامان الله خان هرکلی ۳۱	امین، حفیظ الله:
افغانانو ته خپله خاوره ورکړ ۲۳۲	د کودتا امر ۲۵۴
اولسی جرگه:	بندي کیدل ۲۵۳، ۲۵۸، ۲۹۰
د اعمتاد رایه ۱۲۷	وزیر خارجه ۲۶۴
انتخابات ۱۳۸	د تره کې سره اختلاف او ورباندې
بی نظمی ۱۴۳	ډزی ۲۹۱
د عسکرو د اخلیدل ۱۲۶	سیاسی بیروته د حالاتو بیان ۲۹۱
اهل تشیع ۱۸۱، ۱۸۲، ۱۸۴، ۱۸۵	قدرت نیول ۲۹۴
ایپی، فقیر ۷۵، ۷۶، ۷۷	د قانونیت او عدالت شعار ۲۹۵
ایران ۱۸۳، ۱۸۶، ۲۱۶، ۲۴۶	د پاکستان سره خبرې ۳۰۱
بابر، نصیر الله ۳۳۵	پرضد مقاومت ۲۹۷، ۳۰۴
برتانوي حکومت:	ورباندي دروسانو حمله او وژل ۳۰۹
د الوتکو بمباري ۱۸	انتقالی دوره ۱۲۱، ۱۲۳، ۱۲۴
د افغانستان سره اړیکې ۵۶	اندریوف ۳۱۹

په ملگرو ملتونو کې د پښتونستان	د پاچالیک ۵۷
مسئله راپورته کړه ۲۳۸	ستونزی ۷۰۵
پښتو انجمن ۱۸۶	برتانوی هند ۷۷
پښتون نخواه ملی عوامی پارټی ۲۶۲	بغر، انهر ۲۱۶
پښتونستان مسئله :	بلدیې (بنار او الی) انتخابات
عبدالغفار خان لومړی آواز اوچت	۸۷، ۸۵، ۸۴
کړه ۲۳۲	بین سیوان ۳۶۹
افغانستان په ملگرو ملتونو کې	پاکستان :
پورته کړه ۲۳۸	د افغانستان سره قطع مناسبات
برتانوی امپراتوری د توسعه طلبی	۲۴۶، ۱۱۳
نتیجه ۲۳۱	د افغانستان سره د مسایلو حل ته
د داود خان ملاتړ ۲۳۷	تیار نه وؤ ۲۱۸
نور محمد تره کې د ضیا الحق سره په	د افغانستان سره سره جگړه ۱۱۴
اجنډا کې ونه نیول ۳۰۰	پرچم :
پنجشری ، مولوی عبدالحمید ۲۲	جریده ۱۶۱، ۱۶۶
یوپل . علی احمد ۱۱۵	غږی د حساسو چوکیو څخه لیری
پوزانوف ۲۹۱	شول ۲۶۶
پوهنتون ، تاسیس ۵۷	په کابل کې فعال و ۲۶۶
تاجک ۱۸۵	پژواک ، عبدالرحمن :
تره کی ، ډاکټر احسان روستامل :	د عمومي اسمبلی رئیس ۲۴۶

- پوهنتون نه اخراج ۲۲۰
- متحدی جبهې ته لومړی وینا ۲۲۰
- تره کی، نور محمد:
- د خلق د تاسیس په لومړی کنکره
- کی عمومی منشی وټاکل شو ۱۴۶
- د کارمل سره اختلاف
- ۲۸۵، ۱۴۸
- بندی کیدل ۲۵۴
- د دولت د اساسی خطوطو اعلان ۲۶۴
- د پاچان خان سره خبری ۲۶۷
- د کیوبا سفر ۲۸۶
- په هوانا کې د ضیا الق سره خبری
- ۲۹۹
- د حفیظ الله امین سره اختلاف ۲۸۵
- د واک نه لیری کیدل ۲۹۲
- مړینه ۲۹۵
- تنی، شهنواز ۳۵۸
- ثور انقلاب:
- د حفیظ الله امین له خوا د پاڅون
- هدایت ۲۵۴
- د حکومت پر جوړیدو اختلاف ۲۶۳
- سلیمان لایق وایی چې د ایو فوخی
- قیام و ۲۶۱
- د مندوخیل په قول عام بدلون ۲۶۲
- اجمل خټک د افغانستان خلک
- تیار نه وو ۲۶۸
- جاپان ۷۶
- جلاوطن حکومت ۳۳۳
- جمهوری انقلاب ۱۹۵
- جمیعت اسلامی ۳۲۷
- جهاد:
- اعلان ۲۷۹
- فتوا ۲۷۹
- حامد، داکتر عبد الصمد ۱۲۴
- حبیب الله امیر:
- پاچا کیدل ۳، ۴، ۵، ۶
- د حبیبی د مکتب تاسیس ۲۱، ۴
- د هلمند د پروژی شروع ۲۱۴
- د مشروطه خواهانو اخطار ۷
- دهند د وایسرای لیک ۷

د تحریک پیل ۱۶۰	د ترکیې د سلطان پیغام ۸
مسلحانه فعالیت ۳۰۲	ترکیې سلطان ته لیک ۸
پر غیر متنازع فیه کسانو	وژل کیدل ۲۱، ۹
ترنجیب وروسته موافقه ۳۶۶	جنازه ۱۵، ۳۱
حوت دریمه ۳۲۳	جیب الله، کلکانی:
حیات الله، سردار ۳۰، ۱۵	بغاوت ۲۹
خاد ۲۸۲	قدرت ۳۷
خالص، مولوی محمد یونس	په پکتیا کی پر ضد لښکر ۴۷
۲۶۷، ۱۹۸	دارگ دشمالی دروازی څخه
ختیک، اجمل ۲۶۷، ۲۴۴، ۱۹۸	تینته ۴۸
خروسچوف ۱۰۹	اعدام ۵۲
خسته، خال محمد ۸۳	حیبی . عبدالحی ۱۷۷، ۸۳
خلق، جریده ۱۷۳	حیبی، محمود ۱۵۲، ۱۰۶
خلق، دیموکراتیک گوند:	حزب التوبین ۱۵۴
مؤسسه کنگره ۱۴۵	حزب انقلاب ملی:
نور محمد تره کی عمومی منشی	هدف ۲۲۹
ببرک کارمل دوهم منشی و ټاکل	شمولیت ۲۲۹
شو ۱۴۷	حزب وحدت ۱۸۶
مرام ۱۴۶	حکمتیار، انجنیر گلبدین:
ایدیالوجی ۱۴۸	کابل پوهنتون ۱۶۰

روسان :	دوهمه نړيواله جگړه :
تارا کونه ۱۰	د افغانستان بيطرفي ۷۷، ۷۳
پر جمهوري قصر يرغل ۳۰، ۶	د الماني اتباعو تضمين ۷۸
دامين وژل ۳۰، ۹	ديموکرات مترقي گوند ۱۷۴
د ثور انقلاب ملاتړ ۳۱۴	ديموکراسي ۸۳
هدف د بخارا په شان	ديموکراسي له پاره په کابل کې
حکومت ۳۱۴	مظاهره ۹۴
دهند سمندر ۳۱۸	ډين لويس ډبليو ۵، ۴
پر جهاد فشار ۳۲۶	ډيورنډ کرښه ۲۳۶
زابلي ، عبدالمجيد ۲۱۵	ډيورنډ معاهده ۴، ۳
ژنيو ، لوزنامه ۳۵۲، ۳۵۱، ۳۵۰	رياني ، پوهاند برهان الدين :
سالنگ ۲۰، ۷	ابو حنيفه ليسه کې زده کړه
ستينگر توغندی ۳۳۱، ۲۳۰	۳۶۷، ۱۵۵
سراج الاخبار ۸	پر کور ډپوليسو حمله ۲۰، ۳
سرستان ۷	پر جلا وطن حکومت نيکه ۳۳۳
سرطان شپږويشتمه ۱۹۱	رشاد ، پوهاند عبدالشکور ۸۸
سقاوی انقلاب ۴۱	رشتيا ، سيد قاسم :
سورجنگ ۲۴۶	د نادر شاه سره ملاقات ۵۸
سياسي بيرو مسموميدل ۳۰، ۶	دمطبوعات د آزادي پيشنهاده ۸۴
سيد احمد خان ، مشاور ۶۸	رضاشاه ۲۶

ژوندی څو اطرې

۶.۲

۲۲	بنځو آزادي	شاه محمود خان :
۵۹	مکتبونه	صدراعظم شو ۸۱
۷۱	حق درايو	بنديان خوشی شول ۸۲
۱۱۰، ۷۱	چادريو ليري کيدل	دامريکا سفر ۸۲، ۸۴، ۸۶
۳۳۳	بنځو شورا	ديموکراسی ۸۲، ۸۸، ۹۴
۶۹	صافيانو جنگ	په حکومت کې بحران ۲۱۶
۱۷، ۱۶	صالح محمد، سپه سالار	استعفی ۹۶، ۱۰۰
۳۳۵، ۳۰۱، ۲۲۹	ضياء الحق، جنرال	شرق، محمد حسن ۹۳، ۱۹۳
۳۳۳		شعله جاويد ۱۶۶
۹، ۸	طرزي، محمود	شورای نظار ۳۲۷
	ظاهر شاه (محمد ظاهر شاه) :	شوروی اتحاد :
		په افغانستان کې نفوذ ۱۰۷
		ورسره د خطرې ډکې اړيکي ۲۴۲
		پرافغانستان حمله د کارمل راوستل
		۳۰۶
		د فوځيانو د وتلو تقسيم اوقات ۳۵۱
		د فوځيانو د وتلو په هکله په ژنيو کې
		دلوزنامی لاس ليک ۳۵۲
		د بنځو حقونه:
		د نفوذ ډيريدل ۹۸

١٢	عزیز نعیم، سردار	١١٢	دیمو کراسی سره علاقہ
١٢٨، ١٢٧	عقرب دریمہ	١٧٣	دمطبوعاتو آزادی
٣٧، ١٣	عنایت اللہ خان، سردار	١٩٠	وروستی وخت
	غبار، میر غلام محمد	١٩١	د حالاتو پہ ہکلہ پیش بین
٩٤، ٩٣، ٩٢، ٩١، ٨٧، ٨٥، ٨٣		١٩١	پرداود خان باور
	فاضل، آیت اللہ	٦١	عبدالخالق
	فاضل خان	١٣، ٥، ٤، ٣	عبدالرحمن (امیر)
	فرانسہ ٧	١٠، ٥، ١٠، ٤، ٨٦	عبدالرحیمزی، عبدالملک
	فرمانونہ:		عبدالغفار خان:
٢٦٩	د بنخو او نارینہ وحقونہ	٢٦٧	دنور محمد ترہ کی سرہ خبری
	د سود منع	٢٦٨	وزیرانو او جنرالانو تہ خبری
	د حکمو اصلاحات	٣٣	عبدالوکیل، جنرال
	فرہاد، غلام محمد	١٦	عبدالقدوس خان
٣٣٦	فضل الرحمن، مولوی	١٩٣، ١٦١	عبدالولی، جنرال
	قانون اساسی (ظاہر شاہ):	٢٣٤	عبدالولی خان

د سيد شمس الدين مجروح په	کابل پوهنتون:
مشرتوب کمیته ۱۱۶	(د ديمو کراسی لسيزه)
تصويب ۱۲۴	د سياسي فعاليت ډگر ۱۶۵
د افغانی ثقافت مطابق ۱۲۴	سختی ورځي ۱۶۵
په لويه جرگه کي په اکثريت	د محصلينو اتحاديه ۱۶۶
تائيد ۱۲۵	د استادانو انجمن ۱۷۰
د ديمو کراسی تضمين ۱۲۹	په پوهنتون د پوليسو حمله ۱۶۹
د سردار داود خان د فعاليت	مظاهري ۱۶۸
مخنيوی ۱۳۳	(د خلق دوره)
د پاچا صلاحيت ۱۳۵	استادان ووژل سول ۲۸۱
يوخو نقيصی ۱۴۳	د حکومت پر ضد مخالفت
قانون اساسي (نجيب الله):	۳۲۳، ۲۸۱
د عبدالرحيم هات ف په مشرتوب	د روس پر ضد د استادانو اتحاديه
جوړشو ۳۴۲	۳۲۴
قوی توازن ۷۸، ۷۷	شبنامی ۳۲۴

ڪارمل، بېرڪ: داستادانو په اتحاديه ڪي فعاليت

د خلق د ديموڪراٽيڪ گوند

٣٢٤

دوهم منشي ١٤٧

بندي ڪيدل ٣٢٤

د صدر اعظم مرستيال ٢٦٤

ڪاڪړ، جنرال محمد هاشم ٣٢

ليري ڪيدل ٢٦٥

ڪٽوازي، خيال محمد

د طرفدارانو فعاليت ٣٠٤

٣٦١، ٢٨٩، ٢٨٨، ٢٨١

په راڊيو ڪي وينا ٣١٠

ڪٽوازي، عبدالحكيم، ١٧٠، ١٩٤

د حفيظ الله امين د مرگ اعلان ٣١١

ڪشتمند، سلطان علي ٣١٢، ٢٦٥

د بنديانو خوشي ڪول ٣٢٤

كله گوش ٩

مسکوته سفر ٣٤٨

کندهار:

د روسي فوځيانو د وتلو سره مخالفت

د عبدالقدوس په مشري دانگريزانو

٣٤٩

فوغ مقابله ١٦

استعفي ٣٤١

د سقاويانو پر ضد جنگ ٤١، ١١٠

ڪاڪړ، پوهاند محمد حسن:

کونړ:

٣١٢، ٣٠٠، ٢٤

دمير زمان خان په مشري دانگريز

د هلمند د لوزنامې ردول ۲۱۹	مقابله ۱۸
مظاهري ۲۱۹	گوهدامن ۴۱
دميوند وال وينا ۲۱۹	گلاب زوی، سيد محمد ۲۸۷، ۲۹۰، ۳۳۸
د کارمل موقف ۲۲۰	گوربه چوف:
د جلسو دوام ۲۲۱	د افغانستان څخه دروسي فوځيانو
مجاهدين ۳۲۹	موضوع پورته کړه ۳۴۹
مجددي، صبغت الله:	د کارمل سره خبري ۳۴۸
بندي کيدل ۱۰۹	گوريلايي جگړې ۱۹۰
د ليبيا سفر ۱۵۹	گيلاني، پير سيد احمد ۱۹۰
دملايانو مظاهره ۱۶۱	لايق سيلمان:
د جلاوطن حکومت جمهور رئيس	په گوند کې داخلاف خبرې ۳۴۰
۳۳۴	د داکتر نجيب الله ملاتړ ۳۴۱
مجروح، سيد شمس الدين	لنډي کوتل ۱۶
۱۷۷، ۷۱، ۲۹، ۲۰، ۹، ۳	مبارز، عبد الحميد ۸۵
محمد اصغر، پوهاند ۳۵۵	متحده جبهه:

پژواک د عمومی اسمبلي رئيس	محمد صديق خان ٢٩
٢٤٦	محمد عزيز خان ٦١
دانتقالي حكومت د جوړيدو هڅي	محمد يوسف، ډاکتر:
٣٦٦	صدر اعظم ١٢٢، ١٢٣
د نجيب څخه د واک انتقال ٣٦٦	د اعتماد رايه يي وگتله ١٢٦
د سولي پروسه ٣٦٩	د کمونستانو پر ضد فعاليت ١٢٦
ملی روغه جوړه ٣٤٣	د حکومت سقوط ١٢٧
موسولوني ٥٨	محمدی، مولوي محمد نبي ٣٢٦
ميکناکي ٥٧	محمودي، عبدالرحمن
ميوندوال، محمد هاشم ٢٠٣، ٢٠٢	٤، ٩٣، ٩١، ٨٧، ٨٥، ٨٣
ناپيلتوب غورځنگ:	مستوفی، سيد حبيب ٥٨
افغانستان مؤسس غړی ٢٤٧	مشروطه خواهان ٧، ٦
په کابل کي د غونډي پروگرام ٢٤٨	مشروطه شاهي ١٧٦، ٨٣
نادر خان:	مطبوعات ١٧٨، ١٧٢
په پکتيا کي ٤٧، ٤٦	ملگري ملتونه:

٣٥٠	دامان الله خان په نوم فعالیت
مخالفانو ته د فعالیت اجازه	٥٠
٣٥٥	د ادارې ټینګیدل ٥٤
په حکومت کې مخالفت ٣٥٦	په خارجې او داخلي چارو کې
د جنرال تنې سره خبرې ٣٥٧	اقدامات ٥٤
د تنې کودتا ٣٥٦	د پوهنتون تاسیس ٥٧
پرضد د دوستم پاشون ٣٦٥	د برطانوی حکومت لیک ٥٦
انتقالي حکومت ته واک سپارل	برطانوی حکومت ته لیک ٥٧
٣٦٩	د بنځو مکتبونه ٥٩
د ملګرو ملتونو په دفتر کې	وژل کیدل ٦١، ٦٤
پناهېدګی ٣٧١	ناھید ٣٢٣
ندای خلق، جریده ٩١، ٨٥، ٨٣	نجیب الله ډاکتر:
نصرالله خان، سردار:	د ملی روغې جوړې پالیسی
١٢، ٩، ٥	٣٤٤، ٣٤٣، ٣٤١
ورته بیعت ورکول ١٣	د روسی فوځیانو د وتلو ملاتړ

د صدر اعظمی، اورده دوره ۶۷، ۶۸

د یکتا توری حکومت ۶

استعفی ۸۰

هزاره ۱۸۶

هلمند اوبه ۱۹۹

هلمند پروژه ۲۱۴، ۲۱۵

هلمند پروژي مخالفت ۲۱۷

وامان الله خان ته بیعت

او استعفی ۱۴

واصف، محمد سرور ۶

واصفی، عزیز الله:

دهلمند داوید د لوزنامې

مخالفت ۲۱۸

د داود خان دلویی جرگې ریاست

۲۳۳

وطن، جریده ۸۳

وطن، گوند ۳۴۰

وطنجار، محمد اسلم ۲۰۱، ۲۰۶، ۳۱۰

وینب زلیان ۸۸، ۸۹، ۹۰، ۹۱

هاتف، عبدالرحیم ۱۳۷، ۳۴۲

هاشم خان، سردار:

په ننگرهار کی لویه جرگه ۴۳

ژوندی خاطرې د بي بي سي د پښتو
خانگي دشفاهي تاريخ د درې څلويښت
پروگرامونو مجموعه ده چې په ۱۹۹۴ او
۱۹۹۵ کلونو کې د پښتو خانگي له خوا
خپاره شول. د راډيويي پروگرام د متن
تر څنگ نور ارزښتناک تاريخي اسناد او
قوانين هم د کتاب په پای کې چاپ شوي
دي چې د افغانستان د معاصر تاريخ په
روښانه کولو کې ډير گټور دي.
دلوستونکو د آسانتيا له پاره تروسه
پورې هڅه شوې ده چې
د خيرو او اشخاصو پيژندگلوې او کال
بنود نه هم روښانه شي.

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**